

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

RESİMLİ KİTAP DERGİSİ'NİN İNCELENMESİ (9-16.SAYILAR)

HAZIRLAYAN

TAYFUN BARIŞ

TEZ DANIŞMANI

YRD. DOÇ.DR. YÜKSEL TOPALOĞLU

EDİRNE 2010

Tezin Adı: Resimli Kitap Dergisi'nin İncelenmesi (9–16.Sayılar)

Hazırlayan: Tayfun BARIŞ

ÖZET

II. Meşrûtiyet'in ilânından hemen sonra yayımlanmaya başlayan ve bu dönemin önemli dergilerinden biri olan Resimli Kitap dergisinin yayım hayatı 5 seneden fazla sürmüştür. Bu süreçte dergi, 9 cilt 51 sayıya ulaşmıştır. Bizim incelememiz ise, derginin 9–16. sayılarını kapsamaktadır. Resimli Kitap, gerek içerik bakımından gerekse de görsel malzeme açısından oldukça zengin bir dergidir.

Bu çalışma “Ön Söz”, “Giriş”, “Sonuç”, ve “Kaynakça” dışında iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş'te devrin sosyal, siyasal ve kültürel yapısı ile basın faaliyetleri hakkında genel bir bilgi vermeye çalıştık. I. Bölüm'de hem derginin biçim ve içerik açısından bir incelemesini yapmaya çalıştık, hem de bu dergi üzerinde çalışma yapmak isteyenlere kolaylık sağlayabilecek bir dizine yer verdik. Biçim bakımından yaptığımız incelemede derginin biçim özellikleri, amacı, yazar kadrosu ve yayımcısı hakkında bilgi verdik. Bununla birlikte bu kısımda ayrıca derginin ihtiva ettiği reklâm, ilân, tanıtım yazıları ve bilmecelere ait ayrıntılar ile derginin sayısal görünümünü ifade eden tablolar da bulunmaktadır. İçerik incelemesinde ise edebiyat konulu yazıları türlerine göre sınıflandırarak incelemeye çalıştık. Edebiyat dışı olarak tasnif ettiğimiz metinler hakkında ise genel bir bilgi vermekle iktifa ettik. Bu bölümde yer alan Dizin kısmında da Kronolojik, Yazar Adına Göre (Alfabetik) ve Tematik olarak bir sınıflandırma yaptık. Ayrıca Resimli Kitap dergisinin görsel zenginliğini oluşturan Fotoğraf, Resim, Tablo ve Karikatürlerle ilgili bir dizini de yine bu bölümün sonuna ekledik.

II. Bölüm'de ise 9–16.sayılar da yer alan edebiyat ve sanat konulu metinlerin çeviriyazılarını sunduk.

Anahtar Kelimeler: Meşrutiyet Dönemi, Dergi, Resimli Kitap, Metin, İnceleme.

Name of Thesis: The Analysing of “Resimli Kitap” journal (9-16. Volumes)

Prepared by: Tayfun BARIŞ

ABSTRACT

Published immediately after the proclamation of the Second Constitution and being one of the major magazines of this period, the life of Resimli Kitap magazine took more than five years. In this process, the magazine reached to 9 volumes and 51 issues. However, our research covers 9-16. issues of the magazine. Resimli Kitap is a rich magazine both in content and visual material.

This research consists of two main sections apart from “The Foreword”, “Introduction”, and “Bibliography” parts. In the Introduction section, we tried to give overview information about the social, political, cultural structure and press activities of the era. In section I, we tried to examine both format and content of the magazine and we gave place to an index which is going to help those who would like to research on the magazine. In the research on the format of the magazine, we provide information about the format characteristics, aim, author staff and the publisher of the magazine. In addition, there are advertisements, announcements, promotional articles and riddles embodied by the magazine as well as details concerning the riddles and tables expressing the statistical appearance of the magazine. However, in the magazine’s editorial review, we attempted to analyze the articles on literature by classifying them according to their genre. We believed it to be satisfactory to provide a guideline about the texts that we categorize as non-literary. In Index part of this section, we classified Chronologically, by Author Name (alphabetically) and Thematically. Besides, we added an index at the end of this section related to the Photography, Picture, Table and Cartoons all of which comprised the visual affluence of the magazine, Resimli Kitap.

In section II, we presented transcriptions of the texts partaking in 9–16. issues.

Key Words: Constituional Period, Magazine, Resimli Kitap, Text, Research.

ÖN SÖZ

Türk tarihi içerisinde gelişim ve dönüşümün önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilebilecek olan Meşrutiyet dönemi, batılılaşmaya çalışan Osmanlı Devleti ile sonrasında bu devletin temelleri üzerine kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti arasında bir köprü görevi görmüştür. Bu köprü vasıtasıyla kültür, sanat, edebiyat, siyaset ve daha pek çok alanda Türklüğe ait hangi unsurlar varsa hemen hepsi yeni Türk devletine aktarılmış ve böylece devamlılık sağlamıştır. Meşrutiyet dönemindeki kültürel ve sosyal devamlılığı sağlayan araçlardan biri de hiç kuşkusuz ki dergiler olmuştur. Özellikle II.Meşrutiyet'in ilânını müteakip pek çok dergi yayın sahasına girmiştir. Yayımlandığı döneme ait önemli birer vesika olarak kabul edilebilecek olan dergilerin incelenmesi, hem tarihimizin karanlık noktalarının aydınlatılması hem de geçmişimizin daha doğru anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Ayrıca bu tip çalışmalar bize, gelişmekte olan toplumumuzun batılılaşma serüvenini daha net bir şekilde takip edebilme imkânını sağlamakta ve bu sayede asırlardır üzerinde uzlaşılamayan “Doğu-Batı ikilemi” nin doğru bir şekilde çözümlenmesine yardımcı olmaktadır.

Bu anlayışla incelemeye çalıştığımız Resimli Kitap dergisi, 20.yüzyılın başlarında 5 yılı aşan bir süre içerisinde yayımlanmayı başarabilen, sosyal ve kültürel bağlamda döneminin basın anlayışına ve topluma önemli katkılar sunan dikkate değer bir süreli yayım olarak karşımıza çıkmaktadır. 1908–1914 yılları arasında yayımlanan derginin önemi, yayımlandığı bu kritik dönemin siyasi, sosyal, sosyo-ekonomik, kültürel durumunu ve belli başlı hedeflerini geniş ölçüde yansıttığından kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmada Resimli Kitap dergisinin 1909/1325 yılında yayımlanan 9–16 sayıları incelenmiştir. Derginin belirtilen sayılarının fotokopileri **Beyazıt Devlet Kütüphanesi**'nden temin edilmiş, incelemeler bu fotokopiler vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir.

Çalışmamızın başlangıç kısmında bazı terim ve isimlerde yapmış olduğumuz kısaltmaları ihtiva eden “Kısaltmalar” kısmı yer almaktadır. Bu çalışma

“**İnceleme**” ve “**Metin**” olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Bununla birlikte derginin yayımlandığı yılların siyasî, sosyal ve kültürel hayatını inceleyen ve Türk basın tarihini kısaca anlatan “**Giriş**” bölümü de çalışmaya eklenmiştir.

Derginin yayımlandığı yıllar, Türk düşünce hayatının yeniden hareketlenmeye başladığı ve toplumun siyasî anlayışının değişime uğradığı dikkat çekici bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca bu kritik süreçte uzun bir müddet varlığını sürdürmüş olan bazı sosyal dinamiklerin de farklılaşmaya başladığını görmekteyiz. İşte bu nedenle “**Giriş**” bölümünde yer alan “**Dönemin Sosyal, Siyasal ve Kültürel Durumuna Genel Bir Bakış**” başlığı altında devrin sosyal olaylarına, siyasal meselelerine ve yaşanan kültürel değişmelere değinmeyi uygun gördük. Bunun yanı sıra Resimli Kitap’ın edebî yazılar yanında siyasî, sosyal, fennî ve iktisadî özellikte pek çok makaleyi ihtiva etmesi ve bu yazılar vasıtasıyla bu alanlardaki değerlendirmeleri ortaya koymaya çalışması da bizi böyle bir yola sevk etmiştir. Bununla birlikte “**Giriş**”te “**Türk Basın Tarihine Genel Bir Bakış**” başlığı altında Tanzimat’tan Cumhuriyet’e uzanan süreçteki Türk basın tarihi hakkında genel bir bilgi verdik.

Çalışmamızın I. Bölümü 3 alt başlıktan oluşmaktadır. “**Derginin Biçim Açısından İncelenmesi**” ve “**Derginin İçerik Açısından İncelenmesi**” alt başlıklarında dergideki ürünler şekil ve muhteva açısından incelenmiştir. Buna göre birinci başlığımızda derginin biçim özellikleri, yayımlanış amacı, yazar kadrosu, yayımcısı ile dergide bulunan reklâm, ilân, tanıtım yazıları ve bilmecelelere ilişkin bilgileri vermeye çalıştık. Bu kısımda ayrıca farklı tablolar vasıtasıyla incelediğimiz sayılarla ilgili sayısal bilgilere de yer verdik. “**Derginin İçerik Açısından İncelenmesi**” kısmında ise edebiyat konulu yazılar türlerine göre sınıflandırılarak incelenmiş, içeriğini temel alarak edebiyat dışı şeklinde tasnif ettiğimiz makaleler hakkında ise genel bir değerlendirme yapılmıştır. “İnceleme” bölümünün son alt başlığını “**Dizin**” oluşturmaktadır. Burada sırasıyla “Kronolojik Dizin”, “Yazar Adına Göre Dizin”, “Tematik Dizin” ve “Fotoğraf, Resim, Tablo ve Karikatürler Dizini” yer almaktadır.

II. Bölümde ise dergide yayımlanmış metinlere yer verdik. Resimli Kitap dergisinin serlevhasındaki “*Her ay neşr olunur edebî, siyasî, fennî, felsefî, içtimâî mecmua-i musavveredir.*” ifadesine bakıldığında da görüldüğü gibi bu derginin

bütünüyle bir edebiyat dergisi olduğunu söylemek güçtür. Ancak bu ibareye rağmen dergide yer alan yazıların içeriğine baktığımız zaman edebiyatla ilgili yazıların çoğunlukta olduğunu da belirtmeliyiz. Gerçekten de incelediğimiz sayılar açısından bir sınıflandırma yapılacak olursa yayımlanan yazıların %70'ini edebî muhtevalı yazıların oluşturduğunu, bunların dışında kalan yazıların ise farklı konu alanlarıyla ilişkili olduğunu belirtmemiz yerinde olur. Bu tespitten hareketle “**Metin**” bölümünde edebiyat ve sanat konulu metinlere yer vermeyi uygun gördük. Bu bağlamda “Edebiyat Dışı” olarak sınıflandırdığımız makalelere ilişkin bilgilere ise incelememizin “**Dizin**” kısmında yer vermekle yetindik. Ayrıca metinlerin yer aldığı bölümde makale başlıklarının hemen sağ alt köşesinde “makalelerin yazarı, yayımlandıkları derginin sayısı ve yılı ile makalelerin sayfa numaraları”na ilişkin bilgileri köşeli parantez içinde gösterdik.

Latin harflerine aktarılan yazılarda bulunan yabancı dillerdeki özel isimler orijinal imlâsıyla verilmeye çalışılmıştır. Orijinal yazılışları bulunamayan kelimeler ise okuduğumuz şekil ve parantez içi özgün yazımlarıyla verilmiştir. Bununla birlikte dergide geçen Arapça, Farsça ve Fransızca kelime ve ibareler asıllarına uygun şekilde yazılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmayı, başından sonuna kadar büyük bir titizlikle yöneten, eksiklerimi ve hatalarımı sabır ve hoşgörüyü düzelten saygıdeğer hocam Yrd. Doç.Dr. Yüksel TOPALOĞLU'na ve çalışma sırasında değerli görüşlerini ve düşüncelerini benden hiç esirgemeyen muhterem hocam Prof.Dr. Recep DUYMAZ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Tayfun BARIŞ

Haziran 2010

İÇİNDEKİLER

Özet	I
Abstract	II
Önsöz	III
İçindekiler.....	VI
Kısaltmalar	XI
Giriş	1
A.Dönemin Sosyal,Siyasal ve Kültürel Durumuna Genel Bir Bakış	1
B.Türk Basın Tarihine Genel Bir Bakış	21
a.Gazeteler	22
b.Dergiler.....	33

Birinci Bölüm: Resimli Kitap Dergisi'nin İncelenmesi

A.Derginin Biçim Açısından İncelenmesi.....	44
1.Derginin Biçim Özellikleri.....	44
2.Amacı,Yazar Kadrosu ve Yayımcısı	49
3.Dergide Bulunan Reklâm,İlân,Tanıtım Yazıları ve Bilmeceler	64
4.Resimli Kitap Dergisi'nin Sayısal Görünümü	67
B.Derginin İçerik Açısından İncelenmesi	71
1.Edebiyat.....	71
a.Şiir.....	71
b.Hikâye ve Tefrika Roman.....	75
c.Edebî İnceleme ve Tenkit	79
d.Tiyatro.....	81
e.Tercüme.....	84
f.Diğer Edebî Parçalar.....	86
2.Edebiyat Dışı Metinler.....	87
C.Dizin.....	91
1.Kronolojik Dizin.....	91

2.Yazar Adına Göre Dizin.....	97
3.Tematik Dizin	103
a.İçtimâî Yazılar	103
b.Fennî Yazılar	103
c.Felsefî Yazılar	104
d.Tarihî Yazılar.....	105
e.Siyasî Yazılar	105
f.İktisadî Yazılar	106
g.Sanat Konulu Yazılar	106
ğ.Eğitim Konulu Yazılar	106
h.Edebî Yazılar	107
(1).Edebiyat - Manzum Eserler	107
(a).Şiirler.....	107
(2).Edebiyat - Mensur Eserler	109
(a).Hikâye ve Tefrika Romanlar	109
(b).Edebi İnceleme ve Tenkit Yazıları	110
(c).Tiyatrolar	111
(d).Tercümeleler	111
(e).Diğer Edebî Parçalar	112
4.Fotoğraf,Resim,Tablo ve Karikatürler Dizini.....	113
a.Fotoğraflar	113
b.Resimler	134
c.Tablolar	135
d.Karikatürler	135
Sonuç	137
Kaynakça	141

İkinci Bölüm: Metin

Köprülü — Ali Ekrem [BOLAYIR]	144
Belki Hülya ve Belki Bir Rüya — Faik Ali [OZANSOY]	150
Asıl Demet — Mehmet Rauf	151
Şi'r-i Kamer — Ahmet Haşim	152
Kıymet-i Nisviyyet — Emine Semiyye	154
Bir Kadına — Emin Bülend [SERDAROĞLU]	158
Gece Kandili — Refik Halit [KARAY]	159
Gölgeler ve Hakikatler — Şahabettin Süleyman	161
Aşkımızın En Güzel Dakikaları — Tahsin Nahid	164
Timsal-i Aşk — Cemil Süleyman [ALYANAKOĞLU]	165
Nirvana — Yakup Kadri [KARAOSMANOĞLU]	172
İstanbul — İzzet Fuat Paşa [KEÇECİZÂDE]	178
Çıkma Sokak — Şahabettin Süleyman	186
Yıldız Böcekleri — Safveti Ziya	202
Bir İthaf-ı Hayâli — Mehmet Rauf	213
Gölgeler ve Hakikatler — Şahabettin Süleyman	215
Tekfur Sarayı ve Türbe-i Fatih — Mithat Cemal [KUNTAY]	218
Çöllere — Ahmet Haşim	223
Uçurtmalar — Refik Halit [KARAY]	224
Hürriyet — Mehmet Behçet [YAZAR]	226
Tiyatro ve Ahlâk — Müfit Ratib	226
Menfadan Avdet — Tahsin Nahid	231
İstanbul — İzzet Fuat Paşa [KEÇECİZÂDE]	234
Çıkma Sokak — Şahabettin Süleyman	240
On Temmuz'u Takdis Edelim — Tahsin Nahit	254
Yıldız Böcekleri — Safveti Ziya	255
Eski-Yeni — Hüseyin Kâzım [KADRİ]	259
Sa'd-âbâd — Faik Ali [OZANSOY]	262
Vatan — Hamdullah Suphi [TANRIÖVER]	263
Kadın İntikamı — Cemil Süleyman [ALYANAKOĞLU]	264

Piyanonun Abajurları — Refik Halit [KARAY]	269
Veda — Yakup Kadri [KARAOŞMANOĞLU]	271
Gölgeler ve Hakikatler — Şahabettin Süleyman	279
Halecan — Mehmet Behçet [YAZAR]	283
İstanbul — İzzet Fuat Paşa [KEÇECİZÂDE]	284
18.Asırda Türklerin Ressamları — Mösyö Bub	289
Çıkmaz Sokak — Şahabettin Süleyman	302
Musâhabe-i Edebiye — Raif Necdet [KESTELLİ]	323
Bir Mehtap Gecesi — Ahmet Hikmet [MÜFTÜOĞLU]	334
Biliniz Ki Ey Gaddarlar — Mehmet Emin [YURDAKUL]	339
Agat'ın Kaçırılması — Tristan Bernar	341
Hufre-i Memât — Ali Ekrem [BOLAYIR]	351
Samimi Hasbihaller — Hüseyin Suat [YALÇIN]	351
Aşk-ı Sakin — Faik Ali [OZANSOY]	352
Garip Bir His — İzzet Melih [DEVİRİM]	353
Kitabe-i Seng-i Mezar — Sami Paşazâde Sezai	355
Ey Şi'r — M.Rauf	356
Rakkase-Heykel — Abdülhak Hamit [TARHAN]	356
Çarşaf Altında — Mehmet Rauf	358
Vatan Tehlikede — Mehmet Emin [YURDAKUL]	362
Tiyatro ve Ahlâk — Müfit Ratib	365
Yıldız Böcekleri — Safveti Ziya	369
Musâhabe-i Edebiye — Raif Necdet [KESTELLİ]	376
Mazi Mesirelerinden — Abdülhâk Hamit [TARHAN]	383
Tedkikat-ı Edebiye/Çıkmaz Sokak — Mehmet Rauf	385
Hayat Kavgası — Mehmet Emin [YURDAKUL]	391
Aziz Katil — Şahabettin Süleyman	392
Taş Hatun — Emine Semiyye	399
Dilenci — M.Rauf	402
Musâhabe-i Edebiye — Raif Necdet [KESTELLİ]	421
Bir Zerre İnyet — Abdülhak Hamit [TARHAN]	428
Aşk-ı İnsaniyet — M.Rauf	429

Kamer — Mehmet Behçet [YAZAR]	430
Bir Fecîa — Cemil Süleyman [ALYANAKOĞLU]	430
Beni Terk Eden Kadına — Cemil Süleyman [ALYANAKOĞLU]	435
Mısır — Ubeydullah Esad	436
Issız Ev — Mehmet Emin [YURDAKUL]	445
Musâhabe-i Edebiye — Raif Necdet [KESTELLİ]	445
Yıkık Köy — Hüseyin Siret [ÖZSEVER]	451
Harb — Mithat Cemal [KUNTAY]	452
Yeni Çehreler/Genç Kız — Ali Ekrem [BOLAYIR]	453
Bir Mektup — Ahmet Hikmet [MÜFTÜOĞLU]	456
Leyl-i Seheran — Ali Canip [YÖNTEM]	461
Jan — Ali Ekrem [BOLAYIR]	462
Bedbaht Vicdanım — Raif Necdet [KESTELLİ]	468
Rodos Heykeli — Mehmet Behçet [YAZAR]	470
Tezat/Takdim Yazısı — Halit Ziya [UŞŞAKÎZÂDE]	471
Tezat — İzzet Melih [DEVRİM]	473
Musâhabe-i Edebiye — Raif Necdet [KESTELLİ]	484
Yeni Çehreler/Küçük Bey — Ali Ekrem [BOLAYIR]	492
Leyâl-i Hicran — Mehmet Behçet [YAZAR]	493
Zılâl-i Emvât — Halide Salih	494
Her Şeyi Sevmek İstedim — M. R.	500
Tenkide mi Muhtacız Medh-i Müteakabile mi? — Mithat Cemal [KUNTAY]	501
Hicran-ı Müebbed — Ali Fahri [AĞABABA]	506
Tezat — İzzet Melih [DEVRİM]	514
EK : Resimli Kitap Dergisinin Ön Kapak Fotoğrafları	528

KISALTMALAR

Ad.	: Aded
a.g.e	: Adı geçen eser
Ağ	: Ağustos
AKMY	: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları
Ank.	: Ankara
Ar	: Aralık
C.	: Cilt
Der.	: Dergi
Dış.	: Dışı
Ek.	: Ekim
Ey.	: Eylül
Gös. Yer.	: Gösterilen Yer
Hz.	: Haziran
İ.	: İçindeki
İst.	: İstanbul
Kas.	: Kasım
KBY	: Kültür Bakanlığı Yayınları
KE	: Kanun-ı Evvel
KS	: Kanun-ı Sâni
KTBY	: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
Mad.	: Maddesi

Mal.	: Malzeme
Mat.	: Matbaası
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MEBB	: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi
nr.	: Numara
Oc.	: Ocak
Prof. Dr.	: Profesör Doktor
Rec.	: Recep
RK	: Resimli Kitap
Rmz.	: Ramazan
Sa.	: Sayı
s.	: Sayfa
Şab.	: Şaban
Şev.	: Şevval
Şt.	: Şubat
TDKY	: Türk Dil Kurumu Yayınları
TE	: Teşrin-i Evvel
TEVY	: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları
Tm.	: Temmuz
Top.	: Toplam
TTKY	: Türk Tarih Kurumu Yayınları
TS	: Teşrin-i Sani
vd.	: Ve diğerleri

Yay. : Yayınları

Yüz. : Yüzdelik

GİRİŞ

A. Dönemin Sosyal, Siyasal ve Kültürel Durumuna Genel Bir Bakış

Siyasal ve Sosyal Ortam

Osmanlı Devleti'nin batılılaşma serüveni 19. yüzyılın başlarına tesadüf eder. Batı dünyasının fikrî, siyasî ve iktisadî gelişmesi sonucundaki karşı konulamaz yükselişi karşısında Osmanlı Devleti de hem kendisini gözden geçirmek hem de değişme ve gelişme hamleleri yapmak zaruretini kendisinde hissetmiştir. Kuşkusuz ki bu hamlelerin başında Tanzimat Fermanı gelir. “Tanzimat”, “düzeltmeler” ve “yeni düzen verme” anlamına gelir. Resmî olarak Tanzimat'ın 3 Kasım 1839 tarihinde okunan Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile başladığı ve I. Meşrutiyete kadar (1876) sürdüğü çoğunlukla kabul edilir. Ancak Osmanlı Devleti tarihine daha geniş bir çerçeveden bakacak olursak Tanzimat'ın III. Selim ve II. Mahmut'un başlattıkları için devamı olduğu açıkça görülür. Başlangıç ve süresi ne olursa olsun “Tanzimat”, tarihî bir deyim olarak tutunmuş ve aynı zamanda bir edebiyat okulunun da adı olmuştur.

Tanzimat; devletin içersine düştüğü çöküş hızını yavaşlatmak, devleti karşılaşıacağı yeni problemleri çözecek güce ve görüşe kavuşturmak için girişilen ve kendinden öncekilerden daha geniş, daha temelli olan bir ıslahat hareketi olmasının yanında aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin yeni dünya şartlarına kendini uydurma, Doğu Medeniyetinden Batı medeniyetine geçme çabası ve bir silkinip kalkınma teşebbüsü idi.

Tanzimat'ın kurucuları, Padişah Abdülmecit ve Vezir Mustafa Reşit Paşa'dır. Ancak yine tarihe daha çözümleyici bir şekilde yaklaşıldığında Tanzimat'ın baş mimarının II. Mahmut olduğu görülür. O, Tanzimat ıslahatlarına iyi bir zemin hazırlamış, adeta iskeletini kurmuştur. Buna rağmen Tanzimat'ın ilânında Reşit Paşa'nın zekâsı ile iradesi ve Padişah Abdülmecit'in batılılaşmayı kaçınılmaz bir zaruret olarak kabul etmesini birinci derecedeki amillerden biri olarak görmek gerekir.¹

¹ Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860–1923*, 5. Baskı, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1995, s.14.

Tanzimat Fermanı'nın ilânıyla Osmanlı devleti ve toplumu büyük sıkıntılara gebe olan bir döneme de adım atmış bulunmaktadır. Zira bir milletin asırlarca alıştığı düşünüş ve yaşayış şartlarından birdenbire sıyrılmasına imkân yoktur. Çok vahim siyasî hadiselerin ve iktisadî şartların beraberinde yürüyen bu yenilikler hakikatte, bir medeniyet dairesinden öbürüne geçmek, asırlardan beri inanılmış ve uğrunda mücadele edilmiş değerler dünyasından ayrılmak demektir.² Böyle bir zorluğu ve güçlüğü ihtiva eden Tanzimat'ı önemli bir geçiş ve buhran devresi olarak görmek gerekir.

Devlet, kendi yaptığı reformların tabii sonuçlarından ilk önce kendisi rahatsız olmuş ve bu sonuçları durduramamanın sıkıntısı içinde kendi kendisiyle çelişik bir duruma düşmüştür. Tanzimat eşitlik ve hürriyet fikirlerini getirmek iddiasındaydı. Hâlbuki bu fikirlerin çeşitli çevrelerde yapacağı tesirleri hesaba katmak gerekirdi. Tanzimat'ın verdiği "müsaadeler" hakikatte imparatorluğun parçalanmasına kadar gidecek bir iç krizin tohumlarını atıyordu. Kısaca, Tanzimat'ın devlet adamları bir çıkmazın içindeydi ve bütün iyi niyetleriyle birlikte bu çelişik durumda Batı medeniyetine yönelmek ve modernleşmek ile imparatorluğun siyasî bütünlüğünü korumanın uzlaştırılmaz buhranı içinde bulunuyorlardı.³

Türk siyasî tarihinde olduğu gibi; sosyal, ekonomik hatta dinî tarihinde de önemli rol oynayan Tanzimat döneminin merkezinde bizzat ferman metninin kendisi bulunmaktadır. Metne kısaca baktığımızda yüz elli yıldır devletin eski kuvvet ve zenginliğinin güçsüzlük ve fakirliğe dönüştüğü belirtilerek öngörülen tedbirlerin sıralanmasına geçiliyor. Ferman güçsüzlük ve fakirliğin şeriat ve kanunlara uymamaktan ileri geldiğini usulen tekrarlıyor. Osmanlı tarihinde ilk defadır ki böyle bir ferman tarihe bakarak geleceği planlayan yöneticilerin görüşünü yansıtıyor, alışılmış ıslahatçıların tersine bir restorasyonu değil, yeni bir düzenlemeyi öngörüyordu. 1839 yılında, son yüz elli yılın yarattığı buhrandan yeni program ve girişimlerle kurtulmak bilincine ulaşan bürokratların kaleme aldığı ferman, bu yönüyle yenilikçi ve ilerici bir nitelikteydi. Reform hareketinin başını çekenler bir

² Ahmet Hamdi Tanpınar, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 8. Baskı, Çağlayan Kitapevi, İst. 1997, s.64.

³ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 2. Baskı, Ülken Yay. ,İst. 1979, s.53.

ölçüde tarihin akışına yön verdiklerini ve gelecekle hesaplaşmak zorunda olduklarını biliyorlardı.⁴

Kendisinden önceki ıslahat hareketlerinden daha köklü, daha ileri ve umumî durumu ile faydalı yönü ağır basan Tanzimat Fermanı'nı 18 Şubat 1856 tarihinde ilân edilen Islahat Fermanı izledi. Islahat Fermanı'nın ilân edilmesinin arkasında Osmanlı Devleti'ni içinde bulunduğu çöküntüden kurtarmak, azınlıklara Tanzimat Fermanı'ndan daha geniş haklar tanıyarak isyanları engellemek, Avrupa'nın iç işlerimize müdahalesini önlemek, Paris Anlaşması'nda Avrupalı devletlerin Osmanlı'ya desteğini sağlamak ve azınlıklar aleyhine karar alınmasını önlemek gibi sebepler bulunmaktadır.

Islahat Fermanıyla; Tanzimat Fermanı'ndaki padişah iradesini sınırlayan ve kişi haklarını öne çıkaran hükümler tekrarlanıyor, ırk ve din ayrımı yapmaksızın bütün Osmanlı uyruklarının can, mal ve namus dokunmazlığının yasalar önündeki eşitliği güvence altına alınıyordu. Ayrıca vergi adaletinin sağlanması, Müslüman olmayanlara belli koşullarla ulusal ve dinsel eğitim özerkliği verilmesi karar altına alınmıştı. Bunlara ek olarak bu fermanla iltizam kaldırılıyor, müsadere, işkence ve kötü muamele yasaklanıyordu.

Osmanlı Devleti, Tanzimat Fermanıyla batılılaşma ve modernleşme konularında ne kadar ciddi ve iyi niyetli olduğunu ortaya koymuş ama Avrupalı devletleri buna inandıramamıştı. Bunun neticesinde hükûmet bu sefer Ali ve Fuat Paşaların gayretli çalışmalarıyla Avrupa'ya ilerilik ve gelişme olarak kabul edebilecek bir anlayışı bu fermanla tekrar sundu. Islahat Fermanı özellikle gayri Müslimlerin ve azınlıkta bulunanların hak ve hukuklarını düzenleme hususlarında pek çok madde içeriyordu. Zira Avrupalıların çoğu için Türk samimiyetinin mihenk taşı Müslüman olmayanlara karşı muamele idi.⁵

İnsan hakları ve şahıs eşitliğinin Osmanlı Devleti'nde yerleşmesinde 18 Şubat 1856 tarihinde ilân olunan Islahat Fermanı'nın da tesiri olmuştur. Fakat Türkiye'de demokrasinin gerçek temelleri 1860'lı yıllarda Yeni Osmanlı hareketinin filizlenip gelişmesi sonucunda atılmıştır. Yeni Osmanlı hareketi de Türk basınının doğuşu ile yakından ilgilidir. Agâh Efendi'nin 1860'da İstanbul'da Tercüman-ı

⁴ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 16. Baskı, İletişim Yay. ,İst. 2003, s.100.

⁵ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, 8. Baskı, TTKY. ,Ank. 2000, s.115.

Ahvâl gazetesini kurması Türk basınının faaliyete geçişini belgeler. Özellikle Namık Kemal'in siyasî ve kültürel makaleleri Osmanlı Devleti'nde Batı ülkelerine benzer bir muhalif aydın zümresi meydana gelmesine sebep olmuştur. Muhalefet, 1865 Haziranında gizli bir teşkilat halinde kurulan Yeni Osmanlılar Cemiyeti etrafında toplandı. İlk üyeleri arasında Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavi'nin de bulunduğu cemiyet, devletin kurtuluşunu Parlamento'ya dayalı meşrutî bir idare kurulmasında ve padişahın haklarının sınırlandırılmasında görüyordu.

Tuna ve Bağdat valiliklerindeki başarılarıyla tanınan eski sadrazamlardan Mithat Paşa Yeni Osmanlıların meşrutiyetçi fikirlerini destekliyordu. Sultan Abdülaziz'in sorumsuz, kötü yönetim anlayışına karşı harekete geçen cemiyet Mithat Paşa'nın da dâhil bulunduğu bir hareket sonunda Abdülaziz'i tahtan indirerek daha serbest görüşlü olan V. Murat'ı tahta çıkardı. Mithat Paşa ve sürgünde bulunduğu Magosa'dan İstanbul'a dönen Namık Kemal'in de bulunduğu bir komisyon Kanun-i Esasi metnini oluşturdu ve çalışmalarını 1876 Aralık ayı başlarında tamamladı. Cülûsundan belli bir süre sonra akli dengesi bozulan V. Murat 31 Ağustos 1876'da tahtan indirilmiş ve yerine kardeşi, meşrutiyetçi kadroya anayasal düzene geçme sözü veren II. Abdülhamit padişah olmuştur.

II. Abdülhamit söz verdiği gibi Osmanlı Kanun-i Esasisi'ni 23 Aralık 1876'da merasimle ilân etmiş ve meclis-i mebusân'ı açmıştır. Meclisteki mebusların tecrübesizliği ve çoğunun öğrenim yetersizliğine rağmen meclis vazifesini ciddiyetle yürütmüştür. Halkın dertleri ve devlet idaresindeki yolsuzluklar mecliste yeterince ve gerektiğince dile getirilmiştir. Ancak Rusya'nın 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne harp ilân etmesi, ardından Rus ordularının Balkanlar'da hızla ilerlemeleri Mebusân Meclisi'nde şiddetli tenkitlere sebep oldu. Meclisteki bu tenkitler ve kargaşalıklar neticesinde II. Abdülhamit hükümlerine haklarına müdahale edildiği iddiasıyla 14 Şubat 1878'de parlamentoyu dağıttı. Kanun-ı Esasi'yi de hükümsüz kıldı. Abdülaziz'in katledildiği iddiasıyla açılan mahkemede Mithat Paşa sürüldü. Ondan sonraki yıllarda meşrutiyetçi aydınlar birer bahane ile İstanbul'dan uzaklaştırıldı.

II. Abdülhamit'in ilk meşrutiyet yönetimine son vermiş olması, onun o dönemki siyasî ve sosyal olayları iyi çözümleyemediğini göstermez. Zira Abdülhamit Osmanlı Devleti'nin bir çöküş dönemi içersine girdiğini biliyordu. Bu

çöküntüden kurtuluş da yine batı medeniyetinden faydalanmak yoluyla olacaktı. Ancak Batı medeniyeti ona göre teknik ve fikir olmak üzere iki bölümden ibaretti. Teknik bu medeniyetin dış gelişimini fikir ise iç gelişimini ifade etmekteydi. Avrupa ve Amerika’da meydana gelen teknik terakkiler takdire şayandır ve bunlar dikkate alınınca Osmanlı Devleti, en az yüz yıl geridir. Osmanlı Devleti, bu sebeple teknik terakkilere kapılarını açmalıdır... Ancak batı fikirleri Abdülhamit’e göre batı medeniyetinin zehirleridir. Bunlar zihinleri ve kalpleri zehirlemektedir. Avrupa’dan gelen bu yeni fikirler bizim için felakettir. Kurtuluş bu fikirlere sarılmakta değildir.⁶

Abdülhamit’in meşrutiyeti askıya alma kararı ve yaşanan olaylar, Abdülhamit’in kuruntulu tabiatıyla birleşince ortaya kopkoyu ve katı bir hükümet anlayışı çıktı. Başta anlatım ve toplantı hakları olmak üzere özgürlükler kaldırıldı ya da geniş ölçüde kısıtlandı. İktidarın dizginlerini kendi elinde toplayan Abdülhamit, bizzat kendisine bağlı olan ve jurnal vermeyi teşvik eden bir hafiye sistemi, özel mahkemeler, keyfi tutuklama ve sürgünlerle herkesi sindirdi, ülke çapında bir tedhiş havası estirdi. Mithat Paşa’ya yapılan muameleler bunun bir simgesi oldu. Bu da Yeni Osmanlıların başlatmış oldukları hürriyetçi mücadelenin yeniden canlandırılmasına zemin hazırladı. Diğer yandan Osmanlı Devleti, Berlin Kongresi’nde uğradığı toprak kayıplarıyla kalmamıştı. Bu kayıpların yavaş, fakat önü alınmaz bir çorap söküşü gibi devam ettiği görülüyordu. Bu olaylar karşısında Abdülhamit’i en uygun fırsatlardan bile yararlanmaktan alıkoyan aşırı tedbirliliği, hürriyetçi bir muhalefetin “devletin kurtarılması” gerekçesine de dayanmasını mümkün kılıyor hatta belki çoğu muhalifler için önde gelen muhalefet nedeni oluyordu. Böylece, Yeni Osmanlıların muhalefeti yeniden canlanmış oluyordu. Gerçi bu kez muhalefet büyük ölçüde daha genç ve farklı bir kadroya dayanıyordu ama Yeni Osmanlıların ve özellikle Namık Kemal’in muhalefet edebiyatı bunların fikrî gıdalarını oluşturacaktı. Sonradan İttihat ve Terakki adını alacak olan bu muhalefet hareketinin kuruluşu 1889 yılına rastlar.⁷

Abdullah Cevdet, İshak Sukûti, Hüseyinzâde Ali, İbrahim Temo ve Mehmet Reşit adlarında beş öğrenci 1889 Mayısında Askeri Tıbbiye’de “İttihat-ı Osmanî”

⁶ Prof.Dr. Orhan Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, 2.Baskı, MEB. Yay. ,İst. 1991,s.9.

⁷ Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Remzi Kitapevi, İst. 1987,s.21–22.

cemiyetini kurdular. Genç Türkler adıyla tanınan muhalifler Yeni Osmanlıların hürriyet, meşrutiyet ve Osmanlılık fikirlerini paylaşıyorlar, Kanun-ı Esasi'nin tekrar yürürlüğe konulmasını istiyorlardı. Cemiyet 1896 yılında "İttihat ve Terakki" adını alır.

Bu arada içte Ermeni isyanları olurken, Yunanistan Girit'i işgal eder. Osmanlı Hükûmeti 17 Nisan 1897'de Yunanistan'a savaş ilân eder. Avrupa devletlerinin yardım etmemesi üzerine Yunanistan, Osmanlı Devleti tarafından hezimete uğratılır. Ancak bu olumlu gelişmenin devamı gelmez. 5 Ekim 1908'de Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'i işgal eder. Bulgaristan ise bağımsızlığını ilân eder.

İttihat ve Terakki Cemiyeti yaşanan olumsuz gelişmelerin tesiriyle de 1908 Temmuzunda başlarında Makedonya'da ayaklanır. 21 Temmuz'da da Kanun-ı Esasi'nin yeniden uygulanmaya konmasını II. Abdülhamit'ten bir telgrafla talep eder. Padişah olayların iç çatışmaya dönüşmemesi için 23 Temmuz 1908 tarihinde meşrutiyeti ikinci kez ilân eder. 24 Temmuz 1908 tarihinde ise Abdülhamit'in Meşrutiyet'i yürürlüğe koyduğunu belirten fermanı gazetelerde yayımlanmıştır.

Buraya kadar tarihi bir silsile ile sunmaya çalıştığımız gelişmelere baktığımızda Padişah II. Abdülhamit'in kendisinden öncekilerle ve sonrakilerle mukayese edildiğinde nispeten başarılı bir yönetim gösterdiği iddia edilebilir. Zira onun en büyük şansızlığı Osmanlı Tarihinin en buhranlı döneminde devletin başına geçmiş olmasıdır.

II. Abdülhamit, kendi dönemindeki bunca sıkıntıya rağmen gerek eğitimin yaygınlaştırılması ve kalitesinin artırılmasında gerek ulaşım ağının genişletilmesinde ve gerekse de ekonomi ve dış siyasetteki dengenin sağlanmasında büyük bir rol oynamıştır. Ancak II. Abdülhamit yönetiminin bütün bu olumlu yanları, yönetim sürecindeki baskı politikasının yanında oldukça sönük kalmış ve Meşrutiyet'in ikinci kez ilânını daha fazla geciktirememiştir. Bu tarihî hadisenin farklı şekillerdeki yansımalarını edebî sahada da görmek mümkündür.

II. Meşrutiyet'in ilânından belli bir süre önce, II. Abdülhamit'in baskısını arttırdığı sıralarda Türk şiirinin önemli simalarından olan Tefik Fikret, istibdadın olumsuz havasının İstanbul'a sinmiş şeklini "Sis" adlı şiirinde çok çarpıcı bir şekilde dile getirir:

*“Sarmış yine âfâkını bir dūd-ı muannid,
Bir zulmet-i beyzâ ki peyâpey mütezâyid,*

*Tazyikinin altında silinmiş gibi eşbâh;
Bir tozlu kesâfetten ibaret bütün elvâh;*

*Bir tozlu ve heybetli kesâfet ki nazarlar
Dikkatle nüfûz eylemez gavrine korkar.*

*Lakin sana layık bu derin süt-re-i muzlim,
Layık bu tesettür sana, ey sahn-ı mezalim;*

.....

*Mûnîs, fakat en kirli kadınlar gibi mûnîs;
Üstünde coşan giryelerin hepsine bî-his.*

.....

*Hep levs-i riyâ dalgaları zerrelinde,
Bir zerre-i safvet bulamazsın içlerinde.*

.....

*Örtün, evet, ey hâile .. örtün evet ey şehs;
Örtün ve müebbet uyu, ey fâcîre-i dehr!..’⁸*

Ancak Meşrutiyet’in yeniden ilân edilmesi memlekette olduğu gibi Tevfik Fikret’in hislerinde ve hâlet-i ruhiyesinde de çok olumlu akislerin yer bulmasını sağlayacaktır. Şair bu hislerini de “Rücu” adlı şiirinde en açık şekilde ortaya koyar:

*“Karıştı leyl-i musîbet leyâl-i nisyâna,
Açıldı gözlerimiz bir sabâh-ı rahşâna.
Sen, ey muhit-i teceddüt, o leyl-i menhûsun*

⁸ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri Tanzimat’tan Cumhuriyete I*,16.Baskı, Dergâh Yay. ,İst. 1998,s.106–107.

*Seninle nisbeti yok; sen şerefisin, ulusun.
Ne sis yüzünde, ne zül; bil'akis, sefâ ve vekaar
Doğan güneş gibi sâfi bir infilâkın var.”⁹*

Evet, artık istibdadın uzun ve karanlık günleri geride kalmış, aydınlık ve güzel bir gelecek beklentisi bütün milleti sarmıştır. Abdülhamit'in meşrutiyeti ilân etmesi bir bakıma İttihat ve Terakki'nin bir zaferiydi ama gözden kaçırılmamalıdır ki Abdülhamit de böylece teşebbüs kabiliyetini, olayları yönlendirme imkânını muhafaza etmiş oluyordu. Başka bir deyişle, Hürriyetin ilânı sırasında bile Abdülhamit'in padişahlığına itiraz etmemiş olan İttihat ve Terakki, Abdülhamit meşrutiyeti benimseyince onun padişahlığına büsbütün itiraz edemez duruma girmişti. Böylece ortaya çıkan düzen, İttihat ve Terakki ile Abdülhamit arasında bir uzlaşım olarak belirliyordu. Kimin ne kadar taviz vereceği yani uzlaşımın ayrıntıları ise arada çekişme konusu olacaktı.

İstibdat döneminin olumsuz havasını teneffüs eden Tefvik Fikret'in hissettiklerini “Sis” şiiriyle nasıl ortaya koyduğunu, bununla birlikte aynı şairin hürriyetin ilânıyla tamamen değişmiş olan duygularını da yine başka bir şiirinden örnek almak suretiyle ortaya koymaya çalışmıştık. Aslında Tefvik Fikret'te gördüğümüz fikrî ve hissî değişiklikleri bütün İstanbul'a ve hatta İstanbul dışındaki Osmanlı memleketlerine teşmil edebiliriz. İstanbul, birdenbire resmi ağızdan bir ilânla meşrutiyetle karşılaşınca ne yapacağını şaşırıldı. Sansür yüzünden Rumeli'deki ayaklanmadan haberi olmadığı için, meşrutiyet, İstanbul'a Padişah'ın bir lütfu gibi geldi. Ayrıca coşkunluğun padişaha teşekkür biçiminde açıklanması istibdat altında uyuşup kalmış olan halk için en tehlikesiz yol olarak gözüktü. Zira ne söylenir, ne söylenemez, neye müsaade edilecek, neye edilmeyecek henüz belli değildi. 25 Temmuz günü İkdâm “Padişahım çok yaşa!” diye kocaman bir başlık koyuyor ve olmamış gösterileri olmuş gösteriyordu. Bu sayede İstanbul sokaklara döküldü. Halk başlarında bir takım okullu ya da okul mezunu gençlerin önderliğinde Babiâli'ye, Yıldız Sarayı'na ve başka resmî kurumlara gidiyor ve sorumluları dışarıya ya da

⁹ Kenan Akyüz, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi (1860–1923)*, 6. Baskı, İnkılâp Yay. Ank. 1985, s. 267–268.

pencereye çağırıyor, konuşmaya ve meşrutiyete bağlılık sözleri vermeye zorluyordu. Halkın başındakiler de söylevler veriyorlardı. 26 Temmuz'da Yıldız'a giden kalabalık 50.000 kişiyi bulmuştu. Aynı gün Beyazıt'ta 10.000 kişilik bir miting yapılmıştı.¹⁰ Meşrutiyet'in ilânıyla birlikte İstanbul'daki hürriyet havasının yarattığı gayet olumlu hava aynı zamanda bilinçsiz bir aşırılığı da beraberinde getiriyordu. Çünkü o dönemin sihirli kavramlarından olan "hürriyet" in gerçek manası ne halk tarafından, ne padişah tarafından ne de devlet adamları tarafından tam manasıyla kavranabilmişti. İşte algılamadaki bu eksiklikler ortaya "müstehzî" denebilecek tablolar çıkmasına neden oluyordu. Meşrutiyet'in öncesinde Padişah Abdülhamit'in istibdadını eleştiren ve hürriyetten yana tavır koyduğu çeşitli şiirlerinden anlaşılan Mehmet Akif Ersoy hürriyetin ilânından sonra ortaya çıkan "müstehzî" tabloları "Süleymaniye Kürsüsünde" adlı şiirinde çok güzel bir şekilde tasvir eder:

*"Bir de İstanbul'a geldim ki: Bütün çarşı, pazar
Nâradan çalkalanıyor! Öyle ya... Hürriyet var!
Galeyan geldi mi, mantık savuşurmuş... Doğru:
Vardı aklından o gün her kimi gördümse zoru.
Kimse farkında değil, anlaşılan, yaptığının;
Kafalar tütsülü hülyâ ile, gözler kızgın.
Sanki zincirdekiler hep boşanıp zincirden,
Yıkıvermiş de tumarhâneyi çıkmış birden!
Zurnalar şehrin ahâlisini takmış peşine;
Yedisinden tutarak tâ dayanın yetmişine!
Eli bayraklı alaylar yürüyor dört keçeli;
En ağır başlısının bir zili eksik, belli!"¹¹*

Bununla birlikte Meşrutiyet'in tekrar ilânını takip eden pek çok siyasî karışıklıklar vücut buldu. Sait Paşa'nın üst üste kabineler kurması, İttihat ve

¹⁰ Sina Akşin, *a.g.e.* ,s.84.

¹¹ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, 1.Baskı, KTBY, İst. 1987,s.150.

Terakki'nin Sait Paşa'dan sonra Kamil Paşa'nın kabinesinden de hoşnut olmaması ve 13 Şubat 1909' da milliyetçi genç Türklere daha yakın görülen Hüseyin Hilmi Paşa'nın sadarete gelmesi gibi hadiseler memleketin siyasî çalkantılarını göstermektedir. Siyasî sıkıntılara paralel olarak meşrutiyet'in dış toprak kayıplarını önleyememesi (Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazanması, Girit'in Yunanistan'a bağlanması vb.), memleketin içersinde kadın hareketlerinin olması, bir kısım köylülerin hürriyeti vergi ödememek diye yorumlanması, memurların da meşrutiyetten terfi ve maaş zammı beklemesi, demir yolu işçileri başta olmak üzere başka işkollarındaki işçilerin de maddi sebeplerle greve gitmeleri ve işlerin aksaması gibi sosyal sıkıntılar da ortaya çıkmıştı. Bütün bunlar büyük umutlarla ve beklentilerle ilan edilen \ ettirilen meşrutiyetin memleketin sosyal ve siyasî bünyesinde meydana getirdiği derin yaralara işaret etmektedir.

Ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti siyasî muhaliflerine karşı yıldırma ve öldürme yöntemleri kullanmakla da itham edilmekteydiler. 7 Nisan'da "Serbesti" gazetesinin başyazarı Hasan Fehmi İstanbul'da Galata köprüsünde esrarlı bir şekilde öldürülünce, bunun cemiyetin işi olduğuna yaygın bir şekilde inanıldı ve cemiyet pek çok yergi ve hakaretlerin konusu oldu. 12 Nisan'da İttihat ve Terakki Cemiyeti basında bir bildiri yayımlayarak artık gizli bir cemiyet olmadığını ve olağan bir siyasî parti haline geldiğini tekrarladı. Aynı gece, Kamil Paşa'nın düşmesinden sadece bir ay sonra, gerici bir silahlı ayaklanma patlak verdi. Bu ayaklanmada Nisan ayı başlarında kurulmuş olan İttihat-ı Muhammedi'nin rolü vardı.¹² İsyân, 12-13 Nisan gecesi bazı avcı ve piyade birliklerinin barakalarında baş kaldırıp sabahın erken saatinde Galata köprüsünü geçerek Meclis binasının dışında Ayasofya Meydanında toplanmalarıyla başladı. Çok az direnmeyle karşılaştılar; kendilerine diğer birliklerden de asiler, bazı mollalar ve medrese öğrencileri katıldı. Diğer gruplar kentin belli başlı merkezlerinde toplandılar. Ayaklananların istekleri basitti: "Şeriat tehlikededir, Şeriat isteriz!" Bazıları da mektepli subayları istemediklerini ekliyorlardı. (13 Nisan 1909 \ 31 Mart 1325) Karşı darbe çok gecikmedi. Gerici ayaklanma haberleri derhal Selanik'e telgrafla bildirildi ve Mahmut Şevket Paşa'nın komutasındaki Hareket Ordusu İstanbul'a yürüdü. Onunla birlikte Niyazi ve

¹² Bernard Lewis, *a.g.e.* ,s.214.

haberleri işitince pek acele Berlin'deki Türk elçiliğinden dönen Enver de vardı. Mahmut Şevket Paşa'nın kurmay başkanı Mustafa Kemal idi. Hareket ordusu 23 Nisan'da İstanbul'a ulaştı ve ertesi gün isyancılarla bazı çarpışmalardan sonra şehri ele geçirdi. 31 Mart olayı yaşandığı günden bu yana hep bir tartışma konusu olmuştur. Genel itibarıyla bu ayaklanmanın bir gericilik hareketi olduğu ortaya konulmuştur. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, bu ayaklanmada parola “Şeriat isteriz!” idiyse de, gerçekte, ayaklanmanın önemli niteliği ise muhalefetin İttihat ve Terakki'ye karşı kalkıştığı, fakat kötü düzenlendiği için ne olduğu pek belirmemiş, başarıya ulaşmamış bir askerî hükümet darbesi olduğudur. İsyân bayrağının şeriat oluşu, bir dini sömürme olayından ibarettir.¹³

Meşrutiyet'in ilânı üzerinden daha bir yıl bile geçmeden patlak veren “31 Mart Olayı” ve arkasından gelen gelişmeler Osmanlı Devleti'nin siyasi gücünün tamamıyla İttihat ve Terakki'nin eline geçmesine neden oldu. Cemiyetin isyandan sonraki ilk işi 1908 inkılâbından sonra da tahtını kurtarmayı beceren Sultan Abdülhamit'i hal'etmek ve Selanik'e sürgüne göndermek oldu. Abdülhamit'in yerine ise tamamen İttihat ve Terakki'nin buyruklarına göre hareket edecek olan Mehmet Reşat getirildi. Böylece İttihat ve Terakki Cemiyeti ülkenin gerçek hâkimi oldu. İktidara cemiyet taraftarı devlet adamları getirildi. Osmanlı ordusunun Balkan Savaşı'nda yenilmesi üzerine de, İttihat ve Terakki Cemiyeti ileri gelenlerinden Kaymakam Enver Bey 23 Ocak 1913'de Babiâli'yi basarak cemiyeti devletin mukadderatına hâkim kıldı. 1911 Kasımında Hürriyet ve İtilaf Fırkası adı altında teşkilatlanmış olan muhalefet susturuldu ve Enver-Talat-Cemal Paşaların sert idaresi kuruldu. Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti İttihat ve Terakki'nin hâkimiyeti altında ve Almanya'nın yanında katıldı. Ancak savaşın yenilgiyle sona ermesi üzerine ittihatçıların belli başlıları yurt dışına kaçmışlardır. Daha sonra 21 Aralık 1918'de Mebusân Meclisi Padişah Vahdettin'in iradesiyle dağıtıldı. Böylece İttihat ve Terakki dönemi de son bulmuş oldu.

Meşrutiyet'in yeniden ilânıyla Abdülhamit'in baskıcı ve denetleyici idaresinden kurtulan halk artık hür ve rahat yaşayacağını düşünüyordu. Gerçekten de Meşrutiyet'in ilânını takip eden ilk yıllarda Abdülhamit'in baskısından eser yoktu.

¹³ Sina Akşin, *a.g.e.* ,s.125.

Ama yıllar ilerledikçe İttihat ve Terakki Cemiyeti Osmanlı Devleti'nde tek hâkim oldu. Ayrıca ortaya koyduğu siyasî baskı ile Abdülhamit dönemini arattı. Bu dönemin de büyük bir kısmı siyasî ve sosyal sıkıntılar, toprak kayıpları ve zulümlerle geçmişti. Osmanlı halkı ne yazık ki beklediği fikrî, siyasî ve iktisadî kurtuluşu bu dönem içersinde de görememiştir. Ancak bütün olumsuzluklara rağmen II. Meşrutiyet döneminin hem mutlak monarşiden meşrutiyete geçişi sağladığı hem de çok uluslu bir imparatorluktan millî bir devlete geçişte çok önemli bir temel teşkil ettiğini söylememiz gerekir.

Kültürel Ortam

Tanzimat'ın ilânı ve onu takip eden Islahat, Kanun-ı Esasi, Meşrutiyet gibi bir dizi reform hareketi bize, Batı gerçeği karşısında Osmanlı Devleti'nin resmen kendisini yenileme ve modernleşme anlamında Batıya yönelme sürecini gösterir. Kültür yapısı açısından bu süreç bir hâkim kültürün daha az baskın olan başka bir kültürü etkisi altına alması olarak da yorumlanabilir. Modernleşmenin mekanizması Batı'nın bir güç olarak, alıcı toplum tarafından kabul edilmesi ilkesine dayanır.

19. yüzyılın ilk yarısında belirli bir Osmanlı aydın kitlesinin Batı'da hizmet ve eğitim görmesi sonucu, elde edilen bilgiler, dünya görüşleri, algı alanları ve yaşantıları incelendiğinde son derece esnek ve yumuşak bir tutum ve davranışı yansıttıkları görülmektedir. Batının üstünlüğünün Osmanlı aydınları tarafından benimsenmiş olması Batı kural ve değerlerinin, kültürünün hiçbir kültür gümrüğüne rastlamadan Osmanlı toplum yapısına girmesine neden olmuştur.

Osmanlı toplum yapısının hâkim milleti konumunda olan Türkler, bu yüzyılın başında bir kez daha mevcut kültür ve medeniyet şeklinin değiştirilmesine neden olacak ve ona yeni bir düzen verilmesini sağlayacak zaruretlerle karşılaşmışlar, bu zaruretlerin icaplarına uyarak aldıkları veya almak zorunda kaldıkları tedbirlerle mevcut yapının sosyal, politik, ekonomik bünyesinde önemli gelişmelerin yaşanmasına hizmet etmişlerdir.¹⁴

¹⁴ Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil*, 15. Baskı, Dergâh Yay. ,İst. 2002, s.81.

19. yüzyılın başlarında açılan askeri Mekteb-i Tıbbiye (1827) ve Mekteb-i Harbiye (1834)'yi ilk meslek okulu olan Ziraat Mektebi takip etti. (1847). Erkek Öğretmen Okulu (1848) ve Kız Öğretmen Okulu (1859) gibi batı tarzı eğitim kurumlarının açılmasıyla Osmanlı toplum yapısının kültürel alandaki değişim kıvılcımları çakılmıştı. Okullardan başka, bu zihniyet değişmesinde rol oynayan amillerden biri de Fransızcanın aydınlar arasında günden güne ve hızla yayılmasıdır. Bu dönemde batılılaşma demek aynı zamanda Fransa kültürü ve edebiyatıyla birebir yaklaşma demektir.

1831 tarihinde resmî bir gazete olarak kurulan Takvim-i Vakayi ve 1840'da kurulan Cerîde-i Havâdis çoğunlukla resmi işlerle ilgili bilgileri halkla paylaşmaktaydı. Ancak 1860 yılından sonra çıkartılacak gazeteler Batı Avrupa medeniyet ve kültürüne ait haberler ve bilgilerle halkı aydınlatmaya başlayacaktı.

Tanzimat'tan sonra Batı'yı tanıtmaya yolunun genişlemesinde büyük bir amil de tiyatro olmuştur.¹⁵ Bu dönemde özellikle İtalyan ve Fransız tiyatrolarının sıkı bir çalışmasıyla karşılaşırız.

Türk toplumu tiyatro sahnesinde gördükleri oyunla birlikte Batının giyim-kuşamını, döşemesini, yaşayış şeklini, batılıların tavır ve davranışlarını da tanıma fırsatını buldu. Tiyatro ile beraber batı musikisi de kulaklarda yer etmeye başladı. Batı musikisi önce askeri düzenlemeler sırasında imparatorluğa girmiş ve İtalyan müzisyeni Donizetti, II. Mahmut devrinde Mehter'in yerine ilk batılı askerî bandoyu kurmuştur.¹⁶ Abdülmecit tahta çıktıktan sonra bandodan başka bir de saray orkestrası kuran Donizetti, padişahın isteği üzerine, sarayda opera ve bale topluluğu da kurmuştur.

Batı tarzında mekteplerin açılması, devlet eliyle de olsa gazeteciliğin yaygınlaştırılmaya çalışılması, tiyatro ve musikiye bizzat "Saray"ın sahip çıkması gibi girişimler görünürde tavandan tabana doğru bir hareketlilik arz ediyordu. Tanpınar da garplılaşma hareketleriyle ilgili olarak:

¹⁵ Kenan Akyüz, *a.g.e.* ,s.18.

¹⁶ Kenan Akyüz, *a.g.e.* , s.19.

*“Ancak bu suretledir ki hududu devlet teşkilatından ileriye geçmeyen yenilikler, cemiyet hayatını idare eden zihniyete doğru genişlemek ve derinleşmek imkânını buldular. Ancak açılan mektepler ve onlara benzer bazı tedbirler – Avrupa’ya talebe gönderilmesi, Bâbîâlî Tercüme Odası’nın kurulması gibi – sayesinde, yenilik hareketi yavaş yavaş cemiyetin kendi malı olan şuurlu ve iradî bir hareket haline girdi. Yani hamle, cemiyetin içine nakledilmiş oldu ve kökleşti.”*¹⁷

diyerek bu konuyu değerlendirmiştir. Osmanlı toplum yapısındaki kültürel değişimleri tetikleyen bir diğer unsur ise edebiyat idi. 19. yüzyılın başından itibaren edebiyat, batının sanatsal ve edebî etkileriyle birlikte hem kendi yapısında birçok değişiklikler ve gelişmeler hissediyor hem de içinde yaratıldığı toplumun değişmesine imkân veriyordu. Ve aynı zamanda toplumdaki değişmelerin en önemli aynası yine bahsettiğimiz edebiyattı. Hiç kuşku yok ki; yüzyılın ortalarından itibaren Türkler arasında Batılı fikirlerin yayılması ve Batılı toplumsal ve siyasal durumların yer etmesi, hem şekil hem muhteva bakımından klasik Osmanlı edebiyatından farklılaşan yeni bir Türk edebiyatının yükselmesiyle büyük ölçüde hızlandı. Bu edebiyatta özellikle Fransız edebiyatı, esinlenme kaynağı ve taklit örneği olarak, İran klasiklerinin yerine geçmeye başladı.¹⁸

Bu yüzyılda kültürel değişmelerin edebiyatla ne kadar önemli ve değerli bir bağlantısı olduğunu Ahmet Hamdi Tanpınar bir cümleyle müthiş bir şekilde özetliyor; “Modern Türk Edebiyatı bir medeniyet kriziyle başlar.”¹⁹ İşte bu cümle bize medeniyet – edebiyat ilişkisinin mahiyetini göstermesi açısından son derece etkileyicidir.

19. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa tarzı Türk edebiyatı ile karşılaşırız. Bu sahada ilk önümüze çıkan hareket Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal hareketidir. Bu üç mühim imzanın kurucu, yetiştirici ve kabul ettirici faaliyetleri aynı zamanda edebî bir mektep sayılır.²⁰ Şinasi gazete makalesi yazarak, şiire; Avrupaî fikirler katarak, Fransızcadan tercüme yapılarak, edebî ve içtimaî tenkitler ortaya koyarak

¹⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, *a.g.e.*, s.73.

¹⁸ Bernard Lewis, *a.g.e.*, s.136.

¹⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, 7.Baskı, Dergâh Yay. ,İst. 2005,s.104.

²⁰ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Yay, İst. 1998,s.915.

bu mektep içersinde yer alır. Onu Ziya Paşa Batı tesirindeki şiirleri, yazıları ve tercümeleriyle; Namık Kemal ise son derece verimli, idealist ve tesirli şiir, makale ve eserleri ile takip etmiştir. Gelişen bu yeni edebiyatın ikinci mektebi olarak karşımıza R. M. Ekrem, Abdülhâk Hâmid ve Sami Paşazâde Sezai çıkar.²¹ İkinci mektebin ilkinden en önemli farkı “Sanat için sanat” temâyülünün verdikleri eserlerde daha ağır basmasıdır.

Avrupaî Türk edebiyatı içersinde bu iki mektepten sonra karşımıza Servet-i Fünûn dönemi çıkar. Bu dönem 19. asrın son yıllarında, kısa, fakat yeni ve yoğun bir Batılılaşma hareketini ihtiva eder. Servet-i Fünûn dönemi edebiyatının ayırıcı bir vasfı da o dönemde devletin başında bulunan Sultan Abdülhamit’in baskısının altında gelişmiş olmasıdır.

Batılı anlamda bir edebiyatın benimsenmesi kültürün önemli bir ögesi olan dilin de bu dönemde değişmesini sağlamıştır. Esasen, Batı kültürüne yönelmiş olan bir imparatorlukta; düşünce hayatının ilerlemesi ve milli eğitimin yayılması, ancak anlamı söyleyişe tercih etmeyen sade bir dilin kullanılmasıyla gerçekleşebilir düşüncesinin hâkim olduğu bir dönemde, bu meselenin önemle ele alınmaması beklenemezdi.²² Özellikle Tanzimatçılar Türkçeyi yabancı dillere ezdirmeden, sadeliğini sağlayarak güçlü bir edebiyat dili haline getirmeye çalışmışlar; eserlerinin halk tarafından anlaşılmasının önemini kavrayarak dili en sade şekliyle kullanmaya özen göstermişlerdir.

19. yüzyıldaki kültürel anlayışın değişmesindeki önemli etkenlerden biri de fikrî yapıdaki değişme ve gelişmelerdir. Tanzimat ve Islahat dönemlerinde devletin iç yapısındaki değişikliklere paralel olarak dış yapısında da değişiklikler göze çarpmaktadır. Zamanla bağımsızlığa ulaşan Balkanlı uyruklarımız bizde kalan azınlıkların kışkırtmaya koyuldular. Bunlara ilave olarak Rusya, Fransa, İngiltere gibi büyük devletlerin de bizdeki Hıristiyanlara sahip çıkmaları devletin işini zorlaştırmaktaydı.²³ Osmanlıcılık akımı bir bakıma bu olumsuz ve zararlı düşünce ve girişimlerin önünü kesmek için ortaya konulmuştu. 19. yüzyılın sonuna doğru

²¹ Nihat Sami Banarlı, *a.g.e.*, s.915.
Gös. Yer.

²² Yusuf Ziya Öksüz, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, 1. Baskı, TDKY, Ank. 1995, s.14.

²³ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, TEVY, İst. 2002, s.343.

yaşanan hadiseler Osmanlıcılık akımının pratikte uygulanmasının imkânsızlığını ortaya koymuşsa da bu fikir yıkılışına kadar devletin resmi politikasında yerini korumuştur.

Osmanlı devletinde 19. yüzyılın ortalarından itibaren kendini gösteren batı etkisi neticesinde bir kısım aydınlar batıcılık fikrini öne sürmüşlerdir. (Çağdaşlık, Asrilik, Modernizm) Asrilik fikri, biraz Tanzimat ruhunun devamı, biraz Servet-i Fünun kafası, az çok laiklik, kısmen materyalist dünya görüşü biraz da kökten devrimcilik tasarısı sayılabilir.²⁴

Batıcılar, batı medeniyetini bir bütün olarak değerlendirirler ve bu medeniyetin bütün müesseselerinin aynen Osmanlı toplumu içerisinde de tesis edilmesini böylelikle geri kalmış toplumun medeni milletler seviyesine gelebileceğini iddia ederler.

Batıcılık fikrinin en çok fikrî münakaşa yaşadığı diğer bir fikrî akım ise İslamcılıktır. Osmanlı devlet yöneticileri ve aydınları Osmanlı toplumunu oluşturan farklı etnik ve dini kökene mensup azınlıkları elinde tutmayı bir türlü başaramamış, bunların çıkardığı gürültüler ve karışıklıklarla mücadele edecek gücü kendisinde bulamamıştır. Bu gelişmelerin nihayetinde devlet “ İslam Birliği” ülküsüne sarılmıştır. Ancak böylece birleşen ve bizi parçalamaya çalışan Hıristiyan dünyası karşısında bir devlet dengesi kurmak amacı ortaya konabilmiştir.

Fakat İslamcılık akımı özellikle 20. yüzyılın başlarındaki toprak kayıplarıyla önemini ve değerini yitirmeye başlamıştır. Zira devletten kopan toprak parçalarının üzerinde Türk olmayan ama aynı dini paylaştığımız milletler oturmaktaydı. Bu gelişmeler özellikle II. Meşrutiyet’in ilânı sonrasında Türkçülük akımının çıkışına ve gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Osmanlı devleti 18. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın başlarına kadar önce askerî daha sonra da siyasî, sosyal ve kültürel bir dizi reform hareketi içerisinde bulunmuştur. Bu yenileşme hareketlerinin Osmanlı toplumunu tamamıyla medenî milletler seviyesine çıkardığını söylemek mümkün değildir. Ancak yapılan girişimlerin ve ortaya konan devlet iradesinin başarısız sonuçlar doğurduğunu söylemek de en hafif deyimle insafsızlık olur. 19. yüzyılın başındaki Osmanlı

²⁴ Ahmet Kabaklı, *a.g.e.* ,s.357.

toplumu ile 20. yüzyılın başındaki Osmanlı toplumunu çeşitli sahalarda mukayeseye tabi tutarsak çok derin, değerli ve inkâr edilemeyecek derecede yapısal gelişmelerle karşılaşırız. Ve ancak o zaman Türk toplumunun katettiği mesafenin uzunluğunu layıkıyla anlamaya muvaffak oluruz.

Bununla birlikte 20.yüzyılın hemen başında Meşrutiyet'in yeniden ilân edilmesi, Türk toplumunun kültürel anlamdaki “kabuk değiştirme” serüveninin temelden güçlü bir şekilde sarsılması neticesini doğurmuştur.

Hiç kuşku yok ki ikinci kez ilân edilen Meşrutiyet Türk toplumunun yapısında etkileyici ve biçimlendirici bir fonksiyon üstlenmiştir.. Hürriyet, adalet, müsavât ve uhuvvet gibi önemli kavramların halk arasında yaygınlaşması, basının üzerindeki baskının kaldırılması, siyasete daha duyarlı bir kamuoyunun oluşturulması ve “tebaa” anlayışı yerine “vatandaş” ve “millet” bilincinin uyandırılması hep bu dönem yapılan çalışmalarla sağlanmıştır. Basın Hürriyeti uzun zaman açlığı duyulan çeşitli ve birbiriyle çatışan birçok fikirlerin birdenbire yayılmasına imkân vermiştir. 25 Temmuz 1908 günü İkdam 60.000, Sabah 40.000 nüsha basarken; ikindi üzeri bu nüshalar satış fiyatlarının kırk misli bir fiyatla elden ele dolaşmıştır.²⁵ Tanzimat, Islahat ve I. Meşrutiyet devrelerinde başlayan ancak II. Abdülhamit'in istibdada dayalı yönetimiyle sekteye uğramış olan batılılaşma hareketleri II. Meşrutiyet'in ilânıyla yeniden ve çok güçlü bir şekilde başlatılmış ve devam ettirilmiştir. Batılılaşma hareketlerinin merkezinde yine Fransa bulunduğundan dolayı en önemli kültürel örnekler başta Fransa olmak üzere diğer Avrupalı devletler kaynak gösterilerek ortaya konulmaya çalışılıyordu. Toplumun aile yapısından gelenek ve göreneklerine; mekteplerdeki eğitim tarzından giyim kuşama; yeme içme alışkanlıklarından eğlence tarzına kadar her şey ama her şey doğu kültüründen batı kültürüne geçişten nasibini alıyordu.

Tanzimat döneminden itibaren başlayan dilin sadeleşme hareketi yazık ki Servet-i Fünûncuların eski dil yapısına dönüş için ortaya koydukları girişimlerle kesilmişti. İşte Meşrutiyet'in yeniden ilânı dildeki sadeleşme serüveninin devam etmesini sağladı. Bu dönemde Türk Dilinin sadeleşmesine hizmet görevini hakkıyla yerine getiren yayın “Genç Kalemler” idi. Genç Kalemlerin ortaya koyduğu “Yeni

²⁵ Bernard Lewis, *a.g.e.* ,s.230.

Lisan Hareketi” edebî merkezli olmakla birlikte aynı zamanda fikrî ve sosyal hususları da içersinde barındırıyordu. Genç Kalemler Dergisi’nin ilk sayısı 11 Nisan 1911 de “Yeni Lisan” baş makalesiyle çıkarılmıştır.²⁶ Genç Kalemler dergisinde edebî yönüyle Ömer Seyfettin; estetik yönüyle Ali Canip Yöntem; fikrî yönüyle de Ziya Gökalp ön plana çıkmışlardır. Genç Kalemler Dergisi ortaya koyduğu somut örnekler ve önerilerle olduğu kadar aynı zamanda edebî uygulamaya dayalı teşebbüslerle de Türkçenin sadeleşme tarihinde önemli bir yer tutar. Genç Kalemlerin yayın hayatını tamamlamasından sonra bu hareket içersinde ele alınan “Yeni Lisan” davasının çok çeşitli gazete ve dergilerde Türk Dilinin sadeleştirilmesi şeklinde yer aldığı görülür.²⁷

II. Meşrutiyet’in ilânından sonraki ilk edebî topluluk olarak Fecr-i Ati karşımıza çıkar. Fecr-i Ati’nin bir edebî akım olarak mı yoksa bir edebî ekol olarak mı kabul edileceği oldukça tartışılmıştır. Bir kısım edebiyatçı da Fecr-i Ati’yi Servet-i Fünûn’un takipçisi ve devamı olarak kabul etmektedirler. Burada önemli olan husus bu grubun içersinde zikredilen belli başlı isimlerin ileriki yıllarda Türk edebiyat ve düşünce tarihinde önemli bir yer edinmiş olmasıdır. Servet-i Fünûn dergisinin 11 Şubat 1325 (24 Şubat 1909) tarihli sayısında bildiri şeklinde “Fecr-i Ati Encümeni Beyannamesi” yayınlanır. Ve üyeleri içersinde Ahmet Haşim, Hamdullah Suphi, Refik Hâlid,Şehabettin Süleyman,Köprülüzâde Mehmet Fuad, Celal Sahir, Ahmet Samim ve Yakup Kadri gibi önemli isimlere yer verilir. Ayrıca bu beyannamede “Sanatın şahsî ve muhterem olduğu, geri kalmış halkın toplumcu edebiyatın öğütleriyle değil ancak ilim, fen ve teknik yoluyla gelişebileceği” gibi konulara vurgu yapılır. Beynamedeki değinilen bu ve benzeri konular bu topluluğun genel itibarıyla Servet-i Fünûn hareketini temel aldığı şeklinde yorumlanabilir. Zaten “Sanatın gayesi” meselesi bu topluluğun kendi içindeki fikir çatışmalarına da aksetmiştir. Fecr-i Ati her ne kadar kendisinden önceki topluluğun bir devamı gibi görülse de, II. Meşrutiyet’ten önceki edebî yoksunluğu, sessizliği, zayıflığı bitiren ve kendisinden sonra ortaya çıkacak olan “Millî Edebiyat” anlayışının temelini atan girişimleriyle edebiyat ve kültür tarihimizde önemli bir yer tutar.

²⁶ Nihat Sami Banarlı, *a.g.e.* ,s.1101.

²⁷ Yusuf Ziya Öksüz, *a.g.e.* ,s,158.

20. yüzyılın başlamasıyla birlikte Türk Edebiyatı'nda, Yeni Türk Devletinin kuruluşuna kadar kendisini yoğun bir şekilde hissettirecek olan yeni bir edebî cereyan oluşur.

“Milli Edebiyat” olarak adlandırılan bu devre oldukça geniş ve derin etkilere sahip olmakla birlikte zaman bakımından keskin çizgilerle belirlenemez. Ama özellikle 1910–1923 yılları arasındaki edebî faaliyetlerin bu “millilik” cereyanı etrafında boy gösterdiği ifade edilebilir.

Milli Edebiyat akımının çok çeşitli ve zengin bir içeriğe sahip olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Öncelikle Mehmet Emin, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Ali Canip gibi Türk milliyetçiliği anlayışına mensup olan değerli şahsiyetleri bu akımın içerisinde zikretmek gerekir. Bunun yanında İslam anlayışının zirvesi Mehmet Akif ve Batıcılık akımının iki önemli ismi Tefik Fikret ve Abdullah Cevdet'i de Milli Edebiyat akımının zengin muhtevasına dâhil etmek gerekir. Bunların yanında Yahya Kemal, Süleyman Nazif, Mithat Cemal, Aka Gündüz, Orhan Seyfi, Şükûfe Nihal, Kemaleddin Kamu, İbrahim Alaaddin ve daha pek çok sanatkar Milli Edebiyat anlayışının içerisinde eserler vermişlerdir.

Milli Edebiyat hikâye ve romancılarının ortak tarafları, toplum ve fert problemlerini dengeli olarak işlemek, memleket ve millet sevgisini didaktik değil, romantik duygularla beslemek, millî değerlere sempati ile yaklaşmak formülü altında gösterilebilir.²⁸

1908 Meşrutiyetinin sağladığı serbestlik yeni düşünce akımlarının ortaya çıkmasını sağlamış, yine bu tarihi müteakip yaşanan Trablusgarp ve Balkan savaşları memleketi ve milliyetçiliği ön plana çıkarmış ve böylece oluşan sosyal ve siyasî şartlar kültürel anlamda Türk folklorünün ve edebî anlamda milli edebiyatın yani “memlekette bahseden bir edebiyatın” ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.

19. yüzyılın sonları ve özellikle de 20. yüzyıl, milliyetçilik akımının başta Avrupa devletleri olmak üzere bütün dünyada yükseldiği ve yayıldığı bir zaman dilimi olmuştur. Milliyetçilik akımı kendisine kayıtsız kalan bütün imparatorlukların teker teker parçalanmasına zemin hazırlamıştır. Böylece çok milletli devlet tipinden tek milletli devlet şekline geçiş başlamıştır. Kuşkusuz ki Osmanlı Devleti de bu

²⁸ Orhan Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, 1. Baskı, Dergâh Yay. , İst. 2005, s.164.

değişimden nasibini almıştır. Türk tarihinde bir kavram olarak “Türkçülük”e meşrutiyetten sonra rastlamaktayız. Ancak Türkçülüğün II. Meşrutiyet öncesindeki çalışmalarla temellerinin atıldığını da gözden kaçırmamalıyız. Mustafa Celaleddin, Süleyman Paşa, Ahmet Vefik Paşa ve Ali Suavi’nin ilmî çalışmalarında Osmanlı adı yerine Türklükten, tarih ve coğrafya alanı olarak da Osmanlı dışındaki Türklerden bahsedilir. Türk Dili alanında ise Cevdet Paşa, Şemsettin Sami, Bursalı Mehmet Tahir, Necip Asım gibi önemli isimler karşımıza çıkar. Türkçülük, fikrî ve siyasî bir görüş olarak Türk Derneği ve Türk Ocağı gibi derneklerle ortaya konurken bu görüş doğrultusundaki yayınlar arasında Milli Tetebbular, Hakk’a Doğru, Türk Yurdu gibi dergiler bulunmaktadır. Osmanlılık ve İslamcılık ideolojileri önce siyaset alanında görülüp edebiyata oradan geçtikleri halde, Milliyetçilik ideolojisi tersine olarak önce edebiyat ve fikir adamları tarafından ortaya atılmış ve siyaset alanına oradan geçmiştir.²⁹

Birden çok millete ve dine mensup topluluklardan oluşan Osmanlı devleti parçalanmak ve dağılmak tehlikesiyle karşı karşıya kalınca, devletin fikir ve bilim adamları, siyasileri ve mütefekkirleri çöküşü önleyecek bir takım birleştirici önlemler ortaya koymuşlardır. Sırayla Osmanlılık ve İslamcılık 20. yüzyılın başlarından itibaren devletin çöküşünü önleyememişlerdir. Batıcılık ise tek başına bir çare olmaktan ziyade son önemli fikrî akım olan Türkçülük ile birlikte ele alınıp ortaya konulmuştur. Türkçülüğün isim babası, kurucusu ve öncüsü Ziya Gökalp’tir. Ziya Gökalp Türkçülüğü “Türk milletini yükseltmek” şeklinde tarif etmiştir.³⁰ Sadece bu sade tarif bile 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren bir imparatorluk olan Osmanlı Devleti’nin artık tamamen devletin hâkim unsuru olan Türklerin yararını gözetmeye başladığını bize göstermektedir. Ziya Gökalp ile birlikte Mehmet Emin, Müftüoğlu Ahmet Hikmet ve Yusuf Akçura gibi değerli isimler de bu görüş doğrultusunda ön plana çıkmışlardır. II. Meşrutiyet’ten sonra vuku bulan Balkan Savaşları ve 1. Dünya Savaşı “Türkçülük” fikrinin son derece doğru bir anlayış ve çok isabetli bir akım olduğunu ortaya koymuştur. Çünkü bu anlayış yeni kurulacak olan millî devletin de fikrî temelini oluşturmuştur.

²⁹ Kenan Akyüz, *a.g.e.* ,s.165.

³⁰ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*,1.Baskı, MEB Yay. ,İst. 1976,s.12.

Osmanlı Devleti'nin ve toplumunun hayat serüveni içersinde II. Meşrutiyet'in ilânı çok önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmelidir. Zira Meşrutiyet'in yeniden ilânının üzerinden 15 yıl gibi kısa bir süre sonra Cumhuriyet ilân edilecek ve yeni bir Türk Devleti çöken imparatorluğun üzerine bina edilecektir. Dolayısıyla Meşrutiyet dönemi Cumhuriyet devrinin siyasî, sosyal ve hukukî esaslarının hazırlandığı, yeni Türk Devletinin temellerinin fiilen atıldığı bir devir olarak karşımıza çıkar. Bu dönem Türk tarihi içersinde çok büyük bir ehemmiyet arz etmektedir. Şöyle ki; 600 yıldan fazla 3 kıtada hüküm sürmüş olan bir imparatorluğun batışının sancıları ile yeni kurulan ve ilelebet varlığını sürdürecektir olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin doğum sancuları aynı döneme tekabül eder. İşte bu kesişim devresinin detaylarıyla açıklanıp anlaşılması bugün dahi devam eden siyasî, sosyal ve kültürel bazı sıkıntılarımızın tedavisinde önemli bir rol oynayacaktır.

B. Türk Basın Tarihine Genel Bir Bakış

Basın kısaca gazete, dergi gibi belirli zamanlarda çıkan yazılı yayınların bütünü, matbuat olarak tanımlanabilir.³¹ Osmanlı Devleti'nde ilk basın hareketlerinin 18. yüzyılın sonlarındaki yabancı eliyle ortaya konan teşebbüsler bir kenara bırakılırsa 19. yüzyılın ikinci çeyreğinde başladığı görülür. Bu başlangıç tarihi, Osmanlı Devleti'ndeki bu tür hareketlerin Avrupa'dan neredeyse 200 yıl sonra ortaya çıktığını bize gösterir. Zira Avrupa'da basınla ilgili ilk girişimler 17. yüzyılın başlarına tekabül eder. Ancak duruma bir de basımcılık (matbaacılık) tarihi açısından bakarsak yapmış olduğumuz mukayeseyi daha tarafsız hale getirebiliriz. Şöyle ki; Avrupa'da matbaacılığın ilk faaliyetleri 15. yüzyılın başlarında görülmüştür. Yani Avrupa'daki ilk basın faaliyetleri ile matbaacılık girişimleri arasında 200 yıl gibi bir zaman farkı bulunmaktadır. Oysa Osmanlı Devleti'ndeki ilk matbaa İbrahim Müteferrika tarafından 1727 tarihinde kurulmuştur. (18. yüzyılın

³¹ İsmail Parlatır, Nevzat Gözaydın, vd., Basın Mad., *Türkçe Sözlük*, C. I, TDKY, Ank. 1998, s.223.

ikinci çeyreği) Dolayısıyla daha evvel değindiğimiz ilk basın faaliyetleri ile bu tarih arasında bir asır gibi bir zaman farkı vardır. Bu bilgiler ışığında bahsettiğimiz yüzyıllarda siyasî olarak gerileme döneminde olan Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zorlu şartlara rağmen Avrupa'ya kıyasla daha çabuk bir şekilde yeniliklere ayak uydurduğu hiç değilse basın faaliyetlerine geçiş aşamasının daha kısa sürdüğü söylenebilir. Bu konuda Basımcılığı \ Matbaacılığı kaynak göstermemiz yadrganmamalıdır. Çünkü basımcılığın gelişmesi toplumların içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve kültürel şartların hızlı bir şekilde değişmesine zemin hazırlamıştır. Bu gelişmeyle elde edilen bilgilerin çoğaltılması, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması sağlanmış, bu sayede toplumların bilgi birikimi ve bilimsellik seviyesi arttırılmıştır.

İçinde bulunduğumuz 21. yüzyıl, iletişimin zirveye çıktığı bir dönemdir. Uzaya gönderilen uydularla birlikte telefon, televizyon, bilgisayar ve internet gibi kitle iletişim araçları haberleşmenin, bilgilendirmenin ve fikrî aydınlanmanın en önemli vasıtası haline gelmişlerdir. Ancak konumuz bağlamında ifade etmeğe çalışacağımız basın faaliyetleri bu yüzyıla oranla daha ilkel ve dar kapsamlı olmakla birlikte, bugünkü yüksek teknolojik seviyenin temelini oluşturduğunu düşündüğümüz gazete ve dergi gibi süreli ve halen varlığını sürdüren yayın faaliyetleri olacaktır.

a. Gazeteler

Osmanlı Devleti'nde 18. asrın sonlarından itibaren, batılılaşma hareketlerine paralel bir şekilde en önemli basın faaliyeti olarak gazete yayıncılığı ön plana çıkar. Gazete hem kolay ulaşılabilirliği hem de fiyatının uygunluğu sebebiyle halk arasında oldukça rağbet gören bir yayın organı durumuna gelmiştir. Bu dönemde gazeteler, hem ihtiva ettikleri konular hem de bu konuların sunuluşunda ortaya konan dil yapısı itibarıyla oldukça önemli bir işleve sahiptir. Bu dönemde gazete, içinde bulunduğu toplumu siyasal, sosyal ve kültürel anlamda adeta yeniden şekillendirme gayreti içersinde görünür. Gazete, Tanzimat döneminden itibaren toplumun farklı sosyal

katmanlarına mensup, gerek eğitim düzeyleri yönünden gerekse de duygu ve düşünce bakımından birbirinden ayrı olan bireylere ulaşmak için Tanzimat aydınlarının kullandığı en önemli iletişim vasıtası haline gelmiştir.

Türk basınının ilk ve en önemli girişiminin gazete yayıncılığı olduğu kolaylıkla ileri sürülebilir. Zira gazetenin kitap gibi uzun bir süre içinde satılmayı beklemeye tahammülü yoktur; çıktığı gün tüketilmesi ve hesabının kapatılması gerekir. Ayrıca gazetenin daha kolay pazarlanabilmesi için halka hitap etmesi gerekir. Bunun için de halkın kolaylıkla anlayabileceği bir dille yazılması zarurî olmuştur. Bu durum giderek edebiyat diline de tesir etmiştir.³²

Bu dönemin süreli yayınları sadece kamuoyu oluşturmak amacını taşımaz, bir çeşit yaygın eğitim organı gibi de çalışır. Gazetelerin bu niteliği yakın zamana kadar devam eder. Edebî eserlerin gazetelerde tefrikası edebiyat zevkini de geniş kitleye yayar.³³ Gazetelerin; o dönem içersindeki basılan kitaplardan, sahneye konan tiyatro eserlerinden haber vermesi, roman ve hikâyeleri tefrika halinde yayınlanması ve belli bir süre sonra şiirlere ve edebiyat incelemelerine yer verilmesi hem halkta edebî zevkin uyanmasını sağlamış hem de toplumun kültür seviyesinin arttırılmasında mühim bir rol oynamıştır.

Osmanlı Devleti'nde ve dolayısıyla Türkiye'de ilk basın yaşamı da pek çok yenilikte olduğu gibi yine Fransızların girişimleriyle vücut bulmuştur. Fransız Hükûmeti'nin İstanbul elçisi Verninac, 1795'te **Bulletin des Nouvelles**'i ardından Albert Dubayet 1797'de **Gazette Française de Costantinople**'u yayınladılar. 1821'de Alexandre Blacgue, **Spectateur Oriental**'i İzmir'de yayınladı. Bunu yine Charles Tricon'un İzmir'de çıkardığı **Le Smyrneen** takip eder. (1824) Bu bağlamda zikr edebileceğimiz son gazete 1828 yılında yine Alexandre Blacgue tarafından çıkarılan sonradan **Le Journal de Smyrne** adına alacak olan **Le Courier de Smyrne**'dir.³⁴ Osmanlı Toprakları dâhilinde çıkarılan ilk Türk gazetesi ise Kahire'de Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Türkçe ve Arapça olarak iki dilde yayınlanmış olduğu **Vekâyi-i Mısriyye**'dir. (1828) **Takvim-i Vekâyi** ise II.

³² Orhan Okay, *a.g.e.* ,s.59.

³³ İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*,3.Baskı, Dergâh Yay. ,İst. 2007,s.32.

³⁴ Mübeccel Kıray, Metin Sözen, vd., *Basın Mad.*, *Yurt Ansiklopedisi*, C. XI, Anadolu Yay. ,İst. 1982,s.8976.

Mahmut'un iradesiyle 11 Kasım 1831'de İstanbul'da yayınlanan ilk Türkçe gazetedir. Resmî ve haftalık olarak çıkarılan gazetenin **Le Moniteur Ottoman** adıyla Fransızca basımı yapılmasının yanında, Tanzimat'ın ilânından sonra Arapça, Rumca, Ermenice olarak da yayınlandığı görülür. Böylece devlet hem kendi görevlilerine ve münevverlerine hem de vatandaşlarına bilgi akışı sağlamaya çalışmıştır. Bu işleviyle bir resmî gazeteye dönüşen Takvim-i Vekâyi, yayınlarını kesintilerle Osmanlı Devleti sona erinceye kadar sürdürmüştür. Özel teşebbüsle çıkarılan ve resmî olmayan ilk gazete ise 1 Ağustos 1840 tarihinde İngiliz gazeteci William Churchill tarafından çıkarılan **Ceride-i Havadis**'tir. Sonradan devlet desteği gördüğü için yarı resmî bir özellik kazanan bu gazete daha çok siyasal ve ekonomik haberler veren, aynı zamanda sütunlarında özel ilânların yer aldığı ilk gazete olarak tarihteki yerini almıştır. Tanpınar'ın bu gazeteyle ilgili olarak şu sözleri sarf etmesi oldukça dikkat çekicidir:

*“1826–1839 yıllarına nispetle daha müsait bir havada çıkan “Ceride-i Havadis” ilim, ahlâk ve hatta edebiyat üzerinde makaleler, 1842 senesinde memlekette başlayan tiyatro hayatının verdiği imkânlarla bazı piyes hülasaları neşretmek suretiyle bu daireyi daha çok genişletir.”*³⁵

Sahibi Türk olan ilk gazete ise, Çapanzâde Agâh Efendi'nin İbrahim Şinasi'nin yardımıyla 21 Ekim 1860 tarihinde çıkarmaya başladığı **Tercüman-ı Ahvâl**'dir. Bu tarihi, Türk gazeteciliğinin başlangıç tarihi olarak kabul etmek gerekir. Kuvvetli bir gazeteci olan Şinasi, Tercüman-ı Ahvâl'in mukaddimesinde yazılarını zamanla “halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede” sadeleştireceğinden bahseder. Gazetede ekonomi, sanayi, ticaret ve eğitim gibi konulara sık sık yer verilir. Zaten bu dönemdeki gazetelerin müşterek noktası Osmanlı memleketlerinde sanayi ve tarımın makineleşmesi, insan emeğinin değerlendirilmesi ve sosyal yaşantının gerektirdiği

³⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19'uncu Asır Türk...* ,s.146.

yerleşim sorunlarının ortaya konulmasıdır.³⁶ Şinasi 25. sayısından sonra Tercüman-ı Ahvâl'den ayrılıp 27 Haziran 1862 tarihinde kendi gazetesi **Tasvir-i Efkâr**'ı çıkarmaya başlar. Tanpınar: “Şinasi'nin asıl çalışma sahası “Tasvir-i Efkâr” oldu.” diyerek bu gazetenin önsözüne vurgu yapar.³⁷ Gazete ilk sayısında amacını “halka, halkın yararlarını düşünmeyi ve sorunları üstünde durmayı göstermek” şeklinde açıklar. Tasvir-i Efkâr, hürriyet fikirlerini yayan yazılarıyla, kültür etkinliklerini parasız duyurularla yayma ilkesi ve dilinin yalınlığı ile dikkati çeker.³⁸ Şinasi 1865'te Paris'e gitmek zorunda kalınca, yönetimi Namık Kemal üstlenmiştir.

Bilhassa 1860 yılında Tercüman-ı Ahvâl'in yayınlanmasından sonra basında hareketlilik başlamış ve geniş bir rekabet ortamı oluşmuştur. Bu ortam içerisinde **Ceride-i Askeriye** (1864), **Ruzname-i Ceride-i Havadis** (1864) ve **Takvim-i Ticaret** (1865) gazeteleri göze çarpar. Bu gazeteler içerisinde Ruzname-i Ceride-i Havadis'in yayın hayatına girişi ilginçtir. Bunu Selim Nüzhet şöyle anlatır:

*“Çörçil bu yeni gazetenin (Tercüman-ı Ahval) kendisine ziyarı dokunacağını anlayarak derhal oğlunun yardımı ile Ruzname-i Ceride-i Havadis isimli haftada beş gün çıkan bir gazete daha neşrine başladı. Bu suretle Tercüman-ı Ahval'in sürümüne mani olmak istiyordu.”*³⁹

Bu tespit bahsettiğimiz rekabet havasının önemli bir tezahürüdür. Bu basın hareketliliği içerisinde 1 Ocak 1867 tarihinde **Muhbir** gazetesi karşımıza çıkar. Gazetenin sahibi Filip Efendi, yöneticisi ise Ali Suavi'dir. Ali Suavi'nin yönetiminde haftada dört gün çıkan gazete, yayınlarda yasalar düzeni kurulmasını önerip, çözüm yolu olarak da halkın oylarıyla seçilen bir parlamentonun yönetime geçmesini isteyince tepkiler artmıştır. Muhbir'in Osmanlı Devleti'nde inkılâp fikirlerini yayan ilk gazete olduğu inkâr edilemez. Özellikle 1860'lı yıllardan sonra Tanzimat'ın

³⁶ Necdet Kurdağul, *Tanzimat Dönemi Basınında Sosyo-Ekonomik Fikir Hareketleri*,1.Baskı, KBY, Ank. 1997,s.111.

³⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19'uncu Asır Türk...* ,s.212.

³⁸ Mübeccel Kıray, Metin Sözen, vd., *Basın Mad.*, *Yurt Ansiklopedisi*, C.XI, Anadolu Yay. ,İst. 1982,s.8976.

³⁹ Selim Nüzhet, *Türk Gazeteciliği*, Devlet Mat. ,İst. 1931,s.38.

ilkelerini benimseyip, bu ilkeleri halka indirgemeyi amaç edinen Yeni Osmanlılar Cemiyeti, memleketin yönetimine tesir edebilmek için gazete yayıncılığına oldukça önem vermişlerdir. İşte Muhbir gazetesi bu yeni hareketin fikirlerini ihtiva eden önemli bir vasıta idi. Bundan dolayı gazete 32. nüshasından sonra hükûmet tarafından kapatılmıştır.⁴⁰ Devletin yapılan yayınlardan rahatsız olması bu yayınları kontrol altına almak için çeşitli kurum ve kuruluşlar kurmasına sebep olmuştur. 1857’de Matbaa Nizamnamesinin çıkmasından sonra 1860’ta Maarif Nezareti bünyesinde Matbuat Müdürlüğü kurulmuş ve 1864’te de bu birimin çalışmalarını düzenleyen Matbuat Nizamnamesi yayımlanmıştır. Bu tüzükle gazete ve dergi yayıncılığı izne tabi kılınmıştır. Hükûmet böylece kendi otoritesini ortaya koyarak basın faaliyetleri üzerindeki denetimi arttırmıştır. Muhbir’in kapatılmasını müteakip Ali Suavi ve Agâh Efendi Kastamonu’ya, Namık Kemal Erzurum’a, Ziya Paşa da Kıbrıs’a nefy edilmişlerdir. Böylece Tanzimat Tanpınar’ın yerinde tespitiyle “kendi yetiştirdiği nesle karşı vaziyet almış” olmaktadır.

İstanbul’da Muhbir gazetesini **Âyine-i Vatan** (1866), **Vatan** (1867), **Ruzname-i Âyine-i Vatan** (1867),**İstanbul** (1867),**Veledül-Cevaib** (1867),**Muhib** (1867),**Utarid** (1867) ve **Mecmua-i Maarif** gibi çok da etkili olmayan gazeteler takip etmiştir. Bu gazetelerden Ayine-i Vatan ilk resimli gazete olması nedeniyle önemlidir. Ancak ilkel baskı tekniği yüzünden tutulmadığı için “Vatan” adıyla resimsiz çıkmayı sürdürmüştür. Daha sonra da Muhbir ile birlikte hükûmetçe kapatılmıştır.⁴¹

İstanbul’da kendisini baskı altında hisseden Yeni Osmanlılar bu sefer Avrupa’da yoğun yayın çalışmalarına girişmişlerdir. Yayın faaliyetlerinin Avrupa’ya kaymasında özellikle 27 Mart 1867’de Ali Paşa’nın çıkarmış olduğu ve hükûmete basını denetleme konusunda yetkiler tanıyan kararname (Âli Kararname) etkili olmuştur. Bu bağlamda yayına başlayan ilk Türkçe gazete 31 Aralık 1867’de Ali Suavi’nin Londra’da çıkardığı **Muhbir** olmuştur. Muhbir gazetesini yine Londra’da Namık Kemal, Ziya Paşa ve Agâh Efendi’nin çıkardığı **Hürriyet** izlemiştir. (29 Haziran1868) Aynı gazete 3 Nisan 1870 tarihinde itibaren taş basması olarak

⁴⁰ A.Dilâçar,Refik Epikman,vd.,Türk Basını Mad.,*Türk Ansiklopedisi*, C. V,MEBB, Ank. 1952,s.342.

⁴¹ Mübeccel Kıray,Metin Sözen,vd.,Basın Mad.,*Yurt Ansiklopedisi*, C.XI, Anadolu Yay. ,İst. 1982,s.8976.

Cenevre’de de çıkarılmaya başlanmıştır. Muhbir’in yayınları geniş halk kitlelerine dönük, canlı, sade anlatım dili niteliğindeki; Hürriyet, seçkin bir tavır ve Yeni Osmanlı aydınlarına özgü diliyle düşünce gazetesi görünümündeydi.

Avrupa’daki gazeteler içerisinde zikredilebilecek diğer gazeteler arasında Ali Suavi’nin **Ulûm** (1869-Paris) ve **Muvakkaten** (1870-Paris)’i ile **İnkılâp** (1870-Cenevre) gazetesi göze çarpar. Avrupa ülkelerindeki bu basın faaliyetlerini maddî olarak destekleyen kişi İstanbul Hükümeti’yle arası bozuk olan Mısırlı Mustafa Fazıl Paşa olmuştur. Mustafa Fazıl Paşa’nın desteği bu faaliyetler için hayati bir önem taşıyordu. Zira Paşa’nın 1870 yılından sonra Osmanlı yönetimiyle ilişkileri düzelince yurt dışındaki gazetecilik faaliyetleri de azalmıştır. Genç Osmanlılar yurt dışındaki yayınlarını devam ettirdikleri yıllarda yurt içinde de özellikle İstanbul başta olmak üzere pek çok gazete yayını söz konusudur: **Terakki** (1868), **Basiret** (1869), **İbret** (1870), **Hadika** (1870), **Mümeyyiz** (1869), **Diyojen** (1869), **Memalik-i Mahruse**, **Hakayikü’l Vekâyi** (1870), **Mirkat**, **Asır**, **Devir**, **Bedir** gibi gazeteler kısa ömürlü olmakla birlikte Türk basın tarihindeki yerlerini almışlardır. Bunlardan **Diyojen**, ilk mizah gazetesi olması ve belli bir sayıdan sonra karikatürlere yer vermesi nedeniyle; **Mümeyyiz**, çocuklar için ayrı bir yayın yapması nedeniyle; **Basiret**, yarattığı tartışma ortamı sebebiyle; **İbret**, özellikle Ahmet Mithat Efendi’nin elinde etkin bir düşünce gazetesi olması sebebiyle; **Terakki** de haftada bir kere kadınlara mahsus bir nüsha yayınlamış olmasından dolayı diğerlerinden ayrılırlar. I. Meşrutiyet’in hemen öncesinde Basın üzerindeki baskının da kendisini hissettirmesi ile yerel basında ve mizahi içerikli yayınlarda artış görülür. 1872’de Teodor Kasap’ın çıkardığı **Hayâl**, o kapatılınca yayınladığı **Çingiraklı Tatar** (1872) ve daha sonra sırasıyla **Latife** (1873), **Kamer** (1874), **Şafak** (1875), **Kahkaha** (1875), **Geveze** (1875), **Meddah** (1875), **Çaylak** (1876) gazeteleri bu dönemin önemli mizah gazeteleridir. Bu gazetelerde siyasal ve toplumsal yaşam, özellikle de Batılılaşma anlayışıyla gelen yeni yaşam tarzları eleştiriliyordu.

1873 tarihinde de Ebüzziya Tevfik Bey’in **Sirac** adlı gazetesi karşımıza çıkar. 1876 yılına kadar gördüğümüz diğer gazeteler de şunlardır: **Hülâsat’ül – Efkâr**, **Tiyatro**, **Efkâr**, **Medeniyet**, **Eftal**, **Arkadaş**, **Umran**, **Selamet**, **Şark** (1873), **Vakit** (1875), **İstikbal** (1875), **Sadakat** (1876), **Sabah** (1876), **İttihat** (1876), **Tercüman-ı Hakikat** (1876), **Müsavat** (1877), **Tercüman-ı Şark** (1878).

Tanzimat dönemi içerisinde karşılaştığımız bu basın faaliyetleri bu dönemin özelliklerini net bir şekilde görmemizi sağlar. Burada, Tanpınar'ın fikrimizi destekleyen şu ifadelerini de hatırlatmakta fayda vardır:

“Bu devirde gazete hemen hemen tek başına yeniliği idare eder. Hiçbir yerde gazete bizdeki role benzer bir rol oynamamıştır. Başka yerlerde o, düşüncenin daha geniş surette topluma yayılması için seçtiği hareket sahalarından biridir. Arkasında bütün Cemiyet müesseseleri ve devam halinde olan, hayatla daima münasebetdar bir düşünce dünyası vardır. Bizde ise bütün işaretler oradan gelir. Kalabalık onun etrafında kurulur. Okumayı o yazar. Mekteplerin uzak bir gelecek için hazırladığı ocağı o tutuşturur.”⁴²

I. Meşrutiyetin ilânıyla basın faaliyetlerinin üzerindeki baskı ve denetimin kalkacağına yönelik beklentiler artmıştır. Kanun-i Esasi'nin “Matbuat, kanun dairesinde serbesttir.” hükmünü içermesi basın camiası için bir umut vesilesi olmuştur. Ancak II. Abdülhamit, meclis'in benimsediği yasa tasarısını içeren basın yasasını askıya almıştır. Bu gazetelerdeki ortaya konan eleştirilerde özellikle “Karikatür” kullanımının yaygın olduğu görülmektedir.

Bunu öncelikle mizah yayının engellenmesi ve ardından Abdülhamit'in anayasanın 113. maddesine dayanarak sıkıyönetim ilân etmesi izlemiştir. II. Abdülhamit 20 Eylül 1877 tarihli kararname ile yetkilerine kavuşmuş ve 1878 tarihinde de Meclis-i Mebusân'ı kapatmıştır. Bütün bu gelişmeler basının beklentilerini boşa çıkarmış ve baskının giderek artmasına neden olmuştur. 1831 yılından 1880'li yıllara gelene kadar elli sene içerisinde İstanbul'da 100'e yakın günlük ve haftalık gazete çıktığı bilinmektedir.⁴³ II. Abdülhamit'in denetimi yasallaştırması ve sansür mekanizmasını devreye sokmasıyla gazetelerin sayısında azalma görülmüştür. İstibdat rejimi ve yasaklar basını sindirmiştir. Bununla beraber;

⁴² Ahmet Hamdi Tanpınar, *19'uncu Asır Türk...*, s.249–250.

⁴³ A.Dilâçar, Refik Epikman, vd., *Türk Basını Mad.*, *Türk Ansiklopedisi*, C.V, MEBB, Ank. 1952, s.342.

“Abdülhamit çağının “hadım edilmiş” ve etkisiz gazeteleri bile, sadece sayılarını ve okuyucularını arttırmak ve böylece daha fazla Türk’ü haber okumak gibi Avrupalı âdetine alıştırmakla da olsa, Türkiye’nin modernleşmesine katkıda bulunmuşlardır. Yeni okumuş sınıfların iştahasını doyumak ve -yeniden kabartmak için basımevlerinden gittikçe artan sayıda çıkan dergiler ve kitaplar gazetelerden daha az önemli değildir. Kitap basımı gazeteler gibi sıkı sansür altındaydı. Yine de basılan kitap sayısı durmaksızın artmıştır. Bunların en önemlileri, edebî eserler ile popüleleştirilmiş bilim ve fen eserleriydi. Politikadan ve politik düşünceden yasaklanan Türk aydınları ya “salt edebiyat” a ya da bilime döndüler. Her iki alanda da Abdülhamit devri böylece saptırılan enerji ve yetenekler sayesinde çabuk ve önemli gelişme dönemlerinden biri olmuştur.”⁴⁴

şeklinde bir görüşün de varlığını koruduğunu gözden uzak tutmamalıyız. Bu dönemde kimi gazeteler yılmadan yayını sürdürmüştür. Ahmet Mithat Efendi’nin **Tercüman-ı Hakikat**’i (1876), Şemsettin Sami’nin **Sabah**’ı (1876) ve Ahmet Cevdet’in **İkdam**’ı (1894) bu dönemde basın mücadelesinin içerisinde ön plana çıkar.

Olağanüstü baskıların ağırlaştırdığı bu ortamda Yeni Osmanlılar tutuklanmaya, sürülmeye ve cezalandırılmaya başlanmıştır. Bunun sonucu olarak gazete yayıncılığı yeniden yurt dışına kaymıştır. Ali Şefkati, 1879–1895 yılları arasında Napoli, Cenevre ve Londra’da **İstikbal**’i, 1895’ten sonra da **Hayâl**’i, Hakkı Bey, 1880–1898 arasında Paris’te **Teessüf**’ü, **Gencine-i Hayâl**’i ve **Cüret**’i, Halil Ganem, 1893’te Paris’te **Hilâl**’i çıkarırlar.⁴⁵ Bu yayınların dışında bu dönemde artık Jön Türkler diye adlandırabileceğimiz “Genç Osmanlılar Hareketi”nin en önemli gazeteleri arasında Ahmet Rıza’nın **Meşveret**’ini (1895-Paris), Murat Bey’in **Mizan**’nını (1896-Mısır), Abdullah Cevdet, İshak Sükûti ve Tunalı Hilmi’nin

⁴⁴ Bernard Lewis, *a.g.e.* ,s.186–187.

⁴⁵ Mübeccel Kıray, Metin Sözen, vd., Basın Mad., *Yurt Ansiklopedisi*, C.XI, Anadolu Yay. ,İst. 1982,s.8977.

Osmanlı'sını (1897-Cenevre), Sami Paşazâde Sezai'nin **Şura-yı Ümmet**'ini (1902-Kahire ve Paris) ve Prens Sabahattin'in **Terakki**'sini (1906-Paris) görmekteyiz.

Jön Türk örgütünün Paris, Londra, Cenevre gibi Avrupa şehirlerinde yayınladıkları ikinci derecede önemli görülebilecek yayınları arasında ise **Kanun-i Esasi** (1896), **Kokonoz** (1896), **İncili Çavuş** (1897), **Dolap** (1900), **Emel** (1900), **Vatan** (1901), **Hayâl** (1901), **Anadolu** (1902), **Zuhûrî** (1906), **Doğru Söz** (1906), **Balkan** (1907), **Yeni Fikir** (1907) ve **Ahali** (1907) gazeteleri göze çarpar.⁴⁶

Basın üzerindeki müthiş baskı II. Abdülhamit'in 24 Temmuz 1908 tarihinde yayınladığı dört satırlık bir buyrukla sona ermiştir. Padişah bu buyruğuyla meclisin toplantıya çağırılacağını ve anayasanın yeniden yürürlüğe konacağını haber verir. Bu önemli hadisenin haberi aynı günün sabahında tüm İstanbul gazetelerinde yayınlanır. Ertesi gün gazeteler sansürsüz ve herhangi bir denetime tabi olmadan yayına başlamışlardır. Artık basın için geniş bir özgürlük ortamı oluşmuştur. Yayınların hem niteliğinde hem de niceliğinde büyük değişimler göze çarpar. Ancak, bu değişimde 20. asrın başından Meşrutiyet'in yeniden ilânına kadarki 8 yıllık zaman diliminin de rolü vardır. Özellikle Servet-i Fünûn'un 1901 yılında kapatılmasıyla birlikte mevcut yönetimin 3 önemli özelliği ağır basmaya başlar. Bunlar siyasî baskı, hafiyelik sistemi ve sansürdür. Bu özellikler Abdülhamit'in 33 yıllık iktidarı süresince mevcuttur, ancak 1900'lü yılların başından itibaren baskılar dayanılamayacak bir hale gelir. Bu dönemde yayımlanan gazete ve dergi sayısına, çıkarılan kitap adedine bakılırsa basın faaliyetlerinin büyük bir durgunluk içersine girdiği anlaşılır. 1901 senesinde 439 kitap yayımlanırken, 1902'de 402, 1903'te 347, 1904'te 345, 1905'te 482, 1906'da 176, 1907'de 196, 1908'de 759 ve 1909 yılında da 1131 kitap yayımlanmıştır. Bu dönemde az sayıda yayımlanan eserlerin büyük bir kısmını da Şartname, Nizamname, Salname gibi resmî yayınlar, eğitim ve dille ilgili eserler oluşturmaktadır.⁴⁷ Bu dönem adeta 1908 sonrasında kopacak olan fırtınanın sessizliğinin hâkim olduğu bir zaman dilimidir. Meşrutiyet'in ilânıyla birlikte kısa zamanda basındaki sansür fiilen kalkmış böylece Türkiye sosyal anlamda tarihinin en

⁴⁶ Mübeccel Kıray, Metin Sözen, vd., Basın Mad., *Yurt Ansiklopedisi*, C.XI, Anadolu Yay. ,İst. 1982, s.8977.

⁴⁷ Hümeysra Yuva, "Türk Edebiyatında Yedi Yıllık Fâsıla", *Türk Edebiyatı Der.* ,Sa.417,2008,s.63.

hür dönemine adım atmış, basın da bu hür ortamdan fazlasıyla yararlanma imkânına kavuşmuştur. İstibdat dönemindeki fikrî, kültürel ve sosyal birikim hürriyetin gelişiyile gün yüzüne çıkmıştır. Bu dönemde, öne çıkan 4 temel kavramın (Hürriyet, Adalet, Uhuvvet ve Müsavat) toplumda oluşturmaya çalıştığı bilinçlilik halinin yanında, basın faaliyetlerinde yine bu kavramların oluşturduğu bir sarhoşluk hali göze çarpar. Zira istibdat döneminde yayına girmiş olan dört gazete İkdam, Sabah, Tercüman ve Sadet, 40.000, 60.000 gibi olağanüstü sayılara ulaşmıştır. İlk iki ay içersinde iki yüzden fazla gazete yayın izni almıştır. 1908-1909'da 353, 1910'da 130, 1911'de 124, Balkan savaşının çıktığı 1912 yılında 45, 1913'de 92, 1914'de 75, 1915'de 6, 1916'da 8, 1917'de 114, 1918'de 71 süreli yayın basın hayatına adım atmıştır.⁴⁸

II. Meşrutiyet'in ilk günlerinde İstanbul basınıni temsil eden ve halkça tutulan belli başlı gazeteler arasında **İkdam** (1894), **Sabah** (1876), **Tercüman-ı Hakikat** (1878) ve **Saadet** bulunur. Bu gazetelerin ortak özelliği II. Abdülhamit döneminde yayına başlamış olmaları ve II. Meşrutiyet'ten sonra da devam etmiş olmalarıdır. Bu dönemde çıkan ilk güldürü gazetesi olarak da **Boşboğaz** göze çarpar. Dönemin sosyal ve iktisadî değişimlerine paralel olarak ilk sosyalist gazeteler de basın faaliyetleri içerisindeki yerini alır. Bunların en önde gelenleri **Gaye** (1908), **Amele** (1909), **İştirak**, **Sosyalist**, **İnsaniyet**, **Medeniyet** ve **İdrak** gazeteleridir.

II. Meşrutiyet dönemi; politik çalkantıların, siyasî bölünmüşlüklerin, iç çekişmelerin ve savaşların yer aldığı, Türk tarihinin en karışık ve buhranlı dönemi olarak adlandırılabilir. 1908 devriminden sonra doğal olarak yaşanan günlük olayların yanı sıra siyasal tartışma ortamları oluşur. Bu siyasal ortam iki ana kutup halinde belirir. Gazeteler de bu duruma göre vaziyet almışlardır. Kimi gazeteler İttihat ve Terakki Cemiyetinin yanında yer alırlarken, kimileri de bu cemiyete muhalif bir tavır takınmışlardır. İttihat ve Terakki Cemiyetini destekleyen gazeteler arasında **Tanin** (1908), **Şura-yı Ümmet** (1908), **Hak**, **Tasvir-i Efkâr**, **Millet**, **Hürriyet**, **İttifak**, **İttihad**, **Servet-i Fünûn**, **Hak Yolu** ve **Tercüman-ı Hakikat** bulunur.

⁴⁸ Ülkü Gürsoy, "II. Meşrutiyet Dönemi Dergileri Üzerine Bir Değerlendirme", *Doğu Batı Der.* , C.II, Sa.46,2008,s.209.

İttihat ve Terakki'ye muhalefet eden gazeteler ise şunlardır: **Mizan** (1908), **Hukuk-ı Umumiye**, **Serbesti** (1908), **Sada-yı Millet**, **Osmanlı**, **Volkan** (1908), **Tanzimat**, **Hilâl**, **Peyam** (1913), **Alemdar**.

Bu gazetelerin dışında kalan **Yeni Gazete** (1908), **İkdam** ve **Sabah** gazeteleri tarafsız bir yayım politikası izlemeye çalışmışlardır. Basında bu iki kutup arasında çok sert siyasî münakaşalar olmuş bazı gazeteler de dinî tahrikâta bulunmuşlardır.⁴⁹ Bu dönemdeki fikrî çatışmalar esnasında **Serbesti** gazetesi başyazarı Hasan Fehmi bir suikasta uğrarken **Sada-yı Millet** gazetesi başyazarı Ahmet Samim de sokakta öldürülür. Bu ve benzeri olaylar İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kendisine muhalif basın üzerindeki baskısının arttığına açık bir göstergesi olur. Cemiyeti destekleyen, adeta bir yayın organı gibi hareket eden gazete ise Hüseyin Cahit Yalçın'ın **Tanin**'idir. **Tanin** gazetesi aynı zamanda cemiyetin Anadolu'ya açılan kapısı mahiyetindedir. Zira gazete, muhabirlerinden Ahmet Şerif'i Anadolu'ya göndermiştir.⁵⁰ Özellikle **Volkan** gazetesinin yayınlarının etkisiyle meydana geldiği düşünülen 31 Mart Vak'ası (13 Nisan 1909)'ndan sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin basın üzerindeki baskısı daha çok kendisini hissettirmeye başlar. Hatta zaman zaman II. Abdülhamit dönemine duyulan özlem bazı aydınlarca gazetelerde dile getirilir.

Yurt içinde bu gelişmeler yaşanırken yurt dışında toprak kayıpları devam etmektedir. Balkan savaşlarından sonra 1. Dünya savaşı patlak verir ve bunun sonucunda Osmanlı İmparatorluğu harbe girer. Devletin savaşa dâhil olması dolayısıyla harbin devamı boyunca askeri idare ve sansür hâkim durumda bulunmuştur. Bu devrede basın hürriyet'i hemen hemen hiç kalmamıştır. Balkan savaşından sonra **Tevhid-i Efkâr** gazetesi yayımlanmıştır. 1. Dünya harbinin son senesinde gazetelerin sayısında artış görülmüş ve **Âti** (1918), **Akşam** (1918), **Yeni Gün** (1918) ve **Zaman** (1918) gibi gazeteler yayına girmiştir.

Mütareke dönemiyle birlikte gazeteler arasında yeni bir bölünmüşlük ortaya çıkmaya başlar. Bir kısım gazeteler İstanbul Hükûmeti'ni desteklerken bir kısım gazeteler de yeni kurulan Ankara Hükûmeti'ni desteklemeye başlamışlardır. İstanbul Hükûmeti'ni destekleyen gazeteler arasında **Peyam-ı Sabah**, **Alemdar** ve **İstanbul**

⁴⁹ A.Dilâçar,Refik Epikman,vd.,Türk Basını Mad.,*Türk Ansiklopedisi*, C.V,MEBB, Ank. 1952,s.342.

⁵⁰ İnci Enginün, *a.g.e.* ,s.89.

yer alır. Bunlardan **Peyam-ı Sabah**, dönemin önde gelen gazetecilerinden biri olan Ali Kemal'in gazetesidir. 1913 yılındaki **Peyam, Sabah** gazetesiyle birleşerek bu adı alır. Ali Kemal, İttihat ve Terakki karşısında yer aldığı gibi mütareke döneminde de Ankara Hükûmeti ve Milli Mücadele aleyhinde yazılar yayımlar. Bu muhalif duruşu ona pahalıya patlamış ve Ankara hükûmetinin zaferinden sonra Ankara'ya götürülürken İzmit'te linç edilmiştir. (6 Kasım 1922)⁵¹

Ankara Hükûmeti'ni destekleyen gazeteler ise şunlardır: **Yeni Gün, Akşam, Vakit, Tevhid-i Efkâr**; Anadolu'da **Babalık, Öğüt** (Konya–1918), **Albayrak, Açık göz, Yeni Adana, Doğru Söz, İstikbal** (Trabzon–1918), **Ahali** (Samsun–1918), **Emel** (Amasya–1920), **İntibah, Kardeş, Ertuğrul, Hüdavendigâr** (Bursa), **Anadolu, Duygu** (İzmir), **İrade-i Milliye** (1919) ve **Hâkimiyet-i Milliye** (1920). Bunlardan İrade-i Milliye gazetesi Mustafa Kemal'in öncülüğünde Sivas'ta kurulmuştur. Ankara'da 1920 yılında kurulan **Hâkimiyet-i Milliye** gazetesi ise 1934 yılında **Ulus** adını almıştır. Bu gazetelere ilave olarak 1918 yılından itibaren Celal Nuri İleri'nin çıkarmaya başladığı ve 1919 tarihinden itibaren **İleri** adını alacak olan **Âti** gazetesi de Ankara hükûmetini desteklemektedir. Zira Celal Nuri gazetede yer alan başmakalelerinde mütareke dönemi hükûmetlerini tenkit ederek, Milli Mücadeleyi ve onu başlatanları yüceltmıştır.⁵²

İstiklal Harbinin zaferle sona ermesi üzerine Milli Mücadele aleyhinde olan gazeteler kapanmıştır. 1923'te **Vatan** gazetesi çıkmaya başlamış, Ankara'da çıkmakta olan **Yeni Gün** gazetesi İstanbul'a naklolunmuş ve bir müddet sonra yerine **Cumhuriyet** Gazetesi kurulmuştur.

b. Dergiler

Osmanlı Devleti'ndeki basın faaliyetleri içersinde gazete yayıncılığından sonraki en önemli hareketlilik olarak dergi \ mecmua yayıncılığı göze çarpmaktadır. Gazete yayıncılığı Fransızların girişimleriyle de olsa 18. yüzyılın sonlarından

⁵¹ İnci Enginün, *a.g.e.* ,s.93.

⁵² Celâl Nuri İleri, *Türk İnkılâbı*, AKMY, Ank. 2000,s.17.

itibaren görülmeye başlarken, dergi yayıncılığı 19. yüzyılın ortalarından itibaren kendini göstermeye başlar. Bizdeki dergi yayıncılığı, tıpkı gazete yayıncılığında olduğu gibi yine Avrupa'dan belli bir süre sonra gelişir. Zira Avrupa'daki ilk dergiler 17. yüzyılın 2. yarısından sonra ön plana çıkmışlardır. Her ne kadar bu tarihsel tespitler bizdeki dergiciliğin oldukça gecikmeli olarak ortaya çıktığını gösterse de, bu durum önemli bir basın faaliyeti olarak dergiciliğimizin diğer bir süreli yayın çeşidi olan gazete yayıncılığımızdan daha az önemli olduğunu göstermez. Çünkü dergiler Tanzimat dönemiyle birlikte Batılı anlamdaki fikir ve düşüncelerin oldukça kısa bir sürede memleket içersinde yerleşmesinde ve Türk Dili'nin daha sade ve anlaşılır bir hale gelmesinde etkili olmuşlardır. Ayrıca dergiler, hem yer vermiş oldukları nesir türünde yazılarla Türk nesrinin gelişmesine yardımcı olmuşlar hem de pek çok değerli yazarın yetişmesine katkıda bulunmuşlardır. Dergilerin Türk basımına diğer bir önemli getirisi de gazetelere oranla çok daha çeşitli konuları daha derinlemesine ele alarak halkın bilim, sanat ve kültür sahalarda bilgisinin arttırılmasına vesile olmuş olmasıdır. Böylece basın faaliyetlerinin halk nazarındaki değer ve öneminin artması sağlanmıştır.

Bizdeki ilk dergi 1850 yılında Türkçe ve Fransızca olarak yayınlanmaya başlanan **Vakâyî-i Tıbbiye**'dir. Bu dergi, halkın sağlık konusunda eğitilmesini de amaçlamakla birlikte, tıbbî olayları, ilaç ve tıbbî malzemeleri tanıtan telif ve çeviri yazılara yer vermesi bakımından bir meslek dergisi niteliğindedir. Daha sonra değerli bir devlet adamı olan, doğu ve batı kültürlerini çok iyi bilen Münif Paşa'nın Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye adına çıkardığı **Mecmua-yı Fünûn** gelir. Münif Paşa bu cemiyeti halka açık ders vermek ve kütüphane kurmak için tesis etmiştir.(1861) Cemiyet akşamları halka açık dersler vermektedir. Bunlar dergide yayınlanır. Mecmua-i Fünûn'da işlenen felsefe, tarih, coğrafya, iktisat, jeoloji, hürriyet hukuku, çocuk terbiyesi, sanayi ve tarım gibi konular memlekette yeni bilimlerin hayata geçirilmesinde önemli bir rol oynar. Dergi'nin Türk Edebiyatı açısından önemi batı eserlerinden çeviriler yayımlamasıdır. İlk çeviri Yusuf Kamil Paşa'nın Telemak tercümesinin özeti olur.⁵³ Dergi 1862–1867 yılları arasında yayın hayatını sürdürmüştür. Yine bu dönemde çıkan **Mirat** (1862), **Ceride-i İber-i İntibah**

⁵³ İnci Enginün, *a.g.e.* ,s.40–41.

(1862), **Ceride-i Askeriye** (1864–1919) ve **Mecmua-yı İbret-nümâ** (1865) adlı dergilerden en uzun ömürlüsü **Ceride-i Askeriye** olmuştur. Bu dergi askerî konularda inceleme, harita ve şemalara yer vermiştir. Bu dönemde yayımlanan dergiler edebiyat, fen, iktisat ve toplum bilimleri gibi çok genel bilgileri içermektedir. İçerik olarak bu özelliği haiz olan dergiler arasında **Âyine-i Vatan** (1867), **Tuhfetü't-tıb** (1867), **Diyojen** (1870- ilk mizah dergisi), **Ravzatü'l-maârif** (1870), **Dağarcık** (1871), **Sıhhatnümâ** (1871), **Ceride-i Tıbbiye-i Askeriye** (1871), **Mazbûtetü'l-Fünûn** (1872), **Cüzdân** (1872), **Dolap** (1873), **Mecmua-yı Nevâdir-i Âsâr** (1873), **Müteferrika** (1873), **Revnak** (1873), **Âsâr-ı Perakende** (1873), **Kırk Ambar** (1873), **Mir'at-ı Vatan** (1873), **Çekmece** (1873), **Hayat** (1873), **Armağan** (1873), **Sandık** (1873), **Kasa** (1873), **Çanta** (1873), **Öteberi** (1873), **Mecmua** (1873), **Medeniyet** (1874-Sonradan **Musavver Medeniyet** adıyla yayımlanmıştır), **Misbah-ı Felah** (1874), **Afitab-ı Maarif** (1874), **Cihan** (1874), **Keşkül** (1875), **Mir'at-ı İber** (1876), **Arkadaş** (1876), **Muharir** (1876), **Derme Çatma** (1878), **Medrese-i Edep** (1878), **Yadigâr** (1878), **Mecmua-yı Ulûm** (1878), **Ceride-i Mehâkim** (1879), **Maârifden bir Sadâ** (1879), **Musavver Meşâhir-i Âlem** (1879), **Mebâhis-i Mütenevvia** (1879) ve **Mecmua-yı Âsâr-ı Edebiye** (1879) sayılabilir.

I. Meşrutiyetin yarattığı olumlu havanın kısa sürmesi ve II. Abdülhamit'in baskıcı yöntemlerle basını sıkı bir denetim altına alması üzerine özellikle dergi yayıncılığı bu tarihten itibaren ağırlık kazanmıştır. Bu dönemde gazete sayısı azalırken kapatılma tehlikesi daha az görülen dergiler çoğalmıştır. Bu dönemdeki dergilerin muhteva özellikleri değişerek ya doğrudan belirli konulara ağırlık verilmiş ya da sınırlı bir alana yönelik yayınlar yapılmıştır.

1880 sonrasında edebiyatla beraber ansiklopedik bilgi veren dergilerin sayısında olağanüstü bir artış dikkati çeker. Bunda halkın belli bir kültür seviyesine yükselinceye kadar Meşrutiyeti askıya alan II. Abdülhamit'in teşvik ve himayesinin de rolü düşünülmelidir.⁵⁴ Dergilerin taşıdığı isimler de bu dönemdeki yayın anlayışının tamamen bilgi temelli olduğunu gözler önüne serer.

⁵⁴ Orhan Okay, *a.g.e.* ,s.22.

Bu dönemde dergilerdeki konu çeşitliliği de oldukça dikkat çekicidir. Yeryüzünde yeni keşfedilen topraklar, şema ve fotoğraflarla yeni icat edilmiş alet, araç ve makineler, tedavi usulleri, tabiat güçlerinden, hayvanlardan, madenlerden faydalanma şekilleri, Avrupa’da büyük binalar... gibi çoğu ilmi olmaktan ziyade pratik hayata getireceği faydayla ölçülebilecek pek çok bilgi dergilerde mevcuttur.⁵⁵

Aslında bu dönemin basını, daha önceki dönemlerle kıyaslandığında fikir ve görüşlerin açıklanması açısından oldukça güçsüz bir görünüştedir. İmparatorluğun içinde bulunduğu zorlu durumlar ve yenileşme hareketleri hakkında fikirlerin ileri sürülmesi devrin idaresince yasaklanınca basın ve özellikle de dergiler yalnızca haber ve bilgi kaynağı haline dönüşmüşlerdir.⁵⁶

İşte bu ifade ettiğimiz özellikleri bünyesinde bulunduran pek çok dergi II. Meşrutiyet’in ilânına kadar basın faaliyetleri içerisinde vücut bulmuştur. Bunların belli başlıları ise şunlardır: **Mecmua-yı Ebûzziya** (1880), **Bağçe** (1880), **Şark** (1880), **Sümruh-ı Edeb** (1880), **Hazine-i Evrak** (1881), **Manzara-yı İrfan** (1881), **Hafta** (1881), **Envâr-ı Şarkıye** (1881), **İbni Sina** (1881), **Hadikatü’l-Maârif** (1881), **Rehber-i Fünûn** (1882), **Musavver Türkistan** (1882), **Vasıta-yı Terakki** (1882), **Afâk** (1883), **Mecmua-yı Âsâr** (1882), **İnsaniyet** (1883), **Güneş** (1885), **Gayret** (1886), **Berk** (1886), **Nilüfer** (1889- Bursa), **Servet-i Fünûn** (1891–1944), **Mekteb** (1891), **Malumat** (1895), **Resimli Gazete** (1896), **İrtika** (1899), **İctihad** (1904- Cenevre, 1911’den sonra İstanbul’da yayımlandı.)⁵⁷

Bu dergiler içerisinde ön plana çıkanlardan bir tanesi Tanzimat döneminin nâşir olarak Şinasi ile birlikte önde gelen şahsiyetlerden olan Ebûzziya Tevfik’in çıkardığı Mecmua-yı Ebûzziya (1880–1912)’dır. Bu dergi İstanbul’da önceleri 15 günde bir, sonra haftalık olarak yayımlanmıştır. Oldukça uzun soluklu bir dergidir. Bu dergide Namık Kemal ve Ziya Paşa’nın da şiir, yazı ve mektuplarına yer verilmektedir. Edebiyat, tarih, fen gibi konular dergide ağırlıklı olarak işlenmiştir.

Bu dönemde kısaca değinmemiz gereken diğer bir mecmua da Servet-i Fünûn (1891–1944)’ dur. Servet-i Fünun, Ahmet İhsan Tokgöz tarafından

⁵⁵ Orhan Okay, *a.g.e.* ,s.22.
Gös. Yer.

⁵⁶ Yusuf Ziya Öksüz, *a.g.e.* ,s.35.

⁵⁷ Mehmet Kaplan, Ali Nihat Tarlan, vd., *Dergi Mad., Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.II, Dergâh Yay. ,İst. 1977,s.246–247.

kurulmuştur. Dergi önceleri fen bilgileri vermek amacıyla kurulduysa da sonraları edebiyat yazılarının ağırlığıyla bir edebî dergiye dönüşmüştür. Derginin Türk edebiyatındaki önemi Tanzimat yazarlarından sonra ikinci bir yenilik hareketi olarak ortaya çıkmasıdır.⁵⁸ Bu dergi etrafında toplanan şair ve yazarlar “Sanat sanat içindir” ilkesini benimseyerek kendilerinden önce ortaya konmuş olan sosyal ve siyasî amaçlı edebiyat anlayışına karşı çıkmışlardır.

Bu dergilerin dışında göze çarpan önemli görülebilecek diğer bir dergi de Jön Türk hareketinin içinde görülen Abdullah Cevdet’in yayınladığı İctihat (1904-1932)’dır. Abdullah Cevdet bu dergiyi fasılalı olarak 1904-1932 arasında Cenevre, Kahire (1906-1908) ve İstanbul’da (1911-1932) yayınlamıştır. Bir ihtilalci olan Abdullah Cevdet batılılaşmaya inanmış pozitivist bir yazardır ve bu kimlik dergiye hâkim olmuştur.⁵⁹

II. Meşrutiyet’in ilân edilmesiyle birlikte memlekette esmeye başlayan hürriyet rüzgârının etkisi gazetelerde olduğu gibi diğer bir süreli yayın çeşidi olan dergilerde de çok kuvvetli bir şekilde hissedilmeye başlar. 1864 tarihinde yürürlüğe konulmuş olan Matbuat Nizamnamesi,1909 yılındaki yeni matbuat kanunuyla yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni kanunla hürriyet ilkesine uygun olarak basın faaliyetlerine önemli esneklikler tanınmıştır. Gazete veya dergi çıkarmak için hükûmetten izin ya da müsaade almak mecburiyeti kaldırılmış, sadece beyanname vermek ve karşılığında ilmühaber almak mecburiyeti konmuştur.⁶⁰ Ancak basına tanınan bu esnek anlayış fazla uzun sürmemiş 31 Mart hadisesinden sonra İctihat ve Terakki Cemiyeti basın üzerindeki baskısını arttırmıştır. Ama kısa bir süre içinde de olsa II. Meşrutiyet’ten sonraki olumlu hava dergi yayıncılığına da oldukça müsait bir ortam oluşturmuştur. Böylece bilim, sanat, iktisat ve müzik gibi belli alanlara özgü yeni dergiler yayımlanmaya başlamıştır.

Bu dönemle birlikte dergicilik faaliyetleri Anadolu’da da yaygınlaşmış, bu sayede taşradaki halkın da güzel sanatlar, edebiyat, eğitim, tarih, kadın, din, sağlık, spor, askerlik gibi konularda bilgi sahibi olması sağlanmıştır.

⁵⁸ İnci Enginün, *a.g.e.* ,s.83.

⁵⁹ İnci Enginün, *a.g.e.* ,s.85.

⁶⁰ A.Dilâçar,Refik Epikman,vd.,Türk Basını Mad.,*Türk Ansiklopedisi*, C.V,MEBB, Ank. 1952,s.343.

Bu dönem dergiciliğinin en önde gelen özelliklerinden biri de düşünce yoğunluğu olan yayınların ağırlıklı olarak ön plana çıkmış olmasıdır. Münevverler, mütefekkirler, devlet ve bilim adamları imparatorluğun içinde bulunduğu çıkmazdan nasıl kurtulacağına dair pek çok çareler üretme yoluna gitmişler ve bu çareleri dergilerde halka, ilgililere iletmeye çalışmışlardır. Herkes kendi yetişme şartlarına, aldığı eğitim seviyesine, yeteneklerine ve tecrübelerine göre çeşitli görüşler öne sürmüştür. Böylelikle gazeteler ve dergiler, ortaya konan görüş ve düşüncelerin topluma aktarılmasında önemli bir vasıta konumuna gelmiştir. Meşrutiyet'in ilk yıllarında Babîâli camekânlarını dolduran sayısız yeni dergiler arasında kısa zamanda ardı ardına Avrupacılığa, İslamcılığa, Türkçülüğe ait halk seviyesinde yayınlar görülmektedir. Avrupacılık artık eski nesillerin anladığı dar çerçeveyi kırmış, Batının yeni problemleri üzerine tartışmalar ve çatışmalar dönemin yayınlarında yer almaya başlamıştır. Bunlar arasında fertçilik-toplumculuk, sosyalizm-kapitalizm, hürriyetçilik-devletçilik, evrimcilik-devrimcilik vb. konular öne çıkmıştır. Fransız İhtilali'nden sonra meydana çıkan *collecivisme*, *anarchisme*, *communisme* gibi fikirler de bu konular arasında işlenmiştir.⁶¹ Bu dönemde batıcılık ile ilgili önemli düşünceleri ortaya koyan dergiler arasında **Mehtap**, **Serbest Fikir**, **Takib**, **Meslek-i İçtima**, **Sa'y ve Tetebbu**, **Ulûm-ı İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası** (1908), **İçtihad** ve **Yarın** dergileri öne çıkmaktadır. Bu dergilerden **İçtihad** dergisinin Abdullah Cevdet tarafından çıkarılan uzun soluklu bir yayın olduğuna daha önce değinmiş idik.(1904–1932) **Yarın** dergisi de bütün ömrünü gazeteciliğe hasreden, hemen her konuda ayrıntılı bilgiye sahip, fikir hürriyetini savunan ve yenilik hareketlerine düşünceleriyle katkıda bulunan Celal Nuri⁶² tarafından 1921 yılında yayımlanan önemli bir dergidir.

Dönemin bir diğer önemli akımı olan İslamcılık akımına uygun düşünce ve görüşler neşreden dergiler ise 1911 yılında **Sebilü'r-Reşad** adını alacak olan **Sırat-ı Mûstakim** (1908), **İslam Mecmuası**, **Ceride-i İlmiye**, **Cihan-ı İslam**, **Ceride-i Sufiye**, **El- Medaris**, **Mahfil**, **Beyanü'l- Hak** ve **Sada-yı Hak**'tır.⁶³ Bu dergilerden **Sebilü'r – Reşad**, İslamiyet'te reform isteyen Cemaleddin Efgani ve Muhammed

⁶¹ Hilmi Ziya Ülken, *a.g.e.* ,s.135.

⁶² İnci Enginün, *a.g.e.* ,s.94.

⁶³ Ülkü Gürsoy, *a.g.m.* ,s.215.

Abduh'un yazılarını neşretmesi, Rusya'da yaşayan Türklerden bol haber verip onların yazılarını basması ve Mehmet Akif'in özellikle toplumu ön plana alan düşüncelerini içermesi bakımından oldukça önemli bir yayındır.⁶⁴

Bu dönemdeki mevcut siyasî ve fikrî akımların en önemlisi hiç şüphesiz ki Türkçülüktür. Aslında Türk milliyetçiliği, II. Meşrutiyet'ten sonraki başlıca fikir akımlarının zaman ve şartların değişmesiyle tedrici olarak gelişen bir terkidir.⁶⁵ Milliyetçi anlayışlarla bu akımın içersinde yer alan ve değerli çalışmalarıyla bu akıma katkıda bulunan önemli isimler arasında Yusuf Akçura, Veled Çelebi, Necip Asım, Ahmet Ağaoğlu, Ömer Seyfettin, Ali Canip, Süleyman Nesip ve Ziya Gökalp bulunur. Bu aydın ve yazarlar Türk milli benliğinin yeniden canlandırılması ve Türk kelimesine bir itibar kazandırılması gerekliliğine inanmışlardır. Bu bakımdan birçok kişinin Türk kelimesini ve kendi milliyetini hor görmesi, Türkçülerin yazılarında önemli bir tema oluşturmuştur. Türkçüler asıl felaketin kaynağını, Türklerin kendi kültürlerini ele alışlarındaki ihmalkârlığın neticesine bağlamaktaydılar.⁶⁶ Bu anlayışlarla Türk kültürünün daha kapsamlı ve derinlikli olarak anlatılıp, anlaşılmasını sağlamak için Türk Derneği, Türk Bilgi Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti ve Türk Ocağı gibi kuruluşlar tesis edilmiştir. Halkın milli benliğinin geliştirilmesi ve Türkçülük anlayışının yaygınlaştırılmasında bu dernekler ve onların destek verdiği dergilerin önemli bir yeri vardır. Türk Milliyetçiliğini ön plana çıkaran dergilerin en önemlileri arasında da **Türk Derneği Dergisi** (1911), **Genç Kalemler** (1911),**Türk Yurdu Dergisi** (1911),**Bilgi Mecmuası** (1913), **Halka Doğru** (1913), **Türk Sözü** (1914), **Yeni Mecmua** (1917) ve **Büyük Mecmua** (1919) dergileri bulunur. Bu zikrettiğimiz dergiler Türkçülüğün sistemleştirilmesine ve özellikle de II. Meşrutiyet sonrasında ortaya çıkan Milli Edebiyat cereyanının temelini oluşmasına önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Bu dönem ayrıca uzun bir istibdat anlayışının sona ermesinin neticesinde mizahi yayınların da patlama yaptığı bir dönemdir. Çoğu kısa süreli olmakla birlikte 35 civarında gülmece dergisinin yayınlanmış olduğu görülür.⁶⁷ Maalesef bu dergiler

⁶⁴ İnci Enginün, *a.g.e.* ,s.96.

⁶⁵ Orhan Okay, *a.g.e.* ,s.156.

⁶⁶ Yusuf Ziya Öksüz, *a.g.e.* ,s.58.

⁶⁷ Mübeccel Kıray, Metin Sözen, vd., *Karikatür Mad.*, *Yurt Ansiklopedisi*, C.XI, Anadolu Yay. ,İst. 1982,s.9006.

bu dönemde de İttihat ve Terakki'nin baskı ve terörünü üzerlerinde hissetmişlerdir. Pek çok dergi de yoğunlaşan denetim neticesinde kapanmak zorunda kalmıştır. İstibdat döneminde mizah dergilerini Abdülhamit'e karşı önemli bir silah olarak kullanan İttihat ve Terakki 1908 sonrasında aynı silahın kendisine doğrultulduğunu görünce çok eleştirdikleri Abdülhamit'in yöntemleriyle mizah dergilerinin üstüne gitmiştir. Kimisi gazete hüviyetinde de görülebilecek bu dönemdeki gülmece mecmuaları şunlardır: **İncili Çavuş, Boşboğaz, Güllabi, Eşek, Yeniçeri, El Malum, Eşref, Kibar, Laklak, Zıdır, El Üfürük, Diken, Akbaba, Davul, Püsküllü Bela, Curcuna, Yuha, Kartal, Kalem, Cem, Hoca Nasreddin, Falaka, Aydede, Güleryüz ve Zümrüdüanka.**

Mizah dergilerinin yanı sıra, II. Meşrutiyet öncesine kadar çok fazla öne çıkamayan, önem verilmeyen ama milletin önemli bir yapıtaşısı konumunda bulunan "Kadın" ve "Çocuk" temaları da özel olarak bu temalara uygun dergilerde işlenmiştir. Özellikle batıdaki "Feminizm" anlayışının halkı etkilemesi sonucunda **Mefharet, Demet, Mahasin, Kadınlar Dünyası, Kadın, Hanımlar Âlemi, Kadınlar Âlemi, Genç Kadın, Musavver Kadın, Kadınlık Hayatı, Kadın Duygusu, Seyyale, Süs ve Siyânet** gibi kadın dergileri yayımlanmıştır. Böylece kadının toplum içindeki önemi ve rolü ortaya konmaya çalışılmıştır.⁶⁸

Çocukların fizikî, sosyal ve kültürel açılarından yetişmelerine yardımcı olmak ve eğitimsel gelişmelerine katkıda bulunmak için de bu özellikleri taşıyan mecmuaların yayımlanmasına önem verilmiştir. Çocuklarla ilgili önemli mecmualar ise şunlardır: **Çocuk Dünyası, Haftalık Çocuk Gazetesi, Talebe Defteri, Çocuk Duygusu, Türk Yavrusu.**⁶⁹ Toplumun önemli bir kesimi olan çocuklarla birlikte gençlerin eğitilmesinin önemi de yine bu dönemde kavranmıştır. Eğitimi temel alarak, eğitim ile ilgili önemli bilgileri halka ulaştıran dergilere de bu dönemde rastlanılmaktadır. **Mirat-ı Maârif, Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası, Terbiye ve Oyun, Terbiye Mecmuası** vb. dergiler yoluyla hem halk aydınlatılmaya çalışılmış hem de okullardaki eğitim anlayışının daha çağdaş bir seviyeye ulaşması sağlanmıştır.

⁶⁸ Ülkü Gürsoy, *a.g.m.* ,s.217.

⁶⁹ Ülkü Gürsoy, *a.g.m.* ,s.219.

Belirli fikir akımlarını temsil eden, toplumun belli kesimlerine hitap eden ve mizah ağırlıklı olan dergilerin yanında, daha çok güncel konularla birlikte edebiyat, sanat, bilim, coğrafya, dil, tarih, müzik, arkeoloji, iktisat gibi alanlara ait muhtevaları da işleyen pek çok dergi yine bu dönemde yayımlanmıştır. Bunlar arasında **Aşiyân** (1908), **Musavver Muhit** (1908- Faik Sabri Duran), **Resimli Kitap** (1908–1914 Ubeydullah Esat-Faik Sabri Duran), **Bağçe** (1908), **Eşref** (1909),**Musavver Eşref**, **Resimli İstanbul** (1909), **Şehbal** (1909), **Mülkiye** (1909), **Tenkid** (1910), **Rübab** (1911), **Yirminci Asırda Zekâ** (1912), **Yirminci Asır** (1913), **Beni Okuyunuz** (1913), **Milli Tettebular Mecmuası** (1915), **Ceride-i İlmiye** (1915), **İçtimaiyat Mecmuası** (1917), **Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası** (1916), **İnci** (1919), **Nedim** (1919), **Aydınlık** (1921), **Dergâh** (1921), **Şiir ve Tefekkür**, **Jale**, **Anavatan** (1922), **Kelebek** (1923), **Aydın Tarihi** (1923) ve **Resimli Gazete** (1923- Daha önce yayımlanan İnci'nin devamıdır.) gibi mecmualar göze çarpar.⁷⁰

Bu dönemdeki dergi yayıncılığının en önemli özelliklerinden biri de bu basın faaliyetinin sadece İstanbul ile sınırlı kalmayıp Anadolu'ya da sıçramış olmasıdır. Anadolu'da çıkarılan gazetelerle birlikte dergiler de Milli Mücadeleyi destekler bir tavır takınmışlardır. Milli davayı destekleyen en önemli dergi olarak Ziya Gökalp'in çıkardığı **Küçük Mecmua** öne çıkar. (Diyarbakır- 1922) Bu derginin fikrî politikasını özetleyen Gökalp'in "Memleketimiz Avrupalı bir Türkiye ve hepimiz Avrupalı birer Türk olmadıkça hakiki hedefimize ulaşamayız." ifadesi oldukça dikkat çekicidir.⁷¹ Taşradaki diğer süreli yayınlar arasında da **Hukuk u Beşer**, **Doğru Söz**, **İzmir'e Doğru**, **Aydın İli**, **Gâvurcu İrşat**, **Yeni Adana** ve **Açık Söz** dergileri göze çarpmaktadır.⁷²

Sonuç olarak Osmanlı imparatorluğunun son yüzyılı içerisinde çok yoğun bir dergi yayıncılığı ile karşılaşmaktayız. Bu dergilerde hem devletin sorunları hem de toplumun dertleri dile getirilmeye çalışılmıştır. Kimisi isabetli çareler ortaya koyarken kimisi de yanlış, çözüme hizmet etmeyecek fikirler ileri sürmüşlerdir. Ancak bununla birlikte bu dönemdeki yayınlar halkın her zaman bir adım önünde yer alan ve halka yol gösteren aydınların son derece samimi düşüncelerini içermektedir.

⁷⁰ Mehmet Kaplan, Ali Nihat Tarlan, vd., Dergi Mad., *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.II, Dergâh Yay. ,İst. 1977, s.247–248.

⁷¹ İnci Enginün, *a.g.e.* ,s.130.

⁷² Ülkü Gürsoy, *a.g.m.* ,s.219.

Bu durum da Türk milletinin fikrî ve kültürel bakımlardan gelişmesini sağlamış ve bugünkü modern Türkiye'nin hazırlayıcısı olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM:**RESİMLİ KİTAP DERGİSİ'NİN İNCELENMESİ**

A. Derginin Biçim Açısından İncelenmesi

1. Derginin Biçim Özellikleri

Günümüzde yaygın bir şekilde kullanılan “dergi” kavramının Osmanlı Türkçesinde “mecmua”, “risale” ve “mevkute” kelimeleriyle karşılanmış olduğunu görmekteyiz. Resimli Kitap dergisindeki ilgili kısımlarda, yayımlandığı dönemdeki bu adlandırmalardan “mecmua” teriminin sıkça kullanıldığını görüyoruz. Ancak bununla birlikte bu terimin yerine “gazete” kavramının da zaman zaman dergide yer aldığına şahit oluyoruz. Bugünkü basın literatüründe dergi, belirli aralıklarla çıkan, belli konularda ve çeşitli yazarlar tarafından yazılmış yazılardan meydana gelen süreli yayın olarak tanımlanmaktadır.⁷³ Bu tanımdan yola çıkarak incelemeye çalıştığımız Resimli Kitap’ın, günümüzde geçerli olan “dergi” kavramına daha uygun özellikler taşıdığını ifade etmemiz gerekmektedir.

Meşrutiyet Dönemi’nin en önemli ve dikkat çekici süreli yayımlarından olan Resimli Kitap dergisi’nin ilk sayısı Eylül 1324/1908 tarihinde, son sayısı da Teşrin-i evvel 1329/1914 tarihinde yayımlanır. Resimli Kitap bu tarihler arasında toplam 9 cilt 51 sayıya ulaşmıştır. Dergi yayım hayatına İstanbul’da başlamış ve çalışmalarını aynı şehirde sürdürmüştür. Derginin yayım hayatına giriş tarihi oldukça önemlidir. Çünkü bu tarihten yaklaşık 2 ay öncesinde II. Meşrutiyet ilân edilmiştir (10 Temmuz 1324/23 Temmuz 1908). Hürriyet’in ilânına çok değer veren Resimli Kitap dergisi’nin idare heyeti de derginin bir sene sonraki 10 Temmuz 1325 tarihli 10.nüshasındaki ilk yazının öncesinde bulunan

⁷³ Mehmet Kaplan, Ali Nihat Tarlan, vd., Dergi Mad., *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.II, Dergâh Yay. İst. 1977, s.246

*“10 Temmuz ıyd-ı mukaddes-i millisi münâsebet-i mübeccelesiyle kâri ve kârielerine ve bütün millet-i muazzama-i Osmâniyye’ye arz-ı tebrikât ile kesb-i şeref eyler.”*⁷⁴

ifadesiyle okuyucularının bu “kutlu millî bayramı”nı tebrik eder. Ayrıca bu sayısında Hürriyet’in ilânında büyük rol oynayan “Harekât ordusu kumanda heyet-i âlisi” nin ve “Büyük vatanperver Mahmud Şevket Paşa” nın resimlerine de yer verir. Bununla birlikte Resimli Kitap bu sayısındaki “Bir Senelik İnkılab-Ne yaptık? Ne yapmadık?” adlı ilk makale ile de birinci senesini dolduran “Büyük İnkılab”ın getirileri ve yapılması gerekenler üzerinde durmaya çalışır.

Derginin imtiyaz sahibi olan Ubeydullah Esad aynı zamanda müessisi olarak da karşımıza çıkar. Derginin 6.sayısına kadar Faik Sabri (Duran) da müessis olarak görülür. Ama bu sayıdan itibaren Ubeydullah Esad hem müessis, hem de müdür olarak idareye devam eder. Derginin ser-muharriri 1–5. sayılar arasında Faik Sabri, daha sonraki sayılarda ise M.Raûf’tur. Ancak M.Raûf’un ser-muharrirliği 12.sayıdan itibaren ele aldığımız görüyoruz. Zira 6.7.8.9.10 ve 11. sayılarda bir ser-muharrir ismine rastlayamıyoruz. Dolayısıyla 6 sayılık bir boşluktan sonra derginin ser-muharriri olarak M.Raûf ismini gördüğümüzü belirtmeliyiz. Resimli Kitap’ın son sayısı olan 51.sayıda M.Raûf’un meslekî vazifesi nedeniyle yazı heyeti başkanlığını Cemil Süleyman’ın yürüteceği söylenmişse de dergi bu sayıdan sonra bir daha çıkarılmamıştır.⁷⁵ İncelememize merkez teşkil eden Resimli Kitap’ın 9–16. sayıları ise Haziran 1325/1909 ile Kanûn-i sani 1325/1909 tarihleri arasında yayımlanmıştır.Bu tariher arasındaki sayılarda tam bir istikrar söz konusudur.Başka bir ifadeyle Resimli Kitap dergisi sayıları yayımlamada tam bir düzene sahiptir. Bu bağlamda dergi idaresi yayım hayatının 1.senesini dolduran Resimli Kitap’ın sene-i devriyesini unutmaz ve Eylül 1325 tarihli sayısında hem okuyucularına teşekkür eder, hem de idarenin memnuniyetinin bir ifadesi olarak “Bursa Seyahat-ı

⁷⁴ Bu ifadeler dergi idaresinin Hürriyetin ilânına verdiği değer ve önemi göstermesi açısından oldukça önemlidir.

⁷⁵ Daha geniş bilgi için bkz. N.Ahmet Özalp, “Resimli Kitap ve Buldurusu Hakkında Birkaç Not”,*Simurg*, Sa.2–3,2000,s.84

Hümayunu” nun resimlerini 16 sayfalık bir ilave şeklinde derginin birinci sene-i devriyesi olması hasebiyle okuyucularına sunar. Dergide bir yıl içerisinde yayımlanan 12 sayının sayfa numaraları birbirini takip etmektedir.1 cilt ise 6 sayıdan oluşur. Dolayısıyla 12 sayıda bir ya da 2 ciltte bir sayfa sayıları başa dönmektedir. Resimli Kitap dergisi'nin her cildinin sonunda **Makaleler ve Muhtelif Edebî Parçalar, Manzumeler ve Resimler** şeklinde sınıflandırılmış halde bir fihris bulunur. Böyle bir fihris de okuyuculara büyük bir kolaylık sağlamaktadır.

Dergide arka arkaya yer alan iki ayrı kapak bulunmaktadır.Düzenlemelerindeki küçük farklılıklarla birbirinden ayrılan bu kısımları dış ve iç kapak olarak nitelemek yanlış olmaz. Dış kapaklarda sayfanın orta yerinin üstünde **Resimli Kitap** logosu yer alır. Genellikle bu logonun sol üst tarafında derginin kaçınıcı sayısının olduğu, tarihi, yılı ve numarası yazılıdır. Logonun sağ üst tarafında ise derginin fiyatı yazılıdır. Logonun alt tarafı olan sayfanın orta kısmında ise güncel olay veya mühim şahsiyetlerle ilgili bir resim ve o sayı içerisindeki yazılara dair bir bilgi bulunur. Sayfanın alt kısmında ise derginin o sayısındaki önemli yazarlarının isimleri ve idarehanenin bulunduğu adres açık olarak yer alır.Bunu takip eden iç kapakta ise daha küçük olmakla birlikte **Resimli Kitap** ibaresi yine sayfanın orta kısmının üstünde yer alır. Bu ibarenin sol tarafında derginin fiyatı, ismi ve ser-muharriri; sağ tarafında ise müessisi, müdürü ve idarehanenin adresi yazılıdır. Bunların üst kısmında da derginin cilt sayısı, tarihi ve sayı numarası yer almaktadır.Resimli Kitap başlığının hemen altında “Her ayın On Beş’inde neşr olunan edebî, siyasî, fennî, felsefî ve içtimaî mecmua-i musavveredir” ibaresi dikkati çeker ki, bu da bize derginin ayda bir yayımlandığını, resimli olduğunu ve içerdiği yazıların niteliğini gösterir. Sayfaların numaralandırılması kapaklardan sonra başlar; yani dış ve iç kapakta sayfa numarası bulunmaz. Kapak şekli ve düzeni her sayıda genel itibariyle aynıdır. Dış ve iç kapakta yer alan bilgilerin aynı zamanda Fransızca olarak da verildiğini ifade etmemiz yerinde olur.

Resimli Kitap Dergisi'nin ebadı 20x27 ölçülerindedir ve sayfaların numaralandırılmasında belli bir istikrar görülür. Her sayı ortalama 90 sayfadan oluşmaktadır. Her sayfada metinler iki sütun şeklinde yerleştirilmiştir. Sütunların arasında herhangi bir ayırıcı çizgi veya işaret bulunmamakla birlikte ufak bir boşluk görülür. Sayfa numaraları metnin altında ve orta kısımda yer alır. Yazıların

başlıkları metne göre daha büyük puntolarla ve daha koyu yazılmıştır. Metinlerdeki puntolar ise okumayı kolaylaştırıcı mahiyettedir. Ancak bunda tam bir istikrar söz konusu değildir. Bazı yazılarda okumayı zorlaştırıcı, daha küçük puntolara rastlanır. Metinlerin isim kısımları genellikle çeşitli desen ve figürlerle süslenmiştir. Bu desen ve figürlerde çokça çiçek şekillerine, kadın ve erkek figürlerine tesadüf edilir. Hatta yazarın isminin bulunduğu yazıların bitiş kısımlarında da çeşitli çiçek ve meyve şekillerine yer verildiği görülür. Ayrıca dergideki şekil süslemeciliği o derece yaygınlaşmıştır ki, zaman zaman sayfa numaralarının yan taraflarında dahi minik desenler oluşturulmuştur. Bütün bunlar Resimli Kitap dergisi'nin süslemecilik açısından asla küçümsenmeyecek bir karakteri olduğunu bizlere göstermektedir.

Resimli Kitap dergisi, fotoğraf ve resimler yönüyle de oldukça zengin bir görünüm arz eder. Sadece bizim incelemeye çalıştığımız 9-16. sayılarda toplam 703 resim ve fotoğraf yer almaktadır. Bu da bizim bu konudaki görüşümüzü desteklemeye yeter mahiyette bir sayıdır. Bu fotoğraflar yurt içinde ve dışındaki güncel olay ve kişilerin fotoğraflarıdır. Derginin yayımlandığı dönemdeki ve öncesindeki edebiyatçıların, sadrazamların, nazırların, mebusların; yabancı ülke ve çeşitli Osmanlı eyaletlerinin; padişahların yurt içinde yapmış olduğu gezilerin; çeşitli dinî liderlerin; yabancı ülke idarecilerinin; çeşitli spor kulüplerinin; Avrupa'daki son moda giyim şekillerinin ve yurtiçi ile yurt dışında yaşanan çeşitli felaketlerin resim ve fotoğraflarını bu dergide görme imkânını buluruz. Ayrıca bu fotoğraf ve resimlerin alt kısımlarında kısa alt yazılarla bilgilerin verildiği de göze çarpmaktadır. Bazı fotoğrafların içinde yer verildiği yazı ve makalelerin konularıyla ilgili olduğu görülmekle beraber fotoğrafların büyük bir kısmının işlenen konulardan bağımsız olarak sayfalara yerleştirildiği gözden kaçırılmaması gereken bir ayrıntıdır. Dergide yabancı fotoğrafların kaynaklarını pek az görmemize karşın (A.Apollon gibi.),yerli fotoğrafların sanatkârlarını fazlaca görmekteyiz(Foto Ferid, Foto Kenan gibi).Ayrıca Resimli Kitap'ın iç kısımlarındaki fotoğrafların siyah beyaz nitelikte olmasına karşın kapak fotoğraf ve resimlerinin renkli bir şekilde basılmış olduğu görülmektedir. Bu da kullanılan resim ve fotoğraf tekniği açısından derginin oldukça ilerlemiş bir seviyede olduğunu bizlere göstermektedir. Dergide yer alan bu fotoğraf ve resimler, içinde buldukları dönemi ve yaşanan olayları gösteren birer belge şeklinde görülür ve incelenirse dönemle ilgili önemli bilgiler, aydınlatıcı bazı ayrıntılar elde etmek

mümkün olacaktır. Resimli Kitap Dergisi'nin kapak kısmındaki belli başlı bilgilerin, resim ve fotoğrafların altında gösterilen kısa tanıtıcı yazıların, reklâm ve karikatürlerdeki metinlerin Fransızca olarak da ifade edilmiş olması dikkat çekicidir. Zira bahsettiğimiz bu gibi yerlerde Fransızca kelimelere de yer veriliyor olması, Fransız dili ve kültürünün dergi idaresi ve yazarlar üzerindeki etkisini göstermesi açısından önemlidir.

Resimli Kitap, sayılarının son sayfalarını yayımlandığı dönemdeki çeşitli dergilerin, kitapların tanıtımlarına; muhtelif ilânlara ve duyurulara ayırmıştır. Bunların yanında her sayının sonunda mutlaka bilmece kısmı yer alır. Bu kısımda bir önceki sayının bilmecesinin çözümü ve mükâfat kazananları ile yeni bilmeceye yer verilir. Hanımlara sorulan bilmeceler ise ayrı bir şekilde başlıklandırılmıştır. Dergide reklâmlar da ön plana çıkar. Reklâmcılık sektörü özellikle de 1908'de Hürriyet'in ilânının etkisiyle Osmanlı Devleti'nde gelişmeye başlamıştır. Dönemin gazete ve dergilerinde reklâm ve ilânlar için özel sayfalar ayrılmaya başlanmıştır. Resimli Kitap'ta da genellikle dış ve iç kapakların arkasında ve bazen de son sayfalarda reklâmlara yer açılmıştır. Reklâmların bazıları göze hoş gelmesi ve dikkat çekici olması için resimle desteklenmiş ve reklâmların düzenlenmesine dikkat edilmiştir. Bu bize dergi idaresinin bu konudaki hassasiyetini net bir şekilde göstermektedir. Bazı reklâmlar sürekli olarak yayımlanmaktadır. Reklâmlardaki devamlılık derginin malî gücünün belli bir kısmının reklâmlara dayandığını bize düşündürmektedir.

Resimli Kitap'ın son sayfalarında zaman zaman kendisine yer ayrılan diğer bir bölüm de, metinlerde az da olsa yapılmış olan yazım yanlışlarını ve karşılaşılan mürettip hatalarını düzeltmek için hazırlanan düzeltme tabloları veya hata-sevap cetvelleridir. Böylece okuyucunun yazılardaki yanlışlıkları fark etmesi ve okuma esnasında bu yanlışlıkları düzelterek metni doğru anlamasına yardımcı olunmuş olmaktadır.

İfade etmeye çalıştığımız şekil özellikleriyle birlikte gerek temiz baskısı gerekse de kullanılan iyi cins kâğıdıyla Resimli Kitap Dergisi, II. Meşrutiyet Dönemi dergileri arasında oldukça fazla rağbet gören bir süreli yayımdır. Ayrıca bu dergi yayımlanma süresi göz önüne alındığında dönemin ortalamasına göre uzun soluklu bir yayım hayatına sahip olması yönüyle de içinde bulunduğu dönemde iz bırakan bir süreli yayım olarak ön plana çıkmaktadır.

2. Amacı, Yazar Kadrosu ve Yayımcısı

Resimli Kitap, II. Meşrutiyet'in ilânı sonrasında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu siyasî, edebî, fennî, felsefî, iktisadî ve içtimaî olarak değerlendirmeye çalışan ve memleketin karşılaştığı sorunlar karşısında çözüm yolları ortaya koyan önemli bir dergidir. Derginin amacına ilişkin en önemli bilgileri birinci sayısının ilk kısmında yer alan **İlk Söz** başlıklı yazısında görebilmekteyiz:

“Bugün muhterem vatana, evlatlarına, karilerimize takdimine muvaffak olabildiğimiz şu mecmua bütün noksanı ile beraber bu tarz neşriyat miyanında birinci olmakla müftehirdir. Mesleği iki üç kelime ile hulâsa edilebilir: Ciddiyet dairesinde hüsn-i hizmet. İntifâ bizde ikinci derecede kalır. Zaten mecmuanın hey'et-i umumiyesi, mündericatu, resimleri şu sözümüzün sıhhatini irae ve isbata kâfidir.”⁷⁶

İşte bu ifadeler derginin yayım politikası hakkında bize gerekli ipucuları sağlamaktadır. Dergi idaresi topluma hizmet etmek, halkın bilgi ve kültür seviyesini yüksek bir seviyeye çıkarmak amacını her türlü maddî ve manevî kazancın üstünde görmektedir. Yazının ilerleyen kısımlarında istibdat döneminin etkisinden dolayı memlekette matbaacılığın pek gelişemediği ve bunun neticesinde teknik bazı yoksunluklar nedeniyle çıkarılan ilk sayının istenilen düzeyde olmadığı açıkça belirtilir. Ama ilerleyen zamanlarda yapılacak gerekli çalışmalarla Resimli Kitap'ın “Avrupa'nın resimli gazeteleri derecesine” getirileceği de vurgulanır. Ve bu süreç için de okuyucudan hem sabır, hem de teveccüh beklenir. Derginin örnek olarak Avrupa ve özellikle de Fransız dergiciliğini örnek aldığını ifade etmemiz yanlış olmaz. Zira dergi idaresi buna uygun olarak haftada bir **Resimli Musavver Muhit**

⁷⁶ “İlk Söz”de yer alan bu ifadeler nispeten uzun soluklu bir yayım hayatına sahip olacak olan bu derginin amaç ve işlevini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

dergisini çıkarmaya başlar. Ayrıca dergi yönetimi hem yurt içi hem de yurt dışı okuyucusuna hitap eden “**Kitap İsteme Servisi**”ni kurar.⁷⁷ Bütün bu girişimler bizde Resimli Kitap’ın Avrupaî bir karaktere sahip olduğu izlenimini uyandırır. Zaten derginin ihtiva ettiği gerek mensur, gerekse de manzum eserlerde Avrupa’ya ait pek çok özellik görülür. Fikirler bağlamında hürriyet, eşitlik, kardeşlik ve adalet kavramları ön plana çıkar. Bunlar halka yazılarla, karikatürlerle ve resimlerle anlatılmaya çalışılır. Meşrutiyet öncesindeki baskı dönemi bütün unsurlarıyla eleştirilir. Böylece toplumda bir hürriyet ve vatandaşlık bilinci oluşturulmaya çalışılır. Ancak bu gayeler gerçekleştirilmeye çalışılırken altı yüz yıldan fazla hüküm sürmekte olan imparatorluğun maddî ve manevî birikimlerinden, tarihî ve kültürel zenginliklerinden ve Osmanlı toplumunun kıymet hükümleri ve değerlerinden asla sarf-ı nazar edilmez. Dergide yayımlanan yazıların üzerinde dikkatli bir şekilde durulur ve hakkıyla bir değerlendirme yapılırsa ifade ettiğimiz bu özelliklerin net bir şekilde görülmemesi mümkün değildir. Dergi idaresinin ve yazarlarının halkı eğitmek ve aydınlatmak karşılığında en büyük beklentileri de yine maddî değil manevîdir. Derginin ilk sayısında bulunan **İlk Söz** başlıklı kısımdaki bazı ifadeler bu yargımızı daha net bir şekilde ortaya koymaktadır.

“Bir de her vakit faide beklemek için çalışılmaz. Her türlü istifade ve kazancın fevkinde bir izzet-i nefis, bir ruh-ı sanat vardır ki onu okşamak; onu memnun etmek bir sanatkâr için en büyük kazançtır, milyondur... Güzel bir şey vücuda getirebilmiş olmak... İşte sanatkârın bütün mükâfatı...”⁷⁸

Resimli Kitap dergisi, Meşrutiyet döneminde yayımlanan dergiler arasında sahip olduğu oldukça geniş, değerli ve nitelikli bir yazar kadrosu ile karşımıza çıkmaktadır. Dergide yazısı bulunan şair ve yazarların önemli bir özelliği zaman zaman birbirinden farklı edebî anlayışlarla eser vermiş olmaları ve farklı edebî

⁷⁷ Ülkü Gürsoy, *a.g.m.* ,s.216.

⁷⁸ Daha ilk sayıda ortaya konan bu anlayışın Resimli Kitap’ın daha sonraki sayılarında da devam ettiğini görebilmekteyiz.

topluluklara, akımlara mensup olmalarıdır. Bu dergi Tanzimat döneminden de, Servet-i Fünûn'dan da, Fecr-i Âti'den de pek çok yazar ve şairi bünyesinde buluşturmuştur. Yine müzik, coğrafya, resim, spor, sosyoloji gibi alanların uzman isimleri gerek alanlarıyla ilgili gerekse de alanları dışında pek çok yazıyla bu dergide yer almışlardır. Aynı zamanda Meşrutiyet döneminin önde gelen fikir akımlarının temsilcileri ve planlayıcıları da yine bu dergide kendi düşüncelerine uygun yazılar kaleme almışlardır. Derginin yayımlandığı dönem göz önüne alınırsa mevcut yazar kadrosunda hiç de azımsanmayacak oranda kadın yazara yer verilmiş olduğu görülür. Söz gelimi, yazarlar arasında bulunan Nigâr Binti Osman, Prenses Kadriye, Leyla Hanım, Şükûfe Nihal, Emine Semiyye ve Halide Salih [Halide Edip] gibi değerli isimler bu tespitimize örnek teşkil etmektedir. Bu yazar ve şair topluluğunun vurgulanması gereken diğer bir özelliği de genel itibarıyla oldukça genç yaşlarda bulunup buna rağmen önemli ve bilgi gerektiren konularda son derece dolu ve doyurucu yazılar kaleme alabilmiş olmasıdır. Resimli Kitap Dergisi'nin incelememiz dışında kalan kısımlarında yer alan yazarlar arasında Abdullah Cevdet, Ahmet Rasim, Ali Kemal, Celâl Nuri, Faik Sabri, Halid Ziya, Kilisli Rifat, Recai Zade Ekrem, Cenap Şahabettin, Mahmut Esad, Doktor Edhem, Tevfik Fikret, Mehmet Nurettin, Ressam Hüseyin Avni, Salih Zeki, Selim Sırrı, Süleyman Bahri, Yusuf Akçura, Veled Çelebi, Macid Şevket, Ahmet Refik, İsmail Hami ve Asaf Muammer gibi şahsiyetler göze çarpmaktadır. İncelediğimiz bölümde yazıları ve şiirleri bulunan değerli sanatkarlar ise şunlardır : Abdülhak Hamit, Ahmet Haşim, Ahmet Hikmet, Ali Canib, Ali Ekrem, Ali Fahri, Baha Tevfik, Bedî Nuri, Cemil Süleyman, Emin Bülend, Faik Ali, Hamdullah Subhi, Hasan Tahsin, Hüseyin Kâzım, Hüseyin Siret, Hüseyin Suad, İzzet Melih, Kâmil Flamaryon, Tristan Bernar, Mahmud Sadık, Mehmet Ali Tevfik, Mehmet Behçet, Mehmet Emin, Mehmet Ferid, Mehmet Kemalettin, Mehmet Rauf, Midhat Cemal, Müfid Ratib, Nurettin Ramih, Raif Necdet, Rauf Yekta Bey, Refik Halid, Safvet Nezihi, Safveti Ziya, Sami Paşazâde Sezai, Süleyman Nazif, Şahabettin Süleyman, Tahsin Nahid, Ubeydullah Esad ve Yakub Kadri.

İncelediğimiz kısımlarda bu isimler dışında ayrıca bazı imzalarla belirtilmiş yazılar da mevcuttur. Karşılaştığımız bu imzalar da M. Raûf, Kemaleddin, M. Ferid, M. D., M. R. ve M. Kemaleddin'dir. Resimli Kitap nüshalarının son sayfalarında bulunan "Bilmece ve müsabakalarımız", "Nota, ilânlar, bilmece"

ve saire” ve “Bilmece, îlânât ve saire” kısımlarının altında hiçbir isim ve bilgi bulunmazken; gerektiği zaman okuyuculara bilgi vermek amacıyla, nüshaların başlangıç kısmında yer verilen “Kâri ve kârielerimize” adlı başlığın altında veya karşısında “İdare” ifadesi yer almaktadır. Tercüme yazılarda da “Keçecizâde İzzet Fuad Paşa’nın bir eserinden tercümedir” bilgisiyle yayımlanan **İstanbul: Meşrutiyet’ten Evvel ve Sonra** adlı yazı dizisi ile “Fransa Sefareti müsteşarı Mösyo Bup Cenablarının bir eserinden mütercemdir” üst yazısı ile yayımlanan **18.Asırda (Türklerin Ressamları)** adlı makale karşımıza çıkmaktadır. Bu zikrettiğimiz iki tercüme yazıda başka herhangi bir yazar ismi bulunmamaktadır. İncelediğimiz kısımda bunların dışında “Fas’da İspanyollar, Kendi Kendine Müteharrik Tekerlek, (Otokrom) Plaklar Vasıtasıyla Renkli Fotoğraf, Kutb-ı Şimâl Keşf Edildi, Kuvve-i Haruriye-i Şemsiyenin Kuvve-i Muharrikeye Tahvili, Lasal, Marks(Erfurt) Kongresi ve Düello Adet-i Sakimesi Menşeî, Mahiyeti” başlıklı yazıların altında da herhangi bir isim veya imzaya rastlanılmamaktadır.

İncelediğimiz bölümde (9–16. sayılar) maalesef yazı ve şiir yazar şahsiyetlerin bazısı hakkında yeterli bilgiye ulaşmamız mümkün olmadı. Bunun sebeplerinden birisi bazı yazı sahiplerinin o dönem içerisinde Osmanlı Devleti’nin gayrimüslim vatandaşlarından olmaları ve bugün itibariyle bahsi geçen şahsiyetler hakkında bilgiye ulaşmanın zor olmasıdır. Bir diğer sebep olarak da bazı şahsiyetlerin hakiki ve açık isimleriyle değil kısaltma ve imzalarıyla dergide yer almış olmaları gösterilebilir. Bu nedenlerden dolayı incelememizde bu gibi kişiler hakkında bilgi veremedik. Ayrıca burada yer ayırdığımız yazar ve şairlerin hayatları hakkında pek çok kaynakta kolayca bilgi bulunabileceğinden bu kişilerin özelliklerini ifade ederken ayrıntılı bilgi vermeyi de gereksiz gördüğümüzü belirtmeliyiz.

Abdülhâk Hâmid [Tarhan] (1852–1937): Avrupâî Türk Edebiyatının, Tanzimat’ın ikinci devresinde yetiştirdiği şahsiyetler içinde, batı edebiyatını daha iyi anlayan ve şiirde o devir için baş döndürücü yenilikler yapan, velûd ve kudretli bir yazardır. Küçük şiirleri, nesirleri, ya manzum ya mensur veyahut da nazım-nesir karışık olarak yazdığı tiyatro eserleri büyük yekûn tutar. ⁷⁹ Abdülhâk Hâmid

⁷⁹ Nihat Sami Banarlı, *a.g.e.*, s.925.

eserlerinde Divan Edebiyatı'na ait malzemeyi de çokça kullanmış ve Arapça, Farsça terkiplerden de bol bol yararlanmışır.⁸⁰ Yazarın tiyatro nevindeki eserleri şiirlerinden daha geniş bir yer tutar. Denilebilir ki Hâmid'in tiyatroları fikrî tiyatro çeşidinin Türkiye ölçüsündeki üstün eserleridir.⁸¹

Ahmet Haşim (1883–1933) : Fecr-i Âti topluluğunun en önemli şairlerindendir. Özellikle 1901'den itibaren yayımladığı şiirlerde Servet-i Fünûn topluluğunun etkisi görülürken Meşrutiyet'in ilânından sonra bazı sosyal içerikli şiirler de kaleme almıştır. Bu da Haşim'in yazarlık hayatının başından itibaren sosyal içerikli şiirlerden uzak durduğu gibi bir yargıyı ortadan kaldırmaktadır.⁸² Ahmet Haşim varlıkların renkli, ışıklı güzellikleri karşısında duyan ve düşünen insanların iç âlemlerindeki ihtizazları dile getiren bir tabiat şairidir. Şiirlerinde en fazla karşılaşılan tabiat manzaraları arasında, sembolistlerin de genellikle tercih ettikleri, akşam, gurup, şafak, gece, mehtap, yıldızlar, göller ve ormanlar gibi farklı manzaralar bulunmaktadır.⁸³

Ahmet Hikmet [Müftüoğlu] (1870–1927) : Ahmet Hikmet, Millî Edebiyat döneminin önemli simalarındandır. Yazarın ilk eserlerinde Servet-i Fünûn üslûbunun izleri görülmekle beraber daha sonraki eserlerinde “ arı Türkçeciliğe” varan bir sadelik hâkimdir.⁸⁴ Eserlerindeki bu sadelik anlayışı sonraları Türkçülük ülküsüne ve millî akıma gönül vermesinden kaynaklanmaktadır. Batı taklitçiliğine ve kozmopolit anlayışa karşıdır. Ahmet Hikmet özellikle Meşrutiyet'in ilânından sonra başlayan Türkçülük hareketlerinin kurucuları arasında yer almıştır.

Ali Canib [Yöntem] (1887–1976) : Ali Canib'in edebiyat tarihimiz içerisinde önemli bir yeri vardır. Zira o,Selanik'te çıkan << Genç Kalemler >> mecmuasının başmuharrirliğini yapmış, yine bu derginin öncülüğünde ortaya konan << Yeni Lisan >> davasında Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin ile omuz omuza mücadele etmiş bir şahsiyettir. Ali Canib de diğer iki değerli dava adamı gibi Türkçenin sadeleştirilmesine ve millî bir dil yapısının oluşturulmasına vermiş olduğu eserlerle yadsınamaz katkılarda bulunmuştur. Onun ilk şiir denemelerinde Divan

⁸⁰ H.Fethi Gözler, *Yunus'tan Bugüne Türk Şiiri*,1.Baskı, Şenyuva Mat. ,Ank. 1967,s.139–141.

⁸¹ Nihat Sami Banarlı, *a.g.e.* ,s.940.

⁸² İnci Enginün, *a.g.e.* ,s.610.

⁸³ Kenan Akyüz, *a.g.e.* ,s.158.

⁸⁴ Seyit Kemal Karaalioğlu, *Resimli Türk Edebiyatçılar Sözlüğü*,2.Baskı, İnkılâp Yay. ,İst. 1982,s.20.

şairini ve Servet-i Fünûn şairlerini örnek aldığı sonraları ise dil sadeliğini önemseyip bu özelliği şiirlerine de uygulamaya çalıştığını, bunun neticesinde aruz vezniyle ve terkipsiz bir lisanla şiirlerini yazmaya gayret ettiği görülür.⁸⁵

Ali Ekrem [Bolayır] (1867–1937) : Ali Ekrem Bolayır Tanzimat döneminin önemli fikir ve edebiyat şahsiyetlerinden Namık Kemal’in oğludur. Şair, Edebiyat-ı Cedide’nin nazım cephesini, Fikret’in tesiriyle zenginleştiren şairlerdendir. Sağlam bir lisanı, aruza hâkim bir söyleyişi vardır.⁸⁶Bilhassa Servet-i Fünûn topluluğu içerisindeyken bireysel konulu şiirleriyle dikkat çeken Ali Ekrem bu dönemdeki pek çok yazarda olduğu gibi Meşrutiyet’ten sonra şiirlerinde sosyal temalara ağırlık vermeye de başlamıştır.

Ali Fahri [Ağababa] (1861–1928) : Çok yönlü bir insandır. İttihat ve Terakki anlayışına mensup ve ilk jöntürk gazetecilerindendir. Gazetelerde yazdığı saltanat aleyhinde, Meşrutiyet lehindeki yazılarından dolayı Osmanlı Hükûmeti tarafından susturulması gereken bir muhalif olarak görülmüştür. Hayatının önemli bir kısmı hapislerde ve sürgünlerde geçmiştir. Avrupa’da bulunduğu süre içerisinde jöntürklerle birlikte **İntikam**, **Tokmak** ve **Beberuhi** gibi gazeteleri çıkarmışlardır.1908 tarihinde Meşrutiyet’in yeniden ilân edilmesi üzerine diğer jöntürkler gibi Ali Fahri de İstanbul’a döner. Yazar bundan sonra politika ve edebiyatla iç içe olmuştur.⁸⁷

Baha Tevfik (1881–1914) : Baha Tevfik, Türk felsefe tarihinde önde gelen şahsiyetlerdendir. Yayıncılık ve yazarlıkla meşgul olmuş, *Teceddüd-i İlmî ve Felsefî Kütüphanesi* adıyla kurduğu yayınevinde kendi yazdığı ve Fransızcadan tercüme ettiği felsefe eserlerini yayımlamıştır. Bunların dışında kısa aralıklarla **Felsefe Mecmuası**(1912),**Zekâ**(1912) gibi felsefeyi merkeze alan dergileri ve **Eşek**(1913) adlı mizah dergisini çıkarmıştır. Baha Tevfik’in işlediği konular, daha çok içinde bulunduğu dönemde pek bilinmeyen ancak Batı’da geniş tartışmalara konu olup,

⁸⁵ Nihat Sami Banarlı, *a.g.e.* ,s.1108.

⁸⁶ Nihat Sami Banarlı, *a.g.e.* ,s.1046.

⁸⁷ Tahsin Yıldırım, “Edebiyatçı Bir Jöntürk:Ali Fahri Ağababa”
http://www.temrin.com/edebiyatci_bir_jon_turk.php ,(15.12.2009).

hızla yayılan deney bilimlerine dayanan ve üretim-tüketim ilişkilerinden, maddeci felsefe akımlarından kaynaklanan sorunlar olmuştur.⁸⁸

Cemil Süleyman [Alyanakoğlu] (1886–1940) : Cemil Süleyman, Fecr-i Âti'nin daha çok hikâye ve roman alanında tanınmış bir yazardır. 1908–1912 yılları arasında neşrettiği hikâye ve romanlarla şöhret kazanmıştır. İlk hikâyelerini “**Servet-i Fünûn**” ve “**Âşiyân**” dergilerinde yayımlayan yazarın “Timsâl-i aşk” adlı hikâye kitabı Fecr-i Âti Kütüphanesi'nin ilk yayımlanan eseri olma özelliğini taşımaktadır.⁸⁹ İlk hikâyelerini yayımlamış olduğu dergilerin yanı sıra **Resimli Kitap**, **Musavver Muhit**, **Mahasin**(Selanik),**Bahçe** ve **Tanin** gibi dönemin önde gelen dergi ve gazetelerinde de Cemil Süleyman'ın eserleri yayımlanmıştır.

Emin Bülend [Serdaroğlu] (1886–1942) : Emin Bülend Fecr-i Âti topluluğunun önde gelen şairlerindedir. Yazar edebî alanda kendisini ilk olarak lise yıllarında yazdığı Hâtif Diyor Ki, Hisarlara Karşı gibi şiirlerle göstermiştir.⁹⁰ Özellikle epik, sembole dayalı ve satirik tarzda şiirleriyle dikkati çekmiştir. Şairin eserlerinin yapısında kuvvetli bir lirizm ve izlenimcilik anlayışı görülür. Bazı şiirlerinde ise destansı ve hamasi hava hâkim konumdadır. Emin Bülend milliyetçiliği ve vatanseverliği merkeze alan şiirleriyle Fecr-i Âti'nin ferdiyetçi ruhundan ayrılmaktadır.

Emine Semiyeye (1868–1944) : Emine Semiyeye Hanım, Türk tarihinin, tanınmış simalarından olan tarihçi, hukukçu ve devlet adamı Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı ve yazar Fatma Aliye Hanım'ın kardeşidir. Yazar, Selanik'te yayınlanan **Mütâlaa**(1896) ve **Kadın**(1908–1910) gazetelerinde başyazarlık yapmış, ayrıca İstanbul'da **Hanımlara Mahsus Gazete**, **Bahçe**, **Yeni Asır**, **Şura-yı Ümmet**, **Saâdet**, **Yeni Gazete** ve **Resimli Kitap** gibi çeşitli gazete ve dergilerde yazılar yayımlamıştır.⁹¹

⁸⁸ Hilmi Ziya Ülken, Baha Tevfik Mad., *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, C.II, Anadolu Yay. ,İst. 1983, s.593.

⁸⁹ İbrahim Uluguer, Alyanakoğlu Cemil Süleyman Mad., *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.I, Dergâh Yay. ,İst. 1977, s.128.

⁹⁰ Kenan Akyüz, Serdaroğlu Emin Bülent Mad., *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.VII, Dergâh Yay. ,İst. 1990, s.522.

⁹¹ Şefika Kurnaz, “Emine Semiye ile Nigâr Hanım'ın Mektuplaşmaları”, *Turkish Studies*, Volume2/4, Fall 2007, s.631.

Faik Ali [Ozansoy] (1876–1950) : Servet-i Fünûn topluluğunun içerisinde yer alan şairlerden olan Faik Ali, Süleyman Nazif'in küçük kardeşidir. Şiirlerinde özellikle Abdülhâk Hâmid ve Tevfik Fikret'in tesirleri görülür. Şair eserlerinde ferdî ıstırabını, belirli ve hissedilir bir derecede kötümserlik ile ortaya koymaya çalışmıştır.1908'den sonra ise ferdiyetçilikten uzaklaşarak daha çok toplumsal ve sosyal temaları işlemeye çalışmıştır.

Halide Salih [Halide Edib Adıvar] (1884–1964) : Halide Edib millî edebiyatımızın ünlü kadın yazarlarından. Yazarlığa son derece sade ve yeni bir dil anlayışıyla başlamış, romantik anlayıştan realist bir çizgiye doğru gelişme göstermiştir. Çeşitli dergilerde yayımlanmış olan inceleme ve hikâyeleriyle tanınan yazar özellikle romanlarıyla zirveye ulaşmıştır. Yazarın romanlarındaki şöhreti bilhassa karakter yaratmaktaki başarısından ileri gelir. Daha çok kadınlar arasından seçilmiş olan karakterlerin oldukça ayrıntılı psikolojik özellikleriyle ortaya konulmuş olması yazarın roman sahasındaki gücünü göstermektedir.⁹²

Hamdullah Subhi [Tanrıöver] (1885–1966) : Hamdullah Subhi edebiyata şiirle başlangıç yapmış ve ilk şiirleri **Şûra-yı Ümmet** dergisinde yayımlanmıştır. Daha sonra dönemin önemli gazete ve dergileri arasında bulunan **Davul, Hâkimiyet-i Milliye, Servet-i Fünûn, Resimli Kitap, Musavver Muhit, Türk Yurdu, Resimli Roman, Muallim Mecmuası** gibi yayımlarda da pek çok şiir ve yazıları yayımlanmıştır. Özellikle 1912 senesinde Fecr-i Âti'nin dağılmasından sonra Hamdullah Subhi, Milli Edebiyat akımı doğrultusunda şiirler yazmaya başlar. Ancak onun esas şöhreti hitabet sahasındadır. Türk Ocakları çalışmaları sırasında başlayan ve daha çok milliyetçilik merkezli konuşmaları ile dikkati çeker.

Hasan Tahsin [Aynîzâde] (1882–1932) : Çalışma hayatına İstanbul Hukuk Fakültesi, Mülkiye, Ticaret Mektebi gibi okullarda ilm-i iktisat ve maliye öğretmenliğiyle başlayan Hasan Tahsin ayrıca Galatasaray Lisesi'nde müdürlük ve Hukuk Fakültesi'nde dekanlık görevlerinde bulunmuştur. Döneminin önemli gazete ve dergilerinde ekonomi ile ilgili makaleler yazarak bu yazılarında memleketin iktisadî durumunu ve ciddî gelişmelerini gündeme getirmiştir.

⁹² Kenan Akyüz, *a.g.e.* ,s.181.

Hüseyin Kâzım [Kadri] (1870–1934) : Hüseyin Kâzım, çeşitli memurluklarda görev yapmış, belli bir süre öğretmenlik mesleğini icra etmiş ve bunların yanı sıra yazarlıktan da geri kalmamış bir şahsiyettir.1908 yılında Tevfik Fikret ve Hüseyin Cahit Yalçın'la birlikte **Tanin** gazetesini çıkarmıştır.⁹³Hüseyin Kâzım yazarlığının dışında dil çalışmalarıyla da edebî alanda kendisini gösterir.1914–1917 yılları arasında << Osmanlıca-Türkçe >> sözlük çalışmalarında bulunmuş ve bu çalışmalarının neticesinde *Büyük Türk Lûgatı* isimli eserini yayımlamıştır.(Eser dört ciltten oluşmaktadır. İlk iki cilt 1927–1928 yıllarında; son iki cilt ise 1943–1945 yılları arasında yayımlanmıştır.)

Hüseyin Siret [Özsever] (1872–1959) : Oldukça maceralı bir hayata sahip olan Hüseyin Siret, Servet-i Fünûn şairleri içerisinde en uzun ömürlü olanıdır. Şiir yazmaya küçük yaşlardan itibaren başlayan şairin şiirleri 1896 yılından itibaren **Servet-i Fünûn** dergisinde yayımlanmaya başlamıştır. Şiirlerinde Tevfik Fikret'in etkisi görülür. Siyasî olaylara karışmasından dolayı ülkesinden ve ailesinden epeyce uzak kalmış olan şairin eserlerinde, yaşadığı ayrılıkların hüznü açıkça görülmektedir. Hüseyin Siret; aşk, kadın, tabiat, aile konularında lirik tarzda şiirler kaleme almış ve son dönemlerinde de daha sade bir dille, hece veznine dayalı şiirler vücuda getirmeye çalışmıştır.⁹⁴

Hüseyin Suad [Yalçın] (1867–1942) : Hüseyin Suad, gazeteci yazar Hüseyin Cahit (Yalçın)'ın abisidir. Yazar **Servet-i Fünûn**'da lirik aşk şiirleriyle tanınmıştır. Ancak Meşrutiyet'ten sonra kaleme aldığı mizah ve hiciv manzumeleri şiirlerinden daha çok dikkat çekmiştir.⁹⁵Hüseyin Suad'ın en başarılı eserleri ise 1908'den sonra kaleme aldığı tiyatrolarıdır. Edebiyat-ı Cedideciler içerisinde tiyatroyla en çok ilgilenen ve başarıyla güzel eserler ortaya koyan yazar olarak Hüseyin Suad zikredilebilir. Telif ve uyarlama olarak sayısı yirmiye varan piyesi mevcuttur.⁹⁶

İzzet Melih [Devrim] (1887–1966) : Yazı hayatına küçük yaşta **Çocuklara Mahsus Gazete**, **Mecmua-yı Edebiye** gibi yayın organlarında çıkan

⁹³ Seyit Kemal Karaalioglu, *a.g.e.* ,s.273.

⁹⁴ Kenan Akyüz,Özsever Hüseyin Siret Mad.,*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.VII, Dergâh Yay. ,İst. 1990,s.220.

⁹⁵ Nihat Sami Banarlı, *a.g.e.* ,s.1048.

⁹⁶ Kenan Akyüz, *a.g.e.* ,s.109.

mensur şiirleri ile girmiştir. İzzet Melih 1909 yılında Fecr-i Âti edebî topluluğuna girmiş ve oyun, mensur şiir, hikâye ve roman türlerinde eserler vermiştir. Yazar dil ve sanat anlayışı bakımından Fecr-i Âti'nin görüşlerine uygun olmakla beraber kendisine göre basit duygusallıklardan kurtulamayan bir tavrın içerisinde bulunmuştur. Hikâye ve romanlarına hâkim olan tema, genellikle, romantik aşklardır. Bu anlamdaki ilk şöhretini **Tezâd** (1912) adlı romanıyla kazanmıştır.⁹⁷

Mahmut Sadık (1864–1930) : Mülkiye mektebini bitiren yazar kısa bir süre devam eden memuriyet hayatından sonra gazeteciliğe atılmıştır. **Saâdet, Tarîk, Tercüman-ı Hakikat, Sabah, Şûra-yı Ümmet** ve **Yeni Gazete** gibi dönemin önemli gazetelerinde çalışmıştır. Yazdığı yazılarda Osman Galib, Galip Kadri, Çatlak Zurna ve Mirnav gibi takma isimler kullanmıştır. Mahmut Sadık, II. Meşrutiyet'ten sonra da belli bir süre **Servet-i Fünûn**'un başyazarlığını yapmıştır.⁹⁸

Mehmet Behçet [Yazar] (1890–1980) : Mehmet Behçet özellikle 1908'den sonra tanınmaya başlar ve Fecr-i Âti topluluğuna katılır. Bu topluluğun gerek şiir gerekse de nesir sahasındaki belli başlı özellikleri Yazar'ın da eserlerine hâkimdir. İlk şiirlerinde Fecr-i Âti'nin dili ve üslûbu görülürken, son şiirlerinde konuşma dilinin özellikleri daha çok göze çarpar.⁹⁹ Mehmet Behçet, Fecri-i Âti topluluğu dağıldıktan sonra **Şair** ve **Nedim** gibi dergilerde de yazılar yazmıştır. Mensur şiirler de yazan şairin asıl üzerinde durulması gereken kitapları şair ve romancılarımız ile ilgili olanlardır. Bu kitaplar 1908–1935 yılları arasında eser vermiş olan şair ve romancılarımızı içermektedir.¹⁰⁰

Mehmet Emin [Yurdakul] (1869–1944) : Mehmet Emin döneminin en velûd şairlerindedir. Şiirlerinin dili oldukça sade ve anlaşılırdır. Eselerinde milliyetçilik ve halkçılık havası hâkimdir. 1898 tarihinde yayımlanan *Türkçe Şiirler* adlı eseri Türk edebiyatında Milli Edebiyat devresinin habercisi olmuştur denebilir. Şair, “Türk” adını ilk defa şiirine sokmuş ve Türk milletine hizmeti sanatın mukaddes gayesi olarak kabul etmiştir. Yurdakul, şiirlerini hece vezniyle yazmış olmakla beraber şekil olarak Servet-i Fünûn'a ait şekilleri tercih etmiştir. Şairin 1897

⁹⁷ Kenan Akyüz, *a.g.e.* ,s.161.

⁹⁸ Mustafa Kutlu, Mahmut Sadık Mad., *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.VI, Dergâh Yay. ,İst. 1986, s.117.

⁹⁹ Kenan Akyüz, *a.g.e.* ,s.159.

¹⁰⁰ Mehmet Kaplan, Ali Nihat Tarlan, vd., Yazar Mehmet Behçet Mad., *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.VIII, Dergâh Yay. ,İst. 1990, s.569.

yılında **Asır** gazetesinde neşredilmiş olan *Anadolu'dan Bir Ses Yahut Cenge Giderken* adlı şiiri Türk edebiyatının Türklük anlayışıyla dile getirilen ilk şöhretli manzumesi olmuştur.¹⁰¹

Mehmet Rauf (1875–1931) : Servet-i Fünûn romanının Halit Ziya Uşaklıgil'den sonraki en önemli şahsiyeti hiç şüphe yok ki Mehmet Rauf'tur. İlk eserleri **Hizmet** gazetesi ve **Mektep** dergisinde yayımlanan yazar,1896 tarihinden itibaren **Servet-i Fünûn** topluluğuna katılmıştır. Başlangıçta küçük hikâyeler, makaleler ve mensur şiirler yazan Mehmet Rauf'un edebiyat dünyasında tanınması *Eylül* romanıyla birlikte olmuştur.(1900)¹⁰² Türk edebiyatı içerisinde psikolojik incelemelere dayanan, kişinin halet-i ruhiyesini tahlil etmeye çalışan roman örneği olarak ilk karşımıza çıkan eser Mehmet Rauf'un yazmış olduğu *Eylül*'dür. Mehmet Rauf'un eserlerinin hemen hemen hepsinin merkezinde aşk ve romantizm bulunur. Bununla birlikte yazar, eserlerini sade, anlaşılır ama gevşek bir üslûpla kaleme almıştır.

Midhat Cemal [Kuntay] (1885–1956) : Vatanseverlik, kahramanlık ve tarihe bağlılık gibi konuları işleyen şiirleriyle tanınan şair, özellikle Meşrutiyet'ten sonra yayımlanan eserleriyle dikkati çekmiştir. Mehmet Akif ile birlikte yazdıkları *Acem Şahına* adlı şiir ve 1909 yılında **Resimli Kitap**'ta çıkan *Elhamra* isimli şiir şöhretinin artmasını sağlamıştır.¹⁰³ Çeşitli gazete ve dergilerde de yazılar yayımlamış olan Midhat Cemal'in şiirlerinin temel karakteri epik ve sosyal içerikli olmasıdır. Tarih ve millet sevgisi eserlerinde en çok üzerinde durduğu temalardır. Şair bütün şiirlerini aruz veznine dayalı olarak ortaya koymuştur. Midhat Cemal şiirlerini herhangi bir edebî topluluğa veya mektebe bağlı olmadan üretmiş bir şairdir.

Müfid Ratip (1887–1917) : Fecr-i Âti'nin önde gelen şahsiyetlerinden olan Müfid Ratip, edebiyata mensur şiirler yazarak girmişse de kısa bir süre sonra tiyatroya meyletmiştir. Hiç kuşku yok ki içinde bulunduğu topluluğun teknik bakımdan en iyi tiyatro yazarı Müfid Ratip'tir.¹⁰⁴ Ancak yazarın genç yaşta vefat etmiş olması bu alanda fazla sayıda eser vermesini engellemiştir. Müfid Ratip piyes

¹⁰¹ Nihat Sami Banarlı, *a.g.e.* ,s.1084.

¹⁰² Kenan Akyüz, *a.g.e.* ,s.118.

¹⁰³ Faruk Kadri Timurtaş, Mithat Cemal Kuntay Mad., *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.V, Dergâh Yay. ,İst. 1982,s.443.

¹⁰⁴ Kenan Akyüz, *a.g.e.* ,s.160.

yazmakla kalmamış, aynı zamanda tiyatro alanında tenkit yazıları da yazmıştır. Bu niteliğiyle Türkiye'nin ilk tiyatro tenkitçisi olarak da kabul edilebilir. Müfid Ratip tenkitlerini **Servet-i Fünûn**, **Resimli Kitap** ve **Musavver Muhit** gibi dönemin önemli yayın organlarında yayımlamıştır.

Raif Necdet [Kestelli] (1880–1937) : Yazı hayatına 1900'lü yıllardan sonra başlayan yazarın daha şöhretli olması ise Meşrutiyet'in ilânından sonra gerçekleşir. Her ne kadar roman, hikâye, mektup ve tiyatro türlerinde eserler vermiş, tercüme yapmışsa da onun tanınmasını sağlayan asıl eserleri tenkit sahasına ait olanlarıdır. Özellikle **Resimli Kitap** dergisinde Fecr-i Âti topluluğuna karşı yönelttiği tenkitler bu alanda Raif Necdet'in fazlasıyla tanınmasını sağlamıştır.¹⁰⁵ Yazarın, şiirde hece vezni ve dilde sadeleşme taraftarı olması onun, Millî edebiyat akımına yaklaşmasını sağlamıştır. Bununla birlikte Raif Necdet, döneminin çok önemli, etkili edebî cereyanlarının dışında kalmaya özen göstermiştir. Hiç şüphe yok ki Raif Necdet; Fuad Köprülü, Ali Canib ve Şahabettin Süleymanla birlikte II. Meşrutiyet devrinin en önde gelen tenkitçilerindedir.

Rauf Yekta (1878–1935): Rauf Yekta, Türkiye'nin yetiştirdiği değerli besteci ve müzikologlardandır. Müziğe karşı ilgisi küçük yaşta başlamış, bu alanda ilköğrenimini kendisi yapmıştır. Daha sonraları Zekai Dede'nin ilgisini gören Rauf Yekta ustasıyla irtibatını ölünceye dek koparmamıştır. Yüksek öğrenimini bitirdikten sonra Darülelhan'ın kuruluşunu müteakip öğretmen olarak görev yapmış ve müzik çalışmalarını devam ettirmiştir. Yekta bestelerinde olduğu kadar, kuramsal alanda da başarılı olmuş ve Türk müziğine önemli hizmetlerde bulunmuştur.¹⁰⁶

Refik Hâlid [Karay] (1888–1965): Refik Hâlid, ilk olarak Fecr-i Âti'ye girmiş, daha sonraları ise Millî Edebiyat cereyanına yönelmiştir. Yazar, **Tercüman-ı Hakikat**, **Servet-i Fünûn**, **Resimli Kitap**, **Cem**, **Kalem**, **Son Havadis**, **Yeni Mecmua** ve **Sabah** gibi çok çeşitli gazete ve dergilerde yazılar yayımlamıştır. 1922 yılında kendisi de mizah ağırlıklı **Aydede** isimli bir dergi neşretmiştir. Onu edebiyat dünyasına tanıtan ilk yazıları ise **Kalem** isimli mecmuada, kirpi imzasıyla yazmış olduklarıdır. Mizahı sevmesi ve muhalefetçi bir karaktere sahip olması nedeniyle

¹⁰⁵ Mehmet Kaplan, Ali Nihat Tarlan, vd., Kestelli Raif Necdet Mad., *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.V, Dergâh Yay. , İst. 1982, s.295.

¹⁰⁶ Besim Darkot, Sara Akdik, vd., Yekta Rauf Mad., *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, C.II, Arkm Kitapevi, İst. 1983, s.3400.

siyasî konularda çeşitli tartışmaların içinde bulunmuş, bunun neticesinde de hayatının belli bir kısmını sürgünde geçirmek zorunda kalmıştır. Ama onun gözlem kabiliyetindeki üstünlüğü, olayları ve kişileri en ince noktalarına kadar değerlendirme yeteneği inkâr edilemez.¹⁰⁷Bu nitelikleri bilhassa hikâye ve romanlarında çok net bir şekilde tezahür etmektedir.

Safvet Nezihi (1871–1939): Asıl adı Ömer Lütfü'dür.1908'den önce **İkdam**, **Servet-i Fünûn**, **Malûmat** gibi gazete ve dergilerde makale, roman ve hikâyeleri yayımlanmış; Meşrutiyet'ten sonra ise **Resimli Kitap**'ta yazmaya başlamıştır. Safvet Nezihi eserlerinde romantik duyarlılıkla birlikte aşk temasını işleyerek halka okuma sevgisi aşlamayı amaç edinmiştir. Bunu yaparken de Edebiyat-ı Cedide'nin genel anlayışına ve beğenilerine uygun bir tavırla kalemini kullanmıştır. Yazar özellikle *Zavallı Necdet* romanı ile tanınmıştır. Edebiyat-ı Cedide'nin pek çok eserinde olduğu gibi bu kitapta da seçkin kişilerin hayatı söz konusu edilmektedir.¹⁰⁸

Safveti Ziya (1875–1929): 1896 yılında yayımlanmaya başlayan hikâyeleri ile Servet-i Fünûn topluluğuna iştirak etmiş olan yazar, özellikle sosyete hayatını konu edinen *Salon Köşelerinde* romanıyla tanınmıştır. Bir süre **Ziya** adlı bir dergi de çıkaran Safveti Ziya'nın gerek romanlarında ve gerekse de hikâyelerinde fikir unsurunun zayıf, karakter tahlillerinin de sağlam olmadığı görülür.¹⁰⁹Bununla birlikte yazarın üslup yönünden daha çok Mehmet Rauf ve Hüseyin Cahid'ten etkilendiği söylenebilir.

Sami Paşazâde Sezâî (1860–1936): Tanzimat döneminin tanınmış romancılarından. Yazar, Türk Edebiyatında romantizmden gerçekçiliğe geçiş bağlamında ele alınabilecek önemli eserlere imza atmıştır. Sezâî Bey çok eser üreten bir yazar olmamakla beraber özellikle Avrupaî tarzda kaleme almış olduğu küçük hikâyelerle edebiyat sahasında önemli bir yer edinmiştir. Eserleri arasında küçük hikâye tiplerinin yanında nesirler, çeşitli konulardaki makaleler, hatıralar, büyük hikâyeler ve şiir denemeleri de bulunmaktadır. Ancak onun en çok tanınan eserleri *Sergüzeşt* ve *Küçük Şeyler* adlı eserleridir.

¹⁰⁷ Kenan Akyüz, *a.g.e.* ,s.185.

¹⁰⁸ Cevdet Kudret,Safvet Nezihi Mad.,*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.VII, Dergâh Yay. ,İst. 1990,s.415.

¹⁰⁹ Kenan Akyüz, *a.g.e.* ,s.123.

Süleyman Nazif (1869–1927) : Şair Faik Ali Ozansoy'un abisidir. Özellikle 1908'den önce yazdığı eserlerinde klasik Servet-i Fünûn özelliklerini görmek mümkündür. Şiirlerinde mahzun, içe kapanık ve ümitsiz bir hava sezilir. Çoğunlukla tabiat ve aşk konularını işlemiştir. Ancak Meşrutiyet'ten sonra şiirlerinde sosyal konulara yöneldiği, vatan edebiyatına daha fazla yer verdiği görülür. Şiirlerinde vezin olarak aruzu kullanır. Pek önemsemediği hece vezniyle çok az sayıda şiir yazmıştır.¹¹⁰ Nazif'in şiirlerinin yanında nükteleri, fıkraları, mektupları ve hitabeleri de bulunmaktadır. Süleyman Nazif 1908'den itibaren gazetecilikle de çok ilgili olduğu için özellikle nesir sahasında kendisini geliştirmiştir. Nesirleri dönemin edebiyatçıları tarafından devamlı takdir görmüştür. Bu tarzda ortaya koymuş olduğu eserlerinin üslûbu son derece özenli ve ciddidir. Bu üslup zaman zaman muhtevaya da uyarak adeta bir hitabet üslûbu halini almaktadır.¹¹¹

Şahabettin Süleyman (1885–1921): Fecr-i Âti topluluğuna mensup bulunan yazarlar arasında tiyatro ile uğraşanlardan biri de Şahabettin Süleyman'dır. Tenkit ve edebiyat tarihi türlerinde de eserler veren yazarın özellikle piyes türünde ortaya koyduğu eserler dikkati çekmektedir. Yazar, tiyatrolarında genellikle aşk ıstıraplarını ve bazen de cinsel içerikli konuları işlemiştir. Ancak bu türdeki eserlerin teknik bakımdan zayıf olduğu da bir gerçektir.¹¹²

Tahsin Nahid (1887–1919): Fecr-i Âti'nin önde gelen şahsiyetlerindedir. Teknik bakımdan pek de güçlü sayılamayacak olan piyesleri mevcuttur. Kendi yazdığı tiyatrolardan başka müşterek yazdığı ve uyarlama yaptığı eserleri de vardır. Tahsin Nahid ayrıca şiirler de yazmıştır. Şiir türünde ortaya koyduğu eserlerinde Ahmet Haşim'in tesiri göze çarpar. Bununla birlikte yazar, yaşadığı dönem içerisinde bir oyun yazarı olarak tanınmıştır. Tahsin Nahid tiyatro türünde Şahabeddin Süleyman'ın etkisi altında eserler vermiş, onu üstat olarak kabul etmiştir. Yazar az da olsa **Âti** ve **Servet-i Fünûn** dergilerinde tiyatro tenkitleri de yazmıştır.¹¹³

Uşşakizâde Halid Ziya (1868–1945): Hâlid Ziya Uşaklıgil, Servet-i Fünûn dönemi roman ve hikâye türlerinin en önemli temsilcilerindedir. Uşaklıgil, verdiği

¹¹⁰ Mehmet Kaplan, Ali Nihat Tarlan, vd., Süleyman Nazif Mad., *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.VIII, Dergâh Yay. ,İst. 1990, s.68.

¹¹¹ Kenan Akyüz, *a.g.e.* ,s.106.

¹¹² Kenan Akyüz, *a.g.e.* ,s.160.

¹¹³ Mehmet Kaplan, Ali Nihat Tarlan, vd., Tahsin Nahit Mad., *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.VIII, Dergâh Yay. ,İst. 1990, s.200.

eserlerin yapısı ve üslubu ile kendisinden sonraki yazarlara örnek olmuştur. Bu özelliği ile öne çıkan yazarın Türk roman ve hikâyeciliğinin gerçek kurucusu olduğu iddia edilebilir.¹¹⁴ Tüccar bir babanın oğlu olan Hâlid Ziya, İstanbul'da doğmuş olmakla birlikte eğitimini İzmir'de tamamlamıştır. Romanları, büyük ve küçük hikâyeleri ile mensur şiirleri bulunan Hâlid Ziya, içinde yer aldığı edebî topluluğun en verimli sanatkârı olarak ön plana çıkmaktadır.

Yakub Kadri [Karaosmanoğlu] (1889–1974): Yakub Kadri önce Şahabeddin Süleyman'ın aracılığıyla Fecr-i Âti'ye girmiş, sonra da Millî Edebiyat cereyanına katılmıştır. Yazar, Fecr-i Âti topluluğunda bulunduğu zamanlar, bu edebî ekolün bütün özelliklerini benimsemiştir. Bu dönemdeki eserlerinde ferdiyetçi bir anlayışı savunmuş ve sanat sanat içindir anlayışını takip etmiştir. Ancak özellikle Balkan Harbi'nin acı sonuçlarından sonra Yakub Kadri eserlerinde sosyal temalara yer vermeye başlamıştır. Bu dönem artık Yakub Kadri'nin Millî Edebiyat cereyanına iştirak ettiği, memleket meselelerini çokça işlediği ve Türk toplumunun geçirmekte olduğu sıkıntılı süreci çarpıcı tespitleriyle ortaya koymaya çalıştığı bir dönem olmuştur. Teknik olarak sağlam bir yapıya sahip olan romanlarında sağlam bir gözlemcilik ve buna bağlı olarak kuvvetli bir gerçekçilik anlayışı görülmektedir.¹¹⁵

Resimli Kitap dergisinin yayımlanmasında iki şahsiyetin önemli derecede rol oynadığını görmekteyiz. Bunlardan biri **Ubeydullah Esad** diğeri de **Faik Sabri [Duran]**'dir. Derginin ilk beş sayısında bu iki isim de müessis olarak görülürken, altıncı sayıdan itibaren Ubeydullah Esad hem kuruculuk hem de müdürlük görevlerini üstlenmeye başlamıştır. Faik Sabri kuruculuk görevine ek olarak ilk beş sayıda başyazarlık vazifesini yerine getirmiş ve derginin yazı işlerinden sorumlu olmuştur. Derginin ilk sayılarında Faik Sabri'nin yönetici konumunda olduğu bilgisi Fransızca olarak da belirtilmiştir.

1883 yılında İstanbul'un Üsküdar semtinde dünyaya gelen Faik Sabri [Duran], Yüksek öğrenimini Paris'te Sorbon Üniversitesi'nde coğrafya bölümünde tamamlamıştır. Kısa bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra üniversitede hoca olarak görevlendirilmiştir. Faik Sabri'nin uzmanlık alanı coğrafyadır. Ülkemizde Coğrafya Enstitüsü'nün kurulmasına hizmet etmiş, Türkiye'de örneği olmayan tarzda coğrafya

¹¹⁴ İnci Enginün, *a.g.e.* ,s.328.

¹¹⁵ Kenan Akyüz, *a.g.e.* ,s.183.

atlasları yayımlamıştır. Bu çalışmalarıyla modern coğrafya anlayışının memleketimizde yerleşmesinde önemli bir rol oynamıştır.¹¹⁶

Faik Sabri, **Resimli Kitap** dergisinin dışında **Musavver Muhit** ve **Resimli Roman** gibi önemli dergilerde de yazılar yayımlamış ve idarî görevlerde bulunmuştur. Ayrıca ülkemizde ansiklopedi çalışması yapan ilk yazarlar arasında yer alan Duran, **Çocuk Ansiklopedisi**'yle **Hayat Ansiklopedisi**'nde birçok maddeler de yazmıştır. Bilim, kültür ve edebiyat sahalarda verimli çalışmalar yapan Faik Sabri 1943 yılında hayata veda etmiştir.

3.Dergide Bulunan Reklâm, İlân, Tanıtım Yazıları ve Bilmeceler

Resimli Kitap mecmuası daha önce ifade ettiğimiz çeşitli türlerdeki edebî ürünlerin ve farklı dallardaki makalelerin dışında reklâm, ilân, tanıtım yazıları ve bilmeceler de ihtiva etmektedir. Meşrutiyet Dönemindeki basın anlayışının öne çıkan temel işlevlerinden birisi de reklâm ve ilânlara yer verme eğilimidir. Osmanlı modernleşmesinin ve devletin dışa açılışının sonucu olarak elbise ve mobilya üreten muhtelif ithal ürün mağazalarına ait reklâmların ve ilaç, satılık hane, çeşitli alet ve edevât ilânlarının gazete ve dergilerde yer aldığına şahit oluyoruz. Devletin ekonomiye bakış açısında ve toplumun iktisadî alışkanlıklarında yaşanan değişmelerin doğal bir sonucu olarak reklâmcılık sektörü bu dönemden itibaren ilerleme göstermeye başlamıştır. Bu süreçte, Meşrutiyet'in ilânı ile gelen hürriyet havasının yoğun bir şekilde teneffüs edilmesi de gözden kaçırılmaması gereken bir dönüm noktası özelliği taşımaktadır. Reklâmların ve ticarî ilânların basındaki mevcudiyeti, hem toplumun ekonomik ve ticarî hareketliliğini göstermesi bakımından hem de yayımlanan reklâm ve ilânların devletin batıya açılan penceresi olması hasebiyle son derece önemlidir.

Resimli Kitap'ın incelediğimiz kısımlarında yer alan reklâm ve ilânların varlığı bize bunların dergiye maddî destek sağlayan unsurlar olarak görülmesinin

¹¹⁶ (—),Duran Faik Sabri Mad.,*Yeni Cumhuriyet Ansiklopedisi*, C. IV, Arkin Kitabevi, İst. 1983,s.587.

gerekliliğini hissettirmektedir. Bunun neticesi olarak Resimli Kitap'ın belli bir malî güce ve reklâmın maddî getirisine ihtiyacı olduğu yönünde bir yorum yapmamız hiç de yanlış olmaz. Resimli Kitap dergisinde **Beyker Ticarethanesi** (Maison Baker)'nin,**Maison Lazaro Franco & Ses Fils** mağazasının,**Tiring Galata** adlı elbise mağazasının ve **Febus Fotoğrafhanesi**'nin reklâmlarına rastlıyoruz.

Bir İngiliz firması olan Beyker Ticarethanesi'ne ait iki farklı reklâm ile karşılaşmaktayız. Bunlardan birinde üretilen yünlü-ketenli kumaşların, asker uniformalarının ve tozlukların satıldığına dair bilgiler yer alırken; diğer reklâmda ise aynı mağazada Amerikan tarzı yazı masaları, yazıhane kanepeleri, yazıhane lambaları ile çeşitli perdeler, keçeler ve halıların satıldığı okuyuculara duyurulmaktadır. Bu firmaya ait reklâmın dışında Maison Lazaro adlı bir mefruşat mağazasının ve Tiring Galata adlı büyük bir elbise mağazasının da reklâmları derginin incelediğimiz kısımlarında yer almaktadır. Lazaro Franco mağazası kumaş ve kumaştan üretilen hazır perdeler, tüller, halılar, duvar kâğıtlarıyla ön plana çıkarken, Tiring Galata Avrupa tarzı elbise çeşitlerinin tanıtımına öncelik vermektedir. Bu üç mağazanın reklâmları sunuş tarzı açısından oldukça dikkat çekicidir. Zira bu reklâmlarda yazı kısmı azaltılmış resimler çoğaltılmıştır. Bu reklâmlar, reklâmı yapılan eşyaların ve ticarethanenin resimleri ile desteklenmiştir. Ayrıca metinlerin Fransızca bir sureti de bu reklâmlarda yer almaktadır. Ticarethaneler ile ilgili reklâmın dışında reklâmına yer verilen diğer bir müessese de Febus adlı fotoğrafhanedir. Fotoğraf kalitesi övülen ve adresi verilen bu fotoğrafhaneye ait olan bazı fotoğrafların Resimli Kitap'ın çeşitli sayılarında yayımlandığını da görmekteyiz.

İncelediğimiz kısımda ilân özelliği gösteren iki farklı ayrıntıya yer verilmiştir. Bunlardan biri *Lizofom* adlı temizleyici niteliği bulunan bir ilaçtır. Sağlık sektörüyle ilgili olan bu ilâna ek olarak, bu ilacın temin edilebileceği yetkilinin ismi ve adresi de verilmektedir. Dergide yer alan diğer bir ilân ise satılığa çıkarılmış bir “hane”ye aittir. Bu ilân söz konusu evin genel yapısı ile ilgili bilgileri ve başvurulacak olan kişinin yeri ile ilgili bilgileri ihtiva etmektedir.

Resimli Kitap'ın üzerinde çalıştığımız kısımlarında oldukça fazla sayıda tanıtım yazısı tipinde metin de bulunmaktadır. Bu tanıtım yazılarının çoğunluğunu kitap tanıtımları (7 adet) oluştururken bunları süreli yayın tanıtımları (4 adet)

izlemektedir. Bunların dışında birer tane de kumpanya ve takvim tanıtımına ait yazı, derginin farklı nüshalarında yer almaktadır.

Resimli Kitap'ta yazıları da yayımlanan yazar Emine Semiyîye'nin "**Sefalet** (1908)" adlı romanı; "**Seyf ü Kalem**" risalesine ek olarak neşredilen Namık Kemal'in "**İhtizâc-ı Akvâm**" ve "**Vefâ-yı Ahd**" adlı eserleri; o dönemde maliye nazırlığı görevinde bulunan Mehmet Câvit Bey tarafından neşrolunan "**İhsâiyât**" isimli eser; "**Eylül**" yazarı Mehmet Rauf'un küçük hikâyelerinden müteşekkil olan "**İhtizâr**"; Doktor Ethem Bey'in yayımladığı hikemî tarzdaki "**Terbiye-i İrâde**" ve Nasrettin Hoca merhumun eğlenceli hikâyelerini içersinde barındıran "**Letâif-i Hoca Nasreddîn**" adlı kitapların tanıtımlarına ilişkin bilgileri Resimli Kitap'ta görebilmekteyiz. Tanıtımı yapılan süreli yayınlar arasındaki tek dergi "**İnkılâb**" adını taşımaktadır. Diğer süreli yayınlar ise "**Resimli İstanbul Gazetesi**"; "**Mahâsin**" adlı hanımlara mahsus gazete ve "**Fuvaye A L'Ekol**" adlı Fransız gazetesidir. Tanıtım yazılarında, neşredilen eserler ve yayımlanan gazeteler hem tebrik ve takdir edilmekte, hem de okuyuculara tavsiye edilmektedir. Sosyal bilimlere ve kültürel hayata ait bu tanıtımların dışında, incelediğimiz kısımda ayrıca "**Şark**" isimli Osmanlı sinematograf kumpanyasının bir tanıtımına ve 1327 senesine mahsus olan resimli olarak yayımlanan "**Haftalık Takvîm-i Osmanî**" adlı ürünün tanıtımına yer verilmiştir.

Bununla birlikte dikkati çeken diğer bir önemli unsur ise bilmecelerdir. İncelediğimiz her sayının arka kısmında bir bilmece bölümü bulunmaktadır. Bu bölümde bir önceki sayıdaki bilmecenin çözümü ve bu bilmeceyi doğru çözenlerin listesi ile o sayıya ait olan bilmeceye yer verilmektedir. Zaman zaman erkeklere ve kadınlara ayrı bilmecelerin sorulduğunu da gördüğümüz bu bölümlerde ayrıca bilmeceyi doğru cevaplayanlara verilecek olan ödüllere dair bilgiler de bulunmaktadır. Ayrıca bu bölümde katılımcıların ikamet ettikleri "Kanlıca, Fenerbahçe, Beşiktaş, Ortaköy, Horhor, Üsküdar, Vefa, Gümülcine, Manastır, Aydın, Priştine, Edirne, Dedeoğlu, Lüleburgaz, Konya, İzmir, Çatalca, Dimetoka, Eskişehir, Bulgaristan'ın Tutrakan kasabası, Bursa, Kıbrıs Magosa, Silivri" gibi yerlerin belirtilmiş olması da hem o dönemki geniş Osmanlı coğrafyası hem de bilmecelere katılımın niteliği hakkında bizlere önemli bilgiler vermektedir.

4.Resimli Kitap Dergisinin Sayısal Görünümü

Resimli Kitap Dergisi'nin 9–16.Sayıları Arasındaki Yayın Tarihini ve Yayına İlişkin Önemli Bilgileri Gösteren Cetvel

NR	Hicrî Tarih	Rumî Tarih	Milâdî Tarih	S. nr.	Mat.	Sahib-i İmtiyaz ve Müdür-i Mesul	Ser-Muharriri
9	Cemaziyeevvel/Cemaziyelahir 1327	Hz 1325	Hz/Tm 1909	848	Matusyan ve Selanik Matbaası	Ubeydullah Esad	-
10	Cemazielahir/Rec 1327	Tm 1325	Tm/Ağ 1909	968	Matusyan ve Selanik Matbaası	„	-
11	Rec/Şab 1327	Ağ 1325	Ağ/Ey 1909	1072	Matusyan ve Selanik Matbaası	„	-
12	Şab/Rmz 1327	Ey 1325	Ey/Ek 1909	1183	Matusyan ve Selanik Matbaası	„	M.Rauf
13	Rmz/Şev 1327	TE 1325	Ek/Ks 1909	4	Matusyan ve Selanik Matbaası	„	M.Rauf
14	Zilkade 1327	TS1325	Ks/Ar 1909	104	Hayriye ve Şürekâsı Matbaası	„	M.Rauf
15	Zilhicce/Muharrem 1327/1328	KE 1325	Ar/Oc 1909/1910	184	Hayriye ve Şürekâsı Matbaası	„	M.Rauf
16	Muharrem/Safer 1328	KS 1325	Oc/Şt 1910	272	Hayriye ve Şürekâsı Matbaası	„	M.Rauf

KİMLİK BİLGİLERİ

(9.-16. SAYILAR)

Müessis ve Müdürü	: Faik Sabri Duran - Ubeydullah Esad
Fiyatı	: 5 kuruştur.
Yayınlanış Süresi	: Ayda bir yayınlanır.
Basıldığı Şehir	: İstanbul
Ser-muharriri	: Faik Sabri Duran - M. Rauf
İmtiyaz Sahibi	: Ubeydullah Esad
İdarehanesi ve Dağıtım Yeri	: 9. sayı ile 13.sayı arasında; Yeni Postahane karşısında, Eski Zaptiye Sokağı'nda 2 numaralı dâire-i mahsusada,14.sayıdan itibaren; Bâb-1 Âli Caddesinde,38 numaralı dâire-i mahsusaya nakil olunarak idare ve dağıtımına oradan devam edilmiştir.

Abone Şartları

:

İstanbul ve Vilâyat için; — İkametgâha gönderilmek şartıyla seneliği 60,iki seneliği 108,altı aylığı 30 kuruştur.
— İdareden alınmak şartıyla seneliği 50,iki seneliği 95,altı aylığı 25 kuruştur.

Eyâlât-ı mümtâze ve memâlik-i ecnebiye için ; — Seneliği 15,iki seneliği 30,altı aylığı 8 franktır.

Mevcut Yazıların Alanlarına Göre Sayı ve Yüzdeler Değerlerini Gösterir Döküm Tablosu

A	Edebiyat ile İlgili yazılar	Ad.	8 sa. İçerisindeki yüz. dağılımı
1	Şiirler	33	% 38
2	Tefrika Roman ve Hikâyeler	21	% 24
3	Edebî İnceleme ve Tenkit yazıları	11	% 13
4	Tiyatrolar	8	% 9
5	Tercümeleler	4	% 5
6	Diğer Edebî Türler	10	% 11
Top.		87	% 100
	Genel toplamda edebiyat yazılarının yüzdeler dilim içerisindeki yeri		% 69
B	Edebiyat dışı yazılar	Ad.	8 sa. iç. yüz. dağılımı
1	Fennî yazılar	12	% 30
2	İçtimaî yazılar	8	% 20
3	Tarihî yazılar	7	% 17
4	Siyasî yazılar	5	% 13
5	Felsefî yazılar	3	% 7,5
6	İktisadî yazılar	2	% 5
7	Eğitsel yazılar	2	% 5
8	Sanatsal yazılar	1	% 2,5
Top.		40	% 100
Genel Top.		127	
	Genel toplamda edebiyat dışı yazıların yüzdeler dilim içerisindeki yeri		% 31

Mevcut Yazıların Sayılara Göre Yüzdeler Değerini Gösterir Döküm Tablosu

Sayı	Edebiyatla ilgili mal. Ad.	Top. Mal. İçi. yüz. değeri	Edebiyat dış. mal. Ad.	Top. Mal. İçi. Yüz. değeri	Toplam Yazı Sa.
9	15	%75	5	%25	20
10	12	%66	6	%34	18
11	11	%69	5	%31	16
12	15	%75	5	%25	20
13	7	%39	11	%61	18
14	8	%67	4	%33	12
15	11	%78	3	%22	14
16	8	%89	1	%11	9
Top.	87	—	40	—	127

Edebî Yazı Sayısıyla İlgili Döküm Tablosu

Sayı	Şiir Ad.	Hikâye ve Roman Ad.	Edebî İnceleme ve Tenkit Yazısı Ad.	Tiyatro Ad.	Tercüme Ad.	Bunların Dışındaki Edebî Parçaların Ad.
9	5	5	-	2	1	2
10	4	2	1	1	1	3
11	3	2	1	2	2	1
12	7	4	2	1	-	1
13	2	1	2	2	-	-
14	4	2	1	-	-	1
15	5	3	2	-	-	1
16	3	2	2	-	-	1
Top.	33	21	11	8	4	10

Edebiyat Dışı Yazı Sayısıyla İlgili Döküm Tablosu

Sayı	İçtimaî Yazı Ad.	Fennî Yazı Ad.	Felsefî Yazı Ad.	Tarihî Yazı Ad.	Siyasî Yazı Ad.	İktisadî Yazı Ad.	Sanat Konulu Yazı Ad.	Eğitim Konulu Yazı Ad.
9	1	1	-	1	1	-	1	-
10	1	1	-	1	2	-	-	1
11	1	-	1	2	-	-	-	1
12	1	2	1	1	-	-	-	-
13	2	6	1	-	2	-	-	-
14	1	2	-	1	-	-	-	-
15	-	-	-	1	-	2	-	-
16	1	-	-	-	-	-	-	-
Top.	8	12	3	7	5	2	1	2

B. Derginin İçerik Açısından İncelenmesi

1.Edebiyat

a. Şiir

Türk Edebiyatı'nın en eski, en köklü ve hem içerik hem de şekil özellikleri itibariyle en zengin edebî türlerinden biri şiidir. İlk örneklerini 13.yüzyılın başlarında veren, en güçlü temsilcilerini ise 16. ve 17.yüzyıllarda yetiştiren Divan şii, şartların değişmeye başlamasıyla birlikte 18.asrın sonlarında ömrünü tamamlamıştır..600 yüzyıla yakın bir süre devam eden bu gelenek edebiyatımızın batılılaşmaya başladığı 19.yüzyılda da şairler yetiştirmiştir. Ancak bu şairler kendilerinden sonra gelecek nesillere örnek teşkil etmekten ileri gidememişlerdir. Zira aynı yüzyılın ortalarından itibaren batı etkisinde gelişmeye başlayan bir edebiyat ve dolayısıyla da şiir anlayışı karşımıza çıkmaktadır. Tanzimat'ın ilk nesli olarak

nitelendirilen Şinasi-Ziya Paşa-Namık Kemal mektebi'nin şiir anlayışına baktığımızda, kullanılan eski biçim ve şekilleri(Gazel, kaside vb) ve aruz ölçüsünün hâkimiyetini görürüz. Bu dönemdeki yenilik ise muhtevadadır. Akıl, irade, medeniyet, kanun, eşitlik, hürriyet, kardeşlik, demokrasi gibi pek çok batı kaynaklı konu ve kavram şiirlerde işlenmiştir. Yine bu dönemde şiirlerde diğer edebî ürünlerde olduğu gibi toplumu bilinçlendirme ve aydınlatma amacı güdülmüş, bu ise dilin sadeleşmesine hizmet etmiştir. Ancak Tanzimat'ın ikinci nesli(R.M.Ekrem, Abdülhak Hâmid ve Sami Paşazâde Sezai) ve Servet-i Fünûn topluluğunun “Sanat sanat içindir.” kaidesine sadık kalmaları, güzellik unsurunu ön planda tutmaları sebebiyle edebiyat ve şiir anlayışı bilgilendirici-didaktik bir zeminden estetik-etkileyici bir zemine doğru kaymaya başlamıştır. Meşrutiyet'in yeniden ilânı sonrasında ise karşımıza Fecr-i Âti topluluğu çıkar.1910 yılında Servet-i Fünûn dergisinde yayınlanan beyanname ile kuruluşunu ilân eden topluluğun edebî hayatı üç-üç buçuk yıl kadar sürer.Fecr-i Âti'ciler batı kaynaklı eserlerin tercüme edilmesi, halka açık konferanslar verilmesi, doğu ile batı arasında edebî köprülerin kurulması gibi gayeler taşımaktadır. Ancak bu amaçlara tam manasıyla ulaşabildiklerini söylemek güçtür. Söz konusu beyannameye topluluk Fecr-i Âti adıyla bir dergi yayımlayacağını da ifade etmiştir. Ama bu niyetlerinin de gerçekleşmesi mümkün olmamıştır. Bunun neticesinde **Servet-i Fünûn** başta olmak üzere **Musavver Eşref**, **Rûbab**, **Şiir ve Tefekkür**, **Jale**, **Şehbâl** ve **Resimli Kitap** gibi dönemin önde gelen dergileri bu topluluğun yazarlarına sayfalarını açmıştır.

Resimli Kitap Dergisi'nin incelediğimiz sayılarında bulunan toplam127 yazının içerisinde 33 adetle en başta gelen tür şiirdir. Ayrıca şiirler doğrudan edebiyatla ilgili olan 87 adet yazı içerisinde de aynı sayı adediyle en başta yer almaktadır. Sayısal veriler vasıtasıyla yaptığımız bu tespit dergimizin şiir açısından zengin bir muhtevaya sahip olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte Resimli Kitap'ın yayımlanan 51 sayısının dizinine baktığımızda, özellikle ilk sayılarda şiir türüne çokça yer verildiğini ancak daha sonraları şiire verilen önemin azaldığını görmekteyiz.¹¹⁷ Ama bizim incelemiş olduğumuz sayılar dâhilinde şiir türünün halâ

¹¹⁷ N.Ahmet Özalp, “Resimli Kitap ve Buldurusu Hakkında Birkaç Not”,*Simurg*, Sa.2-3,2000,s.84-112.

önemini yitirmediği anlaşılmaktadır. Üzerinde çalıştığımız sayılarda bulunan şiirler 14 farklı şaire aittir. Servet-i Fünûn topluluğu içerisinde yer alan şairlerden Ali Ekrem (Bolayır) 4,Hüseyin Suad (Yalçın) 1,Hüseyin Siret (Özsever) 1;Fecr-i Âti’de yer alanlardan Ahmet Haşim 2,Emin Bülemd (Serdaroğlu) 1,Tahsin Nahit 2,Mehmet Behçet (Yazar) 5;Tanzimat Dönemi şairlerinden olan Abdülhak Hâmid 3,önce Servet-i Fünûn’da yer alıp sonra Fecr-i Âti’ye geçen Faik Ali (Ozansoy) 3,önce Fecr-i Âti’de yer alıp da sonra Millî Edebiyat cereyanına meyledenlerden Hamdullah Subhi (Tanrıöver) 1 ve Ali Canib (Yöntem) 1 şiiriyle dergide yer almışlardır. Bunların dışında herhangi bir edebî topluluğa intisab etmemiş olan Midhat Cemal (Kuntay) 2,Mehmet Emin (Yurdakul) 4 ve M.Rauf da 3 şiiriyle dergide yer bulan şairler arasına katılmışlardır.

İlân etmiş oldukları beyannamede sanatın “şahsî ve muhterem” olduğu ilkesini benimseyen ve kendilerinden önceki edebî topluluğun anlayışını eleştiren Fecr-i Âti’ye mensup sanatkârlar, maalesef daha evvelkilerden çok da farklı eserler meydana getirmemişler, hatta seleflerinin izlerinden gittikleri izlenimini uyandıracak eserler üretmişlerdir. İncelediğimiz dergilerde bulunan şiirlerde de çoğunlukla Servet-i Fünûn ve onun bir devamı olarak kabul gören Fecr-i Âti’nin sanat anlayışlarını görmekteyiz. Şiirlerin ortak temaları arasında aşk, melâl, tabiat, acıma, karamsarlık, ayrılık, akşam, gece, yalnızlık, keder, elem, hayâl kırıklığı, ıstırap, yeis, maziye özlem ve hüzn bulunur. Bu konular şiirlerde çok da derin olmayan bir şekilde ele alınmış, şairler kendi duygularını ve samimi hislerini şiirlerinde terennüm etmeye çalışmışlardır. Ayrıca bu temalar şiirlerde zengin bir hayâl âleminin kurulmasını da sağlamıştır. Şairler, başlarından geçen olayların ve karşılaştıkları durumların kendi üzerlerinde bıraktığı etkileri ve izleri şiirlerinde aktarmaya çalışmışlardır. Bu bize bazı şiirlerin *empresyonist* bir anlayışla kaleme alındığını göstermektedir. Konuların işlenişinde ferdî bir anlayış ve sosyal konulardan uzak bir tavır göze çarpar. Bu anlayışın gelişmesinde dönemin sosyal ve siyasî durumunun müsamahasız oluşu, batıdaki parnasyen ve sembolist şairlerin örnek alınışı gibi etkenlerin rol oynadığı ileri sürülebilir. Ancak nadir de olsa bazı şairlerin toplumsal ve siyasal içerikli şiirlerine dergide rastlamaktayız. Mevcut dönemin sosyal bakımdan son derece hareketli ve biraz da sıkıntılı bir dönem olması nedeniyle bazı şairlerin ferdî duyuş ve düşünceleri dışındaki konuları ele almaları da

yadırganmaması gereken bir durum olarak görülmelidir. Bunlar arasında Ali Ekrem'in tarih (**Köprülü**),Hamdullah Subhi'nin vatan (**Vatan**),Midhat Cemal'in savaş (**Harp**) ve Mehmet Emin'in halkçılık konulu (**Biliniz Ki Ey Gaddarlar** ve **Vatan Tehlikede**) şiirleri ön planda yer almaktadır. Halkı uyarmayı ve bilinçlendirmeyi amaçlayan bu şiirlerde şiir dilinin halk diline yakın olduğunu görüyoruz. Ancak sosyal muhtevalı olmayan şiirlerin dili konuşma dilinden uzaktır. Bu tarz şiirlerde Arapça ve Farsça kelimeler, tamlamalar oldukça fazla yer tutar. Şiirlerdeki şekil anlayışı sembolistlerin de etkisiyle serbest nazım'a yaklaşmıştır. Daha önceleri Abdülhâk Hâmid'in benimsediği beyit anlayışını kırma ve belli kalıpların dışına çıkma yaklaşımı bu dönem şiirlerinde de takip edilmiştir. Şairler kendi duygularını ve hislerini tek bir yargı halinde bir dizeye sığdırmaya çalışmamışlar, birden fazla dizeye duygularını yaymışlardır. Bu da bazı şiirlerde nesre yakın bir nazım şeklinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu dönemde genellikle şiirde önemli bir ses unsuru ve şiir dilinde müzikaliteyi oluşturan gerekli bir nitelik olarak görülen kafiye kullanımı, incelememiz içerisinde yer alan şiirlerde de mevcuttur. Bu şiirlerde çoğunlukla yarım ve tam kafiye kullanıldığını görüyoruz. Bununla birlikte şiirlerde hâkim olan veznin aruz ölçüsü olduğunu vurgulamamız gerekmektedir. En fazla kullanılan aruz kalıbı ise 14'lü kalıplardan Mefûlü/fâilâtü/mefâilü/fâilün'dür. Bunun yanı sıra daha çok millî konulara şiirlerinde yer veren Mehmet Emin'in şiirlerinde hece ölçüsünü kullandığını görüyoruz. Mehmet Emin 16'lı(8+8 duraklı) ve 15'li(8+7 duraklı) hece ölçüsü kalıplarını şiirlerine uygulamıştır.

Üzerinde çalıştığımız dergilerde bulunan şiirlerin genel özelliklerine bakıldığında bu şiirlerin; dil, tema, biçim ve teknik yönlerden Tanzimat'ın ikinci neslinden itibaren ortaya konan şiir özellikleriyle benzeştiğini, orijinal diyebileceğimiz nitelikleri haiz olmadığını söyleyebiliriz. Ancak yine bu dönemdeki şiirler vasıtasıyla bizler, bu aşamada Ahmet Haşim gibi Türk şiirine yön veren şahsiyetlerin ortaya çıktığını ve 1900'lerin başından Meşrutiyet sonrasına kadar oluşan sanatsal boşluğun zemininde nasıl ve ne tip sanatkarlar yetiştiğini görebilmekteyiz.

b. Hikâye ve Tefrika Roman

Edebiyat tarihimizde “tahkiye” geleneği içerisinde ele alabileceğimiz eserler arasında destanlar, dinî-destanî hikâyeler, mesneviler, mensur hikâyeler, halk hikâyeleri ve hatta meddah hikâyeleri bulunmaktadır. Ancak bu saydığımız eser türlerinin, bugünkü hikâye ve roman anlayışının yapısına tam manasıyla uyum gösterdiğini söylememiz pek de mümkün değildir. Bizde, batılı/modern anlamda ilk hikâye ve romanlar Tanzimat’tan sonra görülmeye başlar. Bu bağlamda ortaya konan öncü eserler Batı edebiyatından tercüme edilen hikâye ve romanlar olmuştur. Bu sahadaki ilk tercüme roman Yusuf Kâmil Paşa’nın Fenelon’dan 1859’da çevirdiği **Tercüme-i Telemak**’tır. Bunu Victor Hugo’nun **Sefiller**(1862),Daniel Defeo’nun **Robinson Cruoze**(1864) ve A.Dumas Pere’in **Monte Kristo**(1871)’su izler. Daha sonra ise Ahmet Mithat Efendi’nin batılı tarzda ortaya koyduğu **Kıssadan Hisse** ve **Letaif-i Rivayet**(1870) adlı ilk telif eserler edebiyatımızdaki yerlerini alırlar. Sonrasında ise Ali Aziz Efendi’nin **Muhayyelât**(1796)’ı, Emin Nihat’ın **Müsameretnâmesi**(1872),Şemsettin Sami’nin **Taaşuk-ı Talât ve Fitnat**(1872)’ı,Namık Kemal’in **İntibah**(1876) ve **Cezmi**(1880)’si Türk edebiyatında hikâye ve roman anlayışının oturması ve gelişmesine hizmet eden faydalı eserler olarak ortaya çıkarlar.

Servet-i Fünûn dönemiyle birlikte hikâye ve roman, teknik açıdan önemli bir gelişme göstererek batı ölçülerine ulaşmıştır. Belli bir seviyeye ve edebî bağlamda kayda değer bir kaliteye kavuşan hikâye ve roman, Fecr-i Âti döneminde önemli bir değişiklik göstermemiştir. Bu dönemdeki hikâyeci ve romancılar kendilerinden önceki Servet-i Fünûn neslinin kalitesine ulaşamamışlar, dil ve üslup anlayışında ise onların kapalı ve ağır yapısını takip etmişlerdir. Ayrıca Fecr-i Âti’ciler konu, tema ve roman tekniği açısından da Servet-i Fünûn neslini yakalayacak tarzda ürünler ortaya koyamamışlardır.

Resimli Kitap Dergisi’nin üzerinde çalıştığımız kısımlarında farklı edebî topluluk ve akımların içerisinde yer almış olan 10 yazara ait toplam 21 adet hikâye ve roman türünde malzeme bulunmaktadır. Bu yazarlardan 4’i Fecr-i Âti topluluğu

içerisinde görülürken, 3'ünün Servet-i Fünûn nesline mensup olduğu görülmektedir. Bunların dışında kalan yazarlardan Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) önceleri Servet-i Fünûn içerisindeyken sonraki dönemde Millî Edebiyat akımına meylenmiş, Refik Halid (Karay) da ilk edebî tecrübesini Fecr-i Âti'de yaptıktan sonra Millî Edebiyat cereyanına katılmıştır. Emine Semiyye Hanım ise daha çok Meşrutiyet döneminde kadın hakları ile ilgili yazdığı yazılarla dikkatleri üzerine çeken bir şahsiyettir. İncelediğimiz kısımda belli bir dizi halinde yayımlanmış olan hikâyeler ile tefrika edilmiş romanlar da bulunmaktadır. Dergilerdeki hikâyelerin çoğunluğunu teşkil eden “küçük ve kısa” tarzdaki hikâyeler arasında Mehmet Rauf'un “**Asıl Demet**” ve “**Çarşaf Altında**”; Cemil Süleyman'ın “**Timsâl-i Aşk**”, “**Kadın İntikamı**”, “**Bir Fecia**” ve “**Beni Terk Eden Kadına**”; Refik Halid'in “**Gece Kandili**”, “**Uçurtmalar**” ve “**Piyanonun Abajurları (Zend Avesta serisi I-VI-IV)**”; Emine Semiyye'nin “**Kıymet-i Nisviyyet ve Taş Hatun**”; Ahmet Hikmet'in “**Bir Mehtap Gecesi**”; Ali Ekrem'in “**Jân**”; Raif Necdet'in “**Bedbaht Vicdanım**”; Ali Fahri'nin “**Hicran-ı Müebbed (2.kısım Elvah-ı Siyah'dan)**” ve İzzet Melih'in “**Garip Bir His**” adlı eserleri bulunmaktadır.

Bu kısa hikâyelerde genellikle aşk konusu ele alınmıştır. Bu tema, hikâyelerde bazen temel bir konu olarak bazen de yardımcı bir mevzu olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşk konusu yoğun bir duygusallık ile birlikte ele alınmaya çalışılmıştır. Hikâyelerdeki aşk algısı o derece güçlüdür ki bu algı zaman zaman ölüme ve intihara götürebilecek bir bağlılık şekline bürünmektedir. Bu tip hikâyelerde kadın kahramanların ön plana çıktıklarını görüyoruz. Kadınlar bazen âşığına bilinçli bir şekilde acı verirlerken bazen de aşkın kendileri için geçici bir heves niteliğinde olduğunu davranışlarıyla ortaya koymaktadırlar. Cemil Süleyman'ın **Kadın İntikamı** ve **Timsal-i Aşk** adlı hikâyeleri bu bağlamda ele alınabilecek olan nispeten başarılı eserlerdir. Bu hikâyelerde fazlaca işlenen diğer bir tema da aile hayatıdır. Bunlarda kadın ve erkek kahramanlar aile hayatının korunmasına bilhassa özen göstermektedirler. Hayattaki mutsuzlukların ve olumsuzlukların sebep olduğu hastalıklar ve neticesinde vuku bulan ölüm hadisesi de hikâyelerde ele alınan önemli temalardandır. Yine Cemil Süleyman'ın **Bir Fecia** isimli hikâyesi bu temaya güzel bir örnek oluşturur. Bu hikâyeler arasında asıl karakterini sonradan kazanacak olan Refik Halid'in “**Zend Avestaları**” dikkat

çekicidir. Bu hikâyelerle ilgili yerinde tespitleri Yakup Kadri Karaosmanoğlu şu şekilde yapmıştır:

*“Refik Halid o yazılarında alışılmış nesir temlerinden hiçbirine yer vermemekte, hep cansız şeylerden canlı varlıklar gibi bahsedip durmakta idi. Çok şahsiyetli bir üslubu vardı ve bunda Edebiyatı Cedide'nin allı pullu süslerinden hiçbir iz gözükmüyordu. Refik Halid bununla kalmıyor, gayet sade bir konuşma Türkçesiyle yazıyordu.”*¹¹⁸

Bunların dışında incelediğimiz ürünler içerisinde konuyla ön plana çıkan hikâyeler arasında Emine Semiyye'nin kaleme aldığı **Kıymet-i Nisviyyet** ve **Taş Hatun** bulunur. Her şeyden önce idealist karakterli bir yazar olan Emine Semiyye'nin ortaya koyduğu eserlerden ve yayımladığı yazılardan, onun, edebiyatı özellikle kadınları aydınlatma ve bilinçlendirme aracı olarak gördüğünü söylemek mümkündür. İncelediğimiz hikâyelerinde de Türk tarihi içerisinde yer alan bilgili, kültürlü ve cesur kadınları model olarak okuyuculara sunduğunu görüyoruz. Yazar, hikâyelerinde ortaya koyduğu bu kadın tipleriyle yaşadığı toplum içerisindeki kadınları bilgilendirmeye çalışmış ve kadınlara toplumda hak ettikleri yeri ve saygıyı kazandırmayı amaçlamıştır. Ayrıca Resimli Kitap'ın incelediğimiz bölümünde iki roman tefrika edilmiştir. Bunlar, Safveti Ziya'nın “**Yıldız Böcekleri**” ve İzzet Melih'in “**Tezad**” adlı romanlarıdır. “**Tezad**”, Resimli Kitap'ın 15. ve 34.sayıları arasında yayımlanmış ve bu tefrikadan birkaç yıl sonra kitap olarak da basılmıştır(1915). “**Yıldız Böcekleri**” ise << Millî Roman >> ibaresiyle birlikte 1. ve 12. sayılar arasında tefrika edilmiştir.¹¹⁹ Ancak devamı getirilemediği için yarım kalmıştır. Bu romanın Resimli Kitap'ın 12. sayısında yayımlanan parçasının son kısmında biz “Ma-ba'dı var” ifadesini görüyoruz. Fakat Resimli Kitap'ın daha

¹¹⁸ Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı (1923–1950)*, KBY, Ank. 1993, s.964.

¹¹⁹ N.Ahmet Özalp, “Resimli Kitap ve Buldurusu Hakkında Birkaç Not”, *Simurg*, Sa.2–3,2000,s.84–112.

sonraki sayılarında adı geçen eserle ilgili herhangi bir tefrika kısmına rastlayamıyoruz.

Yıldız Böcekleri ve **Tezad** adlı romanlarda da ana konuyu aşk oluşturmaktadır. Ancak biz, aşk konusuyla birlikte eserlerin yazıldığı dönemin siyasî, sosyal ve kültürel yapısı ve havasının da bu eserlerde yansıtıldığını görüyoruz. Eserlerdeki şahısların hüviyetleri, mensup oldukları kurumlar, ifa ettikleri görevler, ilişkileri, vak'aların geçtiği mekânlar ve zaman gibi unsurlar okuyuculara dönem ile ilgili genel bir kaniya ulaşma imkânı vermektedir. İncelediğimiz kısımda tamamlanmış ve yayımlanabilmiş tek roman olarak yer alan **Tezad**'ın merkez kişisi Naşid'tir. Naşid önceleri İstanbul'da nişanlısı Behire'ye aşk duyarken, çeşitli sebeplerle gittiği Batum'da da bir Rus zabitanın kızı olan Miliça Nalidovana'ya aşık olur. Bu aşkla birlikte millî hassasiyetlerini ve mensup olduğu dinin özelliklerini de unuttur. Ancak Batum'da yaşanan olaylar neticesinde Naşid yeniden eski kimliğini hatırlar ve Miliça'yı terk ederek eski aşkına ve yaşantısına döner. Bu olay örgüsünde ön planda aşk bulunmaktadır. Fakat arka planda millî ve dinî değerlere de vurgu yapıldığı sezilmektedir. Yayımlanmış olan bu hikâye ve romanların tem ve konu bakımından Servet-i Fünûn topluluğunun özelliklerini taşıdığı söylenebilir. İşlenen konular arasında aşk ve ölümden başka güzellik, ızdırap ve acıma temaları da bu hikâye ve romanlarda geniş bir yer tutmaktadır.

Bununla birlikte hikâyelerin ve romanların çoğunluğunun teknik yapı unsurları ve işleniş açısından belli bir düzeyin üstünde olduğunu söylemek güçtür. Ayrıca bu eserlerde estetik açıdan Fecr-i Âti topluluğunun özelliklerinin hâkim olduğunu ve bu estetik unsurları en ileri seviyede işleyen yazarların Cemil Süleyman ve İzzet Melih olduğunu da eklememiz gerekmektedir.

c. Edebî İnceleme ve Tenkit

Tenkit terimi dilimizde alışlagelmiş anlamıyla “eleştiri” kavramıyla karşılanır. Ancak bu terimin, Fransızca “*critique*” kelimesinin karşılığı olarak dilimizde yer aldığını da eklememiz gerekir. Daha eski eserlerde tenkit için “*ilm-i nakd*” tabiri ön plana çıkarken; Tanzimat yazarlarının bu terimi “*muhâkeme*” ve “*muâheze*” kavramlarıyla karşıladıklarını görüyoruz. Servet-i Fünûn topluluğuna mensup yazarlar ise genellikle “*tenkit*” kelimesini kullanmayı tercih etmişlerdir.¹²⁰

Tenkit, batılılaşma hareketleriyle birlikte edebiyatımıza giriş yapan edebî türlerden biri olarak kabul edilmektedir. Eski edebiyatımızın önemli ürünlerinden olan şûâra tezkirelerinde tenkit olarak nitelendirilebilecek şair ve şiir eleştirileri mevcuttur. Ancak bunları içerik ve şekil açısından Tanzimat’tan sonraki tenkit anlayışıyla bağdaştırmamız mümkün görünmemektedir. Tanzimat döneminde genel olarak “eskiyi eleştirerek yeniye yer açma” amacı taşıyan tenkit anlayışı, Servet-i Fünûn ile birlikte diğer edebî türler gibi ayrı bir şube olarak ele alınmaya başlanmıştır. Böylelikle olgunlaşan tenkit fikri Türk edebiyatındaki yerini sağlamlaştırmıştır. Fecr-i Âti topluluğu içerisinde yer alan yazarların da tenkidî nitelikte yazılar yazdıklarını görmekteyiz. Zira Fecr-i Âti topluluğu yayımladığı beyannamede edebiyatı ciddî bir iş olarak telâkki ettiğini ilân etmiştir. İşte edebiyata bu ciddî bakış anlayışı, bu dönemde belirli edebî meselelerin ve ortaya konan ürünlerin tahlil ve tenkidinin yapılmasını sağlamıştır. Yazar kadrosunda Fecr-i Âti topluluğuna mensup pek çok yazarı barındıran ve dönemin önemli dergileri arasında yer alan Resimli Kitap dergisi de tıpkı diğer dergiler gibi bu anlayışla dile getirilmiş pek çok makaleyi bünyesinde bulundurmaktadır. Ayrıca Resimli Kitap’ın yayımlandığı dönemdeki mevcut siyasî yapı baskısını arttırmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak da yazarların sosyal konulardan ziyade edebî konulara eğildiklerini ve bu konularla ilgili derin incelemelere girişmiş olduklarını görüyoruz. Kaleme alınmış olan inceleme ve tenkit yazılarının arka planına baktığımızda yazarların oldukça geniş bir tarih ve kültür birikimine sahip olduğunu ve ayrıca batı sanatı ile edebiyatı

¹²⁰ Bilge Ercilesun, *Servet-i Fünûn’da Edebî Tenkit*, 2. Baskı, MEB Yay. , İst. 1998, s.9–11.

hakkında yeterli seviyede bir donanım elde ettiklerini de görmekteyiz. İncelediğimiz yazılarda bulunan batı kökenli yazar isimleri, düşünce adamları, yabancı filozoflar, felsefe akımları ve önemli eserlerden yapılan alıntılar, yazarlarla ilgili olarak belirttiğimiz özellikleri kanıtlar niteliktedir.

Resimli Kitap'ın incelediğimiz kısımlarında tenkit ve inceleme başlığı altında değerlendirilebilecek 6 yazara ait toplam 11 yazı bulunmaktadır. Bunlardan ilki “**Tiyatro ve Ahlâk**” adlı iki yazısıyla Müfid Ratib'tir. Müfid Ratib oyun yazarı olmakla birlikte yazdığı tiyatro tenkitleriyle de dikkati çeker. Onun tenkit yazılarının tiyatro ile sınırlı olduğunu görüyoruz. Bu makalelerde Ratib, eski uygarlıklardan 19. asra kadar olan tiyatronun gelişim sürecini inceler. Ve bu süreçte tiyatronun ahlâk ile olan bağlantısı üzerinde durur. Bu bölümdeki diğer bir isim ise Hüseyin Kâzım'dır. Dil konusundaki çalışmalarıyla tanınan yazar “**Eski-Yeni**” adlı makalesinde Türk dilinin tarihî gelişimi üzerinde durur. Mithat Cemal Kuntay da “**Tenkide mi Muhtacız Medh-i Mütekabile mi?**” adlı yazısıyla bu bölümdeki yerini alır. Kuntay bu yazısında tenkit ile ilgili kendi düşüncelerini ve münekkit'in taşınması gereken özellikleri dile getirmiştir. Ayrıca yazar bu yazıda kendi düşüncesine uygun bir tenkit örneğine de yer vermiştir. Tenkit yazısı kaleme alan önemli şahsiyetlerden biri de Mehmet Rauf'tur. Mehmet Rauf, Şahabettin Süleyman'ın “**Çıkmaz Sokak**” adlı tiyatrosunu değerlendirdiği yazısında bu eseri genel anlamda başarılı bulur. Rauf, bu oyundan alınan örnek parçalardan yola çıkarak eseri teknik ve muhteva yönünden tetkik eder. İncelediğimiz kısımlarda ayrıca İzzet Melih'in ünlü romanı “**Tezad**” hakkında Halid Ziya'nın, kendi düşüncesini dile getirdiği kısa bir yazı parçası da bulunmaktadır. Bu parça Resimli Kitap'ın kendi dizininde yer almamaktadır. Bu bahsettiğimiz yazarların dışında çok önemli bir tenkit yazarı dikkati çeker. Bu isim de Raif Necdet (Kestelli)'dir. Raif Necdet tarafından kaleme alınan, aylık edebî faaliyetlerin değerlendirilmesine ve tenkidine ayrılmış olan “**Musâhabe-i Edebiye**” ler belki de Resimli Kitap'ın edebiyatımız açısından en önemli ve kayda değer yazıları olarak nitelendirilebilir. Zaten Raif Necdet'in tanınmasında Resimli Kitap'ta yayımlanmış olan tenkit yazılarının önemi büyüktür. İncelediğimiz bölümde yazara ait 5 adet “**Musâhabe-i Edebiye**” makalesi bulunmaktadır. Raif Necdet bu yazılarda dönemin edebiyat anlayışını ve ortaya konan eserleri değerlendirir. Sohbet havasının hakim olduğu ve anlaşılır bir üslubun

kullanıldığı bu yazılardaki değerlendirmelerinde yazar;edebiyatta sanatın ve estetiğin yanında içtimaî, ahlâkî,vatanî ve felsefî unsurların da bulunması gerektiğini belirtir. Bu anlayışa örnek olarak da Şahabettin Süleyman'ın “**Çıkmaz Sokak**” adlı eserini eleştirir ve bu piyesi ahlâk açısından “muzır” bulur. Bu özelliğiyle Raif Necdet, Fecr-i Âti'nin “Sanat, sanat içindir” anlayışının hâkim olduğu bu dönemde “toplumcu” anlayışıyla ön plana çıkmıştır.

Tenkit ve inceleme yazıları içerisinde zikrettiğimiz makalelerden bir kısmında genel olarak sanat, estetik, tenkit'in mahiyeti ve edebiyat tarihi gibi önemli konulara değinildiğini görmekteyiz. Bunların dışında kalan bazı yazılarda da, dönemin geçerli olan karakterine uygun bir şekilde, sanat-ahlâk, sanat-toplum ve sanat-tenkit kavramları arasındaki ilişkinin tartışmacı bir üslûpla ele alındığını söylemeliyiz. Bu tespitten yola çıkarak dönemin **Servet-i Fünûn** ve **Rübâb** gibi önemli dergilerinde olduğu gibi **Resimli Kitap** dergisi'nde de münakaşaya, edebiyat tartışmalarına ve yazarlar arasındaki polemik merkezli yazılara önemli ölçüde yer verildiğini ifade etmemiz yerinde olur kanaatindeyiz.

d.Tiyatro

Türk Edebiyatı'nın batılılaşma macerası içerisinde 19.yüzyılın ortalarından itibaren yeni bir edebî tür olarak “tiyatro” karşımıza çıkmaktadır. Tanzimat yazarları tiyatroyu benimsemişler ve bu sahada verdikleri eserlerle halkın bilinçlenmesini ve bilgilenmesini amaçlamışlardır. Onlar için tiyatro genellikle halkı merkeze alan bir “edebî mektep” veya “neşelendirici bir eğitim vasıtası” olmuştur. Tanzimat dönemi tiyatrolarında sosyal, siyasî, eğitici ve tarihî konuların baskın bir şekilde işlenmesi bunun en açık kanıtıdır. Servet-i Fünûn dönemi yazarları da tiyatroya oldukça büyük bir rağbet gösterirler. Bu devrede de telif, uyarlama ve tercüme olmak üzere pek çok tiyatro eseri kaleme alınmıştır. Ayrıca bu topluluğa mensup yazarlar tiyatro ile ilgili tenkit yazıları da yazmışlardır. Meşrutiyet'ten sonraki hürriyet havasından tiyatro türü de nasibini alır. Bu dönemde her türde olduğu gibi tiyatro sahasında da pek çok

eser ortaya konmuştur. Fecr-i Âti grubuna mensup Şahabettin Süleyman, Tahsin Nahit ve Müfit Ratip bu dönemde tiyatrodaki öne çıkan isimlerdir. Ayrıca bu şahsiyetler tiyatro ile ilgili tenkit yazıları da kaleme almışlardır.

Resimli Kitap dergisinin incelediğimiz kısımlarında 4 yazara ait toplam 6 tiyatro eseri mevcuttur. Bu eserlerden Şahabettin Süleyman'ın "**Çıkmaz Sokak**"ı üç sayıda arka arkaya tefrika edilmiştir. Buna göre tiyatroya ayrılan toplam 8 kısımdan bahsedilebilir. Bu eserin dışında yine Şahabettin Süleyman'ın "**Aziz Katil**";Yakup Kadri'nin "**Nirvana**" ve "**Veda**";Tristan Bernar'ın "**Agat'ın Kaçırılması**" ve M.Rauf'un "**Dilenci**" adlı piyesleri üzerinde çalıştığımız bölümlerde mevcut olan eserlerdir. Bu eserlerin genelinde oyun tekniği kalitesinin çok iyi olmadığını, bazı eserlerin konu, şahıslar, çevre, zaman, üslûp, amaç gibi unsurlar açısından belli bir seviyeyi tutturamadıklarını söyleyebiliriz. Bu oyunlarda karşılaştığımız konular genellikle bireyseldir, duygu yoğunluktadır. Aşk, aile hayatı ve ölüm temaları oyunlara hâkimdir. Ancak bu eserlerin, belki sahneye konuluş ve uygulama açısından eksikleri olduğunu düşünülebilir fakat aynı eserlerin teorik bağlamda bu sahada başarılı sayılabilecek tiyatrolar arasında olduğunu da ifade etmemiz yanlış olmaz. Bu eserler arasında yayımlandığı dönem içerisinde en çok rağbet gören ve pek çok tartışmaya neden olan eser Şahabettin Süleyman'ın "**Çıkmaz Sokak (1912)**" adlı piyesidir. Yazar bu eserinde, büyük bir konakta bulunan kadınlar arasındaki sapkın ilişkileri konu olarak işlemiştir. "*Sevicilik*" kavramıyla da karşılanan bu konunun o dönem içerisinde seçilmiş ve ele alınmış olması bir hayli dikkat çekicidir. Aslında eserde Nermin ile Cavid adlı figürler arasındaki aşk hep ön planda yer alır. Ancak olayları yönlendiren Refika'nın Mukbile ve Cavide ile yaşadığı sıra dışı ilişkiler bu aşkın önüne geçer. Eser Refika ile ilgili gerçekleri öğrenen kocası Nesib Paşa'nın kalp krizinden ölmesiyle dramatik bir şekilde son bulur. **Resimli Kitap**'ta yayımlanan makalesinde Mehmet Rauf,bu eserde "*Muâşaka-i beyne'n-nisvân*" dan bahsedildiğini ve hem eserin "*tanzim*" ve "*tertip*" açısından hem de "*tahrir*" bakımından oldukça muvaffak olduğunu dile getirir.¹²¹ Ayrıca Mehmet Rauf Osmanlı Edebiyatı'nda böyle bir konunun ilk olarak işlenmesi hasebiyle yazarının cesaretini takdire şayan bulur. Buna karşılık Raif Necdet yine aynı dergide kaleme aldığı

¹²¹ Mehmet Rauf, "Çıkmaz Sokak/Tedkikât-ı Edebiye",*Resimli Kitap*, C.III, Sa.13.1909.1325,s.33.

“**Musâhabe-i Edebiye**”sinde, “**Çıkma Sokak**”ın konusunun dikkat çekici olduğunu ve bu piyesin teknik açıdan belli bir düzeyin üstünde olduğunu belirtmekle beraber bu eseri ahlâk nokta-i nazarından son derece sakıncalı bulunduğunu belirterek tenkit etmiştir.¹²²Bu eser o dönem içerisindeki toplum-ahlâk, edebiyat-ahlâk münakaşaları arasında oldukça önemli bir yere sahiptir.

Yakup Kadri’nin, **Nirvana** adlı eserinde ise, içkinin delirttiği bir babanın ve yine içkiye düşkün bu yüzden dimağı hasta olan oğlunun, aşk, sanat ve hayat önündeki bedbînliği anlatılmaktadır.¹²³Bununla birlikte bu eserde yazarın içki, buse, musiki ve aşk gibi tasavvuf edebiyatındaki kavramları ölüm fikriyle de ilintili olarak sıkça ve bilinçli bir şekilde kullanması oldukça dikkat çekicidir. Bu bağlamda Yakup Kadri’nin eserine **Nirvana** adını vermesini de tesadüf olarak nitelenmek oldukça güçtür. Bütün bu ayrıntılar ışığında bu eserdeki konunun tasavvufî bir yorumla da açık olduğunu vurgulamamız gerekmektedir. Yakup Kadri’nin incelediğimiz kısımda yer alan diğer bir tiyatro eseri de **Veda** adlı tek perdelik oyunudur. Aşk temasının güçlü bir şekilde işlendiği oyunda adı Ziya olan erkek kahramanla ecnebî kızı Kırstin arasındaki ilişki anlatılmaktadır. Yerinde bir tespitle Yakup Kadri’nin bu eserde

*“Müslüman olmayan bir kadınla yahut, din hesaba katılmadan, herhangi bir kadınla yeni sürülmeye başlayan metres hayatının yuva kurmayı önlediğini, bu tarz hayatın bir samimiyetle, müşterek gaye ve fedakârlığa dayanmadığı için erkeği servet, beden ve ruh bakımından mahvedebileceğini anlatmayı”*¹²⁴

amaçladığını ifade etmemiz uygun olur kanaatindeyiz.

İncelediğimiz kısımda yer alan ve Osmanlı tebaası içerisindeki gayri müslim vatandaşlarımızdan birine ait olduğu anlaşılan “**Agat’ın Kaçırılması** (Tristan

¹²² Raif Necdet, “Musâhabe-i Edebiye”, *Resimli Kitap*, C.II, Sa.12.1909.1325,s.1183.

¹²³ Niyazi Akı, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan-Eser-Fikir-Üslup*,2.Baskı, İletişim Yay.İst.2001,s.72

¹²⁴Niyazi Akı, *a.g.e.* ,s.73

Bernar)”adlı oyun komedi türünde bir piyestir. M.Rauf’un “**Dilenci**” adlı bir perdelik eseri de “*Manzum piyes*” olması sebebiyle diğer tiyatro eserlerinden ayrılır. Ayrıca bu eserdeki tema aşktan ziyade sosyal olarak nitelendirilebilir.

e. Tercüme

İnsanlığın ortak birikimi olan medeniyet ve kültür ürünlerinin toplumdan topluma aktarılmasında tercüme faaliyetlerinin yeri ve önemi yadsınamaz. Tanzimat döneminden itibaren her alanda Batı’yı üstün gören Osmanlı Devleti’nin, Batı devletlerinden yararlanma adına başvurduğu en önemli kaynaklarından birisi de tercüme çalışmalarıdır. Hiç şüphe yok ki devletleri ve milletleri birbirine bağlayan en sağlam köprülerden biri olan edebiyatın fonksiyonu içerisinde tercüme ilk sıralarda yer alır. Türk Edebiyatı sahasında modern anlamdaki hikâye, roman, tiyatro ve tenkit türünde eserlerin doğuşunda, bu türlerin batılı örneklerinden yapılan çevirilerin oynadığı rol bilim ve edebiyat çevrelerince malumdur. Edebiyatımızın önemli şahsiyetlerinden olan Ahmet Hamdi Tanpınar “Tercüme edilmiş kitap, dilimiz, binaenaleyh memleketimiz için kazanılmış bir zenginliktir”¹²⁵ diyerek bu noktaya dikkati çekmiştir. Edebiyatımızda Tanzimat nesliyle birlikte başlayan batı’nın “kılavuz” olarak kabul edilmesi anlayışı daha sonraki dönemlerde de devamlılık göstermiş ve bu bağlamda tercümelerin yol göstericiliği ve etkisi her zaman vurgulana gelmiştir.

Meşrutiyet sonrası yayımlanan dergilerden olan **Resimli Kitap** da tıpkı dönemin diğer dergileri gibi tercüme yazılara yer vermiştir. Bununla birlikte Resimli Kitap’ın incelediğimiz bölümünde çok fazla tercüme eser mevcut değildir. Bu bölümde ancak 4 adet yazı ile karşılaşırız. İncelediğimiz kısımda “Keçecizâde İzzet Fuad Paşa’nın Fransızca bir eserinden tercümedir.” üst bilgisiyle yer alan “**İstanbul: Meşrutiyetten Evvel ve Sonra**” adlı yazı dizisiyle; yine “Fransa sefareti müsteşarı Mösyö Bub cenaplarının bir eserinden mütercemdir.” üst bilgisiyle

¹²⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s.81.

yayımlanan “**On sekizinci asırda << Türklerin Ressamları >>**” adlı makale yer almaktadır. “**İstanbul: Meşrutiyetten Evvel ve Sonra**” adlı yazı dizisi 7 ve 23. sayılar arasında Resimli Kitap’ın toplam 10 nüshasında tefrika edilmiştir.¹²⁶Üzerinde çalıştığımız bölümde ise bu yazı dizisine dâhil olan 3 yazı parçası bulunmaktadır. Eseri Fransızca olarak kaleme alan Keçecizâde İzzet Fuad Paşa Tanzimat döneminde yetişmiş önemli devlet adamlarından olup; Londra, İspanya ve Bükreş’te bulunmuş, Hariciye nazırlığı yapmış, dış siyasette Fransa’ya meyyal olduğu bilinen ünlü bir şahsiyettir. Ayrıca Cevdet Paşa ile birlikte “**Kavâid-i Osmaniye**” isimli bir gramer kitabı hazırladığını bildiğimiz Fuad Paşa aynı zamanda sade dil ile yazan kuvvetli bir nasirdir.¹²⁷Bu eserde Meşrutiyet’in ilânı öncesinde ve sonrasındaki İstanbul’un sosyal, kültürel ve siyasî durumu hakkında bilgi verilmiştir. Eser Paris’li ve İstanbul’lu olarak adlandırılan iki kişinin “Muhaveresi” etrafında gelişir ve bu akışta ilerler. Aynı zamanda Boğaziçi, Göksu, Ortaköy, Üsküdar ve Beykoz gibi İstanbul’un güzide mekânları ve mesire yerleri de bu eserde okuyucuya tanıtılır.

Yayımlanmış olan “**On sekizinci asırda << Türklerin Ressamları >>**” başlıklı diğer tercümede ise Türklerin resimle ilgisinden hareketle Türk resim sanatı hakkında kısmî bilgilerden ve 18.yüzyıldaki Türk ressamlarından bahsedilmektedir. Bu iki tercüme eser nitelik itibariyle kapsamlı olmakla birlikte nicelik bakımından da ortalama bir makaleden daha uzundur. Bu yazılarda, tercüme edilen kitapların yazarları zikredilmiş ve bu isimlerin dışında başka herhangi bir isim belirtme ihtiyacı hissedilmemiştir. Ayrıca tercüme edilen eserlerin ikisinin de orijinalinin Fransızca olması, Fransa kültürü ve edebiyatının o dönemde de Türk yazarları ve Türk dergi yayımcıları üzerinde baskın olduğunun önemli bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

¹²⁶N.Ahmet Özalp, *a.g.m.* ,s.84–112.

¹²⁷ Mehmet Kaplan, Ali Nihat Tarlan, vd., İzzet Fuat Mad., *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.III, Dergâh Yay. ,İst. 1977,s.246–247.

f. Diğer Edebî Parçalar

Resimli Kitap dergisi, daha önceki bölümlerde ifade ettiğimiz edebî türlerin dışında mektup, ithaf, kitabe, fanteziye, gezi yazısı ve şarkı türündeki yazılara da yer vermiştir. Mehmet Rauf'un "**Bir İthaf-ı Hayâlî**"; Sami Paşazâde Sezai'nin "**Kitabe-i Seng-i Mezar**"; Ahmet Hikmet'in "**Bir Mektup**"; Ubeydullah Esad'ın "**Mısır**"; Halide Salih(Halide Edib)'in "**Zılâl-i Emvât**" ve Şahabettin Süleyman'ın "**Gölgeler ve Hakikatler** (Fanteziye I-II-III)" adlı yazıları bu bölüm içerisinde değerlendirebileceğimiz edebî ürünlerdir.

Bu yazılardan Mehmet Rauf'a ait olan "**Bir İthaf-ı Hayâlî**" adlı parça yazarın hayâlî manâda düşündüğü bir sevgiliye ithaf ettiği bir parçadır. Mehmet Rauf ayrıca bu yazının, çeşitli sebeplerden dolayı yayımlanamamış olan "Sitare" namındaki romanının ilk sayfasını oluşturduğunu da belirtir. Sami Paşazâde Sezai'ye ait olan "**Kitabe-i Seng-i Mezar**" ise tam manâsıyla bir mezar taşı yazısıdır. Sezai Bey, seneler önce vefat eden biraderinin mezarına kitabe metni olması niyetiyle bu parçayı kaleme aldığını ifade etmiştir. Sezai Bey metni kardeşinin diliyle aktarmıştır. Kitabe'de daha evvel Hakk'a yürüyen biraderinin ölümden sonra insanlara olan hitabı ön plana çıkmaktadır. Kitabe'de ana tema ise tahmin edilebileceği üzere ölüm'dür. Bu kısımda yer verdiğimiz mektup türündeki yazı ise Ahmet Hikmet'in kaleme aldığı "**Bir Mektup**" başlıklı parçadır. Biz bu yazıdan Naimâ Bey ve Nazîmâ Efendi isimli iki arkadaşın sık sık mektuplaştıklarını ve bu sayede birbirlerinin dert ortağı olduklarını anlıyoruz. İşte bu mektup da Naimâ Bey'in Nazîmâ Efendi'ye cevaben yazmış olduğu "Evlilik ve Hayat" konulu bir mektuptur. Gezi yazısı türüne örnek gösterebileceğimiz ilk yazı ise Ubeydullah Esad'ın "**Mısır**" başlıklı yazısıdır. Bu yazıda hem içtimaî ve iktisadî hem de coğrafi ve tarihî açılardan Mısır hakkında önemli bilgilerin verildiğini görüyoruz. Bu türdeki diğer bir örnek olan "**Zılâl-i Emvât**" adlı parça ise Halide Edib'in "Halide Salih" imzasıyla kaleme aldığı bir eserdir. Bu yazıda Halide Edib, İskenderiye müzesinde geçirdiği bir günü geniş kültür birikimiyle ve tarihe yaptığı atıflarla anlatmaya çalışır. "*Fanteziye*" türü şeklinde nitelendirebileceğimiz Şahabettin Süleyman'ın "**Gölgeler ve Hakikatler** (I-

II-III)” adlı yazı dizisi birbirinden farklı temaları ele almaktadır. Ayrıca bu yazılardaki olayların akışında bir karşılıklı konuşma ve sohbet havası da sezilmektedir. Orhan Okay, bu yazıları “*Fanteziye*” adı verilen kısa piyesler olarak değerlendirmiş ve bu eserlerin dergi sayfaları arasından çıkamadığını ifade etmiştir.¹²⁸ Bununla birlikte bu yazıları kaleme alan yazarın, “*Fanteziye*” tabirini bizzat kendisinin yazılarının başında kullanmış olması hasebiyle biz de bu bölümde bu türe örnek olarak adı geçen eseri zikretmeyi uygun gördük.

İncelediğimiz bölümde bu eserlerin dışında bazı müzik parçaları da yer almaktadır. Bunlar arasında ünlü müzik bilimci ve besteci Rauf Yekta Bey’in padişahın tahta çıkmış olması münasebetiyle bestelemiş olduğu “**Neşîde-i Tebrikiyye**” ile güftesi Tahsin Nahit’e ait olan ve yine Rauf Bey tarafından bestelenen “**10 Temmuz’u Takdis Edelim**” başlıklı parçalar yer almaktadır. İncelediğimiz kısımda hem güftesi hem de notaya dökülmüş hali bulunan bu müzik eserlerinin yanında sadece notalarını görebildiğimiz “**Deniz Perileri**” ve “**Vatan Şarkısı**” adlı parçalar da oldukça dikkat çekicidir. Edebiyat ile doğrudan ilgili olduğunu söyleyemeyeceğimiz, farklı bir sahaya ait olan bu malzemeler bize **Resimli Kitap** dergisinin konu çeşitliliğini, kültür derinliğini ve zenginliğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

2.Edebiyat Dışı Metinler

19.yüzyılın başlarından itibaren çok çeşitli alanlarda başlatılan batılılaşma hareketlerinin dar manada edebiyatımıza, geniş anlamda ise kültürümüze ve medeniyetimize kazandırdığı önemli kaynaklardan birisi de dergiler olmuştur. Tanzimat dönemi ile birlikte yayımlanmış olan dergilerde yazıları, makaleleri, şiirleri çıkan yazarlar halkla birebir iletişim kurma fırsatını yakalamışlar ve kendi duygularını, düşüncelerini topluma aktarabilme imkânına kavuşmuşlardır. Bu iletişimin karşı tarafını oluşturan halk kitlesi ise bu yolla pek çok bilgiyi, çeşitli

¹²⁸ Orhan Okay, *a.g.e.* ,s.153.

kültürel öğeleri ve batılı yaşam tarzına ait unsurları öğrenme ve uygulama şansını yakalamıştır. Yayımlandığı dönemin özelliklerini yansıtan, yaşadıkları devrin en önemli canlı tanığı konumunda olan ve kültür hayatımızın en önemli vasıtası olan dergilerin incelenmesi; geçmiş ile bugün arasında kurulabilecek olan köprülerin sağlam bir zemine oturtulması ve kültürel, toplumsal mirasın nesilden nesile aktarılması işlevleri açısından oldukça önemli bir çalışma alanını oluşturur. Bu açılardan düşünüldüğünde Türk basın tarihi ve kültür hayatında önemli bir rol oynamış olduğunu iddia edebileceğimiz **Resimli Kitap** dergisinin zengin muhtevasının muhtelif bakımlardan incelenmesi önemli derecede gereklilik arz eder. Derginin ihtiva ettiği özellikle tarihî, siyasî, içtimaî ve fennî makaleler çok zengin bir içeriğe sahiptir. Okuyuculara derinlemesine yazılmış bir eserle karşı karşıya oldukları izlenimini veren bu makalelerin dergide yer alması, Resimli Kitap'ın hitap ettiği kitlenin özelliklerini göstermesi açısından da oldukça önemli görülmelidir.

Resimli Kitap dergisinin incelediğimiz sayılarının hepsi 1909/1325 yılı içerisinde neşredilmiştir. Bu dönem toplumun yaşam koşullarının değiştiği, Osmanlı devletinin siyasî hayatının renklendiği, hürriyet havası ve siyasî baskının iç içe bulunduğu, toplumdaki sanat, bilim ve eğitim algılarında değişikliklerin yaşandığı bir dönemdir. Siyasal, kültürel ve sosyal bağlamda bir nevi geçiş dönemi olarak adlandırılabilir olan böyle bir zaman diliminde yayımlanan **Resimli Kitap**'ın, sadece edebiyat alanıyla ilgili değil birbirinden farklı başka sahalarla ilintili ürünlere de yer vermiş olması yadırganmamalı hatta normal karşılanmalıdır. Derginin her sayısının kapağında bulunan “*edebî, siyasî, fennî, felsefî ve içtimaî mecmûa-i musavverdir.*” ibaresiyle yapılan vurgu ifade ettiğimiz açılardan dikkat çekicidir.

Resimli Kitap dergisinin çalışmamıza konu olan bölümlerinde yer alan edebiyat dışı makale ve yazıları toplam 8 başlık altında şu şekilde tasnif etmemiz mümkündür: Siyasî makaleler, içtimaî makaleler, tarihî makaleler, fennî makaleler, felsefî makaleler, iktisadî makaleler, eğitim ile ilgili yazılar ve sanat ile ilgili yazılar. Bu tasnif içerisinde en çok makale sayısına fen konularını içeren makaleler sahiptir (12 adet).M.Ali Tevfik'in “**Güneş ve Hadisât-ı Arziye**” adlı iki yazısının yanında; Kemaleddin'in “**Musâhabe-i Ziraiye**”;M.D.'nin “**Hareket-i Fenniye**”;Kamil Flamaryon'un “**Ecrâm-ı Semaviye ile Muhabere Kabil Mi?**”;(Baktiyerolog) Nurettin Ramih'in “**Meşrutiyet Çocukları << Vefayât-ı Etfale Karşı Tedâbir-i**

Müessere >>” ile **“Hayat-ı İçtimaîyeyi Kemiren Hastalıklar << Veremden Telefât >>”** adlı makaleleri ve M.Kemaleddin’in **“Harekât-ı Arziyye”** başlıklı yazıları bu kısımda zikredebileceğimiz ürünlerdir. Bu kısımda ayrıca imzasız ve isimsiz yazılar da mevcuttur. Bunlar da **“Kendi Kendine Müteharrik Tekerlek”**, **“<< Otokrom >> Plaklar Vasıtasıyla Renkli Fotoğraf”**, **“Kutb-ı Şimâl Keşfedildi”** ve **“Kuvve-i Haruriye-i Şemsiyenin Kuvve-i Muharrike Tahvili”** adlı yazılardır. Başlıklardan anlaşılacağı gibi dergide yer alan bu yazılarda genel olarak güneş ve yer hareketleri, fen ve teknoloji alanındaki son yenilikler, hastalıklara karşı alınacak tedbirler, coğrafi keşifler ve teknik alanlardaki bazı gelişmeler ele alınmıştır. Bu makalelerden hareketle o dönemdeki bilim çevrelerinin bilimsel gelişmeleri oldukça yakından takip ettiklerini ve elde edilen bilgileri halkı bilinçlendirmek için kullandıklarını söyleyebiliriz.

Dergide yer verilen diğer bir alan türünü ise içtimaî yazılar oluşturur (8 adet). Sosyal içerikli yazılar arasında Bedî Nuri’nin **“Maltus Kanunu”**, **“Hak-ı İ’tisab”**, **“Matbuat ve İzdiham”**, ve **“Musâhabe-i İçtimaiye”** adlı yazıları dikkat çeker. Bunların dışında Raif Necdet’in **“Ah, O Zaman(lar)”**; ve M.Rauf’un **“Sosyalizmin Şekl-i Hâzırı”** adlı makaleleri de içtimaî olarak nitelendirilebilir. Yine bu kısma koyabileceğimiz **“Fas’da İspanyollar”** ve **“Düello Adet-i Sakimesi, Menşei ve Mahiyeti”** adlı parçalar ise imzasız olarak dergide yer almaktadır. İşlenen sosyal konular arasında kişisel hak ve hürriyetler, sosyalizm, toplumun yapısı, o dönemde yaşanan bazı sosyal gelişmeler ve gerekli iktisadî bilgiler gibi temalar zikredilebilir.

İncelediğimiz kısımda toplam 7 adet tarih muhtevalı parça bulunmaktadır. Bunlar arasında; M.Rauf’un 3 makaleden oluşan **“İngiltere İhtilâli”** adlı yazı dizisi ile **“Tarih-i Medeniyete Bir Nazar”** ve **“Orlian Kahramanı”** adlı makaleleri, Safvet Nezihî’nin **“Meyyâl-i Çehâr-Bâd”** ve M.Ferid’in **“Varende Bir Gece(Tarihî Makale-Musâhabe-i Tarihiye)”** adlı makaleleri bulunur. Bu makalelerde Fransız Tarihi’nden önemli kesitler, Meşrutiyet’in ilânının öncesinde ve sonrasında yaşanan gelişmeler, İngiltere Tarihi’nin öne çıkan unsurları ve medeniyet tarihinin ana hatlarını görebilmek mümkündür.

Resimli Kitap, siyaset ile ilgili yazılara da sayfalarında yer vermiştir. Üzerinde çalıştığımız bölümde ise ancak 5 tane bu tip makale bulunmaktadır. Bu

yazılar içerisinde de Mahmud Sadık'ın "**Hürriyet-i Fikir ve Kelam**"; M. Rauf'un "**Bir Senelik İnkılab**" ve "**Hükûmet-i Avam**" adlı makaleleri ile Süleyman Nazif'e ait olan "**Sulh-i Müsellâh**" ve Mehmet Behçet'in kaleme aldığı "**İcmal-i Ahvâl-i Siyasiye**" adlı makaleler bulunmaktadır. Bu yazılarda o günkü şartlarla ilgili olarak fikir ve söz söyleme hürriyeti, hürriyetin ilânının üzerinden geçen bir yıllık sürede yaşanan gelişmeler, o dönemdeki siyasî koşullar ve siyasî aktörler ile mevcut yönetim şekilleri ve hükûmet biçimlerine dair pek çok önemli konuya yer verilmiştir.

Felsefe sahasıyla ilişkili olarak kaleme alınan 3 yazıya da burada değimemiz yerinde olur. Bu sahanın önemli temsilcilerinden olan Baha Tevfik'in "**Fikir-Fiil**"; M. Rauf'un "**Felsefe-i Müsbete (Musâhabe-i Felsefe)**" ve M. R.'nin "**Musâhabe-i Felsefiye**" adlı makaleleri de Resimli Kitap'ın incelediğimiz sayılarında karşımıza çıkar. Bu yazılarda özet olarak felsefe alanının özellikleri, önemli isim ve ekolleri ile felsefe tarihi üzerinde durulmuştur.

Temas ettiğimiz bu beş ayrı saha dışında iktisadî alanda (Aynîzâde) Hasan Tahsin'in "**Musâhabe-i İktisadiye**" adlı makalesi ile imzasız yayımlanan "**Lasal, Marks ve Erfurt Kongresi**" adlı yazı; eğitim konularıyla ilgili olarak Raif Necdet'in "**Ruh-ı İnkılab**" ve "**Maarif-i İbtidaiye**" başlıklı makaleleri ve sanata dair mevzuları ihtiva eden Rauf Yekta Bey'in "**Memalik-i Şarkîye'de Seyahat-i Musikiye**" adlı makalesine de değinmemiz gereklidir. İktisadî makalelerde, önemli iktisatçıların görüşleri, verginin tanımı ve uygulama şekilleri ile Karl Marks'ın sosyalizm'e dair anlayışı ve bu malî sistem ile ilgili olarak düzenlenen kongrelerdeki ileri sürülen görüşler konu edilmektedir. Raif Necdet, eğitim ile ilgili değerli görüşlerini ve yerinde tespitlerini yukarıda zikrettiğimiz makalelerinde açıklar. Özellikle eğitim sisteminde okulların rolü, eğitim sisteminin işlevi, öğretmenlerin yapması gerekenler ve temel öğretimin ilkeleri bu makalelerde vurgulanmaya çalışılır. Ünlü müzik bilimci Rauf Yekta Bey ise sanat ile ilgili görüşlerini ve genel olarak şark/doğu memleketlerindeki musikinin özelliklerini makalesinde açıklamaya çalışmıştır.

Müşterek özelliklerine göre 8 temel alanda sınıflandırmaya çalıştığımız birbirinden farklı ve değerli bu makaleler, **Resimli Kitap** dergisinin sadece bir edebiyat dergisi olarak kabul edilemeyeceğinin en açık göstergesidir. Elbette oranladığımız zaman edebî özellik arz eden parçaların edebiyat dışı yazılardan daha

fazla olduğunu görmekteyiz. Ancak bu sayısal üstünlükle birlikte edebiyat dışı makalelerin nitelik olarak önemli derecede bilgi ve donanımı ihtiva ettiklerini de gözden kaçırmamalıyız. İncelediğimiz kısımlarda yer alan bu makaleler; o dönemki Osmanlı aydınının malumat seviyesini göstermesi açısından ve çeşitli alanlara mensup bilim adamlarının hangi bilgileri nasıl elde ettiklerini öğrenmemiz bakımından oldukça büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca bu makaleler vasıtasıyla bizler; o günkü yaşam şartları, toplumun bilgi seviyesi, o dönemki halkın kültür değerleri ve sosyal kıymet hükümleri hakkında faydalı ve değerli bilgiler elde edebilmekteyiz. Çalışmamıza konu olan **Resimli Kitap** dergisinin bu önemli işlevleri bize bu derginin, karışık ve buhranlı bir dönemin fotoğrafını çeken bir belge niteliği taşıdığını ve üzerinde durulması icabeden bir kaynak olarak görülmesinin zaruretini göstermektedir.

C.Dizin

1.Kronolojik Dizin

Sayı:9	Haziran 1325/1909	Sayfa
	Mahmut Sadık, “Hürriyet-i Fikir ve Kelâm” (Makale)	848–852
	Ali Ekrem [Bolayır], “Köprülü” (Şiir)	853–855
	Bedî Nuri, “Maltus Kanunu” (Makale)	856–865
	Faik Ali [Ozansoy], “Belki Hülya ve Belki Bir Rüya” (Şiir)	868
	Mehmet Rauf, “Asıl Demet” (Küçük Hikâye)	869
	M.Rauf, “İngiltere İhtilâli” (Makale)	871–877
	Ahmet Haşim, “Şi’r-i Kamer (7) -Nehir Üzerinde” (Şiir)	878
	Emine Semiye, “Kıymet-i Nisviyyet” (Hikâye)	880–885
	Emin Bülend [Serdaroğlu], “Bir Kadına” (Şiir)	886
	Mehmet Ali Tevfik, “Güneş ve Hadisât-ı Arziyye” (Makale)	887–893
	Rauf Yekta, “Memalik-i Şarkiyede Seyahat-i Musikiye” (Makale)	896–903

Refik Halid [Karay], “Gece Kandili” (Hikâye)	904
Şahabettin Süleyman, “Gölgeler ve Hakikatler I” (Fanteziye)	905–908
Tahsin Nahid, “Aşkımın En Güzel Dakikaları” (Şiir)	909
Cemil Süleyman [Alyanakoğlu], “Timsal-i Aşk” (Hikâye)	912–920
Yakub Kadri [Karaosmanoğlu], “Nirvana” (Tiyatro)	921–929
Keçecizâde İzzed Fuad Paşa, “İstanbul: Meşrutiyetten Evvel ve Sonra” (Tercüme)	930–942
Şahabettin Süleyman, “Çıkılmaz Sokak” (Tiyatro)	944–957
Safveti Ziya, “Yıldız Böcekleri” (Roman)	957–963
Bilmece ve Müsabakalar	966

Sayı:10	Temmuz 1325/1909	Sayfa
M.Rauf, “Bir Senelik İnkılab-Ne Yaptık? Ne Yapmadık” (Makale)		968–973
Süleyman Nazif, “Sulh-i Müsellah” (Makale)		976–977
Mehmed Rauf, “Bir İthaf-ı Hayâli” (Kısa Parça)		978–979
Şahabettin Süleyman, “Gölgeler ve Hakikatler II” (Fanteziye)		980–982
Raif Necdet [Kestelli], “Ruh-ı İnkılâb” (Makale)		983–991
M.Rauf, “İngiltere İhtilâli” (Makale)		992–996
Midhat Cemal [Kuntay], “Tekfur Sarayı ve Türbe-i Fatih” (Şiir)		997–1000
Bedî Nuri, “Hakk-ı İ’tisâb” (Makale)		1001–1015
Ahmet Haşim, “Çöllere VIII” (Şiir)		1016
Refik Halid [Karay], “Uçurtmalar” (Hikâye)		1017
Mehmet Ali Tevfik, “Güneş ve Hadisât-ı Arziyye” (Makale)		1018–1028
Mehmet Behçet [Yazar], “Hürriyet” (Şiir)		1029
Müfid Ratib, “Tiyatro ve Ahlâk” (Edebî İnceleme)		1032–1036
Tahsin Nahid, “Menfadan Avdet” (Şiir)		1037–1038
Keçecizâde İzzed Fuad Paşa, “İstanbul: Meşrutiyetten Evvel ve Sonra” (Tercüme)		1039–1045
Şahabettin Süleyman, “Çıkılmaz Sokak” (Tiyatro)		1047–1054
Safveti Ziya, “Yıldız Böcekleri” (Roman)		1058–1068
Bilmece ve Müsabakalar		1069–1070

Sayı:11	Ağustos 1325/1909	Sayfa
	Bedî Nuri, “Matbûât ve İzdiham” (Makale)	1072–1081
	Hüseyin Kâzım [Kadri], “Eski-Yeni” (Mülâhaza-i Edebiye)	1083–1085
	Raif Necdet [Kestelli], “Maârif-i İbtidaiyye” (Makale)	1087–1091
	Faik Ali [Ozansoy], “Sa’ d-âbâd” (Şiir)	1092
	Hamdullah Subhi [Tanrıöver], “Vatan” (Şiir)	1093
	Cemil Süleyman [Alyanakoğlu], “Kadın İntikamı” (Hikâye)	1094–1101
	Refik Halid [Karay], “Piyanonun Abajurları” (Hikâye)	1102
	Safvet Nezihi, “Meyyâl-i Çehar-bâd” (Makale)	1103–1115
	Yakub Kadri [Karaosmanoğlu], “Veda” (Tiyatro)	1116–1125
	M.Rauf, “İngiltere İhtilâli” (Makale)	1126–1133
	Şahabettin Süleyman, “Gölgeler ve Hakikatler III” (Fanteziye)	1135–1138
	Mehmet Behçet [Yazar], “Halecan” (Şiir)	1139
	Baha Tevfik, “Fikir-Fiil” (Makale)	1140–1145
	Keçecizâde İzzed Fuad Paşa, “İstanbul: Meşrutiyetten Evvel ve Sonra” (Tercüme)	1146–1150
	Fransa Sefareti Müsteşarı Mösyö Bub, “18.Asırda Türklerin Ressamları” (Tercüme)	1151–1165
	Şahabettin Süleyman, “Çıkmaz Sokak” (Tiyatro)	1166–1180
	Bilmece ve Müsabakalar	1181

Sayı:12	Eylül 1325/1909	Sayfa
	Raif Necdet [Kestelli], “Musâhabe-i Edebiye” (Edebî İnceleme)	1183–1196
	Bedî Nuri, “Musâhabe-i İçtimaiyye-Ferdiyyûn ve İştirakiyyûn” (Makale)	1197–1207
	Ahmet Hikmet [Müftüoğlu], “Bir Mehtap Gecesi” (Hikâye)	1208–1212
	Mehmet Emin [Yurdakul], “Biliniz Ki Ey Gaddarlar” (Şiir)	1213
	Tristan Bernar, “Agat’ın Kaçırılması” (Tiyatro)	1214–1224
	Ali Ekrem [Bolayır], “Hufre-i Memât” (Şiir)	1225
	Hüseyin Suad [Yalçın], “Samimi Hasbihaller I” (Şiir)	1226
	Faik Ali [Ozansoy], “Aşk-ı Sakin” (Şiir)	1227

İzzet Melih [Devrim], “Garip Bir His” (Hikâye)	1228
Sami Paşazâde Sezai, “Kitabe-i Seng-i Mezar” (Kısa Parça)	1230
Kemaleddin, “Alman Cemiyet-i Ziraiyesi ve Laypzig Sergisi- Musâhabe-i Ziraiye” (Makale)	1231–1238
M.Rauf, “Ey Şiir” (Şiir)	1238
M.Rauf, “Felsefe-i Müsbete-Ogüst Kont ve Kontizm” (Makale)	1239–1243
Abdülhâk Hâmid [Tarhan], “Rakkase-Heykel” (Şiir)	1246–1247
M.Ferid, “Tarihî Makale-Varen’de Bir Gece” (Makale)	1248–1254
Mehmet Rauf, “Çarşaf Altında” (Hikâye)	1256–1260
Mehmet Emin [Yurdakul], “Vatan Tehlikede” (Şiir)	1261–1263
Müfid Ratib, “Tiyatro ve Ahlâk” (Edebî İnceleme)	1264–1270
M. D. , “Hareket-i Fenniyye-Keşfiyât ve İhtirâât” (Makale)	1271–1273
Safveti Ziya, “Yıldız Böcekleri” (Roman)	1275–1282
Fihrist (2.Cilt)	1283–1294
Bilmece ve Müsabakalar	1296

Sayı:13	Teşrin-i Evvel 1325/Ekim 1909	Sayfa
Raif Necdet [Kestelli], “Musâhabe-i Edebiye” (Edebî İnceleme)		4–10
Mehmet Behçet [Yazar], “İcmâl-i Ahvâl-i Siyasiye” (Makale)		11–15
Abdülhâk Hâmid [Tarhan], “Mazi Mesirelerinden” (Şiir)		16–17
M.Rauf, “Hükûmet-i Avam ve İngiltere” (Makale)		18–23
M. R. , “Musâhabe-i Felsefiyye-Tolstoyizm ve Tolstoy” (Makale)		24–27
(—), “Fas’da İspanyollar” (Makale)		28–30
(—), “Kendi Kendine Müteharrik Tekerlek” (Makale)		31–32
Mehmet Rauf, “Çıkmaz Sokak” (Edebî İnceleme)		33–39
Kamil Flamaryon, “Ecrâm-ı Semâviye İle Muhabere Kabil Mi?” (Makale)		39–44
(—), “ << Otokrom >> Plaklar Vasıtasıyla Renkli Fotoğraf” (Makale)		45–47
Nurettin Ramih, “Meşrutiyet Çocukları-Vefayât-ı Etfâle Karşı Tedâbir-i Müessire” (Makale)		49–54
Mehmet Emin [Yurdakul], “Hayat Kavgası” (Şiir)		55

Şahabettin Süleyman, “Aziz Katil” (Tiyatro)	56–63
(—), “Kutup Şimali Keşf Edildi” (Makale)	65–70
(—), “Kuvve-i Harûriyye-i Şemsiyenin Kuvve-i Muharrikeye Tahvili” (Makale)	71
Emine Semiyeye, “Taş Hatun” (Hikâye)	72–75
Raif Necdet [Kestelli], “Ah, O Zaman” (Makale)	76–77
M.Rauf, “Dilenci” (Tiyatro)	80–88
Nota, İlân ve Bilmeceler	89–96

Sayı:14	Teşrin-i Sani 1325/Kasım 1909	Sayfa
İdare, “Kari ve Karielerimize” (Kısa Bölüm)		104
Raif Necdet [Kestelli], “Musâhabe-i Edebiyye” (Edebî İnceleme)		105–115
M.Rauf, “Sosyalizmin Şekl-i Hâzırı” (Makale)		117–126
Abdülhâk Hâmid [Tarhan], “Yine Mazi Mesirelerinden-Bir Zerre İniyet” (Şiir)		127–128
M.Rauf, “Aşk-ı İnsaniyet” (Şiir)		129
Mehmet Behçet [Yazar], “Kamer” (Şiir)		130
M.Rauf, “Tarih-i Medeniyete Bir Nazar-Makale-i Tarihiyye” (Makale)		134–142
Cemil Süleyman [Alyanakoğlu], “Bir Fecâa” (Hikâye)		142–148
Cemil Süleyman [Alyanakoğlu], “Beni Terk Eden Kadına” (Hikâye)		146
Nurettin Ramih, “Hayat-ı İçtimaiyyeyi Kemiren Hastalıklar-Veremden Telefât” (Makale)		149–155
Ubeydullah Esad, “Mısır” (Gezi Yazısı)		156–169
Mehmet Emin [Yurdakul], “İssız Ev” (Şiir)		170
M.Kemaleddin, “Harekât-ı Arziyye: Esbâbı-Küre-i Arzın Suret-i Teşekkülü” (Makale)		171–178
Bilmece ve Müsabakalar		179

Sayı:15	Kanun-ı Evvel 1325/Aralık 1909	Sayfa
Raif Necdet [Kestelli], “Musâhabe-i Edebiyye” (Edebî İnceleme)		184–193
Hüseyin Siret [Özsever], “Yıkık Köy” (Şiir)		196
Midhat Cemal [Kuntay], “Harb” (Şiir)		197
Ali Ekrem [Bolayır], “Yeni Çehreler I –Genç Kız” (Şiir)		198–199
Ahmet Hikmet [Müftüoğlu], “Bir Mektup” (Mektup)		202–209
Hasan Tahsin, “Musâhabe-i İktisadiye-Vergiler” (Makale)		214–222
Ali Canib [Yöntem], “Leyl-i Seheran” (Şiir)		223
Ali Ekrem [Bolayır], “Jan” (Hikâye)		224–231
Raif Necdet [Kestelli], “Bedbaht Vicdanım” (Hikâye)		234–235
(—), “Lasal, Marks ve Erfurt Kongresi” (Makale)		237–242
Mehmet Behçet [Yazar], “Rodos Heykeli” (Şiir)		243
M.Rauf, “Orlean Kahramanı” (Makale)		244–250
Uşşakizâde Hâlid Ziya, “Tezad” (Edebî İnceleme)		251–252
İzzet Melih [Devrim], “Tezad” (Roman)		253–262
Yeni Kitaplar, Bilmeceler, İlânlar		263–266

Sayı:16	Kanun-ı Sani 1325/Ocak 1910	Sayfa
Raif Necdet [Kestelli], “Musâhabe-i Edebiyye” (Edebî İnceleme)		272–296
Ali Ekrem [Bolayır], “Yeni Çehreler II-Küçük Bey” (Şiir)		299
Mehmet Behçet [Yazar], “Leyâl-i Hicran” (Şiir)		300
Halide Salih, “Zılâl-i Emvât” (Gezi Yazısı)		301–314
M. R. , “Her Şeyi Sevmek İstedim” (Şiir)		316
Midhat Cemal [Kuntay], “Edebiyat-ı Hâzıra-Tenkide mi Muhtacız Medh-i Mütakabile mi?” (Tenkit Yazısı)		317–324
Ali Fahri [Ağababa], “Hicran-ı Müebbed” (Hikâye)		325–337
(—), “Düello Adet-i Sakimesi;Menşeyi,Mahiyeti (Makale)		338-341
İzzet Melih [Devrim], “Tezat” (Roman)		342–353
Bilmece ve Müsabakalar		354–355

2.Yazar Adına Göre Dizin

- Abdülhâk Hâmid [Tarhan]: — Rakkase-Heykel; (Şiir),RK, nr.12,s.1246–1247
 — Mazi Mesirelerinden; (Şiir),RK, nr.13,s.16–17
 — Yine Mazi Mesirelerinden-Bir Zerre İnayet; (Şiir),RK, nr.14,s.127–128
- Ahmet Haşim: — Şi'r-i Kamer 7-Nehir Üzerinde; (Şiir),RK, nr.9,s.878
 — Çölleri VIII; (Şiir),RK, nr.10,s.1016
- Ahmet Hikmet [Müftüoğlu]: — Bir Mehtab Gecesi; (Hikâye),RK, nr.12, s.1208–1212
 — Bir Mektup; (Mektup),RK, nr.15,s.202–209
- Ali Canib [Yöntem]: — Leyl-i Seheran; (Şiir),RK, nr.15,s.223
- Ali Ekrem [Bolayır]: — Köprülü; (Şiir),RK, nr.9,s.853–855
 — Hufre-i Memât; (Şiir),RK, nr.12,s.1225
 — Yeni Çehreler I-Genç Kız; (Şiir),RK, nr.15, s.198- 199
 — Jan; (Hikâye),RK, nr.15,s.224–231
 — Yeni Çehreler II-Küçük Bey; (Şiir),RK, nr.16, s.299
- Ali Fahri [Ağababa]: — Hicran-ı Müebbed; (Hikâye),RK, nr.16, s.325–337
- Baha Tevfik: — Fikir-Fiil; (Makale),RK, nr.11,s.1140–1145
- Bedî Nuri: — Maltus Kanunu; (Makale),RK, nr.9,s.856–865
 — Hakk-ı İ'tisab; (Makale),RK, nr.10,s.1001–1015
 — Matbûât ve İzdiham; (Makale),RK, nr.11, s.1072–1081
 — Musâhabe-i İçtimaiyye-Ferdiyyûn ve İştirakiyyûn; (Makale),RK, nr.12,s.1197–1207

Cemil Süleyman

- [Alyanakoğlu]: — Timsal-i Aşk; (Hikâye),RK, nr.9,s.912–920
 — Kadın İntikamı; (Hikâye),RK, nr.11,s.1094–1101
 — Bir Fecâa; (Hikâye),RK, nr.14,s.142–148
 — Beni Terk Eden Kadına; (Hikâye),RK,
 nr.14,s.146

Emin Bülend [Serdaroğlu]: — Bir Kadına; (Şiir),RK, nr.9,s.886

Emine Semiye: — Kıymet-i Nisviyyet; (Hikâye),RK, nr.9,
 s.880–885

— Taş Hatun; (Hikâye),RK, nr.13,s.72–75

Faik Ali [Ozansoy]: — Belki Hülya ve Belki Bir Rüya; (Şiir),RK, nr.9,
 s.868

— Sa'd-âbâd; (Şiir),RK, nr.11,s.1092

— Aşk-ı Sakin; (Şiir),RK, nr.12,s.1227

Halide Salih: — Zılâl-ı Emvât; (Gezi Yazısı),RK, nr.16,s.301–314

Hamdullah Subhi [Tanrıöver]:— Vatan; (Şiir),RK, nr.11,s.1093

Hasan Tahsin: — Musâhabe-i İktisadiye-Vergiler; (Makale),RK,
 nr.15,s.214–222

Hüseyin Kâzım [Kadri]: — Eski-Yeni; (Mülâhaza-i Edebiye),RK, nr.11,
 s.1083–1085

Hüseyin Siret [Özsever]: — Yıkık Köy; (Şiir),RK, nr.15,s.196

Hüseyin Suad [Yalçın]: — Samimi Hasbihaller I, (Şiir),RK, nr.12,s.1226

İzzet Fuad Paşa: — İstanbul: Meşrutiyetten Evvel ve Sonra;
 (Tercüme),RK, nr.9,s.930–942;nr.10,
 s.1039–1045;nr.11,s.1146–1150

İzzet Melih [Devrim]: — Garip Bir His; (Hikâye),RK, nr.12,s.1228

— Tezad; (Tefrika Roman),RK, nr.15,
 s.251–262;nr.16,s.342–353

Kamil Flamaryon: — Ecrâm-ı Semâviye ile Muhabere Kabil Mi?;
 (Makale),RK, nr.13,s.39–44

Kemaleddin: — Alman Cemiyet-i Ziraiyyesi ve Laypzig Sergisi;
 (Makale),RK, nr.12,s.1231–1238

- M. D. : — Hareket-i Fenniyye-Keşfiyât ve İhtirâât;
(Makale),RK, nr.12,s.1271–1273
- M. Ferid: — Tarihî Makale-Varen’de Bir Gece; (Makale),RK,
nr.12,s.1248–1254
- M. Kemaleddin: — Hareket-i Arziyye: Esbâbı-Küre-i Arzın Suret-i
Teşekkülü; (Makale),RK, nr.14,s.171–178
- M. R. — Musâhabe-i Felsefiyye-Tolstoyizm ve Tolstoy;
(Makale),RK, nr.13,s.24–27
- M. Rauf: — Her Şeyi Sevmek İstedim; (Şiir),RK, nr.16,s.316
- İngiltere İhtilâli; (Makale),RK, nr.9,s.871–877;
nr.10,s.992–996;nr.11,s.1126–1133
- Bir Senelik İnkılâb-Ne Yaptık? Ne Yapmadık?;
(Makale),RK, nr.10,s.968–973
- Ey Şiir; (Şiir),RK, nr.12,s.1238
- Felsefe-i Müsbete-Ogüst Kont ve Kontizm;
(Makale),RK, nr.12,s.1239–1243
- Hükûmet-i Avam ve İngiltere;(Makale), RK,
nr.13,
s.18–23
- Dilenci; (Tiyatro),RK, nr.13,s.80–88
- Sosyalizmin Şekl-i Hâzırı; (Makale),RK,
nr.14,s.117–126
- Aşk-ı İnsaniyet; (Şiir),RK, nr.14,s.129
- Tarih-i Medeniyete Bir Nazar-Makale-i Tarihiye;
(Makale),RK, nr.14,s.134–142
- Orlean Kahramanı; (Makale),RK, nr.15,
s.244–250
- Mahmud Sadık: — Hürriyet-i Fikir ve Kelâm; (Makale),RK, nr.9,
s.848–852

- Mehmet Ali Tefvik: — Güneş ve Hadisât-ı Arziyye; (Makale),RK, nr.9, s.887–893
 — Güneş ve Hadisât-ı Arziyye; (Makale),RK, nr.10, s.1018–1028
- Mehmet Behçet [Yazar]: — Hürriyet; (Şiir),RK, nr.10,s.1029
 — Halecan; (Şiir),RK, nr.11,s.1139
 — İcmâl-i Ahvâl-i Siyasiyye; (Makale),RK, nr.13,s.11–15
 — Kamer; (Şiir),RK, nr.14,s.130
 — Rodos Heykeli; (Şiir),RK, nr.15,s.243
 — Leyâl-i Hicran; (Şiir),RK, nr.16,s.300
- Mehmet Emin [Yurdakul]: — Biliniz Ki Ey Gaddarlar; (Şiir),RK, nr.12,s.1213
 — Vatan Tehlikede; (Şiir),RK, nr.12,s.1261–1263
 — Hayat Kavgası; (Şiir),RK, nr.13,s.55
 — Issız Ev; (Şiir),RK, nr.14,s.170
- Mehmet Rauf: — Asıl Demet; (Küçük Hikâye),RK, nr.9,s.869
 — Bir İthaf-ı Hayâli; (Kısa Parça),RK, nr.10, s.978–979
 — Çarşaf Altında; (Hikâye),RK, nr.12,s.1256–1260
 — Tetkikât-ı Edebiye-Çıkmaz Sokak; (Edebî İnceleme),RK, nr.13,s.33–39
- Midhat Cemal [Kuntay]: — Tekfur Sarayı ve Türbe-i Fatih; (Şiir),RK, nr.10, s.997–1000
 — Harb; (Şiir),RK, nr.15,s.197
 — Edebiyat-ı Hâzıra-Tenkide Mi Muhtacız Medh-i Müteakabile Mi?; (Tenkit Yazısı),RK,nr.16, s.317–324
- Mösyö Bub: — 18.Asırda Türklerin Ressamları; (Tercüme),RK, nr.11,s.1151–1165
- Müfid Ratib: — Tiyatro ve Ahlâk; (Edebî İnceleme),RK, nr.10, s.1032–1036;nr.12,s.1264–1270

- Nurettin Ramih: — Meşrutiyet Çocukları-Vefayât-ı Etfâle Karşı
Tedâbir-i Müessire; (Makale),RK, nr.13,s.49–54
- Hayat-ı İçtimaiyeyi Kemiren Hastalıklar-
Veremden Telefât; (Makale),RK, nr.14,
s.149–155
- Raif Necdet [Kestelli]: — Musâhabe-i Edebiye; (Edebî İnceleme),RK,
nr.12,s.1183–1196;nr.13,s.4–10;nr.14,s.105–115;
nr.15,s.184–193;nr.16,s.272–296
- Ruh-ı İnkılâb; (Makale),RK, nr.10,s.983–991
- Maarif-i İbtidaiye; (Makale),RK, nr.11,
s.1087–1091
- Ah, O Zaman; (Makale),RK, nr.13,s.76–77
- Bedbaht Vicdanım; (Hikâye),RK, nr.15,
s.234–235
- Rauf Yekta: — Memalik-i Şarkiyede Seyahat-i Musikiye;
(Makale),RK, nr.9,s.896–903
- Refik Halid [Karay]: — Gece Kandili; (Hikâye),RK, nr.9,s.904
- Uçurtmalar; (Hikâye),RK, nr.10,s.1017
- Piyanonun Abajurları; (Hikâye),RK, nr.11,s.1102
- Safvet Nezihi: — Meyyâl-i Çehar-bâd; (Makale),RK, nr.11,
s.1103–1115
- Safveti Ziya: — Yıldız Böcekleri; (Tefrika Roman),RK, nr.9,
s.957–963;nr.10,s.1058–1068;nr.12,s.1275–1282
- Sami Paşazâde Sezai: — Kitabe-i Seng-i Mezar; (Kısa Parça),nr.12,s.1230
- Süleyman Nazif: — Sulh-i Müsellah; (Makale),RK, nr.10,976–977
- Şahabettin Süleyman: — Gölgele ve Hakikatler I-II-III; (Fanteziye),RK,
nr.9,s.905–908;nr.10,s.980–982;nr.11,
s.1135–1138
- Çıkmaz Sokak; (Tiyatro),RK, nr.9,s.944–957;
nr.10,s.1047–1054;nr.11,s.1166–1180
- Aziz Katil; (Tiyatro),RK, nr.13,s.56–63

- Tahsin Nahid: — Aşkımın En Güzel Dakikaları; (Şiir),RK, nr.9, s.909
- On Temmuz Takdis Edelim;(Şarkı Güftesi),RK, nr.10,s.1056
- Menfadan Avdet; (Şiir),RK, nr.10,s.1037–1038
- Tristan Bernar: — Agat'ın Kaçırılması; (Tiyatro),RK, nr.12, s.1214–1224
- Uşşakizâde Hâlid Ziya: — Tezad; (Edebî İnceleme),RK, nr.15,s.251–252
- Ubeydullah Esad: — Mısır; (Gezi Yazısı),RK, nr.14,s.156–169
- Yakub Kadri
- [Karaosmanoğlu]: — Nirvana; (Tiyatro),RK, nr.9,s.921–929
- Veda; (Tiyatro),RK, nr.11,s.1116–1125
- İmzasız: — Fas'da İspanyollar; (Makale),RK, nr.13,s.28–30
- Kendi Kendine Müteharrik Tekerlek; (Makale), RK, nr.13,s.31–32
- << Otokrom >> Plaklar Vasıtasıyla Renkli Fotoğraf; (Makale),RK, nr.13,s.45–47
- Kutup Şimali Keşf Edildi; (Makale),RK, nr.13,s.65–70
- Kuvve-i Harûriyye-i Şemsiyenin Kuvve-i Muharrikeye Tahvili; (Makale),RK, nr.13,s.71
- Lasal, Marks ve Erfurt Kongresi; (Makale),RK nr.15,s.237–242
- Düello Adet-i Sakimesi;Menşeyi,Mahiyeti; (Makale),RK,nr.16,s.338-341

3.Tematik Dizin

a. İçtimaî Yazılar

- Bedî Nuri: — Maltus Kanunu; (Makale),RK, nr.9,s.856–865
- Bedî Nuri: — Hakk-ı İ'tisab; (Makale),RK, nr.10,s.1001–1015
- Bedî Nuri: — Matbûât ve İzdiham; (Makale),RK, nr.11,
s.1072–1081
- Bedî Nuri: — Musâhabe-i İçtimaiyye-Ferdiyyûn ve
İştirakiyyûn; (Makale),RK, nr.12,s.1197–1207
- (—) : — Fas'da İspanyollar; (Makale),RK, nr.13,s.28–30
- Raif Necdet [Kestelli]: — Ah, O Zaman; (Makale),RK, nr.13,s.76–77
- M.Rauf: — Sosyalizmin Şekl-i Hâzırı; (Makale),RK,
nr.14,s.117–126
- (—) : — Düello Adet-i Sakimesi;Menşeyi,Mahiyeti;
(Makale),RK,nr.16,s.338-341

b. Fennî Yazılar

- Mehmet Ali Tevfik: — Güneş ve Hadisât-ı Arziyye; (Makale),RK, nr.9,
s.887–893
- Mehmet Ali Tevfik: — Güneş ve Hadisât-ı Arziyye; (Makale),RK, nr.10,
s.1018–1028
- Kemaleddin: — Alman Cemiyet-i Ziraiyyesi ve Laypzig Sergisi;
(Makale),RK, nr.12,s.1231–1238
- M. D. : — Hareket-i Fenniyye-Keşfiyât ve İhtirâât;
(Makale),RK, nr.12,s.1271–1273

- (—) : — Kendi Kendine Müteharrik Tekerlek; (Makale), RK, nr.13,s.31–32
- Kamil Flamaryon: — Ecrâm-ı Semâviye ile Muhabere Kabil Mi?; (Makale),RK, nr.13,s.39–44
- (—) : — << Otokrom >> Plaklar Vasıtasıyla Renkli Fotoğraf; (Makale),RK, nr.13,s.45–47
- Nurettin Ramih: — Meşrutiyet Çocukları-Vefayât-ı Etfâle Karşı Tedâbir-i Müessire; (Makale),RK, nr.13,s.49–54
- (—) : — Kutup Şimali Keşf Edildi; (Makale),RK, nr.13,s.65–70
- (—) : — Kuvve-i Harûriyye-i Şemsiyenin Kuvve-i Muharrikeye Tahvili; (Makale),RK, nr.13,s.71
- Nurettin Ramih: — Hayat-ı İçtimaiyeyi Kemiren Hastalıklar-Veremden Telefât; (Makale),RK, nr.14, s.149–155
- M. Kemaleddin: — Hareket-i Arziyye: Esbâbı-Küre-i Arzın Suret-i Teşekkülü; (Makale),RK, nr.14,s.171–178

c. Felsefî Yazılar

- Baha Tevfik: — Fikir-Fiil; (Makale),RK, nr.11,s.1140–1145
- M.Rauf: — Felsefe-i Müsbete-Ogüst Kont ve Kontizm; (Makale),RK, nr.12,s.1239–1243
- M. R. : — Musâhabe-i Felsefiyye-Tolstoyizm ve Tolstoy; (Makale),RK, nr.13,s.24–27

d. Tarihî Yazılar

- M. Rauf: — İngiltere İhtilâli; (Makale),RK, nr.9,s.871–877
- M. Rauf: — İngiltere İhtilâli; (Makale),RK, nr.10,s.992–996
- Safvet Nezihi: — Meyyâl-i Çehar-bâd; (Makale),RK, nr.11,
s.1103–1115
- M. Rauf: — İngiltere İhtilâli; (Makale),RK, nr.11,
s.1126–1133
- M. Ferid: — Tarihî Makale-Varen’de Bir Gece; (Makale),RK,
nr.12,s.1248–1254
- M. Rauf: — Tarih-i Medeniyete Bir Nazar-Makale-i Tarihiye;
(Makale),RK, nr.14,s.134–142
- M. Rauf: — Orlean Kahramanı; (Makale),RK, nr.15,
s.244–250

e. Siyasî Yazılar

- Mahmud Sadık: — Hürriyet-i Fikir ve Kelâm; (Makale),RK, nr.9,
s.848–852
- M. Rauf: — Bir Senelik İnkılâb-Ne Yaptık? Ne Yapmadık?;
(Makale),RK, nr.10,s.968–973
- Süleyman Nazif: — Sulh-i Müsellah; (Makale),RK, nr.10,976–977
- Mehmet Behçet [Yazar]: — İcmâl-i Ahvâl-i Siyasiyye; (Makale),RK,
nr.13,s.11–15
- M. Rauf: — Hükûmet-i Avam ve İngiltere;(Makale), RK,
nr.13,
s.18–23

f. İktisadî Yazılar

- Hasan Tahsin: — Musâhabe-i İktisadiye-Vergiler; (Makale),RK,
nr.15,s.214–222
- (—): — Lasal, Marks ve Erfurt Kongresi; (Makale),RK
nr.15,s.237–242

g. Sanat Konulu Yazılar

- Rauf Yekta: — Memalik-i Şarkiyyede Seyahat-i Musikiye;
(Makale),RK, nr.9,s.896–903

ğ. Eğitim Konulu Yazılar

- Raif Necdet [Kestelli]: — Ruh-ı İnkılâb; (Makale),RK, nr.10,s.983–991
- Raif Necdet [Kestelli]: — Maarif-i İbtidaiye; (Makale),RK, nr.11,
s.1087–1091

h. Edebî Yazılar

(1). Edebiyat-Manzûm Eserler

(a). Şiirler

- Ali Ekrem [Bolayır]: — Köprülü; (Tarih Konulu),RK, nr.9,s.853–855
- Faik Ali [Ozansoy]: — Belki Hülya ve Belki Bir Rüya; (Aşk Konulu),
RK, nr.9,s.868
- Ahmet Haşim: — Şi'r-i Kamer 7-Nehir Üzerinde; (Tabiat
Konulu),RK, nr.9,s.878
- Emin Bülemd [Serdaroğlu]: — Bir Kadına; (Aşk Konulu),RK, nr.9,s.886
- Tahsin Nahid: — Aşkımın En Güzel Dakikaları; (Aşk Konulu),RK,
nr.9,s.909
- Midhat Cemal [Kuntay]: — Tekfur Sarayı ve Türbe-i Fatih; (Tarih Konulu),
RK, nr.10,s.997–1000
- Ahmet Haşim: — Çöllere VIII; (Tabiat Konulu),RK, nr.10,s.1016
- Mehmet Behçet [Yazar]: — Hürriyet; (Sosyal Konulu),RK, nr.10,s.1029
- Tahsin Nahid: — Menfadan Avdet; (Sosyal Konulu),RK,
nr.10,s.1037–1038
- Faik Ali [Ozansoy]: — Sa'd-âbâd; (Tarih Konulu),RK, nr.11,s.1092
- Hamdullah Subhi [Tanrıöver]:— Vatan; (Sosyal Konulu),RK, nr.11,s.1093
- Mehmet Behçet [Yazar]: — Halecan; (Aşk Konulu),RK, nr.11,s.1139
- Mehmet Emin [Yurdakul]: — Biliniz Ki Ey Gaddarlar; (Sosyal Konulu),RK,
nr.12,s.1213
- Ali Ekrem [Bolayır]: — Hufre-i Memât; (Tabiat Konulu),RK,
nr.12,s.1225
- Hüseyin Suad [Yalçın]: — Samimi Hasbihaller I, (Aşk Konulu),RK,
nr.12,s.1226
- Faik Ali [Ozansoy]: — Aşk-ı Sakin; (Aşk Konulu),RK, nr.12,s.1227

- M.Rauf: — Ey Şiir; (Sanat Konulu),RK, nr.12,s.1238
- Abdülhâk Hâmid [Tarhan]: — Rakkase-Heykel; (Sanat Konulu),RK, nr.12,s.1246–1247
- Mehmet Emin [Yurdakul]: — Vatan Tehlikede; (Sosyal Konulu),RK, nr.12,s.1261–1263
- Abdülhâk Hâmid [Tarhan]: — Mazi Mesirelerinden; (Tarih Konulu),RK, nr.13,s.16–17
- Mehmet Emin [Yurdakul]: — Hayat Kavgası; (Sosyal Konulu),RK, nr.13,s.55
- Abdülhâk Hâmid [Tarhan]: — Yine Mazi Mesirelerinden-Bir Zerre İnayet; (Tarih Konulu),RK, nr.14,s.127–128
- M.Rauf: — Aşk-ı İnsaniyet; (Tabiat Konulu),RK, nr.14,s.129
- Mehmet Behçet [Yazar]: — Kamer; (Tabiat Konulu),RK, nr.14,s.130
- Mehmet Emin [Yurdakul]: — Issız Ev; (Sosyal Konulu),RK, nr.14,s.170
- Hüseyin Siret [Özsever]: — Yıkık Köy; (Sosyal Konulu),RK, nr.15,s.196
- Midhat Cemal [Kuntay]: — Harb; (Sosyal Konulu),RK, nr.15,s.197
- Ali Ekrem [Bolayır]: — Yeni Çehreler I-Genç Kız; (Aşk Konulu),RK, nr.15,s.198- 199
- Ali Canib [Yöntem]: — Leyl-i Seheran; (Duygusal Konulu),RK, nr.15,s.223
- Mehmet Behçet [Yazar]: — Rodos Heykeli; (Duygusal Konulu),RK, nr.15,s.243
- Ali Ekrem [Bolayır]: — Yeni Çehreler II-Küçük Bey; (Duygusal Konulu), RK, nr.16,s.299
- Mehmet Behçet [Yazar]: — Leyâl-i Hicran; (Duygusal Konulu),RK, nr.16,s.300
- M. R. : — Her Şeyi Sevmek İstedim; (Aşk Konulu),RK, nr.16,s.316

(2). Edebiyat-Mensûr Eserler

(a).Hikâye ve Tefrika Romanlar

- Mehmet Rauf: — Asıl Demet; (Küçük Hikâye),RK, nr.9,s.869
- Emine Semiyye — Kıymet-i Nisviyyet; (Hikâye),RK, nr.9,
s.880–885
- Refik Hâlid [Karay]: — Gece Kandili; (Hikâye),RK, nr.9,s.904
- Cemil Süleyman
[Alyanakoğlu]: — Timsal-i Aşk; (Hikâye),RK, nr.9,s.912–920
- Safveti Ziya: — Yıldız Böcekleri; (Roman),RK, nr.9,s.957–963
- Refik Hâlid [Karay]: — Uçurtmalar; (Hikâye),RK, nr.10,s.1017
- Safveti Ziya: — Yıldız Böcekleri; (Roman),RK, nr.10,
s.1058–1068
- Cemil Süleyman
[Alyanakoğlu]: — Kadın İntikamı; (Hikâye),RK, nr.11,s.1094–1101
- Refik Hâlid [Karay]: — Piyanonun Abajurları; (Hikâye),RK, nr.11,s.1102
- Ahmet Hikmet [Müftüoğlu]: — Bir Mehtab Gecesi; (Hikâye),RK, nr.12,s.1208–
1212
- İzzet Melih [Devrim]: — Garip Bir His; (Hikâye),RK, nr.12,s.1228
- Mehmet Rauf: — Çarşaf Altında; (Hikâye),RK, nr.12,s.1256–1260
- Safveti Ziya: — Yıldız Böcekleri; (Roman),RK, nr.12,
s.1275–1282
- Emine Semiyye — Taş Hatun; (Hikâye),RK, nr.13,s.72–75
- Cemil Süleyman
[Alyanakoğlu]: — Bir Fecâa; (Hikâye),RK, nr.14,s.142–148
- Cemil Süleyman
[Alyanakoğlu]: — Beni Terk Eden Kadına; (Hikâye),RK, nr.14,
s.146
- Ali Ekrem [Bolayır]: — Jan; (Hikâye),RK, nr.15,s.224–231

- Raif Necdet [Kestelli]: — Bedbaht Vicdanım; (Hikâye),RK, nr.15, s.234–235
- İzzet Melih [Devrim]: — Tezad; (Roman),RK, nr.15,s.251–262
- Ali Fahri [Ağababa]: — Hicran-ı Müebbed; (Hikâye),RK, nr.16, s.325–337
- İzzet Melih (Devrim): — Tezad; (Roman),RK, nr.16,s.342–353

(b). Edebî İnceleme ve Tenkit Yazıları

- Müfid Ratip: — Tiyatro ve Ahlâk; (Edebî İnceleme),RK, nr.10, s.1032–1036
- Hüseyin Kâzım [Kadri]: — Eski-Yeni; (Mülâhaza-i Edebiye),RK, nr.11, s.1083–1085
- Raif Necdet [Kestelli]: — Musâhabe-i Edebiye; (Edebî İnceleme),RK, nr.12,s.1183–1196
- Müfid Ratip: — Tiyatro ve Ahlâk; (Edebî İnceleme),RK, nr.12, s.1264–1270
- Raif Necdet [Kestelli]: — Musâhabe-i Edebiye; (Edebî İnceleme),RK, nr.13,s.4–10
- Mehmet Rauf: — Tetkikât-ı Edebiye-Çıkmaz Sokak; (Edebî İnceleme),RK, nr.13,s.33–39
- Raif Necdet [Kestelli]: — Musâhabe-i Edebiye; (Edebî İnceleme),RK, nr.14,s.105–115
- Raif Necdet [Kestelli]: — Musâhabe-i Edebiye; (Edebî İnceleme),RK, nr.15,s.184–193
- Uşşakizâde Hâlid Ziya: — Tezad; (Edebî İnceleme-Romana Ön Yazı),RK, nr.15,s.251–252

- Raif Necdet [Kestelli]: — Musâhabe-i Edebiye; (Edebî İnceleme),RK, nr.16 s.272–296
- Midhat Cemal [Kuntay]: — Edebiyat-ı Hâzıra-Tenkide Mi Muhtacız Medh-i Mütেকabile Mi?; (Tenkit Yazısı),RK,nr.16, s.317–324

(c). Tiyatrolar

- Yakub Kadri
[Karaosmanoğlu]: — Nirvana; (Tiyatro),RK, nr.9,s.921–929
- Şahabettin Süleyman: — Çıkmaz Sokak; (Tiyatro),RK, nr.9,s.944–957
- Şahabettin Süleyman: — Çıkmaz Sokak; (Tiyatro),RK,nr10,s.1047–1054
- Yakub Kadri
[Karaosmanoğlu]: — Veda; (Tiyatro),RK, nr.11,s.1116–1125
- Şahabettin Süleyman: — Çıkmaz Sokak; (Tiyatro),RK, nr.11,s.1166–1180
- Tristan Bernar: — Agat'ın Kaçırılması; (Tiyatro),RK, nr.12, s.1214–1224
- Şahabettin Süleyman: — Aziz Katil; (Tiyatro),RK, nr.13,s.56–63
- M.Rauf: — Dilenci; (Tiyatro),RK, nr.13,s.80–88

(d). Tercümeleler

- Keçecizâde İzzet Fuat: — İstanbul: Meşrutiyetten Evvel ve Sonra; (Tercüme),RK, nr.9,s.930–942
- Keçecizâde İzzet Fuat: — İstanbul: Meşrutiyetten Evvel ve Sonra; (Tercüme),RK, nr.10, s.1039–1045

- Keçecizâde İzzet Fuat: — İstanbul: Meşrutiyetten Evvel ve Sonra; (Tercüme),RK, nr.11, s.1146–1150
- Mösyö Bub: — 18.Asırda Türklerin Reklâmları; (Tercüme) RK, nr.11,s.1151–1165

(e). Diğer Edebî Parçalar

- Şahabettin Süleyman: — Gölgeler ve Hakikatler I-II-III; (Fanteziye),RK, nr.9,s.905–908;nr.10,s.980–982;nr.11, s.1135–1138
- Mehmet Rauf: — Bir İthaf-ı Hayâli; (Kısa Parça),RK, nr.10, s.978–979
- Tahsin Nahid: — On Temmuz Takdis Edelim; (Şarkı),RK, nr.10, s.1056
- Sami Paşazâde Sezai: — Kitabe-i Seng-i Mezar; (Kısa Parça),nr.12,s.1230
- Ubeydullah Esad: — Mısır; (Gezi Yazısı),RK, nr.14,s.156–169
- Ahmet Hikmet [Müftüoğlu]: — Bir Mektup; (Mektup),RK, nr.15,s.202–209
- Halide Salih: — Zılâl-ı Emvât; (Gezi Yazısı),RK, nr.16,s.301–314
- İmzasız: — Neşîde-i Tebrikiye; (Şarkı),RK, nr.9,s.940
- İmzasız: — Deniz Perileri; (Şarkı),RK, nr.11,s.1171
- İmzasız: — Vatan Şarkısı; (Şarkı),RK, nr.14,s.180

4.Fotoğraf, Resim, Tablo ve Karikatürler Dizini

1.Fotoğraflar

<u>Sa. No</u>	<u>S.No</u>	<u>Fotoğraf İçeriği</u>
9	Dış kapak	Edib-i muhterem Recaizâde Ekrem Bey
9	İç kapak	Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa hazretleri
9	850	Harbiye nazırı Salih Paşa, Şeyhülislam Sâhib Molla Bey
9	851	Bahriye nazırı Arif Hikmet Paşa, Ticaret ve Nafia nazırı Gabriyel Efendi Hazretleri
9	856	Hareket Ordusu erkân-ı harbiye reîs-i sânis-i Ali Rıza Paşa
9	857	Istabl-ı Âmire müdürü Binbaşı Şeref Bey
9	858	Zaptiye nazırı Ali Paşa, hariciye müsteşarı Azaryan Efendi; Beyoğlu mutasarrıfı Mazhar Bey, Üsküdar mutasarrıfı Cemal Bey
9	859	Hareket Ordusu kumandanı Hüseyin Hüsnü Paşa
9	860	Padişah hazretlerinin hastane pavyonlarını ziyaretleri (2 adet)
9	861	Padişah hazretlerinin mecrûhîn-i askeriyeye ziyaretleri, mecrûhîn-i askeriyeye ihda olunan saatlerin tevzi'inden evvel
9	862	Mecrûhîn-i askeriyeye ihda olunan saatlerin tevziinden sonra
9	863	Harbiye nezareti meydanında: beyannâme-i hümâyûnun kırââtı
9	866	İngiltere sefaretinde çay ziyafeti, harbiye nezaretinde beyannâme-i hümâyûnun kırââtinden evvel
9	867	İngiltere sefaretinde çay ziyafeti ve med'uvvîn (2 adet)
9	870	Osmanlı ordusunda kullanılmak üzere celbedilen bir balonun Taksim'de gazla doldurulması, beyannâme-i hümâyûnun sûret-i kırâati
9	872	Balonun suûdu
9	873	Osmanlı nâm balonun havada manzarası
9	874	Osmanlı nâm balonun ısı'adı manzarası
9	875	Balonun sepeti
9	877	Fransa posta ve telgraf grevcileri reisi

- 9 **879** 304 senesi Mekteb-i Harbiye mezunları
- 9 **881** Mebûsân-ı kirâmın Mekteb-i Harbiyeyi ziyareti
- 9 **882** Teşrîfât-ı umûmiyye nazırı Galib Paşa
- 9 **883** Zât-ı hazret-i pâdişâhînin Ayasofya'ya ilk cuma selamlığı
- 9 **884** Habeş imparatoru Menelek
- 9 **885** Maliye nâzır-ı sâbıkı Ziya Paşa
- 9 **888** Aydın valisi müşir Kâzım Paşa
- 9 **889** Heyet-i A'yân âzâsından Ömer Rüşdî Paşa
- 9 **890** İpek mutasarrıf ve kumandanı İsmail Hakkı Bey, ilk heyet-i
a'yân âzâsından Emin Bey merhum
- 9 **891** Birinci, İkinci, Üçüncü ordular müfettiş-i umûmîsi seryaveri
Muhyiddin Bey, Beyoğlu jandarma kumandanı Haydar Bey
- 9 **892** İlk heyet âzâsından Altunîzâde İsmail Zühdî Paşa merhum,
Mustafa Zihnî Paşa
- 9 **893** Aydın'da debbağhane, köy menâzırından- kuzular
- 9 **894** Çin menâzırından- bir köşkün medhali, -bir köşk
- 9 **895** Merhum Muzaffereddin Şah ile Mehmed Ali Şah, Mehmed Ali
Şah ile veliaht ve erkân-ı vükelâsı
- 9 **898** Tahran Osmanlı sefareti ve muhafız Kazaklar, Rus kazak
askerleri zabitânı
- 9 **899** Zaman-ı meşrûtiyet'te müstebitlerin adliyede dayak yemesi
(2 adet)
- 9 **900** Zaman-ı meşrûtiyet'te müstebitlerin dayak yemesi
- 9 **901** Raûf Yektâ Bey
- 9 **902** Müstebitlerin zincire vurulması, İran felâketinin müsebbibi
Şeyh Fazlullâh
- 9 **903** İran hariciye vezîr-i sâbıkı Sa'dü'd-devle ve Ayn-ud-Devle ,
şâh-ı müstebidin vâsita-i icrâiyyesi Emîr Bahâdır Sipehsâlâr
- 9 **906** Aydın jandarma mektebinde 325 senesinde ikmâl-i tahsîl eden
efrâd ve zabitân
- 9 **907** Matbûât dâhiliye müdür-i esbakı Kemal Bey, Millî Osmanlı
Tiyatrosu Cemiyeti

- 9 **911** Tahran sefâret-i Osmâniyyesinde mülteciler
- 9 **914** Şahın amcası olan Nâibü's-saltana, şahın biraderi olup tâbiyyet-i Osmâniyyeye giren Şuâu's-saltana
- 9 **915** Adliye veziri Nizâmülmülk, şahın biraderi Sâlâr-üd-devle
- 9 **917** İngiltere kralı Yedinci Edvard
- 9 **918** Avusturya imparatoru Fransuva Jozef, İtalya kralı Viktor Emanuel
- 9 **919** Japonya imparatoru Motsuayto, Rusya çarı ikinci Nikola
- 9 **923** Amerika reis-i cumhuru Mösyö Taft
- 9 **924** Romanya'da Mecidiye kasabasında İslam medresesi
- 9 **927** Manastır valisi Fahri Paşa
- 9 **931** Konya'da Meclis-i Mebûsân'ın yevm-i küşâdında, Konya'da cülûs-ı hümâyûnda resm-i geçit
- 9 **932** Konya'da cülûs-ı hümâyûnda dua kırââtı
- 9 **934** Padişah hazretlerinin Sarayburnu'na muvasalâtı
- 9 **935** Rükûb-ı şâhâneye mahsus Kuşlu Kayık, Zât-ı hazret-i pâdişâhî saltanat kayığıyla hazineyi ziyarete giderken
- 9 **938** Hareket Ordusu efradı Taksim Bahçesi'nde, Hareket Ordusu toplarının Üsküdar'a nakli
- 9 **939** Hareket Ordusu efradı Taksim Meydanı'nda, topçu gönüllü efradı
- 9 **943** Hereke seyâhat-i hümâyûnu, padişah hazretlerinin kumaş fabrikasından avdetleri
- 9 **946** Hereke seyâhat-i hümâyûnu, Hereke'de padişah hazretlerine mahsus köşk
- 9 **947** Hereke'de işçilerin padişah hazretlerini istikbali, kılıç alayında süferâyâ tahsis olunan saltanat çadırı
- 9 **950** Hereke'ye teşrif-i şâhâne, Padişah Ertuğrul yatında
- 9 **951** Hereke istasyon binası, padişah hazretlerini istikbale gelen köy ahalisi
- 10 **Dış kapak** Hareket Ordusu kumanda heyet-i âlîsi
- 10 **İç kapak** Edib-i vatanperver Kemal Bey merhum

- 10 971 Büyük vatanperver Mahmud Şevket Paşa
- 10 974 Kahraman-ı hürriyet Binbaşı Enver Bey
- 10 975 Kahraman-ı hürriyet Kolağası Niyazi Bey
- 10 977 Kahramân-ı hürriyet İsmail Hakkı Bey
- 10 982 Hareket Ordusu erkân-ı harbiye heyeti
- 10 983 Meclis-i mebusân-ı Osmanî Reisi büyük vatanperver Ahmed Rıza Bey
- 10 984 Muhterem Mebuslarımız: Rıza Tefvik Bey-Edirne, Talat Bey-Edirne, Âsım Bey-Edirne, Seyfullah Efendi-Erzurum
- 10 985 Hacı Şevket Efendi-Erzurum, Ahmed Müfid Bey-İzmit, Anastass Efendi-İzmit, Aristidi Paşa-İzmir
- 10 986 Nesim Mazliyah Efendi-İzmir, Karolidi Efendi-İzmir, Alber Faraci Efendi-İstanbul, Halacyan Efendi-İstanbul
- 10 987 Zohrab Efendi-İstanbul, Refik Bey merhum-İstanbul, Eşref Efendi-Isparta, Sami Efendi-Isparta
- 10 988 Teodor Pavlof Efendi-Üsküp, İsmail Hakkı Bey-Amasya, Fâzıl Arif Efendi-Amasya
- 10 989 Talat Bey-Ankara, Mahir Saîd Bey-Ankara, Şeyh Safvet Efendi-Urfa
- 10 990 Bedri Bey-İpek, Aziz Paşa Berat, Abdullah Sabri Bey-Bursa
- 10 991 Mehmet Tahir Bey-Bursa, Ahmed Paşa-Basra, Talib Bey-Basra
- 10 992 Sasun Efendi-Bağdad, Ömer Mansur Paşa-Bingazi, Süleyman Elbistani-Beyrut
- 10 993 Şeref Efendi-Prizen, Yahya Bey-Prizen, Hasan Bey-Priştina
- 10 994 Hasan Fuad Paşa-Priştina, Agop Efendi-Tekirdağ
- 10 995 Mehmet Ali Bey-Canik, Süleyman Efendi-Cebel Bereket
- 10 998 Kasım Zeynel Efendi-Cidde, Ali Osman Efendi-Çorum, Münir Bey-Çorum, Ali Cenani Bey-Halep
- 10 999 Mustafa Nuri Bey-Halep, Mer'î Paşa-Halep, Nafi Paşa-Halep, Mustafa Efendi-Humus
- 10 1002 Basri Bey-Debre, Süleyman Bey-Dedeagaç, Esad Paşa- Drac

- 10 **1003** Adil Bey-Tekirdağ, Lütfi Fikri Bey-Dersim, Ahmed Muhib Efendi-Denizli
- 10 **1004** Arif Bey merhum-Diyarbakır, Mustafa Nuri Efendi-Dîvâniye, Hızır Lütfi Bey-Zor
- 10 **1005** Abdurrezzak Efendi-Siirt, Mithat Bey-Siroz, Dalçef Efendi-Siroz
- 10 **1006** Nâşid Bey-Siroz, Hüsnü Bey-Sivas, Ahmed Şükrü Bey-Sivas
- 10 **1007** Ziya Efendi-Sivas, Mehmed Efendi-San'â, Sâdık Bey-Trablusgarb
- 10 **1008** Mazhar Bey- Trabzon, Naci Bey Trablusgarb, Mustafa Arif Bey-Kırkkilise, Feyzî Bey-Karahisar
- 10 **1009** Mustafa Bey-Karahisar-ı Şarkî, Salim Bey-Karahisâr-ı Sâhib, Kâmil Efendi-Karahisâr-ı Sâhib, Emin Efendi-Konya
- 10 **1010** Bedîî Nuri Bey
- 10 **1012** Ömer Bey-Konya, Emin Efendi-Genc, Cemal Bey-Kütahya
- 10 **1013** Mişel Efendi-Gümülcine, İsmail Hakkı Bey-Gümülcine, Fehmi Efendi-Gümülcine
- 10 **1014** Ahmed Bey-Lazistan, Ferid Efendi-Lazistan, merhum Arslan Bey-Lazkiye, Penayot Efendi-Midilli
- 10 **1015** Arif Hikmet Bey-Mersin, Ziya Bey- Mamûretü'l-Azîz, Âsım Bey-Mamûretü'l-Azîz, Saîd Paşa-Manisa
- 10 **1018** Ahmed Hamdi Bey-Malatya, Pançedrof Efendi-Manastr, Tarayan Efendi-Manastr
- 10 **1019** İlyas Sami Efendi-Muş, Davud Yosefani Efendi-Musul, Mehmed Ali Fâzıl Efendi-Musul
- 10 **1022** Yorgaki Efendi-Niğde, Muhyiddin Bey-Niğde, Edib Bey-Yozgat, Hayrullah Efendi-Yozgat
- 10 **1023** Ispartalı Efendi İzmir, Kasım Efendi-Ankara, Sadık Bey-Bilecik, Teodor Efendi-Rodos
- 10 **1026** Mişel Efendi-Sakız, Rifat Bey-Haleb
- 10 **1027** Dagavaryan Efendi-Sivas, Tevfik Bey-Kerbela

- 10 **1028** Abdülvehhâb Efendi-Bolu, Ahmet Şerefettin Efendi-Bolu,
Vartkes Efendi-Erzurum, Hayri Bey-Gümüşhane
- 10 **1030** Cülûs-ı hümâyûnu tebliğ için Rusya'ya giden heyet-i mahsûsa
- 10 **1031** 31 Mart hadisesinde meşrûtiyetin muhafazası için Bursa'da
içtima
- 10 **1034** Fas ümerasası (2 adet)
- 10 **1035** Beyoğlu polis müfettişi Çerçil Bey
- 10 **1039** Papa Onuncu Pi
- 10 **1041** Filibe'de tenassur eden Nesimi ve Keşşâf Efendiler
- 10 **1042** Sandanski Efendi
- 10 **1043** Cülûs-ı hümâyûnu tebrike gelen Trabzon konsolosları ve Vali
Arifi Paşa
- 10 **1044** Rusya sefir-i sâbıkı Mösyö Zinovyef
- 10 **1045** Fransa sefir-i sâbıkı Mösyö Konstan
- 10 **1046** Mekteb-i Sultânî futbol kulübü reis ve azaları
- 10 **1063** 28 Haziranda icra edilen bahrî resm-i geçit
- 10 **1064** Haydar Paşa önlerinde donanma-yı Osmânî, resm-i geçitte
Ertuğrul yatında zât-ı hazret-i pâdişâhî
- 10 **1065** Resm-i geçit resimlerinden, Ertuğrul yatının müfarekati
- 10 **1066** Zât-ı hazret-i pâdişâhîyi ta'zîmen toplar atılırken
- 10 **1067** Zât-ı hazret-i pâdişâhîyi ta'zîmen Mesudiye zırhlısından top
atılırken...
- 11 **Dış kapak** Paris'te bulunan ormanda çiçek müsabakası
resimlerinden
- 11 **İç kapak** Veliahd-ı saltanat Yusuf İzzeddin Efendi hazretleri
- 11 **1073** Hâkân-ı mahlûun şehzadesi Burhaneddin Efendi
- 11 **1074** Bursa valisi Azmi Beyefendi
- 11 **1075** Bursa sergisi ziyareti münasebetiyle: Bursa sergisinde halı
dairesi, Bursa sergisinde filatör(filature) makinesi
- 11 **1078** Mihaliç çiftlikât-ı hümâyûnu mahsulâtı dairesi
- 11 **1079** Bursa sergisinde teşhir olunan el işleri
- 11 **1082** Bursa sergisinde bir arma, ipekböceği dairesi

- 11 **1084** Bursa sergisinde teşhir edilen makine ve lambalar
- 11 **1085** Bursa sergisinde Kütahya çini mamulâtı dairesi, Bursa sergisinde meyve sergisi
- 11 **1086** On Temmuz şenliklerinden-On temmuzda zât-ı hazret-i pâdişâhî ile züvvâra tahsis edilen otağ-ı hümâyûn ile çadırlar
- 11 **1087** İpek harekât-ı askeriyyesi: Bir hücum
- 11 **1088** İpek harekât-ı askeriyyesi: Bir cebel topu
- 11 **1089** İpek hâtrât-ı askeriyyesinden-Bir müfrezenin fırka karargâhına vürûdu
- 11 **1090** Beyoğlu mutasarrıf muavini Ahmed Bey
- 11 **1091** Bursa'daki Kasr-ı Hümâyûn
- 11 **1095** Cemil Süleyman Bey
- 11 **1096** Mebûsân-ı Kirâm: Ebüzziya Tevfik Bey-Antalya, Kozmide Efendi-İstanbul, Cami Bey-Fizan
- 11 **1097** Hamparsum Efendi-Adana, Alaaddin Efendi-Bağdad, Habib Bey-Bolu
- 11 **1098** Sava Efendi-Priştine, İsmail Paşa-Tokat, Dimitriyoviç Efendi-Manastır
- 11 **1099** Gani Bey-Denizli, Saîd Efendi-Süleymaniye, Muhyiddin Bey-Senice
- 11 **1100** Fuad Bey-Trablusşam, Vasfi Efendi-Karesi, Mehmed Ali Bey-Kerkük, Abdullah Efendi-Trabzon
- 11 **1101** Tevfik Bey-Van, Papazyan Efendi-Van, Kigam Efendi-Muş, İlhami Bey-Saruhan
- 11 **1103** Keldani patriği Emanuel Efendi
- 11 **1104** Yıldız menazırından-Harem Bahçesindeki göl ve ada
- 11 **1105** Çadır Köşkü'nün önündeki köy
- 11 **1106** Yıldız'da: Hükümdar Salonu, müzenin bir kısmı, silah müzesi
- 11 **1107** Niyazi Bey'in biraderi Osman Fehmi Bey
- 11 **1108** Arap sazendeleri (Tablo)
- 11 **1109** Bulgaristan'ın dersâadet sefiri Sarafof
- 11 **1110** Zât-ı hazret-i pâdişâhînin settâre-i nebeviyyeyi ziyâreti

- 11 **1111** Settâre-i nebeviyye ziyaretinden sonra şehzadegândan Abdülmecîd ve Seyfeddin Efendiler; settâre-i nebeviyyenin ziyaretinden sonra şehzadegândan Necmeddin ve İbrahim Tevfik Efendiler
- 11 **1112** Ziyaretten sonra Meşrutiyet vapuruyla müfârekat-i hümâyûn
- 11 **1113** Hazîne-i hümâyûnu ziyaret etmek üzere zât-ı hazret-i pâdişâhî ile hıdîv-i Mısır arabaya binerken, arabanın Topkapı'ya muvasalatı
- 11 **1114** Padişah hazretleriyle hıdîv-i Mısır Meşrutiyet vapurundan inerken...
- 11 **1115** Şehzade Ömer Faruk Efendi hazretleri
- 11 **1116** Settâre-i nebeviyyenin Topkapı Sarayı'na muvasalatı
- 11 **1118** Mösyö Şoşar'ın cenaze alayı
- 11 **1119** Suda'nın tahliyesinden evvel
- 11 **1123** Kandiye'nin İngilizler tarafından sûret-i tahliyesi, Suda limanında ecnebi bayrakları indirilmezden evvel, Şehzade Süleyman Efendi merhumun cenaze merasimi (2 adet)
- 11 **1126** Kandiye'nin İngiliz asâkiri tarafından tahliyesi
- 11 **1127** Yeniköy'de 10 Temmuz şenliği-Deniz üzerinde inşa edilen tâk
- 11 **1130** Yeniköy'de 10 Temmuz eğlenceleri-Kayık yarışı
- 11 **1131** Yeniköy'de 10 Temmuz'da icra edilen müsâbaka-i bahriyye
- 11 **1133** Yeniköy'ün 10 Temmuz'daki manzarası
- 11 **1134** Hürriyet-i Ebediyye tepesinde rekzedilen tâk-ı zafer
- 11 **1135** Fransızlar tarafından Siroz askerî kulübüne gönderilen hürriyet heykeli
- 11 **1137** Üçüncü musahib Nadir Ağa
- 11 **1141** 11 Nisan'da Cağaloğlu'nda iştiâl eden cephanе arabası
- 11 **1142** Sabık serasker Rıza Efendi, esbak dâhiliye nazırı Memduh Efendi, esbak bahriye nazırı H. Râmî Efendi
- 11 **1143** Esbak mekâtib-i askeriyye müfettişi İsmail Efendi, esbak maarif nazırı Haşim Efendi, sabık bahriye mirlivası Saîd Efendi
- 11 **1144** Firari Selim Melhame Efendi, eski paşalardan
- 11 **1145** Hâkân-ı sâbıkın yaverlerinden Kenan Efendi
- 11 **1147** Maktul Fehim'in son fotoğrafı

- 11 1157 Duvar tezyinatı
- 11 1166 Mısır'dan gelen heyet-i mahsûsa
- 12 **Dış kapak** Şair-i muhterem Mehmed Emîn Bey
 (Bursa seyahat-i hümâyûnunun resimleri (Resimli Kitabın birinci sene-i devriyesi olması hasebiyle okuyuculara hediye olmak üzere yer verilen 13 sayfalık ilave)
- 12 3 Bursa seyahat-i hümâyûnu münasebetiyle: Padişahın Mudanya'ya muvasalatı
- 12 4 Padişahı hâmil Ertuğrul yatı ve istikbale gelen kara halkı
- 12 5 Mudanya iskelesinde Padişaha intizar
- 12 6 Padişah Mudanya iskelesinde
- 12 7 Padişahı istikbal eden Mudanya mekteb-i şakirdânı
- 12 8 Padişah hususî vagonda
- 12 9 Padişaha mahsus vagon dâhili
- 12 10 Güzergâhta müstakbelîn, Bursa istasyonunda avdet-i şahaneye intizar
- 12 11 Bursa istasyonunda avdet-i şahaneye intizar
- 12 12 Maiyet-i şahanede Bursa'da bulunan birinci ordu ümera ve zabitânının gurup halinde alınan fotoğrafı
- 12 13 Mudanya'dan avdet-i padişahî
- 12 14 Bursa istasyonunda zât-ı şahaneye intizar, Mudanya gümrük dairesi
- 12 15 Zât-ı hazret-i padişahî'nin Mudanya'dan İstanbul'a müteveccihen hareketleri
- 12 **İç kapak** Maskat ülkesi imam ve sultanı (es-Seyyid Faysal bin Türkî) hazretleri
- 12 1184 Şehzadegândan Cemaleddin Efendi hazretleri
- 12 1185 A'yândan Muhyiddin Paşa, Amerika'ya giden heyet-i teblîğiyye reisi Ziya Paşa, mülkiye Tekâüt Sandığı nazırı Nuri Bey, Zor mutasarrıf-ı sâbıkı Mahmûd Paşa
- 12 1188 Talat Bey, Abdullah Bey, Londra'da
- 12 1191 Padişahın Mekteb-i Harbiye'ye teşrifleri

- 12 **1192** Padişahın Mekteb-i Harbiye'den avdet-i hümâyûnları
- 12 **1197** Padişahın Mekteb-i Harbiye'den avdetleri
- 12 **1198** Seyâhat-i havâiyye resimlerinden
- 12 **1199** Mısır'da yazdığı makaleden dolayı hüküm giyen edib-i muhterem Şeyh Abdülaziz
- 12 **1200** Seyâhat-i havâiyye resimlerinden, mecrûhînin nakli
- 12 **1201** Seyâhat-i havâiyye tecrübelerinde hakemler, Peteni'de vukua gelen kaza
- 12 **1202** İkinci Ceza Mahkemesi riyasetine tayin buyurulan Azmi Bey
- 12 **1204** İspanya kralı on ikinci Alfons'un Alman kruvazörü (Freya)'yı ziyareti
- 12 **1205** Seyâhat-i havâiyyede mecruh olan (Bleryö) ile zevcesi
- 12 **1216** Hüseyin Hasîb Bey
- 12 **1217** Tahran sefaret-i başkâtibi Reşîd Safvet Bey
- 12 **1218** İspanya kralının mahdumu ile sütanesi
- 12 **1219** Bursa Mekteb-i Harbiyesi, Bursa'da böcekhaneler
- 12 **1220** Bir Fransız giyotini
- 12 **1221** İspanya reîs-i vükelâsı Mösyö Mora(Maura)
- 12 **1224** Kutb-ı şimâlî kâşifi Doktor Kok(Cock) ve köpekleri
- 12 **1232** Laypzig'de küşad olunan serginin küşadı merasiminden, Laypzig ziraat sergisi mahalinde bir cadde
- 12 **1233** Laypzig sergisinde ziraate mahsus makinelerin teşhiri
- 12 **1235** Sergide cins feresin huzzâr önünde muayenesi
- 12 **1236** Sergide beygirlerin ölçülmesi Laypzig sergisinde teşhir edilen İngiliz koyunları
- 12 **1237** Laypzig sergisinde hayvanât-ı bakariye şubesi ve teşhir olunan araba hayvanlarından bir numune
- 12 **1240** Reîs-i cumhûr Mösyö Falyer
- 12 **1241** Mösyö Falyer, çar ve çariçe
- 12 **1242** Rıhtımda çariçe ile Mösyö Falyer
- 12 **1244** Çarın rıhtımda sûret-i kabûlü, çariçe ile kerimesi ve Mösyö Falyer

- 12 **1245** Heyet-i mebûse Londra'da
- 12 **1249** Kral On İkinci Alfons'un Madrid'e duhulü, asâkir ve köylüler tarafından mecrûhînin hastaneye nakli
- 12 **1250** Barselona'da tahrip edilen bir manastır
- 12 **1251** İhtilale iştirak münasebetiyle derdest edilen İspanyol sosyalisti Pablo Galezya, muharebeden sonra ecsâdın muayenesi
- 12 **1254** Fas hâdisât-ı askeriyyesinden
- 12 **1255** Barselona ihtilalini hazırlayan Lord, Fas'a gönderilen murahhas Mösyö Meri, Barselona'da tahrip edilmiş bir hane
- 12 **1257** Melila Muharebâtından-İspanyol bataryaları
- 12 **1258** General Marina i'tâ-yı talimat ederken
- 12 **1259** İspanyol askeri Riflere ateş ederken
- 12 **1260** Merhum Ali Kabuli Bey, Ali Bey'i cansiparane müdafaa eden iki kahraman asker
- 12 **1264** İpek hâtırât-ı askeriyyesinden (2 adet)
- 12 **1265** İpek hâtırât-ı askeriyyesinden (2 adet)
- 12 **1266** Niyazi Bey'in Bursa'da Mekteb-i Harbiye'yi ziyaretleri
- 12 **1268** İpek hâtırât-ı askeriyyesinden
- 12 **1270** Fas murahhaslarının fevkalade içtimaları
- 12 **1272** Tayfasız bir tahtelbahr torpido
- 12 **1273** Tayfasız bir tahtelbahr torpido-tecrübe esnasında (3 adet)
- 12 **1274** Amerikalı Ovil Rayt ve Fulua âlet-i tayyâresinde, Amerikalı Ovil Rayt ve Fulua âlet-i tayyâreleriyle Aleksandri'ye nazıl olurken
- 13 **3** Birâder-i ekrem-i hazret-i pâdişâhî devletlu necabetlu Vahîdeddîn Efendi Hazretleri
- 13 **5** Bakıyye-i izâmı İtalya'dan Doktor Rıza Nur Bey tarafından ahîren Dersaadet'e getirilen eâzım-ı erbâb-ı hamiiyyetten Doktor İshak Sükûtî merhumun cenaze merasimi
- 13 **8** Şehîd-i hürriyet Doktor İshak Sükûtî merhumun cenaze merasiminden
- 13 **14** Bu kere Dersaadet Reji nezaretine tayin buyurulan vatanperver-i muhterem Bahaeddin Şakir Beyefendi

- 13 15 Taraf-ı hükûmet-i seniyyeden berây-ı tahsîl Avrupa'ya i'zâm kılınan talebe-i Osmâniye'yi Ceneve'ye nakleden Alman kumpanyasının Üsküdar vapuru Dersaadet'ten infikâk ederken
- 13 18 Republik balonu kazası–Balonun sukutundan sonra sath-ı arzdaki manzarası
- 13 20 Republik balonunun sukutuyla vefat eden dört Fransız'ın Paris'te icra edilen cenaze merasimi
- 13 21 Republik balonu kazazedegâni cenazesinde hazır bulunan Fransa heyet-i vükelâsı ve erkân-ı hükûmet, Republik balonu kazası münasebetiyle: Cenaze merasiminde hazır bulunan Mahmud Şevket Paşa hazretleriyle Paris'te düvel-i ecnebiyye ataşemiliterleri
- 13 23 Ahîren teşkil olunan Emniyet-i Umûmiye Dairesi müdüriyetine tayin buyurulan erbâb-ı liyâkat ve hamiyetten Osman Yektâ Beyefendi
- 13 24 Muhterem mebuslarımız: Seyyid Bey–Aydın, Hoca Âsım Efendi–İstanbul, Karakin Efendi–Erzurum, Ali Münif Bey–Adana
- 13 25 Muhterem mebuslarımız: Kostantinidi Efendi–İstanbul, Nedim Bey–Urfa, Rıza Paşa–Bursa, İsmail Hakkı Bey–Bağdat
- 13 28 Muhterem mebuslarımız: Hamdi Bey–Preveze, Şevket Paşa–Bağdat, İsmail Paşa merhum–Debre, Zafiropulos Efendi–Çatalca
- 13 29 Muhterem mebuslarımız: Buşo Efendi–Serfiçe, Vulahof Efendi–Selanik, Rüşdî Bey–Suriye, Süleyman Efendi–Suriye
- 13 32 Muhterem mebuslarımız: Şefikü'l-Müeyyed Bey–Suriye, Ömer Şevki Bey–Sivas, Nureddin Bey–Siverek
- 13 33 Muhterem mebuslarımız: Haydar Bey–Saruhan, Hüseyin el-Hilâlî Efendi–San'â, Ferhâd Efendi–Trablusgarb
- 13 36 Muhterem mebuslarımız: Osman Efendi–Trabzon, İzzet Bey–Trabzon, Nakî Bey–Trabzon
- 13 37 Muhterem mebuslarımız: Matyö Fofidi Efendi–Trabzon, Yusuf Kemal Bey–Kastamonu, Hamdi Bey–Kosova
- 13 40 Tahsin Bey–Kosova
- 13 41 Vehbî Efendi–Konya

- 13 44 Muhterem mebuslarımız: Hacı Tevfik Efendi–Çankırı, Hasan Efendi–Kütahya, Safvet Paşa–Kütahya
- 13 45 Mihalaki Efendi–Limni, Salih Paşa–Musul, Seyyid Ali Efendi–San’â
- 13 46 Ali Süveyd Efendi–Yemen
- 13 47 Mamapulo Efendi-Ergeri
- 13 49 Fransa reîs-i vükelâsı, dâhiliye ve mezâhib nazırı Mösyö Briyan (Briand)
- 13 52 Hâriciye nazırı Mösyö Pişon (Pichon),Maliye nazırı Mösyö Koşeri (Cochery)
- 13 53 Harbiye nazırı General Brun, Bahriye nazırı Amiral dö Lapeyrer (Lapieyrèr)
- 13 56 Adliye nazırı Mösyö Bartu (Barthou),Maarif nazırı Mösyö Dumerg (Doumerge)
- 13 57 Ticaret nazırı Jan Döpüy (M. Jean Dupuy),Mütemellikât nazırı Mösyö Truyo (Trouillot)
- 13 60 Nafia, posta ve telgraf nazırı Mösyö Milran (Millerend),Ziraat nazırı Mösyö Rvad
- 13 61 Fransa mesai nazırı Viviyani (Viviani)
- 13 65 Kutb-ı Şimâlî kâşiflerinden Doktor Kuk (Cook)
- 13 66 Kutb-ı Şimâl’in bir sâha-i müncemidesi
- 13 67 Kumandan Peyri’nin (Peary) seyâhat-i sefinesi, Doktor Kuk’un rehğüzârında Eskimolar
- 13 68 Madrid’de anarşistler tarafından atılan bir bomba ile tahrip edilen bir sokak
- 13 69 Avrupa’da son moda şapka iğneleri!
- 13 73 Zeplin balonuyla ahîren icra edilen seyâhat-i havâiye, Zeplin balonunun havaya sûret-i suûdu
- 13 74 Zeplin balonunun uzaktan görünüşü
- 13 75 Zeplin balonu–Kable’s-suûd
- 13 78 Zeplin balonunun avdeti, Ferer’in (Fèrrer) idamı aleyhinde Paris’te icra edilen nümâyişler

- 13 79 Geçende Madrid’de kurşuna dizilen (Ferer)’in idamı aleyhinde Paris’te icra edilen bir nümayiş, Ferer’in idamı aleyhine Paris’te yapılan nümayişler
- 13 91 İspanya’da ahîren idam olunan kahramân-ı insâniyyet (Ferer),Almanya’da çiçek müsabakalarında birinciliği kazanan bir bahçe
- 14 **Dış kapak** Midhat Paşa
- 14 **İç Kapak** Hıdiv-i Mısır devletlû fahâmet-lü Abbas Hilmi Paşa Hazretleri
- 14 106 İzmit seyahat-ı hümâyûnu münasebetiyle: Zât-ı şahanenin Dolmabahçe’den müfârekati
- 14 107 İzmit seyahat-ı hümâyûnu münasebetiyle: Zât-ı hazret-i padişahî’nin Haydarpaşa’ya muvâsalatı
- 14 108 Kasr-ı hümâyûnun İzmit istasyonundan görünüşü
- 14 109 Zât-ı hazret-i padişahî’nin İzmit’e muvâsalatları
- 14 110 İzmit’te Kasr-ı Hümâyûn
- 14 112 İzmit seyahat-ı hümâyûnu münasebetiyle: Padişahın Ertuğrul yatına avdetleri, Zât-ı hazret-i padişahî Kasr-ı hümâyûnunda, İzmit istasyonu
- 14 113 İzmit seyahat-ı hümâyûnu münasebetiyle: Padişahın Ertuğrul yatına avdetinde İclâliye kruvazöründe resm-i ta’zîm, Padişaha Haydarpaşa’da intizar, İzmit’te avdet-i Padişaha intizar
- 14 114 İzmit seyahat-ı hümâyûnu münasebetiyle: İzmit’ten avdet-i Padişah
- 14 116 İzmit’in manzara-i umumîsi
- 14 118 Padişahın İzmit’ten Ertuğrul yatıyla avdetleri
- 14 119 Hususî fotoğrafimiz Kenan Bey
- 14 120 Resm-i geçit menâzırından: Padişahın donanmaya intizarı, Resm-i geçit menâzırından: Şehzâdegânı hâmil olan İstanbul vapur-ı hümâyûnu
- 14 121 Rus sefaret vapuru resm-i geçitte, İstanbul vapur-ı hümâyûnu, İtalya sefaret vapuru resm-i geçitte
- 14 122 İclâliye kruvazörü
- 14 123 Ressam Sârem Bey

- 14 **124** Resm-i geçit menâzırından (2 adet)
- 14 **125** Resm-i geçit menâzırından (2 adet)
- 14 **126** Padişahın İzmit'ten Dolmabahçe sarayına avdetleri
- 14 **131** Harbiye nezareti meydanında kur'a fermanlarının suret-i kırââtı, Kur'a-yı ferman-ı hümâyûnun kırââtından sonra dua
- 14 **132** Fırka-i Â'bâd yahut Demokrat Fırkası müessis-i muhteremi İbrahim Temo Bey, Yıldız polis mektebi müdürü mümtaz Yüzbaşı Ahmet Bey, Harbiye nezareti meydanında kur'a fermanlarının esna-yı kırââtında hazır bulunan erkân-ı hükûmet ve İstanbul vilâyeti heyet-i memurîni
- 14 **133** Geçenlerde Fransa'da kazazede olan republik balonu ve sukut esnasında vefat eden Mösyö Reu,Şure,Marşal ve Vinsenot
- 14 **136** Kaptan Ferber ihtirâ' ettiği alet-i tayyaresinde otururken
- 14 **137** Alet-i tayyare ile seyahat
- 14 **138** Ahiren ihtirâ' edilen alet-i tayyareden biri
- 14 **139** Republic balonu kazasında vefat eden Kaptan Marşal ile Mösyö Şure'nin sukuttan sonra Doktor Buva tarafından cesetlerinin muayenesi (2 adet)
- 14 **140** Ferer'in idamı aleyhinde Paris'te İspanya sefarethanesi civarında icra edilen nümayişler esnasında ikâ' olunan tahribât
- 14 **141** Ferer'in idamı aleyhinde Paris'te İspanya sefarethanesi civarında icra edilen nümayişler icra edilirken belediye rüesâsından (Malharp)'in katledilmesi ve katilin polis tarafından tevkif edilerek suret-i sevki
- 14 **143** Paris'te İspanya sefarethanesi civarında icra edilen nümayişleri ihzâr etmek için Mösyö Maleto ve Şarl Alber tarafından tertip ve sevk edilen ilâncı otomobilleri
- 14 **144** Kutup şimâli kâşifi Doktor Kuk seyahatten avdetinde
- 14 **145** Kutup şimâli kâşifi Doktor Kuk seyahate çıkarken çocuğuyla suret-i muvâdaası
- 14 **148** Victor Hugo'nun heykelini imâl eden Mösyö Rodin, Paris'te şair Victor Hugo'nun mezarı ve heykeli, Victor Hugo'nun mezarı önünde sene-i devriyesi münasebetiyle icra edilen ziyaretler

- 14 **149** Edirne askerî manevralarından: Ahiren icra edilen top ateş ta'lîmleri esnasında alınan bir fotoğraf
- 14 **152** Edirne askerî manevralarından, Edirne askerî manevralarında bir topçu takımı
- 14 **153** Edirne askerî manevralarından
- 14 **154** Hidiv-i Mısır Abbas Hilmi Paşa Hazretlerinin hususî musiki heyeti
- 14 **157** Mısır menâzırından: Bir köy hayatı
- 14 **158** Kahire'de Muhammet Ali Camî, Kahire'de âsâr-ı nefiseden küçük bir camî
- 14 **159** Mısır menâzırından: Karnak Sarayı harabeleri, Köylerde su nakliyâtı
- 14 **160** Kahire'den ehrâmlara giden bir cadde, Mısır menâzırından: Port-Sait'ten Süveyş Kanalı medhalinin görünüşü
- 14 **164** Mısır menâzırından: Ehrâmlardan bir kısmının manzarası, Kahire'den bir kısmının şehir-i haricinden manzarası, Kahire'de Opera meydanının bir kısmının manzarası ve İbrahim Paşa namına merkûz heykel
- 14 **165** Kahire Müzesi, Mısır menâzırından: Ebü-l-hevl, Kasr-el-Nil köprüsü
- 14 **168** Kahire'de avâma mahsus bir kahve
- 14 **171** Kafkasya'da Noca şehrinde Darümuallimin ve Vatan mektebi talebe ve mualliminin resm-i küşâd günü alınan fotoğrafları
- 14 **172** Mektep-i mezkûr muallimîni ve erkân-ı hükûmet
- 14 **173** Duyun-ı umumiye ser-komiseri Said Bey Efendi
- 14 **175** Paris'te çiçek şenlikleri
- 15 **Dış kapak** Müşir Fon der Golc Paşa (S.E. Von der Goltz Pacha)
- 15 **İç kapak** İki genç hükümdar: İspanya ve Portekiz kralları
- 15 **186** Mekteb-i Harbiyeye devam eden şehzadegândan Nureddin Efendi hazretleri
- 15 **187** Macaristan seyahatine iştirak eden Osmanlı seyyahlarına Budapeşte belediye dairesinde verilen bir ziyafet

- 15 **188** Macaristan'a giden Osmanlı seyyahları: Grup hâlinde alınan bir fotoğraf
- 15 **190** Meclis-i Mebûsân-ı Osmânînin resm-i küşâdını ifa etmek üzere zât-ı hazret-i pâdişâhînin Çırağan Sarayı'na esnâ-yı muvâsalatlarında alınan bir resim, Meclis-i Mebûsân-ı Osmânî'ye tahsis olunan Çırağan Sarayı'nın sahilden manzarası (Bu saray Sultân Murâd-ı Hâmis merhumun mahpesi idi.)
- 15 **191** Çırağan Sarayı'nın yan cephede bir medhali
- 15 **194** Meclis-i Mebûsân dairesinin dâhilî manzaralarından
- 15 **195** Meclis-i Mebûsân dairesinin dâhilî menâzırından
- 15 **200** Meclis-i Mebûsânın küşadı menâzırından: Zât-ı hazret-i pâdişâhînin Çırağan Sarayı'na muvâsalatları, Zât-ı hazret-i pâdişâhînin Çırağan Sarayı'ndan avdetleri esnasında resm-i tazîmî ifa eden vükela ile Ahmed Rıza Beyefendi
- 15 **201** Çırağan Sarayı'nda Meclis-i A'yân içtima salonu
- 15 **202** Zât-ı hazret-i pâdişâhînin Meclis-i Mebûsânın resm-i küşâdını icra buyurduktan sonra Çırağan'dan avdetleri
- 15 **204** Meclis-i Mebûsânda zât-ı hazret-i pâdişâhîye mahsus salon
- 15 **205** Meclis-i Mebûsânda bir salon
- 15 **208** Meclis-i Mebûsân dairesinde bir koridor
- 15 **210** Tahran sefiri Hüseyin Hasîb Bey'in itimadnamesini takdim etmek üzere sarây-ı şâhîye muvâsalatlarında alınan bir resim, Meclis-i Mebûsân içtima salonunun gayet sanatkârane imal edilen tavanı
- 15 **211** Geçende vefat eden Belçika kralı İkinci Leopold, Müteveffa Leopold'un Brüksel'deki sarayından bir manzara
- 15 **212** Kral Alber'in zevcesi, Belçika sandalî-i kralîsine kuûd eden kral Alber (Albert), Hıdîv hazretlerinin berây-ı îfâ-yı hac Hicaz'a müteveccihen Kahire'den azimetleri
- 15 **213** İstihsâl-i meşrûtiyet için uğraşan fedakârâne bilfiil muavenette bulunmak üzere evvelce İran'a azimet etmiş olan vatanperver-i gayûr A. Naci Bey'in avdetinde Trabzon'da bazı zevât-ı muhtereme ile birlikte çektiği resim–Sağda oturan Naci solda oturan şâir-i muhterem Emîn Beylerdir.
- 15 **216** Habeş imparatoriçesi

- 15 217 Habeş imparatoru
- 15 218 Ahîren resm-i küşâdı icra kılınan Haydarpaşa İstasyonu
- 15 219 Haydarpaşa İstasyonu'nun manzara-i umûmiyesi
- 15 225 Arjantin'de cumhuriyet müessislerinden meşhur General San Marten için yapılan heykelin geçende icra edilen resm-i küşâdında ta'zîmât-ı askeriye, San Marten heykelinin önünde askerî resm-i geçit
- 15 228 Arjantin Cumhuriyeti müessisi San Marten'in heykelinin resm-i küşâdı esnasında erkân-ı hükûmet, San Marten'in heykeli önünde süvari askerinin resm-i ta'zîmi
- 15 229 Arjantin'de General San Marten namına bu defa rekz olunan heykel, San Marten'in heykelini imal eden heykeltıraş
- 15 232 Ödemiş Askerî Kulübü âzâları
- 15 233 Kıbrıs Lefkoşa'sında Hürriyet Kulübü âzâları-Hâsılâtı Donanma-yı Osmânî ianesine ait olarak geçende bir tiyatro tertip etmek suretiyle de ibrâz-ı âsâr-ı hamîyyet etmişlerdir.
- 15 236 Geçende Varna'da içtima eden Bulgaristan Mekâtib-i İslâmiyye Encümenleri Kongresi âzâları
- 15 237 Alman Sosyal Demokrat Fırkası müessislerinden meşhur Ferdinand Lasal 1825–1864
- 15 238 Bulgaristan'da bulunan ahâlî-i İslâmiyye'nin hukukunu müdafaa eden Balkan gazetesinin mezalim neşriyatından dolayı Filibe'de mezkûr gazete aleyhine ikame edilen davada davet edilen şühûd-ı müslimenin müctemian çekilen fotoğrafları, Ortadaki zât mezkûr gazetenin sahip ve muharriri vatanperverândan Edhem Ruhi Beyfendi'dir
- 15 240 İspanya'da idam edilen meşhur Ferer'in tezkîr-i nâmı için imal edilecek heykellerden biri
- 15 241 Ferer'in tezkîr-i nâmı için imal edilecek heykellerden biri
- 15 242 Ferer'in heykellerini imal edecek olan meşâhîr-i heykeltıraşândan Mösyö Derre (Derré)
- 15 244 Meşhur artistlerden Kokueln Ayne (Coquelin Aine)'nin tezkîr-i nâmı için İngiliz artistleri tarafından ahiren "Komedi Fransız" tiyatrosuna ihda edilen heykel

- 15 248 Tayyâr-ı meşhûr Bleryo'nun (Blériot) Taksim Meydanı'ndan suûdu
- 15 249 Bleryo'nun âlet-i tayyâresi kazadan sonra sokak aralarında yatarken, Bleryo âlet-i tayyâresiyle Taksim'de uçarken
- 15 253 İzzet Melih Bey
- 16 **İç kapak** Sadr-ı cedîd İbrahim Hakkı Paşa Hazretleri
- 16 274 Harbiye nazırı Mahmut Şevket Paşa, Dâhiliye nazırı Talat Bey Efendi
- 16 275 Maliye nazırı Cavit Bey Efendi, Maarif-i umumiye nazırı Emrullah Efendi
- 16 276 Bahriye nazırı Halil Paşa, Evkaf nazırı Şerif Ali Haydar Bey Efendi
- 16 277 Adliye nazırı Necmettin Bey Efendi, Ticaret ve nafia nazırı Halaciyân Efendi
- 16 278 Vuku'-ı ihtirâkı kalb-i milleti dağ-dâr eden Çırağan Harîki
- 16 279 Çırağan harîkinden dilsûz bir manzara
- 16 280 Çırağan Sarayı Harîki
- 16 281 Çırağan harîki esnasında itfaiye heyeti caddeden **Terkos** suyu verirken
- 16 282 Çırağan sarayı harîki
- 16 283 Harîkten sonra çırağandan bir manzara-i hüzn-engîz
- 16 284 Çırağan harîki menâzırından
- 16 285 Çırağan harîki sönerken
- 16 286 Harîkten sonra Çırağan Sarayının yan cepheden manzarası
- 16 287 Çırağan Sarayının harîkten sonra yan cepheden manzarası ve kurtarılmış bazı eşya
- 16 288 Muhterik Çırağan Sarayında zât-ı hazret-i padişahîye mahsus salon
- 16 289 Muhterik Çırağan Sarayının Hünkâr dairesinde bir salon
- 16 290 Muhterik Çırağan Sarayında mebusân-ı içtimaî salonu ve kürsü-i riyaset
- 16 291 Muhterik Çırağan sarayında merdivenler

- 16 292 Muhterik Çırağan Sarayında içtimaî salonunda zât-ı hazret-i padişahîye mahsus loca
- 16 293 Muhterik Çırağan sarayında mebusân-ı encümen odalarından birinin manzarası, Muhterik Çırağan Sarayının harîkenden sonraki manzarası
- 16 294 Muhterik Çırağan Sarayının Ortaköy caddesindeki kapısı
- 16 295 Muhterik Çırağan Sarayının uzaktan manzarası
- 16 296 Polis mektebi mezunları
- 16 297 Paris'te feyezân-ı miyâh-Paris sokaklarında kayıklarla nakliyât, Paris'te feyezân-ı miyâh resimlerinden
- 16 298 Fransa'da feyezân-ı miyâh-Paris civarında köylerde bir manzara (2 adet)
- 16 302 Müteveffa Granduk Mişel
- 16 303 Fransa'nın yüz franklık yeni banknotu
- 16 304 Meclis-i ayân azasından Ethem Paşa merhumun cenaze merasimi
- 16 305 Meclis-i ayân azasından Ethem Paşa merhumun cenaze merasimi
- 16 306 Meclis-i ayân azasından Ethem Paşa merhumun cenaze merasimi
- 16 307 Meclis-i ayân azasından Ethem Paşa merhumun cenaze merasimi
- 16 310 Belçika Kralı Alber ve maiyeti Brüksel'e dâhil olurken, Belçika Kralı müteveffa Leopold'un Brüksel'de klisede icra kılınan cenaze merasimi
- 16 311 Kral Alber ve maiyeti, Müteveffa ikinci Leopold'un Brüksel'de icra olunan cenaze merasimi
- 16 312 Petesburg polis müdürü olup geçende anarşistler tarafından bomba ile katledilen Miralay Karpof, Miralay Karpof'un su-i kasta duçar olduğu mahalde bomba tahribâtı
- 16 313 Karpof'un duçar olduğu su-i kastın mahal-i vuku'unda bir manzara, Karpof aleyhinde su-i kasdın vaki' olduğu hane

- 16 **318** Mevsim-i hac münasebetiyle: Medine-i münevverenin ve kubbe-i saadetin uzaktan manzarası, Mahmel şerifin Medine-i münevvereye muvâsalatında merasim-i mahsusa
- 16 **319** Mevsim-i hac'da Medine-i münevverede Kâin (münaha) nam meydanın manzarası, Hicaz şimendifer hattının Medine-i münevvere istasyonunda urbân
- 16 **322** Medine'de bir çarşı, Medine istasyonunda hüccâc
- 16 **323** Medine-mezarlıklar ve kubbe-i ehl-i beyt, Resm-i küşâdı icra edilmiş olan Medine istasyonunun esna-yı inşaatta alınan fotoğrafı
- 16 **326** Medine-i münevvere'de şimendifer hattının müntehası olan (Bâb-ül-anberiyeye)'nin uzaktan manzarası, İbn-ül-Reşit kabaili urbânın kıyafet-i milliyeleri, İbn-ül-Reşit emiri ve Rıfat Paşa ,Medine'de elektrik fabrikası
- 16 **327** Medine menâzırından: Bir meydan, Şimendifer inşaat bloklarına mahsus askerî çadırları, Hücâc nakliyatı
- 16 **330** Muallim Lanke Bey kumandasında bulunan Ertuğrul vapur-ı hümâyûnu musikiye heyeti
- 16 **333** Santos Dumont namına Paris'in Bolonya ormanında rezk olunacak heykel
- 16 **334** Paris'te komedi Fransız heyeti, Tayyar-ı hevaî Mösyö Gody
- 16 **335** Hakan-ı sâbıkın tabib-i hususîsi müteveffa Profesör Bergman, Mösyö Biyer
- 16 **336** Madagaskar yerlilerinin Fransızlar tarafından te'nîs edilmesi neticesi olarak yerli çocukların suret-i telebbüsü
- 16 **337** Madagaskar yerlilerinin Fransızlar tarafından te'nîs edilmesi neticesi olarak yerli çocukların suret-i telebbüsü
- 16 **339** Mısır menâzırından: Kahire-i haricde bir manzara, Mısır menâzırından: Kahire'nin şehri haricinden manzarası
- 16 **340** Mühendis-i meşhûr Mösyö Ferdinand de Lesseps
- 16 **341** İlk defa imâl edilen buharlı vapurun numunesi

2.Resimler

<u>Sa. No</u>	<u>S.No</u>	<u>Resim İceriği</u>
9	910	Paris Kongresi
9	922	Tezat – iki çehre-i ma'sûmâne
10	1060	Yıldız Böcekleri romanıyla ilgili resim
10	1061	Yıldız Böcekleri romanıyla ilgili resim
11	1152	Şark kâriyesi
12	1239	Ogüst Kont (Auguste Comte)
12	1248	On Altıncı Lui ve Mari Antuanet
12	1276	Yıldız Böcekleri romanıyla ilgili resim
12	1277	Yıldız Böcekleri romanıyla ilgili resim
12	1278	Yıldız Böcekleri romanıyla ilgili resim
12	1280	Yıldız Böcekleri romanıyla ilgili resim
13	12	Rusya çarı İkinci Nikola hazretleri
13	13	Rusya çarının zevcesi çariçe Aleksandra hazretleri
13	48	Merih seyyaresinin sathı
13	64	(Ferer)'in idamı münasebetiyle Berlin'de İspanya sefarethanesi civarında icra edilen nümayişler ve nümayişçilerin dağıtılması
14	169	Meşhur ressam Grass'ın âsârından [(Ehrâmlar) muharebesi]
15	246	Orlean kahramanı–Jan Dark
15	247	Orlean kahramanı–Jan Dark
16	315	Müdafaa-i namus

3.Tablolar

<u>Sa. No</u>	<u>S.No</u>	<u>Tablo İçeriği</u>
9	926	Ressam Halil Paşa'nın tablolarından
11	1155	Hanım Sultan-Ressam (Karl Vanlo)'nun eseri
11	1160	Sultan ve odalıkları -Ressam (Amedee Vanlo)'nun eseri
11	1162	Sultanın tuvaleti - Ressam (Amedee Vanlo)'nun eseri
11	1164	Şarka dair bir levha - Ressam (Jeaura)'nın eseri
12	1229	Mesut kuzular
14	161	Fransızların Mısır istilâsı esnasında tarafeyn-i askerinin müsademelerini gösterir bir levha, Fransızların Mısır istilâsı esnasında vukua gelen bir muharebeyi tasvir eden bir levha
15	221	Elvâh-ı hayâttan
16		Dış kapak İleri! (En Avant)

4.Karikatürler

<u>Sa. No</u>	<u>S.No</u>	<u>Karikatür İçeriği</u>
9	964	Beyhude emekler! *** Mahâkim-i idarenin lağvından sonra!
10	1055	Yağmalar, heyecanlar sonra sükûnet!
13	90	Ramazân musahabelerinden- *** Tünel İdaresi, ***

13 92 Tünel Kumpanyası ittihâd-ı anâsıra nasıl hizmet ediyor!..
 — Ne felaket! Bilseydim yeni yeleşimi giyer miydim?..

— Ah perî-i şî'rim, gel yetiş imdadıma!..

Polis—Bana bak! Hişt, nedir o? Sakın tehlikeli bir şey olmasın.

Fotoğrafçı—Fotoğraf makinesi...

Polis—Fotoğrafın burada yasak olduğunu bilmiyor musun? (*Eliyle arkasını göstererek*) Bak arkanda kadınların yeri var!!! Haydi bakalım çek arabanı.

Fotoğrafçı: !...

SONUÇ

18.yüzyılın başlarında başlayan çağdaşlaşma/batılılaşma girişimlerini 19.yüzyıldaki Tanzimat ve Islahat hareketleri ile Meşrûtiyet'in ilânı takip etmiştir. Bütün bu hadiseler 20.yüzyılda ilân edilecek olan II. Meşrûtiyet ve Cumhuriyet'e temel oluşturmuştur. Bu süreçte yaşanan gelişmeler hem yeni bir toplum görüşünün oluşmasını sağlamış, hem de devlet yapısında köklü değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur.

Tanzimat dönemiyle birlikte ortaya çıkmaya başlayan gazete ve dergileri, yayımlandıkları dönemin özelliklerini yansıtan en önemli ve verimli bilgi kaynakları olarak kabul etmek gerekir. Bilhassa 1901–1908 yılları arasında basın faaliyetleri üzerindeki baskının artmış olması neticesinde halkın haber alma ve bilgi edinme özgürlüğünün sekteye uğradığını görüyoruz. II.Meşrûtiyet ile birlikte pek çok gazete ve dergi yeniden yayım sahasına giriş yapmıştır.Bu gazete ve dergilerde belirli bir kültür ve düşünce birikimine sahip,dünya görüşleri,siyasî anlayışları farklı pek çok yazar ve şair fikirlerini ifade etme ve eserlerini yayımlama fırsatını yakalamıştır.

II. Meşrûtiyet'in sıkıntılı ve çalkantılı günlerinde yayım hayatına başlayan dergilerden biri olan Resimli Kitap dergisi, hem çağdaş bir yayım anlayışı takip etmiş olması hem de farklı alanlara ilişkin pek çok yazıya yer vermiş olması nedeniyle oldukça dikkat çekici bir süreli yayım olarak öne çıkmaktadır. Dergide edebiyat ağırlıklı yazılar başta olmak üzere siyasî, fennî, içtimaî ve felsefî yazıların da fazlasıyla yer aldığını görüyoruz.

Siyasî içerikli yazıların herhangi bir engelleme ile karşılaşmadan yayımlanmasında Meşrûtiyet'in yeniden ilânının sağladığı hürriyet ve serbestlik havasının çok önemli bir rolü olduğunu belirtmemiz gerekir. Farklı siyasî değerlendirmeleri ihtiva eden pek çok yazıya yer verilmiş olmasına rağmen bu dergi ile devrin mevcut siyasî yönetimi arasında doğrudan bir bağlantı tespit etmek mümkün değildir. Ancak yayımlanan yazıların içeriği göz önüne alındığında, arka planda derginin yayım anlayışı ile dönemin idaresi arasında dolaylı yoldan da olsa bir ilişki olduğu yargısına ulaşmamız mümkündür. Bununla birlikte mevcut yönetimin icraatlarını takdir eden şükran ve tebrik ifadeleri ile dönemin önde gelen

devlet yöneticilerinin resimlerine derginin sütunlarında yer verilmiş olması da bu yargımızı kuvvetlendirmektedir. Ancak bu noktada kesin bir hükme varmak şüphe yok ki devrin yönetimi üzerine yapılmış tarih çalışmalarını gözden geçirdikten sonra mümkün olabilir.

Dergide yer alan fennî makaleler içerdikleri teknik ayrıntılar ve ilmî bilgiler nedeniyle oldukça dikkat çekicidir. Batı kaynaklı pek çok bilgiyi ihtiva eden bu yazıların, batının ilmî anlamdaki üstünlüğü ön kabulünden hareket edilerek kaleme alındığını belirtmemiz gerekir. Ayrıca bu yazılarda kullanılan üsluba bakarak halkın bilgi seviyesinin arttırılması ve bilinçlendirilmesi gibi hedeflerin amaçlandığını da söylememiz yerinde olur.

Dergide yayımlanmış olan içtimaî ve felsefî ağırlıklı makaleler ise okuyucuların aydınlatılması ve toplumun eğitilmesi açısından oldukça önemli bir işleve sahiptir. Ancak bu yazıların zengin bir içeriğe sahip olması ve genellikle güncel konulardan bağımsız olarak ele alınmış olması nedeniyle okuyucular tarafından anlaşılmasının zor olduğu kanaatindeyiz. Farklı alanlara ilişkin yayımlanan bütün bu yazılar, derginin yetiştirici ve geliştirici bir yayım politikasına sahip olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Resimli Kitap dergisi değişik sahalarda yazılar yayımlamış bir dergi olmakla birlikte bu yazıların çoğunluğunu edebî nitelikli yazıların teşkil ettiğini vurgulamamız gerekir. İlgili bölümde de sayısal veriler şeklinde belirtildiği üzere incelediğimiz sayılarda 127 yazı bulunmaktadır; bunlar da 87'si edebiyatla, 40'ı da diğer alanlarla ilgilidir.

Dergideki edebî türlerden sayısı itibariyle en zengin olan tür şiirdir. İncelediğimiz kısımda Abdülhâk Hamit (Tarhan), Ahmet Haşim, Mehmet Emin (Yurdakul), Ali Ekrem (Bolayır), Faik Ali (Ozansoy) ve Tahsin Nahit gibi dönemin önde gelen şairlerine ait toplam 33 şiir yer almaktadır. Yayımlanan şiirlerin büyük bir çoğunluğu biraz sonra kurulacak olan Fecr-i Âtî topluluğuna mensup şairler tarafından kaleme alınmıştır. Bu şiirlerin büyük bir kısmı devrin temel eğilimi olan aruz vezniyle kaleme alınmıştır. Aynı zamanda genel olarak aşk ve kadın temaları işlenmiştir.

Dergide şiirlerin dışında tefrika halinde yayımlanan romanlar, hikâyeler, edebî inceleme yazıları, tiyatrolar ve tercümelemler de bulunmaktadır. Roman ve hikâyelerde

genellikle aşk,aile hayatı ve sosyal hayat iç içe geçmiş bir şekilde işlenmiştir.Bu türlerde dikkati çeken isimler ise “**Tezat**” romanının yazarı İzzet Melih(Devrim) ile Türk hikâyeciliğinin önemli şahsiyetlerinden biri olan Refik Halit (Karay)’dır.

Bunların dışındaki türlerden en dikkat çekici olanı ise edebî inceleme ve eleştiri yazılarıdır. Özellikle de Raif Necdet (Kestelli)’nin kaleme almış olduğu “**Musâhabe-i Edebiye**”ler, Resimli Kitap’ta bu türde yayımlanan yazıların çoğunluğunu oluşturur. Raif Necdet’in bu yazıları, o dönemde yayımlanan bazı edebî eserlere dair değerlendirmeleri, mevcut edebiyat ve sanat çevrelerinde tartışılmakta olan sanat-ahlâk ikilemini ve bazı estetik konuları ihtiva etmektedir. Dergide yer alan bu edebî ürünler, Resimli Kitap’ın yayımları vasıtasıyla, Meşrûtiyet dönemindeki siyasî ve sosyal hareketliliğin yanında edebiyat sahasındaki hareketliliği de geniş ölçüde yansıttığını bizlere göstermektedir.

Resimli Kitap’ta yayımlanan yazılar pek çok Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalar ile bu dillere ait bazı dilbilgisi kurallarını içermektedir. Ayrıca yazarlar o dönemin genel eğilimine uyarak birçok Fransızca kelimeye de yazılarında yer vermişlerdir. Değindiğimiz bu noktalar, kabul etmek gerekir ki dergide kullanılan dili kısmen de olsa ağırlaştırmıştır. Ancak bu ağırlaşmanın, çok aşırıya kaçmadığını da hemen belirtelim. Bununla birlikte edebiyat dışı yazılarda bulunan bazı teknik terimler, yabancı şahıs ve yer isimleri bu yazıların anlaşılmasını güçleştirmekte ve okuyucunun işini zorlaştırmaktadır.

Resimli Kitap içerik zenginliğiyle olduğu kadar sayfalarında yer verilen fotoğraflar, resimler, tablolar ve karikatürler ile de görsellik açısından oldukça dikkate değer bir dergidir. Gerçi dergilerde fotoğraf ve resim kullanımı hem bu hem de daha önceki devirlerdeki dergiciliğin bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Resimli Kitap dergisi bu yönüyle hem önceki hem de devrindeki dergilerin hayli üstünde yer alır. Çünkü özellikle fotoğraf ve resimler, dergide oldukça fazla bir yekûn tutmakta ve derginin estetik seviyesini yükseltmektedir. Resimli Kitap’a çağdaşları arasında ayrı bir yer ve önem kazandıran bu nitelik, derginin hem yazılı hem de görsel olarak yayımlandığı dönemi daha somut ve başarılı bir şekilde yansıtmayı sağlamıştır. Ayrıca Resimli Kitap yayımlandığı sürece çağının en yeni matbaacılık metotlarını kullanmaya özen göstermiş, baskı ve kâğıt kalitesini sürekli

geliştirmeye çalışarak Meşrûtiyet dönemindeki basın faaliyetleri içerisindeki yerini sağlamlaştırmıştır.

KAYNAKÇA

A.Kitap

- Akı, Niyazi, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu / İnsan-Eser-Fikir-Üslup*, İstanbul 2001
- Akşin, Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul 1987
- Akyüz, Kenan, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi 1860–1923*, Ankara 1985
- Akyüz, Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860–1923*, İstanbul 1995
- Banarlı, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1998
- Enginün, İnci, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e 1839–1923*, İstanbul 2007
- Ercilesun, Bilge, *Servet-i Fünun'da Edebî Tenkit*, İstanbul 1998
- Ersoy, Mehmet Akif, *Safahat*, İstanbul 1987
- Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul 1976
- Gözler, H.Fethi, *Yunus'tan Bugüne Türk Şiiri*, İstanbul 1967
- İleri, Celâl Nuri, *Türk İnkılâbı*, Ankara 2000
- Kabaklı, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, İstanbul 2002
- Kaplan, Mehmet, *Şiir Tahlilleri Tanzimat'tan Cumhuriyet'e I*, İstanbul 1998
- Kaplan, Mehmet, *Kültür ve Dil*, İstanbul 2002
- Karaalioğlu, Seyit Kemal, *Resimli Türk Edebiyatçılar Sözlüğü*, İstanbul 1982
- Kurdakul, Necdet, *Tanzimat Dönemi Basınında Sosyo-Ekonomik Fikir Hareketleri*, Ankara 1997
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara 2000
- Nüzhet, Selim, *Türk Gazeteciliği*, İstanbul 1931
- Okay, Orhan, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, İstanbul 1991
- Okay, Orhan, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul 2005
- Oktay, Ahmet, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı 1923–1950*, Ankara 1993
- Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul 2003
- Öksüz, Yusuf Ziya, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Ankara 1995
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1997

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul 2005
 Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1979

B.Ansiklopedi ve Sözlükler

Cumhuriyet Ansiklopedisi, Cilt:II, Arkın Kitapevi, İstanbul 1983
 Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1999
 Sami, Şemsettin, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 2007
Türk Ansiklopedisi, Cilt:V, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, Ankara 1952
Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Cilt:I-II-V-VI-VII-VIII, Dergâh Yayınları,
 İstanbul 1977
Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, Cilt:II, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1983
Türkçe Sözlük, Cilt I, Türk Dil Kurumu Yayınları,Ankara 1998
Yeni Cumhuriyet Ansiklopedisi, Cilt:IV, Arkın Kitapevi, İstanbul 1983
Yurt Ansiklopedisi, Cilt:XI, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982

C.Makale

Gürsoy, Ülkü, “II. Meşrutiyet Dönemi Dergileri Üzerine Bir Değerlendirme”,*Doğu Batı Dergisi*, Cilt:2,Sayı:46,Ankara 2008
 Kurnaz, Şefika, “Emine Semiye ile Nigâr Hanım’ın Mektuplaşmaları”,*Turkish Studies*, Sayı:214, 2007
 Necdet, Raif, “Musâhabe-i Edebiye”,*Resimli Kitab*, Cilt:2,Sayı:12,İstanbul 1909/1325
 Özalp, N.Ahmet, “Resimli Kitab ve Buldurusu Hakkında Birkaç Not”,*Simurg*, Sayı:2–3,İstanbul 2000
 Rauf, Mehmet, “Çıkmaz Sokak-Tedkikât-ı Edebiye”,*Resimli Kitab*, Cilt:3, Sayı:13,İstanbul 1909/1325
 Yuva, Hümeýra, “Türk Edebiyatında Yedi Yıllık Fâsıla”,*Türk Edebiyatı Dergisi*, Sayı:417,İstanbul 2008

İKİNCİ BÖLÜM:

METİN

KÖPRÜLÜ

[Ali Ekrem,Sa.9,1909/1325,s.853-855]

“Köprülüzâdelere”

Cibâli Ka’be-nümâ bir ketîbe-i ehrâm
Bihârı ma’kes-i hûn-ı şehâdet-i İslâm,

Fezâsı kevkebe-ârâ-yı çehre-i târîh
Nücûmu kanlar içinden tulû’ eder Mirrîh

Olan vatan! Bu mukaddes, büyük vatan ne kadar
Hücûm-ı zulm ile leyl-i fenâya etdi nazar!..

Fezâ-yı nâmütenâhîyi inleten sademât
Saçar dururdu bu pehnâya bin ruûd [?]-ı memât;

Ne dûzahî uçurumlar ne kanlı ummânlar,
Ne şekl-i âdeme girmiş akûr şeytânlar,

Ne ufk-ı millete çökmüş şafak şafak kanlar
Ne kabr-i zulme yığılmış cihân cihân cânlar

Görür dururdu vatan burc-ı iştiârından,
Sukût eder gibi vicdânının mezârından!

Bütün bu kanlı sahâif yazılsa kahr-ı dühûr
Gurûblarla eder çehre-i semâda zuhûr;

Memâtlar yığılır encüm-i hayâta kadar,
Gırıvler karışır devr-i kâinâta kadar!...

Benim fakat... ezeli acz-i nâr-ı şî'rim için
Nasîb olan vatanın bir zamân-ı kahrı bugün:

Bu kanlı safha-i târîhe eyledikçe nigâh,
Cenân u cânımı mebhût eder ikâbullâh;

O safha çehre-i hûnîn-likâ-yı mâtemdi
O safha başlıca bir giryebâr-ı âlemdi;

Çıkar da göklere yanmış yüreklerin âhı
Arardı rûh-ı nübüvvet-penâhı, Allâh'ı!

Elinde kanlı kılıçlar, tavâif-i eclâf
Ederdi zümre-i ahyârı ser-te-ser itlâf;

Çürük kefenli, yanık yüzlü ma'şer-i ecsâd,
Semâya ra'şe veren bir aramram-ı feryâd

Cenâze-i vatani dût-ı kahr u nekbette
Taşırdı inleyerek sâha-i tabîatte;

Yıkık burûcunu bir devlet-i ebed-nâmın,
Yanık nücûmunu bir âsumân-ı hûn-fâmın

Sürüklüyor gibi a'mâk-ı bî-nihâyetine,
Düşer.. düşerdi vatan inkırâz zulmetine!..

Adû Boğazlar'ı sarmıştı; Limni, Bozcaada
Şikâr-ı zulmü idi, bir küçük deniz arada.

Biraz cesâret ü himmet ve pâyitaht-ı vatan
Olurdu bir Venedik şehri.. zulm-i bî-pâyân

Ezer yıkardı bütün meşher-i fütûhâtı!..
Duyulmaz olmuş idi milletin münâcâtı.

O pâyitaht-ı mesâibde lerzedâr-ı sukût,
Dururdu çehre-i mâzî-i şânımız mebhût!

Ne bir ziyâ-yı hidâyet ne bir ümîd-i necât,
Cehennemî idi âvâz-ı âh u vâh-ı memât...

Hakîkatin gözü dūd-ı belâhet altında,
Adâletin yüzü leyl-i sefâhet altında;

Çocukların başını çiğniyor huyûl-i nifâk,
Kadınların yüzünü dağlıyor süyûf-ı şikâk..

Bu hasta milleti bulmuş ekâbir-i devlet,
Kefen libâsını taksîme eylemiş savlet!

Hezâr-pâre edib bir vezîri gayz-ı beşer,
Satardı lahmını efrâd-ı nâsa askerler!¹²⁹

Ebü'l-ukûl-i zamân bir akûr “cinci hoca”
Cünûna ders-i kerâmet verirdi yıllarca!

Cünûn çekildi nihâyet... sabâvet oldu ayân,
Înân-ı devleti râm etti dest-i za'f-ı zenân.

Muazzamât-ı umûr işte: av, cirid oyunu!
Yetişmemiş mesela valide sultanın odunu,

¹²⁹ Târîh-i Naîmâ, Cilt 4, Sayfa 329.(Bu ve bundan sonra kullanılmış olan dipnotlar ilgili metin yazarlarına aittir.Bizim herhangi bir müdahalemiz olmamıştır.)

O yıl veziri ederlerdi katl ile tehdîd!
Her infîâl ile bir kahramân düşerdi şehîd...

Çocuk hükûmeti kâim kadın havâsıyla,
Görünmez olmuş idi hikmetin hayâli bile;

Arap, çorap, halâyık, baltacı.. falan ve filan
Urur, kırar, saçar eylerdi kıt'alar ihsân!

Hayât-ı devlete aid muazzamât-ı umûr,
Siyâh-ı mağz-ı tavâşîden eyliyordu zuhûr;

Kadın niyâzı çocuk fikrine edib te'sîr¹³⁰
Uşak makûlesi, haydûd yürekli bir "ibşîr"

Olurdu sâhib-i devlet, vezîr-i pür-azamet
Çökerdi âleme hûnîn-i husûf bir zulmet!

Hulâsa: Mevt, ebedî mevt-i bî-amân... vâveyl!
Bir inkırâza açık bir fezâ-yı leyl-â-leyl!!..

*

İşte bir böyle zamânın bu yaman ferdânın,
Dûzahı bin uçurumdan açılan dünyânın

Umk-ı dehhâş-ı hafâdâr u şererbârından,
Bir cihânın yıkılan ma'şer-i a'sârından,

Bir büyük memleketin velvele-i zârından,
Bahr-i zulmette kalan hufre-i efkârından

¹³⁰ Târîh-i Naîmâ, Cilt 5, Sayfa 434

Dest-i avn-i kaderin feyz-i cihângîriyle,
Belki arş-ı gazabın şu'le-i te'sîriyle

Bir büyük nâsiye! Bir pîr-i havârik-ârâ,
Girdbâd-ı vatan üstünde yaman, müstesnâ

Etdi hak kahr u cihân velvele azmiyle zuhûr,
Kıvrılıp kaldı huzûrunda azâzîl-i fûtûr!¹³¹

Kendi, âtî-i ebedgâha kadar yükseldi,
Lafzatullâh o gün Allah'a kadar yükseldi!

Bir büyük nâsiye, mir'ât-ı ziyâ-yı Hallâk,
Ezelî şu'le-i kudsiyye-i âlem-i işrâk;

Koca Osmânlı, yaman seyf-i mücellâ-yı vatan,
Hakk olunmuş yüzüne maksad-ı i'lâ-yı vatan;

Kan akar seyf-i ziyâdâr u ezel kahrından,
Âyet-i Hak duyulur velvele-i sadrından;

Diz çöker hışm-ı huzûruyla bütün şeytânlar,
Güler âvâze-i kahriyle büyük vicdânlar.

Düş-ı azminde alevler dolu bir kanlı cihan,
Bir yıkık burc-ı semâ bir sürünen âlem-i cân,

Çıkıyor leyl-i ademden ebedî şehrâha,
Muttasil yükseliyor mihr hakikat-gâha!

¹³¹ Köprülü Mehmed Paşa'nın sadareti Zilkade 1066

Bu yiğit kanlı, yiğit canlı dilâver bu vakûr,
Kahramân pîr-i celâdet ki önünden deycûr

Açılır, çehre-i âtîye yüzünden handân
Nûrlar, rûh-ı saâdetler ederdî cereyân;

Koca bir memleketin kevkebe-i âmâli,
Bir büyük devletin endîşe-i istikbâli

Lem'a-i çîn-i cebîninden olurdu zâhir;
Dudağından dökülen sayha-i mevt-i kâhir

Fırka fırka bütün eclâfa olur zehr-i fenâ,
Dest-i kahrında ayân seyf-i gazab-pâş-ı Hudâ;

Yüzü dehşet güneşi gözleri heybet bucağı,
Kalbi Kur'ân yatağı, sînesi Allâh ocağı,

İşte nâmıyla, mukaddes, ezeli nâmıyla,
Maşrık-ârâ-yı ebed cebhe-i hûn-fâmıyla,

Yüce Osmânlı "Büyük Köprülü"dür! kalb-i vatan
Ediyor türbe-i mebrûru yüzünden darabân.

Sıyt [?]-i şânından, onun feyz-i hudâ-dâdından
Ömr-i a'sâra süren himmet-i evlâdından

Kudret-ârâ-yı devâm oldu bu ulvî devlet
Sübha-i rûhu bugün velvele-i hürriyyet!

Sana ey cânlı şehîd-i vatan, ey şanlı hayât,
Sana ey kalb-i Ömer-haslet ü Hayder-âyât;

Kehkeşân-ı sâye olan seyf-i ziyâdârınla,
Âsumân-ı şa'sa'a kudsiyyet-i efkârınla

Rûh-ı târîhimiz ettikçe tefâhür her ân
Bütün âvâze-i milletle: hezârân şükrân!

Rodos 28 Şubat 324

Kemâlzâde

Ali Ekrem

BELKİ HULYA VE BELKİ BİR RÜYA

[Faik Ali, Sa.9,1909/1325,s.868]

- Neye sabit nazarların bu gece
Yine uykuyla işte gittikçe
Kapanan gözlerimden ayrılmak,
Beni rahat bırakmak istemiyor?
- Onu sen hâlik-ı mehâsine sor
Ki senin gözlerinde...
— Şi'ri berrak..
Gözlerim şüphesiz ki şimdi yine
Yerlerin göklerin garâibine
Bir misâl-i acîb olup kalacak..
Korkutan bî-nihâye bir girdâb
Diyeceksin...
—Hayır, semâ-yı şebâb,
Fecr-i sevda,mesâ'-yı istiğrâk,
Şeb-i âmâl içinde bir mehtâb...
- Hind'in ormanlarında bir talâb,
Öyle bir göl ki hiç güneş görmez?!

— Yok, mükevkeb semâlar altında
 Bir münevver bu hayre-i sevdâ,
 Bazı mahmûr-ı hande bir körfez,

Bazı pâyânı yok bir okyanus,
 Bazı bir leyle-i emel-me'nûs
 Ki huyût-ı kamerle gölgelenir;
 Ve onun râz-ı ibtisâmından
 Âşinâ bî-nümâ-yı rûhum olan
 Hâb u rü'yâ-yı sermediyyettir.

Fâik Âlî

ASIL DEMET

[Mehmet Rauf, Sa.9.1909/1325,s.869]

Bu şapka mutantan bir demetten, en rengîn ve latif çiçeklerle müzeyyen bir çiçek demetinden başka bir şey değildi; en müntahab çiçekler burada âheng-i tabîatı taklitte büyük bir mahâret-i tezyîn göstermiş olan bir dest-i san'atkâr tarafından bir tertîb-i mu'tenâ ile dizilmişti.

Fakat asıl renk ve letâfet-i ezhâr, asıl hüsn-i bahâr bu şapkanın altındaki genç kız çehresinde mevcudâta bahş-ı ibtisâm ve iltifât ediyor idi. Zira, hiçbir gül, ne kadar rengîn olursa olsun bu nerm ve masum yanakların nigeht-nüvâz-ı harîriyetini haiz olamayacağı gibi, hiçbir karanfilde dahi bu müştak ve şen dudaklardaki ma'nâ-yı perîşân şuhu bulunamaz.

Şüphesiz, hiçbir kamelya bu pür-renk ve rayiha, bu asil ve pür-ismet cildin nezaket ve tarâvet-i mahmûresiyle mesut olamamıştır; hiçbir yaseminde yalnız şekil ve nesciyle emelbahş bûse olan bu ağızdaki aşk ve hayatın feyziyle ruhu sermest-i incizâb eden bûy-ı şûh ve canfezâ bulunamaz, ve hiçbir menekşede dahi senin bu pür-naz ve hande gözlerinin yalnız temâs-ı nazarıyla bile mevcudiyeti ta'tîr eden hâr ve nîlgûn ma'nâ-yı vecd ü şî'ri yoktur.

Nihayet, bütün vücudun, yer yer, ser-â-pâ, en nazar-firîb şekilleri, en mestîbahş rayihaları, en nerm ve bakir ipekleriyle, evet, bütün vücudun, tabiatın hattâ en bî-bedel çiçeklerinin bile teşkil edemeyecekleri kadar nadir ve müstesna bir demetten başka bir şey değil; şüphe yok ki, asıl demet sensin; ve yalnız bârid ve bî-his güzelliklerle câmid bir demet değil, hârr ve pür-derâğûş nazarların, muğfil ve pür-davet tebessümlerine pür-feyz ü hayat bir demet. Bir demet ki yalnız renk ve rayihasıyla değil, şiir ve harâret-i âmâliyle dahi insanı müebbeden mesut ve muattar bırakır...

Mevcûdiyet-i reculiyeyi yalnız nazarı tezyin eden rengîn lem'alarla, şâmmeyi tehzîz eden müskir rayihalarıyla değil, ruhu medhûş-ı iştîyâk eden bahâr-ı rûhunla, bahâr-ı rûh-ı nisvîyetinle, ezhâr-ı hüsn ü rûhunla telzîz ve taltif eden bir demet...

Ve hiçbir demet, ne kadar müstesna ve asil çiçeklerden müteşekkil olursa olsun, tabiatın hiçbir demeti, bütün rakik ve nazlı çiçekleriyle beraber, senin sîne-i semenberinin, dünyaların en emsalsizi olan bu bedîa-i ezhârın bir ân-ı tenessümünün bahş edeceği zevk-ı bî-pâyânı visal ile hiçbir meşâmm-ı rûhu sermest-i heyecân u garâm etmemiş, edememiştir; sen o kadar nefis ve yegâne bir demetsin...

Mehmed Raûf

Şİ'R-İ KAMER

7 [Ahmet Haşim, Sa.9.1909/1325,s.878]

Nehir Üzerinde

Akşam, sarı bir hasta semâ, bir gam-ı meçhûl
Sisler gibi tutmuş yine sâhilleri eylûl.

Pür-hüzn-i müzehheb gibi durgun yine Dicle,
Sessizliği olmuş yine rüyâlara hacle.
Faslın yine lerzişleri her sâyede mahsûs
Gûyâ ki uyur kalb-i tabîatta bir "efsûs"

Her şey o kadar gamlı, soluk, mübhem ü bî-fer
Gûyâ ki ölür hüzn-i sevâhilde perfler...

Çıkmıştık o gün Dicle'ye. Sessizce kürekler
Nehrin zehebî sîne-i emyâhını yırtar;

Ağlardı o altın suyun üstünde bir âhenk,
Serperdi o bîkes sese akşam sarı bir renk.
Gûyâ ki o gün Dicle'nin üstündeki mâtem
Âfâka sürükler sarı güller, krizantem..
Solmuştu onun hüzn ile sîmâ-yı berîni;
Bir ince tül altında duran zülf-i zerîni
Akşamların enfâsına düşmüş uçuşurken
Sarmıştı o sâkin yüzü bir gölge semâdan;
Dalmıştı o gözler ebediyetlere... yorgun;
Yorgundu o gözlerle bakan rûh-ı melûlün
Akşam gibi a'sâbı geren reng-i garîbi;

Gûyâ ki kamer, sendin onun rûh-ı nec'bi,
Sendin ki eden hüznünü mehtâba müşâbih.
Her şey o nazarlarda semâlarla müşâfih
Her şey sana bir parça yakın, sâf, ebedîydi.
Sâhilde ezân seslerinin aks-i medîdi
Bî-tâb uzanırken dönüyorduk. Yine sakın,
Mübhem, sarı yıldızları bir leyl-i hazânın
Tenhâ sular üstünde açıp titreşiyorken
Artık daha vâzihtin o gözlerde, kamer, sen,
Ey sen, ey onun rûhu ve ey mâtem-i seyyâl
Ey şimdi bakan hüznüme âh ey kamer-i lâl...

KIYMET-İ NİSVİYYET

[Emine Semiyye, Sa.9,1909/1325,s.880–885]

Ecdadımızın – bir karışına bile birçok kanlar dökerek fethettikleri Rumeli toprağında; yine bir gün büyük bir harp oluyordu:

–Gözleri kızışmış Türk cengâverleri ileri doğru hücumda ısrar ediyorlar.. hattâ merkezi idare eden cennetmekân Fâtih Sultan Mehmed Han – zevk-ı muzafferiyetle kendini unutarak neferât arasına karışmış.. hedef-i maksada bir an evvel muvasalat gayretinde!..

Muhariplerin ayaklarından yükselen toz toprak – barut dumanlarından mütekâsif harp bulutlarına karışmış... yaz güneşinin keskin sıcağı – bu tûfân-ı türâbiyeden nüfuz ve pıhtılanmış şehit kanlarını tebhîr ettiğinden havada dalgalanan fazla bir hararet – müthiş bir ölüm kokusu! Zü'l-ukûle sâlib-i idrâk bir hâssa-i garîbe ile tesir etmiş.. hepsi – öne koşmak! hepsi – âgûş-ı memâta atılmak istiyor!!!

On dört yaşından beri bir şibl-i şecâat olan Fâtih hazretleri – gazilerin esvât-ı gâlibiyetine: Ehviye-i latîfe dinlercesine bir müddet mütebessimâne kulak vererek tevakkuf etmişti ki.. kibarâne giyinmiş, güneş gibi aydınlık yüzlü, gayet güzel genç bir kız – elinde tuttuğu temiz bir bardağı merdane bir tavırla – müşarünileyhe uzatmıştı?

Sertâc-ı iftihâr-ı Osmâniyân – kanla yoğrulmuş bir zeminde, top tarrâkalarına mütesâdim şîr-i jiyân böğümlerinin şemâtet-i dûzahânesi arasında zuhûr eden bu melekü's-sıyânenin elinden bardağı alırken; tavr-ı şekîmânesi tatlı tebessümlere tahavvül edivermiş ve – Sen kimin kızıydın, demişti.

Genç kız; ekser-i benâтта îcâbât-ı fitrattan olan – alâim-i mülâyemete muhalif bir nazra-i âteşîn-i şecâatle muhâtab-ı âlîzâdına bakarak pederinin ismini söylemişti.

“O zamanlar – Anadolu ve Rumeli'nin birçok beyliklere münkasım olduğu – tarihşinasınca ma'lûmdur. Mücahidenin söylediği isim de Edirne havalisinde bulunan beylerin en şöhretşiarı idi. – Ve o zamanlar: Türkler medeniyete henüz takarrüb etmekte olduklarına mebni sâfiyet-i ahlâkiyelerinden birçoğunu muhafaza etmeleri hasebiyle hayât-ı ictimâiyelerine kadınları da iştirak ediyor, bâhusus kibar

ailelere mensup kadınlar – büyük işlere karışarak erkeklerine manen ve maddeten muavenette bulunuyorlardı. Ezcümle gazilere su dağıtmak, yiyecek yetiştirmek, yaralıları tedavi etmek vezâif-i nisvâniyedendi!.. Şimdi bizler ise – hürriyet gazilerimizin yalnız istifsâr-ı hâtırlarıyla iktifa edebiliyoruz!

Hazret-i Fâtih – o kanla mülemma toprakta istizhâr eden bu zehre-i melâhat ve hamâsete: Samîmiyet-i kalbiyesinden cereyan eden bir meftuniyetle bakakalmıştı!

Fakat ricali faziletperver olan bir millette fenalığın pek az vukua geldiği mücerreptir. İşte bu nazariyeye mübteni olmalı ki muhassenât-ı rûhiyeye müteallik hasaile malik etrâkin de ahvâl-i affânesi ekseriya görülüyordu.. Mehmed-i Sâni hazretleri – şahsını ve tavrını (vazifesini unutacak derece) beğendiği o nevbâve-i ismete – zât-ı hümayûnunu pederliğe layık görüp kendi kendine:

–Bu benim gelinim olmalıdır!

demişti.

Bâyezîd Hân-ı Sâni'ye nikâh edilen sâlifü'z-zikr mücahide – Yavuz Sultan Selim hazretlerinin vâlide-i muhteremesi olup kayınpederi tarafından kıymet-i nisvâniyesi takdir buyurularak sarayda bir nüfûz-ı hükümrânîye mazhar edilmişti.

Maraz-ı mevtinde îade-i âfiyetine çalışanlara –Bırakın ben öleyim.. Zira daha yaşayacak olursam.. dünyayı alt üst edeceğim!!!” dediği meşhur Yavuz-ı cihangirin – hem validesi ve hem de mürebbiyesi olan bu büyük kadın – zevcinin câlis-i taht-ı saltanat olmasıyla saâdetini kaybetmişti!!

Feth-i Kostantiniye – servet-i kesîreyi Devlet-i Osmâniye hazinesine yağdırmış.. ve Osmanlılığı; düvel-i muazzama arasında evc-i bâlâya çıkarmıştı! Fâtih hazretleri – hazîne-i devleti – beytü'l-mâl-ı müslimîn – nazarıyla gördüğünden kendi nefesine muktesid ve mütevazı yaşayarak huzûr-ı Hakk'a vebalsiz gitmişti! Fakat za'fu't-tab'a malik olan Bâyezîd Hân-ı Sâni – sarayını dalkavuklara küşat ve müdahinlerini vükelalığa ısrâd etmiş, hele masalcı kadınları hüsn-i kabûle amâde bulunmuştu!

Para kopartmak hevesiyle zât-ı şâhâneyi güzel güzel kızlar.. sohbeti çekilir musâhibelerle ihata ettiren mütegalibînin tahakkümleri! Mâder-i şîrin vakarına o kadar dokunuyordu ki... rakîbe-i hayâtlarının tekessürü acısını bile ikinci derecede hissediyordu!!!

Bu güzel kadının hissiyatında kaynaşan yalnız bir şey vardı:

–Kıymet-i nisvîyetini tanıttırmak–

Kayınpederinin gününden beri tedvîr ettiği sarây umûr-ı idaresine – zevcinin gevşekliği yüzünden bir de mesâil-i hükûmet zammedilmişti! Bu suretle zevcine akıl veriyor ve onu vükelâsına bazıce olmaktan kurtarıyordu!.. Büyük kadının kesr-i nüfûzu – bütün ricâl-i devletçe müstelzim olmasıyla – padişaha meydân-ı sefâhet ihzar ediliyor.. ve oraya sevk için de kâselîslere.. masalcı karılara yüz veriliyordu!!! Vükelâyı, mabeyn halkını yıldırılmış olan Yavuz’un validesi ne kadar yavuzluk etse.. kabil değil, saray içinde zehirli fesat mikroplarını saçarak kaynaşan o cadılara galebe çalamıyor.. Sıkılıyor, üzüliyor, nihayet (ara sıra menfezini alevler içinde bırakarak feveran eden bir volkan gibi) galeyana geliyordu!!!

Âl-i Osmân’dan – celâlet-i maneviyeyi bir tarafa bırakıp saltanatla sefâhatı mezceden birinci padişah Bâyezîd-i Sâni’ye – artık zevcesinin tahakkümü girân gelmeğe başlamış.. ve muhitindeki müdahinlerin tahrikâtı da cesaret verdiğiinden – Yavuz Sultan Selim’le validesinin makarr-ı saltanattan teb’îdlerini muvafık görmüştü! Şöyle ki:

– Devr-i Fâtih’te az bir meblağla idare olunan sarayın mesârif-i mâhiyesi – ordular teçhiz edilebilir dereceye.. fırladığını ve devlet işlerinin nâ-ehiller eline bırakıldığını gören müşârünileyhâ – bir gün bir dişi kaplan gibi köpürerek padişahın karşısına çıkmış ve âfideki sözleri söylemiştir:

“–Allah azîmü’ş-şâna karşı olan mes’ûliyetini düşünmen lazım gelirken; kıymettâr zamanını – bu gönül eğlencesi kızlar ve birtakım masalcı karılarla geçirmen! layık mıdır?!... Babanı görmedin mi?

Ömrünü mülkün mamuriyet ve tevsiine sarf etmişti.. Bir padişahın vazifesi ne olduğunu babanın zamanında öğrenmeli idin!.. O – satvetini şevketini büyüttü de sana bıraktı! – Sen de – akıbet evladına terke hasbe’l-beşeriye mahkûm olduğun vezâif-i devletin – neden ibaret olduğunu hiç düşünmüyor musun?!

Böyle padişahlık olmaz!!

Sefalet ve eğlenceye karşı bir iptilan ve za’fin varsa, ben sana kuvvetli pazılarımı uzatıyorum. Bunda izhâr-ı acz ediyorsan, ben yapacağım! Kayınpederimden ne gördümse; seni o hâlde yaşatacağım!

Bu sarayı – seni sefahate alıştıranlardan.. para yiyenlerden temizleyeceğim.. Sen babandan gördüğün usule riayet etmeyecek olursan.. ben oğlumu böyle sefahat bucağında – büyütme istemem!

Her biri – büyük nüfuzlar alarak âmir-i mutlak kesilen ortaklarıma ve masalcı karılara tahammül ederek buradaki mevki’ ve hukuk-ı zevciyeme olan taarruzâtına belki ses çıkarmayacağım!

Fakat zevcimi – bir Osmanlı padişahına layık o şanlı mevki’inde görmek arzusunu bir türlü yenemem!.. Bâhusus hukûk-ı mâderâneme olan tecavüzüne mümkün değil sükût edemem! Zira oğlumu büyük babası gibi yetiştirmek benim vazifem ve benim hakkımdır!”

–Kadınlık ne demek olduğunu tanımış ve onu tecahül eden zevc-i hümâyûnuna tanıtmak istemiş olan sultân-ı şecâatpenâh – lisân-ı âteşbeyânı önünde serfuru eden Bâyezîd-i Sâni’den – Peki, yoluna koymağa çalışırız!” cevabını alınca müsterihâne dairesine çekilmişse de; padişah pek ziyade münfail ve dilgîr olduğundan vükelâsıyla ba’de’l-istişâre kadının nefyine irade eylemişti.

Hukuk-ı nîsvâniyesini müthiş bir surette müdafaa eden bu büyük ve âkil kadına iradeyi tebliğ ancak vükelâdan müteşekkil bir heyet-i mahsûsa – cesaret edebilmişti!!

Yavuz’un validesi – Ya!.. Öyle mi?! Beni istemeyeni ben de istemem! Fakat memleketime bir şartla giderim: –Şehzadem gemiye kadar gelip benimle veda etmelidir!” deyince, heyet-i mahsûsa böyle kolayca kurtulduklarına memnun olmuşlardı!

Heyhat ki hîn-i vedâda Yavuz Sultan’ı – validesinin aguşundan hiçbir kimse koparıp alamadı!. Zira Rumeli kızı –Oğlumu babasının hâlini göstererek büyütemem... Ortadan kesiniz! Yarısı benim; yarısı babasınındır!” diyordu!

Âh zevcine o kırık kalbin fevârân-ı teessüfâtında – ne ulvî, ne şecî müdâfaa-i hukuk emeli mündemiç idi!.. Yavru arslanı – iltica ettiği o tahassungâh-ı müşfikâne ve himayetkârânededen çekip almak.. öyle dalkavuk tabiatlı kimselerin kârı mıydı ki alıp getirebilsinler!!

Birleşen o mert yürekleri ayırmağa teşebbüs edecek olanlara – hayat mukabilinde fedakârlıklar lazım geldiğini – ana ile oğlun meydan okuyan âteşîn nazarları – pek vâzih anlatıyordu!!

“Bu vak’adan sonra Âl-i Osmân Türk kızlarla izdivaçtan men’ olunmuştu!”

Cennetmekân Sultan Selim hazretleri – sekiz sene sekiz ay devam eden müddet-i saltanatında, müzayakadan kurtardığı devletine fütihat ve adaletiyle bir misl daha zamma muvaffak olmuştu ki bu hasail ve celâlet-i hârikaya – hiç şüphesiz– kıymet-i nisvietini bir padişaha bile çığnettirmeyen vâlîde-i mübeccelesinden aldığı terbiye sayesinde malik olmuştur. Müşarünileyh hazretleri – şedit olmakla beraber adil idi ki:

– Şehzadeleri bir bayram – biz de sair çocuklar gibi yeni elbise isteriz!” demeleri üzerine, beytü’l-mâldan altı yüz kuruş istemiş, İstanbul kadısı – devletin donanma ihzarıyla meşgul olduğu böyle bir zamanda beytü’l-mâl-i müslimîn – şehzadelere elbise yaptırmak için rahnedâr edilemez!” cevabını gönderince, hazret-i pâdişâh –Pek doğrudur, hata ettim!” buyurmuştur.

Garibi şu ki:

– Bir müddet sonra o kadı efendi de – hanesi pek uzak ve kendisi gayet yaşlı bulunması hasebiyle mahall-i memûriyetine merkeble gidip gelmek için padişahın izin istemiş: –İstanbul kadısının merkeble gidip gelmesi görenek ve sonra da sefahate vesile olur caiz değildir!” irâde-i muhikkasıyla men’ edilmiş olduğundan biçare ihtiyar ölünceye kadar yayan yürümekte muztar kalmıştır!

– Cenâb-ı Hak; adalet ve sa’y meşkûrlarına göre cümlesinin mekânını cennet eylesin.

11 Mayıs 325 –Pazartesi–

Emine Semiyye

BİR KADINA

[Emin Bülend, Sa.9,1909/1325,s.886]

İpekli bir kelebek bî-karâr ve sevdâkâr
 Gunûde güllerin üstünde nâzlı nâzlı uçar..
 Bahâr vâsi’ ve nermîn o tül kanatlarda
 Gıcıklanır gibi âvâre çırpınır... sevdâ

O pembe tozlu kanatlarda kıvrırır, bayılır..
 Açan çiçeklerin üstünde bir dakîka kalır!..
 Güzel kadın!. Kelebekler kadar zarîf ve beyâz
 Emellerinle sakın sevme.. kalbinin mümtâz

Tahassüsâtını bir vüs'at-i inâyetle
 Dağıtma... Bil ki bugün bir derin saâdetle
 Uçan güzel kelebek her çiçekte, her gülde
 Bir ince toz bırakır... bî-misâl ü nâdîde

Kanatlarındaki elvân-ı hande rengi solar!..
 Güzel kadın.. bana sen gelme sâf u sevdâkâr...
 Benim de kalbim o âvâre pembe güller ki
 Kadınlığın, o ipekten kanat solar belki!...

Emin Bülend Çamlıca 19 Mayıs 325

Zend Avesta

1

GECE KANDİLİ

[Refik Halid, Sa.9,1909/1325,s.904]

Geridonun [?] üzerindeki mini mini ma'den tabanda bir lem'a sallanıyor, böcek kadar süslü mahfazasında çizgiler, harfler var; alevden mini mini bir dil, kedi dili kadar rengîn, müteharrik, iştihâlı bir ziya yassılanıyor, uzalıyor, boş, sessiz nîm muzlim odanın havâ-yı mahfûzunda bir şey arıyor, bizce mühim, meçhul olan bir cüz' yalıyor; sonra o çekildikçe duvarda gölgeler, cibinlikte in'ikâslar uzanıyor ve sessiz bir hareket, bir hareket-i dâime bütün gece odayı meşgul ediyor, bütün gece perdelerde, levhalarda, aynalarda gölgeler ziyâ'ları kovalıyor, ziyâ'lar gölgelerle

boğuşuyor ve bütün bu şeylerin ruhu olan kandil bazen küçük bir köpek kulağı gibi dikilerek dışarıyı dinliyor; bazen bir papağan gözü gibi toparlaşarak yan yan karyolaya bakıyor... Bir şey tecessüs ediyor ve her şey ona münkâd o durdukça ölüyor, o kımıldadıkça yaşıyor.

On iki saatlik bir mahzen hayatı sürmüş de sararmış gibi duran güneşin soluk rengi perdelerle sürünürken ezilen bir böcek sesiyle kandil söner. Bazen geceleri tutuşmuş olur, sabahleyin onu simsiyah bulurum. Kışın hizmetçi, odunları alevlendirmek için onu sobaya koyar, soğuk, renksiz odanın o câmid sabah hâline birden şevk-âver çıtırtılarla alevler aksettirir, eşyanın cilalarında pembe lem'alar gezindirir. Yazın açık pencereden bahçenin bir tarafına fırlatırlar; ekseriya yanında balmumuna yapışmış yerde ucu kara kibrit vardır.

Yanmış kandilleri içine kum koyan çocuklar elinde görürüm; bazen mini mini köpekler ağzında oyuncak olur dolaşır; bazen solmuş, kirlenmiş, yağmurlardan ıslanmış –iyi yaşayıp da sefil ölenler gibi– kırılmış, kıvrılmış bir hâlde ayaklarıma dokunur. O zaman nevâzişe benzeyen küçük bir darbe ile onu taflanların en kuytu, en görünmez bir yerine fırlatırım... Artık oradan çıkmaz, toprağa karışır.

Fakat kedi dili gibi yalanan, mini mini köpek kulakları gibi dışarıları dinleyen, kuş gözleri gibi toparlaşıp etrafı tecessüs eden kandillerin o müteharrik lem'alarını söndürmek için çok defa yatağımdan fırlarım... Karanlık odalarda gözleri dinlendiren, bütün meçhul şeyler gibi ruhu tesliye ve ihâfe eden bir tesir vardır; ruh ise ademe benzeyen böyle bir tesire ekseriya muhtaçtır...

17 Mart sene 1324–Erenköy

Refik Hâlid

GÖLGELER VE HAKİKATLER

[Şahabettin Süleyman, Sa.9,1909/1325,s.905–908]

1

“*Fantazyâ*”

“Ey benim, genç çocuğum, dedi, daha sen pek tecrübesiz, pek görgüsüz, pek hamsın... Bu bana gösterdiğin kadın kadın mıdır?.. Eski hüsünler, eski kadınlar, onların insana ilkâ ve ilham ettiği hevesler, arzular ve bunların ezâları, rüyâları, ihtimalleri, hummâları, şiirleri.. Bütün bunlar, hayatı hayat yapan, insana mevcudiyetini, insanlığını öğreten söyleyen bütün buncağızlar, bütün o hüsünler, o kadınlar şimdi ne kadar uzak.. Bulamazsın, yok...”

İhtiyar şair bu girizgâhından, bu mukaddimesinden sonra biraz durdu, bana baktı.. Gözlerimde, çehremde, menkûş, bir zıll-ı takdîr, dudaklarımın arasında, mesdûd, bir “evet” arıyordu... Bulamadı... Beklediğine malik olabilmek, olmak hulyâsıyla devam etti...

— Hüsün... Artık onu kefenlediler, bu iklim-i şiirin, Türk memleketinin mazisine gömdüler evet, öldü... Bitti.. Bütün her şey gibi otuz üç sene süren leyl-i kesif-i meş’ûmun hâil, kâtil, mülevves, müsemmem temasıyla o da sarardı, o da bitti, kırıldı, öldü... Evvel zamanda, böyle diyeceğim, çünkü pek uzak... Evet evvel zamanda bu kubbenin, bu semanın altında, bu mübarek, bu sehî toprağın üstünde kadın ve hüsün yaşardı... Kadın ve hüsün bu iki kardeş, bu iki peri “Türk kadını kadar güzel” sözünü kendilerine mikyas intihap etmişlerdi.. Bu söz, bu mikyâs-ı hüsn arzın en ma’mur, en meşhûn-ı mahâsin ve bedâyi köşelerine kadar gitmiş, medîd bir alkışla istikbâl olunmuş kabul edilmişti. Fakat, şimdi...

— Fakat şimdi siz hüsün yok mu zannediyorsunuz?

— Dostum, bu cümlelerin masumiyetiyle ketmettiği istihzâ-yı iskâtı, gurûr-ı ilzâmı anlamadım zannında bulunuyorsanız, aldanıyorsunuz.. Ben de sizin kadar hüsnün adem-i mutlakıyyetini, şahsa göre tebeddülünü bilenlerdenim.. Ben de senin kadar mekân ve zamanla hüsnün de hutût ve eşkâlinin başkalaştığını okumuşlardanım.. Ve yine biz bu nispetle, bu tebeddülle hüsnü ölçüyor, çirkinle güzeli tefrik ediyor en güzeli buluyoruz... Dünkü kadınlar, dünkü Türk kadınları mahfaza-i ebediyyelerinde, mezarlarında mütehaccir, müheykel kalmış olsaydılar sana ilk

gördüğüm mezarı açar, “Bak, derdim, bak ve mukayese et!”.. Hâlbuki bütün bu muazzez vücutlar, bu güzel kadınlar şimdi eridiler, çürüdüler, toprak oldular.. O kadınlar gibi kadın bulmak, görmek istersen Fransa’ya, İtalya’ya, İspanya’ya doğru bak!... O kadınların oturdukları, yürüdükleri, uydukları zaman “Beni arzulamaya mahkûmsunuz” diyen tavırları, vaz’ları vardı.. O kadınların gözlerinde haşmet-i sevdâ, hışm-ı şehvet yuva yapmıştı... Endamları, revişleri, giyinişleri, her şeyleri güzeldi. Fakat şimdi.. İşte kadınlar: Size bir yığın kemik, bir yığın deri... Güya birbiriyle münasebeti olmayan, hiçbir zaman tenasüp ve tenâzuru okşayamayan birçok başka başka kemiklerden çatılmış, yapılmış kadîdler.. Sonra bunların üzerine biraz pamukla, etle okşamaksızın atılmış mantolar, deriler.. Hep orta boylar, kısa boylar.. Yuvalarında duramayan çıkık, ölü gözler... Gölge hâlinde yahut şekilsiz bir surette toplanmış tüylere malik kaşlar... Küpeler gibi asık dudaklar..

— Mübalâğa...

— Evet, mübalâğa, çocuğum.. Eğer mübalâğa olmamış olsaydı... Pek çok şeylerin hakikatini izah etmek mümkün olamazdı...

— Bu kadar tehzîl ve tahkîr kifayet eder..

Farz edelim ki eski kadınlar gibi kadınlar şimdi bulunmasın!

Esbâbı?..

— Esbâbı mı? Hâlâ anlayamadın, anlayamıyorsun? Devr-i Hamîdî’nin yağdırdığı bârân-ı belânın, bârân-ı şeâmetin “feyz-i tahrîbînin” bir kısmı: nefy, korku, parasızlık, evvel zamanlarda beyim, kibar, müstesna birtakım halk vardı... Bunlar en ziyade hüsne hizmet ederlerdi. Bunlar en güzel kadınları alırlar, onlardan çocuk yetiştirirler, bu çocuklar büyürler onlar da güzellerle birleşirlerdi. Onlar da yine güzel yetiştirirlerdi.. Bu zevât güzel –vücut– tohumları idi. Bütün bu hüsün imalgâhları yalnız kendi muhît-i asâletlerinde kalmamışlardı. Onlar, bütün bu güzel –vücut– tohumları genç, güzel müstesna, zarif cariyeler tedarik ediyorlar, istifrâş ediyorlar, bir müddet sonra âzâd ile başkalarına veriyorlardı. Böylece, yavaş yavaş, bir istifâ-yı tabîî nesilden nesile doğru yürüyordu..

— Sonra?

Bir de o zamanlar az para ile birçok refah zamanları idi... Herkes mutî, mütevekkil, aza kani yaşıyordu. Sonra otuz senelik devre-i şeâmet başladı. Güzel –vücut– tohumları taşraya teb’îd edildi. Yerlerine şekilsiz, kıyafetsiz, biçimsiz, kaba

saba adamlar ikame edildi. Bu suretle ıstıfâ-yı tabiî baltalandı.. Eski hüsün –hârâları vücut düşkünleriyle, denâet– hergeleleriyle imlâ edildi. İstanbul’un kıyısında bucağında , ötesinde berisinde sirâyet-i nefy ü teb’îdden kurtulabilenler de korkulu, saralı, sefil ve muztarib hayatlar münasebatından mariz, kırık dökük mevcutlar vücuda getirdiler..

Siyah bir ebr-i ihâfe yıldızın üzerinden bütün memâlik-i Osmâniye’ye doğru uzanıyor, her kalbe ağır bir havf u ıztırâb çöküyordu. Yıldız’ın dest-i ihâneti izdivaçlara kadar karışıyor, zarif vücutları, güzel kadınları taş vücutların âğûşuna, kıymet bilmez ellerin içine, çatlak siyah dudakların buselerine terk ediyordu.. Tabiî kadın kendine koca diye Yıldız’dan gönderilen bu hediyeden öğreniyor ve sonra bu galeyân-ı şehvetten çocuk yani canavar tevellüt ediyor... Yıldız hatîât ve maâsîsini, farz-ı muhâl olarak nâdim ve pişman giryân ü perişân bana itiraf ile af talebinde bulunsaydı... Her şeyi affederdim. Yalnız bunu, imhâ-yı hüsünü affetmezdim..

— Şairlik...

— Evet, böyle... Ben kadını ve hüsünü çok severim... Durunuz. Unutacaktım: Bilirsiniz, ki Türk neslinin güzelleşmesine en ziyade hizmet eden Çerkes kadınlarıdır... Çerkesler Kafkasya’dan, bu yüksek, karlı memlekette hicret ettiler.. Biz onlara burada mevtin, makarr olmak üzere bataklık vadiler, çukur ovalar gösterdik.. Birçokları öldü; birçokları sarardı, sıtmalandı. Hüsünden kaybetti, bozuldu.. İşte böylece onların da muâvenet-i ıstıfâsından mahrum olduk. Bu hâle, bu canavarca güzeller devrine geldik.. İşte, azizim, işte genç dostum bu sebepler, bu avâmil-i ictimâiyye taht-ı tesîrinde eski hüsün, eski Türk–hüsünü nâ-bedîd oldu.. Âh bu otuz üç sene! Tarihin bu müthiş korkuluğu! Neler, neler kaçırmadı, ne zekâlar, ne terakkiler, ne eserler uçurmadı! Fakat bu sefâlet-i hüsniyye, bu sefâlet-i hüsniyye beni bitiriyor.. Oh! Kadınsızlık ve hüsünsüzlük.. Anladın mı, şimdi?..

— Evet...

Ve kalben dedim, ki “Haydi oradan eski kafa, eski oyuncak, yeni bunak!.. Sen böyle farz ve tahmin et!.. Fakat emin ol, ki burada, bu muhit içinde benim de hüsünüm ve sevdiğim var.. Başka gençlerin de...

27 Nisan 1325

Şehâbeddîn Süleymân

AŞKIMIN EN GÜZEL DAKİKALARI

-3-

[Tahsin Nahit, Sa.9,1909/1325,s.909]

Akşam, yine bir hasta kadın hüzn-i garîbi!
Sislerle uzak dağların eşkâli silindi...

Ben tarlaların sîne-i sebzîni içinden
Mağlûb-ı tahayyül, mütefekkir gidiyorken

Sahrâda uzanmıştı bütün gölge ve esrâr;
Bir belde-i hûlyâ gibi kayboldu ufuklar...

Bir mâî cibinlik gibi pullarla müzeyyen,
İnmişti bütün kırlara bir gölge hafiyen..

Leyl oldu benim vahdet-i rûhumla mülâkî,
Yüksekte kevâkib mütebessim ü celîydi.

Bir vehm-i taabbüdle muhîtâta bakındım:
Fevkîmda gülen ince hilâli seni sandım...

Ey sen, evet ey sen ki bu sahrâda geçen yaz
Bir cennet-i hâkîde yaşattın beni mümtâz;

Bir cennet-i hâkî ki her akşam bir ilâhe
Ay yükseliyorken görünür yol üzerinde;

Bir feşfeşe-i şî'r-i harîriyle gelirdi;
Lâkin ne kadar ince, esrî, ne şî'rdi...

Mahmûr-ı emel, gölgeli kirpikleri elmâs
Enzârını etmiş gibi hûlyâlara dem-sâz;

Aksiyle ayın rengi beyâz bir güle benzer,
Timsâl-i muhabbet gibi şefkatle gülümser...

Biz kol kola tenhâca bu kırlarda gezerdik
Olmuş gibi ârzû edilen her şeye mâlik.

Bak işte bugün kaldı o leyl-i ebedîden
Bir hasta kamer, bir de bu rûhumdaki şîven

Tahsîn Nâhîd

TİMSÂL-İ AŞK

[Cemil Süleyman, Sa.9,1909/1325,s.912–920]

-Küçük Hikâye-

-15 Temmuz 322-

“Emîn Bülemd’e”

Kahire’den İskenderiye’ye kadar aynı vagon dâhilinde, bütün bir seyahati karşı karşıya, yekdiğerimize hattâ bir kelime söylemeden takip ettikten sonra nihayet bizi vapurda da aynı kamarada birleştiren tesadüfün bir yadigâr-ı lutf u tesâmuhu olmak üzere kabul edebileceğim bir İngiliz dostumla salonda otururken güvertenin bir mahşere benzeyen izdihamı arasında, bütün seslerin fevkinde yükselen şuh kahkahalarla bu kalabalığın fevk-ı serinde uçuşan kadın sesleri; ikimizde de bu yeni gelen yolcuları görmek için bir ihtiyâc-ı tedkîk uyandırmıştı. Bu esnada İngiliz dostum; sîmâ-yı matrûşu üzerinde, o dakikada teressüm eden hutût-ı ibtisâm ile mütekallis dudaklarını garip bir şîve-i beyâna terfîk ederek:

— Galiba bize refakat etmek şerefinden mahrum olmak istemeyen zümrelerden biri... dedi. Ve kapıya doğru ilerledi. Ben, gülerek takip ettim...

Güverte, hareket zamanlarına mahsus bir faaliyet içinde, öteye beriye koşuşan insanlarla dolu idi. Eşya nakleden hamallarla birer ikişer gelen yolcular; burasını gayr-i kabil-i mürûr bir hâle getirmişti. Nihayet, yol üzerinde muvakkaten şuraya buraya bırakılan sandıklardan, çantalardan ilerlemek kabil olmayacağını anlayarak diğer cihetten terasaya çıkmağı düşündük. Buradan etrafı daha iyi tetkik etmek mümkündü...

Şimdi, küpeşteye dayanmış; bir kısmı, henüz rıhtımda eşya nakliyle uğraşan yolcuları seyrediyorduk. İçlerinde zarif tuvaletleriyle şık madamlar; beyaz pike elbiselerinin kısa etekleri altında dolgun bacakları görünen genç kızlar vardı. İngiliz dostum, o dakika için hüviyet-i ciddiyesinden hemen tecerrüt edivererek bütün tekâlif-i münâsebâtı birden siliveren bir samimiyetle:

— Eğer.. deyiverdi. Bunların hepsi yolcu ise karantina müddetinin on gün devam etmesini temenni ederim...

Sonra biraz ötede bir delikanlı ile kim bilir neye dair görüşen bir ihtiyar madamı göstererek ilave ediyordu.

— Yalnız, bununla seyahat etmek bedbahtlığına tahammül edemem...

Bunlardan başka kısım kısım arabalarla, otomobillerle gelenler; şurada burada halkalar teşkil ederek birbirleriyle görüşenler; vapurun hareketini görmek arzusuyla rıhtımın kenarında birikenler; bütün bu izdiham arasında kendilerini teşhir etmek için piyasa edenlerle piyasa edenleri görmek için dolaşanlar vardı. Ve biz, bunların arasında şâyân-ı tedkîk simalarla müzeyyen tuvaletleri; böyle karşıdan seyretmekten büyük bir zevk alarak içlerinde, bilhassa bize refakat edecek olanlara dikkat ediyorduk. Fakat vapura girip çıkanlar arasında bunları tefrik etmek kabil olmuyordu. Bazen bir kişiyi teşyî etmek için gelenler; bütün bir salonu işgal etmek için kifayet edebilirdi. Yalnız, başlarında kasketleri omuzlarında mini mini zarif dürbün çantalarıyla kendilerine bir seyyah süsü veren genç matmazeller vardı ki bunların yolcu olduklarına şüphe etmiyor ve bir kuvve-i istidlâliyye ile diğerleri hakkında da az çok sahih hükümler vererek salonumuzda onlara da birer mevki' hazırlıyorduk. İngiliz dostum; bu hususta biraz müşkülpesent davranıyordu. Hattâ yirmi beş yaşından yukarı olanları, eğer pek güzel değilse refakatine kabul etmekte tereddüt ediyordu...

Şimdi caddelerden fevc fevc rıhtıma dökülen halk; diğerlerine iltihak ettikçe sıkışıyorlar ve bu kalabalıktan istifade edenler; cüretlerini biraz daha ileriye götürmekte güçlük çekmiyorlardı. Bu esnada vapurun ikinci düdüğü; bu şehri muazzamın gulgule-i hayâtı arasında, bir in'ikâs-ı havâ çan ile yükseldi. Hareket zamanına yarım saat kalmıştı. Artık herkeste bir isti'câl uyanıyor... Bir taraftan gelen yolcular; vakit kaybetmeden kamaralarına şitâb ediyorlar.. Ve sabahtan beri kızgın bir güneş altında çalışmaktan adalâtına derin bir taab gelen amelede daha fazla bir faaliyet görülüyordu. Bir taraftan ambarlara eşya indiriliyor.. diğer taraftan arabalarla cesim balyalar naklediliyor ve yavaş yavaş yekdiğeriyle vedalaşmak zamanının takarrüb-i hulûlüyle kalpleri çarpmağa başlayanlar; uzun uzadıya aynı mevki'de oturmaktan men'eden bir duramazlıkla güvertede öteye beriye geziniyorlardı. Salonda birer birer boşalan bira şişelerine artık nihayet veriliyor.. kadehlerindeki son cür'ayı ikmâl edenler ikişer ikişer dışarıya çıkıyorlardı. İngiliz dostum; bütün bu terasaya toplanan halk arasında, en ziyade nazar-ı dikkatini celbeden bir kızla bir delikanlıyı irâe ederek:

— Mutlaka iki nişanlı, dedi. Deminden beri dikkat ediyorum. Gözlerini bir dakika birbirlerinden ayırmıyorlar...

Bu, benim de nazarıma çarpıyordu. Onların birbirlerine yakın duruşlarında yekdiğeriyle cezbediyor zannolunan öyle bir hâl vardı ki bu iki gencin, bütün mevânî'i hükümsüz bırakan bir meshûriyet içinde, yekdiğeriyle çılgın bir aşkla sevdiklerine delâlet ediyordu. Delikanlı; onu, mümkün olabildiği kadar kendine çekerek, dudakları hemen genç kızın saçlarına temas edebilecek bir sokulganlıkla ona bî-şübhe, ruhunun elemlerinden, onları birbirlerine bir müddet için mütehasir bırakacak olan bu iftirakın teessürlerinden, acılarından bahsederken o, gözlerini indirmiş sükût ediyor ve kulağının dibinde latif zemzemelerle ruhuna derin bir hüznün rikkatlerini serpen bu nevehât-ı sevdâyı sanki katre katre içerek şimdi taşmak isteyen bir ihtiyâc-ı bükâ ile sinesi doluyordu. Genç kız, hemen ağlayacaktı. Fakat bütün tavırlarında teessürlerini etrafındakilere belli etmekten çekinenlere mahsus bir azim ile nefsinin cebredişleri vardı ki onu ruhen pek müteessir gösteriyor ve ağlamamak için dişleriyle mini mini beyaz bir mendilin kenarını ısırıyordu. Vapurun üçüncü düdüğü; bütün bu yüzlerce halk arasında azim bir telaş uyandırarak in'ikâs etti. Şimdi birbirleriyle vedalaşanlar; birer birer avdet ediyorlar ve yekdiğerlerinin

ellerini tekrar tekrar sıkarken henüz bitmeyen musâhabelerini ikmâl için cümleler üzerinde sanki koşarak tevdi' edilecek daha birçok şeyler tahattur ediyorlar.. Bazıları birçok şeyler söylemek istedikleri hâlde o anda gelen bir heyecanla bir şey söyleyememekten bunalarak gözlerinde bir iki katre yaşla sâkitâne ayrılıyorlardı...

Vapuru kaybetmekten korkarak nefes

nefese koşanlarla vapurda kalmak endişesiyle avdet etmekte isti'câl gösterenler; birbirlerine karışıyorlar ve geminin tedârikât-ı seferiyyesi için öteye beriye dağılan mürettebât; güvertede biriken ahali arasında vazifelerini îfâya gayret ediyorlardı...

Biraz sonra, vapurda yolculardan başka kimse kalmamış; iskeleler alınmış idi. Şimdi herkes; küpeştelerde, rıhtımdaki halk ile teâtî-i selâm ediyorlardı. Delikanlı; elinde beyaz bir mendil ile nişanlısını teşyî ederken o, nihayet zaptedilemeyen bir şehka-i bükâ ile hıçkırma hıçkırma ağlıyor ve delikanlının, ona mukabele eden gözyaşları, bu iki ruhu birbirine daha ziyade ısındıran bir iştiyakla yaklaşıyordu. Eğer mümkün olsa, kim bilir? Nasıl bir mecburiyetle icra edilen bu seyahatten feragat ederek tekrar birleşecekler ve bir daha ayrılmayacaklardı. Kumandanın bir işaretiyle palamarlar çözüldü. Ve o dakikada limanın sakin suları; bu cesim teknenin ka'ından fişkırarak beyaz köpükler arasında bir ân içinde hâsıl olan müthiş girdaplarla birbirine karışarak orasını, bir ânda tevessü' eden beyaz bir daire içinde ihâta etti. Vapurumuz, yavaş yavaş rıhtımdan ayrılıyordu. Bu esnada delikanlı; mini mini mendiliyle kendisine son selâm-ı vedâ'ı gönderen sevgilisine sesleniyordu:

— Rica ederim Şarlot.. Muvâsalat eder etmez telgrafi unutmama... O, başıyla mukabele ediyor ve artık tahakkuk eden bu iftirakın ye's-i mâtemiyle bütün vücudu sarsılarak ağlıyordu. Delikanlı, nihayet kendisinden uzaklaşan bir saâdetin arkasından uzun uzun bakmağa tahammül edemeyerek oradan ayrıldı. Ve kalabalık arasında kayboldu.

Şimdi gittikçe ziyadeleşen bir sür'atle rıhtımdan uzaklaşıyorduk. Çehreler, adeta fark edilemeyecek bir şekil alıyor ve artık tefrik edilemeyen başlar üzerinde dalgalanan beyaz mendiller, mini mini kelebeklerin tayerân-ı havâîsine şebîh bir tebâüdle birer birer siliniyorlardı. İç limanın medhalini döndükten sonra rıhtım, artık görünmüyordu. İki tarafımızda birer sınıf teşkil eden gemileri, vapurları birer birer arkada bırakarak geçtik. Fenerin etrafında geniş bir hatt-ı münhanî resmettikten sonra enginlere doğru açılmağa başladık. Bir mil kadar uzaklaşmıştık ki vapurumuz

birdenbire durdu. Herkes, nazarlarında bir ma'nâ-yı endîşe ile tevakkufumuzun sebebini anlamak için etrafa koşuştular. Sonra anlaşıldı ki kılavuz îade ediliyor. Bir dakika sonra tekrar hareket etmiştik. Şimdi yolcular, birer birer mevki'lerine çekiliyorlar ve gittikçe uzaklaşarak nihayet mâî bir sis tabakası altında yavaş yavaş kaybolan sahili seyretmekten yorulan nazarlar, bütün yabancılıkları bir ân içinde izale eden bir ünsiyetle birbirlerine teveccüh ediyordu. Ötede beride, yer yer halkalar teşkil etmiş ailelerle yelken sandalyeler üzerinde gazetesini, kitabını okuyan mösyöler; dalgın nazarlarıyla, sahilin sisleri arasında uzaklaşmış bir hayalin hutût-ı mevhûmesini arayan gençler vardı. Şarlot; bu sarışın ve güzel kız... O, hâlâ sinesinde hafif ihtilaçlarla ağlıyordu. Ve ben, onu, böyle müteessir ve ağlıyor gördükçe kalbimde derin bir rikkat duyuyor ve ona ruhumun bütün samimiyetleriyle acıyordum. Kim bilir? Birbirlerini ne kadar seviyorlardı!... Zihnimde bu düşünce ile, onun, ihtimal ki uzak bir yerden hasta haberi gelen pederinin kenâr-ı firâşına koşarken beride terk edilen bir nişanlımın ye's-i iftirâkıyla sızladığını tahayyül ediyor ve hayatın bazen pek gaddar bir tesâdüf-i unfa kahrı altında ezilen genç kalplerin merâret-i mâtemiyle ruhumda elîm bir teessür duyuyordum. Hemen gidip onu teselli etmek ve onunla beraber ben de ağlamak istedim. Fakat o esnada İngiliz dostum, koluma girerek beni salona kadar sürükledi...

Salon, hemen hıncahınç dolu idi. Yalnız birinci mevki'de yüz elli kadar yolcu vardı. Bunların bir kısmı, vebadan kaçıyorlardı, bazıları da ber-mu'tâd yaz mevsimini memâlik-i mu'tedilede geçirmek üzere sayfiyelerine çekiliyorlardı. Bunlar miyânında kadınlar ekseriyeti teşkil ediyordu. İngiliz dostum, en ziyade bundan memnun olarak seyahatimizin parlaklığı hakkındaki düşüncelerinden bahsediyor ve salonu dolduran bütün bu genç sîmâlar arasında intihab ettiklerini birer birer irâe ederek tenkid ediyordu. Biraz sonra yemek kampanası çalındı. Hepimiz, yemek salonunda birleşmiştik. Sofranın etrafında toplanan çehreler arasında, yalnız Şarlot'un sîmâsı eksikti. Buna dikkat ettiğim zaman birden kalbim çarptı. O, niçin gelmemişti? Bu suâl, zihnimde bir nabazân-ı ateşin ile yaşıyor ve saniyeler geçtikçe kesb-i ehemmiyet ederek zihnimi işgâl ediyordu. Yoksa hasta mıydı?

Yukarı çıktığım zaman onu, sandalyesinin kenarına dayanmış, halâ için için ağlıyor gördüm. Ve kalbimde derin bir teessürle bir az ötede bir kanepeye oturdum. Beni görür görmez gözlerini sildi. Ve başını diğer cihete çevirerek uzaklara daldı...

Güneş, ufka yaklaşmış; yavaş yavaş gurûb ediyor ve oradan fişkırان bir bürkân-ı ateşin ile afâk tutuşuyor gibiydi. Güneş, alçaldıkça denizin laciverd suları üzerinde, öteye beriye kaçışan ziya parçaları sanki birer birer eriyerek sönüyor ve ufka doğru imtidâd eden bu safha-i zerrîn üzerinde, semânın in'ikâsât-ı elvânıyla dalgalanan reng-â-reng tüllerin ipek etekleri uçuşuyor ve bütün afâk penbe bir gubârla dumanlanarak sisleniyordu. Bir dakika sonra güneş battı. Ve etraf yavaş yavaş koyulaşan gölgelerle kararmağa başladı. Genç kız, halâ o vaziyette duruyordu. Kalbimde bir ezâ ile oradan kalktım; biraz ilerledim. Dikkat ettim ki ağlıyor...

* * *

Bütün geceyi sakin bir denizle geçirdikten sonra, sabaha karşı hafif bir şimâl rüzgârıyla kabarmağa başlayan dalgalar; gittikçe ziyadeleşen bir sallantı ile vapurumuzu sarsmağa başladı. Denizden müteessir olanlar; birer birer kamaralarına çekildiler. Hatta küpeşteye dayanarak biraz evvel kemâl-i iştiha ile yedikleri yemekleri çıkaranlar oldu. İngiliz dostumla ben, pek çok deniz seyahati yapmış olduğumuz için bütün bu mideleri bozulanlara lâkayd dolaşıyorduk. Birçokları salonda kanepelerin üzerine uzanmış yatıyorlar ve bu hastalığa musâbiyyetten korkanlar; limonatalarla, eterlerle midelerini tedaviye çalışıyorlardı. O aralık aşağıki salonda bir ses işitildi:

— Aman, doktor çağırınız... doktor...

bunu müteakib merdivenlerden sür'atle bir genç çıktı. Endîşe-nâk :

— Geminin doktoru nerede? Bir matmazel bayılıyor...

Bayılan matmazel Şarlot idi. Hepimiz tedavisine şitâb ettik. Bir dakika sonra, doktor da geldi. Delikanlı, ayak üzerinde dolaşiyor ve kamarasından getirdiği kolonya ile matmazelin kollarını oğuyordu. Biraz sonra, hasta gözlerini açtı. Eterler koklatıldı. Kordiyaller içirildi. Ve genç, hastanın etrafında dolaşarak bütün gayretleriyle onun tedavisine çalışıyordu... İngiliz dostum:

— Görüyor musun? Diyordu. Münasebetler, daima böyle vesilelerle başlar. İster misin? Yarın, bu hasta kızla bu insaniyetkâr delikanlı, birbirlerine ilân-ı aşk etsinler... hem bence bu muhakkaktır...

Ben itiraz ediyordum. Hiç, bu kabil miydi? Bir gün evvel ağlayarak ayrıldığı bir genci bir gün sonra unutabilmek... Ve sonra bir diğeriyle sevişmek... Bu, mümkün değildi. Ben, bunu söylerken dostum, gülüyor ve:

— Görüyorum ki sen pek tecrübesiz bir gençsin....diyordu.

Akşama doğru fırtına kesb-i sükûnet etmiş ve sabahtan beri kamaralarında baygın yatanlar; birer birer dışarıya çıkmaya başlamışlardı. Şarlot arkasında kalınca bir manto ile terasada ağır ağır geziniyor ve yanında, delikanlıya yavaş yavaş bir şeyler anlatarak gülümsüyordu. O dakikada dostumun iddiasını tahattur ettim. Acaba hakikaten yanılmış mıydım? Fakat onun, hastalığında kendisine dest-i muâvenetini uzatan bir delikanlı ile gezmesinden ne çıkardı? Yanına geldiği zaman kovacak değildi ya...

Ertesi gün güneş doğarken Pire'ye muvâsalat etmiştik. Burada beş gün karantina bekleyecektik. Doğrudan doğruya Pire'nin garbında küçük bir havz dahilinde, tersanenin önüne giderek demirledik. Şimdi herkesde bu beş günü nasıl geçirmek lazımgeldiği hakkında tasavvurlar vardı. Birisi, kitabını okuyor; bir diğeri, bu uzun yaz gününün can sıkıcı saatlerini uyku ile geçirmeği düşünüyor; orta yaşlı bir madam, bir dantelayı ikmâl için iş takımlarını hazırlıyor; bir mösyö elinde oltasıyla balık tutmaya çalışıyor; İngiliz dostum, her şeyden ziyade genç kızlarla meşgul olmayı tercih ediyordu. Ve o derecede eğleniyordu ki böylece geçen günlerin taaddüdü, bizi bilakis memnun edebilecekti...

Bir gün İngiliz dostum; sîmâsında, fikirlerinde sebat edenlere mahsûs bir tebessüm-i itminanla yanıma gelerek:

— Gel bak... dedi. İddiamda yanılıyor muyum yoksa isabet mi ediyorum?

İbtida, ben ne demek istediğini anlamamıştım. Salona girdiğim zaman derhal intikal ettim. Şarlot, piyano çalıyor; delikanlı, onun omzundan sarkarak nota mecmûasının yapraklarını çeviriyordu. Fakat bundan ne çıkardı?... Dostuma döndüm ve:

— Ben de öyle zannediyorum ki siz, pek bedbîn bir tecrübekârsınız... dedim.

O, yine gülüyordu. Fakat zaman geçtikçe bende dostumun fikrine iştirak etmeğe mecbur olmuşum. Şarlot'u hemen daima تنها bir köşeye çekilmiş; delikanlı ile gizli gizli konuşurken görüyordum. Sonra bir gece, tesadüfen görülmüş bir vak'a; bu şübhemî teyide kifayet etti. Salonda çaylarımızı içtikten sonra, dostumla güverteye çıkmış; kamerin serin ziyaları altında geziniyorduk. Sağ taraftaki koridordan geçerken açık bir kamaradan hafif bir fısıltı işiterek o anda kalbimize

gelen bir şübhe ile orada durduk. Onlar bizi görmemişlerdi. Bu esnada İngiliz dostum; kulağıma eğilerek:

— Gördün mü dedi?...aşk,daima böyledir.Bu gün sizin için çarpan bir kalp,yarın;bir başkasının hülyâ-yı visaliyle pür-halecandır.Aşk,vardır.Fakat hakiki aşk?Asla...

Dostum burada, muhakemesinden emin bir filozof hükm-i kat'îsiyle lakırdısını kesmiş; ve ben, şu felsefe ile nazarımda birdenbire alçalan âşıklara; birbirlerini aldatan insanlara karşı derin bir husûmet duymuştum...

Hakikaten de öyle oldu. İstanbul'a muvâsalat ettiğimiz gün, genç kızla delikanlı; valizlerini bir araba ile otele göndererek kendileri de kol kola kim bilir? Nerede bir kûşe-i sevda aramağa gittiler. İhtimal ki Şarlot, nişanlısına çekeceği telgrafi bile unutmuştu...

- Büyük Ada-
Cemil Süleyman

NİRVANA

[Yakup Kadri,Sa.9,1909/1325,s.921-929]

“Gece yarısı. Belki daha geç bile. İç içe iki yatak odası. Sahneyi teşkil edeni kadına mahsus. Koyu kırmızı abajurlu bir el lambasıyla nîm münevver. Öteki iki kanadı açık kapılarıyla buradaki küçük lambanın ziyasından hemen hiç hissemend olamıyor. Kâmilen zulmet içinde: Yalnız ayna gibi lake karyola ve dolap gibi parlak birtakım eşya dışarıdan akseden hafif ziyaların yardımıyla mevcudiyetlerini hissettirebiliyorlar. Fakat beriki odada her şey kâfi derecede nazarı okşuyor. Burası bütün zarâfeti, bütün nefaseti, zineti, şiiiriyle bir kadın –yatak– odası.”

“Mihriban: Yirmi üçlük dilber bir genç kadın. Gecelik hâliyle. Masasının başında kitap okur. Fakat zihnen pek meşgul; pek dalgın; pek asabî görünür. Gözleri bazen gayr-i muayyen bir noktaya dalıp kalır. Bazen telaşla ayağa kalkar kapının aralığından dışarının sükûnetini dinler. Sonra, yerine avdet edip: “Yok. Yine gelmeyecek. Yine gelmeyecek aman yarabbi!” tarzında birtakım şeyler söyleyerek dudaklarını kemirir.”

“Nâgehân bir ayak sedâsı, kadın dikkatle dinler. İçeriki odanın kapısı açılır. Oldukça büyük bir gürültü ile karanlığın içinde bir gölge dalgalanır. Bu gölge ta ara kapının eşiğine yaklaşır. O zaman orada yirmi beşlik, solgun benizli derin ve yorgun nazarlı bir genç tecessüm eder: Mihriban’ın kocası: Necdet.”

Necdet (kapının eşiğinde içeriye girip girmemekte mütereddit):

— Oo!.. Sen bu saatte uyanık?!.. lakin niçin?.. Yoksa yine beni mi bekliyordun?..

Mihriban.— Hayır Necdet!.. Seni değil, seni değil. Uykuyu, bekliyordum.

Necdet.— Uykuyu mu? Ha... Evet!.. O bazen hiç gelmez; uyku!..

Mihriban (dudaklarının istihkâra benzeyen acı bir tebessümüyle).— Evet!

Necdet (yaklaşarak).— Uyku... Hasta ruhların, hummâ içinde yanan, çırpınan ruhların ondan başka nesi var? Uyku, o insanı adileştirir, hayvanlaştırır. Fakat aynı zamanda teselli eder. (Bir koltuğa oturur.)

Mihriban (Aynanın önünde saçlarını toplayarak, arkası Necdet’e dönük).— Evet!..

Necdet.— İşte o bazen bizden o kadar uzaklaşır... Bizden o kadar kaçır ki.. Uyku!..

Mihriban (Onu göz ucuyla tetkik eder).— Necdet! Odana çekilsen, artık... Görüyorsun ki nerede ise sabah olacak!..

Necdet (dalgın).— Evet! Vakit o kadar geç. O kadar geç ki...

Mihriban.— O hâlde?..

Necdet.—

Mihriban (kocasının mübhemiyet-i etvârından şüphelenerek).— Necdet! Necdet!.. Bana baksana! (Bakışlırlar.) Yine içtin! Yine içtin değil mi?..

Necdet (lakayt).— Evet, Mihriban! Yine, yine içtim...

Mihriban (asabî).— Lâkin, ben sana kaç defa söyledim. Kaç defa sana bu hâlde eve gelme, dedim.

Necdet.— Hakkın var. Mihriban! Fakat bu gece; bu gece yalnız kalmaktan o kadar korktum ki... (Zevcesinin merhamet saçan nazarları altında) Bu gece senden, evimden uzak bulunmak beni o kadar titretti ki... Bütün bu akşam, ben, anasını kaybetmiş bir çocuk melâliyle gezdim, gezdim...

Mihriban.— Peki, peki... O hâlde haydi, yat!.. Görüyorsun ki, ben uykusuzluktan ölüyorum.

Necdet.— Yok, yok! Mihriban!.. Bu akşam seninle uzun bir mükâleme zemini açmak istiyorum. Bu akşam senin ve benim istikbâlimiz hakkında... Senin ve benim

hayatımız hakkında... bazı şeylere karar vereceğim. İstiyorum ki bu kördüğüm... hayatımız...

Mihriban (şakacı, fakat dalgın).— Oo, oo! Tamam vakti! Hep bunları yarına bıraksak olmaz mı?.. Şimdi ne seni dinleyecek, ne sana söz yetiştirebilecek bir hâlde değilim... Fakat yarın sen ayıldıktan ve ben de sersemliğimi dağıttıktan sonra...

Necdet.— Yarın!.. Oh, bu çok uzak, yarın! (Mihriban çoraplarını çıkarır, yatmağa hazırlanır.)

Necdet (müsterhim).— Rica ederim, Mihriban!.. Beni dinle! (Ayağa kalkar ve genç kadını elinden çekerek yanındaki koltuğa oturtur.) Bir müddet Mihriban, ben senin nazarında nasıl bir mahlûkum?..

Mihriban (gülerek).— İyi!..

Necdet.— Hayır, Mihriban hayır, hiç değil!.. Ben sana çok fenalık ettim... Düşün. Senin genç kızlık hulyâlarını... Semâ-yı bîkr ü ismetinde yıldız kanatlı zarif bir sürü kelebek gibi uçuşan o hulyâlar... Onları kim hırpaladı? Onları kim çiğnedi? Kim öldürdü düşün, o kelebekler ne oldu?.. Sevmek ve sevilmek bu senin için yegâne, yegâne gâye-i hayât idi, değil mi? Bu senin için öyle cennet-iktirân bir sînâ-yı saâdet idi ki... oraya yetişebilmek için sana ne lazımdı? Dinç ve tüvana, zarif pür-sevda iki kol... İki erkek kolu... Seni kucaklayıp bir hamlede oraya îsâl edecekti. Sevecektin ve sevillecektin!

Mihriban.— Sevilmek bahsini geç! Fakat sevmediğim, sevmediğim ne malûm!

Necdet.— Ya, öyle ise, dur!.. Sana bu akşamki kararımı söyleyeyim.

Mihriban.— Ne demek istiyorsun, Necdet?..

Necdet.— Bu akşamki kararımı, diyorum, Mihriban! Her şeye nihayet vermek için bu akşam böyle bir şeye karar verdim. Bu akşam... Hayır! Söyleyemeyeceğim! (tağyîr-i sedâ ile) Kimi seviyorsun Mihriban?..

Mihriban (bir galeyân-ı ismetle).— Ah, o nasıl suâl; o nasıl suâl Necdet!

Necdet.— Demincek, söylememiş miydin?..

Mihriban.— Neyi?

Necdet.— Lâkin, Mihriban sevdiğini... Ve ben birdenbire buna sevinmiştim. Oh, demiştim. Oh demiştim artık bana ihtiyacı kalmayacak...

Mihriban (halecan ve ıztırabla).— Oh, Necdet Necdet!.. Allah aşkına... (Ve hıçkırıklarını zapt için robdöşambrının yakasını kemirir. Necdet ayağa kalkar asabî, dolaşır, dolaşır. Odasına girecek olur. Fakat birden döner.)

Necdet (garip bir sedâ ile).— Mihriban, Mihriban! Korkuyorum...

(Genç kadın ayağa kalkar, telaşla genç adamın yüzüne bakar. O sapsarıdır.)

Mihriban.— Necdet, Necdet; ne oluyorsun?..

Necdet.— (sahnenin ortasına kadar ilerleyerek).— Korkuyorum, Mihriban!.. Öyle zannediyorum ki, bu akşam onun gibi olacağım; babam gibi... de...

Mihriban (kocasının kolunu sarsarak).— Yok, Necdet, yok. Kendine gel. Yetişir... (Onu kanepeye oturtur. Yüzüne su serper. Eter koklatır.)

Necdet.— Ah, hastalık ve ölüm önünde insan birdenbire nasıl alçalıyor... Ben, ben ki -Değil mi Mihriban?— düşün, hayata karşı ne kadar kindarım. Böyle olduğu hâlde bile!..

Mihriban (Bir valide şefkat ve ihtimamıyla onu okşayarak).— Fakat, şimdi geçti; geçti artık, değil mi?.. Âh, bu ispiroto, eminim ki hep o...

Necdet.— İspirto, evet. O pek fena. O pek adi şey. Fakat uyku gibi ispiroto teselli eder. Hayatla, hakikat-i hayâtla karşı karşıya gelindiği zaman... Hayat bütün boşluklarıyla, hiçlikleriyle sizin önünüzde ve siz bu boşluğun karşısında yalnız, yapıyınız kaldığınız zaman etrafınızda tutunacak bir şey ararsınız. Bir şey... ve ben onu ispiroto bulurum... Bu bana babamdan geliyor, bu deva... Mihriban!..

Mihriban.— Peki, peki anlaşıldı. Fakat o kadar istirahat muhtaç olduğun böyle bir zamanda... Artık sussan ve yatsan; Necdet...

Necdet (İşitmiyor gibi sözünde devam eder).— Musiki... Ha bak! Musiki hayatta o da bir şeydir. Fakat musiki insanı aldatır. O vefasız bir kadına benzer. Musiki hain ve zalim bir ilahedir. Musiki öyle ellerdir ki sizi bulduğunuz yerden alır. Yükseltir, yükseltir. Sizi bir mestî-i suûd içinde uyutarak semâ-yı sanatın bütün tabakâtında gezdirir. Öyle zannedersiniz ki artık bir daha arza avdet etmeyeceksiniz; o sefil arza... O kadar yükselirsiniz... Fakat o eller, sizi tutan, sizi yükselten eller, musiki elleri sizi birden bırakıverirler o zaman...

Mihriban (şakacı).— O zaman, semâdan düşüp yerde ağlamak pek hazin olur, değil mi? Hazret-i Adem gibi!.. Bunların hepsi anlaşıldı. Fakat yat artık Necdet!..

Necdet.— ... O zaman, siz, tekrar sizi yerde bekleyen melâllerinize kavuşursunuz... Fakat, nasıl? Ne hâlde? O mühlik sukutun ruhunuzda açtığı cevfi sergerdânî içinde evvelkinden daha zayıf, evvelkinden daha âciz olarak!... Sonra şiir... Şiir o da musikinin hemşiresidir. O da zalimdir. Şiir öyle sihr-âmîz bir altın burgudur ki, sizin beyninizi tatlı tatlı oyar, deler, deşer. Orada öyle mini mini, hurdebînî yaldızlı uçurumlar açar ki, onları doldurmak için...

Mihriban.— ... Yalnız uyku lazımdır... Yetişir diyorum. Yetişir artık Necdet sus!.. (Yatağa doğru gider. Necdet kıvıldamaz. Kendi kendine söylenir gibi.)

Necdet.— ... Bütün bir ebediyet kifayet etmez... Hulâsa sanat... Bütün aksamında sanat... Oh, ondan nefret ederim... O Mısır-ı kadîmin bir busesini vermek için bir can alan melikesine benzer. Evet, sanat bir Kleopatra'dır... Hâlbuki... ben, ben Mihriban görüyor musun? .. Ben Kleopatraların eteği dibinde, zehir şişelerinin arasında ölmek isteyenlerden değilim.. Oh! Bunlar hep acı ve boş şeyler. Bunlar hep acı ve boş...

Mihriban (Yatağına girmek üzere iken, döner; Necdet'in yanına yaklaşır korkak, bir çocuk sokulganlığıyla onun oturduğu koltuğun kenarına ilişir. Ve yavaşça, ve yavaşça kollarını onun boynuna sararak –kulağına — yalnız, bir şey unuttun bir şey, Necdet... Bütün bu acı boşluklar içinde bir şey var tatlı bir doluluk: Aşk ve buse...

Necdet (Aynı vaziyette, dalgın).— Ben, ben sevdiğim zaman bir hayvan gibi ma'nâsız olurum. Topal, sakat, yaralı bir hayvan gibi... Kamçı ve kem şehvetin elindedir. Daima onun elindedir. O vurmaktan ve ben vurulmaktan hazzalırız... Yok. bu çok adi şey: Aşk!.. Aşk hissiyâtın, ıztırâbâtın en adisi, Mihriban!.. Aşk, kelimelerin en mülevvesi. O, bütün çirkin, çıplaklığıyla bizi hırpalayan şehvetten bu kelimedenden daha kirlidir. Çünkü, çünkü Mihriban aşk demek mürâî şehvet demektir. Evet, aşk... (durur) baksana, kâmûs-ı beşerde en ziyade en ziyade nazarı ürperten, nazarı iğrendiren şey nedir? Hodkâmlık!.. Cinayetleri, sirkatleri, tüyleri ürperten bütün haksızlıkları rûh-ı beşerin mülevvesâtını kusan bu şey... İşte aşk bundan da... Bundan da süflîdir, Mihriban! Çünkü o hilekâr bir hodkâmlıktır: İşte... bütün bu çamurdan da buse doğar. Aşkın piçi, buse!

Mihriban (Mütehayyir, mütelâşi, korkak hareketlerle ve bazen zaptedilemeyen edât-ı nidâlarla, zevcinin bu mâ-fevka'l-akl nutk-ı garîbini dinler.).— Yok ama!.. Yok, hiç

değil. Ne bedbînlik bu!.. Necdet bunları sen mi söylüyorsun! Necdet bana bak, bakayım... Oh, sen hâlâ sarhoşsun!

Necdet (Devam eder.).— Buse!... (dudaklarını silerek) buse dudakları yakar, dudakları kirletir. Mülevves şey: Buse!... kadın ısırarak, erkek emmek öldürmek için öper. Dünyada insanın insana en ziyade fenalık etmesine yegâne vasıta busedir... (Şiddetle ayağa kalkar, kollarının garip bir hareketiyle) Oh! Uzak olsun, benden bütün bunlar! Musiki, şiir, buse ve kadın!.. Uzak olsun bunlar!.. Ve beni rahat bıraksınlar... Beni ıztıraplarımla, beni kudurmalarımla yalnız bıraksınlar. (Yorgun gibi koltuğa oturur. Bir müddet.)... Mihriban!...

Mihriban (mütereddit).— Necdet!..

Necdet (garip gözlerle).— Gel, gel... Yaklaş! Ta, yanıma!... Ta yanıma!.. (Yaklaşır.) Bir şey Mihriban; büyük ulvî, yüksek, derin... Adi gülünç olmayan bir şey ister misin?

Mihriban.— Ne?

Necdet.— Ölüm, ölüm!.. İster misin? Haydi, ben hazırım... (Vecd ve haz ile) ölüm...

Mihriban (Odanın ortasında şaşkın, dolaşarak).— Lâkin, yarabbi, yarabbi!... Necdet!..

Necdet.— Fakat, düşün.. Yaşamak, yaşamak bu bir alçaklıktır. Bu bir korkaklıktır. Bu bir denaettir. (Vecdi gittikçe artarak) Yaşamak esir olmak; yaşamak daima, daima tenezzül etmek... Yaşamak kirlenmek, daima kirlenmektir... Bir hükümdarın zulmü, itisafı, kamçısı, tekmesi altında mu'tî ve sessiz sürüklenen bir kavme, bugün sefil diyorlar. Sefil, peki, sefil!.. Ya bu hayatın ya bu tabiatın kan kusan kanunları önünde baş eğen bütün bu kütle-i sefile-i beşer... Buna ne demek lazım gelir... Söyle bana!.. Oh! Mihriban! İnan, inan, yaşamak bir alçaklıktır. (Ayağını şiddetle yere vurarak) Adem mi? Peki... Fakat âdiyât!

Mihriban bayılacak gibi.— Yetişir, yetişir!..

Necdet (Acı bir gülüşle, kalkar, lambayı üfler).— Hah şöyle! .. Şimdi tamam bir mezarda gibi.. Şimdi bir mezarda gibi.. Ve artık görmeyeyim. Öyle istiyorum ki görmeyim. Hayat namına, onu bana ihtar edecek hiç, hiç, hiçbir şey... Yalnız zulmet ve ben... Oh! Bu ne tatlı! Zulmet.. Zulmet bütün çirkinlikleri, bütün pislikleri örten bu âli-cenâb şey!... Beni sar, beni sar, oh zulmet; sevgilim!.. (Bu esnada pencereler,

yavaş yavaş fecrin ziyalarıyla tenevvüre başlar. Mihriban dalgın nazarları dışarıya merkûz)

Mihriban.— İşte sabah oluyor; işte güneş!..

Necdet (yerinden fırlayarak).— Güneş mi? Oh, hayır! Güneş zulmetin düşmanı!..

Güneş levslerin, adiliklerin, çamurun, hayatın dostu... Oh! Hayır!... Oh, hayır!..

Lâkin işte, orada, orada hain!... (Ümitsizlikle, tehevürle arkasını pencereye

çevirerek, yüzünü kapar.) Şimdi, her şeyin, her şeyin, perdesi kalkacak... Hayat

bütün taaffünüyle... (Tehevürü artarak bağırır) Mihriban, söyle güneş çıkmasın;

söyle güneş çıkmasın!... Mihriban, söyle... güneş..

(Mihriban pür-hirâs dışarıya koşacak olur, fakat muktedir olamaz, kapının eşiğinde düşer, bayılır.)

Perde

Kara Osmanzâde:

Yakup Kadri

İSTANBUL

[İzzet Fuat Paşa, Sa.9,1909/1325,s.930–942]

Meşrutiyetten Evvel ve Sonra

-Mâba'd-

[Keçecizade İzzet Fuad Paşa'nın Fransızca bir eserlerinden tercümedir.]

Şu kadar ki tûvâna bir diş tabibi lazım idi!..

İşte o elem-i millîmizin tûvâna tabipleri Üçüncü Ordu arkadaşlarımız oldu. Bunlar millete hitaben dediler ki: Gelin kardeşler ittifak edelim ve ileri yürüyelim!

— Ya hareket-i inkılâbiyyeye mûmânaat edile idi?..

— Bu aslâ kabil değil idi. Biz hareket-i ahrârâneyi itfâya gönderilecek askere: Arkadaşlar, dikkat edin, şu karşınızdaki adû değil vatandır, selam durup arz-ı ihtirâm edin, deyip geçer idik.

Parisli — O hâlde istibdat mahvoldu, hem de kökünden mahvoldu denilebilir mi?

— Evet, lâkin henüz havada, hukukunu ve bâhusus vezâifi idrâk edemeyen bazı sebükmağzânın idame ettirdiği bir nefha-i istibdâd var.

Hürriyetin bir sû-i te'vîli, hürriyetin ve niam u fevâidinin saffetle tecellisine mani oluyor. Eğer millet hakîmâne davranmaz ve kendisine ârız olan hummânın tedavisine matbûatta şitâbân olmazsa sühûletle ve tehlikesizce maksad-ı aslîmize yani teceddüde vâsıl olamayacağız. Her gün bir yenisi doğan bütün gazeteler bilenlere bildiklerini tekrar etmekle izâa-i evkât ediyorlar. Hukuk ve vezâif-i medeniyyelerinden tamamıyla bî-haber olanlara mahsus hiçbir gazete tesis edilmedi. Cehele-i avâmın harekât-ı gâfilâneleri idâre-i cedîdeden bihakkın intizâr olunan netâyic-i haseneyi tehir edecektir! Memâlik-i vesîamızın muhtevî olduğu servet-i tabiyyenin iffet ve namus dairesinde işletilmesine muhtacız. Kuvvetimiz, istikbalimiz, ikbâl ve saâdetimiz hep servet-i tabiyyemizin bu suretle işletilmesine bağlıdır. Lâkin her şeyden evvel sükûnetperverliğiyle, hüsn-i hareketiyledir ki millet, garbın büyük sermayedârânına, memleketimize gelmek için muhtaç oldukları emn ü itimadı bahş edebilecektir. Takdîrât-ı bî-nihâyeye layık olan inkılâbımız intikama alet olmamalı, bir vâsita-i sulh u salâh ve ıslâh olmalı, mâzîyi unutmamalı, âtî için, metin esaslara müstenit, devamlı bir ikbâl ve saâdetin temininden başka hiçbir şey düşünmemeli nifak ve şikâk, i'tibâr-ı mâlîmizi tenkîs, hüsn-i şöhretimizi lekedâr, gâye-i emelimizin kuvveden fiile çıkmasını tavîk etmekten başka bir şeye yaramaz. Parisli— Bir irticâın imkânı var mı? Tebeddül-i ahvâlden memnun olmayanlar inkılâbın eserini bozmağa çalışacaklarına ihtimâl verilemez mi?

— Aslâ ve kat'â! Zaten memnun olmayanlar da iyi anladılar ki süngülerimize istinat eden bu müteyakkız millete karşı varmak mahz-ı cinnettir. Korkulacak bir şey varsa o da ıslahatın mevki'-i fiile çıkmasında vaki olabilecek teehhürattır. Ahali ıslahat ve tensîkâtın en fa'âl, en liyakatli amelesi olabilecek vatanperverânı henüz temyiz edemediği için bu teehhürün vuku'undan bihakkın korkulur. Avrupa'dan mütehassıs memurlar getirtmekten bahsolunuyor. Pek âlâ. Lâkin hadd-i zâtında o kadar kabîh bir şey olan haset, ricâl-i devletimizden birçoklarının rehber-i umûru olduğundan bunlar, maliye mütehassısını müstesna olduğu hâlde hiç olmazsa garptan getirmeğimiz zevât kadar hâiz-i ma'lûmât olan birçok erbâb-ı iktidârımızın ehliyetinden istifadeyi tenezzül addediyorlar. Umûr-ı mâliyede yed-i tûlâsı olan

erbâb-ı ma'lûmâtımız yok gibidir. Binaenaleyh maliyemizin ıslahı için Avrupalı bir mütehassısa ihtiyacımız kat'idir.

— (Bir Mevlevî dervîşi görerek) Bu kim?

— Bir Mevlevî dervîşi.

— İleride gidip onları göreceğiz.

Lâkin şimdilik esasen dervîş nedir bana anlatır mısınız?

— Evet ileride tekâyâyı ziyaret edeceğiz. Zaten İstanbul'a gelen bilcümle Avrupalılar dervîşleri görmeden gitmezler. Dervîşlerin envayı var: Mevlevî, Kadirî, Şazelî, Bektaşî vesaire. Birçok seyyahlar, ihtisâsât-ı evveliyelerine tebean bilâ-teemmül dervîşlerin ahvâlini tenkit ve muhakeme ediyorlar. Mareşal Marmon şarktaki seyahatine dair yazdığı eserde diyor ki “Dervîşler merâsim-i rûhâniyye ile, birbirini velyederek girdiler. Şeyh duaya başladı. Divanhanenin kısm-ı fevkânîsinden, fena bir musikiye müterâfık birtakım elhân işitildi. O vakit dervîşler o kadar sür'atle dönmeğe başladılar ki cübbeleri hemen ufkî bir vaziyet aldı: Döndüler, döndüler, yorgunluktan bî-tab düşünceye kadar döndüler. Bundan daha gülünç bir şey tasavvur olunamaz. Maa-hazâ bu manzara bende gülmek için hiçbir arzu uyandırmadı. Cenâb-ı Hakk'a bu veçhile ibadet ediyoruz itikadında bulunan ve zevahiri câlib-i hürmet ve riâyet olan adamlarda ciddiyet ile garabetin bu imtizacı bana bir hüzn-i amîk ilkâ etti. Bir dârüşşifada akl-ı beşerin zeval ve inhitatı muvacehesinde bulunurken bende her vakit vaki olageldiği üzere bu defa dahi kalbimi bir hiss-i şefkat istila etti. Aklın sünûhât-ı garbiyyesi, insanları ne gibi ifratlara sevk edegeldiğine mütehayyir olarak oradan çıktım. Hususıyla mezhebe müteallik mesâilde akl-ı selîmin hududu haricinde bulunan birtakım ef'âl-i ifrâtkârâneye düşkünlük, tabîat-ı beşerde o kadar merkûz bir haslettir ki, ne kadar bâtil olursa olsun Mevlevîlerin şu sûret-i ibâdeti yine az çok anlaşılıyor. Fakat şâyân-ı merhamet olan bu zavallıların tebcîl-i umûmîye mazhar olmaları işte akıl bunu idrâkten âcizdir. Bu tebcîl ve tekrîm bugün hayli azaldı. Fakat vaktiyle pek ziyade olmalıdır ki bu heyet-i rûhâniyye elyevm muhafaza edegeldiği birçok imtiyazât-ı mühimmeye mazhar kılındı. Cülûs vuku'unda padişaha Osman'ın kılıcını kuşatan Mevlevî şehhidir. Demek oluyor ki merâsim-i iclâsiyyede en mühim vazife ona terettüb ediyor.”

Maa-hazâ o büyük Teofil Gotye bu meselede başka surette idâre-i kelâm ediyor. İstanbul'a dair yazdığı eser-i nefiste hatırımda kaldığına göre bakınız ne yazıyor: Birkaç nefhadan sonra daima aynı suretle tekerrür eden karar perdesinin ahengi âkıbet ruhu, bir meyl-i mübrem ile teshîr ediyordu. Bir kadın gibi ki temâşâ olundukça hüsn ü ânı tezahür edip letafeti tedricen çoğalmakta olduğu zannolunuyor. Kendine mahsus bir güzelliği haiz olan bu garip hava yüreğimde, meçhul birtakım memleketler için gamgîn bir iştiyak, anlaşılabilir bir sürü dertler, meserretler, nefsimi mevcât-ı âhengine terk etmek hususunda çılgın arzular tevlîd ediyordu. Bir mevcûdiyet-i sâbıkaya ait nâ-mütenahi bir kâfile-i hâtırât zihnime tehâcüm ediyor. Bu dünyada hiçbir vakit müsadif olmadığım hâlde maruzum olan birtakım sîmâlar bana tarife sığmaz ve âzâr ve şefkatle memlû bir nazar ile bakıp gülümsüyordu. Tûl-i müddetten beri ferâmuş edilmiş birtakım suver ve elvâh-ı rü'yâ, bir ufk-ı baîdin ebhire-i lâciverdîsinde vuzûh ile teressüm ediyordu. Âdâtımıza o kadar mümânaat ile beraber gayet belîğ bir tesiri haiz olan bu musikinin kuvve-i musahhirânesine teslîm-i nefis ederek başımı bir omuzumdan öbür omuzuma sallamağa başlıyordum. Şark musikisinin ahenklerini zaptetmek hususunda büyük bir mahareti haiz olan Flisyen David veyahut Ernest Reir'in orada hazır bulunup da bu lahn-i latîf-i semâvîyi notaya almadıklarına pek müteessifim."

İşte görülüyor ki iki seyyahtan bilâ-şübhe en salahiyettar olan zât garazsız ve ivazsız olarak ne kadar ihtiramkârâne bir lisan kullanıyor. Maa-hazâ dervişler iki nev'dir. Hakiki, sâf, affif ve fâzıl olanlar, ve bir de sahte birtakım etvâr ve harekâtla, inzârât-ı acîbe ile, kudret ve azamet-i kibriyâyı daima havârikta arayan câhil halkın sâfdilliğinden bilistifade yaşamağa çalışanlar.

İmân-ı kâmil ashabının hâl-i vecd ü istiğrâklarını kabul ve tasdik etmek için dindar olmak şart değildir. Derviş ahkâm-i dîniyenin teferruatından biraz tebâüd etse bile diğer taraftan fikr ü vicdanını marifetullah ile îkân ve tenvire sa'y eder. Filvaki siz garbiyyûn herkesin daha yeni, daha müfid ve amelî efkâr ve âmâle peyrev olduğunu arzu ediyorsunuz. Lâkin şî'r-i muallâ-yı beşeriyete ahkâm ve kavâid vaz' etmek nasıl kabil olur? Hürriyetin en pest derecesi bile bizi akl-ı beşeriyetin her nev'i tecelliyâtına cereyanlarına riayet etmeğe mecbur eder. Buna mukabil cem'iyet-i beşeriyede kendisi için daha nâfi addettiği ufk-ı âmâle doğru şitâbân olmağa hürdür. Her nev'i efkâr ve mütâlaâtı, nâfi veya muzır olduklarına göre,

cemiyet kabul veya reddetmeğe salahiyettardır. Lakin nef' ü zarar olmayan hususâta cemiyetin hiçbir hakk-ı müdâhalesi olmayıp akl-ı beşerîyi o gibi mevâzide kendi keyfine göre hareket etmeğe serbest bırakmakla mükelleftir.

Derler ki dervişler târik-i dünyâdır, ve bizzat derviş kelimesi fakir demektir. Bu bir hatâ-yı muhıktır. Derviş târik-i dünyâ olmadığı gibi her vakitte fakir değildir. Derviş ehl-i kanâat demektir.

Birçok dervişlerimiz var ne târik-i dünyâ, ne de fukaradır. Öylelerini biliyorum ki zengin olmakla beraber cemiyetçe pek parlak bir mevki' işgal ederler. Dergâhlarımız, yabancılara kapalı müessesâttan değildir. Tarikat salikleri hükûmetçe tasdik veya müsâade olunmuş bir heyetin kat'î bir surette eczasından sayılmaz. Her tarikatin iki nev'i salikleri var: Tekyeye daimî bir surette mülazemet edenler, bir de etmeyenler. Bunların iki nev'i de mübtedî iken şakirtlik hâddesinden geçmeğe mecburdur. Bunlar, şakirtliklerinin devamı müddetince birtakım riyâzâta riayet ile mükelleftir. Ve Cenâb-ı Hakk'a münacat ve azamet ve kibriyâsını teemmülden ibaret olan esrâr-ı tarîkati peyderpey telakki eder. Evvel emirde dervişlere öğretilen şey tevazu ve adem-i taassubdur. Derviş her şeye tahammül edecek, hâlinden hiçbir vakit şikâyet etmeyecektir. Diğerlerin re'y ve mütâlaasına kendi re'y ve mütâlaası gibi riayet etmekle mükelleftir.

Mevleviler müstesna olmak üzere diğer bütün tarikatlerin postnişinliği cânib-i meşihatten tevcih olunur. Bütün memâlik-i şâhânedeki Mevlevilerin mercii olan Konya Tekyesi'nin postu ise be-tarîku'l-irs Çelebi Efendi'nin sülalesine intikal eder. O makamın şeyhi pîr-i tarîkat kibâr-ı evliyâullâhtan Hazret-i Mevlânâ'nın doğrudan doğruya vekili addolunur.

Mevleviler dönmeğe başlamadan evvel kollarını çaprazvari kavuşturarak başlarında şeyhleri olduğu hâlde hatavât-ı mevzûne ile şeyhin makamı önündeki boş yerde üç kere devrederler. Bu bir resm-i selâm addolunabilir. Şeyhin makamı hizasında, safın en başında bulunan zât yüzünü arkaya çevirip ellerini göğsünde kavuşturmuş olduğu hâlde sırtını öne doğru meylederek kendisinden sonra gelen ikinci zâta selam verir. Sonra ikincisi, badehu üçüncüsü ve hâkezâ bütün saf aynı hareketi tekrar ederler. Her birisi vecd-i istiğrâk-ı devvâr esnasında şeyhin işgal edeceği makamın önünden üçer kere geçinceye kadar bu merasim devam eder. Üçüncü devrin hitamı üzerine münferiden devrana başlarlar. Bir devran ki hakikaten

lâhûtî... Ne dönmedir bu? Nasıl oluyor da bu kırk kişi birbirine velev hafif bir surette bile temas etmiyorlar. Bunların cümlesi aynı emel-i hayâlinin peşinde pûyân: Yani arzın kuvve-i câzibesinden kurtulup nâ-mütenahiliğe doğru pervaz etmek, bu bir istiğrâk ki pür-şi'r ü hayâl. Onların kanatları musiki ile şiidir. Diyorlar ki musiki, ruhu âlem-i lâhûta i'lâ eden bir seyyâledir.

Şeyh kendi makamını ne için selamlar? O makama olan tebaiyet ve ihtiramını alenen ızhar ve kendi hareketiyle müritlerine güzel bir itâat ve inkıyâd misali irae ve bir de makamına kendisi ta'zîm etmekle kendisine de hürmet ve riayet olunmasını temin eylemekle beraber hakikatte ise bu ta'zîm cenâb-ı Mevlânâ'yadır. Pek güzel değil mi?

Hiç kimseye zarar etmeyip bilakis birçok faziletleri ta'lim ve tamim eden bu tarikatlerin yanibaşında seyyahların kesretle bahsetmedikleri bir tarikat daha vardır ki o da Bektaşiler.

Bektaşiler Türk'tür. Bu isim onlara kerâmâtıyla meşhur pîr-i tarîkat Hacı Bektâş-ı Velî hazretlerinden yadigârdır. Müteahhirîn-i Bektâşiyye ehemmiyet-i kadîmelerini kısmen kaybettiler. Bektaşilik vaktiyle esrarengiz ve biraz da farmason bir tarikat olup ona dâhil olmak için hakikaten müthiş birtakım riyâzât-ı elîmeye müdavemet şart idi. Bir vakit devlet kendi icraatında Bektaşileri de hesaba katmağa mecbur oldu. Birçok defalar hırpalandılar ise de tamamıyla izaleleri mümkün olamadı. Hâl-i hâzırda miyânemizde birçok Bektaşiler yaşıyor, ne dinen ne de siyaseten hiçbir ehemmiyetleri yoktur. Bektaşilere birçok rivâyât atf u isnâd ediyorlar. İşte birisi ki hatırıma geldi: Eski padişahlarımızdan biri ki fevk-al-âde av meraklısı idi, günün birinde erkenden geyik saydına çıkmış, o gün sarayından çıkarken ilk tesadüf ettiği sîmâ bir Bektaşî imiş. Padişah bir serçe bile vuramaksızın bütün gün aşağı yukarı dolaşıp akşamüzeri tehîdest olarak sarayına avdet etmiş. Hurâfâta inanır bir avcı oldukları cihetiyle muvaffakiyetsizliğini sabahki tesadüfe atfeylemiş. Binâen-aleyh meşhur bir tavır ile dedi ki "Hemen gidip o uğursuz Bektaşî'yi bulun, bugünkü talihsizliğimin sebebi odur." Zira sabah saraydan çıkarken birinci onu gördüm. O adam ölmelidir. Yedi tepeli şehrin her tarafına dervişin taharrîsine memur birçok kavaslar gönderildi. Akıbet Bektaşî'yi kuytu, gizli bir meyhanede bularak o müellim haberi kendisine ilâm ettiler.

Merkum, hükümdarın emrine gerdendâde-i inkıyâd oldu. Haberi getirenlere sadece “Pek âlâ yalnız ölmeden merhametli padişaha bir söz söylemek isterim” dedi. Hükümdar bunu istihbâr edince Bektaşî’yi huzuruna celp ile dedi ki “Sarhoş herif! Beni ne istedin? Bu sabah saraydan çıkarken birinci olarak menhûs çehreni gördüm de bütün av günüm havaya gitti.” Zavallı derviş de âteşîn bir ifade ile dedi ki “Padişahım! Bu hurafenin sıhhatini kabul edersen senin bu işte kaybettiğin ehemmiyetten âri bir av günüdür. Hâlbuki ben... Ben de bu sabah birinci seni gördüğüm için şimdi başımı kaybediyorum. İmdi nuhûset hangimizdedir padişahım!”

Bektaşî’nin bu cevabı padişahın o kadar hoşuna gitti ki onu affettikten mâ-adâ birçok zaman ayş ü işretine kâfi para da verdi.

Parisli— Bütün bu şeyler nazar-ı dikkatimi, ve memleketiniz için muhabbet ve muhâlesetimi ne derece celbettiklerini tasavvur edemezsiniz. Biz garplılar sizi hiç bilmiyoruz. Ancak titrek ve belirsiz bir sinematografı görmüş kadar biliyoruz. Ne kadar yazık ki hasâil-i cemîle-i milliyeniz o kadar uzun bir müddet meçhul kalsın. Lâkin bu, biraz da sizin hatanızdır!

Bu esnada ufak bir kalabalık ortasında bulunan bir şahsın, türlü harekâtla âzâsını oynatarak bağırp çağırması Parisli’nin nazar-ı dikkatini celbeder.

İstanbulu— Bir mecnun...

Parisli — Niye tımarhaneye koymuyorlar?

— İhtilâttan men’edilecek mecnunlardan değil.

— Dârüşşifâlarınız var mı?

— Var, lâkin idâre-i hâzıranın en ziyade takayyüd ve ihtimamına muhtaç olan şeylerden biri de bu kabîl müesseselerdir. Mine’l-kadîm bizde en bî-nasîb adamlar mecnun kısmıdır. Memleketin kâffe-i bilâd-ı azîmesinde mükemmel dârüşşifâlar tesisine kâfi, hamiyetmendân ahali tarafından vuku’ bulan teberruata rağmen bu kabîl hastaların refahı öteden beri pek noksan kalmıştır. Bunun sebebi şu ki bizde mecnunlara hasta nazarıyla bakılmamış binâen aleyh cani imişler gibi kendileri gayet ağır bir usûl-i tedâvîye tâbi tutulmuştur.

Memlekette birçok tımarhaneler ziyaret ettim. Aradan bu kadar seneler geçtiği hâlde bu ziyaretler hatıramda o kadar müthiş izler bıraktı ki her ne vakit yâdına gelirse baştan tırnağa kadar buz kesilirim. En son olarak Halep’in tımarhanesini ziyaret etmiş idim. Bu, mermerden inşa olunmuş metin olmakla

beraber zarif bir binâ-yı azîm idi. Müesseseyi şehre teberru' eylemiş olan sâhib-i fütüvvet, te'mîn-i idâresi zımında altmış bin frank kadar bir varidâtı dahi terk ve tahsis eylemiş idi. Bir para ki müesseseyi Avrupa'da mevcut en muntazam müessesât-ı müşâbehe derecesinde bir hâl-i mükemmeliyete ifrâğ için bâliğan-mâ-belağ kâfi idi. Bu bâbdaki efkâr ve mütâlaâtımı belediye reisine ifade ettim lâkin o zât-ı muhterem o sıralarda şehrin tezyini ile pek meşgul idi. Öyle acayip bir surette tezyin ki bakılsa gerek reisi ve gerek muavinlerini dâire-i belediyyeden tımarhaneye nakle lüzum görünürdü...

Kapıdan bu müesseseye girildikte kubbeli bir nev'i dehliz olan büyük bir divanhaneye müsadif olunuyordu. Burası hafif deli, az yaramaz olanlara yani serbest bırakılmasında bir beis olmayan hastagâna tahsis edilmiş idi. Kimi benden tütün istedi. Kimi de dikkat ve merhametimi celb için kendilerini yatırdıkları fena ve pis yatakları gösterdi ki hakikaten acınacak hem de ziyadesiyle acınacak kadar vardı. Biçareler! Hiçbir kelime-i vâhîde tefevvühüne cesaret etmedi. O yaman tımarhaneci elinde sopa olduğu hâlde zebani gibi başlarında dolaşıp duruyordu... Esvabı paçavra hâline gelmiş ve aleddevam evhâm ve hayâlât ile meşgul gibi görünen bir kadın bir iskemleye oturmuş, omuzları arasında müttekâsız duramayacak kadar bî-mecâl olan başını zayıf sararmış kollarına dayamış idi. Tımarhaneciyi bir tarafa çekerek bu zavallı mahlukun sergüzeştini sordum. Bu müthiş adam, hareketi men'etmekliğime vakit bırakmadan kadını şiddetle sarsarak dedi ki "Bana bak! Yine senin sergüzeştini soruyorlar". Aniden zavallının gözlerinden sakitâne, bir seyl-i dümû boşanmağa başladı ve tımarhaneciye hitaben "Sen naklet; mademki onu tafsilâtıyla bildiğini zannediyorsun" dedi.

Katı yürekli herif kadına öyle vahşî bir nazar fırlattı ki bu tavriyla şu ma'nâyı ifhâm etmek istiyordu: "Hele şu misafir gitsin de ben senin işini yaparım" ve çirkin, nâkesâne bakışıyla anlatmak istediğini, kaba elinin manidar bir hareketiyle de teyit eyledi. Zavallı kadının elemeleri, sergüzeştinin nakliyle tazelandığından bunu dinlemekten feragat ettim.

(Mâ-ba'dı var)

ÇIKMAZ SOKAK¹³²

[Şahabettin Süleyman, Sa.9,1909/1325,s.944–957]

Piyes 3 Perde

Muharriri

Şahâbeddin Süleyman

Eşhâs

Müfîd Râtib'e

Refika Nesîb - Nesîb Paşa'nın haremi

Nesîb Paşa - Bir ferik

Mukbile Şekîb - Şekîb Bey'in haremi

Şekîb Bey - Nesîb Paşa'nın biraderi

Nermîn - Nesîb Paşa'nın birâderzâdesi

Câvîd - Nesîb Paşa'nın oğlu

Câvîde - Bir misafir

Beşîr - Bir haremağası

Ra'nâ - Bir hizmetçi kız

Birinci Perde

Yekdiğerine muvâzî, camlı kapılarla ayrılmış iki salon.. Duvarlar gayet müzeyyen, süslü.. Duvarların üzerinde tavana yakın olan kısımlarda süslü daireler. Ve bunların içinde kûfî yazılar. Birinci salondan ikinci salonun içi görünüyor.. Birinci salonda sağda iki pencere.. Solda ve iki kapı sahnenin umkunda ortada, bir kapı ikinci salonda, sahnenin umkunda birinci salonun ortadaki kapısına muvâzî, orta yerde, bir kapı.. ve yine bu salonda sağda bir pencere.. Solda bir kapı. Orta yerdeki kapının yanında bir telefon.. Bu ikinci salonun ortada bulunan kapısından Nesîb Bey'in dairesine geçiliyor. Solda bulunan kapı misafirlere ve iş görenlere aittir..

¹³² Vaka 1323 senesinde Şişli'de bir konakta cereyan ediyor.

Birinci salonun sahnenin umkuna yakın bulunan kapısı mabeyn kapısıdır. Öbürü Şekîb ile Câvîd ve Nermîn'in dairelerine açılmıştır.

Mobilyalar son modadır..

İkinci salonda; ortadaki kapının yanında bir etajer üzerinde kitaplar.

Birinci Meclis

Refika, Câvîde

“Câvîde iç salonda görünür. Yeldirme iledir.”

Refika— *“Başını döndürür, ayağa kalkar, ilerler”* Câvîdeciğim..

Câvîde— Rûhum..

“İki kadın öpüşürler”

Refika— “Sâk” ile.. Anlamadım yine gitmek niyetinde misiniz?..

Câvîde— Evet..

Refika— Daima böyle..

Câvîde— İftira..

Refika— Hiç olmazsa biraz otur!.. Birkaç dakika.. Biraz, biraz.. Birkaç saniye..

Câvîde— Rica ederim, Refika!

Refika— Neden?..

Câvîde— Seni görmeye geldim de ondan.. Ve şimdi gördüm.. Gidiyorum..

Refika— Bırakmam, ki..

Câvîde— Israr etme! Refikacığım! Müfîd, küçük biraz rahatsız..

Refika— Geçmiş olsun nesi var?

Câvîde— Hiç.. Küçük bir “migren”.. Sû-i hazmdan olmalı.

Refika— İhtimal!.. Bilirsin, ki çocuklar abur cuburla pek dostturlar.

Câvîde— Sağ olsun hiç söz dinlemez.. Ne bulursa yemek ister.. Matmazel de biraz dikkatsiz!

Refika— Matmazeller, garbın bu süprüntüleri âşıkalarını düşünmekten çocuklar için vakit bulamıyorlar ki.

Câvîde— Bu beşinci mürebbiye.. Hepsi birbirine o kadar benziyor, o kadar benziyor, ki, bir başkasını bulmak zahmetini artık ihtiyar etmeyeceğim.

Refika— Hâlâ gideceğim zannediyor musun?

Câvîde— Mademki Müfîd hastadır tabîî değil mi?

Refîka— Ehemmiyetsiz bir şey.. Evde bu kadar kimse var.. Bakarlar.. mesela dadı kalfa Müfid'i pek çok sever.

Câvîde— Bir valide kadar hiç kimse bakamaz..

Refîka— Korkulacak bir şey olsaydı.. Gönderirdim. Ve hem de ben beraber giderdim.. Mademki değildir...

Câvîde— Saniyen bugün paşa da evde..

Refîka— Paşa, o bir korkuluk.. Senin gibi bir genç kadını her gece yanında bulundurmak ona kifayet eder. Zaten ne istemeye hakkı var? Beyaz sakallarını karıştırmakla bütün bir günü geçirebilir.. Hem de sıkılmaksızın..

Câvîde— Evet.. Yalnız ihtiyarların bu za'fından fazla istifadeye kalkışmak olamaz..

Sonra bizim hakkımızda şüpheye, tereddüde düşerler.. Ve o zaman..

Refîka— Ve o zaman?..

Câvîde— Yine biz ziyan ederiz.. Çünkü istediğimiz gibi gezemeyiz, istediğimiz gibi eğlenemeyiz, istediğimiz gibi aldatamayız..

İkinci Meclis

Evvelkiler, Nermîn

Nermîn— Yenge sizi paşa amcam görmek istiyormuş!

Refîka— Paşa amcanız hiç bensiz olamaz mı?

Nermîn— Zannederim..

Câvîde— Sizi çok seviyor ne yapsın!..

Refîka— Biraz fazlaca.

Nermîn— Kabahat sizin.. Çünkü siz kendinizi sevdireyorsunuz..

Refîka— Amcan benim gibi kadın hiçbir vakit bulamaz.

Câvîde— Şüphesiz.. İhtiyar erkekler karşılarında pek az namuslu kadın bulurlar..

Hâlbuki siz bugün nâmûs-ı mücessemsiniz..

Refîka— Namus kadar ehemmiyetli bir şey var mıdır? Fakat ben onu paşa için değil, kendim için saklıyorum.

Câvîde— Her hâlde bundan yine paşa istifade ediyor..

Refîka— Tabîî..

Câvîde— Nermîn Hanım.. Kız... Acaba saat kaç?

Nermîn— Beş buçuk olmalı efendim!

Câvîde— Artık gidiyorum.. Refikacığım..

Refîka— Şu şartla, ki biraz sonra yine geleceksiniz..

Câvîde— Bakalım..

Refîka— İhtimallere arzularımı hiç raptetmek istemem.. Saat yedide bekliyorum..

Câvîde— Olur.. Allahâısmarladık.. “*Câvîde Refîka hararetle öpüşürler.. Nermîn temenna eder*”.

Üçüncü Meclis

Refîka, Nermîn

Refîka— Amcan yine ne istiyor?

Nermîn— Biraz kalbinden muztaribmiş de..

Refîka— Peki ben ne yapabilirim. İlaçlarını isti'mâl etsin!

Nermîn— Hakkınız var!. Fakat sizin onun yanında bulunmanız o kadar iyi tesir ediyor, ki.. kendisinin rivayetine nazaran ıztıraıları yüzde doksan dokuz tahaffûf ediyormuş!

Refîka— Bu ihtiyarların aşkı kadar sırnaşık, muacciz hiçbir şey olamaz..

Nermîn— Her hâlde gençlerin hıyanetinden çok iyidir.

Refîka— Nermîn, sen budalâsın.. Genç, güzel bir kocayı bıraktın da.. Burada kocasız yaşıyorsun. Emîn ol! Bir gencin yalancı, hain bir busesindeki kuvvete bir ihtiyarın bütün bir aşkı malik değildir. Onların her şeyinde bir kırıklık, bir öksürük vardır. Onların aşkları, onların buseleri kadını döndürür; titretir, nefretlere gark eder..

Nermîn— Fakat öldürmez, korkutmaz, incitmez. Âh! Yenge! Bilmiyorsunuz, ben ne kadar sızladım. Ne kadar ıztırab çektim.. Ben ne kadar geceler onu balkonda, pencereimin kenarında, yatağımın içinde, sobanın başında uykusuz, giryân bekledim.. O başka kadınların gözlerini öpüyordu.. Ve ben de ağlıyordum. Bazen hiç gelmezdi.. Ve bazen gelirdi, fakat doymuş, yorgun, dudaklarında öbür kadının busesini yaşatmakla meşgul.. gelirdi.. Hemen soyunur yatar, uyurdu.. Ve ben yanımda, yakınımda yatan kocam olmakla beraber duldum..

Refîka— Dul mu?.

Nermîn— Evet..

Refîka— Tamamıyla.. Hiç yok muydu?

Nermîn— Boşanıncaya kadar.. Tamam üç sene..

Refîka— Hiç seni öpmez miydi?.

Nermîn— Bayramdan bayrama..

Refîka— Sen karısı değil miydin?

Nermîn— Değildim. Bana öyle gelirdi, ki ben beyin ihtiyâc-ı zulmünü teskin için mahluk olmuşum, memur olmuşum.. Evet, o kadar.. Rica ederim yenge! Hayatımın katili, mevcudiyetimin kâsiri bu maziyi unutalım! Çünkü yine kalbim kanar.

Dördüncü Meclis

Evvelkiler, Ra'nâ

Ra'nâ— Hanımefendi!.

Refîka— Ne var, kız?

Ra'nâ— Paşa efendimiz sizi deminden beri bekliyor.

Refîka— Geliyorum..

Ra'nâ— Pek ziyade muztaribmiş.

Refîka— Ne yapayım? Nermîn görüyor musun? İhtiyarlar nasıl? Bütün gençliğimizin, hüsnümüzün muhribi, mâliki olmaya kanâat etmiyorlar, bir de kendilerine baktırmak istiyorlar.

Nermîn— Hayat!

Refîka— Belki.. *“Çıkar ikinci salonun ortadaki kapısından gider.”*

Beşinci Meclis

Nermîn, Ra'nâ, biraz sonra Câvîde

Ra'nâ— Küçük hanım. Küçük bey sizi görmek istiyor.

Nermîn— Bu teşrifat ne için?

Ra'nâ—Bilmem!

Nermîn— Burada kendisini bekliyorum söyleyiniz.

Ra'nâ— Peki. *“Câvîd Bey'in dairesine îsâl eden kapıdan girer. Nermîn lâkaydîyi taklit ve ızhar eden bir vaziyetle odadaki eşya ile perdelerle oynar. Câvîd kapıda görünür. Nermîn onun geldiğinden haberdar değilmiş gibi bulunur. Câvîd dalgın, mütereddit, meftun nazarlarla Nermîn'i süzer.”*

Câvîd— Nermîn... Nermîn Hanımefendi...

Nermîn— “Müstehzi” Ne istiyorsunuz beyefendi hazretleri?..

Câvîd— “*Bir söz bulamayarak*” Beni kabul ettiğiniz için size teşekkürle geldim.

Nermîn— Amcazâdemi kabul etmemek, edememek kabil mi?..

Câvîd— Teşekkür ederim..

Nermîn— Birkaç günden beri bana karşı pek resmî bulunmaktasınız.. Esbâbını tahlil etmek, anlamak istedim, bulamadım.. Yoksa dargın mısınız?..

Câvîd— Hayatımda, bâhusus bundan sonra bence imkânı olmayan bir şey varsa... o da size darılmaktır. “*Biraz durduktan sonra*” Evet, bugün her şeye karar verdim... o

Nermîn— Ne oluyor; rica ederim?

Câvîd— Beni biraz dinler misiniz?..

Nermîn— Memnuniyetle..

Câvîd— Sıkılmadan, dikkatle, bütün ruhunuzla... Va'd ediyor musunuz?..

Nermîn— Ederim..

Câvîd— Belki işittiniz.. ben birkaç seneden beri eski bir aşkın daima tazelenen, daima yaşayan ıztıraqlarıyla burada, bu evin bir köşesinde metrûk, mensî, hayât-ı umûmiyyeden uzak yaşarım..

Nermîn— Evet..

Câvîd— Anlaşılmayan, bilinmeyen bir kuvvet, serseri, çılgın, mantıksız bir kuvvet, talih ve kader her genç için bir veyahut iki kadın hazırlar.. Onlar siz doğmadan pek çok sene evvel hazırlanmış, ve sizin önünüze îsâl edecek tesadüfün yedine tevdi' edilmiştir..

Nermîn—Sonra..

Câvîd— Evet, sonra! Siz sâf ve masum, bî-endişe ve bî-his yaşarken bir gün sizin için hazırlanan o kadınlardan biri bir köşe başından, hiç beklemediğiniz bir yerden birdenbire çıkar..

Anlarsınız, ki o sizindir, o size tahakküm edecektir, size ancak gâye-i hayâtı, zevki o öğretecektir. Kaçmak istersiniz, kaçamazsınız. Ümîd-i firârla muazzeb bir ârzû-yı takarrüble ona yaklaşırsınız, ne kadar yaklaşırsanız o kadar eski mevcudiyetinizden bir şeyler kaybedersiniz, ve onun mevcudiyetinden size bir şeyler inzimâm eder..

Nermîn— Aşk..

Câvîd— Evet, aşk.. Siz onu bugün değil dün değil, pek çok zamandan beri, ezelden beri seviyorsunuz.. Ve nihayet onu takip edersiniz, buluşursunuz, görüşürsünüz..

Nermîn— Ve sonra bırakırsınız..

Câvîd— Hayır, bir gün o sizi bırakır.. Ondan sonra siz deli gibi bir kadından başka kadına, bir vücuttan başka bir vücuda, bir çehreden başka bir çehreye koşarsınız.. Hepsinden, her hissinden, her şekilden tadarsınız.. Ve yine hepsinden acı bir ârzû-yı gaseyânla firar edersiniz.. Her rabitanızın, her busenizin, her hevesinizin arasına birdenbire o, o eski, o eski kadın, canavar, hayaliyle hatıratıyla girer.. Artık sizin için eğlenmek ihtimali kalmamıştır.. Artık siz beklemeye, talihin, tesadüfün pek az bahşettiği yeni bir lütfu, yeni bir kadını beklemeye, ümit etmeye mahkûmsunuz..

Nermîn— Daha o kadına, o yeni kadına tesadüf etmediniz mi?..

Câvîd— Ettim..

Nermîn— Ne duruyorsunuz? Koşunuz! Bunu da kaçırsanız..

Câvîd— “*Nermîn’e doğru koşarak. Ellerinden tutuktan sonra*” O, o kadın sensin.. Anlıyor musun, Nermîn? Sensin! Seni seviyorum, seviyorum..

Nermîn— “*Tedehhüşle, çekilerek*” Rica ederim. Câvîd; rica ederim Câvîd Bey..

Câvîd— “Birdenbire donarak” Affet! Nermîn! Affet! Sizi incittim zannedirim.. Bir yeriniz incindi mi?

Nermîn— Hayır.. fakat düşündünüz mü, Câvîd Bey... Ben sizin amcazâdenizim.. Burada amcamın yanında oturuyorum. Benim ne anam, ne babam var.. Ve sonra kocasından boşanmış bir kadını..

Câvîd— Ben bunları zaten biliyorum. Bunlar mâni-i aşk, mâni-i izdivâc olamazlar ki!

Nermîn— Biz birbirimizi seversek.. Burada hiçbir şahıs, hiçbir kimse muztarib olmayacak mıdır?..

Câvîd— Kim muztarib olabilir?..

Nermîn— Amcam.. Babanız..

Câvîd— Babam... Ne zamandan beri ben onun hevesinin ibresini takip ediyorum, biliyor musun? Tamam yirmi üç senedir.. Doğduğum günden beri.. Ve ben bir kukla, bir oyuncak gibi bu hevesin ucunu ben ne vakte kadar takip edeceğim? Babam, ve o heves beni çok ezdi, harab etti..

Nermîn— Babanızdır, ne yapabilirsiniz?

Câvîd— Babam.. O beni bir gün düşündü mü?.. Anam, ninem oldu.. Üç ay sonra evlendi. Genç bir kadın aldı.. Bu kadının hüsnüyle, riyâsıyla, arzusuyla, nevâzişiyle

her şeyi unuttu.. Hani bu salonda anamdan ne kaldı?.. Eski möbleler, onun, anamın her gün oturduğu, ve beni okşadığı koltuk nerede?.. Ninemin fotoğrafı ne oldu?.. Hepsi atıldı, kırıldı, değil mi?

Nermîn— Möbleler pek ziyade eskimişti, böyle yapmak lazım geldi. Yaptılar.. Bakınız sizin odanızda hiçbir şeye dokundular mı?..

Câvîd— Âh! Nermîn sen de onlarla berabersin fakat, düşün, ne kadar bedbahtım, düşün! Benim odamda hiçbir şeye dokundular mı?... Benim odamda hiçbir şeye dokundular mı? Dokunamazlardı, dokunmadılar... Çünkü kırardım.. Çünkü, çünkü o kadını pencereden... Bilsen onu ne kadar sevmem Nermîn!

Nermîn— Senin için o kadar iyi ki yengem..

Câvîd— Yengen? Değil, değil Nermîn. Hayır, hayır benim annem olmadığı gibi senin de yengen değil.. Benim için de o kadar iyi değil!.. Bugün bana ne yapıyorsa hepsi babamı aldatmak için.. İyi görünmek için... İyi bilinmek için... Aldanıyorsun. Aldanma!...

Nermîn— Sende bugün biraz sıtma var.. Hiddetlisin!..

Câvîd— Sıtma.. Evet, sıtma! Ve aşk.. Ve bulduğum kadın.. O kadın beni biraz sever mi?.. Sevecek mi?..

Nermîn— Zannetmem..

Câvîd— Merhametsiz!.. Ne kadar bedbahtım..

Nermîn— Hiç değil! Biraz soğukkanlılıkla düşünürsen...

Altıncı Meclis

Evvelkiler, Mukbile

Mukbile— Refika Hanım'ı gördün mü Nermîn!

Nermîn— Evet.. Amcamın yanında amcam muztarib de...

Câvîd— Babam muztarib mi? Ne olmuş?.

Nermîn— Her günkü ıztırabı.

Mukbile— Tabî değil mi ya?

Câvîd— Yenge bu günlerde seni pek dalgın ve me'yûs görüyorum.

Mukbile— Canım sıkılıyor da ondan.

Nermîn— Ben zannederim, ki siz büyük yengeme kızılıyorsunuz..

Mukbile— İhtimâl....

Câvîd— Kızıyor musunuz, ona kızıyor musunuz?.. Pek fena kadın, değil mi?..

Nermîn— Câvîd!

Mukbile— Öyle görünüyor..

Câvîd— Çok memnun oldum...

Mukbile— Siz burada ne yapıyordunuz?

Nermîn— Câvîd eski aşkının hikâyesini anlatıyordu..

Mukbile— O biraz tehlikelidir ama! Zannederim daha o noktaya kadar gelmediniz...

“Nermîn Câvîd’in yüzüne bakar. Câvîd kızarır.. Ani bir sükût..”

Mukbile— Yoksa geldiniz mi?..

Nermîn— Bir şey anlayamadım..

Câvîd— Ne demek istediğinizi ben de anlayamadım..

Mukbile— Siz onu pek iyi bilirsiniz..

Câvîd— Rica ederim. Yenge, beni bu gibi kinayelerle üzme! Benim ıztırabım, derdim kendime yetiyor..

Mukbile— Ben seni üzmiyorum.. Hikâyenin tehlikesinden bahsediyorum..

Yedinci Meclis

Evvilkiler, Nesîb, Refika sonra Beşîr

“İç salonun orta kapısı açılır. Altmışlık bir erkek, ve Refika görünür.”

Nesîb— *“Bir koltuğa oturduktan sonra”* Ne haber çocuklar?.

Nermîn— Teşekkür ederim. Paşa amca...

Câvîd— Sizi muztarib diye işittim.

Nesîb— Bir şey değil, oğlum.. Geçti.. *“Mukbile’ye”* Mukbile hanım kızım, siz bir şey söylemiyorsunuz..

Mukbile— Dinliyorum efendim.

Nesîb— İyisin ya!

Mukbile— Çok şükür, teşekkür ederim.

Nesîb— Oh, oh! Âlâ!

Refika— Paşacığım, bugün o kadar korktum ki...

Nesîb— Telaş edecek kadar değildi, ama, ne ise..

Refika— İnsan velinimetinin ıztırabını görür de tahammül edebilir mi?..

Nesîb— Sen de olmasan, Refkacığım, benim hâlim fena...

Refika— Ben vazifemi yapıyorum Paşa...

Nesîb— Vazife ne demek, istersen yapmazsın..

Câvîd— *“Nermîn'e gizlice”* Pek soğuk ama!.. Biraz daha oturalım ayıptır..

Nesîb— *“Mukbile'ye”* Birader nerede?

Mukbile— Odasında, efendim. Muztarip olduğunuzu bilmiş olsaydı..

Nesîb— Bırakınız, rahat etsin! Her günkü, her günkü. *“Nermîn'e”* Nermîn kızım telefonla Beşîr'i çağırırsana.

Refika— Yine onu ne yapacaksınız?..

Nesîb— Lazım..

“Bu mükâleme esnasında Nermîn iç salona girer. Telefonla biraz görüşür, temaşagerler bunu görürler, fakat işitmezler.”

Refika— Biraz rahat etmek istemez misiniz? Daima didinmek, çırpınmak mı?

Nesîb— Belki mabeynde müsta'cel bir iş zuhûr eder... O zaman...

Refika— Böyle bir iş zuhûr ederse... Mabeyne gidecek misiniz?..

Nesîb— Şüphesiz..

Refika— Çıldırıldınız mı?..

Nesîb— Evvela şevket-meâb.. sonra sen ve ben.. ve daha sonra herkes...

Câvîd— *“Nermîn'e”* Biz son postada... Dikkat ediyor musun?..

Nermîn— Pek fenasın, Câvîd!

Câvîd— Hiç değil...

Nesîb— *“Mukbile'ye”* Bugün siz hiç lakırdı etmiyorsunuz. Yoksa rahatsız mısınız?

Mukbile— Hiçbir şeyi yok, efendim, yalnız müsâade ederseniz.. Beyi bir defa göreyim...

Nesîb— Hay hay, kızım.. Memnun olurum.. Refika'nın arkadaşı ne kadar olsa benzer..

“Mukbile çıkar.”

Câvîd— *“Nermîn'e”* Benden Allahaismarladık.. *“Mabeyn kapısından usulca aşar.”*

Nesîb— Nermîn kızım.. Beşîr nerede kaldı!..

Nermîn— Bilmem efendim..

Refika— Bu defa da ben çağırayım. *“Telefona gider. Hiddetli. Amir bir surette çağırır.. Bu esnada”*

Nesîb— Câvîd nerede?

Nermîn— Gitti efendim..

Nesîb— Bu çocuk benden kaçıyor. Anlayamadım ki insan babasından kaçarmı?.. İşte sâye-i şâhânedede yüzbaşı oldu.. Yarın da şevket-meâb efendimiz emrederler, kolağası olur..

Refîka— Çağırdım.. Şimdi gelir.. Gör felâh.. Pek kibirli ve nazlıdır.

“Beşîr girer..”

Refîka— Deminden beri neredesin?..

Beşîr— İşim vardı efendim..

Nesîb— Beşîr! Dikkat et! Mabeynden bir haber gelirse.. hemen bana haber ver!

Beşîr— Baş üstüne.. Paşa efendimiz...

Nesîb— Bu kadar anladın mı?..

Beşîr— Anladım, efendim.. “Çıkar.”

Refîka— Paşanın elbiselerini temizliyorlar, Nermîn biraz kızlara nezaret eder misiniz?..

Nermîn— Peki! Emredersiniz yengeciğim.. “Çıkar.”

Sekizinci Meclis

Nesîb, Refîka bir müddet yalnız, sonra Şekîb’le, Mukbile... sonra Beşîr

Nesîb— Refîka!..

Refîka— Ne var paşacığım..

Nesîb— Biraz yanıma gelir misin?..

Refîka— Yine ne var?.. “Yaklaşır, yanına oturur.” Söyle, ruhum!..

Nesîb— Beni seversin, değil mi?

Refîka— Büyük bebek!..

Nesîb— Bebek, ne olursam olayım, söyle!

Refîka— “Cebr-i nefis ile” Evet!

Nesîb— “Biraz mütereddit ezilerek, büzülerek” Çok mu?..

Refîka— Çok...

Nesîb— “Daha ziyade çocuk”.. Ne kadar?

Refîka— Nesîb Paşa kadar..

Nesîb— Demek Nesîb Paşa’yı çok seversin.

Refîka— Paşacığım, kocacığım seni çok severim..

Nesîb— Teşekkür ederim.

“Şekîb’in dairesinin salona açılan kapısı açılır, Şekîb elli beşlik, maa-mâ-fih tıraşlı bir ihtiyar, Mukbile ile görünür..”

Şekîb— Ne o birader.. Keyifsiz misin?..

Nesîb— İşte her günkü hastalık!. Sen nasılsın, Şekîb.. Dünden beri bahtiyar mısın?..

Şekîb— “Mukbile’yi göstererek” Bununla.. bahtiyar olmamak kabil mi?

Refîka— *“Kendi kendine”* Tutkun alayı.

Şekîb— Mukbile hiçbir şey söylemiyorsun...

Mukbile— Ne söyleyim!

Şekîb— *“Nesîb’e”* Rahatsız olmalı!..

“Tuhaf bir tarzda” Beni sıkılmasın diye hiçbir şey söylemez, ki...

Nesîb— Refîka’nın terbiyesi...

“Mabeyn kapısı açılır.”

“Beşîr görünür...”

Beşîr— Efendimiz..

Nesîb— Ne var?

Beşîr—Mabeynden geldiler.. Şevket-meâb sıhhat-i devletlerini suâl buyuruyorlarmış!.

“Nesîb, Şekîb ayağa kalkarlar, alelacele üç defa temennâ ederler. Kadınlar da onları taklit eder.”

Nesîb— Cenâb-ı Hak ömr ü şevket-i şâhâneyi müzdâd buyursun!

Şekîb— *“İptida”* Amin!

Kadınlar— *“Sonra”* Amin!

Beşîr— Yaver beyler, selâm-ı şâhâneyi tebliğ için sizi bekliyorlar.

Nesîb— Selâm-ı selâmet-encâm-ı cenâb-ı şehenşâhîleri iksîr-i âfiyet gibi tesir etti, söyleyiniz, geliyorum.

“Beşîr temenna ile çıkar.”

Nesîb— Hemen gidelim, Şekîb bekletmeye gelmez, bilirsin ya!

Şekîb— Elbet, elbet!

Refîka— Sonra buraya gelmeyiniz! Çünkü Câvîde Hanım gelecektir..

Mukbile- *“Kendi kendine”* Câvîde Hanım, Câvîde Hanım..

Nesîb— Peki, peki!

“Çıkarlar.”

Dokuzuncu Meclis

Refika, Mukbile

Mukbile— “Birkaç saniye dolaştıktan sonra, ciddi bir şeye karar vermiş gibi”
Refika!..

Refika— “Lâkayt gibi” Ne o..

Mukbile— Bu.. Câvîde.. Câvîde Hanımefendi..

Refika— Sen ondan şüpheleniyor musun? Bana bak! Ben öyle tecessüse..

Mukbile— Gelemezsiniz, değil mi? Evet.. Benim bunu sormaya, tecessüs etmeye hakkım vardır. Mademki bir gün beni terk edecektiniz, mademki bir gün bir başka kadına daha bakacaktınız, beni niçin sevdiniz, beni niye bedbaht ettiniz..

Refika— “Mülâyim ve nevâzişkâr” Mukbile! Ben artık tövbe ediyorum. Ben artık istiğfar ediyorum. Biliyorsun, benim ne kadar günahım çoktur. Vicdanım artık bu kadar günaha, bu kadar yüke tahammül edemiyor. Evet, ben sevdim. Sevici oldum. Fakat artık bıraktım.

Mukbile— Bıraktınız, yalnız beni bıraktınız, onu değil.. Emin ol! Refika senin bu yalancı hitablarına inanacak kadar seni tanımıyor değilim. Sen, bilmem, nasıl söylemeli, alçak bir kadınsın..

Refika— “Hiddetle” Şimdi tahkîr mi?

Mukbile— Evet, tahkîr! Beni anlamıyor mu, zannediyorsun.. Anlamayacak ne var? Câvîde'nin ve senin her şeyin benim metrûkiyetimi ispat ediyor.. İşte onunla bir renk, bir örnek elbise yaptırdınız.

Refika— O bir tesadüf. Tesadüf de.. değil. Bende gördü, pek ziyade beğendi.. Pek ziyade sevdi.. Aldı, yaptırdı.

Mukbile— Evet.. evet.. fakat bunda benim ne kabahatim vardı.. Aranızda ıztırab çeken benim.. Biliyorsun ki, ben sevimli, genç bir kızdım. Genç taze bir koca arıyordum. Servetim de o kadar yoktu. Bir gün beni gördünüz.. Bana bezl-i iltifât ettiniz.. Ve ben de sizin gölgenizden istifade etmek hulyâsıyla size sokuldukça sokuldum.. Nasıl sokulmazdım. Sizde paşalık ve onun sihir ve füsunu vardı.

Refika— Bunlar eski hikâyeler.. Rica ederim.. Dinleyecek vaktim yok..

Mukbile— Dinleyeceksiniz, dinlemeye mecbursunuz, çünkü karşınızda kırıp döküp attığınız bir kadın, bir bedbaht var..

Refika— Çocuk değildi ya, düşünseydi..

Mukbile— Oh! Siz, siz.. Siz onda düşünecek; aldanmayacak kuvvet bırakmış mıydınız? O bir uzv-ı münfail gibi daima sizi takip ediyordu. Seni seviyorum, benim olacaksınız dediğiniz gün hiç de tereddüt etmemiş, hayret etmemiş, kendini size terk edivermişti..

Refika— “*Müstehzi*” Daha sonra..

Mukbile— Evet. Daha sonra?.. İstihza ediniz.. Fakat, asıl felaket daha sonradan başlıyor. Daha sonra bana Şekîb Bey’i buldunuz.. “Şekîb Bey kocamın biraderidir, biraz ihtiyar.. Daha iyi çünkü aşkımız için bir gölge olamaz.. Ve sonra her gün bir evde düşün, Mukbile!” dediniz... Her gün bir evde! Artık düşünebilir miydim? Bu benim için bir saâdetti.. Bilâ-tereddüt kabul ettim. Ve o zamandan beri, ve yine sizin emrinize mutî, her gün yalan söylüyorum.. Bir ihtiyar kocayı yalancı nevâzişlerimle aldatıyorum.. “*Ağlamağa başlar.*” Yalancı oldum.. Riyakâr oldum..

Refika— Biraz sükûn! Biraz sükûn Mukbile!..

Mukbile— “*Daima ağlayarak*” Sükûn... Kabil mi?..

Refika— Düşünsene.. ben seni saâdete îsâl ettim.. Ben seni çölden, çöl gibi olan hayatından aldım. Bu debdebenin, bu haşmetin, bu servetin içine getirdim. Bugün nelerin var!.. Araba.. Birkaç tane. Para.. Avuç avuç.. Hizmetçi.. Birçok.. Elbise dediniz mi? Terziler bütün sizin.. Bu hayatı sana ihzar eden, ihda eden benim..

Mukbile— “*Biraz sükûnla*” Servet, debdebe, haşmet bunlar da ayrıca birer zehir.. Eğer beni, metanetime bu zehirle uyuşturmamış olsaydınız.. şimdi herkese her şeyi bağırır, her hakikati söyler, kaçardım..

Refika— “*Küçük bir tedehhüşle*” Bırak çocukluğu!

Mukbile— Korkmayınız! Şimdi söyleyemem.. Bu möbleler dilimi tutuyor.. Aşağıda arabalar eteklerimden çekiyor.. Bütün cihanın iltifatı, ihtiramı bana “Sus!” diyor.. Ve sonra ihtiyar bir koca “Bana merhamet et” diye karşımda duruyor. “Şiddetle ağlayarak” şimdi söyleyemem, bağıramam.. çünkü onları seviyorum.. çünkü onları seviyorum.. çünkü onlara acıyorum.. fakat..

Refika— “*Korkak*” Fakat?

—Fakat bir şey.. Acı bir şey.. Fena bir nâsıh.. Bana diyor ki intikam al!

Refîka— *“Daha ziyade korkak ve riyakâr”* Benden mi? Kimden?

Mukbile— Ondan..

Refîka— Ondan mı?.

Mukbile— İşte korkuyorsunuz, onun hayatı için titriyorsunuz. Çünkü o sizin hayatınızdır. Seviyorsunuz. Ve beni sevmiyorsunuz.. *“Şiddetle ağlar, sayıklar gibi”*

Ondan.. Bundan.. Benden..

Refîka— Mukbile rica ederim şimdi misafir gelecek. Böyle.. böyle bu hâlde nasıl olur.

Mukbile— *“Daima ağlayarak”* Öğlecik öğlecik değil mi? *“Taannüdle”* gitmeyeceğim.. Böyle kalacağım..

Refîka— *“Ca’li bir hiddetle”* Gidecek misin, diyorum. Artık çok oluyorsun. Ben naz çekemem, hanımefendi..

Mukbile— *“Ayakta, hiddetle”* Ben de tahakküm.. anlıyor musun? Tahakküm..

“Câvide iç salonun sol kapısından çıkar görünür.”

Refîka— Bağırma! Rica ederim.. Bak misafir..

Onuncu Meclis

Evvelkiler, Câvide

Refîka— *“Câvide’ye koşar, gayet nevâzişkâr olmakla beraber biraz telaşlıdır.”*

Teşekkür ederim, hemşire beni unutmadığınız için.. Ne diyeceğimi bilemiyorum, ki.

Câvide— Sizi unutmak.. kabil mi? *“Mukbile’ye”* Siz iyisiniz ya, hanımefendi..

Mukbile— Zannederim!.

Câvide— *“Bu cevaptan şüphelenerek”* Zanneder misiniz?

Mukbile— Öyle ya! Hayatta saâdete engeller olduktan sonra.

Refîka— O biraz bugün muztaribtir. Onun kusuruna bakmazsınız zannındayım hemşire..

Câvide— İztırab kadınların biraz saâdeti, biraz mevcudiyetidir. *“Manidar”* Başkalarını mutazarrır etmemek şartıyla.

Mukbile— *“Kızgın manidar”* Mademki ben sizi mutazarrır ediyorum... Şimdi çekilirim..

“Şiddetle kapıyı kapar çıkar.”

On Birinci Meclis

İptida Refika, Câvîde yalnız, sonra Mukbile

Refika— O bugün biraz asabîdir, hemşire.. Ona kızmazsınız, ve bana darılmazsınız ya!..

Câvîde— Size darılmam.. Bundan emin olabilirsiniz, çünkü sizi severim.. Fakat ona ne olmuş?

Refika— Hiç... Yalnız kocasıyla biraz.. biraz münasebetsizlik etmişler de..

Câvîde— Bundan bana ne?.. Darılmayınız, pek fena pek terbiyesiz eltiniz var..

Refika— Ne olacak bir mahalle kızı.. rica ederim. Hemşire biz onu da düşünmeyelim, eğlencemize bakalım.

Câvîde— Evet, burada mı?

Refika— *“İç salonun kapısını göstererek”* Orada içerdeki odada..

“İki kadın birbirlerinin belini tutarlar iç salona girerler. Ortadaki kapıyı açarlar. Kaybolurlar.. Mukbile dairesinin kapısında görünür. Kadınların böyle gittiğini görür görmez biraz saklanır. Kadınlar iç salona girdikleri zaman biraz görünür. Heyecandadır. Kadınlar sahneden kayboldukları zaman tamamıyla meydana çıkar. Titreye titreye ilerler. İç salona isâl eden kapının önüne kadar gider, durur. Heyecandan bir hatve atmak bile mümkün değildir. Câvîd görünür.”

On İkinci Meclis

Câvîd, Mukbile

Câvîd— Yenge, Nermîn'i gördünüz mü?

Mukbile— *“Yutkunarak ve kendini zaptetmeye çalışarak. İç salonun orta kapısını gösterir.”* Orada.. *“Câvîd ilerler, iç salona girer; birdenbire döner. Câvîd bunları yaparken Mukbile müthiş titrek, bir koltuğa kadar ilerler düşer.”*

Câvîd— Onlar orada ne yapıyorlardı? Söyle.

Mukbile— *“Mecalsiz”* Sonra..

Câvîd— *“Mukbile'nin ellerini sıkarak; şiddetle”* Şimdi...

-Mâ-ba'dı var-

YILDIZ BÖCEKLERİ

[Safveti Ziya,Sa.9,1909/1325,s.957-963]

-Mâ-ba'd-

Ortalık yavaş yavaş kararmağa başlıyor idi; bir me'vâ-yı sevdâ kadar dilnişîn olan o kûşe-i tabîatın ruh ve kalbe müstevlî öyle bir manzara-i hüzn ü bî-tâbîsi var idi ki uzakta, körfezin üzerinde Boğaziçi'nin o doyulmaz mahâsin-i tabîyyesine meftûn olanların hâfıza-i tahassüsâtında ilelebet menkûş olan Mihr-âbâd'ın o sevdakâr fıstık ağaçlarından bed' ile dağın eteğindeki şirin yalılara kadar tek mil mevcudâtı istîlâ' ediyor, açıkta dört çifte-gen bir sandalda "Akşam oldu yine sular karardı" şarkısını tagannî eden bir hânendenin sedâ-yı dâvûdîsi akşamın o müstesna sâât-i tevekkülünde sevdazede kalplere fevk-al-âde tesir eyliyordu.

Mustafa Fâzıl ise uzaktan kalb ve nazarıyla Pakize'nin sandalını takipten hâlî kalmıyor, yanından geçen erkek sandallarına karşı tavır ve muamelesini tetkik ediyor, akşamın bu fevk-al-âdeliğinden istifadeyi seven, Boğaziçi'nin bedâyi'-i levâyhini doya doya temaşa arzusıyla aheste revan olmağı tercih eden Ahmed Raûf'a sezdirmeksizin Pakize'nin sandalına yaklaşmak onu geçmek için ne vesile icat edeceğini düşünüyor, bu hareketi Ahmed Rauf'un keskin nazarından dür olmayacağını bildiği cihetle –aşk ve sevda insanı ne kadar nâ-mahsûs bir surette mahkûm-ı infîâlât eder anlamalı!– Ahmed Rauf'un huzurundan bizâr olmak derecelerine geliyor idi. Allah'tan ki Kanlıca'dan sür'atle gelen son vapurun istikametinden kaçınmak lüzumunu hisseden kayıkçılar biraz sür'atle kürek çekmeğe başladılar ve hanımefendilerin sandalı ise dalgadan ihtiraz ettikleri için olmalı bir müddet başını dalgalara vererek telâtumun şiddet ve savletinden tahaffuz etmek tedbirine tevessül etti. Bu suretle yine sandallar birbirine yaklaştılar ve bir müddet pek ufak bir fâsıla ile yola devam ettiler. Mustafa Fâzıl yine iradesi münselib, ruhu, lerziş-i garâm, bir genç kız mahcubiyetiyle Pakize'ye doğru temdîd-i nigâha cür'et edemeyerek ser-â-pâ ra'sedâr-ı teheyyüc, Pakize siyah cârına siyah peçesine bürünmüş bir sanem-i mâtem gibi gayr-i müteharrik bir nazra-i iltifât ibzâline bile tenezzül etmiyor, sanki Mustafa Fazıl'ın vücudundan sandallarının yanında diğer bir sandalın mevcudiyetinden bî-haber görünüyor idi. İşte o zaman Mustafa Fâzıl'ın zihninde iki muhtelif korku bir şiddet-i ra'diyye ile çarpıştı: Pakize için hissettiği

sevdâ-yı ânînin derece-i şiddetini teyakkun etmekten mütevellit bir havf-ı ânî ile sandalını takip ediyormuş gibi bir hareket-i âmiyânede bulunduğu zannını tevlit edebilecek şu tesadüf saikasıyla o genç kızın fikrinde ebediyen harab olup gitmek, taşkın cür'etkâr ilk iltifat ile sermest-i gurûr olub ismet ve nezâhetle layık görüldüğü ufak bir iltifatı sû-i isti'mâl eder görünmek korkusu; bî-çarenin müfekkiresini tarumar etti, perişan etti, bıraktı! –O suretle ve o mertebe ki hiddetini, şiddetini biçare kayıkçıları tekdir etmek suretiyle teskin etmek istedi ve bu nâ-bemahal ve haksız tekinden müteessir olan, izahat vermek isteyen hamlacıya karşı mu'tâdı olmayan bir sertlik ile mukabelede bulundu. Hâlbuki bu teheyycü-i müfrit karşısında o vakte kadar sükût eden ve ta amîk-ı rûhuna kadar nüfuz eden bir nazarla refikının asabiyetini tetkik eden Ahmed Rauf cidden müteessir oluyor idi. Fransızca Mustafa Fâzıl'a dedi ki:

—Balzak o hikâyenüvîs-i yektâ ne demiş bilir misin azizim? Bir bûse-i sevdâ bana daima ufak bir hikâyeye, bir şeb-i visâl, koca bir romana mal olmuştur ve şimdiye kadar da ufak bir hikâye değer bir buseye koca bir roman değer bir kadına tesadüf edemedim demiş. Sen buna ne dersin azizim?

Mustafa Fâzıl asabiyetle güldü.

—Balzak şark kadınlarını tanımamış, daha doğrusu “kadın” nâm-ı muhteremine layık mahlûkât-ı bedîa'ya tesadüf edememiş, hayatını sefilelerle geçirmiş derim. Benim itikadıma gelince şimdiye kadar yazılan romanlardan, hikâyelerden hiçbiri yoktur ki sevdiğim kadının bir nîm-nazra-i iltifâtına bile muadil olabilsin... Buse ve visale gelince cidden seven kalpler için o ikinci derecede bir kazadır.

Bu sözleri söylerken sandalları Kanlıca İskelesi'ne takarrüb etmiş bulunuyor idi. Pakize'nin sandalı ise iskeleyi dönmüş gözden nihan olmak üzere idi. İki refik karşı yakaya geçecekleri cihetle iskelenin istikametinden sandalın başını koyuverdiler ve bu ân-ı iftirâkta sanki Mustafa Fâzıl'ın ruhuyla Pakize'nin ruhu arasında bir muvasenet, gayr-i mahsus ve gayr-i mer'î bir râbıta-i tahassüs var imiş gibi Pakize uzaktan sandal kaybolacağı sırada son bir vedâ-ı mültefitâne olmak üzere ikinci defa olarak peçesini nîm kaldırmak suretiyle ibzâl-i lutf etti ve bu iltifat ve teveccühten bihuş olacak kadar müteessir olan Mustafa Fâzıl bu defa refik-ı şebâbına

tevdî-i hissiyât etmek lüzumunu hissedip iki eliyle Ahmed Rauf'un ellerini sıkarak müterahhim müteheyyic bir seda ile dedi ki:

— Rauf, azizim Rauf, rica ederim beni tahtie etme! Öyle hissediyorum ki böyle bir kadının şu genç kızın aşkı ile Abdülhamid'i bile tahtından indirecek kadar kendimde kuvvet ve cesaret bulacağım.

Ahmed Rauf büyük bir şefkat ve meveddetle refikine tevcîh-i nigâh etti:

— Hayâlperest, hayâlperest diyerek serzeniş etti. İnsanın kalbinde millet aşkı hürriyet sevdası olmalı, yoksa bir kadın hevesiyle Abdülhamid gibi zalimleri tahtından indirmek şöyle dursun yerinden bile kımlıdatamazsın.

Mustafa Fâzıl isyan etti.

— Kalbinde millet aşkı, hürriyet sevdası, vatan muhabbeti olmayan insanlar hiçbir zaman hayâlperest olamazlar. Sen maddiyetperverlerden, ikbâl ve menfaat, hırs ve tama'dan başka bedîa'-i hayâliyyesi olmayan kalpsizlerden kork.. Abdülhamid'in mukarrebîni bir parça hayâlperver olsalardı menfalarda inim inim inleyen mazlumların pîş-i çeşm-i im'ânlarında o levha-i hûnîn-i sefâleti bir dakika olsun tecessüm ederek efendilerini kendi elleriyle boğarlar, hem milleti hem kendilerini kurtarırlardı. Sen emin ol bir âşık-ı hakîkî bir hayâlperver-i ma'sûm hiçbir zaman alçak ve hain olamaz. Alçak ve hain olmayandan da iktidarına göre her zaman vatan istifade edebilir...

Ahmed Rauf ısrar etti.

— Bizim fa'âl ve metîn dimağlara bu binâ-yı istibdâdı yıkmak için âhenîn bâzûlara ihtiyacımız vardır; hâlbuki âşık olan metin olamaz, aşk ve kadınlar latif fakat mühlik birer âlet-i tahrîb-i faâliyetirler.. Vatanına, maksadımıza hizmet etmek istersen aşktan, kadınlardan ictinab etmelisin, sana nasihatim budur kardeşim.

Pakize, İzmir hanedanından Nef'î Efendi'nin yegâne kerimesi idi. Pederi sıgar-ı sinninden beri İstanbul'da ihtiyâr-ı ikâmet ettiği cihetle Pakize bütün ma'nâsıyla bir şehir kızı idi. Fakat kendisinde İzmir'lilere has olan zekâ ve isti'dâd, meyl-i temeddün, fikr-i terakkî ırsen intikal etmiş olmakla ikamet ettikleri köyde İzmir'liler diye yâd olunmalarına bir sebep-i taharrî edilecek İzmir'li olduklarına delâlet edecek bir eser aranacak olsa idi evvelemirde pederinin ticaretle işğal etmesi, saniyen Pakize'nin etvâr ve akvâlinde daha sarîh bir meyelân-ı terakkî âdât

ve i'tiyâdât-ı kadîmeye karşı daha alenî bir isyanı ileri sürülebilirdi. Fi-l-hakika memleketimizde ticaretle temîn-i maîşet ve refah eyleyenlerimiz nadir değil ender olup âlem-i ticârette müddet-i medîde bulunduğu hâlde ailesine şehirlilerimizin en âlî tabakasında tesadüf edilir bir terbiye-i fikriyye temin eden zevât parmakla gösterilebilirdi. Onun için Nef'î Efendi ailesi serveti cihetiyle avamın, ailesinin pek mükemmel olan terbiye-i fikriyyesi hasebiyle daha yüksek tabakât-ı ictimâiyenin nazar-ı dikkatini calib olur idi... Maa-t-teessüf bizde mükemmel bir terbiye-i fikriyye denilince sahte alafangalık anlaşılacak eski ve müzmin bir maraz-ı millîmizdir; saçlarını güzelce taramak gayet büyük (birşenbiyon) [?] üzerine çarşaf kurmak daima bir mürebbiye ile sokağa çıkıp mütemadiyen Fransızca veyahut İngilizce tekellüm etmek Beyoğlu caddesindeki dükkâncılara “Bonjur mösyö” diye hitab etmek açık arabaya binmek pek çoklarımız tarafından tekâmül-i fikrî ve ictimâînin en son tecellisi addolunmaktadır! Hâlbuki Nef'î Efendi'nin fikrince kazıyye tamamıyla ber-akis bulunmuştu... Evveleminde bir Türk hanımının bir Türk hanımı olması lazım geleceği ve binâen aleyh alaturka olması yani âdât ve i'tiyâdât-ı milliyemizden şâyân-ı istihsân olanları tamamıyla muhafaza etmesi taraftarı bulunur idi. Onun için idi ki kızını evveleminde oldukça münevvirü'l-efkâr olan validesinin ağuş-ı terbiyesine tevdi' etmiş, gâh ihtiyar bir hoca efendiden Türkçe Arabî ve Fârisî tahsil ettirmek, gâh haftada üç defa gelen bir İngiliz mürebbiyesinden –ki bilâhare müddet-i medîde hanesinde alıkoymuş kerimesine terfîk etmiş idi– İngilizce ve Fransızca okutmak suretiyle idâre-i maslahat etmiş idi. Pakize'de edebiyat için büyük bir meyelân adeta fitrî denilecek bir isti'dâd mevcut idi; tahsili Türkçe başladığı cihetle tabîi inhimâki dahi Edebîyât-ı Osmâniye'ye oldu.. Pederinin kütüphanesini karıştırarak Abdülhak Hâmid'in eş'ârını sabahlara kadar okur, Üstâd Ekrem'in Zemzeme'sini ezbere bilir idi. Hele Kemâl'in Cezmî'si Fransızların tabiri üzere yatağının başından ayrılmaz idi... İşte bu suretle tezahür eden temâyülât-ı san'atkârâne ve edîbânesi ve bilâhare garb edebiyatına ciddî ve vâkıfâne bir nüfûz ve nazar sayesinde – ki onda Fransa Dârülfünunu'ndan mezun mürebbiyesinin dahl-i küllîsi olmuş idi– edebîyât-ı cedîdemizin tecelliyât ve intibââtına alâkadar olmuş büyük bir şevk ve ümit ile ufk-ı edebîmizde bedîdâr olan genç edibleri büyük bir hiss-i tevkîr ve takdîr ile takib ve muhakemeye koyulmuş idi... Uşşâkîzâde Hâlid Ziyâ Bey'in “Nemîde”sini okuduğu gün, heyecanından, mesrûriyetinden mürebbiyesi

Mis Mod'a tek mil roman tercüme etmek istemiş, pederinden Uşşâkîzâdeler hakkında istizahâtta bulunarak nasıl bir muhitin tesiriyle memleketimizde böyle bir edîb-i teceddüdperver vücuda geldiğini anlamak istemiş idi; lisanımızın gavâmız ve dekâyıkına vâkîf olmayan Mis Mod'a eserin en ziyade ruh ve hüsnü okşayan kısımlarını nakl ü tebliğ'e çalıştığı sırada "Âh bilemezsiniz azizem" demiş idi "ne kadar müteheyyic olduğumu bilemezsiniz. İşte bugün memleketimizde romancılık başlamıştır. Bugün bizde bir hayât-ı edebiyeye bir muhît-i edebî teşekkül ediyor... Ve sonra mürebbiyesinin boynuna sarılarak kulağına fısıldamış tevdî-i esrâr eylemiş idi:

— Ben de bundan sonra eserlerimi tab'ettirebileceğim, benim eserlerim için de kariler bulunacak, çünkü ben de bu tarzda yazmak taraftarıyım, kelimedenden ziyade fikre hizmet etmek, hakiki içtimaî romanlar yazmak...

Ve Mis Mod gülerdi "Sende cünûn-ı edebî var" der idi. Maa-mâ-fih Pakize'nin bu meyelanını teşvik ve teşcî' eder ara sıra "Sizin yeni edibler ne oldu? (Parnas)'ınızda yeni bir nîm ilâh-ı edebî daha doğdu mu, diye sorar idi...

Sonra bir akşam pederi İstanbul'dan avdetinde Pakize'ye gülerek sana fevkal-âde bir hediyem var. Bakalım tahmin edebilecek misin latifesiyle kâğıda sarılı nota gibi bir şeyi verdi. Pakize bir iki gün O Lusi Dölamemur'un partiyonunu getirmesini rica etmiş olduğundan derhal teşekkür ederek "Bildim" dedi, "Lusi Dölamemur'un notaları, teşekkür ederim."

Pederi gülümseyerek "Hele aç bakalım, hele aç bakalım" diyerek kerimesinin saçlarını okşadı, alnından kemâl-i safvet ve şefkatle öptü. Validesi "Vallahi ben bile merak etmeğe başladım. Aç şu paketi Pakize, nedir anlayayım" demekte, Pakize meçhul karşısında hissedilen endişeye benzer bir tecessüsle paketi çözmeğe uğraşmakta idi. Nihayet hayretle mümtezic bir adem-i ittilâ ile okudu: Servet-i Fünûn, Haftalık ve Musavver Mecmûa-i Edebiyye...

Pederi tebessüm ederek tekrar ediyor idi:

— Hele aç bakalım hele aç bakalım...

Pakize yanakları kızarmış alnına hücum eden sarı saçlarını elleriyle kaldırarak yaprakları çeviriyor, ve seri' nazarlarla makâlâtın eş'ârın zîrindeki imzalara nasb-ı niğâh-ı dikkat ediyor idi: Tefvik Fikret, Hüseyin Câhid, Cenâb Şehâbeddîn, Mehmed Raûf, Ahmed Hikmet..

O akşamdan itibaren pederi Pakize'yi Servet-i Fünûn'a abone etmiş idi ve orada bütün münevvirü'l-efkâr tahsil görmüş terbiye görmüş edebiyât-ı cedîdeyi tesis ve ihya etmiş gayûr ve fa'âl gençlerin âsârını tetkik ve takip etmekte büyük bir lezzet-i vicdânî duymağa başlamış idi... Cenâb Şehâbeddîn'den sonra Fâik Âlî'lerin tulû'unu Hâlid Ziyâ'nın tarz-ı tahrîrine meclûb olan telâmîzân-ı edebîn günbegün tezâyüd ederek sahâif-i matbûât-ı Osmâniye'ye zîynetbahş olmalarını büyük bir şevk ve meserretle telakki ediyor idi.. İşte bu meyanda bir müddettir gayet rakik ve nezih ufak hikâyeler zîrinde tesadûf ettiği Mustafa Fâzıl ismi üslubunun nezaketi ifadesinin bir kadın şivesine benzeyen incelikleri zarafet ve asaleti ile bilhassa nazar-ı dikkatini celbetmeğe başlamış idi... Bu muharrir kadınlar hakkındaki tetkikâtını şüphesiz hakiki ve nefsinde mücerreb sergüzeşt-i âşıkâneleri esas ittihaz ederek pek vakıfâne bir surette tasvir ediyor, hikâyelerine en yüksek ve kibar tabakât-ı ictimâiyemizi zemin ittihaz ediyor idi... Hele << Görücüler >> serlevhalı bir hikâyesi var idi ki bir metâ-ı zî-rûh gibi pazar-ı izdivâca çıkarılan genç kızın isyan ve nefretlerini son derece bir rikkat-i his ve ciddiyet-i muhâkeme ile tasvir ve tahlil ediyor, okuyanlara sirişk-i teessür döküyor idi.. O günden itibaren Pakize'nin kalbinde o muharrir-i mechûl hakkında bir hiss-i şefkat, uhuvvetkârâne, hâher-âne bir muhabbet ve samimiyet uyanmış idi... Sonra bir gün Beyoğlu'nda bir dükkânda tesadûf ettiği bir refikasını pek başka tasavvur ettiği sevgili şairlerinden birini kendisine göstermiş, tavır ve kıyafetini, tarz-ı muâmelesini refikinin koluna girerek camekânlara bakmak vesilesiyle her gelen geçen kadına imale ettiği enzâr-ı tecâvüzü o kadar amiyâne bulmuş o güzel sözlerin o parlak efkârın sahibi ile o adi mahluk arasında o kadar büyük bir tezat görmüş idi ki hayalini bu derece kesr ü tezlil ettiğinden dolayı refikasına, hakikati gösterdiği için, şaire, o haslet ve terbiyede olduğu için hiddet etmiş gücenmiş idi... O sebepten Mustafa Fâzıl'ı tanımaktan aynı me'yûsiyete onun yüzünden de duçar olmaktan korkuyordu. Aman tanımayayım, sormayayım, kim olursa olsun hayalimde Servet-i Fünûn'un Mustafa Fâzıl'ı kalsın diye kalben temenniyâta bulunmuş idi..

Sonra bir gün yine Servet-i Fünûn'da << Bir Genç Kızın Defter-i İhtisâsâtı >> serlevhasıyla bir romanı neşredilmeğe başladı; bu romanda mevzubahis olan genç kızla kendisi arasında Pakize o derece bir müşâbehet-i tâmmen bir iştirâk-i hiss ü fikr buldu ki bir aralık Mustafa Fâzıl'ın bir menba'-ı mechûlden kendisi hakkında

malumat almış olmasına bile zahip olarak müteheyyic oldu, o mertebe ki bu teheyyücünü izale etmek belki Mustafa Fâzıl'ı da büyük bir tecessüs ve meraka ilkâ etmek fikriyle matbaaya namına bir mektup yolladı... Sonra bir donanma gecesi pek sevdiği bir aile ile müştereken bir “muş” kiralayarak tenezzühe çıkmışlar idi, Bebek'te vâlide-i hıdvînin sahilhanesinin önünde bir müddet durup saz dinlediler. O aralık yanlarındaki bir diğer muştan biraz uzakta duran bir sandala seslendiler: “Bonjur Mustafa Fâzıl! Sandaldan vazgeç monşer, seni muşa alalım tekmlil “parnas” burada; bir sen eksiksin, gelmeyecek olursan sandalını çiğneriz!”

Bir sandal kargaşalığı, vapur düdüklüleri hamlacı kavgaları arasında iki çift narin bir sandal itilerek kakılarak takarrüb ediyor idi.. Bir müddet Pakize'nin oturduğu tarafın parmaklığını tutacak derecede sandalı muşa takarrüb etmesi üzerine “Mustafa Fâzıl!” hitabıyla tecessüsü uyanmış olan Pakize dikkatle sandalın sahibini tetkik etti... Oh! Yarabbi; biçare hassas genç kız ne büyük bir hiss-i halâs duymuş idi.. Sandalda oturan delikanlı hayâl ve hüsnün temenni edebileceği her türlü mahâsini camî' bulunuyor idi. Birden sîmâsının melâhatini etvârının asaletini, tarz-ı telebbüsünün zarâfetini kalbine nakşetti ve medîa-i hayâliyyesine ezhercihet tevafuk eden o delikanlıya karşı bu suretle tecelli ettiği, hayâl ve şiirini tarumar etmediği için bir hiss-i minnetdârî duydu.. Sanki Pakize'nin kalbinden ağır bir yük kaldırılmış gibi ruhunda bir hafiflik, kalbinde bir neşve ve meserret hâsıl oldu.. Ve orada validesinin mürebbiyesinin muazzez refikalarının enzâr-ı lâkaydânesi, sâzende ve hânendelerin ruhsuz, şevksiz, bir ders okur gibi tatsız, meâlsiz taganniyât-ı muttarideleri karşısında hayatının en derin en ruhnüvaz bir ân-ı müstesnâsını yaşadığını hissetti... Genç kızların kalbi ale-l-husûs Pakize'nin sinninde olanların Pakize'nin muhitinde yaşayanların kalbi gayet hassas bir çiçeğe benzer. En gayr-i mahsûs bir nefha-i bahar ile mâil-i inkişâf olur, en ufak bir ümit ile taze hayat bulur.. Refah ve saâdetin servet ve şefkatin bir dâr-üs-sürûra ifrâğ ettiği sahilserây-ı ismetinde Pakize'nin geçirmekte olduğu yeknesâk ve muttarid hayât-ı âsûdegîde bir menba'-ı teheyyücât ve ihtisâsâtın mefkûdiyeti itiraf etmediği hâlde kalbine bir fütur ve nevmidî ilkâ ediyor Pakize kendisini ara sıra bedbaht, yalnız, bî-vâye hissediyor; kalbinin boşluğundan teşekkî edemeyerek bazen mahzun ve mağmum günler geçiriyor idi; hassas ve hayâlperver Pakize'nin kalbinde ihtiyâc-ı sevda, sevmek ve sevilme arzuları baş göstermiş idi.. Boğaziçi'nin hazin mehtablarına, baygın fecirlerine karşı mahmur ve bî-tab olduğu

hâlde ruh ve fikrini gaşy ve zebûn eden derin derin hayâlâta dalar muayyen hiçbir şahsa, musarrah hiçbir mekâna ait olmayan bu rehavet-âver rüyalardan bir sâirfilmenâm gibi ruh ve cismi şikeste ve perişan olarak çıkar idi... İşte Mustafa Fâzıl'a mektup yazmak fikri gayet masum ve gayet tehlikesiz olmakla beraber son derece merak-âver bir hâdise-i esrârengîz suretinde bir mehtab gecesini tahayyülâtı mahsulü olarak Pakize'nin vârid-i hâtırı oldu.. Asabilere mahsus bir isti'câl ile bu tasavvurunu kuvveden fiile çıkarmak Pakize için pek ehemmiyetsiz bir keyfiyet hükmünde idi; hareketinin bâdî-i itirâz olup olmadığını düşünmek istemeyerek tıflâne, masumâne arzusunun bir gûnâ ezâ-yı vicdânî tevlit etmemesini fena bir hareketle olmadığına delil olmak üzere telakki ederek zihnini o vadiye sevk etmek istemiyor idi: Etrafında yaşayanların cümlesi nâmûs-ı mücessem oldukları cihetle pek tabîî olarak telakki ettikleri bir şeyde ifratperverâne taassublarda bulunmadıklarından esasen bilmediği bir erkeğe kâğıt yazmak gibi bir genç kız için en tehlikeli tedbirsizlikten ma'dûd olan bu hareketinin Pakize, –hüsnün safvet ve masumiyetine kapılarak– manen, ahlâken derece-i ehemmiyetini takdir etmiyor idi. Ve hüsne amir olan saikin hakikat ve mahiyetinden bî-haber o his ve sâike bütün ruhuyla mutâvaat ediyor idi; Mustafa Fâzıl'ı hiç tanımadığı, Mustafa Fâzıl'a yazdığı mektupta sırf kalb-i ma'sûmunun telkînât-ı sâfiyânesine kapıldığı yani bir genç muharriri merak ve vesveseye ilkâ ile beraber teşcî' ve teşvik arzusuna tebaîyyet eylediği hâlde, ta harîm-i kalbinde uyanmağa başlayan ruh ve cismini titreten bir hiss-i mechûl ve mukavemetsûza bilâ-ihityâr teslîm-i nefis etmekte idi. Bu hareketi ilk defa olarak bir yabancı erkeğe kalb ve hüsnünden bekâret-i fikriyye ve hissiyyesinden bir parçasını teslim etmek idi ve işte Mustafa Fâzıl'a tevdi' edilmek üzere kapadığı zarfın derûnunda bilmeyerek belki istemeyerek Pakize en mukaddes ve muhterem bir şeyi feda ediyor idi... Bunu, mektubu yolladıktan sonra bu hareketi mürebbiyesinden validesinden saklamak lüzumunu hissetmeğe başladığı dakikadan itibaren anladı; ve bu hakikat-i elîme bütün meraretiyle vicdanını ta'zîb ettiği andan itibaren de hayatında bir yenilik hissetmeğe başladı.

Şimdi tatlı bir sırrın hayat-ı rûz-ı merresine karıştırdığı tatlı heyecanlarla yalılarının arka tarafındaki mükellef parkın esrarengîz fıstık ağaçları arasında mehtabın munis ve mahrem nevâziş-i sîmîni altında Pakize bedîa'-i hayâliyyesiyle saatlerce kûşe-güzîn-i inzivâ olur, hiçbir sebepsiz, hiçbir mucipsiz, mahzun olmakta,

kendisini bî-kes ve bî-çare addetmekte garip bir lezzet duyar idi... Böyle zamanlarında Mis Mod'un yahut validesinin kendisini aramaları, esbâb-ı mahzûniyyetini istifsar etmeleri asabını fena hâlde tahriş eder, ağlamak yanlarından kaçmak, sabahlara kadar ufak ormanın sakin ve mütefekkir ağaçları arasında gizlenerek tabiatın gizli neşâid-i sevdâsını dinlemek ister idi... Bahçe üzerindeki yemek odasında lambanın etrafında dolaşan pervaneleri ormanın kuytu köşelerinde gizlenen papatyacıklar kıskanıyor farz eder bütün o âlâyiş ve cazibeye meshûr olan pervaneleri avcuna alarak sanki vefasızlıklarından müşteki sevdakâr vefakâr sevdazedelerine iade etmek isterdi ve mehtapta o ziyâ-yı nevâzişkâr-i sîmîn sayesinde arayıp meydana çıkardığı mini mini bir çiçeği teessür ve heyecan ile öpe öpe helâk eder idi. Sonra eve girince lambanın etrafında kavrulup hâk-i helâke serilmiş pervaneleri eliyle toplayarak gider papatyalara, güllere, benefşelere, leylaklara tevdî eder; güllerle, leylaklarla onların matemini tutar idi... Hep bunları zahirî bir neşe ve işve ile yapar gibi görüldüğü hâlde yalnız kaldığı zaman hayatından yalnızlığından bizâr olur bazen yastığının bir köşesine başını dayayarak saatlerce ağlar idi...

Pakize on sekiz yaşına vâsıl oluyor idi. Validesi bazen zevciyle hasbihâl ettiği sıralarda Pakize'nin izdivacından bahsetmeğe başlamış idi. Nef'î Efendi için genç kızların yirmi yaşından evvel evlendirilmeleri pek büyük bir hata gibi telakki edilmekte olduğu hâlde haremi kızlar düşünmeğe hayâlâta dalmağa lüzumsuz yere mahzun olmağa ufak bir vesile ile ağlamağa başladıkları tarihten itibaren gelin edilmelidir fikrinde ısrar eder, Pakize'nin bir Mis Mod ile iki buçuk komşu hanımlarla te'mîn-i saâdeti artık kabil olamayacağını söyler idi; binâen aleyh bir gün Pakize'nin validesi komşu hanımefendiler ile bil-istişare çoktan beri Pakize'nin dest-i izdivâcına talib olan kurenâdan Ahmed Hulûsî Bey'in mahdûmu yâverân-ı şehriyârîden miriliva Vecdet Paşa'nın validesinin görücü olarak teşrifine muvafakat ettiğini boğçacı zenciye Sıdika Hanım ile haber yolladı. Pakize'nin validesi Mısırlı bir paşanın cariyelerinden olup güzel ve mu'tena terbiye görmüş ve küçük yaşından beri büyük bir hanımefendinin ahretliği gibi kibarâne bir hayat geçirmiş olduğu cihetle fikren müterakki ve Mısır'lılar nezdinde perverişyâb-ı terbiyet olmakla ezhercihet medeni ise de bazı noktalarda hâlâ eski taassubunu muhafaza etmekte ve ale-l-husus Mısır'da alafrangaperestlikten dolayı aileler arasında her gün meşhûd

olan adem-i ünsiyet sebebiyle mümkün mertebe âdât ve itiyadâtımızdan ayrılmamak fikrinde idi. Onun için “görücü” fecâsına karşı lâkayd bulunur kızımı herkesin kızı gibi görücüye çıkararak gelin ederim der idi. Fakat bu meselede Pakize’nin hissiyât ve temayülâtını nazar-ı i’tibâra almadığı cihetle hesabında aldanıyor idi. Pakize’ye görücü çıkmadan nasıl gelin olacaksın diye birdenbire sorulmuş olsa Pakize’nin bir cevâb-i şâfi vermekten âciz kalacağı şüphesiz ise de görücüye çıkmak hususunda husumet ve isyana yakın bir nefret hissettiği de aşikâr idi. Hattâ validesinden başka Pakize’yi tanıyanlarca bu bir hakikat-i müselleme idi. İşte Pakize’nin hayatında bir fecâ teşkil eden bu yevm-i menhûsa ait hatıratın Mustafa Fâzıl’ın o eser-i bedî ve nefisinde harikulade bir meziyet-i tahlîl ile şerh ve tasvir edilmesi Pakize’nin nazarında bir ehemmiyet-i mahsûsa kesbetmiş idi. Sanki her ikisinin ruhu tâ ezelden beri birbirini anlamağa birbiriyle ülfet ve muvanesete namzet imişler gibi Pakize’nin geçirmiş olduğu o sâât-i elîmenin bir hiss-i kabl-el-vukû ile Mustafa Fâzıl sanki târîh-i fecâyî’ni zapt ve nakletmiş idi.

Bir gün hiç münasebeti olmadığı hâlde Pakize’nin validesi Eşpikel’in başmakastarını yalıya celbederek Pakize’ye dekolte bir tuvalet intihab etmesini teklif etmiş idi. Evveleminde hiçbir maksad-ı hafîye atfetmediği şu teklifi Pakize “Bir düğüne mi davetliyiz” suâliyle karşılaşmış validesinden “Belki!” cevabını alınca ısrar etmiş kimin düğünü için hazırlandıklarını anlamak istemiş idi. Fakat validesi ciddi ve münfail “tuhaf lakırdı” demiş idi “seni işiten ömründe esvap giymemiş zannedecek” diye tekdir etmiş Pakize’nin dadısı Nevnihâl Kalfa “Hanımcığım bütün esvaplar dolaplarda çürüyor” diyerek mevkiî kurtarmağa yeltenmiş idi.

Sonra bir sabah Pakize yatak odasında tuvaleti ile meşgul olduğu bir sırada Nevnihâl dadı birdenbire odasına girerek boğçacı Sıdika Hanım’ın gayet güzel oyalar ince yaşmaklar getirmiş olduğunu ve hanımefendinin birkaç tane intihab etmesini arzu ettiğini söylemiş idi. Ekser Mısır’lı hanımefendilerin tarzında yaşmak yapmağı seven ve binâen aleyh oyalı hotoz kullanan Pakize büyük bir memnuniyetle Sıdika Hanım’ı kabul etti. Evvela Nevnihâl dadı da hazır olduğu hâlde Sıdika Hanım birer birer musanna ve zarif oyaları Pakize’ye uzattı. Fiyatlarını söyledi. Ne kazanacağını ne kadar cüz’î bir kârı olduğunu yana yakıla anlattı. Sonra Nevnihâl dadı boğçadan bizzat intihaba oradan buradan kenarına oya dikilmiş gaz boyamalarını çekiştirmeğe başladı. Kadıncağızın boğçası alt üst oluyor idi. Birden bir mendil içine sımsıkı bağlı

bir şeyi eliyle boyamaların arasından çekerek Çerkes şivesiyle Nevnihâl dadı “Allah’ımın aşkına bu da ne imiş kuzum” diye sordu ve Sıdika Hanım “Dur bari hanımcığıma göstereyim” mukaddemesiyle ve fevk-al-âde bir ihtiram ve tevkîr ile yan dişi ile mendilin düğümünü zorlayıp çözdükten sonra dizinin üzerinde halecanından elleri titreyerek ve mendilin katmerlerini usul ve kaidesiyle ve bir ihtimâm-ı mahsûsla evirip çevirerek açarak ortaya kocaman bir fotoğrafı çıkarttı. “Sizden iyi olmasın hanımcığım elimde büyüdü. Paşalığını gördüm, Rabb’im mürüvvetini göstereyim” diyerek ve adeta giryeâmîz bir sedâ-yı rikkat ile gerdan kırarak göz süzerek Pakize’ye uzattı.

Pakize bir Nevnihâl dadıya bir boğçacı kadına bir de resme baktı. Medîd bir kahkaha kopardı.

— Bu kim kuzum dedi... Bu ne kadar nişan! Bu ne kadar kordon, bu ne kadar rütbe...

Sıdika hanım birbirini müteakib yetiştiriverdi.

— Daha da on dokuzunu henüz bitirdi.. Rabb’im nazardan saklasın, altı ay içinde miralaydan liva, livadan ferik oldu... Hünkâr efendimiz dizinden ayırmıyor.. Babacığı çok geçti hanımcığım.. Şevketli bir dediğini iki yapmıyor.

Pakize bir müddet sükût etti, Sıdika Hanım’ın medâyihini büyük bir dikkat ve itina ile dinledi ve gayet samimi sordu:

— Sıdika Hanım mademki bu adam elinde büyümüş şuna sorsana bu kadar rütbeye nişana nail olmak için acaba kaç masumun kanına girdi?

Ve dudağını ısırp gözlerini açan Nevnihâl ile mebhût ve melûl bir cism-i gayr-i müteharrik vaziyetini alan Sıdika Hanım’a doğru oyaları, gaz boyamalarını fotoğrafıyı ayağıyla iterek fırlattı ve bir ân içinde birkaç dakikadan beri kendi aleyhinde tertip edilen fecîaya muttali’ olarak müteneffir, gazûb ve âteşnâk haykırdı:

— Sıdika Hanım dedi, bir daha böyle hafîye makûlesi heriflerin resmini boğçanda taşıyacak olursan bir daha bizim yalıya ayak basma. “*Ve birden tehevür ve isyan ederek*” Haydi çekil git karşımdan dedi. Ben odamda kâtil meddahı istemem...

Pakize’nin huzurunda süt dökmüş kedi gibi sinmiş söz söylemeğe mecali kalmamış olan Sıdika Hanım odadan çıkınca bülbül kesilmiş idi. Tehevür ediyor

idi: “O tazedir kim olduğunu anlayamadı. Sen kusura bakma Sıdika Hanımcığım” diyen Nevnihâl dadıya:

— Benim paşama dünyalar kırılıyor a kalfa! Kimin haddi imiş ona bir söz söylemek! Alimallah Fizan’a kadar sürüldüğü gündür... diyerek tefahür eyliyor idi.

Mâ-ba’dı var.

Safvetî Ziyâ

BİR İTHÂF-I HAYÂLÎ¹³³

-Hemşîre-i rûhuma-

[Mehmet Rauf, Sa.10, 1909/1325, s.978-979]

*Quand luira cette étoile, un jour,
La plus belle et la plus lointaine,
Dites-lui qu’elle eut mon amour,
O derniers de la race humaine!*

Sully-Prudhomme

Şu satırları yalnız senin için yazıyorum; basılacaklarını ve kaç bin nüsha neşredileceklerini bilmem; fakat bu nüshalardan birinin bir gün –eğer varsan veyahut olacaksan!– yalnız senin nûr-ı ma’sûm-ı nazarınla mes’ûd olmaları ihtimalini düşünerek yalnız o ihtimâl-i muhayyel için yazıyorum.

Bugün, yarın, yahut benden ancak şu satırların belki kalacağı uzak zamanlarda müsâdif-i nazarın olup da bunlarda hayatın mütevâlî, muhrib-i emel hûnkârlıkları arasında henüz bâkir-i hiss ü şî’r, henüz müştâk-ı hüsn ü rikkat kalan rûh-ı güzîninin anlaşılmamış, takdir olunmamış, hiss olunmayacak, ziyan olacak zannettiğin ihtiyacâtını bulursan, kendini layık gördüğün ulvî perestîş ve taabbüdün bütün rast geldiğin adi ruhlu erkek kalplerinde bulunmadığını, ve bulunmayacağını görüp mahkûm-ı fenâ ise bütün bu ihtiyaçların, bütün bu nezahetlerin niçin mevcut olduğunu merak ederek me’yûs olurken, nasıl seni bilmediği ve tesadüf etmek ihtimali olmadığı hâlde de meçhul, sefil bir mevcut tarafından ta’zîz edilmiş olduğunu görür de bunların ziyan olmadığını ve maksatsız mevcut olmadıklarını

¹³³ Muahharen filhakika zayı olarak zannolunduğu gibi basılamamağa mahkûm olmuş olan “Sitâre” namındaki romanın ilk sayfasıdır.

anlarsan... Asırlardan asırlara milyonlarca ruhlar arasında birbirini bulan, birbirinin cevabı olan bu iki ruhun sahifeler arasında olsun bu telâkîsi o kadar büyük ve emsalsiz bir saadettir ki ilk nefesimden beri çirk-âlûd-ı sefâletler içinde geçmiş olan hayatımın bütün mahrumiyetlerine hiç gam yemem: Hayatta layık ve mukadder olduğum nimete kendimi nihayet nail olmuş, bütün o ıztırafları, o mahrumiyetleri şu berîn ve muhteşem saâdete layık olmak için kaderin bir cilvesi addederim: Zira bu saâdet, o kadar mehîb, o kadar yegâne, o kadar fevk-al-ihimâldir.

Tasavvur ettiğim derecede şair ruh, asil hiss, necîb kalp ve nefis rikkat ile seni bulamayacağımı, belki bu dünyada, hele bu sefil şehirde bulunmadığımı, bulunmayacağımı bilmez değilim; çünkü, benim necîb ve yegâne şairim büyük ve müstesna Şeley gibi ben de kable'l-vücûd bir hayatta Antigon'u sevmiş olduklarından bu dünyada hiçbir kadını kalplerindeki emsalsiz hayâl-i hüsne layık bulamayan zavallılardanım; fakat o kadar münhasıran, o kadar sade senin için vücut bulmuşum ki bulamayacağımı bildiğim hâlde, sade benzetmek bile başkalarına kâfi gelecek bir saâdet, sade "Belki!" demek bile başkalarının hayatını kavurup "Son derecede sevdim!" zannettirecek derecede bir iltihâb oluyor; fakat o kadar yalnız senin aşkın için vücut bulmuşum ki bütün hayât-ı beşer yed-i ihtiyârımda olsaydı, bir tebessümün için onu bahtiyar olarak sana îsâr eder ve kâfi bulmazdım. Ve bugün, yaşıyorsam bile bir türlü ruhum bu hüsni muhayyelden me'yûs olamadığı içindir. Sen zannederek şitâb ü ilticâ ettiğim ve rıfk u tesliyete bedel kizb ü hıyânet bulduğum bütün bu yalancı seyyielerin açtığı yaralardan sonra bile, sana hâlâ ve yine sâdığım. Senden değil, kadından avdetsiz me'yûsum. Senden şüphe edemem, ve bugün tanınmamış, hattâ görülmemiş, fakat debdebe-i mahâsinleri işitilerek tahayyül edilmiş müstesna hanımlara aylarca süren ketum ve bîkes revâbıt-ı âşıkânem bile bu sade sana vakfedilmiş iştiyâk-ı rûhumun halecanlarından başka bir şey değildir. Silik, soluk ve müteverrim bir hale, zerrîn ve sîmîn incilerle müşâ'sa', zemzeme-dâr-ı aşk u huşû nihayetsiz bir deryâ-yı lâciverd içinde, emvâc-ı ziyâ ile şelaledâr-ı fezâ-yı bî-intihâ arasında selsebîl-i envâra müstağrak esdâd-ı âfâk ile şa'saa-dâr-ı cûş u hurûş bir mehtaba nazaran ne ise, bütün bu hisler, bütün bu şimdiki aşklarım da senin bahşedeceğin aşka nazaran öyledir...

Böyle olmakla beraber, beni görsen tanımayacaksın, kim bilir, belki de görüyorsun, birbirimize tesadüf ediyoruz; fakat, insanların ihtiyar ve ma'tûh kanunları bizi ayırdığı gibi, belki sen de imâle-i nazara bile tenezzül etmezsin.

Fakat benim için o kadar muhâl, o kadar hayâl, o kadar berîn bir sitare olduğun hâlde, görüyorsun ki, size sen diye hitab ediyorum; ve dünyanın hiçbir kuvveti beni senin için dünyaya gelmiş olmaktan, senin için yaşamaktan, ve yaşamış olmaktan men'edemez; muhâlsin, hayâlsin; evet, uzak, pek uzak bir sitaresin, fakat hayâlde, ruhta, maneviyatta benimsin; biz birbirimiziniz...

İşte bunun için, basılmayacağını bildiğim hâlde, yazdığım şu satırları sana ithaf ediyorum.

Büyükada, Mayıs 1322
Mehmed Raûf

GÖLGELER VE HAKİKATLER

[Şahabettin Süleyman, Sa.10, 1909/1325, s.980-982]

2

-Fantazy-

Ne? Günlerin de asilleri, hükümdarları, meş'ûmları, alçakları, fakirleri bulunduğunu bilmiyor musunuz? Evet, onlarda da bir silsile-i merâtib, bir silsile-i temyîz vardır. Öyle günler vardır ki hayatımızda yahut bir kavmin hayatında pek miskin, pek âlûde, pek hor ve sefil bir hatırayla yaşar. Yine öyleleri vardır ki rahm-i ezmândan kirli, şeâmet-âver, zulmâkîn doğar... Ve bazıları mağrûr, iftihar-nisâr, ezhâr-ı sıyt [?] ü refâhla âlûde, hâkim-i rûh-ı beşer, mütetevvic, mütehakkim a'sâr-ı istikbâl arasında parlar, ebedî, parlak bir yıldız benzer. Onların bazılarında kirli bir ruh, ve bazılarında lekesiz bir kalb vardır. Gariptir, insanlar meş'ûm günleri, ve onların tesirini, teessürünü pek çabuk unuttur. Bu nisyân-ı tabî bulunmasaydı ihtiyarlık zamanları gençliğin felaketleriyle, elemleriyle bulanırdı. Mes'ûdiyet dakikaları zehr-i mâziyle, zehr-i mesâible tesemmüm eder, biterdi. Ve hayat olmazdı... Bu ferâmûş eyyâm-ı meş'ûma; alçak, dikenli, kirli, müellim günlere bir mücâzâttır, ve beşeriyetin firarı, nâ-kâbil-i temâs, avdet-nâpezîr bir mâzî-i felakete karşı intikamıdır acıyı unutmak, hayatta en büyük teselli, en büyük kuvvet-i refâhtır.

Ve biz de bunun için On Temmuz'dan evveli unutam, ve ebediyen kabr-i nisyâna atalım. Hayır, ondan başlayalım...

Arkadaşım Ferid, her akşam Tepebaşı'nda bana "Zulüm de bir hatve-i terakkîdir. Fakat batîdir. Hamîd zulüm ve i'tisâf ile kendine bir mezar, millete uyanacak bir gün hazırlıyor" diyordu. O güzel, mukaddes semâ, nevvâr günün tahayyülüyle bir köşeye çekilir; bahçenin hamûle-i zarâfetini, hamûle-i nefâsetini kadınlarını genç, ve haris nazarlarla süzerdik...

Bahçe gezen, oturan, dönen şapkalarla mâl-â-mâl... Bilmem, kadın şapkalarının sihr ü nüfuzuna, yaramazlığına, çapkınlığına, cilvesine, cazibesine dikkat ettiniz mi? Onların bazıları muhtelif renklerle süslü küçük bir kadın şemsiyesi kadar büyük, ihtimam-âlûd bir yığın teşkil eden saçların üzerinde "Var mı bana yan bakan? Ben hazırım" diyen bir vaz'ile size biz onlara, o kadınlara aittir, der... Bazıları küçük, bir mezhere-i bî-bûy-ı masnû'dur... Bazıları kırık bir kelebek kanadı gibi süslü ve mağmûm havalarda uçar. Bazıları bir kadın eli kadar küçük, dalgalı, rengârenk bir yastığa müşabih güzel başların bir kıyısında, bir gül gibi, ihmalkâr bir şekil ve vaziyette yaşar... Onların da öksüzleri, yetimleri, onların da kazananları, mağrûrları, onların da hainleri, hilekârları var: Bir şapka görürsünüz ki pek süslü, pek zarif.. Adeta genç bir kız... Fakat öyle bir çehrenin üstündedir, ki onun, çehrenin çirkinliklerini, girintilerini çıkıntılarını kapatamamaktan mütevellit bir azabla yorgundur; zavallıdır, öksüzdür. Ve daha sonra bir başkası güzel bir çehre için bir lekedir... Adeta güzelliği örter, saklar, gömer, ve sonra bütün bu şapkaların üstünde semâ yıldızlarıyla, kameriyle, güneşiyle siyah yahut mavi yahut gümüşî tüllerden vâsi', lâyetenâhî, şi'rli, süslü bir şapkadır. Ve siz bu büyük şapkanın altında, ötekilerin, küçüklerin önünde istibdada karşı pür-acz ü pür-nefret sızlayan, inleyen birer mahluksunuz... Bütün muhit, evham ve tecessüs mikroplarıyla, hafiyelerle meşhûn... Her yerde her köşede gizli bir nazar, Yıldız'ın hain, mütefessih, korkak, kocaman gözünden bir nazar saklı... İskemlelerde sanki nâmer'î kurnaz birer kulak muhtefî... Buradaki, bahçedeki harekete, neşeye bedel kalplerde, namuslu yüreklerde bir matem, bir elem mahfûz... Herkes, güzel, nevvâr-ı mukaddes bir gün tahayyül ediyor... Herkes "Ah! O mukaddes gün" diyor. Söyleyemiyor, bekliyor... Ve şapkaların raks-ı bî-hûşuyla, revîş-i câzibiyle bu hülyâsına vüs'at veriyor ve

tesadüfen nazarlar semâya ilişirse birdenbire gözler kapanıyor, sanki onlar “hâkî bir yıldızın” sönmesini bekliyor...

Ve nihayet ümit edilen, intizar olunan yevm-i mukaddes, yevm-i şifâ, yevm-i halâs pür-va'd ü pür-emel, mütetevvic, mütehakkim, ezhâr-ı sıyt [?] ü refâhla mağrur, âlî ve hükümdar doğdu: On Temmuz... Bugün semâ-yı hâfıza-i millette parlak, ebedî, vecd-âver, ziyâ-yı iftihârla âlûde, nâşir-i nûr-ı hürriyet bir yıldızdır...

Ferid, yine bahçede bana dedi, ki... “İşte istibdâdı kavrayan, kıran, ezen, yıkan güzel gün... Biz onu ne kadar bekledik değil mi?” Ve gezen, oturan, dönen şapkaları nazarlarıyla süzükten sonra ilave etti... “Bilsen bu şapkalardan, bu kadın şapkalarından ne kadar nefret ediyordum. Ne kadar... Bana öyle gelirdi, ki... bunlar mâtem-i memleketle istihzâ ediyorlar... Onların bazıları çok süslü, çok şen ve şâtır gibiydi... Kendi kendime süslü baykuşlar, derdim, bu siyah, matemli gecede... Gizli, meş'ûm sesinizle, güzellikten şetaretten sedanızla ötünüz... Bizimle, zavallı Türklerle istihza ediniz... Fakat bir gün bu Türkler size ruhlarında bulunan kuvveti, kuvvet-i isti'dâdı, arzuyu, ârzû-yı hürriyeti, hayatı, hayât-ı terakkîyi öğretecek, gösterecektir. Azizim, istibdat, izmihlâl zamanlarında insanı en ziyade cerîhadâr eden ecnebî nazarları, ecnebî şetaretidir... Ve şimdi bakıyorum da... onlarda hürriyet görüyorum.. Ne kadar iftihar ediyorum.. bilsen.. — Ferid, dedim, hafiyeler ne oldu?..

— Bilmem, dedi. Biraz durdu, ve devam etti: “Hayât gariptir.. On Temmuz onlar için bir yevm-i felâkettir. Fakat bizim için ne saâdet!.. Ne muvaffakiyet!..”

Ve sonra büyük, beyaz tüylü bir kuşa benzeyen çapkın bir şapkayı gösterdi: Bunu görüyor musun, dedi. Bu büyük hafiyelerden birinin metresidir. Bütün bu kadının ipeklerinde, tüllerinde, hattâ kanında milletin kanı, parası var. Fakat bundan sonra bu kadın da masumînin, mazlûmînin, mağdûrînin feryadıyla, ıztırabıyla, hayatıyla, kanıyla yaşayamayacaktır... En ziyade nefret ettiğim, kırıp atmak istediğim şapka ve kadın budur...” ve güzel, çapkın, şuh şapka güzel başın üzerinde nazlı, mağrûr ilerledi, döndü, başka şapkalara rekabet etti. Anlaşıyordu, ki herkesten bir iltifat bekliyordu. Ve bunun fevkinde semâ, leyl-i mücevher yıldızdan çiçekleriyle, kamerden gümüşî gülüyle büyük bir şapkaya benziyor, otuz üç senede bir defa gülüyordu...

Şehabeddin Süleyman

TEKFUR SARAYI

VE

TÜRBE-İ FÂTİH

[Mithat Cemal,Sa.10,1909-1325,s.997-1000]

Bu bir eyvân-ı medfen–hey’et olmuş tayflar dolmuş
Yatar bir devlet ağûşunda bir na’ş-ı remîm olmuş;

O bir makber ki eyvân tavrı var hâl-i vakârında
Durur bir millet ümmîd-i bekâ kılmış civârında;

Bu eyvân zîb-i hûn-âlûddur dîdâr-ı mâzîde,
Mücessem fecr-i kâzib leyl-i zulmetdâr-ı mâzîde;

O medfen rûy-ı müstakbelde bir nûr-ı siyeh-perdir;
Bu fecri mahva gelmiş bir mücessem subh-ı mahşerdir;

Bu bir eyvân ki cevî-i hîçî-i mâzîye yükselmiş
Teâlî eyledikçe râhına hep hufreler gelmiş!

O bir makber ki ufk-ı subh-ı istikbâle düşmüştür
Sukût ettikçe hep ser şâhik-ı ikbâle düşmüştür!

Nigâh ettikçe eyler çeşm ü kalbi dehşet istîlâ
O makber, safha-i dünyâya çıkmış âlem-i ukbâ.

Olur bâdî-i sad-feryâdı kalb-i girye-meşhûnun
Bu eyvân, arsa-i mahşerdeki enkâzı gerdûnun.

O bir Fâtih ki gerdûn dursa azm eylerse durmazdı
Mutî-i emri pek çoktu fakat etbâi pek azdı!

Zemîn rûy-ı siyehle alçalırdı hep rikâbında
Semâ yükselmeğe muhtâc idi tasvîr-i ka'bında.

Şafaklar râyet-i iclâl açardı pîş-i azminde
Değil kan ma'delet cârî idi en kanlı rezminde.

Durup bir neyyir-i rahmet gibi üstünde bin na'sım
Arardı bir hakikat rûy-ı hûnîninde perhâşın.

Ufuklar âsumanlar hep maâlîsiyle dolmuştur
Savâik meş'al-i vahdet-serây-ı kabri olmuştur.

Bu bir kayser ki bir millet der ü dârında hâdimdi!
Kazârâ bir adâlet eylese bin kerre nâdimdi!

Elinde milleti mahkûm idi bir tîğ-i tenkîle,
Ne necdetdir ki kâtil harb ederdi kendi mülküyle

Safâsı habs-i ma'sûm eylemekdi bak şu cânîye
Yüzü baht-ı esâfilmiş gibi handan edânîye!

Giderken harbe üstü bir arûs olmuş gibi pür-zîb
İçi pür-giryeye bir tâbûtu eylermiş gibi ta'kîb!

Dönerken rezmden mağlûb u makhûr öyle zilletle
O nısfî hâke hûna münkalib âvâre milletle

Yüzünde kendinin mahfî meserretler nümâyândı
Belinde leşkeri me'yûs çıplak: na's-ı giryândı!

Bu bir kayser ki kandan zulm ü vahşetten ibâretti;
Senin koynunda rûz u şeb girân-hâb-ı sefâhetti

Senin ki ey sarây ey hunfeşân gül-çehre-i dârât
Hükümrânlar nedîm-i mecdtinmiş de bugün, heyhât

Şu taşlar yek-vücûd olmuş a'zâm-ı târumârınla
Zemînin altı yâr-ı gârdır cism-i nizârınla;

Semâvâtın senin bir taht iken ey âlem-i ikbâl
Kapar âfâkını şimdi açıp tâbûtlar şebhâl.

Amûd-ı subhdan masnû' olan fevvâre-i billûr
O bir kavs-i kuzaktan halk olunmuş ravzâ-i pürnûr

Ki bir kasr-ı semâvî sakf idi bir ravzâ-i hurrem
Güneş hep süllem-i nûr indirirdi pâyına bir dem;

Uçup kevkeblere şebtâblar leyl-i nezîhinde,
Bulutlar gölgeler memzûc idi subh-ı sabîhinde,

Nesîm-i subhunu eylerdi âh-ı âşıkân tahrîk
Esîr-i leylini nûr-ı latîf-i Kehkeşân tahrîk.

Yatar ebr-i bahârî zill-ı eşcârında mest olmuş
Çiçekler nûrlar bî-tâbî-i ezvâktan solmuş

Tuyûr ârâm eder eshabda şebhâl-i sürûşânda
Sabâ şevk-ı derûnundan uçar eşcâra bir yanda

O gülgûn hande-i nisvânı tasvîr eyleyen güller
Hayâtı jâle – meşhûn rûhu necm-âlûd-ı bülbüller

O her bir mevcesi bir tarh-ı sebzîn-i âb-ı cârîler
Hümâlar, per-güşâ tâvûslar, mürğ-ı bahârîler

Asâ-yı cevherînler efser-i yâkûtlar: Toprak!
Der-i vîrân-şüden girdâb-ı zulmetlerle müstağrak!

Tükenmiş hûnu akmaktan şu revzenler cerfhandır.
Sükûtun tâb u tâkatten kalan rikkatli nevhandır.

Başında sayha-zen bin gird-bâd-ı âh-ı vâveylâ,
Ne rikkattir taşından toprağından kan sızar hâlâ.

Durur encâm-ı ömr-i zâilin rûy-ı hazîninde!
Yarıklar rahneler bir ser-nüviştindir cebîninde!

O bezm-i neş'e-ender-neş'eler ki rîş-i cân eyler
Hilâl-i nev-tulû'-ı rûh olan peymâneler, meylar

Tarablar eşk-i şâdîler o feryâd-ı semâvîler
Semâlar burclar kızlar melekler: hüsn-i ulvîler

O zerrîn bâmlar: fecr-i mücessemeler, türâb-âlûd!
O sun'î kehkeşânlar: gevherîn âvîzeler nâbûd!

Eder peygûle-i târikini tenvîr şimşekler
Der ü dîvârını serv-i siyehler bûmlar bekler

Nidâ eyler hakîkatler cidâr-ı zâr zârından
Durur sâhanda bir millet kıyâm etmiş mezârından

Hayâletler koşarlar arsa-i fevka'l-hayâlinde
Durur kâbûslar tâk-ı siyeh-reng-i leyâlinde

Şeâmetler yıkılmış çâhlar zulmetli gayyâlar
Cesedler rûhlar medfen-be-dûş olmuş heyûlâlar

Perîler hayyeler âşûblar u'cûbeler meşhûd
Defîni nev-arûs-ı devlet olmuş türbeler meşhûd

Konar dîdârına şeb-perre-i feryâd bir lebler
Gezer na'ş-ı siyeh-dîdârının üstünde akrebler!

Zamân-ı seyyâr u muzlim bir zemîn-i inhitâtındır
Şeb-i mâzîde zulmet çehre-i nekbet-muhâtındır

Senin bir zulmet-i tûfân-hurûşundur ki istikbâl
Batıp sînende kalmış neyyir-i bâlâ-rev-i ikbâl

Siyeh bir necm-i tâli'dir türâb-âlûd her zerren
Senin bir seng-i makberden de yüksektir hazef-pâren,

Meâlin yükselir düştükçe bir dîvâr-ı vîrânın,
Sarây-ı münhedimsin ki hakîkatler hükümrânın!

Derinsin târ bir medfen kadar umkıyyetin vardır
Semâsın öyle bir fevka'l-fezâ mâhiyyetin vardır

Midhat Cemâl

ÇÖLLER

[Ahmet Haşim, Sa.10, 1909/1325, s.1016]

8

Bir ufk-ı tehî, bir gece, binlerce sitâre
Samt-ı ebediyyetle bakar hâb-ı bahâra...

Bir kâfile, üç, beş deve âheste ilerler
Tâ önde gider gölgeli bir şekl-i mükedder..

Sâkit, mütereddid ve bütün hiss ile mâlî
Bir çan sesi ervâha döker nevm-i leyâlî..
Boşlukta gezen sâf, ebedî gölge dudaklar
Gözlerdeki rü'yâlara bir nağme fısıldar..

A'sâr ile memlû yine bir rîh-i tahassüs
Eylere o karanlıkta o çöllerde teneffüs..
Ettikçe o bâd arzı saran otları tehzîz
Leylin gezer esrârını bir şi'r-i hevâ-rîz..

Göklerden inen râz-ı hafî, râz-ı münevver
Zulmette gümüş gizli perîler gibi titrer..
Pür-hande perî gözleri şeklindeki encüm
Yollar o sefer-berlere bir gaşy-i tevehhüm..
Ses yok, o derin çölde ne bir hadşe-i bî-sûd:
Bir kalb-i umûmî gibi hep zulmet-i mes'ûd

Dalgın heyecânıyla büyüklükleri dinler
Lerzişle geçer zulmeti bir necm-i hevâ-per...

Lâkin seherin işte emel yıldızı gülmüş
Bir hâre-i nûr ince, soluk zulmete düşmüş:

Bir gölde yüzen zülf-i tahayyül gibi mağmûm
Meh-tâba dolan girye eşyâ gibi mevhûm...

Her nağme-i sâfında serinler gibi rüzgâr,
Her nağme-i sâfında bir âheng-i duâ-kâr
Bir ince ziyâ toz dağıtır nûr-ı semâdan
Ufkun sızar eşbâhına gül dalgalı bir levn

Gittikçe solan samt ile, rü'yâ ile gâib
Bir mâî ipek boşluğun üstünde kevâkib
Binlerce ziyâ kuş gibi bir ufka giderken
On gün yürüyen yolcuların, boş gecelerden,

Çöllerde süren samt-ı müebbedle bunalmış
Rûhunda, açar neş'eli bir nûr-ı nevâziş
Zulmette köpek sesleri, mes'ûd sedâlar,
Bir nefh-i tesellî gibi meskûn havâlar...

Ahmed Hâşim

Zend Avesta

6

UÇURTMALAR

[Refik Halid,Sa.10,1909/1325,s.1017]

Dar, kirlî dere kenarlarında ufacık, daha henüz siyah, böcek kadar küçük kurbağa yavruları vardır; burunlarını bir yere uzatmış, vücutlarını mütemadiyen sallarlar, kuyruklarını mütemadiyen hareket ettirirler. Uçurtmalar da bunlar gibidir; gökte, sabit bir yerde mütemadiyen sallanırlar, mütemadiyen kuyruklarını oynatırlar.

Uçurtmalar öyle sefil serserilerdir ki elbiseleri bir renk olamaz; her renk kumaştan bir parçayı eklerler ve her zaman öyle mütelevvin gezerler..

Kuyrukları ise birer parça pembe sabahtan, tanînden, Levant Herald'dan örülüdür; bu hiç imtizâc edemeyen kâğıtlar orada daima titrek seslerle birbirlerinden şikâyet ederler.

Talih bu mahlûkları her bir zîhayatın teneffüs edemeyeceği kadar sâf havalarda, gezemeyeceği kadar uzak göklerde, daima yağmursuz ve açık semâlarda yaşatır; sudan kaçırır, zira ıslanırsa ölür. Fakat baht bu büyük lütfuna müellim bir netice hazırlar: Her uçurtma muhakkak parçalanarak, lime lime olarak ölür; ekseriya da Neron'un çarmıhları gibi dallarda, telgraf direklerinde, tellerde ince sesler çıkararak asılı kalır; sahibinin gözleri önünde her gün bir parçası koparak renginden her gün bir parçasını kaybederek ıslana ıslana mahvolur, gider.

Uçurtmalar biraz da şâirdir: Fezâ-yı tahayyülde mes'ud yaşarlar; fakat hakikate her sukutlarında birer ceriha alırlar. Onları hayâlden hakikate sürükleyen uzun bir rabita çocuklar elinde durur; zavallılar cahillere bâzîcedirler...

Uçurtmaların fecî' sergüzeşleri de vardır: Bazen iki komşu birbirlerini severler ve havada imtizâc ederler; lâkin bu tatlı muvâneset, bu dolaşma der-akab ikisinin de ölümüyle neticelenen birer sukut hâlini alır... Zemine öyle hırpalanmış, birbirlerine sarılmış ve dolaşmış düşerler ki ne o çocuk elleri, ne de büyükler artık idâme-i hayâtlarına imkân bulamazlar...

O zaman, birçok insan elleri üşüşerek bu zavallı raksân ve mütelevvin vücutların iskeletlerini ayırmağa koşarlar; balıkçılar, avcılar, aşçılar gibi uğraşırlar, tırmaşırlar, sicimleri bir yana, tahtaları öbür tarafa ayırırlar; sonra etraftan toplanan komşu çocuklarının mütecessis nazarları altında bu harab çerçeveyi sallayarak evlerine dönerler. Ve eşiklerde dinlenen, kapıların karanlıklarına kaçan, duvarlara sürünen miskin gölgeler sokak ortasında biriken bu kâğıtların üzerine kıvrılır yatarlar...

5 Mayıs 1325–Erenköy

Refik Hâlid

HÜRRİYET

[Mehmet Behçet,Sa.10,1909/1325,s.1029]

Binlerce felâket ile binlerce fecâat,
Hep kanlı semâlarda gezen sâye-i nekbet..
Binlerce zehirlerle zamanlar geçirirdik
Bir gâye-i meş'ûm ile nefret getirirdik..

Lâkin bugün artık bütün ahzân-ı siyeh-fâm
Bir sâha-i gam-beste-i nisyâna atıldı..
Âfâk-ı hayâtımdaki her mevce-i âlâm:
Bir hande-i hürriyete bir nûra sarıldı..

Lebrîz-i saâdet yeni bir kevkeb-i zâhir,
Mahmûr u müzehheb yeni bir nûr-ı mezâhir:
Nâgâh semâlarda tulû' etti, uyandı..

Kalbimdeki âlâmımı birden sarıyorken
Hürriyet-i âmâl o güzel hâle-i rûşen:
Rûhum mütehayyil onu bir vâlide sandı...

Kadıköy: 11 Temmuz 324

Mehmed Behcet

TİYATRO VE AHLÂK

[Müfit Ratib,Sa.10,1909/1325,s.1032-1036]

(Mâ-ba'd)

Maa-mâ-fih Atina'da olduğu gibi bir dereceye kadar Roma'da da ahlâk-ı umûmiyye Hristiyanlığın kabul etmediği bir tasavvur-ı hayâtî üzerine binâ ediyordu.

Bu tasavvur-ı hayâtî felsefî yahut mülkî vakayi'-i hayâtîyeyi, lüzûm-ı zevki, aşk-ı hayâtî meşrû' addediyordu. Gâye-i hayât hayattan ibaretti. Bunun haricinde bir

his yoktu. Olsa bile gayet müphem kalıyordu. Fazilete mev'ûd mükâfât sıhhat-i rûhiyeden ibaretti; daha doğrusu ruhla beraber mahvolacak şeylerin sıhhat-i tâmmesinden ibaretti. Hâlbuki Hristiyanlıkta ahlâk ve hayat hakkındaki itibar başka idi. Onca hayât-ı beşer toprak üzerindeki hayattan ibaret kalmıyordu. Bu kadarı, bu hayât-ı zâhiriye hayât-ı müstakbeleyi ihzâr içindi. Asıl kısım-ı beşer arzda değil semâda idi. Vücut ve ezvâk-ı maddiye kendiliklerinden hiçti. Asıl vatan-ı mukaddese avdet esbabını hazırlayan fezâîli bulmak, safvet ve nedamet nedir, onu bilmek lazımdı. Fenalık tabiatı takib etmektir, zira esasında tabiat fenalığa meyyâldir. İyilik Cenâb-ı Hakk'a yaklaşmak için tabiata mukavemetdedir. İnsanlarda daima bulunması lazım olan en başlıca düşünce ölüm ve ahireti düşünmektir. O hâlde zevk ve eğlence neye yarayacak? Zevk mücrimdir, çünkü zevk kânûn-ı tabîattan çıkmıştır. Hristiyanlık insanların ekserisine yaşamak ve ihtilât etmek hakkını müteessifen bahşetmiştir. Yoksa dinin güzîde adamlarına riyazet ve bekârlık tavsiye eder.

Bunlara karşı tiyatro yapar; ahlâk zaten ale-l-umûm san'atı kabul etmiyor. Tiyatrolar için diyor ki: "Trajediler, ve komediler birtakım cinâyâtın ve gayr-i câiz arzuların arzından başka bir şey değildir. Bunlar, mekruh ve müstekrehtir. Zira büyük bir cinâyetin, yahut ma'yûb bir şeyin gösterilmesi onların aslından elbet daha çirkindir. Hiç değilse daha temiz değildir. Mademki bir fena şeyin icrası memnû'dur; onları tarif eden şeylerin de memnû' olması lazım gelir. Temaşaların en büyük tehlikelerinden biri de insanları Cenâb-ı Hak'tan uzaklaştırması ve efkâr-ı dîniyeden onları tecrit etmesidir. Bir insan Cenâb-ı Hakk'ın istemediği bir yerde onu hiç düşünemez. Komediden aldığı ezvâk-ı gûnâgûn içinde hiç sâf ve nezih kalabilir mi? Bir trajedi aktörününün feryatlarıyla kulakları dolarken bir peygamberin nasihatlerini hatırlayabilir mi? Eğer bir insan milletin birtakım ezvâkı kendini muhtaç addediyorsa biraz beklesin, hayât-ı müstakbele ona daha müessirlerini saklıyor, orada görür."

Bununla beraber hiçbir zaman gerek dinî, gerek ahlâkî bu mümânaatlar kat'î bir şekil alamamıştır. Teoloji ile en ziyade meşgul olan on yedinci asırda bile bütün o mümânaatlar bir cây-ı itirâz bulurdu. Temaşalara karşı ne konsiller, ne papalar umûmî bir mahkûmiyet kararı veremediler. Kilisenin bu büyük kuvvetlerindeki sükût temaşa müdâfaalarına ahlâka karşı güzel bir kaçamak ve vakit kazanmak zemini icat ediyordu.

Fakat gitgide temaşanın mevkiî başkalaşyordu. Eski Yunanîlerde din pek müsamahakâr olduğundan tiyatroyu tevlîd etmişti. Hemen hemen ahali ibadetin bir kısmını onunla teşrîk etmişlerdi. Kurûn-ı vustâda Avrupa'da gayet sert ve bî-amân bir din, papazlarla mutaassıbları temaşadan tamamen ayırıyordu fakat tiyatroyu tevlîd eden zevk-ı san'at ihtiyacı insanların kalbinde o kadar kuvvetli bir esas tutmuştur ki kilise ilk asırların şiddet-i anûdundan sonra bu arzunun teskinine yalnız müsâade etmek değil temaşalar hakkında himayekâr davranmağa bile mecbur oldu. Fi-l-hakika insanların kâffesini yed-i zabtına geçirmek için onların bütün ihtiyâcât-ı tabîyelerini teskine mecbur oldu. Hükûmet ve kavânîn, âdât ve ezvâkı bir dereceye kadar himaye etti. Asırlarca trajedilerin muakkıbı olan misterler (*mystèr*) dinden istiâne ettiler. Ve onun doğrudan doğruya nüfuzunda kaldılar.

Kavânîn-i beşer trajik hattâ komik bütün temaşalarda hattâ papazlarla bile karışmakta bir beis görmedi. Şu hâlde kurûn-ı vustâ hükemâsı temaşalara karşı eski ittihâmâtı tecdîd edecek yerde onları tabiata zararsız bulmağa kadar vardı. Bunu ruhbana karşı gelmek fikriyle yapmadılar. Meseleyi başka bir nokta-i nazarla muhakeme ettiler. Bir şekl-i cem'iyetin hasmı olacak yerde o cemiyetlerin ihtiyâcât-ı dâimelerine alışmış oldular. Sen Toma: "Muhâfaza-i hayât-ı beşer için eğlence lazımdır. Bu maksada hizmet eden şeylerin miyânında bazı mubâh meslekler vardır. Bunun miyanında oyunculuk insanları teskin ve teselli eder. İtidal dairesinde yani gayr-i mubâh etvâr ve akvâle mürâcaat edilmeksizin icra olunursa ne oyunlar gayr-i mubâh olur, ne de oyuncular günahkâr" demiştir. Sen Toma'nın bu sözleri on yedinci asır itikâdiyûnunu muztar bırakmıştır. Bunlardan biri Vuazen (*Voisin*) namında bir rahip Sen Toma'nın sözleri için şunları söylemiştir: "Bu büyük adam komedyacılık için aslında fena bir san'at değildir diyor. Böyle bir iddia ancak metafizik bir nazariyeye kapılmakla mesmû' olabilir." Busue ise uzun bir eserinde rahiplerle tiyatro taraftarânını birbirine yaklaştırmak, Sen Toma'yı da tiyatro aleyhinde göstermek istiyor ve diyor ki: "Bir sürü cahil adamlar istedikleri kadar bize Sen Toma'yı muarız ve tiyatrolara taraftar gösterebilirler." Lakin Sen Toma sonuna kadar tiyatronun ahlâk için muzır olmadığını iddiadan geri durmamıştır.

On yedinci asra kadar, Sen Toma'nın fikri umumiyetle kabul olundu ve 1601 senesinde bu husustaki bir eserinde Sen Franso Dösal Sen Toma'nın fikrini yeniden kabul etti: "Oyunlar, balolar, ziyafetler, komediler esaslarında fena şeyler

değildir. Yalnız bî-taraftırlar. Eğer iyi icra olunurlarsa iyi, fena addolunurlarsa fena addolunurlar.” Bu zamanda tiyatro kilisenin himayesinden bütün bütün ayrıldıysa da kendi kendine kâfi derecede şanlı, kâfi derecede kuvvetli bir hâlde değildi. Fakat az zamanda sûret-i teşekkül ve tesiri o kadar artmağa başladı ki fuzalâ'nın gözleri açılmağa başladı.

Büyük bir asr-ı edebî başlıyordu. Tiyatro yalnız savlet-i umûmîyi takib etmekle kalmıyordu. Başlı başına da bir hatt-ı harekete malikti. Bilhassa Fransa'da kardinal Dörişliv kendi evinde bir sahne yaptırıp kendi tertip ettiği oyunları oynamağa başladı. Rahip Dobanyak'a (d'Aubignac) bir tiyatro müdâfaanesi kaleme aldırdı. On Üçüncü Lui bir beyannamesinde tiyatronun insanları birtakım iştigâlât-ı muzırreden geçirmek için pek masumâne bir vasıta olduğunu söyledi. Asrın nısf-ı evvelinin en büyük ve en mühim hâdise-i edebiyesi Sid (Cid) nâm eserin zuhuru oldu.

Kilise bütün bunlara karşı hâkimiyet-i ahlâkîyesinden vazgeçerek sükûtla mukabele edebilir miydi? Luter'in Protestanlık'la dinde icra ettiği ta'dîlât Dekart'ın felsefesi, fikr-i beşerin mezuniyete doğru taraftarı kuvvet-i hâkimiyetini tezyîd lüzumunu gösteriyordu.

Bu zamanda kilisenin en mühim moralistlerinden Nikol gayet ince bir lisanla *Traité de la comédie* eserinde tiyatronun mehâlikini zikrederken aşkın gittikçe piyeslerin esasını teşkil ettiğini, tiyatro salonlarının her türlü efkâr-ı hafifeyi cem'ettiğini, Cenâb-ı Hakk'a ve kelâmına karşı orada her türlü mümânaatlara tesadüf edildiğini nakleder. Paskal da en büyük ezvâkın hayât-ı dîniyeye muhalif ve bunların içinde en tehlikelisinin tiyatro olduğunu iddia eder.

Fakat tiyatro pek sonra halka ahlâkî dersler verdiğini iddiaya ve hakiki ve sahte mutakitlerini birbirinden ayırmağa başladı. Birbiri arkasından Molyer'in *Don Cuan* ve *Tartuf* komedileri geldi.

Maa-mâ-fih kilise mücadeleye birdenbire davranmadı. Bir rub' asır sonra ancak tiyatrodan ef'asına [?] asrın en büyük bir şâiri olan Molyer'le ilerlediği zaman bu mücadeleye en evvel Busue başladı. O zaman Molyer *Tartuf* un mukaddimesinde gayet kuvvetli bir müdâfaa-i temâşâ yazdı. Molyer bu mukaddimedede tiyatronun edvâr-ı kadîmede nasıl dinden tevellüt ettiyse Fransa'da da bir muâvenet-i uhuvvetkârâneye layık olması lazım geleceğini söylüyordu. İddia ediyordu ki

vazifesi insanlardaki nakâyısı ikmâl etmektir. Bu vazife gayet müessir ve şafidir. Zira en ciddi nesâyih-i ahlâkiye hiciv kadar insanlarca en tesirli değildir. İnsanlar kabahatlerinin, fenalıklarının, noksanlarının tasvirini istemezler, insan tekdir ve ta'zîre tahammül eder, fakat gülünç olmaktan pek ziyade korkar. Molyer bu sözlerden sonra kilisenin eski rahiplerinin tiyatroya karşı hükümlerini hükümsüz bırakacak bir söz olmak üzere: “Kilise büyük adamlarından bazısı fi-l-hakika komediyi mahkûm ettiler. Fakat onlardan bazılarının da müsamahakâr davrandıkları inkâr olunamaz. Bunlar komediyi iyi noktalarında muhakeme ettiler. Onlar ise en fena cihetlerini aradılar.” Aynı *Tartuf* mukaddimesinde tiyatroyu nazar-ı müsâmaaha ile telakki eden bütün nazariyât-ı sâbika en ince dekâyıkıyla beyan edilmiştir.

Molyer'in eski himayekârlarından Prens Dökonti dindar olunca Molyer'e ilk cevabı veren oldu. O, Nikol'un daha o zaman tab'olonmamış kitabını okumadığı için aynı fikirleri tekrar, ve tiyatroyu aşka en ziyade vüs'at verdiği için gayet tehlikeli buluyordu. Fakat Prens Dökonti ruhaniler silkinde değildi. Cismani bir sıfattan başka bir sıfatı yok idi. Ahlâk-ı dîniyeyi muhafazaya mezun olanlar henüz sükût ediyorlardı. Hattâ kilise dâhilinde biri müsamahakâr, diğeri aleyhtar iki taraf teşekkül etmişti. Jansenistlerin (ahlâkiyûn) tiyatro hakkındaki şiddet-i efkârını gördük. Cizvitlere gelince onlar mekteplerinde oyunlar vermeğe devam ediyorlardı.

Kralın himayesi altında üç tiyatro kumpanyası vardı. Sarayda verilen oyunlarda papazlara üç sıra yer tahsis edilmişti. Fakat On Dördüncü Lui biraz efkâr-ı taassubu himaye etti. Saraydaki rahiplerden Soanen isminde bir hatip kralın huzurunda irat ettiği bir nutukta: “Tiyatroların, bilhassa komedilerin her asra tevlîd ettiği dehşeti inkâr eden dinini de inkâr etmiş sayılır” dedi. Bununla beraber bu hücum hayât-ı dîniyede bile mukavemet buldu. 1694'te Kafaro (Caffaro) isminde biri Sen Toma'nın nazariyesini takib ile: “Bir zamanlar tiyatro fena bir surette icra olunmuş, olabilir. Fakat bugün mademki muhâlif-i safvet değildir, galeyân-ı ibtilâyı tevlîd etmiyor, tiyatrodaki oyunlar vermekte ve onları temâşa etmekte bir mahzur yoktur.”

Fakat diğerk tarafta bu fikirleri dermeyan ederek taassuba gülenlere: “Bugün gülenlere acırım, zira yarın ağlayacaklar.” diyenler eksik değildi.

Devam olunacak

Müfîd Râtib

MENFÂDAN AVDET

[Tahsin Nahit,Sa.10,1909/1325,s.1037-1038]

-Şehâbeddîn Süleymân 'a-

Manzum Küçük Hikâye

Geceydi.. Marmara sâkin, kamerde yüksekten
O sath-ı nâime işlerdi bir serâb-ı semen...

Vapur tehî gibi sür'atle ufk-ı ümmîde
Şitâb edip koşuyordu.. Güverte üstünde

Hayâle, gölgeye benzer bir insan iskeleti
Yavaş yavaş geziyordu.. Bu işte bir menfi..

Vatan-cüdâ olalı tâm sekiz yıl olmuştu;
Zavâllının saçı aklarla hayli dolmuştu.

Otuz yaşında henüz yoktu her gören lâkin
Sanırdı elli yaşında.. Sevimli çehresinin

Zaîfliğiyle berâber asîl olan resmi
Ayân ederdi nazarlarda rûh-ı pür-azmi.

Kenâra geldi dayandı garîk-ı istiğrâk;
Düşündü gözleri âfâka karşı yaşlanarak!

Deniz, kamer.. İki şi'ri bu arz-ı süflînin
Tefekkürâtına açmıştı bir sabâh-ı güzîn..

Sabâvetindeki eyyâm-ı sâf u mümteddi
Bu mâhtâb ile birden tahattur etmişti:

Evet ne hoştu çocukken hayât-ı ma'sûmu
Kamer, ziyâ ve çiçeklerle süslü balkonlu

Küçük bir evleri vardı Boğaziçi'nde; deniz
Önünde hoş cereyânıyla çırpınır; sessiz

Sularda aks-i kamer sırma saçlarla güler,
Verirdi rûhuna bir şevk-ı i'tilâ-perver.

O böyle ince fikirler, ince hislerle
Yavaş yavaş büyümüştü.. Ve sonra mektepte

Geçen sabâveti en hoş-dem hayâtıydı
Zavâllı ömrü bütün böyle sandı, aldandı

Bu şeb denizlere karşı bu eski rü'yâlar
Tahatturunda yaşardı mülevven ü sehâr...

Semâda şimdi kamer –gitgide tekâsüf eden
Pamuk bulutlar içinde melûl ü hiss-efgen–

Çizerdi safha-i âba müşevveş ü bî-fâm
Nigâha şübhe veren bin hutût-ı istifhâm!..

§

Evet o hayli çalışmış ve sonra mektebten
Çıkıp hayâta karışmıştı... Mektebte iken

Hayâtı sevdirecek bin ümîd-i şî'r ü hayâl
Geniş cebînini tenvîr ederdi; pür-âmâl

Nazarlarında vakûrâne bir bakış vardı..
Diyordu: "Sa'y ile nâmûs yeter." Muhît acı

Tahakkümâtına vâkıf değildi bîçâre
Fakat gecikmedi öğrendi zulm ü vahşetle,

Nasıl, ne türlü yalanlarla bînasîb-i hayât
Vatan sürükleniyor hufre-i memâta; necât

Ümîdi yok gibi... Lâkin bir muhterem-i vatani
Bu hâl-i zillete düşmüş görünce vicdânı

O kahramân çocuğa bir vazîfe yükletti;
O müstebidlere –ilk hissi– kîn ü nefretti

Fakat bu kîn ile nefretle mahv-ı istibdâd
Düşündü olmayacak... Tâ uzakta bir imdâd

Yavaş yavaş ona bir nûr-ı tesliyet verdi..
Bu (Meşveret) o zaman ittihâda rehberdi.

Muhâberâta girişmiş ve çok ümîd etmiş,
Ve hayli iş görebilmişti. Ansızın müthiş

Bir iftirâ ile bîçâre nefyedildi.. Tamâm
Sekiz yıl işte o menfâda kaldı bî-ârâm.

§

Kamer ufukta gurûb eyliyordu; sîne-i şark
Bir ince bûse-i gül-fâma oldu müstağrak..

Dağıldı zulmet-i mâzî demek ki istikbâl
Bu reng-i şî'r ile doğmakta; neyyir-i ikbâl

Ufukta medd-i nigâh eyleyince sislerde
Göründü eski Bizans'ın hayâli pür-hande.

Büyük ve kubbeli ma'bedleriyle şehir-i benâm
Minârelerle bu gencin önünde durdu selâm.

Tahsîn Nâhîd

İSTANBUL

[İzzet Fuat Paşa, Sa.10, 1909/1325, s.1039-1045]

Meşrutiyet'ten Evvel ve Sonra

- Mâ-ba'd -

(Keçecizade İzzet Fuad Paşa'nın Fransızca bir eserlerinden tercümedir.)

Tımarhâneci bizi oradan “mütehevvirler” diye tavsif ettiği meccânînin dairesine îsâl etti.

Binnisbe sakin olan delilerin gezip dolaşmalarına mahsus bir koridorun nihayetinde, birdenbire, insanın temâşa edebileceği en müessir, en hüzn-âver, en müthiş manzaranın karşısında tevakkuf eyledik.

Gayr-i ihtiyârî olarak bir adım geri attım. Cabbar tımarhaneci bana dedi ki “Korkmayınız... Size bir şey yapamazlar.” Evet, şüphesiz maddeten bana bir şey yapamazlardı. Lâkin manen bu manzara, kuvve-i vâhimeyi yerinden oynatacak derecede müthiş ve nefretengîz idi. Deliler kimseye zarar edemezdi, çünkü zavallılar demir parmaklı hücrelerde mahpus idi. Bu hücreler, merhamet ve şefkatimize her veçhile şayan olan biçaregâna mahsus mesâkinden ziyade hayvânât-ı müfterise kafeslerine müşabih idi. Hakikaten vuhûş için hayvanat bahçelerine layık olan bu hücrelerin camları yoktu. Hayâl meyâl seçilen içeri tarafları rutubetten siyah bir renk bağlamış idi. Adedi üçe bâliğ olan delilerin başı matrûş idi. Üçü de hasırlara çömelmiş idi. İçlerinden biri, boynundaki iri ve ağır zincir sebebiyle, yorganını arkasına almağa bir türlü muvaffak olamıyordu. Bu zavallı zincirin tahammülfersâ sıkletine diğerleri kadar mukavemet edemiyordu. Zira deli olmaktan ziyade hasta idi. Ferdası günü icra ettiğim tahkikât, biçareye karşı irtikâb olunan cinayetin derecesini tayin etti. Zavallı zatürre illetine mübtelâ imiş. Diğer ikisi sıhhatte görünüyordu.

Beyaz etlerinde iz bırakmış olan kocaman zincirin halkalarını tespih taneleri gibi sayarak vakit geçiriyorlar idi.

O aralık parça parça yorganını akıbet omuzuna almağa muvaffak olmuş olan hasta deli bana bakarak derin derin inledi. Menûs olan nazarı bir deli bakışı değildi. Bunun üzerine kendimde garip, nâmütenahi bir hiss-i şefkat duydum. Zannettim ki, bu biçare gibi o zamanlar zincîr-i istibdâdla kolları, ayakları bağlı olan sevgili millet, demir kafesler arkasından bir enîn-i ciger-şikâf ile inliyordu. Bu küçük avlunun rutubetli duvarlarından tereşşüh eden billûrîn katrecikler de vatanın gözyaşları mesabesinde idi. Hâsılı bu bir yer ki insana engizisyonu derhâtır ettiriyordu. Yerde yeni bitmiş otlar arasında, yedek olarak, paslanmış birçok zincirler duruyordu ki diğer hastalar onlara bakmakla tüyleri ürperiyordu.

Bu manzarayı bir saat kadar temâşa etmek en sağlam fikirlerin tecennününe bâis olabilirdi.

Parisli — Bu bâbda ciddi tahkikât icrasını talep etmelisiniz. Kim bilir birtakım sahîhü'l-akl kimseleri, kendilerinden kurtulmak için bu dâr-üş-şifâlara kapamışlar.

İstanbul — Pek mümkün, hattâ muhtemel.

Parisli — Telefon, elektrik tramvayı, kaldırımlar, rıhtımlar, adamakıllı bir tiyatro ve nefsi şehir ile Boğaziçi'nin tertîbât-ı sâiresi birçok paralara ihtiyaç messettirecektir. Bu parayı nasıl tedarik edeceksiniz.

İstanbul — Bir şey düşündüm ki, tertîbât ve i'mârât-ı belediye hemen mübaşerete az çok medâr olacak hayli mühim bir meblağın tedariki için zannımca iyi bir vasıtadır. Beyoğlu'nda Taksim'de büyük bir ta'lîm meydanımız vardır. Asker daha uzağa gidip ta'lîm edebilir. Gayet güzel bir mevki'de kâin olan bu geniş meydan bir kumpanyaya terk ve ifrâğ olunursa hemen büyük bir para elde edilir.

Parisli — Bu tedbire mürâcaat olunacağını memûl ediyor musunuz?

— Korkuyorum ki sâir icrası kolay iyi fikirler gibi bu fikir dahi umûr-ı devleti tas'îbâta düşürmeği adeta bir meslek ittihaz eden birtakım memurlar tarafından türlü itirâzât ve mevânie duçâr olmasın. Lâkin ankarîb Meclis-i Mebûsân toplanacak...

— Evet, âzâ eğer hakîm ve basîr olur ise!..

Şimdi azizim artık vakit geç oldu. Ayrılalım. Arzu ederseniz yarın henüz bildiğiniz Boğaziçi'ne bir tenezzüh yaparız yine burada buluşalım Allahaismarladık.

Ba'de'z-zuhr ikide köprüden hareket eden 49 numaralı şirket vapurunun güvertesinde yerleşmiş bulunuyorlardı. Bu güzel vapur üçüncü düdüğünü öttürmesini müteakib, mersânın o hadsiz pâyânsız mevâni ve müşkülâtı arasından, Rumeli sahiline doğru mu'tâd olan istikametini alarak kayıyor gibi yavaş yavaş yürümeğe başladı. Tophane'nin hizasına geldikte sür'atini tezyîd ederek kuş gibi akıntıyı geçti. Hafif bir nesîm-i müferrih yolcuların yanaklarını okşuyor, pervanenin her devrinde elvân-ı menâzır değişiyor idi. Parisli ilk söze başlayarak:

— Bu kaptanlar hakikaten pek mahir adamlardır.

— Evet, Boğaziçi'nde seyr ü sefer, mütehâlif cereyanlar hasebiyle pek müşküldür. Bu sâbık dümencilerin yaptığını bir İngiliz amirali bile yapamaz. Zaten sefâin-i ecnebiye beyninde her vakit müsâdemât vukua geliyor. Bazen de ahali ve bâhusus mülk sahibi kemâl-i hayretle görür ki bu gemilerden birisi, bilâpervâ hiç telaş etmeksizin bir yalının penceresinden başını içeri sokuveriyor... Bunu şimdiye kadar defaâtle görmek bâhusus Boğaz'ın müteaddid burunlarında inşa olunmuş haneler bu tehlikeye ziyâde ma'rûzdur.

Parisli — Maa-mâ-fih bu burunlar Boğaziçi'nin en lâtif mevâkiîdir.

İstanbul — Hiçbir hususiyet nazar-ı dikkatinize çarpmadı mı?

Parisli — Ne gibi?

İstanbul — Sâhileynden birinin her çıkıntısına mukabil, karşıki sahilde bir girinti var.

Parisli — Bunu neye atfediyorsunuz?

İstanbul — Buna ancak bir sebep olabilir; redd ü cerh olunamaz bir sebep: Yani infikâk-i iftirâk. İki sahili yan yana getirseniz bütün Boğaz tûlunca yekdiğerine muntabık olur. Zaten her gün sönmüş yanardağlara ait birçok emareler keşfediyoruz.

Parisli — Pek susadım, bir bardak su içmek isterim. Şu adamın gezdirdiği sudan içilebilir mi? (*İstanbul sucuyu çağırarak dostuna bir su emreder.*) Neffis, lezîz!

İstanbul — (*Sucuya*) Bu su nerenin?

Sucu — Efendim, hâlis Göztepe, buz, buz.

İstanbulu — (*Parisliye*) İşte tam bu suyun geldiği menba'ın biraz ortasında vaktiyle yanardağ var idi.

Parisli — Ne su! Ne su! Emsalsiz! Cidden emsalsiz!

İstanbulu — Belki bundan bile iyi daha birçok menba'larımız var.

Bu esnada vapur Dolmabahçe'nin önünden geçiyordu. İstanbulu muhibbine dedi ki:

— Şu küçük vadiyi görüyor musunuz? Oradandır ki fatihlerin serefrâzı Sultan Mehmed-i Sâni donanmasını geçirip Haliç'e îsâl eyledi.

— Bunun doğru olduğuna emin misiniz?

— Ne demek, elbette eminim; bütün müverrihler bu hususta müttefiktirler. Hattâ bazı gemilerin Balta Vadisi tarihiyle Haliç'e sevk olunduğunu rivayet ediyor.

Vapur lâ-yenkati' yoluna devam ediyor, bazı iskelelere uğruyor, bazısını ihmal ederek geçiyordu. İki arkadaş hemen hiç lakırdı etmiyordu. Zira Parislinin dimağı, muhibbinin ta'rifât ve tavsifâtından adeta sersemlemiş, şimdi tek mil nazar-ı dikkatini sırf etrafındaki meşhûdâtı celb ü bel' eylemiş idi.

Bu güzel havada menâzır, veleh-fezâ bir letafetle arz-ı dîdâr ediyordu. Gûyâ ki güneş bu levha-i garrâya müstesna bir revnak ve tarâvet vermek için eşi'a-i hayâtbahşâsını bezl ü ihsanda fevk-al-âde bir sehâvet ibraz eyliyordu. Bu mebzûliyet-i nûr, elvânın aheng-i imtizâcını bozmaksızın tenevvü'lerine medâr oluyordu. Boğaziçi ebedî tabî bir sinematografıdır. Bu yekta manzara ister birinci, bininci defa olarak temâşa olunsun nazar için daima yeni daima tazedir. Yaz, kış, sabah, akşam hâsılı her vakit ve ân öyle dîlfürûz güzellikleri var ki gözünüzü teshîr, tâ a'mâk-ı rûhunuza kadar ilkâ-yı te'sîr eder.

Maa-hazâ bu manzaraya bazı kimseler o kadar merak ve ehemmiyet göstermiyorlar. Bunlar mütefekkirînden olmayanlardır ki bu manzarada yalnız hayâl gibi kendilerini eğlendiren eşya ve menâzırdan başka bir şeyden mütelezziz olmaz, bunlar, eşyâ-yı hâriciyeye lâkayt bir bakışla bakar geçer. Hâlbuki Boğaziçi gibi bedâyi'-i tabîat var ki kalb gözüyle ve cümle-i asabiyenin tek mil kuvvetiyle seyr ü temâşa olmaksızın anlaşılmaz.

Vapur hıdîv-i sâbık Mısır'lı İsmail Paşa'nın sarayları önünden geçerek Mîrgûn'un zarif iskelesine yanaştı. Vapurdan son çıkan yolcu, askerî kaput giymiş ak sakallı bir zât olub, kılıcını taşıyan uşağı da arkası sıra gidiyordu.

Parisli — Bu zâtı tanıyor musunuz?

İstanbulu — Müşîr, M... Paşa zannediyorum.

Parisli — Kılıcını ne için uşağına taşıtıyor.

İstanbulu — Zira büyüklük, nizam ve intizama adem-i riâyet için hak bahşeder zannında bulunan o eski zümre-i humakâya mensubtur.

Parisli — Kaç Müşîriniz var?

İstanbulu — Zannınızda ne kadar olabilir?

Parisli — Ne bileyim ben: Dört milyondan ziyade askeri olan Almanya'nın bir, nihayet iki Müşîri olabilir. Hemen o kadar bir kuvve-i askeriye malik olan Fransa'da tek Müşîr bile yoktur. İmdi bu iki büyük ordunun vasatîsini alarak bunu biraz şarklılık ile darb edersem zannımca, yedi Müşîriniz olduğunu istintâc ederim.

İstanbulu — Latife mi ediyorsunuz? Yedi müşîr ile hâlimiz ne olur Allah'ım?! Muhakkak açlıktan ölürüz! Bu bizim için ölümdür!

Parisli — Fi-l-hakika şu zamanda yedi müşîr bir bâr-ı azîmdir, adeta lüzumundan altı defa fazladır. Bakınız niçin: Bugün hakâyık-ı müsellemedendir ki generaller, yaşları oldukça ilerledikten sonra artık kumandanlığa sâlih değildirler. İmdi, bu itibara göre, Müşîrleriniz ne kadar çok ise baş kumandanlık makamı o nispette ehline müsadif olmamak tehlikesine ma'rûz olur.

— Şu tenezzüh esnasında buna dair size uzun bir nazariye serdedecek değilim; lâkin şayet bu mesele merakınızı dâî ise yarın otele geliniz; hem beraber yemek yeriz, hem de bu bâbda izahat veririm. Lâkin Müşîrlerinizin adedini henüz söylemediniz.

İstanbulu — Azîz-i muhibbim, şu üstümüzden geçen kara buluta bakınız. Bunlar, lezîz etli, âlâ tüylü bir nev'i yabani ördektir. Siz ki benim gibi av meraklısısınız, bu kuşları görmekle av için muhakkak bir lerze-i iştiyâk duymuş olmalısınız.

Parisli — Lâkin azizim, ben size Müşîrlerin adedini sordum. Yoksa Müşîrlerinizi yabani ördeklerin kara bulutlarına mı teşbih etmek istediniz.

İstanbul — A! Evet, sahîh böyle bir şey sordunuz; bakalım... Lâkin... Ha, solda üçüncü kanepeye gelip oturmuş şu iki kadına bakınız. Esmerine iyi dikkat ediniz, ne endam, ne sîmâ! İzmirli olmalı, hele gözler, hayret..

Parisli — Hakikaten dilber... Lâkin benim size sorduğum bu değildir!

İstanbul — Evet, doğru... Müşîrleri sordunuz... İnan olsun ben de mikdâr-ı hakîkîlerini bilmiyorum. Besbelli ki var bir miktar; zira biz her şeye bambaşka bir nazarla bakıyoruz. Lâkin çoktan beri sâlnâmeye mürâcaat ettiğim yok da.

Parisli — Hizmet-i askeriye sizde mecburî mi?

İstanbul — Evet, fakat yalnız vilâyât ahalisi için.

Parisli — Nasıl yalnız vilâyât ahalisi için! Ya İstanbul?

İstanbul — İstanbul müstesna; lâkin şimdi Kânûn-ı Esâsî ile, artık istisnalar, imtiyazlara elveda. Fî-mâba'd herkes asker; hattâ öyle zannediyorum ki kur'a ve bedel-i şahsî bile lağvolunacak. Bu suretle bir millet-i müselleha olacağız.

Parisli — İnsanın inanmayacağı geliyor! Nasıl! Siz, İstanbullular, hizmet-i askeriyeden muaf idiniz ha! Müdâfaa-i vatan için yalnız taşralı, çocuğunu veriyordu ha! O, yalnız o! Hiç bu olur şey mi?...

Siz beyler, siz paşalar, siz muhripler, siz mikroplar burada rahat lokumlar ile telzîz-i dimâğ, buzlu limonatarla teskîn-i atş ederken o zavallı taşralı tâkatsûz, namuskârâne bir sa'y ile tekmil kazandığını odalıklarınıza, sefâhatlerinize sarf olunmak üzere verdikten mâ-adâ çocuklarını da hudut boyuna gönderiyordu! Bari bu kahramanların maâşâtı pederlerinin ekip biçmekle kazanıp gönderdiği paralar ile muntazaman tesviye olunaydı! Ne gezer, onları çıplak ayak gezdirdiklerini biliyorum. Dul kalan namuslu zevceleri bazen bir lokma ekmek için fuşsa katlanırlar!

İstanbul — Pek acı şeyler söylediniz! Lâkin heyhât pek doğru, fakat yeni Türkiye'nin suçu yok.

Parisli — Öyle hakâyık söyledim ki ankarîb köylülerinizin ma'lûmu olacak.

Bu sırada Büyükdere'ye vâsıl olmuşlar idi. Yolcular çıktıktan sonra vapur Sarıyer, Mesâr Burnu, ile Kavak'a doğru yoluna devam etmiş idi. Oradan Anadolu sahiline geçerek şuraya buraya uğrayıp köprüye inecekti. Biraz sonra vapur İki Kavaklar arasında bulunuyordu.

ÇIKMAZ SOKAK

[Şahabettin Süleyman, Sa.10, 1909/1325, s.1047-1054]

- *Mâ-ba'd* -

İkinci Perde

Nesîb Paşa'nın dairesinde bir divanhane. Sahnenin umkunda bir kapı... Merdivene îsâl ediyor. Bu kapı açıldıkça aşağıya doğru giden merdivenin münhani parmaklıkları görüldüğü gibi yukarıya çıkan merdivenin birkaç basamağı ve parmaklıkları görülür. Solda bir kapı, bu kapı birinci perdedeki salona mahreçtir... Sağda iki kapı... Sahnenin umkunda bulunanı yatak odasıdır. Öteki Refika Hanım'ın tuvalet, kıraat, istirahat odasına aittir. Divanhanede möbleler şarka mahsus olan rehavet, keselân möbleleridir. Elektrik çingirakları ve telefon birkaç tane, hemen hemen her köşe minderinin, her kanepenin yanında, üstünde birer tane...

Birinci Meclis

“Nesîb Paşa, Şekîb Bey”

“Nesîb Paşa gecelik entarisiyle, güzel bir hırkaya bürünmüş sabah kahvesini içiyor. Şekîb mühmel bir tarzda bir pantolon, bir gömlek, bir de robdöşambırı iksa etmiş, Nesîb Paşa'nın karşısında ve oldukça uzak bir koltukta...”

Nesîb — Demek Mukbile, bu akşam hiç uyumadı?..

Şekîb — Uyumak şöyle dursun ağladı. Mütemediyen ağladı. Bana hissettirmemek, duyurmamak için yastığının içine başını gömdü, sakladı, ağladı. Hıçkırıklarını mendiliyle, yastığıyla boğuyor, öldürüyordu...

Nesîb — Sen niçin ağladığını ve nesi olduğunu sormadın mı?..

Şekîb — Sordum: Hanım ne oluyorsun, dedim... Tuhaf, garip bir nazarla beni süzdü.. Birkaç saniye müteredit durdu.. sonra göğsüme başını dayadı.. Derin derin, hazin hazin, hıçkıra hıçkıra yarım saat kadar gözyaşı döktü. Ben onu teselli etmek için ne yapacağımı bilemiyordum.. ellerimle saçlarını okşuyordum.. mendilimle gözyaşını siliyordum.. Dudaklarımla bazen...

Nesîb — Evet, sonra...

Şekîb — Sonra biraz sükûn buldu... Ayağa kaldı, aynaya kadar gitti, bir müddet kendine baktı, yine yanıma geldi.

Nesîb — Hâlâ bir şey söylemedi mi?

Şekîb — Hiçbir şey söylemedi.

Nesîb — Sen sormalıydın, ısrar etmeliydin...

Şekîb — Birkaç defa daha sordum. Gözyaşlarından başka cevap alamadım ve nihayetinde asabî, giryân bir tehdit ve azar...

Nesîb — Mademki böyledir, mademki sana bir şey söylemek istemiyor, bütün bunun, bu dün geceki vak'anın esbâbını, müsebbiplerini biz bulalım, ve düşünelim...

Şekîb — Ben de sizi bu sabah onun için uyandırdım.. Birader, bilirsin, bu kadın benim za'fım, benim hayatımdır.. O benim beyaz, son baharlık başımın üzerinde ilkbahara ait kırmızı bir gül, bir çiçektir. Mukbile benim yalnız karım değil, çocuğum, kızımdır da...

Nesîb — Evet, birader bu iki kadın, Mukbile ile Refika, yeryüzünde saâdet için, hususuyla bizim saâdetimiz için yaşıyor.. Onlarda bir meleklik, bir rikkat, bir şefkat, bir tevekkül, bir namus var ki.. Bütün bu meziyât karşısında insan lâl ü ebkem, onları seviyor. Bilâ-tereddüt seviyor, bütün ruhuyla, bütün mevcudiyetiyle seviyor. Sanki hayatı onlara mevkûf imiş gibi seviyor.

Şekîb — İşte, birader, ben bunlar için onun karşısında titriyorum. Ben onu sevdiğim için ıztırab çekiyorum. Onun saâdetine engel olan her şeye düşman oluyorum.. Eğer ben de... Ben de onun için mâni-i saâdet isem... Bugün intihara... Ölmeye, yok olmaya, bilir miyim, daha neye, razıyım.. Ona ne yaptılar, ne yaptılar bir anlasam...

Nesîb — Refika ile aralarında bir şey, bir şeyler geçti desem... Kabil değil.. Bilirsin, ki Refika onu hemşiresi, evlatlığı, bilmem nasıl söyleyeyim, çocuğu gibi sever..

Şekîb — Refika Hanım hakkında hiçbir sû-i zanda bulunamam çünkü bana bu saâdeti, Mukbile'yi intihab eden odur.. Çünkü o, zevceniz benim saâdetimi, Mukbile'yi dört beş seneden beri nevâzişler içinde tutuyor, iltifatlarıyla, ihtimamlarıyla daima taze, daima şen yaşıyor. Benden sıkıldı, bana kızıyor, ben

kızdırdım desem.. Olamaz. Bütün bu ihtimaller çürüktür. Çünkü Mukbile beni sever, çünkü ben Mukbile'yi kızdırmam. Sıkmam..

Nesîb — Nermin bir şey yapmasın?

Şekîb — Zannetmem.. Bana kalırsa.. Bütün ıztırağların sebebi, müsebbibi yeğenim Câvîd'dir.

Nesîb — İhtimâl.. O çapkındır. Düşününüz, efendim.. Refika'nın yaptığı fedakârlıklara karşı nasıl mukabele ediyor? nankör, çapkın.. Oğlumdur demeye utanıyorum. Oğlum değil, istirahatime, saâdetime düşman... Farz edelim, ki hanım üvey validesidir, sevmiyor, kıskanıyor.. Ya şevket-meâb hakkındaki fikirleri.. Birtakım erâzilin, havenenin, esâfilin, hazele güruhunun fikirlerinden daha berbat, daha hainane..

Şekîb — Evet, öyle..

Nesîb — Benim bunları bildiğimi tahmin edemiyor. Hepsini biliyorum? “Kızarak, müstehzi” Sultan Hamîd böyle imiş... Yok öyle değilmiş, Sultan Hamîd milletini düşünmezmiş.. A! Köpek! Sen kim oluyorsun! Şevket-meâb nerede, sen nerede! Şevket-meâb efendimiz emir buyurdular, yüzbaşı oldu, daha ne ister! Böyle amîmü'l-ihsân padişah geldi mi?

Şekîb — Aman birader, şevket-meâb gibi var mı?..

Nesîb — O çapkındır, o... Şevket-meâbı sevmez, babasını sevmez, üvey validesini sevmez; kimi sever?..

İkinci Meclis

Evvelkiler, Nermîn, sonra Ra'nâ

Nermîn — “Soldaki kapıdan girer, Nesîb Paşa'ya” Yengem biraz Câvîde Hanım'a gitti.. Bu sabah çayırlarda, kırlarda gezeceklermiş...

Nesîb — Pek âlâ etmiş!

Nermîn — Eğer bir şeye ihtiyacınız varsa... Bana söyleyiniz..

Nesîb — Teşekkür ederim, kızım, yalnız saat kaç?..

Nermîn — İki; iki buçuk olmalı..

Şekîb — O kadar oldu, zannederim siz de geç kaldınız..

Nesîb — Evet biraz geciktim. “*Elini duvardaki bir zilin düğmesine götürür, çalar*” Ben artık gitmeliyim. Yalnız siz biraz tetkik ve tahkik ediniz. Eğer o çapkın bir münasebetsizlik ettiyse... Ben haddini bildiririm..

Şekîb — Ben ondan eminim... Çünkü dün gece sabaha kadar Câvîd hiç uyumadı.. Odasında mütemadiyen gezindi.. Birkaç defalar pencereyi açtı, kapattı.. Ben bunları bütün odamdan işittim.

Nermîn — Câvîd bu gece hiç uyumadı mı, amca?

Nesîb — Sen öyle her şeye karışmasana... “*Şekîb’e*” Bu da onun hakkında bir delil.. maa-ma-fih meselenin vuzuh peyda etmesi için biraz tetkik etmek lazımdır.

“*Sahnenin umkündeki kapı açılır.. Ra'nâ görünür*”

Nermîn — Amca, Ra'nâ geldi..

Nesîb — Kız! Gel beni giyindir..

“*Ayağa kalkar, hiçbir şey söylemeksizin yatak odasına girer..*”

Üçüncü Meclis

Nermîn, Şekîb

Nermîn — Amca, Câvîd hiç uyumadı mı?

Şekîb — Evet! Sana ne oluyor?

Nermîn — Hiç! Yalnız sordum.

Şekîb — Nermîn “*Biraz durduktan sonra*” ben sana bazı şeyler soracağım. Onlara doğruca cevap verecek misin?

Nermîn — Evet.. Tabîî doğru cevap vereceğim.. Amcacığım, yalan söyleyebilir miyim?

Şekîb — Hiç Câvîd’in.. bu günlerde... ahvâlinde, hususiyâtında.. yani ahvâl-i hayâtiyesinde husûsiyât-ı hayâtiyesinde bir şeyler görüyor musun? Nermîn..

Nermîn — Söylediğiniz sözlerden hiçbir şey anlayamadım.. efendim.

Şekîb — Evet, biraz müphem oldu.. İzah edeyim. Farazâ Câvîd bazı münasebetsizliklerde bulunuyor mu?

Nermîn — “*Şüphelenerek*” Kime karşı amca?

Şekîb — Mukbile’ye karşı..

Nermîn — “*Daha ziyade şüphelenerek*” Mukbile Hanım’a bir şey mi yapmış?

Şekîb — Bilmem!

Nermîn — O hâlde niçin soruyorsunuz?

Şekîb — Dün akşamdan beri Mukbile.

Nermîn — “*İsti’câl ile*” Dün akşamdan beri Mukbile?.. Sonra!..

Şekîb — Ağlıyor da..

Nermîn — “*Kurnaz*” Peki bundan Câvîd Bey’e ne?.

Şekîb — Hanımı sıkacak ma’nâsızlıklarda, münasebetsizliklerde bulunması ihtimali var da..

Nermîn — Ben dün onları pek iyi görüşürlerken gördüm..

Şekîb — Demek, Câvîd, yengesine karşı.. pek iyi bulunuyordu..

Nermîn — Şüphe mi ediyorsunuz? Şimdiye kadar ne yaptı, ki..

Şekîb — Bilmem, halli gayr-i kabil bir mesele.. Hanım sıkılıyor, ağlıyor. Anlayamadım.. “*İzzet-i nefsinin tesirinde biraz kararsız*” Sen.. Nermîn.. Bir şeyler.. “*Birdenbire karar vererek*” Anlayabilir misin?

Nermîn — Her hâlde dikkat ederim.. Fakat temin ederim, ki.. Câvîd yengemi sıkacak hiçbir şeyde bulunmamıştır..

Şekîb — Sen ne ise... Biraz...

Dördüncü Meclis

Evvelkiler, Mukbile

Mukbile — Bey sizi sabahtan beri bekliyorum... Nerede idiniz?..

Şekîb — Ne o bir şey mi var?..

Mukbile — Hayır, hiçbir şey yok, yalnız bugün burada mısınız? Onu anlamak isterdim..

Şekîb — Eğer bana ihtiyacın varsa... kalayım..

Mukbile — Hayır, hiçbir ihtiyacım yok.. Gidebilirsiniz..

Şekîb — Kalsam da olur ya!.. Fakat, bilmem, ki.

Mukbile — Rica ederim. Beni sıkmayınız.

Şekîb — Sıkacak bir hâlde buldum mu, Nermîn?

Nermîn — “*İkisinin arasında ezilerek*” Yok.. Fakat bugün gitseniz daha iyi yaparsınız.. Çünkü yengem, biraz asabî..

Şekîb — Sıkılma, güzelim, işte gidiyorum.. “*Gider gibi yapar, durur*”

Nermîn — Yenge ne var? Sizi mükedder, me'yûs görüyorum..

Mukbile — Hiç!..

Şekîb – Mukbile bir emrin, bir ihtiyacın var mı?..

Mukbile — Rica ederim, gidiniz, rica ederim, gidiniz! Beni sıkıyorsunuz, sıkıyorsunuz...

Şekîb — Sen söyle Nermîn, sıkacak kızdıracak bir şeyde buldum mu?.

Nermîn — Amcacığım, siz kadınları bilmiyorsunuz.. Onlar sıkıldıkları zaman.. erkeklerin nevâzişlerine, iltifatlarına tahammül edemezler...

Şekîb — Gidiyorum.. canım.. benim bir şey dediğim yok.. “Çıkar”

Beşinci Meclis

Nermin, Mukbile sonra Beşîr

Nermîn — Ne oldunuz yenge? Anlayamıyorum, ki...

Mukbile — Rica ederim, Nermîn.. Bana “Ne oldun” diye sorma! Hiç sorma!... Yahut sor!.. Fakat anlama, anlamak isteme! Anlamak istersen... söyleyemem ki...

Nermîn — Yalnız küçük bir suâle müsâade eder misiniz?..

Mukbile — Ederim, Nermîn!

Nermîn — Câvîd mi size bir şey yaptı?.

Mukbile — Ondan şüpheleniyorlar değil mi? Hayır, Nermîn, o hiçbir şey yapmadı ve yapmaz.. Beni bedbaht eden, beni ağlatan birçok sebepler var.. Bunlardan bazılarını söyleyebilirim.. Mesela kocam..

Nermîn — Fakat o sizi o kadar seviyor, ki..

Mukbile — Oh! Sen sevdâyı, kânûn-ı sevdâyı bilmiyorsun, Nermîn.. Beni severler; fakat bu kifayet etmez, matlûb olan, ben de sevmeliyim, hiç olmazsa seven hoşuma gitmeli..

Nermîn — Birisini mi seviyorsunuz?..

Mukbile — Evet, birini seviyorum.. seviyorum. Kimi?.. Kimi?. Onu söyleyemem.. O o kadar tuhaf, o kadar gariptir, ki.. “Asabî bir gülüşle güler” Onu, o ismi sana söylesem.. bana birdenbire inanmazsın, sonra mütereddit yalan der, gülersin.. “Yine güler”.

Nermîn — “Mütelâşî” Câvîd mi?..

Mukbile — Hayır, hayır başka biri.. Tasavvur edemezsin, düşünemezsin.. fakat o bugün bana hıyanet ediyor..

Nermîn — *“Kendi kendine”* Câvîd.. muhakkak..

Mukbile — *“Sayıklar gibi”* Oh! Kıskanıyorum. Ve bu kıskançlık benden çok kuvvetli.. Bana tahakküm ediyor.. Evet, intikam alacağım, intikam alacağım.. İntikam, ârzû-yı intikam, Nermîn; ne kadar tatlı, ne kadar mütehakkim ve kuvvetli bilsen..

Nermîn — Yenge!..

Mukbile — Evet, alacağım.. ve vasıtam da hazır.. *“Beşir sahnenin umkündeki kapıdan girer”*

Beşîr — Küçük hanımefendi..

Nermîn — Ne var?..

Beşîr — Yengeniz emrettiler.. Câvîde Hanımefendi öğle yemeğinde burada bulunacaklarmış... Sizin için sofraya baksın dediler.

Mukbile — Câvîd.. Câvîd.. Câvîde Hanımefendi ne vakit burada bulunacaklar?..

Beşîr — Bir saat sonra burada bulunurlar efendim.

Nermîn— *“Kendi kendine”* Muhakkak Câvîd’le aralarında bir şey var.. *“Beşîr’e”* Yengem başka bir şey söyledi mi?

Beşîr — Evet; paşa rahatsızlık hissediyorsa mabeyne gitmesin, selamlıkta otursun, dediler..

“Yatak odasının kapısı açılır, paşa ferîk üniformasıyla görünür, Ra’nâ da paşayı takib eder”

Altıncı Meclis

Evvelkiler, Paşa, Ra’nâ

Nesîb — Mukbile Hanım, şimdi gülüyordunuz, işittim, memnun oldum.. dün gece sıkılmışsınız, sıkılacak ne var!.. Elhamdülillah, sâye-i şâhânede aç değiliz, açık değiliz.. Bir şey söylemiyorsunuz..

Mukbile — Teşekkür ederim, efendim.. Sâye-i âlînizde hiçbir şeyim yok!.

Nesîb — Sâye-i şâhânede..

Nermîn — Paşa, yengem ne diye haber göndermiş, biliyor musunuz?.

Nesîb — Yok.

Nermîn — Rahatsızsalar.. gitmesinler demiş..

Nesîb — Biraz rahatsızım. Fakat ehemmiyetsiz...

Nermîn — Öyle ise.. gitmeyiniz.. Paşa..

Nesîb — Nasıl olur, kızım?.. Dün beni yaver beyler ayakta gördüler.. Ve daha sonra rahatsız rahatsız gidip arz-ı sadâkat etmek kitâb-ı ubûdiyetin ayrıca bir bâbıdır.

“Sahnenin umkündeki kapıya doğru ilerler.. Nermîn Ra'nâ takip ederler”

Nesîb — *“Nermîn'e, yürürken”* Sen nereye?

Nermîn — Bazı işlerim var da.. Paşa.

Nesîb — *“Müstehzi ve mağrûr”* Ya!

Mukbile — *“Hafîfçe”* Beşîr!..

Beşîr — Efendim.

Mukbile — Sen kal!

Yedinci Meclis

İbtida Mukbile ile Beşîr, sonra biraz Mukbile yalnız, daha sonra Câvîd..

Beşîr — Ne istiyorsunuz efendim?.

Mukbile — Câvîd Bey odasında mı?.

Beşîr — Zannederim efendim.

Mukbile — Beşîr, bana Câvîd Bey'i çağırsana..

Beşîr — Emredersiniz efendim.

“Beşîr çıkmaya hazırlanır”

Mukbile — Burada bekliyorum, mümkün olduğu kadar çabuk gelsin!..

Beşîr — Söylerim, efendim..

“Soldaki kapıdan çıkar”

“Mukbile sahnede biraz dolaşır.. Refîka'nın istirahat odasının kapısını açar, hiddetli bir hüznle derin derin bakar, ‘Şimdi görürsünüz’ der.. Sonra çekilir, soldaki kapıyı açar, Câvîd'e intizar eder, biraz sonra çekilir, kanepelerden birine oturur. ‘Şimdi biraz metanet, biraz hile’ der.” Câvîd görünür.

Câvîd — Yenge! Beni istiyormuşsunuz!

Mukbile — Evet...

Câvîd — Ne var?..

Mukbile — “*Kurnaz*” Dün şiddetle elimi sıktın, “Onlar orada ne yapıyorlardı” dedin.. Kimdiler ve ne yapıyorlardı, anlamak isterim..

Câvîd — Yenge! İstirham ederim.. Beni üzmeiniz.. Biliyor musunuz? Dün gece ben hiç uyumadım? Neler düşündüm; neler?... Sizi bile itham ettim..

Mukbile — “*Telaşla*” Câvîd. Ne diyorsun?.. Ben onların cinayetiyle mahkûm olamam..

Câvîd — Demek bir şey biliyorsunuz?

Mukbile — Evet, biliyorum.. Sana nasıl bir tesadüf öğrettiyse.. bana da öyle bir tesadüf öğretti.

Câvîd — Ne zamandan beri biliyorsunuz?

Mukbile — Üç aydan beri...

Câvîd — Mademki bu kadar zamandan beri biliyorsunuz, şüphesiz, benden daha ziyade bilirsiniz..

Mukbile — Hiç değil, çünkü bir iki tesadüfün müsâade ettiği kadar..

Câvîd — Ne olursa olsun, ne biliyorsanız.. söyleyiniz..

Mukbile — Bildiklerimi söylersem.. ne yapacaksınız?

Câvîd — Ne yapacağımı tayin edemem.. Herhâlde müthiş bir şey yapacağım..

Mukbile — Mesela onları öldüreceksiniz..

Câvîd — İhtimal...

Mukbile — Aldanmışım, böyle bir şey yapmazsınız zannında bulunuyordum..

Câvîd — Yapmam mı, zannediyorsunuz? Bilmezsiniz ben onlardan ne kadar nefret ederim: Babamdan, ondan. “Ben babama işte perestiş ettiğin hüsn ne yapmış, görüyor musun” demek için onu... o kadını... öldürürüm.. Ben Refika’yı; o yalancı; riyâkâr zâhiriyâtıyla görenlere, babama, amcama bütün evdekilere “Bakınız!.. Bakınız!.. Bu kadın, bu çamur, bu vücut sizin bildiğiniz gibi değilmiş” demek için gebertirim..

Mukbile — Bunlar söylenir. Fakat yapılmaz..

Câvîd — Yenge! Siz beni öğrenmemişsiniz! Ben hayattan bıkkınım.. Hayat beni çok ezdi. Ben öldürmeyi ve sonra intihar etmeyi bilirim. Onların arasında ne var? Bana söyleyiniz. Ben hakikati bileyim... O zaman görürsünüz... Bu gün onların her hâline tamamiyle vâkıf olmaya o kadar susadım, ki...

Mukbile — Câvîd, ben sana hiçbir şey söyleyemem.. Çünkü bu müthiş fikirlerine iştirak etmiş olurum.. Ne kadar fena!

Câvîd — Yenge çocukça düşünüyorsunuz.. Bir müddetten beri söylenen, teâtî edilen sözler onların mücrimiyetini, mahkûmiyetini söylediler, itiraf ettiler.. Artık onlar bence mahkûmdurlar.. ve kurşunum “*Cebinden bir revolver çıkarır*” Bunun bu müthiş balgamı onlara intizar ediyor.

Mukbile — “*Tedehhüşle*” Rica ederim, onunla oynamayınız, korkarım.

Câvîd — “*Revolveri cebine kor*” Şimdi artık söyleyecek misiniz?

Mukbile — O kadar korkuyorum, ki... Câvîd.. Ne söyleyeceğimi bilemiyorum..

Câvîd — Ben size sorayım.. Siz cevap veriniz.

Mukbile — Hayır, hayır, olamaz.. Rica ederim, Câvîd, beni fena fikirlerine iştirak ettirme, ben cani kâtil olamam.. Söyleyemem. Câvîd hiçbir şey söyleyemem..

Câvîd — Mademki söylemek istemiyorsunuz, cebredeceğim, ellerinizi kıracağım, bağirtacağım, çağirtacağım, söyleteceğim.. Tamamıyla bilmeye, anlamaya ihtiyacım var... Anlıyor musunuz? Tamamıyla bilmeye, anlamaya..

Mukbile — Vahşi!..

Câvîd — Eğer bütün bu azab, bu işkence altında söylemezseniz.. “*Revolveri çıkartır*” Bu söyletir.

Mukbile — Rica ederim; onu cebinize koyunuz!

Câvîd — Mademki böyle istiyorsunuz, söyleyiniz!.

Mukbile — “*Tehdidi bekler gibi*” Öldürseniz söylemem...

Câvîd — Bir defa daha söylüyorum. Söyleyecek misiniz? Yoksa...

Mukbile — Söylemeyeceğim, söylemeyeceğim işte bu kadar..

Câvîd — Bu sondur.

Mukbile — Hayır... Ne olursa olsun, söylemeyeceğim..

“*Câvîd revolveri cebine kor, Mukbile'nin ellerinden tutar, sıkar, şiddetle sıkar*”

Mukbile — Ne yapıyorsun, Câvîd, ne yapıyorsun?.

Câvîd — Söyleyecek misin?

Mukbile — Ey bırak beni... Acıtıyorsun..

Câvîd — “*Daha şiddetle sıkarak*” Söyle!

Mukbile — Of! Of! .. Ne istiyorsun, ne istiyorsun?

Câvîd — *“Biraz hafifleştirerek”* Onlar birbirlerini seviyorlar mı?..

Mukbile — Bilmem!

Câvîd — *“Şiddetle sıkarak”* Eğer ızdırab çekmek istemezsen... söylersin..

Mukbile — Aman, aman, rica ederim, aman!.. Evet..

Câvîd — Ekseriya hangi odada bulunuyorlar..

Mukbile — O kadar bilmem. *“Câvîd sıkar sıkılmaz”* Karşıdakinde..

Câvîd — Yatak odasında mı?..

Mukbile — Hayır ötekinde.. Artık yeter, Câvîd. Artık yeter..

Câvîd — *“Mukbile'nin ellerini bırakır, biraz çekilir”* Bu kadar kâfidir.
“Gayba hitap eder gibi” Şimdi görsünler!

Mukbile — *“Üstünü başını düzelterek”* Berbat ettin. Câvîd, bütün üstümü başımı berbat ettin.. Hele saçlarım..

Câvîd — *“Duymamış gibi”* Şimdi öldürebilirim..

Mukbile — Ne yapacaksınız?.

Câvîd — Öldüreceğim..

“Sahnenin umkündeki kapı açılır, Nermîn görünür, ve bu son sözü işitir”

Sekizinci Meclis

Evvelkiler, Nermîn

Nermîn — *“Manidar”* O, yenge! Sizi pek dağınık görüyorum..

Mukbile — *“Söz bulamayarak”* Sabahtan beri zaten böyleyim..

Nermîn — İhtimal... fakat her hâlde böyle bulunamazsınız! Çünkü şimdi gelecekler?

Mukbile — *“Câvîd'in nazar-ı dikkatini celbedecek bir surette”* Refika ile Câvîde Hanımefendi mi?.

Nermîn — Bilmiyor muydunuz?.

Câvîd — Ne vakit gelecekler?

Nermîn — Yirmi dakikaya kadar...

Câvîd — Tamam..

Nermîn — Siz yenge, böyle mi çıkacaksınız?.

Mukbile — Hiç çıkmayacağım zannedirim..

Nermîn — Ayıptır yenge..

Mukbile — Keyfimin kâhyası yok ya!

Nermîn — Öyle ise burada durmayınız! Belki buraya gelirler..

Mukbile — Zaten gideceğim, çünkü biraz istirahate muhtacım “*Gitmeye hazırlanır*” ve siz Câvîd Bey, o fena kâbusları atınız da... uslu olunuz!

Câvîd — Artık beni düşünmeyiniz!

Mukbile — Yok, eğer bir felaket varsa.. Buradan bir adım atmam..

Nermîn — Ne oluyor, bir şey mi var?

Câvîd — Rica ederim, yenge, susunuz ve gidiniz! “*Nermîn’e*” Hiçbir şey yok!

Mukbile — “*Giderken*” Uslu uslu olacaksınız, değil mi?

Câvîd — “*Hiddetle ve cebr-i nefis ile*” Evet, evet..

“*Mukbile intikamından emin çıkar*”

Dokuzuncu Meclis

Nermîn, Câvîd, sonra Cävîde, Refika

Nermîn — Câvîd, kimi öldürüyorsunuz?

Cävîd — “*Müstehzi ve kızgın*” Kendimi!

Nermîn — Câvîd, istihzayı bırak! Söyle ne var, ne oluyor, ben de anlayayım.. Sabahtan beri sırdan sırta, mübhemiyetten mübhemiyete düşüyorum.

Cävîd — Benim fikirlerimden, benim kararlarımdan, benim hayatımdan ve akıbetimden size ne? Mademki ben sizce bir hiçim..

Nermîn — Hiç de öyle değilsin!

Cävîd — Beni sever misin?

Nermîn — Şüphesiz..

Cävîd — Bir kardeş gibi değil mi?

Nermîn — Evet.. ihtimal.. başka türlü..

Cävîd — Kadınlar.. hepiniz bir kumaştan, bir çamurdan yapılmışsınız. Hile, riyâ, yalan sizin hayatınız. Küçük bir arzunuz, küçük bir hevesiniz için her şeyiniz, kalbiniz, dudaklarınız, gözleriniz, çehreniz, vücudunuz yalan söyler.. Cilve, o büyük yalan, o büyük riyâ, sizin her şeyiniz: Kalkanınız, kılıcınız, okunuz. Hülâsa sizin âlet-i müdâfaanız, âlet-i muvaffakiyetiniz..

Nermîn — Yalan mı söylüyorsunuz demek istiyorsun; Câvîd?

Câvîd — Evet, yalan söylüyorsun, bütün kadınlara benziyorsun onlar gibi söylüyorsun..

Nermîn — Emin ol! Yalan söylemiyorum, dün akşamdan beri düşündüm.. Sana ait olan bütün hislerimi tahlil ettim..

Câvîd — “*Müstehzi*” Hatib olmaya isti’dâdınız var..

Nermîn — İstihza etmeyiniz dinleyiniz!.. Evet, onlara, size ait olan o hislere sordum: Onu nasıl seversiniz, bir kardeş gibi mi? Ne cevap verdiler biliyor musunuz?.

Câvîd — “*Yine müstehzi*” Ne dediler?.

Nermîn — “*Aldırmayarak*” Hayır dediler, o senin sev..

Câvîd — “*Gülerek*” değindir. Bana baksana. Nermîn sen çocuk mu aldatıyorsun.. Benden söz kapmak için daha büyük bir yalan söylemekte tereddüt etmeyeceksin, mesela evlenmeden evvel seviyordum hâlâ seviyorum diyeceksin..

Nermîn — Oh! Erkekler.. Sizi inandırmak, sizi kâni etmek için ne söylemeli, ne yapmalı bilmem, ki intihar mı edelim, ölelim mi, ne yapalım?..

Câvîd — Nermîn! Beyhûde yorulma! Şimdi benden bir şey anlayamazsın, fakat yarım saat sonra her şeyi anlarsın.. Ve belki o zaman ben de ölürüm.

Nermîn — Hayır, Câvîd, sen ölmeyeceksin. Benim için yaşayacaksın, ve ben seni kurtaracağım..

Câvîd — Şimdi engel olmak mı?..

“*Sahnenin umkündeki kapı açılır Câvîde ile Refîka görünür*” Câvîde “Câvîd Bey” der çekilir.

Refîka — Câvîd, sen buradan çekilsene..

“*Câvîd hiç cevap vermez, soldaki kapıya girer, Nermîn de onu takib eder*”.

Onuncu Meclis

Refîka, Câvîde

Câvîde — Dünden beri o kadar korkuyorum, ki...

Refîka — Emin ol! Câvîd, hiçbir şey anlamamıştır, anlamaz... O zaten biraz budaladır...

Câvîde — Fakat rica ederim, bir daha ihtiyatla hareket edelim..

Refika — Bundan sonra daima benim odamda... Burası benim dairemdir, kimse gelmez, gelemes... *“Biraz sonra, tuvalet ve istirahat odasını göstererek”* Gidelim mi?.

Câvide — Gidelim.

“İki kadın sahneden çıkarlar, odaya girerler. Bir iki dakika sahne boş kalır”

On Birinci Meclis

Nermîn, Câvid...

“Soldaki kapının arkasından ‘Rica ederim, Câvid, söyle ne yapacaksın?’ ‘Çekil önümden’ sözleri işitilir. Sonra kapı açılır. Nermîn önünde, arkası sahneye dönük

Câvid’in çıkmasına mâni olmak istiyor, Câvid Nermîn’i itiyor.”

Nermîn — Câvid, söyle, söyle! Ne yapacaksın?

Câvid — Bağırma!... diyorum, sana!. Onları geberteceğim..

Nermîn — Mümkün değil..

Câvid — Bağırma! Sus!

“Câvid’in elinde revolver... Biraz sahneye doğru ilerler”

Nermîn — Babanı seversen... Câvid... Merhamet et!

Câvid — Hiç kimse gözümde yok, çekil, defol!..

Nermîn — Ölmüş anan için.. Anan için?

Câvid — *“Şiddetle Nermîn’i iterek”* Bu fuhuş yuvasında onun ismini anma! ve yavaş yavaş söyle!

Nermîn — *“Kısık ve acele bir sesle Câvid’in kollarından çekerek”* Câvid, seni seviyorum, ben sensiz yaşamam, yaşayamam. Beni seversen, bana merhamet et! *“Döner ayaklarına kapanır”* İşte bak ayaklarına kapanıyorum, işte bak, seni seviyorum..

Câvid — *“Biraz yumuşayarak”* Nermîn, rica ederim, bana mâni olma.. ve emin ol, ki ben bu sözlere inanmam..

Nermîn — Fakat, ispat ederim..

Câvid — İspat? Yalan.

Nermîn — *“Ayağa kalkarak ve kulağına”* Bu gece benimle berabersin, Câvid!

Câvid — Yalan! *“Tuvalet odasına doğru yürümek ister”*

Nermîn — *“Daha ziyade yakın, öpecekmiş gibi”* Gel! Şimdi, şimdi istersen...
*“Câvîd artık büsbütün mülâyim ve mecâlsiz tuvalet odasına doğru yürümek ister,
 Nermîn kollarından çekerek ‘Şimdi benimle beraber... Düşün! Câvîd..’ der.”*

Câvîd — *“Gözleri tuvalet odasına merkez Nermîn’in zayıf kollarına tâbi sürüklenerek”* Bırak beni! Nermîn! Bırak beni! Nermîn! Bırak beni!..

Perde

Şahabeddin Süleyman

10 TEMMUZ’U TAKDİS EDELİM!¹³⁴

[Tahsin Nahit,Sa.10,1909/1325,s.1056]

Hürriyet, adâlet ve müsâvât ve uhuvvet;
 Biz işte bu dört cenneti bir ânda kazandık,
 Bir ânda fecâatli ve müstakbeli nekbet
 Bir korkulu rü’yâ-yı muazzebden uyandık.

Hürriyet evet oh sana ey subh-ı hidâyet
 Vicdanlı vatandaşlarımız şevk ile mâlî
 Âğûş-ı sadâkat açıyorlar, seni âlî
 Bir hisle telakkî ediyorlar ne saâdet

Ey sen ki hamiyetli ve vicdanlı, çalışkan
 Nâsiyelere tâc-ı saâdet koyacaksın;
 Ey sen ki bu milletle teâlî bulacaksın...

Kardeşlerim artık yeni bir devre-i satvet
 Şevkiyle, sürûruyla bugün işte nümâyân
 On Temmuz’u takdîs edelim ey koca millet.

Tahsîn Nâhîd

¹³⁴ Notanın güftesidir.

YILDIZ BÖCEKLERİ

[Safveti Ziya, Sa.10, 1909/1325, s.1058-1068]

- *Mâ-ba'd* -

Nevnihâl ile Sıdıka Hanım odasından çıkınca, bir buhrân-ı asabî içinde lerzenâk-ı tehevür olan Pakize kendini yatağının üzerine atarak hıçkırığa hıçkırığa ağladı. Bu gözyaşlarında nefret ve asabiyetle mümteziç bir teessür-i kalbî var idi. Pakize “Beni hiç sevmiyorlarmış, beni başlarından atmak için bir canıye bir hafiye parçasına teslim etmeği düşünüyorlarmış” diye inledi ve bir hayât-ı nâzenîn-i şefkatin safahât-ı dilpezîri bu bühtâna karşı hâfıza-i rikkatinde isyan ettiği hâlde Pakize kendisini mağdûre, metrûke, bî-vâye görmekte ısrar ediyor, bu buhrân-ı ânî içinde Mustafa Fâzıl’ın hayâli bir perî-i tesliyetkâr nevâziş ve rikkatiyle harîm-i kalbini okşuyor titretiyor, bir ân içinde nefret ettiği kâinât ve mahlûkâttan âtî için bir ümîd-i felâh şeklinde tecelli ediyor idi. Ve o zamana kadar teferruatıyla mülâhaza edemediği, muhâkeme ve imâle-i fikr etmediği bir şey, derin muammâların merak ve endişesiyle tecessüs ve im’ânını celbetti. Esasen fikr-i izdivâc zihnini işgal etmemiş olduğu cihetle bütün hayatını birlikte imrâr edeceği, bütün hissiyatını, serâir-i kalbini, ihtiyâcât-ı şî’r ü sevdâsını takdir edeceği, fecirlere, gurublara, mehtablara karşı birlikte hayâl ve rü’yâlara dalacağı refik-ı hayâtı hakkında maddî bir surette düşünememişti. Ve bu vak’anın zihin ve kalbinde uyandırdığı hislerle müteheyyiç olduğu hâlde mahremiyet ve hususiyetinde bir Vecdet Paşa’nın levs-i mevcûdiyetini tasavvur ederek titredi... Sonra bu kâbûs-ı elîm yavaş yavaş dağılarak Mustafa Fâzıl’ın hayâli, Mustafa Fâzıl’ın maneviyet-i rakîkası onun yerine kaim oldu.. ve bir dakika kendisini onun refika-i muazzezesi onun harîm-i cânı, enîse-i rûhu tasavvur etti...

Ve bu tasavvur, hayâl ve fikrini o derece târ-u-mâr ve perişan etti ki bütün vücudunun titrediğini, kalbinin şiddetle çarptığını hissetti ve lertzân ve perişan, müteessir ve pür-heyecân, düşündü ve o dakikaya kadar duymadığı bir merâret ve lezzetle tekrar hıçkırığa hıçkırığa ağladı, ağladı, ağladı..

Bu bükâ-yı medîd nihayet bulunca, Pakize büyük fırtınalardan, uzun yağmurlardan sonra muzlim sehâb-pârelerden kurtularak mavi ufuklarda, tebessüm-rîz-i neşât olan şems-i tâbân-ı saâdet ve ümîd gibi ufk-ı şebâb-ı sevdâsında Mustafa

Fâzıl'ın hayâl-i tesliyetkârîsini fark etti ve tekrar ağlamak fakat bu defa rakîk, hazîn, merâret-i kalbini silip götürün hayatını o günkü fecîanın levsiyât ve ihtimâlâtından tebrîe ve halâs eden gözyaşlarıyla ağlamak arzusunu, lüzumunu duydu... Ve ağladı; bahtiyarâne, mes'ûdâne, ağladı. Çünkü bilmeyerek, hissetmeyerek, anlamayarak zavallı taze, ma'sûm kalbinin bütün ihtiyâc-ı sevdâsıyla seviyordu!..

Seviyordu fakat ma'sûm ve bî-çare taze bu hissi tamamıyla anlayamadığı cihetle kendi kendine bile itiraftan âciz bulunuyordu. Bu buhranı bir sâir fi'l-menâm vukufsuzluğuyla geçiriyor tabiatın mukavemetsûz bir kuvveti gibi o hiss-i meçhûl, tahlîl ve muhâkemeye vakit bırakmayarak Pakize'yi taht-ı nüfûz ve tesirine alıyor aylarca temadî eden bu tesîr-i ma'nevînin istemeyerek, bilmeyerek derece ve mahiyetini takdir edemeyerek zebûn ve meshûru oluyor idi. Ve yalnız Pakize hayatında bir yenilik bir teceddüt ve saâdet, bir başkalık olduğunu duyuyor, kalbi ümit ve intizarla çarpıyor idi.

Öyle bir ümit ve intizar ki bütün meçhûl, bütün gayr-i muayyen, hattâ gayr-i muhayyel bir istikbâl ve âtîye ma'tûf olmakla beraber kalbini lebrîz-i saâdet eyliyor, velhasıl Pakize'yi ilk defa olarak bütün ma'nâsıyla bahtiyar ediyor idi.

Sevgili kerîmesinin hayatında şu tahavvül-i mes'ûd ve mühim hâsıl olduğunun akşamısı Nef'î Efendi, hanesine avdette cereyân-ı hâle vâkîf olunca ilk defa olarak halîm ve mülâyim olan tab'-ı kibârânesinden muntazır olmayan bir şiddet ve hiddet ızhar eyledi; az kaldı ki senelerden beri rıfk u muhabbetle tevkîr ve hürmet ile muamele ettiği haremîni ilelebet rencîde-hâtır edecek surette tekdir edecek idi. Dünyada hiçbir tehlike böyle bir felâketin tehdîd-i vukûu kadar namus ve haysiyetini rahnedâr edemezdi çünkü Nef'î Efendi Ahmed Hulûsi ve şürekâsının bu millet için ne mertebe bâdî-i felâket birer afet olduklarını ve on dokuz yaşında liva olan Vecdet'in, pederine rahmet okutacak melâîn-i sadâkat-karîn ser-firâzânından olduğunu bilir adeta bu isimler telaffuz edilirken vücudu ürperirdi; çünkü herbâr mütezâyid ve müterakkî bir istibdâd-ı kakhârın sahne-i fecâyii olan son birkaç sene zarfında Vecdet mest-i lâ-ya'kıl Taksim'den Şişli'ye kadar önüne geleni katletmek suretiyle ortalığa haşyet-bahş-ı istibdâd ve zulm olduğu bir geceden başlayarak Abdülhamîd'in nazar-ı dikkat ve takdîrini celbe, ve pederinin nüfuzu sayesinde mazhar-ı afv olmağa muvaffak olduğundan beri melek'ü-l-mevt gibi her nereye

uğradıysa birlikte felâket ve izmihlâl getirmiş ismine nâm-ı Hülâgû Hân'ı unvan etmiş idi.

Binâen aleyh bir tanecik kızını pâk ve sâf “Pâkîze”sini öyle bir denînin şikâr-ı hevesâtı tasavvur etmek, Nef'î Efendi gibi namus ve haysiyetin timsâl-i mücessemi olan bir zâta bir sille-i tahkîr kadar cângüdâz ve tâkatfersâ geliyordu.

Ve bu felâketin, hayatında yegâne bir aşk-ı samîmî, bir sevdâ-yı meşrû ve hakiki ile sevdiği kadından, Pakize'nin validesinden, dünyada en ziyade hürmet ettiği en ziyade itimat ettiği en büyük bir emniyet ile teslîm-i nefis ettiği hareminden gelişi bî-çare adamı tarif ve tasvirin fevkinde kahr u zebûn eyledi.

Şimdi şu münasebetin ve şu teklifin bâdî olacağı tehlikeleri düşünerek evvelemirde teşvîkâmîz harekette buldukları hâlde bil'âhire adem-i muvâfakat, hattâ adem-i tenezzülü imâ edercesine vuku' bulan red ve muhalefetin hâsıl edeceği sû-i tesîri, husumeti, belki felâketi gözünün önüne getirdi ve bundan sıyrılmak, bu tehlikeden halâs olmak için bir çare aradı. Bilirdi ki er geç Vecdet Paşa'nın kin ve intikamı ailesini târ-u-mâr edecek hiç intizar etmediği bir zamanda tevakki ve içtinab edilmesi kabil olamayan bir sebeple bir yed-i denâet mütehevvir ve müntakim yakasına sarılacaktı.

Fakat “Ne olursa olsun!” diyor idi, “Kahrolmak mahvolmak, sürülmek sürünmek bu vatan hainleri, bu millet canileriyle peydâ-yı sıhriyet etmekten evlâdır. Ve bu aralık haremi, –Vecdet Paşa'nın mâhiyet-i hakîkiyesinden bütün an'anesiyle haberdâr olmayan ve cidden kerîmesi için şâyân-ı gıpta bir izdivaç ihzarı fikrinde bulunan– haremi, hâlâ Ahmed Hulûsi'nin saraydaki ehemmiyet ve nüfuzundan servet ve sâmânından, böyle bir izdivacın temin edeceği saâdetten bahsederken bî-çare Nef'î Efendi evvelemirde bin bir gece hikâyeleri dinleyenlerin dimağında hâsıl olan hayret ve adem-i itimâd ile bir müddet sersem sersem dinledikten sonra yine birdenbire galeyâna gelmiş idi. Onun da tıpkı Pakize gibi harîm-i kalbinde sızlayan bir yarası tekrar açılmış; hasbihâl etmekten, inleyip sızlamaktan korktuğu bir derd-i müzmini gizli bir sevdâ-yı kadîmi tekrar ayaklanmış idi; ve bu vesile ile kalbini gizli gizli kanatan, kimseye tevdî-i esrâr etmeğe cür'et edilemeyen bir muhabbet, vatan muhabbeti, fecâyî ve sefaletiyle, uğratıldığı mezalim ve taaddîlerle, hâl-i ihtizârda bâlîn-i meveddette bir müteverrim hüzün ve edasıyla Nef'î Efendi'nin pîş-i çeşm-i hayâlindeecessüm etti ve bunların böyle namuslu ailelere musallat oluşlarını, en pâk

ve muhterem, her türlü levs ve denâetten münezzeh ve berî namuskâr insanlar içine tohm-ı mel'ânet serpmeye çabaladıklarını görmekten mütehassıl bir yeis ve nevmîdî ile yüreği sızladı. Hele bütün o muhît-i denâet ve şenâatin uzağında geçirmekte olduğu hayât-ı sa'y ü ticâret sayesinde ilelebet bu levslerden, bu denîlerden fürceyâb-ı halâs ve temâs oldum fikriyle iftihar edip dururken bunların en mukaddes en muazzez dünyada en kıymetdâr bir hazinesine pençe-i ihtirâsât ve hevesâtını uzatmış olduğunu görmek ve bu hâli hareminin adeta teşvik ve terğîb etmekte olduğunu müşahede etmek Nef'î Efendi'nin tahammülü fevkinde bir ıztırab teşkil etmiş, bî-çare adam ne yapacağını hiddetini nasıl teskin edeceğini bilemeyerek hiddet ve şiddetine tebdîl-i mecrâ ettirmek lüzumunu hissettiğinden olmalı tekmil infiâlini Nevnihâl Dadı'ya tevcih etmiş idi.

Pakize'yi elinde büyüten ve senelerden beri azat edildiği, ufak bir hane mükemmel bir cihâz ile taltif olunduğu hâlde bir türlü efendilerinden ayrılmak istemeyerek hâlâ bir esir gibi çalışmakta olan fedakâr dadı kalfayı Sıdika Hanımlara hüsn-i kabûl gösterdiğinden dolayı hemen evden çıkarmak derecelerine vardı. O akşam, o menhûs dakikaya kadar bir dâr'-üs-sürûr gibi hadisesiz, infiâlsiz, fırtınasız bir hayata melce olan sahilhanede vakt-i muayyeninde taâm edilmedi. Hanımefendi bir tabibin müdâvâtına arz-ı ihtiyâc edecek mertebede sinirlenmiş Nef'î Efendi fevkal-âde olarak bir kadeh rakı istemiş bî-çare Nevnihâl Dadı ise birçok ağladıktan inledikten, boğçalarını sandıklarını bağlamağa tasaddî eyledikten sonra başını çatıp bodrum katındaki sandık odasına kapanmış idi...

Pakize'ye gelince hayat ve istikbâli en müthiş bir felâketin pençe-i tehdîdinden şefkatli, dûrbîn, müdebbir ve vatanperver bir pederin azm-i hamiyetmendânesiyle halâs edildiği bir sırada yatak odasının penceresine kollarını ve kollarının üzerine güzel başını dayamış mavi hâre gibi hafif hafif dalgalanan, durup durup âh-ı tahassürle içini çeken esrarengîz denizin, parlak bir mehtabın muhteris sevdâkâr nazarları altında ürperip titremesini sararıp solmasını temâşa ediyor, hazin bir vecd ü istiğrak içinde Mustafa Fâzıl'ı düşünüyor idi.

- Mâ-ba'dı var -

Safvetî Ziyâ

Mülâhaza-i Edebiye

ESKİ-YENİ

[Hüseyin Kâzım, Sa.11, 1909/1325, s.1083-1085]

Bu münâkaşa ne kadar eskidir. Senelere değil asırlara peyveste olur. İnsanlar düşünebildikleri zamandan beri eski-yeni teâruz etmiştir. Tabiidir ki edebiyat da bu hükümden istisna edilemez. Her kavim mürûr-ı zamân ile iktisab edeceği tekemmül-i fikrîyi, tahassüs-i fitrîyi edebiyatta icra edeceği bir tebeddül ile ikmâl eyler. Biz de böyle olduk. Eğer merci' olabilecek bir târîh-i edebiyâtımız olaydı, bu hükmü musaddak nice deliller bulurduk. Ne kadar acınacak bir nakîsadır ki târîh-i edebiyâtımızı bile ecânibden öğrenmek mecburiyetinde bulunuyoruz. Müsecca ve mukaffa bir silsilenâmeden ibaret bulunan tezâkir-i şuarânın pek çoğu sakfi çökük milletin nûr-ı irfânı gibi mahkûm-ı zalâm eski kütüphanelerin raflarında (râfia) dendân-ı tahrîb-i huveynâta mahkûm ve sansürün beliyye-i teşe'ümünden kurtularak bir tâbiin serîü'z-zevâl heves-i sâikasıyla tab'edilebilenleri de bazı ifrâtperverânca fevk-al-hadd meş'ûm olduğundan heves-i tedkîk çoktan muntafî olmuştur. Olmasaydı altı yüz senelik devir içinde hem velev birkaç tane olsun şâyân-ı istifâde eser bulmuş, ahlâfa da eslâfin rûh ve felsefesinden bir nebze bırakmış olurduk. Maksudumuz kerametpesendlik değildir. Fakat hâl mâzîden müteşekkil olup ahlâf, eslâfin mîrâshâr-ı irfânı bulunduğundan hiçbir zaman böyle bir tetkike karşı rûy-ı istiğnâ gösteremeyiz.

Her kavmin edebiyatında hâiz-i tesîr olan kuvâ bizim edebiyatımızda -fakat başka menâbiden- hükmünü göstermiştir.

Bir Karaman beyi İbrahim Bey'in delâletiyle sûret-i resmîyede isti'mâline başlanılan Türkçenin inkişafı tabiidir ki Osmanlılık sayesinde olmuştur. Vakıa ortaya bir lisân-ı mahlût çıktı. Fakat bu da zaman ve mekân ve tekemmül-i tedricî gibi müessirât neticesi, binâen aleyh tabîi idi. Âşık Paşa, Yunus Emre ve sairenin eş'ârı okunursa görülür ki Arapça ve Fârisî kelimât lisana peyderpey idhâl edilmiştir. Bu hâl resmîyâta iki suretle tecelli eder. Biri sâde-edâ muharrerâttır ki Feridun Bey münşeatinde görülür. Diğeri hemen hemen hiçbir kelime-i Türkiyye'ye tesadüf edilmemek şartıyla yazılmıştır. Menşûrât-ı resmîye bu hâlde iken farazâ Mercimek Ahmed'in Kânûnnâme Tercümesi, İbni Kesîr Tarîh-i meşhûrunun sûret-i tercümesi

gibi âsâr-ı mensûre pek sade idi. Ekseri tasavvufâtan ibaret bulunan eş'ârında da bu hâl tecelli eder. O zaman eş'ârda yalnız hissiyât-ı mutasavvıfânenin hükümfermâ olması esbâbı o zamanın tarihi mütâlaa edilecek olursa layıkıyla tebeyyün eder. << Şakâik >> gösteriyor ki o zaman meşâyih kesretli idi. O tarz-ı kadîmde mesnevi ve gazel galebe etmiştir.

Orhan Gazi'den devr-i Fâtih'e gelinceye kadar şîve-i beyân-ı üdebâda bir tebeddül-i mahsûs hükümfermâ olmağa başlamıştır. Bu da tabiidir. Çünkü kabîle-i asîle-i Kayı Han Asya'dan geldikleri zaman o zamanın lisân-ı ilm ü edebine yani Arabî ve Fârisîye vâkıf değil idiler. Selçukîlerin himayelerinde Gazi Osman devrinde adâlet-i Osmâniye'yi gören ulema birer birer bârgâh-ı Gâzî'ye geldiklerinden bir taraftan lisân-ı ilm yavaş yavaş inkişafa başlamış, edebiyatın terakki veya tedennisinde hâiz-i tesîr olan irfân-ı ümmet de bir i'tilâ-yı tadrîcîye mazhar olmuştur. Osmanlılar ilk heves-i ma'rifet ızhar ettikleri zaman tabiî karşılarında iki şû'be görmüşlerdir. Arabî ve Fârisî. Hassaten şâyân-ı tavsiyedir ki lisân-ı ilm Arapça olup feyz-i lisân ve feyz-i ulemâ ile tâ Fâs'tan Çin hududuna kadar Arapça mütakellim idi. Fârisî, mahsûsât-ı kavmiyeyi lisân-ı şî'r ile tebliğ için müsta'mel idi. Vasatî Asya'dan gelmek itibarıyla edebiyât-ı Fârisiye'ye bir meyl-i tabiî ibraz ettik. Nitekim evzânımızda pek aşikâr görülür eş'âr-ı Fârisiye'nin hamâsiyyâta müteallik nükteleri bizim lâ-yetezelzel olan hissiyât-ı kahramânîmizi okşardı, meşâyih de ale-l-ekser o hıttaya ve civarına mensub idi. İşte bu ve bu gibi birçok esbâb hele o zaman Acemistan'ın Moğol tahribâtından şöyle böyle kurtulabilen merâkiz-i ulûmunu müştâkât-ı irfânın cevlangâhı olmak gibi müessirât ile birleşmiş her şeyden ziyade bizde edebiyât-ı Fârisiye tesirini göstermiştir.

Lisân-ı dîn ü ilim, Arapça olduğundan o zamanın erbâb-ı dânişinden bu lisanda sâhib-i vukûf olmayan hiç yok idi. İkinci derecede olmakla beraber Arap edebiyatı da Osmanlı edebiyatı üzerine icrâ-yı tesîr eylemiştir, bizim edebiyatı, edebiyât-ı garbiyeden tefrik eden bir hassa daha vardır ki o da sırf hayât-ı şarkiyedir. Bu, hiçbir zaman tagayyür etmez. Terakkıyât ve tebeddülât-ı efkâr ve mütâlaât üzerinedir. Zaman hayat üzerinde hemen hâkim-i mutlak olmakla beraber an'anât-ı milliye bu tesirin pek çok haricinde kalmıştır.

Edebiyatımız –devr-i Fâtih'e gelinceye kadar– edebiyât-ı garbiyeden de istifade edemezdi. Çünkü hemen daimî muharebâttan mâ-adâ İstanbul İmparatorluğu

son nûr-ı maârifîyle sönmeğe üzere idi. Roma Şark İmparatorluğu'nun heyet-i kadîmi, gölge hâline giren imparatorluğun nüfuzu gibi yalnız İstanbul dairesinde maksûr kalmıştır. Fâtih zamanına kadar memleketin hâl-i istîlâda bulunması da edebiyatın derece-i matlûbede güşâyışine mâni olmuştu. Fâtih devri istikrâr-ı esâs-ı devlet, bir zaman feyz ü rif'at olup bizzat padişahın celb-i kulûb-ı âlî ve taltîf-i kadr-i üdebâ mebhasindeki himmet-i nâdire-i maârifperverfisi tarihlere ziyetsâz olduğundan edebiyat büyük bir müessir-i târîhiye malik olmuştur. Hâsılı görülüyor ki bizim tarihimize edebiyatımız tev'emdir. Birinin cereyanını takib etmek diğerrinin edvâr-ı tekâmülünü anlatabilir. Kanuni devr-i zafer-nümûnu zamanın ezvâk-ı gûnâgûnu ile birleşmiş,

hele tekâpû deminin hululü kasideye güşayış vermiştir. O devrin serveri Baki olup bin tarihlerinden sonra yetişen ve târîh-i edebiyâtın pek zengin faslını ihtiva eden şuarâ ise hâlât-ı rûhiye-i muhabbet-perestîyi takdirde bir kudret-i cihân-pesende malik idiler. Rikkat-i mazmûn, tenkîh-i elfâz eserlerinde hakkıyla nümâyândır. Fakat o zaman millet de eski salâbet-i ahlâkiyesini kaybetmiş idi. Tabîî turuk-ı münâsebât çoğaldığından tarz-ı beyânı da inceleşti. Lâle Devri'nin şuarâsı yine tesîr-i zamâna ittîbâ' eylemişlerdir. İşte Nedîm. Ondan evvel gelen fâtih-i Bağdâd'ın şuarâsı da padişahın mecbur olduğu âlem-i zevk ve şevkin meddahı idiler. Nedim eslâfından daha rakîk bir nâdî-i ülfet bularak onun itrâsıyla meşgul olmuştur. Ahmed-i Sâlis'in halefi olan Mahmûd-ı Evvel'in mekânet ve metaneti zaten gulüvvü âmm ile muzmahil tarafdârân-ı zevk u şevkin sükûtunu istilzâm etti desek yeri vardır. Mustafâ-yı Sâlis'e bakalım. Unvân-ı millîsiyle Koca Râgîb'in tab'-ı hakîmânesi söz getirmez. Fakat metbû'unun meşreb-i kanâatkârîsi de acaba tesir etmedi mi dersiniz?

İkinci bir hulâsa daha yapalım. O zamana, tâ Şinasi devrine gelinceye kadar Gâlib gibi bir ikisi müstesna inhitât-ı idârî, inhitât-ı edebîyi mucib olmuştur. Şinasi devri zaten kendi kendine ihsâs-ı lüzûm eden ıslâhât-ı idârenin sutûr-ı edebe akseden neticesi değil midir? O zamandan 10 Temmuz'a kadar geçirdiğimiz devir ihtimâl bir devr-i cedîd-i edeb ihdâs edecek müessirâta malik midir? Bir münâkaşaya mahal vermemek için bundan bahsedecek değiliz.

Fakat bir hakikattir ki mademki 10 Temmuz mebd-i inkılâbdır. Edebiyatımız da bir inkılâba hazırlanmalıdır. Fakat inkılâb-ı siyâsîyi idare edenler olduğu gibi inkılâb-ı edebîyi de idare edenler bulunmalıdır. Acaba o eller hazır mı?

Hüseyin Kâzım

SA'D-ÂBÂD

VE [Faik Ali,Sa.11,1909/1325,s.1092]

–Nedîm, o şîirimizin çehre-i civânîsi–

Tevfik Fikret

İster biraz bahârı yakından selamlamak,
İster hayâl ü hissîmi müşfik tabîatın

Gehvâre-i sükûn ü sükûnette sallamak,
İster tenezzüh eylemek, ister bu milletin

Bir devr-i hây u hâyuna âid vakâyî
Kâşâne-i kemâl ü zevâlinde, yâhûd en
Pür-neş'e bir sahîfe-i şî'r ü bedâyî
–Heyhât o şîimdi hüzn ile tehzîz-i samt eden.

Mehd-i tahassüsünde düşünmek ve dinlemek,
Yâhûd bütün mevâki ü eşyânın, âh evet,
Âh onların da belki sezâvâr-ı merhamet,

Şâyân-ı hüzn olan bu hayât ü memâtına
Bakmak ve bir teessür-i şefkatle inlemek,
Yâhûd kadınlığın şafak-ı sânihâtına,

–Oh ey müekkelât-ı behîştin tebessümü,
Ey hilkatin tecessüm-i eshâr-ı evveli–

Deycûr-ı ihtisâsımı, deycûr-ı ömrümü
Arz eyleyip dağıtmak için... böyle hâsılı

Herhangi gün ve her ne emel, her ne fikr ile
Bir zâir-i mefâhiri olsam bu mevkiin,
Yalnız Nedîm, o çehre-i handân-ı şî'r ile
Hep hâtırât-ı mâziyenin, hep bedâyiin

Fevkinde hiss ü yâdımı tezyîn eder durur.
İsterse ömr-i şûh u tarâbnâkinin sonu
Olsun bütün fecâ.. bu seyrân-ı pür-sürûr

Bir tuhfe, bir cemîle-i hürmet ki her sene
Ancak bahâr-ı hüsn ile hüsn-i bahâr onu
Taktîm eder Nedîm'in o yâd-ı bülendine

Fâik Âlî

VATAN¹³⁵

[Hamdullah Suphi,Sa.11,1909/1325,s.1093]

Ey mâder elimizde ey yâr-ı âşinâ
Pâyâna erdi artık o hicran zamanları
Aç sîne-i visâlini evlâd-ı zârına
Sık kalb-i aşkın üstüne mehcûr olanları

Bitsin o eski yaşları sil böyle kalmasın
Mâziye bakma gözlerin âlâma dalmasın
Biz rûhumuzda yâdını bir ân uyutmadık
Bedbaht idik esîr idik ammâ unutmamak

¹³⁵ Maestro Mösyö Forlayng'in millî marş olmak üzere tertip ettiği marş için Hamdullah Subhi Bey tarafından bu güfte tanzim olunmuştur.

Tak leyl-i zülfün üstüne necm ü hilâlini
 Göster cihâna haşmet-i hüsn-i celâlini
 Bak nağmelerle yükseliyor tatlı bir sedâ
 Bak zemzemât-ı nûr ediyor şimdi ibtidâ

Ey mâder elimizde ey kalb-i mihr ü mâh
 Kaldır ser-i melâlini bak başlıyor sabâh.

Hamdullah Subhi

KADIN İNTİKAMI

[Cemil Süleyman, Sa.11, 1909/1325, s.1094-1101]

-Küçük Hikâye-

-19 Haziran 325-

—Âh kardeşim, diyordu. Bilir misin; bu, ne elîm bir hakikattir!... Sevdiğiniz bir kadın tarafından ihmal edilmek.. Ve sonra onun bir diğeriyle meşgul olduğunu görerek gözünüzün önünde tahkir edilen aşkınızın zillet-i sefilesi karşısında bir şey yapamamaktan makhûr ve âciz, sevilmediğinize değil sevlilmeyeceğinize kani olmak... Oh, işte ben, şimdi, son bir darbe-i hıyânetle bütün revâbit-ı münâsebâtı kırılarak mahvolmuş ümitlerinin cinnet-i ye'siyle intihara karar veren bir meyûs-ı sevdâ gibiyim. Evet, bir meyûs-ı sevdâ... Ağzımdan birinci defa işittiğin bu terkib; şüphesiz seni biraz istihzaya sevk edebilir. Fakat şimdi bu, bence öyle bir hakikat ki karşısında bütün o eski nazariyelerim birer birer sukut ediyor ve bunu nefsimde tecrübe ettiğim için bir sene evvelki müdâfaalarımı, hayatın bütün o maddî felsefelerini nazarımda pek adileşmiş buluyorum. Evet, o zaman böyle düşünmüyordum. Bî-şübhe tecrübesizdim, şimdi hepsine inanıyorum. Fakat ne acı ve ne elîm tecrübeden sonra...

Bu, pek sade fakat biraz garip bir sergüzeşt ki esasen bir mudhikeden başka bir şey olmamakla beraber gittikçe içtinabı gayr-i kabil bir fecîa şeklini alıyor. Bakınız bunu size biraz evvelinden izah edeyim:

Necmiye ile münasebetimiz İstanbul'a ilk geldiğim seneden itibaren başlar. O zaman onunla bir evde yaşayan iki akraba çocuğundan başka bir şey değildik. Hattâ birbirimizle geçinemezdik. O, hırçın ve mağrûr bir kız; ben vakûr ve âteşîn bir delikanlı idim. Onun bütün ev halkı içinde en çok sevdiği ve belki herkesten ziyade itâat ettiği bir amcazâdesi vardı ki bir dakika peşinden ayrılmaz ve o, evde bulunduğu zaman bütün saatlerini onun civâr-ı hayâtında geçirmekten büyük bir haz duyardı. Arada sırada onlara ben de iltihak eder ve fakat onların, daima insanla istihza ediyor zannolunan gözlerinin içinde sanki bütün harekâtımı tenkit eden bir şeyin gülümsediğini fark ederek bir dakika sonra ayrılırdım. Ve bu tehâşî ile kalbimde onlara karşı gittikçe öyle derin bir kin duymağa başlamıştım ki insanı her tesadüfte bir hande-i istihfâfla karşılayan bu iki müstehziyi tahkir etmek için bir fırsat gözetmek ihtiyacına mağlûb olurdum. Aramızda ekseriya münazaâta sebep teşkil eden vak'alar zuhûr ederdi. Bunlardan bilhassa bir tanesi, bütün rabitalarımızı kesrecek hattâ ileride vesîle-i intikâm olacak kadar kesb-i ehemmiyet etti. Bir gün bilmem nasıl bir münasebetle; galiba bir zevk meselesi üzerine, hafif fısıltılarla birbirlerine, nihayet bir köylüden başka bir şey olmadığından bahsediyorlar ve bunu manidar tebessümlerle tezyifler ve sonra kahkahalar takib ediyordu. O zaman artık sabredememiş; bütün bu istihfaflara, istihzalara artık bir nihayet vermek isteyen bir feveranla taşmıştım. Onlar. Mütehayyir, donmuş kalmışlardı. Ve sonra tahkirler, tezyifler... Hepsini onlara iâde ediyordum:

— Ben bir taşralıyım, diyordum. Siz iyi bir terbiye görmüş olduğuna kani, mağrûr fakat bence nezaketsiz bir mahalle çocuğundan başka bir şey değilsiniz...

O zaman Necmiye, bu mağlûbiyetten bir kahkaha ile çıkmak isteyerek mukabeleye lüzum görmemiş ve ben, bu zemin üzerinde daha ziyade devam edilirse terbiyeden harice çıkabilmek ihtimaliyle oradan uzaklaşmıştım...

O günden sonra, Necmiye ile aramızda derin bir uçurumun boşlukları açılmış oldu. O, benden yüzünü çeviriyor; ben, ona tesadüf ettiğim zaman görmemezliğe geliyordum. Hattâ sofrada yekdiğerimize bakmamak için gözlerimizi önümüzden ayırmıyorduk. Bu dargınlık bir müddet sonra, aile arasında, bir latife şeklinde tecelli etmeğe başladı. Bu hâlimize herkes gülüyor ve ikimizi tesadüfen bir yerde görenler; bizimle eğleniyorlardı...

Aradan dört beş ay geçmişti. Bir gün onunla merdiven başında karşı karşıya geldik. Buradan birbirimize temas etmeden geçmek kabil değildi. İhtimal bu tesadüf, aramızda yeni bir meselenin hudûsuna meydan verebilirdi. Ve onun bir tebessümü buna kifayet ederdi. Hattâ bunu, onu karşıdan gördüğüm zaman gözlerinde okudum. Ve diğer bir istihzaya hedef olmamak için geriye döndüm. O, arkamdan geliyor ve nihayet sabredemeyerek:

— Hâlâ dargın mıyız beyefendi, diyordu. Rica ederim artık barışalım...

Bu, kadınlığının öyle ihfâsı kabil olmayan bir ihtiyâc-ı gurûru idi ki bir erkek tarafından bu derece ihmal edilmeğe tahammül edemiyor ve beni, sevmemle beraber tekrar kendisine avdet etmiş görmek için çıldırıyordu. Ben bunu anlıyor ve ondan bu suretle intikam almış olmak için onun, bir kediyeye benzeyen bütün yaltaklıklarını bir mukabele-i sâkite ile cevapsız bırakıyordum. Ve o, bundan o derecede müteessir oluyordu ki bazen odasına kapanarak hiddetinden hüngür hüngür ağladığını görenler vardı. Nihayet bir gün onun bu derece asabiyetine karşı büyük bir endişe ile, benden artık bu dargınlığa nihayet vermek için bir va'd almağa gelen bir kadın; bana her şeyi bütün tafsilâtıyla anlatmıştı: Necmiye beni seviyormuş.. Ona karşı bu derece lakayt davranmak büyük bir gaddarlıkmış.. Ve nihayet böyle devam ederse kendisini kuyuya atacakmış... İhtiyar kadın; bunu kendisine mahsus bir mübâlağa-i kelâm ile anlatırken müteessir oluyor; ben, gülmek için kendimi zaptetmeğe çalışıyordum. Necmiye beni seviyormuş.. Benim için kendisini kuyuya atacakmış.. Vâh zavallı Necmiye!... Fakat ben onu sevmiyordum. Ve sevemezdim. Bunu söylerken kapının hafifçe sallandığını hissettim. O zaman bütün hissiyâtımı açıktan açığa söylemekten bir hazz-ı intikâm duyarak ona işittirmek için yüksek sesle anlatıyordum. Necmiye bir kere çirkindi. Sonra onunla hiçbir veçhile imtizâc edemezdim. Hem onun, beni sevebilmesine ihtimal vermiyordum. Bunların hiçbirisine inanmamakla beraber kendisiyle barışacağımı va'd ettim. İhtiyar kadın, dua ediyordu:

— Allah gençliğini bağışlasın evladım, diyordu.

Fakat bir gün bu, ehemmiyet verilmeyen yalanlara o derece mağlûb oldum ki hâlâ bu mağlûbiyetin esâret-i zelfesi altında inliyor; can çekişiyorum. Şimdi o günün tafsilât-ı vakâyiini tahattur ettikçe kalbimde, karanlıklarda boğulmuş bir rü'yâ-yı visâlin lerzelerine şebîh bir tahassür duyuyorum: O gün hep birlikte

Hristos'ta akşam yemeğini yedikten sonra arabalarla büyük bir tur yapmış; gece saat dört buçukta evlerimize avdet etmiştik. Soyunmadan evvel penceremin önünde, madenin mehtab dönüşünü seyrederken odamın kapısına mütereddit bir elin temâs-ı hafifini fark etmiş ve bunun Necmiye olması ihtimaliyle ses çıkarmamıştım. Onunla artık dargın olmamakla beraber aramızda barıştığımızı delâlet edecek bir şey de yoktu. Yalnız küçük mukabelelerle arada sırada birbirimize hitab ediyor ve bütün bu mükâlemeler; bir hadd-i tekellüf aşmak için kendisinde kuvvet bulamıyordu. Şimdi onun, böyle herkes odasına çekildikten sonra ihtiyar edilen bu gayr-i muntazır ziyaretinde, mühim bir maksadın ızhar olunmağa amâde esrarı bulunduğu hükmediyor ve o dakikada garip bir tehâşî ile bu gizli mülâkattan ihtizaz ediyordum. Bir dakika sonra, onu arkasında dekolte bir gecelikle karşımda görünce birden titredim. O, elleri arkasında, yavaş yavaş bana doğru geliyor ve dudaklarında manidar bir tebessümle:

— Hâlâ yatmadınız mı, diyordu.

İptida, ne söylediğini anlamamış gibiydim. Sebebini tayin edemediğim bir ra'se ile kalbim çarpıyor ve onu böyle gece yarısı odamda yalnız görmekten garip bir tahassüs duyuyordum. Necmiye'yi şimdiye kadar bu hâliyle hiç görmemiştim. Yalnız omuzlarından tutturularak kollarını, bacaklarını tamamıyla örtmeğe kifayet etmeyen beyaz gömleği altında biraz donukça rengiyle zarif endamı bu gece bana o kadar nazar-firîb görünüyordu ki kamerin aks-i ziyâsı altında insana bir peri hissi veren bu narin kadın vücudunu derin bir hazz-ı temâşâ içinde seyrediyor ve onu şimdiye kadar nasıl olup da ihmal edebildiğime taaccüb ediyordum. Demek Necmiye, sevilemeyecek kadar çirkin bir kadın değil ve belki güzel olmaktan ziyade insanı teshîr eden bir cazibesi vardı ki ruhu tatmin edemeyen birçok güzelliklere karşı ilân-ı zafer edebilirdi. Yüzünde hiçbir kusuru yoktu. İnce, siyah kaşları; koyu kestane gözleri; uzun kumral saçlarıyla belki biraz güzeldi. Yalnız ağzının bir parça büyüklüğü, bütün bu güzellikleri nâkıs gösteren bir özür teşkil edebilirdi. Fakat ben onda da bir nispetsizlik bulmuyor; bilâkis küçük bir ağzın bu sîmâda bir aheng-i tenâsüb hâsıl edemeyeceğine kanâat ediyordum. Yahut şu dakikada onu bütün çirkinlikleriyle bana güzel gösteren bir hâlet-i rûhiye vardı. Yanıma yaklaştı ve avcunun içinde sakladığı bir şeyi uzatarak:

— Size kayısı getirdim, dedi.

— Teşekkür ederim, dedim.

Sonra pencerenin önüne kadar gelerek bir müddet caddeden geçenlere baktı. Ben sükût ediyordum. Terliğinin ucuyla ayağıma dokunarak:

—Hâlâ barışmadık mı?...

Sonra, serzenişkâr ilave etti:

Hıyanet, sevdiğini biliyorsun da benden onun için kaçırıyorsun değil mi?... O zaman ben sabredememiştim:

— Rica ederim Necmiye, dedim, git. Bu defa da beni aldatmak mı istiyorsun?...

Münfail:

— Demek beni reddediyorsun?...

Sonra, sert bir nazarla gözlerimin içine bakarak:

— Peki, dedi. Gidiyorum. Ve ilerledi.

Ben artık mağlûb olmuşum. Ellerinden yakaladım. Ve tekrar pencerenin önüne getirerek:

— Düşün ki senin yaptığın bir cinayettir, dedim. Beni teshîr ettikten sonra gitmek... Şimdi de beni çıldırtmak mı istiyorsun?...

O, galibiyetinden emin, sükût ediyor; ben, onun bu muzafferiyeti karşısında âciz, hakir sürükleniyordum.

O geceden sonra, aramızda çılgın bir aşkın ateşleriyle bir devre-i garâm başladı. Tenezzühler, mülâkatlar, va'dler, yeminler, vefalar, sonra kıskançlıklar, yalanlar, sitemler, dargınlıklar daha sonra iftiraklar, elemeler, buhranlar en sonra tahkirler, hıyanetler... Oh, bütün bir hayât-ı sevdânın, neticede insanı hüsrana, ümitsizliklere sevk eden safahât-ı mütevâliyesi üzerinde gâh mes'ud, bazen mütereddit ve nihayet nevmîd ve hatarnâk adımlarla ilerledik; ilerledik. Öyle bir yere geldik ki bir adım, tek bir hatve; bizi derin bir uçurumun ka'r-ı helâkine sürükleyebilirdi. Ve bu, o derecede muhakkak idi ki bir adım geri atmak için kendimde kuvvet bulamıyordum. Bu esnada o, bu tehlikeden, her tesadüf ettiği müşkülâtta olduğu gibi sihr-âmîz bir kahkaha ile silkinerek çıktı ve sonra karşıdan benimle istihza ederek gülmeğe başladı. O zaman anladım ki Necmiye, beni sevmiyor ve sevmemişti. Bî-şübhe, cerîhadâr edilmiş gururunun intikamını almak istemiş ve bunda muvaffak da olmuştu. Bunu, bir gün ona teklîf-i izdivâc ettiğim

zaman anlamıştım. Ben ona ebedî bir rabıttan bahsederken o, bî-insaf bir kakhaha ile mukabele etmiş ve:

— Çirkin bir kadın sizin gibi güzel bir erkeğe dest-i izdivâcını uzatamaz. Onun için kendinize layık bir kadınla tehhül etmenizi tavsiye ederim, demişti.

Sonra, birden değişivererek hadîd ve azimkâr, ilave etmişti:

— Hem rica ederim, bana bir daha bu gibi şeylerden bahsetmeyiniz. Eğer benimle bir dost kalmak isterseniz eskisi gibi görüşelim.. Aksi takdirde sizinle büsbütün kat'-ı münâsebet edeceğime emin olabilirsiniz...

Ben bu darbe karşısında, sanki bütün muhâkemem incimâd ederek dondum; kaldım. Nihayet biraz kendimi toplayarak:

— Lâkin Necmiye, beni öldürüyorsun, dedim. Düşün ki seni çıldırasıya seviyorum... O, bu defa büsbütün lakayt, omuzlarını silkerek:

— Ben sizi sevmiyorum...demiş ve uzaklaşmıştı...

O günden sonra ona bir daha bir yerde tesadüf etmedim. Onlar şimdi Boğaziçi'nde oturuyor. Ben yine burada fakat bir pansiyonda yaşıyorum. Bugün ona köprüde tesadüf ettim. Beni gördüğü zaman başını çevirdi...

Şimdi Necmiye, bir erkân-ı harb zabitanı seviyormuş; hattâ yakında izdivaçları mukarrer imiş...

Arkadaşım, burada derin bir göğüs geçirerek sükût etti. Ve bu sükûtunda öyle azîm bir ye'sin fütûr-ı nevmîdânesi saklı idi ki Nazmî'nin bu meselede bir çılgınlık yapması ihtimali beni korkutmuştu...

Büyükada

Cemil Süleyman

Zend Avesta

4

PİYANONUN ABAJURLARI

[Refik Halid,Sa.11,1909/1325,s.1017]

Bu gece karanlıkta, salondan geçerken piyanonun bir mumunu yanar gördüm... Söndürmek için yürüdüm. Tavandaki avizenin billûr vücudunu uzun bir irtîâş titretti, sonra ağır bir tanîn bu gölgeler, bu kalın perdeler, bu iri çerçevelerle

ma'bede benzeyen salonda bütün eşyaya tahakküm eden bir sesle matem gibi kalbime aksetti... Mum titreye titreye, ucundan ince bir is bırakarak yanıyordu. Hemen oraya oturdum; turuncu, sarı, kırmızı, sincabî benekleriyle atlas siper bana Piyer Loti'den bir sahife okur gibi geldi; bu ipekte bir Çin, bir Tonkin gecesi seyrediyordum; renkli kâğıt fenerler asılmış dar, dolaşık sokaklarda gezen kısa boylu, bol elbiseli rengârenk bir halk, bunlardan çıkan yabancı bir ses; sokak kenarlarında limonatalar, portakala, nara, muza benzeyen meyveler satan tacirler... Hepsi vardı. O mini mini aydınlık kumaşta Beyoğlu'nun karnavalı, birahanelerin o gecelerdeki seviyelerini hatırlatan bir neşesi, bir rengi yaşıyordu. Orada eski zaman gecelerine, Lui Dori'nin balo eğlencelerine benzeyen bir levha vardı.

Ve hatıramda bütün o geceler, bütün o kitaplar canlanıyor, markiler, düşesler, Tahayti'de Pumeran'ın sarayında verilen ziyafetler, (Frerayv)'ın Çin'de yaşadığı leyâl-i sevdâ, hepsi safha safha açılıyor; ta çocuk iken okuduğum (Monteyn)'in sarây-ı krâlî esrarını ifşa eden hikâyeleri tekrar tekrar görünüyor... derin bir haz, bir hazz-ı esrâr-âkîn ruhuma seyran ediyor, beni gaşy eyliyordu.

Şu bulunduğum hayattan uzaklaşarak görmediğim, göremeyeceğim zannettiğim safahât-ı âlem üzerinde, ıztırlar, vahşî, muhayyel muâsakalarla dolaşmak için şedîd bir emel inkişaf ediyor; gözlerim ucundan ince bir is bırakarak yanan atlas siperli, billûr tabaklı, pembe vücutlu muma mün'atıf bu karanlık, bu ağır, bu sessiz yerden, bu mahzen kadar mahfûz odadan bir zevk, bî-nihâye bir neşe duyuyor ve önümde daima bir Tonkin, bir karnaval gecesi sarı, turuncu, al halkıyla, dominolarıyla, kâğıt fenerleriyle, uğultusuyla canlanıyor; (Piyer Loti)'den bir levha, (Ksavye Dö Monteyn)'den bir hikâye okuyordu.

29 Nisan 1324-Erenköy

Refik Hâlid

VEDÂ'

[Yakup Kadri,Sa.11,1909/1325,s.1116-1125]

Ziya – 27 yaşında

Tevfik – 35 yaşında, Ziya'nın büyük biraderi

Kıristin – 30 yaşında, Ziya'nın metresi.

Birinci Sahne

“Oldukça süslü küçük bir salon. Ba'de'z-zuhrun akşama yakın bir saati. Ziya yalnız; koltukta gömülü gibi. Sakin, dalgın, gözler boş. Mütamadî sigara bulutçukları arasında. Sonra Tevfik.”

Tevfik (*Yavaşça içeri girerek*) — Yalnız mısın? (*Elini Ziya'ya uzatır.*)

Ziya — (*Derin bir uykudan uyanır gibi ayağa kalkar, Tevfik'in elini sıkar.*)

Evet, yalnız...

Tevfik — Kapının önünden geçiyordum. Birden seni çoktan görmediğim hatırıma geldi. Nasılsın bakalım. (*Oturur*)

Ziya (*Yerine oturarak*) — İyi...

Tevfik (*Şakacı*) — İyi mi? (*Ziya'nın yüzüne dikkatle bakar*) Hiç iyi değilsin... Seni çok zayıf, çok soluk görüyorum, çok değişmişsin... Doğru söyle...

Ziya — Doğrusu bu... İyiyim, kendimi iyi buluyorum. İşte o kadar... Eey, sen?

Tevfik — Eşek gibi... rahat, sakin, mes'ud...

Ziya (*Mütebessim*) — Çok âlâ!

“Bir müddet sükût”

Tevfik — Demek yalnızsın... (*Birden*) Nerede o kadın... O burada değil mi?...

Ziya — (*Münfail*) O kadın? Rica ederim, ismini söyle...

Tevfik — Kıristin... (*Müstehzi*) Matmazel Kıristin Langlua

Ziya — Avrupa'dan biraderi gelmiş, onu görmeğe gitti.

Tevfik (*Müstehzi bir tebessümle*) — Aşağıda hizmetçi onun üç gecedir burada olmadığını söylemişti de... (*Gülerek*) Demek üç gündür hep biraderiyle?!...

Ziya (*Hadîd*) — Bunda gülecek ne var? Rica ederim...

Tevfik — Hiçbir şey... Yahut pek çok şey var... Bunda gülünecek evvela sen varsın...

Ziya — Ben mi? Ne için?..

Tevfik — Çünkü... (*Birden durur. Gayet kısa bir sükût*)... Zavallı, zavallı çocuk bu kadın her şeyden sonra seni ahmaklaştırdı da...

Ziya (*Asabî*) — Şaka elverir. Bugün hiç alay edecek bir hâlde değilim...

Tevfik — Şüphesiz. Bugün sen çok zavallısın. Zaten o bence malûm... Lâkin beni de lakırdı etmeden men'edemezsin ya?...

Ziya — Peki söyle! Fakat bu bahsi bırakalım. Başka şeylerden.

Tevfik — Hayır, hayır. Bilâkis bundan... Bilhassa bundan bahsedelim. Zaten –doğrusunu söyleyeyim– bugün onun için geldim. Bugün sana pek acı şeylerden bahsetmeye geldim Ziya...

Ziya — Beyhûde yorgunluk... Dinlemem ki..

Tevfik (*Müteheyyiç*) — Dinlemez misin? Lâkin sen işte bunun için bu hâlde geldin. Kimseyi dinlemediğin, herkesi, her sözü istihfaf ettiğin için böyle felâketten felâkete yuvarlandın... (*Gittikçe hararetli*) Düşün senin bu son üç senelik hayatın bir kasırğa idi Ziya! Öyle bir kasırğa ki sende insanlığa, gençliğe, servete, saâdete dair ne varsa hepsini aldı, götürdü, sürükledi, süpürdü. Sen artık o eski sen değilsin! Sen, on bin liralık bir servetin bahşettiği mes'ud bir kuvve-i hayâtiye ile mütebessim, gayûr, evc-i ikbâl-i beşere doğru koşmağa hazırlanan o büyük emeller vâlidî Ziya değilsin!.. (*Acı*) Sen artık, düşün, sen artık, hiçbir şey değilsin, hiçbir şey.. Şimdi seni böyle, bu hâlde gördükçe –emin ol– bir uçuruma bakar gibi başım dönüyor...

Ziya (*Asabî*) — Sus. Sus. Bugün hiç seni dinleyecek bir hâlde değilim dedim. Rica ederim...

Tevfik (*Gittikçe artan bir tehevürle*) — Oh, yok; benim ağzımı tıkama! Beni boğma! Üç senedir, ben, senin kardeşin, senin büyüğün, senin baban ben, bütün çılgınlıklarına karşı, yabancı bir adam lâkaydîsiyle seyirci kaldım. Sen Boğaziçi sahillerine, Beyoğlu caddelerine, Adalar'a, Sen Nehri kenarına avuç avuç paralar serperken, ben bütün hırslarımı ye'slerimi, kudurmalarımı kalbime gömdüm. Sükût ettim. Bağırılmamak için ağzımı tıkadım; ve, geçecek, geçecek, diye bekledim... Hâlbuki geçmedi, bu hain fırtına... sefil bir kadının...

Ziya (*Müsterham*) — Oh! Rica ederim.

Tevfik (*Devam eder*) — Mülevves eteklerinin, riyakâr savrulmalarından hâsıl olan bu fırtına..

Ziya — Yetişir.

Tevfik — Yetişir... Evet, yetişir. Ben de onu diyorum yetişir artık bu girdapta yuvarlanmaların... Şimdi sen böylece kapına hücum eden, etrafını saran, yakandan yapışan, boğazını sıkın dâyinler arasında; artık seni hiç, hiç sevmeyen ve seni hiç sevmemiş olan, seni boşalttıktan sonra artık senden uzaklaşan, senden kaçan bir kadının peşinde zelîl ve hakir sürüklenerek çırpınırken tamamıyla, tamamıyla, denize düşmüş ve boğulmasına ramak kalmış bir adama benziyorsun. (*Birden yumuşayarak, büyük bir merhametle*) Sana elimi uzatıyorum Ziya... Kardeşinin elini, onu tut. Bak o seni nasıl kurtaracak, o seni hangi sâhil-i selâmete îsâl edecek. (*Ses büsbütün değişir*) Ziya, ailemizin, şefik şafağı altına, orada samimiyete, safvete, sükûna, rahata avdet etmek istemez misin?

Ziya — Hayır.. Mademki onu hâlâ seviyorum.

Tevfik (*Yine o eski yübûset-i ifâdeye avdetle*) — Lâkin ahmak o seni bir gün terk edecek. O seni yakında eski bir kundura gibi atıp, fırlatıverecek. Hattâ, şimdiden bile, şimdiden bile... Mademki üç gecedir eve gelmedi... Başka bir adamla...

Ziya (*Asabî*) — Yok, bak. Buna, buna tahammül edemem artık. Biliyorum ki biraderi için...

Tevfik — Birader mi? (*Cebrî bir kahkaha ile*) Lâkin sen bu yalana nasıl inandın kuzum? (*Müstehzi*) Biraderi!...

Ziya — Evet (*Hırçın*) biraderi...

“*Bir müddet sükût*”

Tevfik (*Hadîd. Birden çıkmağa hazır*) — Öyle ise Allahısmarladık. (*Kapıdan çıkacağı esnada döner, bir şey söylemek ister. Sanki muktedir olamaz. Kapının kanadını şiddetle çarpar gider.*)

İkinci Sahne

“Ziya yalnız. Bir müddet koltukta aynı vaziyette kalır, mütemediyen sigara içer, bıyıklarını kemirir, biraz sonra ayağa kalkar, dolaşır, sağ tarafındaki pencereye yaklaşır, dışarıya bakar, bakar, sonra yine salonda dolaşmağa başlar: Bir hayâl gibi sâmit ve serseri adımlarla... Bu böyle bir müddet devam eder. Sonra Kıristin”

Kıristin (*Levend, zarif bir genç kadın, çok süslü; adeta mukmir bir gece. Kapıyı yavaşça iterek girer*) — Bonjour Ziya Bey!

Ziya (*Zaptedilememiş bir tavr-ı mütehâlikle*) — Oh, Kıristin! Nihayet.. (*Kıristin, onu derâğûş eder. Fakat kadın genç adamın buselerine ancak mukabele eder*) Nerede kaldık, bakayım. Oh, benim için bu üç gece, bu üç fena gece! (*Otururlar*) Lâkin şapkanı çıkarsana.. Niçin böyle?!

Kıristin — Çünkü... Çünkü sizinle çok oturmayacağım... (*Bir müddet soğuk bir sükût*)... Bugün, bugün bilir misiniz niçin geldim? (*Biraz mütereddit*) Bugün sizinle vedâ'a geldim Ziya Bey?...

Ziya (*Sersem, anlamıyor gibi*) — Vedâ'!.. Benimle.. Vedâ'?.. Bu ne demek!..

Kıristin (*Bir çırpıda*) — Biraderim beni behemehâl birlikte götürmek istiyor. Bin türlü mevâni gösterdim. Hiçbirini kabul etmedi. O kadar ısrar etti ki... Nihayet...

Ziya (*Pür-halecân*) — Nihayet?!

Kıristin (*Lakayt*) — Nihayet, ben de icabete mecbur oldum. Yarın gidiyoruz. İşte bunun için...

Ziya (*Heyecanla*) — Lâkin bu kabil değil Kıristin!.. Kıristin!.. Doğru mu söylüyorsun...

Kıristin — Maa-t-teessüf pek doğru... Hem bunda, bu kadar taaccübe şayan ne var? Ben her vakit demez miydim ki bir gün her hâlde bu çılgınlığa bir nihayet vermek ve hayatta daha hakikate yakın bir yol takib etmek lazım gelecektir. İşte bence o gün gelmiştir. Hem o kadar gelmiştir ki...

Ziya (*Mebhût ve aynı zamanda asabî*) — Yok Kıristin o gün daha gelmedi...

Kıristin (*Bârid*) — Hayır, hayır!.. Biraz derince düşünecek olursanız bunu pek iyi hissedeceksiniz... Siz artık sinirlere, çocukça arzulara mağlûb olacak devreyi geçirdiniz. Biraz daha sakin, biraz daha ağırbaşlı olmaya çalışınız... Bir defa istikbâli düşününüz. Bir gün gelecek ki size benden başka her şey lazım olacaktır. Mesela bir aile babası...

Ziya (*Kıristin'in sözünü keserek*) — Yemin ederim ki...

Kıristin — Oh, yeminler, yeminler... Fakat benim için yeminler şüpheyi daha ziyade tekit eden şeylerdir. Tekrar ediyorum, evet; sizi bir gün bir aile babası olmak

ihtiyacı istilâ edecek... Hayâlinizde size baba diyen kumral başlı çocuklar dolaşmağa başlayacak... Etrafınızda size aşktan fazla şeyler veren bir kadın...

Ziya (*Aynı hâl*) — Oh Kıristin!

Kıristin — Evet, evet.. Bu şimdilik böyle olmasa bile sonrası için o kadar muhakkak ki... Hem uzun uzadıya muhâkemelere, münâkaşalara ne hacet! Bilirsiniz ki ben biraz psikoloğum. Bunu ispat için size derim ki: Ruhlar da vücutlar gibi istirahat muhtaçtır. Bâhusus uzun yorgunluklardan sonra... Bunu böylece şimdiden kendimde hissettiğim için söylüyorum Ziya Bey; bende şimdiden, yumuşak kanepeler, sessiz odalar, sıcak ocak başları arayan bir ihtiyar kadın ruhu başlıyor. Artık sevmekten yoruldum!

Ziya (*Bir darbe imiş gibi*) — Âh!..

Kıristin — Evet, sevmekten yoruldum.

Ziya (*Heyecanla*) — Yalan, yalan söylüyorsun, Kıristin!

Kıristin (*Sakin*) — Biraz sükûnet lütfen size hislerimi olduğu gibi söyledim. Bulduğum mevki anlattım. Kararımı haber verdim. Şimdi de istiyorum ki iki dost gibi ayrılalım, kemâl-i sükûnla.. (*Ayağa kalkmağa hazır*).

Ziya — Oh, beni öldürüyorsun Kıristin! Kıristin sen; sen gitmeyeceksin!

Kıristin — Tekrar ediyorum, biraz sükûnet... ve, çocukluk elverir...

Ziya (*Birden ayağa kalkar, kapıya doğru gider, onu kilitler, anahtarını cebine koyar*) — Gitmeyeceksin... Gitmeyeceksin...

Kıristin — (*Gittikçe bârid*) Lâkin ne hakla? Rica ederim ne hakla beni gitmeden men'ediyorsunuz?

Ziya (*Mütehevvir ve mütehakkim*) — Gitmeyeceksin işte o kadar...

Kıristin — Lâkin bu tahakküm neden?.. Söyleyiniz, ne hakla?..

Ziya — Ne hakla mı? Oh; oh onu sen pek iyi bilirsin!

(*Birbirini yiyen birbirini didikleyen gözlerle bakışılar*)

Kıristin (*Ayağa kalkar, nezaketle*) — Kapıyı açınız rica ederim?

Ziya — Hayır..

Kıristin — (*Âmirâne*) Kapıyı açınız rica ederim...

Ziya — (*Muannid*) Hayır... Hayır...

Kıristin — Ziya Bey! Bilir misiniz ki beni bu hareketinizle fena bir yola sevk etmiş olacaksınız...

Ziya — İstedigini yap Kıristin!.. Fakat buradan bir yere, bir yere gitmeyeceksin... Bil ki bu benim için bir hayat memat meselesidir... Bu benim için...

Kıristin — Ziya Bey açınız!.. Ziya Bey açınız... Yoksa bağırırım...

Ziya (*Mütehayyir*) — Ya!

Kıristin — Evet, bağırırım. O kadar rezalet olacak ki istemiyorum... Benim ne kadar muannid olduğumu bilirsiniz. Zaten bunu izaha hacet yok... Birbirimizi pek iyi tanırız. Onun için...

Ziya (*Me'yûs, yorgun koltuğa yıkılarak*) — Hain kadın!...

Kıristin (*Müteazzım*) — Ooo... Yok tahkirler, tezyifler bunları artık dinleyemem. Öyle istiyorum ki siz ve ben haysiyetimizi muhafaza ederek, dediğim gibi, iki eski dost...

Ziya (*Elinin hadîd bir hareketiyle*) — Yeter... (*Bir müddet, Ziya cebinden anahtarını çıkararak yere atar.*) Peki, haydi git, git!... (*Kısık bir sesle*) Bu para için, hep para... Para için... Şimdi anlıyorum... Hakkın var...

Kıristin (*Daima müteazzım yerinden anahtarı alarak*) — Yok, bak bunu istemem, bu söz, Ziya Bey! Bu sözünüzü geriye alınız?...

Ziya — Oh, saklamağa ne hacet!.. Şimdi hepsini, hepsini anlıyorum. Kalbimde zalim bir sabah oldu. Demek yalandı. Demek hepsi, hepsi yalandı: Bütün bu üç senelik hayatım, riyakâr bir gece... ve sen ve buselerin!

Kıristin (*Sahte bir tavr-ı şefkatle yaklaşarak*) — Hiç değil, hiç değil... Yemin ederim ki... (*Ve onun saçlarını okşar*).

Ziya (*Kıristin'in parmakları başına dokunur dokunmaz birden hıçkırarak*) — Kıristin! (*Ve bu devam eder. Bir eliyle yüzünü kapayarak diğeriyle kadına bir nevmîd git işareti yapar. Kıristin kapıya doğrulur. Ziya gözyaşlarını silerek birden ayağa kalkar.*)

Ziya (*mühtezz ve müsterham bir sesle*) — Biraz daha, biraz daha, gitme kuzum, Kıristin!..

Kıristin (*Kapıdan*) — Eşyayı hazırlaması için Mari'ye söyleyecektim... (*Çıkar, genç adam bir müddet kapıya bakar sonra birdenbire şübhe-i ânî ile Kıristin'i takib ederek çıkarlar sahne bir müddet boş kalır*).

Kıristin (*Arkasında Ziya avdet ederek*) — Lâkin ne çocukça bir fikir! Sizi görmeden, sizinle vedâ' etmeden gider miyim sandınız!

Ziya (*Sesinde giryelerle*) — Siz... Bana, şimdi de siz mi diyorsun, Kıristin? Birbirimize artık o kadar yabancı o kadar yabancı mıyız?

(*Kıristin'de mübhem bir tebessüm...*)

Ziya — Otur biraz daha, ne olur!.. Yalvarırım sana! (*Kıristin bir tavr-ı istifnâ ile oturur. Ziya aynı kanepede onun yanına, ta yanına sokularak*) Benden son bir hizmet olsun talep etmez misin?..

Kıristin — Teşekkür ederim. Lâkin biraderim, her şeyi deruhte ediyor.

Ziya (*Şühedâr gözlerle ses hâlâ mühtezz*) — Biraderin mi?... O senin biraderin değil, Kıristin!

Kıristin — Bu garip fikir size nereden geldi?

Ziya (*Müsterham*) — Bana siz deme, rica ederim... Bu kelime bilmem neden bu dakikada beni zehirliyor. Bu hain kelime!... (*Bir müddet... Kıristin'de aynı tebessüm-i mübhem. Ziya yavaş bir sesle*) Kıristin! Hatırlıyor musun? Hani ya bir zamanlar, orada Paris'te, Montmartre'deki mini mini apartmanımızda birlikte yaşarken... O ilk zamanlarda bu siz kelimesi için aramızda ne latif mücadeleler olurdu! Ben senin bu necîb yüksek gözlerin önünde daha ilk aşkımin verdiği bir hissi huşû ile sana, sen... demeye cesaret edemeyip de.. siz, dedikçe beni nasıl azarlardın? Dudaklarımın bu kelimeyi her telaffuzunda, onları elinin nevazişkâr bir tokadıyla nasıl tedfîb ederdin! Hatırlıyor musun Kıristin, o günleri, bana "Mami" dediğin günleri?! Şimdi bunlar ne uzak, ne uzak değil mi?...

Kıristin — Lâkin hep bu geçmiş şeyleri tekrardan ma'nâ ne Ziya Bey?..

Ziya — (*Kendi kendine*) Ziya Bey! Oh bana Ziya Bey diyor! Şimdiden bir yabancı gibi soğuk! (*Kıristin'e*) Artık beni hiç hiç sevmiyorsun demek?...

Kıristin (*Ca'li*) — Emin olunuz ki emin ol ki size karşı ebediyen samimi bir his taşıyacağım...

Ziya — Oh, kelimeler dudaklarından dökülüyor (*Daha yaklaşıyor*) aramızda şimdiden bir uçurum var gibi... (*Mühtezz, yavaş*) Kıristina sana son bir sözüm, son bir ricam var!

Kıristin — Nedir?...

Ziya (*Daha yavaş*) — Kal kuzum! Seni temin ederim ki eskisi gibi her istediğini..

Kıristin (*Nâşekîb bir tavırla*) — Yeter, yeter... Rica ederim başlamayalım...

Ziya (*Act*) — Demek bugün mutlaka!..

Kıristin — Evet, evet...

Ziya (*Mütezellil*) — Hiç olmazsa bir gece daha! Ne olur?...

Kıristin — Kabil değil Ziya Bey!... Hattâ bu kadar tehhürüm bile fazla... Pek çok işlerim var. Yarına kadar. (*Ayağa kalkar*) Bu Mari de nerede kaldı?..

Ziya (*Kendi kendine*) — Aman yarabbim?.. Bu üç gün içinde ne kadar değişmiş!.. Ne kadar merhametsiz olmuş!.. (*Bu esnada Mari içeriye girer*)

Mari — Eşyanız hazır Matmazel Kıristin!

Kıristin — Peki! (*Mari çıkar. Kıristin Ziya 'ya*) E, Ziya Bey!..

Ziya (*Mütezellil ve müsterham*) — Biraz daha düşün, bu son dakika Kıristin!.. Bu artık ilelebet!..

Kıristin — Peki bu dakikayı uzatmaktan ne çıkar? Emin ol ki ben de müteessirim...

Ziya (*Onu işitmiyor gibi*) — Sana o kadar çok şeyler söylemek istiyorum. O kadar çok şeyler ki... fakat tâ buramda (*Boğazını gösterir*) bir düğüm var. Hain bir düğüm beni men' ediyor...

Kıristin — Yok! Bak sizi bu hâlde görmek istemem. Bir erkek olunuz. Sizin için hayatta her zaman mes'ud olmak ihtimali mevcuttur. Dediğim gibi evlenirsiniz.

Ziya (*Artık duymuyor gibi gözler boş*) — Evet!

Kıristin — Mes'ud bir aile teşkil edersiniz. Çocuklarınız olur. Onların her tebessümünde benim bir busemin veremeyeceği büyük bir haz vardır.

Ziya (*Aynı hâlde*) — Evet!

Kıristin (*Yaklaşarak ve elini uzatarak*) — Ve beni artık unutursunuz. Dersiniz ki o fena bir kadındı.

Ziya (*Zihnen pek meşgul gibi*) — Evet.

Kıristin — İyi şimdi, adiyö artık!

(*Ziya sâkit ve sâmit nâ-muayyen bir noktaya bakar. Kadın eğilir Ziya 'nın elinden öper ve lakayt adımlarla çıkar*).

“Sessiz sahne: Salonu akşamın ilk karanlığı istilâya başlar. Ziya bir müddet aynı vaziyette, kanepede gömülü, hareketsiz kalır.. Sonra, yavaş yavaş güya akşamın bu esmer ve hazin sükûneti ihlâlden korkuyormuş gibi ayağa kalkar, kapıya doğru gider. Orada bir müddet durur. Düşünür. Sonra yavaşça kapıyı kilitler. Oradan odanın köşesinde duran bir dolaba yaklaşır. Onu açar içinden bir şey alır ve sahnenin ortasındaki masaya kadar ilerler. O zaman onun elinde bir revolver tuttuğu müşahede olunur. Kendisi bu tabancayı tetkikle meşguldür. Kurşunları birer birer çıkarır sonra yine yerlerine kor ve tabancayı masanın üzerine bırakır. Bir hayâl-i sâmit, korkunç bir hayâl gibi, bir heyûlâ-yı ye’s ü elem gibi dolaşmağa başlar. Bu çok devam etmez, bir azm-i kat’î ile tabancayı tekrar alır. Birden şakağına yaklaştırır. Bu esnada perde iner. Bir silah sesi. Perde tekrar açılır ve artık kâmilan kararın sahnede kanepenin üzerinde kollar ve baş sarkık Ziya’nın cesedi...”

-Perde-

25 Mart 1325

Kara Osmanzâde:

Yakup Kadri

GÖLGELER VE HAKİKATLER

[Şahabettin Süleyman, Sa. 11, 1909/1325, 1135-1138]

3

“Fantazyâ”

Refik Hâlid’e

Mektub yazmak, okumak, cevap vermek bana pek güç gelir.. Aşk mektupları müstesna olmak üzere her mektub bence kâide-i i’tiyâd ve terbiyeye istinaden istid’â-yı cevâb eden bir dilencidir.. Hayatın adi ve sefil ihtiyaçlarını, elemelerini, suâllerini, ricalarını hayât-ı inzivâma mezce şitab eyleyen yabancidan, mektubtan pek ziyade korkarım: Zannedirim, ki her mektub bana başkalarından, başka dimağlardan, başka vücutlardan belki bir fazla-i saâdet, belki bir fazla-i felâket yüklenerek gelecektir.. Ben ensâl-i mütevâliyenin vahşetiyle, zulmüyle, fîsk u fücûruyla mahmûl insanların; bu, mülâyim, nevâzişkâr, fakat dessâs ve muhrib sürünün ne musibetlerini, ne mes’ûdiyetlerini bilmek, anlamak isterim.. Esasen, ben

de beşeriyetin pûşîde-i fazîlet-i mefrûzası altında oynanan temâşâ-yı levs ü şenâatin bir şâhid-i müşârikiyim yani lekeyim, insanım... Ve her mektub bana onlarda, insanlarda yani bende bulunan şâibe-i kizbi, şâibe-i ihtirâsı, levs-i teneffu'ü, cürûh-ı mütevâliye-i mahrûmiyeti, saâdete ait amâ-yı müskir ü sekrânı ihtar eder... Bu benim aşk-ı nefsim, hubb-ı nefsim dokunuyor.. Ben buna tahammül edemiyorum.. Bunun için hayatta küçük bir şöhretim olmadığına pek ziyade müteşekkirim.. Çünkü her kâriim benim dostum olacaktı, ve bana, kelimelerin ebedî, ve sükût bilmez sözlerine, kâğıtlarına sîne-i sıyânetine tevdi' ettiği elemeleri, ihtiyaçları, aşkları, itirafları, kararları, kararsızlıkları gönderecek, beni hayatına teşrîk edecek, benden, cevap bekleyecekti...

Fakat insanlarla münasebette bulunmamak, onların iz'âcâtına ma'rûz kalmamak mümkün mü?... Kim olursa olsun, arkasında sürüklenen, bağırın, gülen, ağlayan beşere ait bir bâr-ı teâvün hisseder: Çünkü onun da onlara ihtiyacı vardır, çünkü o da bir gün onlardan.. âlâm ve mesâibine ait bir zerre-i tesellî bekler.

Bu sabah uykudan kalktığı zaman uşak bana bir mektub uzattı... İstemeksizin, büyük bir nefretle zarfı açtım. İlk satırlar nazar-ı dikkatimi celbetti:

“Azizim; ben senin ne kadar mektub almaktan nefret ettiğini bilirim.. Fakat bu son mektubumdur. Ben intihar ediyorum.” Hemen imzaya baktım, benim genç, ve müstesna şâirimini ismini okudum..

Mektub şöyle devam ediyor:

“Evet, intihar ediyorum.. Ben bunu şimdiye kadar söylemedim.. Bu fikri, bu hissi dimağımda bir kadının leyâl-i visâlde zevk için, münhasıran zevk için icra ve tatbik ettiği müstekrehât-ı nefîse, ma'yûbât-ı mahâsin-âlûde gibi sakladım. Affedersin, senden bile sakladım. Samimi dostlar bizim âmâl ve hevesât-ı felâket-âverimize biraz fazlaca mütecevizdirler.. Emellerimiz, heveslerimiz, ne olursa olsun, mademki rahm ihtiyâcâtımızın birer mevlûd-ı bîkesidir, bizce mukaddestir, biz onların za'fını ve malûliyetini idrâke tahammül edemeyiz..

... İntihar ediyorum, ve beni buna sevk eden san'attır.. San'at?.. Bu bir kadın, alaycı, asabî bir kadın gibidir..

O sizi münhasıran kendine hasretmeyi ister, ve eder.. Ve bunun için mütemadiyen va'dlerde bulunur... Size bir semâ-yı serâb açar.. Bu semânın

sinesinde yıldızlar muvaffakiyetten, servetten, refahtan, kadından kâzib şu'lelerle parlar... San'at sizi bunlarla, iptida, cezbeder, avlar ve sonra sizde bir maraz, bir hummâ şeklinde yaşar. Siz artık onunsunuz.. Ondan başka her şey sizin için ma'dümdür; gayr-i ma'düddür.. Ve daha sonra size öyle bir endişe ilkâ eder, ki siz kelimeleri intihabda bile kararsızlıktan kararsızlığa, şüpheden şüpheyeye düşersiniz.. Kararsızlık hayatınızda bunun mevlûd-ı bî-insâfidir.. San'atın haricinde, dâhilinde her şey sizin için güçleşir. Her neye teşebbüs etseniz nihayetinde adem-i muvaffakiyetle karşılaşacaksınız. Ruhunuzda daimî bir hummâ-yı ye's dâimî bir hummâ-yı adem-i hoşnûdî vardır.. San'at size hayatı o kadar geniş, o kadar sehî göstermiştir, ki tabiatın size lütuf diye attığı parçalardan kırıntılardan memnun olamazsınız. O size aşk-ı nefsi, aşk-ı nisvânı, aşk-ı muvaffakiyeti, aşk-ı gâlibiyeti ilham etmiştir; ve bunlardan daha müthiş: aşk-ı serveti...

Muvaffakiyet, va'd ettiği muvaffakiyet o kadar nazlı, o kadar kaçıcıdır, ki... ve san'at bunu o kadar kıskanır, o kadar kıskanır, ki.. senelerce çalışırsınız, elde edemezsiniz.

Aşk-ı nefis; bu, san'atkârda daima sızlayan, daima yanan bir yaradır.. Sanatkâr herkesin fevk-ı serinde yaşamak ister.

San'atkâr hayatta zirve-i hased-nisâr-ı refâhta yaşarsa.. yaşadım der.. Ve daha sonra kadınlar, aşk-ı nisvân.. Ve zavallı san'atkâr.. Onlar bunu san'atkârı, bu kırık, münfail, hassas, mecnûn kalbi, marîzi, bîkes, muhtâc-ı nevâziş, sâil-i bûse-i mahrûr çocuğu hiç düşünmezler.. Hakları da var ya! Ne yapsınlar?..

Bu malûl ve melûl, muammâ-âlûd mevcut onlara emniyet ve itimat veremez, ki.. Ve sonra bunların parasızlığı kadınları o kadar korkutmuştur, ki... sevemezler!...

Ve bunlardan müthiş para, ihtiyâc-ı servet.. Bizim memleketimizde san'attan para kazanmak isteyenler budalalardır.. Bu memleket san'atkârlara para vermez, onları öldürür, açlıktan, sefaletten bitirir, himaye bile etmez. İşte ben misalim. Bana ne verdi! Ben bu kadar zaman çalıştım, şi'rlere yazdım.. Bütün halka dimağımın, kudretim, san'atımın verebileceği ezvâkı ihsas ettim.. Ne kazandım! Bugün, şu saatte para ile görüşen bir kadına, sevdiğime bile gidemiyorum.. Çünkü param yok. Ve daima, daima benden pek aşağı bir seviye-i dimâğiyede bulunanların

arabalarının, debdebelerinin, hattâ uşaklarının kibr ü gurûruna tahammül etmeye mecburum.

Fakat, ihtimal, sen dostum, bütün bu elemeleri hayat için birer zehre-i şifâ, birer zehre-i vukûf telakki edersin, ihtimal hayatı güzelleştiren, hayata biraz şî'r, biraz mübhemiyet veren bunlardır.. Fakat artık yeter.. Ben çok çektim.. Bu kadınsızlık bu parasızlık devam edemez.. Ben de görmek, ben de giyinmek, ben de yaşamak, ben de insanları ezmek isterim.. Mademki bunlar ve başka bir şeye teşebbüsle bunlara malik olmak, ve sükûn ve kanâat, bence gayr-i mümkündür bana hissiz, gürültüsüz, iddiasız bir hayat va'd eden ve “gel” diyen bir el var, ona koşuyorum: ölüm...”

“Hezeyan!” dedim, hemen giyindim bir arabaya bindim. Arkadaşımın, şâirimın evine gidiyordum. Böyle zamanlarda dimâğ fikirden fikire uçan bir fa'âliyetle işliyor. Arkadaşımı kanlar içinde bî-his ve bî-hayat tahayyül ediyorken birdenbire dimağında onu nasıl kurtarmak lazım geleceği mütâlaât ve mülâhazâtı canlanıyordu. Bu düşünceler arasında san'atın hâl-i hâzırdaki mevkîsizliği ehemmiyetsizliği nazar-ı infiâlimde birdenbire gezinmeye başlıyordu.. “San'ata bigâne, yabancı, lakayt olan insanlar, işte bu hissizlikleriyle, bilmeksizin, bir dehayı öldürüyorlar. Ne büyük cinayet ve küfür! diyordum ve daha sonra zenginler hatırıma geliyordu.. Zenginler: Prenslar, paşalar, beyler, niçin isti'dâdı, san'atı, sa'yi müdâfaa etmiyorlar? Demek demek onlar da anlamıyorlar!.. Ve araba, zamân-ı tevakkuf etmiş gibi idi.. Araba sanki gitmiyordu... Ve ben sıkılıyordum.. Dimağım düşüncelerden düşüncelere atlıyordu. Nihayet arkadaşımın, şâirimın evine geldim.. Kalbim titriyordu, kapıyı çalmak istemiyordum. Arkadaşımı, kendisinde büyük bir isti'dad, büyük bir istikbâl gördüğüm arkadaşımı mevtin yed-i müncemidinde solmuş sararmış, bitmiş, metrûk, donmuş görmek beni tedhîş ediyordu.. Maa-mâ-fih daha intihar etmiş olmaması ihtimal ve ümidi bana kuvvet ve cesaret verdi; kapıyı çaldım, açtılar.. Uşak “Bey odasında” dedi.. Odaya koştum.. Kapıyı hemen açtım, şâirim yazihanesinin yanında ayakta bir şeyler okuyordu.. Gayet mütebessim beni karşıladı.

— Ne o hayatta mısın?

dedim.

— İşte gördüğün gibi,

dedi. Ve sonra ilave etti:

“Evet, intihar edecektim.. fakat yine san’at yetişti.. San’atın bence en büyük fenalığı san’atkârı kararsızlığa alıştırmasıdır. Bu kararsızlık olmasaydı, şimdi ölmüş olacaktım.. Buna bile muktedir olamadım. Oh! Bu san’at!”

Şahabeddin Süleyman

HALECÂN

[Mehmet Behçet, Sa. 11, 1909/1325, s. 1139]

Âheng-i rübâbımda ne bir şi’r-i emel var;
Sîmâ-yı hayâlimde ne bir hande-i nevvâr..
Tüllerde, elemelerde uyur Zühre-i şi’rim,
Rûhumda kamer, gizli dumanlarda müellim
Bir hâle-i nisyân ile örtüldü bu akşam;
Ooh.. Öylece bî-hiss ü emel.. böylece kalsam

Kalbimde erir: Handelerin beste-i şûhu,
Eb’âd-ı leyâlin nağamât-ı leb-i rûhu..
Bir sâye-i râkid gibi, bir iz gibi birden,
Ben sanki silinmiş gibiyim cebhe-i şebden..
Rü’yâ-yı hafâyâ ile –nisyân ile– her dem
Mes’ûd u muazzez kalabilsem... ölebilsen

Lâkin bu şeb öldün yine hemşîre-i rûhum
Ey mülheme-i rûh-ı sükûn, sîne-i ma’sûm..
Doğdun güzelim rûhuma pür vecd-i tesellî,
Sînem, olarak şi’r ile âmâl ile mâlî
Artık ölebilsen diyemem.. öylece dil-teng
Yok.. yok ölemem ben.. ölemem.. istemem ölmek..

Kadıköy: 25 Mayıs 325/Mehmet Behçet

İSTANBUL

[İzzet Fuat Paşa, Sa.11, 1909/1325, s.1146-1150]

Meşrutiyetten Evvel ve Sonra

-Mâ-ba'd-

[Keçecizâde İzzet Fuad Paşa'nın Fransızca bir eserinden tercümedir]

İstanbul – Beykoz'dayız, bu namı haiz olan kazanın merkezi. Bugün burası metrûk olmakla beraber bir gün tasavvurumca bir numûne vilâyeti teşkil edecek mintikanın limanı olacak.

Payitahtın bütün servet ve sâ mânâ hep oradan gelecek hatırınıza geliyor mu?.. Köprüde bu meseleyi size açmış idim. Şimdilik bu vadide Küçükdere bir kere Tokat var ki zât-ı şâhâne için bir av köşkü olup elyevm tamamıyla metrûktur. Biraz ötede o şâyân-ı tasvîr Akbaba ki, sırf Türk köyüdür. Dört yüz metre kadar daha ileride Deredeki namındaki ufak köyle Karakulak menba' hayatbahşâsı.

Orada âsâr-ı hayât birdenbire münkatı' olur. Ötede bir ses bir nefes bile vâsıl-ı sımâh olmuyor. Orası payitahtın müntehasıdır. Sanki dünyanın da ucu orasıdır. Sonra ileride dağlar, içinden geçilemez ormanlar, daha daha ötede çiftlikât-ı hümâyûn ile bazı oduncu kulübeleri Sultâniye ile Paşabahçe köylerine yalılarına bakınız. İşte Sâhib Molla ile Tevfik Paşa'nın yalıları, sonra cam fabrikası, sonra tâ nihayette bînazîr İncir Köyü Burnu.

Parisli — Ya şu harabe ile ufka doğru suûd edib gözden nihan olan muhteşem kuru?

İstanbul — *(Bir tesîrr-i amîk-ı ihtirâm-kârâne ile)* Orası dâhî-i siyâset meşhûr Fuad Paşa'nın eski yalısıdır. (1850'den 1859) tarihine kadar orada o büyük adamın vücuda getirmiş olduğu bir yalı ile bir kuru var idi. Hiç kimsenin iyâdetine gitmemiş olan cennet-mekân Sultan Abdülazîz hazretleri oraya gelip taâm etmeğe tenezzül eylemiş idi.

Parisli — Fuad Paşa'nın namı pek ma'rûftur. Hattâ zannediyorum ki Nis'te vefat etmiş ve Fransa hükûmeti kendisine şanlı bir cenaze alayı yaptıktan mâ-adâ na'sını bir sefîne-i harbiye ile İstanbul'a göndermeği kadirşinâslık levazımından addelemiştir!

İstanbul — Evet (Renar) nâm zırhlı ile.

.....

Anadolu Hisarı ile Rumeli Hisarı göründü. Şimdi onları güzel seyretmek için mevki'miz iyidir. Orada idi ki Fâtih Sultan Mehmed, Kostantin'in süferâsını bilkabûl sözlerine şu hitab ile cevap verdi. "Ben İstanbul şehrine hiçbir zarar îrâs eder değilim. Zira o sûr haricinde artık hiçbir şeye mutasarrıf değildir. Gidip sahibinize söyleyin ki bugünkü padişah, selâtîn-i sâbıkaya benzemez. Diğerlerin yapamadıklarını o zahmetsizce yapacaktır. Kendisi başkaların istemediklerini ister, başkaların teşebbüs etmediklerine teşebbüs eder. İstanbul tahtgâh-ı saltanatım veyahut mezarım olacaktır!"

Parisli — Ne güzel, ne azametli sözler. Zannediyorum ki hâkân-ı müşârün-ileyh İstanbul sûrları üzerine Osmanlı bayrağını ilk rekzeden kahramana fevk-al-âde bir mükâfat olmak üzere paşalık rütbesini va'd buyurmuştur. Bundan şu anlaşılır ki büyük işler görüldüğü devirlerde unvanlar öyle okkalar ile tevcih olunmuyordu.

İstanbul — Biz uzaklaştıkça, Hisar daha iyi gözüküyor. Dönüp arkanıza bakınız! Yandan görünüşü nasıl?..

Parisli — Hakikat, ne güzel!

İstanbul — Sultan Mehmed bu hisarları her ihtimale karşı bir üssü'l-harekât olmak üzere inşâ ettirdi. İntihâb-ı mekân fenn-i harbin en kat'î kavâidine muvafıktır.

Bu sırada vapur köprüye yanaştı. İki arkadaş akşam Pera Palas'ta buluşmak üzere ayrıldılar. Otelde musâhabe-i leylîyeleri esnasında İstanbullu muhibbimiz, Parisli'ye Boğaziçi üzerine âtîdeki tafsîlât-ı mütemmimiyi serd ü ityân eyledi:

Boğaziçi

Ecdâdımız İstanbul'u fethettikleri vakit, Boğaziçi ve bâhusus Karadeniz medhâline doğru cihet-i şarkıyesi pek az meskûn idi. İki fersah kadar tûlu' olan bu mıntıkanın mühim bir kısmı elyevm âsâr-ı umrândan mahrûmdur. Hakikat-i hâlde Rumeli Feneri'nden Büyükdere'ye ve Anadolu Feneri'nden Beykoz'a kadar her iki taraf sahili hemen umumiyetle sarp olup yalı inşâsına müsait değildir.

İmdi Boğaziçi sükkânı öteden beri ancak leb-i deryâda mebnî meskenlere rağbet ediyorlardı; o derece ki tûl müddet belediyenin sahilde rıhtım inşâsı hakkındaki teşebbüsâtına karşı durmuşlardı. Yalının, hakiki yalının temelleri su içinde bulunmalı diyorlardı. Hâlbuki tepelerin zirvelerinde ne güzel mevâki' var!

Öyle yerler ki manzarası bîhemta havası canfezâdır! Rutubetten o müferrih ve fakat mekkâr rutubetten âri bu gibi mevâki'-i mürtefiada mesâkin inşasıyla ne kadar romantizmaların, nikrîslerin ve âlâm-ı sâire-i mafsaliyenin önünü alabilecek!

Hayır! Eben-an-ceddin intikal eden yalı fikri elyevm hükümfermâdır. Ve daha birçok zaman olacaktır. Bazı nadir istisnalardan mâ-adâ sevgili vatandaşlarım umumiyetle sahilden olarak hiçbir inşaatta bulunmuyorlar. Binâberîn zengin yalı ashabının sinn-i şeyhûhete vâsıl oldukları nadirdir. Hâlbuki o beğenilmeyen tepelerde ikamet eden fukara balıkçıların yüz sene kadar muammer oldukları kesîrû'l-vâkidür.

Ağniya hanelerinden, âile-i hükümdârî erkânına mahsus mutantan saraylardan mâ-adâ bütün Boğaziçi tûlunca, bir de dağlara yapışmış veyahut vadilerin cânibeyninde yapışmış, ressamalara güzel sermaye olabilecek küme küme fukara evleri var. Vadiler kısmen bu ahaliyi besleyen bostanlar, bahçeler ile muhâttır.

Bu köyler iki nev'i olub iki suretle meydana getirildiler. Nev'-i evvel ki, en az hoşhâl olanıdır, pek uzun bir müddetten beri mevcuttur. Bu kısım köyler, balıkçılığın ihtiyacâtı, balıkçıların tezayüdü ilcââtıyla peyderpey vücuda getirilmiştir. Nev'-i sâni ise, ağniyânın maiyeti halkı tarafından tesis edilmiş köylerdir: Kâhya evleri, ağa evleri, çerâğ edilmiş halâik ve hâdim evleri.. Bütün bu hizmetçi zümresi, kendilerini efendilerinin sırasına koymağa cesaret etmediklerinden yavaş yavaş balıkçıların eserine ittibâ' ettiler. Ve rutubete haris olan küberâdan daha çok yaşıyorlar.

Anadolu sahilinde en rağbet kazanmış müntahab yerler Beylerbeyi'nden başlayarak ve son iskeleden evvel bulunan Beykoz'a kadar imtidâd eder. Avrupa cihetinde ise kibâr mahallâtı Ortaköy'den başlar Büyükdere'ye kadar mümted olur. İmdi öte tarafında veyahut nefsi-i İstanbul'a veya Üsküdar'a doğru beri tarafında bulunan evler mıntıka-i mümtâzeyeye dâhil addolunmazlar. Boğaziçi'nde kâin bir ev, ale-l-husûs âtîde mezkûr iki şartı câmi' olmadıkça ihrâsiyet ve nâm edemez: Anadolu Hisarı ile Rumeli Hisarı'na önden veya yandan nâzır olmak, poyraza ma'rûz bulunmağa vaktiyle olduğu gibi zamanımızda dahi, fakat zamanımızda maziye nispetle pek de o kadar umumî olmayarak, zât-ı şâhânedan adi memurlara varıncaya kadar herkes, yazın ilk sıcakları bastığı gibi şehri terk edib yalılara yerleşmek üzere Boğaziçi'ne şitâbân olur. Sonbaharın hulûlüyle beraber yeniden konağa göç edilir.

Türk itiyâdâtında mühim bir mevki' işgal eyleyen göç hakkında bir iki söz söyleyelim. Bu nakl-i hâne hayli masrafa mütevakkıf olduğu gibi ev eşyasını da harab ve berbat eder. Fakat iş bununla kalmaz. Göç o mahût hizmetçilerimiz için de ahzâlarını soymaya güzel bir fırsattır.

Düşününüz ey kâriât-ı muhtereme!.. Bu göç dolayısıyla, bazı minderlerinizden mâ-adâ bütün esâs-ı beytiyeniz, bütün sevgili eşyanız senenin altı ayını şehirde ve altı ayını Boğaziçi'nde geçirmeğe mahkûmdur. O eşya pazar kayıklarıyla, öküz arabalarıyla nakledilecek!.. Bu nakil esnasında şikest ve harab olanlar ne kadar çoktur biliyorsunuz.

Bu veylin itiyâdıyla İstanbul'un o kadar kesîr olan yangınları bütün servet ü sâmânımızı belh ü mahvediyorlar. Bu afet ile o itiyâda hiçbir şey dayanamaz. Mücerret bu satırları yazanın hemen saray kadar büyük üç kıt'a evi tamamıyla tu'me-i lehîb oldu.

Dünyada pekiyi olan her şey gibi Boğaziçi hayatı Osmanlılar için muzır oldu. Nitekim İstanbul'un fethi dahi aynı suretle netâyic-i meş'ûme tevhit etti.

Her ne vakit ki bir millet, geçirmekte olduğu devrin ihtiyâcâtıyla münasib birtakım fezâil-i cedîde bil-iktisâb temâyülât-ı kadîmesi ta'dîl ve tebdil eylemez, komşuları ve a'dâ-yı tabîyesi kadar kendisini temdîn ve tehzîbe çalışmaz, ulûm ve fûnûna hor bir nazarla bakıp nimet-i uzmâ-yı maârif ile olmakla cehd-i sa'y etmez, ve ale-l-husûs hasâil-i cemîle-i asliyesini kaybettiği hâlde kuvâ-yı cedîde istihsal iktisabına ciddi bir surette müteşebbis olmaz.. O millet için muvazeneyi tamamıyla kaybetmek bir emr-i zarûrîdir.

Ev halkı miyânında kadınların kesretiyile mütevâfik olarak Boğaziçi'nde imrâr olunan o hayât-ı rehâvetkârâne bittabî Osmanlıların temâyülât-ı cengâverânelerini imha etti.

Boğaziçi'nde geçirilen ömr-i lezîz kadar hiçbir şey, insanı o derece sermest-i huzûz olarak atâlet ve rehâvete sevk edemez.

Yazın şehirde bütün bir halk, güneşin kızgınlığı altında yanıp kavrulurken, Paris'te, Londra'da, Berlin'de, her yerde şiddet-i harâretten nefes alınamazken, yalısının penceresinde oturmuş olan bahtiyarın cildini serin, müferrih bir nesîm-i latîf okşar. Kendisi, gecelik arkasında olduğu hâlde bir tarafa uzanmış, zihninden fevc fevc hayâlât gelip geçiyor, fakat esasen hiçbir şey düşünmekle meşgul değil... Sular,

mavi akıyor nesim, latif ve mu'tedil esiyor. Rüzgâr altında, uçar gibi ilerleyen kayıkların beyaz yelkenleri, beyaz martı kuşlarına rekabet ediyor. Bunlar yegâne alâim-i hayâttır. Bu sükûnet-i lâciverdîde her şey bir hâb-ı nûşîn-i atâlete varmış; güya ki faâliyet-i beşeriye tenvîm edilmiş, hiçbir şeye imâl-i zihn edilmek yok; saatler, günler, aylar, seneler geçer; fakat mevki'in bu hüsn ü letâfet-şümârı azalmaz. Şayet miyânelerinden birisi, kendimizi milel-i müttehidenin seviyesine i'lâ için yapılacak şeyler olduğunu anlar da ibrâz-ı faâliyete teşebbüs ederse diğerleri ona der ki: Buna ne hacet! Bizim şu hâlimiz hoş değil mi? Iyş ü nûş edib, sürûh [?]-ı ferâh-bâl ile avâkıb-ı umûra muntazır olmak! Hakâik-i maddiye ile it'âb-ı zihinden ise evâhire vakf-ı hulyâ etmek daha iyi değil mi?! Bahtiyar onlardır ki böyle bir hayatla yaşar ve böyle bir memât ile ölür: Muntehada, saâdet-i ebediyesi ile cennet vardır... En dilgüşa hadâik, en payidar lezâiz ve huzûzâtı hep orada...

İşte hep buna mebnidir ki biz, güçlüğe tekemmül ediyoruz; biz ki tekemmüle o kadar isti'dâdımız var hakiki hayât-ı ebediye orada ise, burada her şey fani ise ihtiyâr-ı meşakkat, elkâb-ı nefis, cehd ü gayret, istihsal, tamir ve ihyâ bütün bu şeyler neye yarar!

Şu suretle düşünen vatandaşlarım hakikaten kuvve-i muhayyireden mahrûmdur. O Müslüman ki medeniyetin niam ve kavâidine nazar-ı nefret ve hakaretle bakar ve refah ve saâdeti, servet ve sâ mânî, ziynet ve mükemmeliyeti uşb addeder, o adam nebiyy-i a'zam ve muhteremimizin evâmir ve telkinâtının hakikatinden gafildir.

“Hazret-i Muhammed çadırda ikamet buyuruyordu. Biz de onun gibi yapmalıyız. Ve illa rızasına muhalif hareket etmiş olunur” demeyiniz. Bu bir hatâ-yı azîmdir. Hazret-i fahr-i kâinât refâhiyet-i beşeri, cehd ü gayreti, umûr-ı âlemin tensîk u ıslahını men' ve takbîh buyurmadı. Bilâkis!... Fakat biz medeniyet-i hâzıradan ne kadar uzak isek hakikat-i Kur'âniye'den de mütebâidiz. Fenalık oradadır!

Siz ey Boğaziçi'nin mûmâs-ı gûnâgûnu, payidâr olunuz. Buzlu şerbetler, leziz meyveler.. Dünyanın en nefis çilekleri, bî-hemta envai üzümler, bulutsuz semâ; siz hepiniz payidâr olunuz. Lâkin, ey aziz kardeşler, terakki-i temeddünün memleketimize gelmesine mâni olmayınız: Takarrüb-i ilallâh, teâlî ile olur.

Mesîreler

Bir müddetten beri Boğaziçi'nin bazı sekencesi, peyderpey ta'dîl ve tebdîl-i âdât etmekte iseler de mesireler yine o eski mesirelerdir.

Göksu Boğaziçi'nin orta yerinde bulunduğu gibi kendine mahsus birçok mahâsin-i tabîiyeyi de cami' olduğundan cum'a günleri oraya gidib gezmek bir âdet-i kadîmedir.

Leb-i deryâda şirin, zarif bir çayır; canibeyninde iki küçük su, ki bir cereyân-ı latîf ile ve fakat muhterizâne bir surette gelip Boğaziçi'nin mehabetli akıntısına dökülür. Çayırın orta yerinde beyaz mermerli, oymalı, ziynetli bir saray ki zengin bir gelinin libas-ı mutarrızına müşabih. Sarayın yanı başında kubbeli ve dört cepheli bir çeşme ki şark usûl-i mimârîsinin bir bedâ-i kemâli olan Ayasofya'daki çeşme-i dilârânın bir enmûzec-i sagîri

(Mâ-ba'dı var)

ON SEKİZİNCİ ASIRDA “TÜRKLERİN RESSAMLARI”¹³⁶

[MösyöBub,Sa.11,1909/1325,s.1151-1165]

(Fransa sefareti müsteşarı Mösyö Bub cenablarının bir eserinden mütercemdir)

Gonkurların Çin'den bahsettikleri zaman kullandıkları tabirle on sekizinci asırda Türkiye bir aralık “mecâmi-i garâibden biri” hâlini iktisab eylemişti.

Tezyînât-ı şarkiyenin devr-i mebhûsun tarz-ı tersîmi üzerine icra ettiği tesiri irae etmekten ziyade, zannımıza kalırsa birinci defa olarak, Fransız san'atkârlarının bazı âsârını cem'etmeği, ve on sekizinci asrın en meşhur artistlerini “Türklerin Ressamları” olmağa sevk eden esbâbı teşrih ve tavzih eylemeği câlib-i merâk bulduk.

Şüphesiz, *Van Mor* gibi hayatının otuz senesini İstanbul'da geçiren bir ressamın, hayât-ı şarkıye safahâtını tasvir eylemesi mûcib-i hayret değildir; *Leyotar* ve *Favari*'nin şarkta hîn-i ikâmetlerinde müşahede ve tetkik eyledikleri tipleri umuma teşhir etmeği arzu edişleri dahi bâdî-i istiğrâb olamaz. Fakat *Parsol*, *Latur*, *Koşen*, *Lankra*, yahut *Vanlu* gibi memâlik-i şarkiyede asla seyahat etmemiş olan

¹³⁶ Türklerin Ressamları. Les Peintres de Turcs tercümesidir.

ressamânın âsârında acaba neden o kadar sultanlara ve sarıklı eşhâsa tesadüf olunuyor?

İşbu san'atkârânın bazısı modellerini, On Beşinci Lui'nin hengâm-ı hükûmetinde iki defa Paris'e gelip Osmanlı padişahının ihtişâm ve garâbet-i debdebesiyle gerek sarây-ı kralî erkânını, gerek pâyitaht ahalisini müstağrak-ı beht eden heyet-i sefâretlerde görmüşlerdir. 1714'deki İran elçisinin ressamı olan *Kuapel*, 1721 senesinde Fransa'ya gelen Türk sefâretinin hatırasını nakş u hıfza memur edilmeğe en münasib idi. Ve fi-l-hakika, o zaman intişar eden Merkür gazetesinde, mûmâ-ileyhün, sefir-i Osmânî Mehmed Efendi'yi kralın kabul edişini musavvir bir tablonun nîrengini nâib-i hükûmete takdim etmekle tanzif kılındığı görülüyor. 1778 senesine kadar Mösyö *Burla dö Monterdun*'un koleksiyonunda mevcut olan *Kuapel*'in bu tablosu acaba bil'âhire ne oldu? Mezûniyet-i lâzimeyi ba'de'l-istihsâl *Justina*'nın, kral tarafından ihsan edilen dört yüz liraya mukabil, yaptığı resim ile yine murahhas-ı sultânînin, altı yüz lira bedel ile, *Piyer Gober* tarafından tersîm edilen tasviri nerededir? Osmanlı elçisinin yalnız başını gösteren ve *Fransuva Lömuan*'ın pastel ile yaptığı ve Mösyö *Lambror*'un meşhur odasını senelerce tezyin ettikten sonra 1773 senesinde satılan tablo nerede bulunuyor? Asıllarına mutabık tarzda Mösyö *Dulen* tarafından tersîm edilen ve Bâbîâlî sefirinin mahdumuyla beraber Hotel Dezenvalid'de Fransa Harbiye nazırı *Löblan* tarafından suret-i kabûlünü musavvir olup 1738 senesi resim salonunda teşhir kılınan tablo acaba hangi müzenin tavanında sürükleniyor?

Parosel tarafından Mehmed Efendi'nin taht-ı riyâsetindeki heyet-i sefârete tahsis edilen tesâvîr, sâlifü'z-zikr âsârın bir hüsn-i tesâdüf neticesiyle meydana çıkacağını me'mûl ettiriyor. *Parosel*'in hayât-ı husûsiyesini yazan muharririn kavline nazaran, 21 Mart 1721 tarihinde Paris'te temaşa edilen âlây-ı vâlâ-kadr tersîme salih ve ufak bir şey olamaz. Müşâ'sa' elbiseler iktisa etmiş olan heyet-i Osmâniye-i sefâretin bazıları pek kıymetdâr eyerli atlar üzerinde yürüdükleri ve bazıları da hâkân-ı şark tarafından Fransa kralına ihdâ edilen cins ve güzel bâr-gîrleri tuttıkları hâlde teşrifât memurlarını takib ediyorlar; arkalarından da İsviçre, Fransız muhafaza taburları, kralın maiyeti efrâdı, müşirler geliyordu. *Parosel*'in bu vesileden bil-istifade yaptığı müteaddit resimler, kendisinin işbu mevzû-ı âlî ve garâbet-nümâ ile

ne derece kesb-i ünsiyet eylediğini gösterir; hattâ heyet-i sefâretin *Tovileri*'ye vürûdunu musavvir olarak yaptığı tablo o derece mazhar-ı rağbet ve teveccüh oldu ki bunun kral tarafından mübâyaa edileceği muhakkak addolunuyordu. Fakat efkâr-ı hilekârâneneden azâde ve eâzıma karşı yapılan muamelâtta ittihazı zarurî tedâbir ve ihtimâmâta gayr-i vâkıf olan *Parosel* irtikâb ettiği küçük bir hata neticesiyle *Dük Danten*'i kendisinden soğutmuştu. O, iki tane nireng hazırlamıştı; bunlardan biri büyük ve adeta itmâm edilmiş idi ki bir odaya ta'lik olunacak tablolardan olabilirdi. Bunu, Mösyö *Danten* pek ziyade beğenmiş ve medheylemiş ve kendisine itâ kılındığı takdirde mahzûz olacağını bu suretle ressama zımmen ifhâm etmiş idi. Lâkin Mösyö *Danten*'in efrâd-ı maiyeti (*Parosel*)'e o derece vâzihâne ızhâr-ı metâlib eylediler ki ânîfü'l-beyân iki nirengi onlara kaptırmamak kâbil olamadı. Bundan mütevellit adem-i memnûniyeti, sanâyi-i nefîse nâzırı olan *Danten*, ketme muvaffak olamadı; ve mebhûs tablonun sarây-ı kralîye alınması; ve adeta eskimiş krokilerinden bil-istiâne resim yapması zımnında (*Parosel*)'in davet edilmesi için birçok zaman beklemek icab etti. Kendisine üç tablo sipariş ettiler; bunların ikisi vücuda geldi; 1746 senesi resim salonunda teşhir edildikten sonra (Versay) Müzesi'ne tevdi' olundu.

Gerek bu tablolar, gerek bunlardan bil-istinsâh imâl edilip (*Goblen*)'lerde muhafaza kılınan halılar, sefir Mehmed Efendi'nin Paris'e sûret-i duhûlünün, kendi muasırîni için ne kadar cazibedâr ve dilrübâ olduğunu irae etmektedir. (*Sen Simon*) bile hatıratına bu vak'aya dair tafsilat derc eylemeği münasib gördü. Aynı keyfiyet için nâib-i hükûmetin annesi kızına yazdığı mektupta bervech-i âtî idâre-i kelâm eyliyor: "Bütün saray erkânı içinde, geçen pazar günü şehrimize muvâsalat eden heyet-i sefâreti (*Palas Rövyal*)'de seyretmeğe gitmeyen yalnız ben kaldım. Kral bile Mareşal *Bofler*'in balkonundan onu temâşâ eyledi. Oğlum ile gelinim, grandüşesin nezdinde; hafîdim, müsketerler kumandanının evinde; Madam *Ladüşes* mahâdîmiyle beraber, Prens *Depiney*'in hanesinde; Prens *Konti* dahi, Düşes *Dörohan Şabo*'nun ikametgâhında bulunuyorlardı. Hâsılı görüyorsunuz ki benden başka herkes seyre şitabân olmuştu..." Birkaç gün sonra gönderdiği mektupta dahi şunu ilave etmiştir: "Şimdilik, yeni bir (alaturka) modadan bahsedildiğini işitmedim; fakat belki de benim malumâtım olmaksızın böyle bir moda mevcut olabilir; çünkü böyle şeyleri ben pek uzaktan takib ederim."

Ânifü'z-zikr mektupların muharriresi, an-asl Almanyalı bir prenses idi. Paris'te yaşarken kendisini ihâta eden cemiyeti öyle bir nüfûz-ı nazar ve şiddet ile tetkik eylemişti ki Türk heyet-i sefâretinin payitahtta ikameti Fransızları lakayt bırakmayacağını pek âlâ bilirdi. Parisliler, hiçbir zaman, ecânibe ibrâz-ı muhabbet eylemekten geri durmamışlardır. Hattâ denilebilir ki onların târîh-i fart-ı meserretlerini tekrar tanzim etmek için, bir ânın sâika-i hevesiyle libas ve serpûşlarına icra ettikleri tebdîlât, takib eyledikleri modaları nazar-ı teftîşten geçirmek kifayet eder. Maa-mâ-fih murahhas-ı şehriyârînin birkaç ay mütemadiyen iktisab eylediği rağbet ve şöret; alaturka modaların mer'iyetinden ileri gelmiştir farz edilemez. Onun haiz olduğu nüfuz daha ciddi, bıraktığı izler daha sâbit idi.

Bu devir esnasında bir Türk Fransa'da mutlaka mazhar-ı hüsn-i kabûl olurdu. Hâlbuki birkaç sene mukaddem keyfiyet beraks idi. O zamanlar şark, bir meydân-ı vegâ-yı dâimî telakki olunuyor; orada seyahat edenler yalnız âsâr-ı atıkaya atf-ı nigâh eyliyorlar; garâbet-i hayât ve telebbüsü nazardan dûr tutuyorlar; ve bütün tebaa-i Osmâniye'ye dîn-i Nasârâ düşmanı gözüyle bakıyorlardı. Hattâ On Dördüncü Lui'nin hengâm-ı hükümrânîsinde birkaç kere Fransa'nın ehl-i salîb muhârebâtını ihya ile İstanbul surları üzerine yürüyeceği zannedildi; zira Fransız elçisi o sırada Dersaadet'te dûçâr-ı hakâret olmuş; sultân-ı Osmânîyâ'nın murahhası dahi Versay'da saray erkânının hedef-i tezyîfâtı olmuş ve Fransa'da müddet-i ikâmetinin, Burjuva Jantilom piyesindeki merâsim-i Türkiye gibi hatırasından başka bir eseri kalmamış idi.

Münâsebât-ı siyâsiye bil'âhire tebeddül eylediğinden Fransa kralı, Türk padişahının yine müttefik-i sâdıkı olmuş idi. Artık Devlet-i Osmâniye'nin mahvına vesilecû olmadıktan başka onu her zaman müdâfaaya şitâb ediliyor; ve *Volter*'in nüfuzuyla Hazret-i Muhammed (A.S.)'den, Kur'ân-ı azîmü'ş-şândan bahse müsâade olunuyordu. Zaten *Kont dö Bonval Paşa* ile Ayşe Hanım'ın sergüzeşt-i acîbânesine meftûn olarak Türkiye'ye rabt-ı kalb eden sarây-ı kralîde birçok kişi var idi. Dîlfirîb, hüsnâ Çerkes hanımının hamisi sefir *Feryol* ve taallukatından mâ-adâ lutf-ı kralî ile yirmi beş seneden beri İstanbul'da hizmet-i sefârette kullanılan daha birçok aileler var idi. Hepsisi, şarktaki ikametlerinin hatırası olmak üzere, memleketlerine avdetlerinde, birtakım eşya getirmişlerdi. Bazısı getirdikleri esliha-i şarkıyeyi krala

takdim ve ihdâ eyliyor; bir kısmı, satın aldıkları kumaşlar ve elbiselere bürünerek kendilerinin Türk kıyafetinde tasvirlerini yaptırıyor; veyahut bu suretle tebdîl-i câme ederek ahibbâsıyla latife ediyor; diğerleri de huzûr-ı şâhâneye kabullerini musavvir tablolar gösteriyorlar; veyahut şarkta ikametgüzîn ve kralın ressamı olan (*Jan Batist Van Mor*)’un pek ra’nâ bir tarzda tersîm eylediği hayât-ı mahalliyenin safahât-ı adâdesini irae eden tablolarını ibrâz eyliyorlardı. Hattâ bu tabloları sefir Mösyö Dö Feryol “estamp” şekline koyarak nüsha nüsha çıkarmış ve saray erkânına satmıştır.

Binâen-aleyh böyle hisler taşıyan bir cemiyetin 1721 senesinde Fransa’ya giden Türk heyet-i sefâretini hüsn-i kabûl edeceği bî-iştibâh idi. Usûl-i teşrifât mucibince huzuruna çıkan zâdegân ve eâzımdan gerek harekât, gerek libaslarıyla pek farklı olan bu ecnebî sefâretini görmek genç kralın hoşuna gittiği anlaşılınca sefâret-i mezkûreye daha ziyade şenlik yapılmağa başlandı. Zaten Mehmed Efendi böyle bir hüsn-i kabûle layık idi: Düşes *Durlean*, kendisini görmek için gelen saray kadınlarına Mehmed Efendi’nin nasıl muamele ettiğini ve kendisine gösterilen şeylerden istifade ve telezzüz etmeği nasıl bildiğini hikâyeye ettikten sonra: “Bu kadar şey anlayışına bakılırsa, onun mümtaz ve kibar bir adam olduğuna hükmetmek lazımdır” diyor. Sefir-i mûmâ-ileyh, ressamların hücre-i iştigâllerini ziyaret ettiği gibi kendisinin huzûr-ı kralîye kabulünü musavvir büyük tablonun hîn-i tersîminde dahi *Fuapel*’in evine gider ve model gibi dururdu. Resminin hitâmında bakar üzerine hakkedileceği zaman kendisine gösterildikte Fransızca olarak “Pek güzel olmuş” demesini de bilirdi. Tasvirini yaptırmaktan imtina etmemesi etrafındakileri pek mütehayyir bırakıyordu. Bu devrin Müslümanları pek müsamahakâr davranıyorlardı; o zamanlar Bâbîâlî ricalinin ve onların tevâbiinin tasvirlerini yapmak hususunda bir ecnebî san’atkârının ne kadar nâil-i müsâade ve suhûlet olduğunu anlamak için *Liotar*’ın resimlerini gözden geçirmek kifayet eder. Mehmed Efendi dahi bu kabîl adamlardan idi. Cezâir-i Bahr-i Sefîd’de geşt ü güzârı esnasında tesadüf eylediği güzel kadınların resimlerini yapmaktan lezzetyâb olan bir kaptan paşa gibi Mehmed Efendi dahi, müzeleri, kütüphaneleri, ziyaretinden ve kralın muallimesi meşhur Madam *Mobuva*’dan aldığı derslerinden sonra müsait zamanlarında oğluna resim tadrîs ettirmeğe gayret ettirdi. Bu genç Osmanlı, fenn-i tersîmdeki hüsn-i tabîatını, İstanbul’a avdet ederken götürdüğü Matmazel *Dö Şarole* ve Madam *Dö Polinyak*’ın tasvirleriyle ispat etmiştir. “Padişah, onları görür görmez almış, hazinesine

koymuştur, onlardan bir dakika ayrılmak istemiyor.” Bu vak’ayı muhâbere-i resmiyesinde zikreden Fransız sefiri, On Dördüncü *Lui* zamanında Fâs emiri tarafından Matmazel *Dö Konti*’ye gönderilen heyet-i mahsûsayı ihtar ediyor; ve ecille-i ricâl-i Osmâniye’den birinin yakında Paris’e gidip sâlifü’l-beyân prenseslerden birinin dest-i izdivâcını talep etmesini kabil görüyor.

Mehmed Efendi’nin iktisab eylediği hüsn-i sıyt [?], az zaman zarfında bütün Osmanlılara teşmil edildi. Onunla o kadar meşgul oluyorlardı ki onu gönderenlere de atf-ı dikkat etmek icab ediyordu. Merkür dö Frans gazetesinde İstanbul’dan mevrûd birçok mektub neşrediliyor; ve şarkın tarihine, siyasiyâtına, ahlâk ve âdâtına dair kütüb-i adîde tab’olunuyordu. Sonra, 1714’te Rızâ Han’ın sefâretinden sonra *Monteskiyö*’nun te’lif eylediği << Acem Mektupları >> nâm eseri takliden << Türk Mektupları >> isminde bir kitap tahrir ve neşrolundu. Bu kitapta güya Türk kadınları Paris’te duydukları ihtisâsâtı kendi saray arkadaşlarına bildiriyorlar; ve Mehmed Efendi’nin birtakım hayalî kitapları sergüzeştlerini kayıt ve Paris’lileri pek de şâyân-ı tefâhür olmayan bir tarzda tasvir eyliyorlar. Türkler, bu suretle, romanların en mühim eşhâsı sırasına geçmiş oldular: Merdümgirîz, vahşi korsanlar; saraya hapsedilmiş genç esir kızlar; odalıkları kaçırın cesur, cür’etkâr süvariler; kıskanç fakat aldatılmış ağalar; haremın safdil bekçileri; pek marifetli hizmetçiler; işte yalnız isim ve kisvesi şarklı olan bu eşhâs, on sekizinci asırda pek ziyade rağbet edilen tasvîrât-ı şehvâniye ve münâsebât-ı âşıkâne ile memlû kitapların esas ve zeminini teşkil ediyordu.

1721 senesinden itibaren pek çok intişar eden Türklere ait bu romanlar miyanında “Mehmed Amm-zâdesi” ve “Sedir” unvanını taşıyanlardan el’ân bazen bahsedilmektedir. Hâlbuki “Mahmûd, Bir Hikâye-i Şarkıye (1729)”, “Râsime yahut Gürcü Güzeli (1735)”, “Ebû Müslim yahut Hakiki Dostlar, Hikâye-i Türkiye (1737)” namındaki kitaplardan bugün hemen kimse haberdâr değildir. Bir heves-i ânîye tebean yazılan işbu âsâr, modaların sebatsızlığı, televvünü netice olarak, adem-âbâd-ı nisyâna atılmışlardır.

Maa-mâ-fih bu devrin başka eserleri, şahitleri kalmıştır; 1735 senesinde opera tiyatrosunda (*Rambo*)’nun mevki’-i << âlîcenâb-ı temâşâyâ koyduğu Türk >> piyesi elde bulunmasa bile şarkın o zamanlar san’atkârlar üzerine icra eylediği cazibeyi ispat etmek için Vandum Meydanı’nda kâin Mösyö dö *Bulluni*’nin

hanesinin tezyini maksadıyla (*Lankra*) tarafından tersîm edilen << Âşık Türk >> levhasını görmek kifayet eder. Hattâ Encümen-i Dâniş bile mezkûr san'atkârâna << Zendostâne Eğlenceler Ressamları >> unvanını vermiştir.

(*Lankra*)'nın eserinde –zîrdeki ebyâtı pek nazikâne söyleyen– o latif sarıklıyı sanki muhik göstermek için *Laju* dahi sarây-ı ihtişâm ve tantanaları arasında aşk ve (muhabbete) karşı ihrâz edilen muzafferiyâtı tasvir ediyor idi.

Bu vahşi iklimde bile muhabbet, kalbime en müthiş darbelerini vuruyor ve kitaramla mütemadiyen teganni ettiğim iştiliyor; o kadar halîm görünen bu çocuğa lanet olsun! O bizden yüz defa daha ziyade (Türk'tür).

1740 senesi resim salonunda teşhir edilen sâlifü'z-zikr tablonun tavsifâtı bir kitapta münderiç bulunduğundan buraya kısmen naklediyoruz: “Etrafi oymalı olan bu tabloda bir bâğ-ı safâ tasvir edilmiş; yere yayılmış bir Türk halısı üzerinde padişah bulunuyor; yanında bir harem ağasının koluna ittikâ eden bir hanım sultan arz-ı endâm ediyor; ve tâ uzakta heykelli, çağlayanlı bir korucuk rûnümâ oluyor.” Fakat eşhâs-ı şarkiyenin (*Laju*)'nun levhalarına nasıl tersîm edildiklerini << Padişahın Tahtı >> ve << Sultan Hanımın İstihmâmı >> nâm tablolar irae eylemektedir: Eşhâs-ı mezbûre, ressamın tasvir ettiği manzaraların etrafında içtimalarından lezzetyâb olduğu binlerce tezyinâta bir mütemmim-i zarîf hükmünde kalıyordu.

Kont Ganey'in 1874 senesinde (*Pale Bourbon*)'da teşhir ettiği iki latif levhanın muharriri başka bir tarz-ı idrâk ve tasavvur takib ediyor. Katalogda bu levhalar (*Löprens*)'e atfolunuyordu; zira on sekizinci asırda tersîm edilip şarklıları gösteren her tabloyu ona atfetmek âdet olmuştur. Her ne kadar (*Löprens*) Rusya'da müddet-i medîde-i ikâmetinin hatırası olmak üzere birçok tablolar yapmış ve Moskofların ahlâk ve âdâtına dair albümler neşreylemiş ise de şarka seyahati asla vâki' olmamıştır. Bu ressam hakkında tedkîkât-ı amîkada bulunan Mösyö (*Hedü*)'nün de netîce-i mütâlaasında *Löprens*'in şarktan mülhem bir eserinden bahsetmesi de iddiâ-yı sâbıkımızı müeyyettir. Halılar üzerine gelişgüzel uzanmış işvebâz odalıkların arasında sâhibkırân-ı memâlik-i Osmâniye geziniyor, ve elinde tuttuğu mendilini, bu nişâne-i saâdet-mev'ûdeyi, mes'ûd-ı intihâb-girdesine atıyor, o da, ızhâr-ı meserret için, cilvekârâne rakediyor. İnsan bu hâli tahayyül edince << Âşık Türk >>'ün sanki mütemmimi olmak üzere (*Nikola Lankra*)'nın tersîm eylediği

<< Rum Dilberi >>'ni de o odalıkların bir refikası telakki etmek istiyor. Zaten bu nazik, zarif mahlûkların alâim-i vechiyeleri birbirlerine müşâbih, letâfetleri de aynı değil mi? Birisine tuhfe edilen bu kıt'a hepsine şâyân-ı takdîm değil midir?

Ey hüsn-i tâze, sizin esâretiniz
Kulûbu teshîr etmenize mâni olmuyor.
En vakur hükümdârlar bile size ta'zîm-i ihtirâm ediyorlar.
Sırf sâhir gözlerinizin kuvvetiyle
Gâliblerinizi mağlûb ediyorsunuz.

Fakat bu levhaya bakarak, aralarındaki müşâbehete rağmen, onu ne (*Lankra*)'ya, ne de (*Vato*)'ya atfetmemeli. Mösyö *Dimye* onun musavvir-i hakîkisini bulmuştur ki o da *Kristof Hue*'dir. Hotel dö Strasburg ve Şato de Şan'ı hayvan ve sair fantazyâ resimlerle tezyîn eden mûmâ-ileyh dahi Türklere ait tasvirât icrasından kendisini men'edememiştir.

Bu nev'i tablolar, demek mazhar-ı terğîb oluyordu ki Almanya hânedân-ı hükümdârleri nezdinde maharetini teslim ettirmiş olan (*Şmid*) 1736 senesinde Paris'e muvâsalatında en evvela (*Pol Lankra*)'nın << Âşık Türk >> ve << Rum Dilberi >> namındaki eserlerini hakketmekle teşhîr-i san'ata başlamıştı. Aynı zamanda İtalya'dan avdet eden (*Karl Vanlu*) dahi modaya ittibâ' ve ilk tersîm ettiği eserindeki eşhâsı Türk kıyafetinde tasvir eylemişti. Zaten Roma'da bu yüzden kazandığı muvaffakiyet, onu teşcî'e kâfi idi. Şehr-i mezkûrda iken, bir İngiliz asilzâdesi için bir tablo yapmıştı. Bu tablo, tuvaletini yapan bir şark kadınına irae ediyordu. Ressâm-ı mûmâ-ileyhin hayât-ı husûsiyesini yazan muharririn kavline nazaran, vaziyetin letâfetinden, ten renginin zarâfetinden, hutûtun inceliğinden, kumaşların ve mütemmimât-ı sâirenin güzelliğinden nâşî pek hoş bir tablodur. (*Didero*)'ya nazaran ise, tablonun şöhretini yapan ve garâbetini teşkil eden, kadının bacağına bir bilezik takmış bulunmasıdır. Fakat 1737 senesi resim salonunda teşhir edilen diğer iki tabloda (*Vanlu*) ızhâr-ı garâbete çalışmamıştır; eşhâsı şark kisvesi giymiş göstermekten maksat, o zamanki modadan bil-istifade, celb-i nazar-ı dikkat idi. Bu iki tablo: “Paşanın metresinin resmini aldırması” ve “paşanın metresine konser verdirmesini” musavvirdir.

Kendilerine giydirilen elbiselere, taşıtılan ayrı sarıklara, takılan kaba sakallara rağmen bu eşhas, hakiki Türklere benzemiyorlardı. 1721 senesinde görülen modeller unutulmak üzere idi ki 1742'de Fransız san'atkârânı yeni modeller müşahede eylemek fırsatına nail oldular; bunlar, evvelkilerinden belki daha garâbet-nümâ idi.

Târîh-i siyasiyâta ender görülen bir tesadüf olmak üzere, yirmi sene mukaddem Paris'lilerin çocuk iken gördüğü Mehmed Efendizâde Saîd Efendi'ye bu defa hizmet-i sefâret tevdî' olunmuştu; mûmâ-ileyh gerek Paris'te, gerek Versay'da birçok rüfekâ-yı kadîmesini bularak onlara birinci seyahatinden müstefid olduğunu ispat etti.

İstanbul'a ilk defa olarak fenn-i tıbbâti ithal eden bu muhibb-i ulûm ve sanâyi' Osmanlı'nın kral tarafından kabul edilmesini musavvir (*Koşe*)'nin meşhur tablosunun hakkedilmemiş olmaması cidden sezâ-yı eseftir. Çünkü Saîd Efendi bu suretle herkes tarafından tanınmış olacaktı; nâmı da (*Koşe*)'nin ismi gibi payidâr kalacaktı. Bahsettiğimiz tabloyu görmek saâdetine mazhar olanlar, onun on sekizinci asırda Fransız san'atkârânının meydana çıkardıkları eserlerin en mükemmellerinden biri olduğunu mu'teriftirler.

Bütün âile-i kralî ile beraber On Beşinci *Lui*'nin işgal ettiği tahtın önünde arz-ı ta'zîmât eyledikten sonra mevki'-i mahsûslarına çekilen meraklı ve mütecessis kibar kadınlar: nekre-gû ve müstehzi saray erkânı, asilzadegân arasından uzun elbiseli şarklıların, hükümdâra doğru, pür-ihтіşam ilerlediklerini hakkıyla tavsif etmek mümkün müdür? Heyet-i sefâretin kabul edildiği salonun feyz-i tezyînâtını, tâk-ı kralînin debdebesini tasvirde (*Koşen*)'in gösterdiği iktidar; Fransa kralının azametini, murahhas-ı sultânînin vakâr-ı ihtirâmkârîsini, şarklıların ifâde-i rûhiyelerini, bazılarının lâkaytlığını, birtakımının nefret ve istihkarını, bir kısmının da (Bunların Hristiyan oldukları muhakkaktır.) kendilerini gösterdiklerinden dolayı hissettikleri memnuniyeti, nüdemâ-yı kraliyetin vaziyetlerini tersîmde ibrâz ettiği maharet gayr-i kabil-i tariftir. İlk safta tersîm edilmiş olan ve arkalarından görünen nedimler, tavır ve hareketleriyle, Türkler hakkında teâtî eyledikleri bin türlü fikirleri ifham ediyorlar.

Sanki bu parlak resm-i kabûlden sıçrayan tasa'udât-ı esrârâmîz, Versay Sarayı'nda icra edilen merâsim-i mûmâsilenin en müşâ'şa'larından biri olduğunu

unuturmamak için, kasr-ı mezbûrun tahta oymaları üzerinde hafif resimler bırakmıştır. Bu resimler gâh hakikat-cûyâne, gâh heves-ber-endâzâne yapılmıştır. Orada garp tarz-ı mimârîsinde imâl edilmiş müzeyyenât arasında Türk kıyafetine girmiş küçük esâtîrî âliheler birbirleriyle oynuyor; ve ellerinde tuttıkları madalyonlarda bazen mübtelâ-yı garâm ve dalgın, bazen cengâver ve muzaffer paşalar, dilfirîb odalıklar, ve hâtîrât-ı şarkıye görülüyor. Bazı kimselerin (*Fragonar*)’a attettikleri bu levhalar şimdi öteye beriye dağılmışsa da Saîd Efendi’nin resmi Versay’da el’ân mahfûzdur.

Saîd Efendi’nin bu tasviri, (*Ave*)’nin eser-i çîredestidir. 1742 senesi resim salonunda teşhir edilen bu eser, pek büyük bir rağbet ve muvaffakiyet kazanmıştır. Bu tabloda kisvenin teferruatı pek güzel tedkik edilmiş ve sefir-i Osmânî’nin sâhib-i zevk ve terakkiper ver olduğunu gösterecek alâim gayet vâkıfâne tanzim edilmiştir.

Bu vakur, zahiren gayr-i mütehasis duran bu çehrede bir tebessüm-i istihzâ fark ediliyor; fi-l-hakika bütün Paris’lilerin cezb-i kulûbuna muvaffak olan; << Mehmed >> piyesinin mevki’-i temâşâyâ vaz’ını yevm-i âhere ta’lik etmeğe *Volter*’i icbâr eden, *Molyer*’in istihzalarına hedef olan vatandaşlarının sanki intikamını almak için tabîb-i husûsîsi (*Velasto*)’yu Fransa dârülfünûnu muallimlerine doktor tanıttıran ve bu unvanı merkuma bizzat huzurunda verdiren hep o Osmanlı değil midir?

Bu derece zeki ve nükteperdâz bir sefirin resmi, en muktedir fırçalarla yapılmışa layık idi. (*Latur*)’un pastel ile yaptığı resim maa-l-esef zâyî’ oldu. Tabîî, (*Fenuy*)’un tablosundan bil-istinsâh *Lion*’da (*Serokor*) marifetiyle hak ve Encümen-i Dâniş’çe dahi istihsan edilen tasvir, evvelkinin yerini tutamaz. O zaman münteşir << Merkür >> gazetesine nazaran Saîd Efendi, resmi yapılırken, ressamın karşısında sabır ve lütufkârlıkla isbât-ı vücûd eder, ve pek ziyade ibrâz-ı nezâket edermiş. Tersîm edilen tasvir dahi hakikaten mükemmel olduğundan mahzâ onu görmek için pek çok züvvâr sefirin hanesine gelirmiş; hattâ bazı şuarâ medhiyeler bile yazmış.

O esnada yazılan bu kabîl eş’âr el’ân mahfûzdur. Bunların içinde bir tanesi cidden zikre şayandır. *Kont dö Bonval Paşa*’nın, vefatından birkaç sene sonra, ressam (*Latur*)’a âtîdeki mektubu yazdığı tahayyül olunmuştur:

“Osmanlı sefiri hazretlerinin Paris’te takdir edilen resmi İstanbul’da dahi mûcib-i istihsân olduğu takdirde padişahın gerek kendisinin ve gerek gözdelilerinin çehrelerini lâyemut bir hâle koymak istemesi muhtemel değil midir.

Eğer bu ihtimal hakikat rengini alacak olursa bir mu'cize-i siyâsiye teşkil edecektir. Yalnız şunu itiraf etmeli ki saraya dâhil olmak biraz tehlikelidir. Hâlbuki orada hüsn ü cazibenin envaı, resim için en mahsuldâr bir menba' var. Fakat, *Latur*, sen o melekleri tersîm ederken acaba iffet ve faziletini nasıl muhafaza edebileceksin?"

Maa-mâ-fih böyle zarif modeller bulmak için, tâ İstanbul'a kadar ihtiyâr-ı zahmet etmek icab etmiyor. O zamanlar, hanım sultanların sanki hepsi Fransa'da idiler. 1742 senesi resim salonunda << Hizmetine Cariyeler Bakan Bir Sultan Hanımın Hamamdan Çıkışı >>; 1743 salonunda ise << Has Bahçede Gezen Sultan >> unvanlı iki tablo görülmüştü. Bunlardan birincisini (*Natye*) tersîm etmiş, ve *Matmazel Duklermun* modellik vazifesini ifâ etmişti. İkincisi (*Ave*) tarafından tersîm olunmuş, ve *Markiz dö Sent Mor* modellik etmiş idi. İktidar ve maharetini bu suretle tanıtmâğa muvaffak olan (*Ave*) bil-âhire kadınların pek ziyade nâil-i rağbeti oldu. Ezcümle *Markiz dö Bonak*, *Markiz dö Plümarten*, *Madam Maniyak* Türk kıyafetinde resimlerini yaptırmak arzu ediyorlardı. Fransa'nın bu nevî şereflipleri her gün tezâyüd etmekte idi.

Bunlar, resimlerini evzâ-ı muhtelifede aldırıyorlardı: Bilfarz hamamda iken, gezerken, sedir üzerinde gelişi güzel uzanıp kahve veya şerbet içerken; yahut odalarında raks, teganni ederken, kitara veya harp çalarken; cariyeleriyle halı imaline çalışırken ilh... Fakat bütün bu vaziyetlerle iktifa edemeyen (*Fransuva Buşe*) onlara yeni bir tane daha buldu. << Kitap Okuyan Sultan Hanım >> namındaki tablo, Boğaziçi'nde mütemekkin sultanları dûçâr-ı veleh edebilirdi. Hâlbuki Paris'te bunu hiç mûcib-i hayret görmediler. Bilakis (*Koşen*, *Ayzen*, *Gravelo*, *Flavaro*, *Halle ve Buşe*) gibi san'atkârların tezyîn ettikleri Türklere dair romanların bir hanım sultan tarafından kırâatini pek tabîf buldular.

Saîd Efendi'nin sefâreti alaturkaya böylece yeni bir revaç verince, bu moda diğer Paris'ten memâlik-i ecnebiyeye dahi intişar etti. Üstadları bulunan << Türklerin Ressamları >> eserine iktifâen ve bâhusus bir müddet İstanbul'da ikamet ettiği için Avrupa'da yörük kıyafetinde gezen ve göbeğine kadar sakal bırakan Cenevrelî (*Liyotar*)'ın harekâtına imtisalen, Roma'daki Fransız sanâyi'-i nefise mektebi şâkirdânı bir gün

hep Türk elbisesi iktisa eylediler. 1748 senesinde << Sultanın Kervanı >> namıyla tertip eyledikleri bir tebdil-i câme alayı –ki *Viyen*'in ıstampaları, *Barbu* ve *Marta*'nın resimleri sayesinde hatırası mahfûz kalmıştır– Türk modası lehinde yapılmış bir nümâyîş-i resmî kabilindendir. Kralın Türklere dair *Kovapel*'den bir levha istemesi ve Madam *Ponbadur*'un (*Karl Vanlu*)'ya kendisini sultan hanım kıyafetinde tersîm ettirmesi, bu modayı tamim etmişti.

1752 senesinde mebânî-i kraliye müdüriyeti tarafından 2400 lira tediye kılınan *Kovapel*'in tablosu, padişahın bir çadır altında oturub gözdeleleriyle kahve içtiğini irae ediyor idi. (*Kovapel*)'in terekesinde zuhûr eden bir resim, ihtimal ki bu tablonun nirengi idi. Fakat her ikisi de, şimdiki hâlde, zâyi'dir. << Padişah ve Kadın Efendiler >> unvanıyla *Marten*'in tersîm ettiği sulu boya levha dahi meydanda yoktur.

Madam *Ponbadur*'un (*Karl Vanlu*)'ya sipariş ettiği ve kendi yatak odasını senelerce tezyîn eyleyen üç tablo için talih müsait davrandı. 1889 senesinde Paris'te sekretanın kolleksiyonu satıldığı zaman << Kahve İçen Sultan >> ve << Halı İmâl Eden İki Sultan >> namıyla iki tablo müzayedeye konuldu. Birkaç sene mukaddem dahi << Kitara Çalan Sultan >> unvanlı bir tabloyu *Baron dö Havelt* satın almıştır. Bu sonuncu tablo hakkedilerek nüshası tezyit edilmiştir. İki evvelkiler dahi bütün koleksiyon meraklılarının rağbetini celbedecek bir surette tab'olunmuştur. (*Karl Vanlu*)'nun tabloları 1755 senesi resim salonuna ta'lik edilmiş idi. 1759 senesi salonunda dahi (*Jura*) << Bir Emir Dostu ile Mükâlemesi >> ve << Sarayda Çalışan ve kahve İçen Kadınlar >> unvanlı iki tablo teşhir eylemiştir.

1768 senesinin *Lua Halbu*'nun << Zendost Sultan >> ve << Gözde Sultan Hanım >> unvanıyla hakkettirip tab'ettirdiği iki levhanın asılları, (*Jura*)'nın safahât ve eşhâs-ı şarkiyenin tersîminde gösterdiği mahâret-i dakîkayı gösterir. Bu tabloların tarz-ı tasvîrleri, yine *Halbu*'nun ıstampaları sayesinde hıfzedilen (*Folson*)'un (Sultan) ve (Sultan Hanım) unvanlı tabloları gibi, o devrin efkârını pek ayan gösteriyor; ve hafifmeşreb adamlar için yapıldıklarını hissettiriyor. Bununla beraber tezyînâtın tanziminde hakikate riayet edildiğini de itiraf etmeli. Bu tablolar da hep şarkta müsta'mel sedirler, halılar, minderler, perdeler, örtüler, çiçek saksıları veya kahve fincanları koymağa yahut çubukları dayatmağa mahsus küçük sandalyeler mevcuttur. Fakat bu meziyet, 1859'da (*Jura*)'nın teşhir eylediği tabloları hakkında

yazdıklarına bakılırsa, *Didero*'ya kâfi gelmediği anlaşılır. O: << Bu tablolarla elbiselerin mükemmelen tersîm edildiğini teslim ederim. Lâkin resimde en az ehemmiyet atfettiğim nokta da bu kisve meselesidir. >> Bu tenkit tam zamanında yapılmış oldu, alaturka moda terk edilmek üzere idi, gittikçe tanılan şark, eskisi kadar cazibedâr görünmüyordu, kibar kadınlar, nedimler alaturkadan hoşlanmamağa başlamıştı, kisve-i şarkiyeden mahzûz olan artistler dahi piyeslere eşhâs-ı şarkıye ithaline müsaraat ettiler. << Üç Sultanlar piyesi, >> Madam *Favar*'ın bu piyeste oynadığı rolde, *Liotar*, *Löjandr* tarafından resmi alınmasına bais oldu. İhtimal ki aynı piyesi, (*Honore Fragnar*)'a << Sultan Hanım >> ve << Sarayda >> unvanlı tablolarının fikrini telkin etmiştir.

Madam *Döbarri* dahi, *Markiz Dö Bonpadur* gibi, Türk kıyafetinde tasvirini yaptırmayı arzu etti. Bu hususta (*Amede Vanlu*)'ya dört tablo sipariş olundu. Bunlardan birincisi sultan hanımın tuvaleti, ikincisi hadım ağalarının, ak ağalarının kendisine hizmeti, üçüncüsü odalıklara emir vermesi, dördüncüsü bir teferrüç âlemi irae edecekti. *Buşumo*'nun hatıratına nazaran << Fransız Sultanının >> böyle garib bir kıyafete girmek istemesi, kendi âşıkı olan kralın büsbütün nazar-ı dikkatini celbetmek maksadına ma'tûf imiş. Fakat bu arzusu icrâya mevki' çıkamadı. Ressam, bundan hoşlanmayacağını hissettiği için, tabloları ona göstermekten içtinab etti. Mebhûs tablolar 1775 senesi resim salonunda teşhir olundu; ahali onları takdire müsaraat ettiyseler de böyle sultanlarla odalıkların, hepsi bir kalıptan çıkmış gibi çehreleri, boyları, renkleri birbirine benzemesi; bâhusus Rum, Gürcü, Çerkes ilh. kadınlarının böyle Paris'li şekli almasını mûcib-i hayret buldular.

Fi-l-hakika o zamanlar pek çok san'atkârlar şarkta seyahat ettiklerinden artık Paris'lilere böyle uydurma Türkler gösterilemiyordu. *Favray*'ın tabloları, *Hiler*'in resimleri, *Amede Vanlu*'nun tezyînât-ı resmiyelerini, *Tarval*'in bazı müşahedâtını takdir etmeğe mani oluyorlardı.

Fransızlar hep şarkı sevmekte idiler. Fakat şarktan yalnız salonlarını tezyîn etmeğe salih mevzûlardan başka şey de istiyorlardı. Kendi ihtirasâtlarını bi'l-iâde gerek edebiyatta tavsif, gerek san'atta tasvir ettikleri bu şarklıları sırf kisve-i garîbeleri ve saray sergüzeştları için sevmekle iktifa etmiyorlardı. Onlar şimdi,

hakiki şarklıları müşahede, bunların hislerini tetkik, içinde yaşadıkları tabiatı teşrih etmek arzu ediyorlardı.

On sekizinci asrın nihayetinde << Osmanlı İmparatorluğu'nun Tablosu >> ve << Yunanistan'da Seyâhat-i Acîbe nâm >> âsârı tersîm etmek için *Şuvazöl Gofîye* ve *Mora Caduso*'nun cem'ettikleri artistler, yeni bir çığır açtılar, bir usûl-i nev ittihaz eylediler. Türklerin ressamaları ve alaturka şeyler ortadan kalktı, yerine Türkiye'nin ressamaları geldi.

ÇIKMAZ SOKAK

[Şahabettin Süleyman, Sa. 11, 1909/1325, s. 1166-1180]

-Mâ-ba'd ve hitâm-

Üçüncü Perde

“Birinci Perde'deki tertibât”

Birinci Meclis

Refîka, Nesîb

“Perde açılınca sahne birkaç saniye boş kalır.. Sonra ikinci salonun ortada bulunan kapısı açılır. Nesîb ile Refîka görünür. Nesîb bir müddet durur, Refîka bir şeyler sorar gibi yapar, Refîka evzâ ve harekâtıyla asabiyeti taklit eder. Ve böylece cevap vermiş gibi görünür. Sonra ilerlerler..”

Nesîb — (Birinci salonla ikinci salonun arasında bulunan kapının eşiğinde) İnanamıyorum, ne yapayım? Böyle bir şeyin olduğuna, olacağına imkân vermek, verebilmek, bence kabil değil, ki...

Refîka — Size yalan mı söyleyeceğim? Ben onları beraber, bu gece gördüm..

Nesîb — Nermîn ile Câvîd'i... Beraber...?.. Otururlarken...

Refîka — (Kızarak) Câvîd, Nermîn'in odasında yatağında bulunuyordu.

Nesîb — Dün gecedен beri bana niye söylemediniz?

Refîka — Çünkü uyuyordunuz. Ve daha sonra muhtaribsiniz, bunu duyunca uyuyamazdınız, sıkılırdınız.. Hâlbuki her şeyden evvel bence sizin hayatınız lazımdır..

Nesîb — Câvîd'den her şeyi ümîd ederdim.. Fakat Nermîn'den... hiçbir şey ümit etmezdim.. O melek gibi bir kızdır.. Sakın, Câvîd Nermîn'e tasallut fikriyle odaya, Nermîn'in odasına ve yatağına girince sen de üzerine gitmeyesin!

Refîka — Paşa! Siz anlamak, yahut inanmak istemiyorsunuz, beraber, kucak kucağa, öpüşürlerken.. düşünsene.. Eğer Nermîn Câvîd'in bu küstahlığına alışmamış olsaydı.. razı bulunmasaydı.. böyle mi olurdu? Şüphesiz mukavemet ederdi.. Şüphesiz bu mukavemetten küçük bir gürültü husûle gelirdi.. Ve Nermîn öyle yatmış bulunmazdı. Câvîd'i kollarıyla iterdi. Gözleriyle, kaşlarıyla, bütün mevcudiyetiyle, bütün galeyân-ı ismetiyle tehdit ederdi, "Bağırırım, herkesi imdadıma çağırırım" derdi.

Nesîb — Belki sen daha odaya girmeden evvel.. Bütün bu dediklerin olmuştur..

Refîka — Namus bence gayet büyük ve kıymetdâr bir şeydir.. İnsan onu muhafaza için ölmeli fakat teslim etmemeli!

Nesîb — Sen başka... Senin gibi bir kadın İstanbul içinde yoktur. Ben bundan eminim... yahut pek azdır..

Refîka — Beni bırakınız şimdi Nermîn'i düşünelim. Ben evimin içinde, çatımın altında zina gibi gayr-i meşru ef'âlin cereyanına müsâade edemem.

Nesîb — Ben de edemem.. Namussuzluğa tahammül ile iğmâz-ı ayn etmek kadar fena bir şey olamaz.. Onun için bir şey düşünmeliyiz!

Refîka — Ne yapalım?..

Nesîb — Bana kalırsa, mademki aralarındaki münasebet bu derecelere kadar gelmiştir. Bir nikâh ile onları birleştiririz; her şey meşrû' olur.. Nermîn fena kız da değildir. Zaten sana da lazımdır..

Refîka — Ne fena düşünüyorsunuz, canım. Çıldırıyor musunuz bilmem ki... Câvîd gibi bir genç kala kala bir dula, bir Nermîn'e mi kaldı?.. Câvîd'e kadın mı yoktur..

Nesîb — Doğru.. fakat Nermîn benim kardeşimin kızıdır.. Böyle leke ile onu nasıl atabilirim? Onu kardeşim ölürken bana tevdi' etti, bana emniyet etti... Düşünsene ki... haklı değil miyim?

Refîka — Paşa, oğlunuza ne kadar bigânesiniz. İptida Câvîd'i, ve onun istikbâlini düşünmelisiniz.. Sonra Nermîn'i..

Nesîb — Ben Nermîn'i Câvîd'den daha ziyade severim, hanım. Bu kız bedbaht edecek hâllere beni sevk etme! Rica ederim... Biraz sükûn eyle, itidal ile düşün, Câvîd ne vakit olsa evlenmeyecek mi? Evlenmek için bir kadın lazımdır. O kadın da Nermîn olsun! Nermîn'in nesi eksik. Burnu mu, kaşları mı, gözü mü? Pek âlâ kadın.. Saf, sakin, fedakâr, güzel, terbiyeli.. *(Biraz durduktan sonra şüpheli gibi)* ve asîl...

Refîka — Ben Câvîd'i sizden daha ziyade seviyorum. Sizden daha ziyade düşünüyorum. Câvîd daha ne gördü? Kaç yaşında?..

Nesîb — Yirmi üçünde..

Refîka — Böyle bir genç dul bir kadın alsın yazık değil mi? Ona lekesiz, ma'sûm, bir bebek kadar güzel genç kız bulmak mümkün iken.. Tutup da kocasından boşanmış bir kadın almak.. bu bence, divaneliktir.

Nesîb — Kızla, dul arasında ne fark var?

Refîka — Bekâret erkeğin itimadı, zevki, ruhudur.. Çünkü bakir bir kız hayat nedir, levsiyât nedir, aşk nedir bilmez, yahut pek mübhem bilir.. Genç kız ümidini, arzusunu kalbinde bir gonca, bir tohum hâlinde bulunan aşkı, bekâretini katl ile onu asıl hayata, zevke, zevk-ı tenâsüle sevk edecek erkek için saklar.. Biz kadınların hüccet-i ma'sûmiyeti bekârettir. Onun için o, bekâret erkeklerin itimadıdır.. Erkeğin zevkidir. Çünkü.. onu imha etmek, ifnâ etmek var.. Çünkü ona malikiyette tahakküm var, çünkü herkes ona malik olamaz.. O, sonra erkeğin ruhudur.. çünkü.. çünkü bir kan damlasıyla bir kadına zevki öğretmekle, ve ona ilk bûseyi tattırmakla.. insan üstat olur, muallim olur.. Bugün ben seni seviyorum, hiçbir zaman unutamam. Unutamayacağım.. çünkü ilk bûseyi sen bana öğrettin, ilk zevki sen bana tattırdın.. kadın ilk bûseyi uzatan dudağı pek güçlkle, pek müşkülâtle unuttur, bunu bil!.. Ve emin ol, ki Nermîn ilk kocasını hiçbir zaman unutmaz.. ve unutamaz..

Nesîb — Farz edelim, ki.. bu düşündüklerin doğru olsun! Fakat ben Nermîn'i Câvîd için feda edemem.. Mademki çapkın Nermîn'i iğfâl etmiştir. Mücazâtını da görmelidir..

Refîka — Fakat, Paşa, hiç düşünmüyorsun. Bunda bir de bizim menfaatimiz var.. Senin ve benim anlıyor musun? Menfaatimiz var, diyorum..

Nesîb — Anlamadım.. Ne suretle?

Refîka — Câvîd genç, güzel, müstesna bir zabit. Ve sonra senin oğlun.. Bugün biz istersek.. padişaha en yakın olanlardan birinin de kızını ona alabiliriz.. O zaman sen teveccüh-i şâhâneye daha ziyade mazhar olursun.. Bir rütbe daha terfî edersin.. Düşün, müşîr olmayı... Ben senin müşîr olduğunu ne kadar görmek isterim.. Siz diyeceksiniz, ki buna ihtiyacımız mı var? Evet, yok.. paramız var. Refah ve saâdetimiz var, hulâsa her şeyimiz var.. fakat bir fazla göz çıkarmaz..

Nesîb — Evet, fakat.. bu iş olmamış olsaydı..

Refîka — Ve daha sonra Câvîd hakkında mabeynin bir tasavvuru olup olmadığını bilmiyoruz.. Siz daima söylersiniz ki şevket-meâb efendimiz, tebaasını sevdiğinden olmalı, izdivaçları bile bilmek isterlermiş..

Nesîb — Evet, fakat buna mabeyn mümânaat etmez zannedirim, çünkü Nermîn Câvîd'in amcasının kızıdır.

Refîka — Farz edelim, ki padişah bunda ubûdiyete yakışmayan bir hâl görmesin, fakat karînlerden biri, Câvîd'e kızını vermek istiyorsa.. o zaman ne yaparız? Sen benden iyi bilirsin, ki.. bunların en gizli emellerini, arzularını görenler ve takib edebilenler bu toprakta refahla yaşarlar..

Nesîb — Âh! Çapkın! Başıma neler getirdi? Şimdi ne yapayım? Bu levsten nasıl çıkayım? Bu söylediklerinin hepsi doğru.. Aman yarabbi! Aman yarabbi! Sen bilirsin!

Refîka — Paşa, bunda sıkılacak, düşünecek bir şey yok.. Nermîn'i halasına göndeririz.. ve daha sonra oldukça üstü başı yerinde, okur yazar, bendegândan bir koca buluruz. Biz de kurtuluruz Câvîd de kurtulur, Nermîn de.

Nesîb — Bir defa biraderin fikrini de sorsak.

Refîka — Siz bilirsiniz..

Nesîb — Telefonla çağırsana.

(Refîka telefona gider. Biraz telefonla görüşür.. Biraz sükût... Sonra gelir)

Refîka — Paşa bir şeyi etraflıca düşünmeyince.. karar vermek fenadır..

Nesîb — Evet, ya Nermîn Câvîd'i seviyorsa.

Refîka — İmkânı olmayan şeylerden vazgeçmek tabiidir. Bittabi ümidini keser, bir müddet ağlar sonra unuttur.

Nesîb — Aman! Bu Câvîd bütün hayatımı yedi, bitirdi.

İkinci Meclis

Evvelkiler, Şekîb

(Şekîb dairesine îsâl eden kapıyı açar. Görünür.)

Nesîb (*Görür görmez*) — Birader, gel, bak neler olmuş.. Hayret edilecek şey.. Sabahtan beri öyle müşevveş, bulaşık bir iş içindeyim ki.. tarif edemem..

Şekîb — Ne o, bir şey mi var? Bir felâket mi, nedir, ne var, rica ederim?..

Nesîb — Felâket gibi bir şey..

Şekîb — Sakın Yıldız'dan.. bir şüphe.. bir şey.. Malûm ya. Zaman nazik..

Nesîb — Hayır.. Oradan değil!

Refîka — Câvîd Bey'den.

Şekîb — Daima Câvîd! Bütün evin sükûnunu, istirahatini ihlâl eden o.. Ne ma'nâsız, ne hırçın çocuk.. Ailede bir tane.. Başka yok.. Efendim.. Bilmem ne istiyor, maksadı nedir? Birader, yeğenim ama, fevk-al-âde kızıyorum. biz bu yaştan sonra daima didinelim, beyefendinin keyfi için ezilelim mi?.. Yine ne yapmış?

Nesîb — Bu son yaptığı bütün yaptıklarından berbat.. Bu son vak'ada Nermîn de dâhil.

Şekîb — Nermîn'e bir şey mi yapmış? Câvîd'in zulmüne uğramayan bir o vardı. Bir o eksikti.. Şimdi koleksiyon tamamlandı..

Refîka — Hayır bunda Nermîn fâil-i müşterek..

Şekîb — Anlatınız rica ederim, merak etmeye başladım..

Refîka — Paşa anlatsana..

Nesîb — Sen, anlat Refîka!..

Refîka — Bugün ben o kadar asabiyim, ki.. artık söz söyleyecek hâlim kalmadı..

Nesîb — Ben de nereden başlayacağımı bilemiyorum.

Şekîb — Nereden başlarsanız başlayınız. Ortasından söyleyiniz. Bir şey söyleyiniz, rica ederim.

Nesîb — Dün gece..

Refîka — ... Saat dört raddelerinde..

Nesîb — ... Evet, dört raddelerinde hanım odasından çıkar.. Doğru sizin daireye gider.

Refika — Hayır. Öyle değil.. salonda okumak istediğim bir romanı aradım.. bulamadım. Belki Nermîn'dedir, dedim. Sizin daireye girdim.

Şekîb — Evet..

Nesîb — Mademki Nermîn'in kitabı okuması ihtimali var tabii, hanım, doğrudan doğruya onun odasına gider. Kapıyı aralık bulur, açar.. Ne işitse beğenirsiniz..

Şekîb — Bilmem..

Refika — Arayınız, bakayım..

Şekîb — (*Arayarak*) Nermîn kitabı Câvîd'e vermiş, Câvîd de mabeyne götürmüş, hâlbuki kitap şevket-meâbın bir türlü istinas edemediği kitaplardanmış... Hakkınız var, telaş etmelidir ya!..

Nesîb — Canım benim evimde böyle kitap bulunur mu?

Refika — Bulamadınız Şekîb Bey...

Nesîb — Bulamadınız, öyle değil, (*Bir müddet tevakkufla*) öpüşüyorlarmış...

Şekîb — İki amcazâde birbirini öpebilir, bundan tabî ne var?

Nesîb — Hayır, öyle değil.. Câvîd Nermîn'in... Anlat Refika!

Refika — Bu noktayı benden daha kolaylıkla söyleyebilirsiniz, mademki erkeksiniz...

Şekîb — Rica ederim, sonra?

Nesîb — Anlayıver, canım... Nermîn'in yatağında...

Şekîb — Demek onlar beraber...

Nesîb — Evet...

Şekîb — Ne ayıp! Amcasının kızıyla... Hayret ettim... Şimdi ne yapacağız?..

Nesîb — Biz düşündük, taşındık.. Refika ile şuna karar verdik... Nermîn'i halasının yanına göndereceğiz, bir müddet sonra münasib bir zatla izdivacını icra edeceğiz...

Şekîb — Refika Hanım bu niyeti mi tensib etti? Münasib...

Refika — Paşa, artık hemşirenize gitseniz... Ve işi anlatsanız... Bu gibi işler saatlerce sürerse... fenalaşır..

Nesîb — Haklısın! (*Çıkar*)

Üçüncü Meclis

Şekîb, Refika

Refika — Şekîb Bey, sizin de bu işte bir vazifeniz var; biliyor musunuz?..

Şekîb — Hayır, emrediniz..

Refika — Emretmek haddim mi? Yalnız size küçücük bir yük...

Şekîb — Nedir, söyleyiniz!

Refika — Nermîn'e kararımızı tebliğ etmek...

Şekîb — Bu oldukça güç vazife.. Bunu siz yapsanız... daha münasib olur zannındayım. Yine siz bilirsiniz!

Refika — Hiç de öyle değil... Ben Nermîn'e bu kararı tebliğ edecek kadar kendimde kuvvet hissetmiyorum. Dün geceden beri o kadar sıkıldım. O kadar sıkıldım, ki... bilmezsiniz, bilmezsiniz, bana ne kadar tesir etti.. Ne fena oldum!.. ne çirkin şey... En namuslu bildiğiniz böyle çıkarsa düşününüz.. Nermîn'den hiç ümit eder miydiniz?..

Şekîb — Ben hayretler içindeyim bana rü'yâ görüyorum, zannı geliyor..

Dördüncü Meclis

Evvelkiler, Mukbile

Mukbile — (*Dairesinden gelerek*) Paşa burada yok mu?

Nesîb — Ne yapacaksın?..

Mukbile — Hiç... Lazım.. kendisini görmek isterdim..

Refika — Paşa yoksa... Ben buradayım.. Bana söyleyebilirsin..

Mukbile — Sizi görüyorum.. Eğer size söylemek isteseydim.. tabii söyledim..

Refika — Paşa, benden bir şey saklar mı, budala!

Mukbile — Onu ben de biliyorum.. fakat, keyfîm öyle istiyor, ve hem de, rica ederim biraz terbiyeli cevap veriniz!..

Refika — Terbiyesiz mi demek istiyorsun?

Mukbile — Bilmem..

Şekîb — Canım niçin böyle yapıyorsunuz, pek iyi idiniz. Ne oldu?..

Refika — Küçük hanımefendi birkaç aydan beri tahammül edilemeyecek hâle geldi.. Of!.. Bıktım, bu evden, bu evin dedikodusundan...

Mukbile — Demek kendinizden bıktınız!

Refika — Çok söylüyorsun, miskin!.. (*Şekîb'e*) Siz Nermîn'i çağırınız da dediğimi yapınız.. (*İç salona girer, dairesinin kapısını açar, kaybolur, Mukbile müstehzi bir öksürükle öksürür*)

Beşinci Meclis

Mukbile, Şekîb, sonra Ra'nâ

Şekîb — Canım, size ne oldu? Birkaç aydan beri bir köpek, bir kedi gibi birbirinizi yiyorsunuz..

Mukbile — Sen öyle her şeye burnunu sokmasana...

Şekîb — Sen birkaç zamandan beri bana da eziyet ediyorsun.. Ben sana ne yaptım? Ben senin saâdetinden, senin istirahatinden, senin arzularından, senin heveslerinden başka bir şey düşündüm mü?... Düşünmedim.. Ben senin için çalışıyorum.. Ben sana bütün hayatımı, bütün ruhumu vakfediyorum.. Ve bunun mukabilinde küçük bir iltifat, küçük bir tebessüm arıyorum.. Küçücük bir tebessüm.. İşte bu kadar.. Bu benim mükâfatım, bu benim ücretim, benim ümidimdir... Fakat bir müddetten beri.. gözlerinde her şeyi saklamak isteyen bir bulut... Güzel dudaklarının ucunda zehirden bir tebessüm.. bir tebessüm çiçeği var...

Mukbile — Bey! Çocuk olmayınız! Bir kadının üzerine ne kadar düşülürse.. o kadının hürmetinden, aşkından, dostluğundan o kadar kaybedilir.. Bunu biliniz ki.. çocuklar bile fazle-i ihtimâmdan sıkılırlar.. Bir şahsı kendisinden ziyade düşünmek o şahısta düşünene karşı hürmet değil aşk değil, nefret tevlit eder..

Şekîb — Bu sözlerle senden nefret ediyorum demek mi, istiyorsun?..

Mukbile — Hayır, nefret etmiyorum... fakat böyle devam ederse... zannederim ki edeceğim... Çünkü siz beni benliğimle, yalnız benliğimle kendi kendimin karşısında bırakmıyorsunuz.. Her şeye vâkıf olmak, her şeye devâyâb olmak istiyorsunuz. Hâlbuki bu benim izzet-i nefsime dokunuyor.. ben kendi kendimi teselli edemem mi? Diyorum ben çocuk değilim, bey.. Beni bırakınız da.. (*Acı bir istihza ile*) Refika Hanım'ın emrettiği şeyi söyleyiniz!

Şekîb — Peki. Fakat, bir şey...

Mukbile — Hayır, hayır... Hiçbir şey dinleyemem... Yalnız onu...

Şekîb — Nermîn'e, söylenecek bir şey var da...

Mukbile — Neye dair?..

Şekîb — Halasına göndereceğiz, artık orada kalacak..

Mukbile — Demek bunun için sabahtan beri Nermîn ağlıyor?

Şekîb — Sana bir şey söylemedi mi?

Mukbile — Hiç... Ben de bir şey anlayamadığımdan... Paşa belki anlar diye onu görmek istiyordum.. *(Bir müddet sonra)* Nermîn'in burada kalmasına bir mani, bir mahzur mu var?

Şekîb — Evet, Refika Hanım dün gece Câvîd'le beraber tutmuş...

Mukbile — Bu bir mahzur tevlit etmez.. Câvîd'e nikâhlarlar.. İş olur biter..

Şekîb — Refika böyle tensip etmiş... O kadın iyi düşünür, elbet bir sebep vardır...

Mukbile — Demek sen, zavallı Nermîn'e bu haberi tebliğ edeceksin?...

Şekîb — Evet..

Mukbile — Teessüf ederim..

Şekîb — Hanım, bu namus meselesidir, şaka götürmez. Daha sonra karar vermişler!

Mukbile — *(Manidar)* Mademki öyledir, siz Nermîn'i müdâfaa edeceksiniz. Refika'nın sözlerini tebliğ etmek istiyorsanız ediniz de göreyim! Şimdi Nermîn'i çağırıyorum..

(Telefona gider)

Şekîb — *(Arkasından)* Eğer istemiyorsan... söylemeyeyim... fakat birader hemşireye gitti..

Mukbile — *(Telefondan avdetle)* Refika Hanım'ın emrini, benim yanımda, karşımda tebliğ et bakayım!

Nesîb — Bu yalnız onun kararı değil, bizim de kararımız...

Mukbile — Dinlemem.. Ben bu kadar söylüyorum; Nermîn gitmeyecektir.. ve sen bu kararı tebliğ etmeyeceksin...

Nesîb — Nasıl olur? Mukbileciğim.. Namus meselesi...

(Ra'nâ iç salonda görünüür...)

Mukbile — Bana Nermîn'i çağır, rica et, çabuk gelsin.. burada bekliyorum...

Ra'nâ — Peki efendim. *(Çıkar)*

Mukbile — (*Şekîb'e*) Şimdi gelsin de.. söyle! Eğer sen Nermîn'i müdâfaa etmezsen...

Şekîb — Güzel karıcığım.. bu başka şeye benzemez..

Mukbile — Her gün Refika Hanım'ın emri icra ediliyor; bir gün de benimki...

Şekîb — Sen öyle ise.. Refika'yı kıskanıyorsun, ayıb!..

Mukbile — Şu, bu bilmem... Ben bugün böyle istiyorum, böyle olacak...

Şekîb — Fakat...

Altıncı Meclis

Evvelkiler, Nermîn

(Nermîn sarımtırak, mahzûn bir çehre ile dairesinin kapısında görünür... Amcasını görünce girip girmemekte tereddüt eder)

Mukbile — *(Tereddüdü anlar anlamaz cesâretâver bir ses ile)* Nermîn sıkılma! Ben sabahtan beri niçin muztarib olduğunu anlamak istiyordum.. Şimdi esbâb-ı ıztırâbını beyden öğrendim.. Bir şey değil..

Nermîn — Amcama bile söylemiş mi?

Mukbile — Evet.. fakat zarar yok biz bunda fena bir şey görmüyoruz, ki..

Şekîb — Mukbile ne yapıyorsun?

Mukbile — Sözümü kesmeyiniz.. ne diyordum. Evet, bu gayet tabî bir şey.. biz beyle, beraber düşündük.. Sizin izdivacınızı tensip ettik. Öyle değil mi, bey?

Şekîb — Evet.. fakat bir defa Refika Hanım'ın fikrini söylesek..

Mukbile — Ne diyorsunuz?

Şekîb — Yalnız Nermîn'in amcası ben değilim, ki bir de paşa var.. Onların kararları tamamıyla bizimkinin aksine..

Mukbile — Onların kararlarını lütfen söyler misiniz?

Şekîb — Ben bilmem... fakat her hâlde bir de onlara sorsak.. düşüsek, taşınsak..

Mukbile — Ben çok düşündüm. Başkasına ihtiyacım yok.. *(Bir müddet sonra)* Sen bizi biraz bırakır mısın?

Şekîb — Mademki öyle istiyorsunuz, öyle olsun.. *(Çıkarken)* Ben şimdi Refika Hanım'a ne diyeyim?

Mukbile — Orada kendi kendine neler söylüyorsun?

Şekîb — Hiç.. (*Çıkar*)

Yedinci Meclis

Mukbile, Nermîn..

Mukbile — Nermîn benden utanma! Sıkılma! Ben yarım saatten beri senin hakk-ı aşkının, hakk-ı zevkinin müdâfiyim. Ben seni bu evin yalancı, namussuz, riyâkâr melîkesine, Refika'ya karşı müdâfaa edeceğim. İcab ederse bu ihtiyarın aşkından istifade ile yalnız seni bahtiyar etmek, seni Câvîd'le beraber görmek için ayrıca bir eve çıkacağım.. Refika'nın sözü olmayacak. Ben istemiyorum. Siz bahtiyar olacaksınız.

Nermîn — Teşekkür ederim, teşekkür ederim yenge.. Bilmem size teşekkür etmek için ne söyleyeyim, ne yapayım? Câvîd'i bir daha görmemek, onun yanında bulunmamak korkusu beni o kadar eziyordu ki..

Mukbile — Câvîd'i çok mu seversin, Nermîn?

Nermîn — Câvîd'i sevmemek kabil mi? Bilmem, nerede okumuştum.. Şimdi tamamıyla hatırlıyorum.. izdivaç için bazı şerâit vardır, ki onlar Câvîd'de mevcut.. Orada, o kitapta âşık olan, zevc olan san'atkâr olmalı, hafî olan ef'âlinde kendinden ziyade kadını düşünmeli, onun zevkini okşamalı, hulâsa kadını okşamayı bilmelidir, diyor. Câvîd beni okşayabiliyor, Câvîd beni benliğimden, kendi kendimden uzaklaştırıyor, yatağımın haricinde, semâlarda, cennette, cehennemde, bilir miyim nerede, yaşatıyor..

Mukbile — Aferin Câvîd'e!

Nermîn — Ve daha sonra.. yine o kitaptan bahsediyorum.. Karı koca az çok, cismen ve hisslen birbirine müşâbih olmalıdır.. Biz o kadar müşâbihiz, ki onun her şeyi.. anlıyorsunuz ya, benim için masnû', mahlûk gibi..

Mukbile — Mademki sizde bu kadar müşâbehet var.. Siz birbiriniz için mahlûksunuz, demek.. sizin izdivacınıza mâni olmak için, bilmem, ki nasıl bir denaetle âlûde, nasıl fena bir terbiye ile perverde olmalı..

Nermîn — Buna mani olmak istiyorlar, değil mi? Yahut mâni olmak istiyor.. (*Bir saniye kadar tevakkufla*) Refika Hanım ne fikirde?

Mukbile — Refika Hanım ne fikirde olur? Onun bütün ihtirası, bütün hevesi, bütün hayatı gözyaşlarını takib eder, kalp sızılarını tevlit eyler, sağına, soluna felâket saçar.. Ona hayatta her gün bir zavallı, her gün bir yetim aşk lazımdır.. O seni hayatında öldürmek, sen her gün bayıldıkça öldükçe bir daha diriltmek, bir daha öldürmek, bir daha öldürmek ister...

Nermîn — Peki bunun için ne yapar, bunun için ne yapabilir?

Mukbile — Seni halana göndermek istiyor.. Seni Câvîd'den ayırmak istiyor.. Ve ben eminim seni ayırdıktan sonra... o Câvîd'i avlamak, başka birine vermek için şunun bunun kızının güzelliğinden, parasından, asaletinden, büyüklüğünden bir ağ kurar ve emin ol, ki bu müthiş örümceğin ağında, Câvîd, artık oynayamaz..

Nermîn — Ve ben o zaman yaşamam. İntihar ederim. Âh! Niçin sevdim? Bilmiyorum ki... *(Ağlamaya başlar)* O hikâye gününe kadar onu hiç düşünmemiştim.. Hayatından uzak, bütün arzû-yı şehvetten mütedehhiş, mütevekkil ve mutî burada şu köşecikte yaşıyordum... Ve sonra o bana itiraf etti, itirâf-ı aşk etti.. Âh! Hain!... *(Daha ziyade şiddetle ağlar)* Ve ben ona o zaman sertçe bir cevap vermiştim.. Niye bu cevabı verdim? Evet, bu cevap... bu cevap bende aşkı uyandırdı.. *(Ağlayarak)* Onu incittim, onu kırdım, zannettim... Kadınların bir gence karşı... merhameti bile tehlikeli... ve daha sonra teslimiyet mecburiydi... Onu elinde revolverle görseydin sen bile yenge, sen bile... *(Ağlar)*

Mukbile — Niçin, niçin ağlıyorsun, Nermîn? Onu senden ayıramayacaklar diyorum.. Onu sana ben ihdâ edeceğim.. Söyle bakayım, Câvîd de seni çok seviyor mu? Çok, pek çok mu? Niçin cevap vermiyorsun? Cevap versene... Mademki ben seninle beraber çalışıyorum, mademki Câvîd de seni seviyor... neden korkuyorsun?.. Refika'nın bizde, ikimizde öyle bir sırrı vardır, ki...

Nermîn — *(Biraz sükûn bularak)* Evet evet, biliyorum...

Mukbile — Şimdi... şimdi söyle. Câvîd seni seviyor mu?

Nermîn — Seviyor zannederim, bilmem, ki... Her gün bana ben seni seviyorum diyor..

Mukbile — Dün akşamdan beri hiç görmedin mi?

Nermîn — Refika Hanım çıktıktan sonra o odasına kadar gitmişti... O zaman ben kapıyı kapattım, ağlamaya başladım.. Biraz sonra kapıya geldi.. “Kapıyı aç Nermin!” dedi. Açmadım, rica etti, açmadım.. Bekledi, bekledi, gitti.. Bilmem bana

ne oldu? O dakikalarda ondan nefret ediyordum.. Kadınlar yahut kalb-i beşer muammâ!..

Mukbile — Şimdi Câvîd'i çağırırım, biraz görüşürsünüz, ben de Refika'ya yapacağı muameleyi ona anlatırım. Muvaffakiyet muhakkak... Câvîd odasında mı?

Mukbile — Şimdi buraya gelirken baktım, odasında değildi.. Belki selamlıktadır..

(Mukbile telefona gider... Bir müddet sükût)

Mukbile — Çağırdım.. Orada imiş... Şimdi gelecek...

Nermîn — Yenge... *(Biraz tevakkuf ile)* Refika Hanım'a ne yapacaksınız?

Mukbile — Biraz sabret! Şimdi anlarsın...

Nermîn — Rica ederim, yüzüne karşı onu... Kabahatini söyleyeceksiniz... Ben her fedakârlığa razıyım..

Mukbile — Çocuk... sen yalnız saâdetini, Câvîd'ini düşün... Başka şeye karışma!..

Sekizinci Meclis

Evvelkiler, Câvîd

Mukbile — Câvîd, gel! Sizi nikâhlayayım, siz birbirinizin olmaya hakikaten layıksınız..

Câvîd — Ben onu sevdiğim günden beri o benim maşukâm, karım, bebeğim, hayatımdır.. Onu benden kimse ayıramaz. Bir kuvvet tasavvur ediniz ki... bunun aşkından pek kuvvetli, pek kuvvetli olsun!

Nermîn — Câvîd, seni ne kadar severim! Eğer seni bedbaht edeceksem..

Mukbile — Bu sözleri bırakınız.. Lâkin bunlar da olmasaydı... aşk ne olurdu?.. Hiç...

Câvîd — Aşkın sükûtu bile sözdür. Bak! Bak! Nasıl sükût ediyor! Onun sükûtu sana bir şey söylemiyor mu? Söylemez, fakat bana söylüyor... Neler söylüyor, neler! İfade edemem, yengeciğim, ifade edemem...

Mukbile — Nermîn! Sen Câvîd'i sever misin!

Nermîn — Evet.. çok..

Mukbile — Ya sen Câvîd, Nermîn'i..

Câvîd — Çıldırasıya..

Mukbile — Öpüşünüz bakayım.. (*Biraz tereddüt ederler*) Tereddüt etmeyiniz! Utanmayınız (*Öpüşürler*) tamam... Ben şahidim.. (*Nermîn'e*) Sen onun karısı... o senin kocandır..

Nermîn — Teşekkür ederim, yengeciğim..

Mukbile — Şimdi bir şey var, Câvîd Refika hanımefendinin... müsâadesini istihsal...

Câvîd — Refika Hanımefendi kim oluyor?.. Ne hakla, ve ne sıfatla benim işime karışıyor? Benim hiç kimseye ihtiyacım yok, çocuk da değilim..

Nermîn — Fakat bugün beni evden çıkarmak istiyor..

Câvîd — Bu ev babamındır. Ben de otururum, karım Nermîn de.

Mukbile — Fakat bilmiyor musun, ki.. o babanın dümenidir..

Câvîd — Evet... fakat o dümeni kırmak bugün benim elimdedir. Hele Nermîn'e bir şey yapsın! O vakit anlar..

Nermîn — Rica ederim, Câvîd!

Câvîd — Yok, hayatım... sana edilecek tahkirler bana demektir. Refika benim hiçbir şeyimdir. Babama gelince... o bana pek çok zamandan beri yabancısıdır.

Mukbile — Câvîd, bir defa Refika Hanım'ı görsen.. fena yapmazsın.. Onun anahtarı elinde... O ondan çok korkar.. Tehdîd et! İcap ederse benim ismimi de söyle!

Câvîd — Her şeye tevessül edeceğim.. Bu güzeli, bu vücudu, bu kadını, tahkirden vikâye etmek için.. hiçbir şeyden korkmam..

Nermîn — Câvîd! demek beni pek çok seviyorsun?..

Câvîd — Pek çok!..

Mukbile — Artık sizi yalnız bırakmakta hiçbir mahzûr yoktur.. Eğer Refika razı olmazsa.. ben ayrı eve çıkacağım.. sizi orada birleştireceğim..

Câvîd — Razı olmaz mı? Olmayıp da ne yapacak?... Maa-mâ-fih size teşekkür bizim borcumuzdur yenge..

Mukbile — Hiçbir şey değil.. Ben bundan mahzûz oluyorum. Mahzûzîyetimin esbâbını şimdi anlayamazsınız.. Bahtiyar olunuz çocuklar. (*Çıkar*)

Dokuzuncu Meclis

Câvîd, Nermîn

(Nermîn yalnız kaldıkları zaman sakın sakın ağlamaya başlar. Câvîd Nermîn'in yanına gider. Beraber bir kanepeye otururlar, Nermîn Câvîd'in göğsüne başını dayar, ağlar.)

Câvîd — Nermîn! Bana baksana.. Nermîn! Niçin sıkılıyorsun, güzelim! Buna çocukluk derler.. Ağlamak, neden? Niçin? Mademki ben senin yanındayım.. mademki, kalbim hayatım senindir.. Neden korkuyorsun? Kimden? Kim sana ne yapabilir?.. Bakayım gözlerine! Bakayım o güzel gözlerine! *(Nermîn biraz başını kaldırır, Câvîd gözlerinden öper, sonra kollarından biriyle vücudunu sıkarak)* Hayatım! Hayatım.. Artık ağlama! İşte dudaklarımla, dudaklarımla gözyaşlarını sildim... *(Ve elleriyle vücudunu sıkarak)* Güzel karıcığım... güzel karıcığım..

Nermîn — *(Anlaşılmayacak bir tarzda)* Bir su, Câvîd...

Câvîd — Ne istiyorsun ruhum?

Nermîn — Biraz su!..

Câvîd — *(Kalkar, su kor)* İşte... Nermîn! *(İçer)* Tamam... Biraz sükûn!.. Endişe edecek ne var? Hiç hiçbir şey olmasa... Senin aşkın ve benim kollarım yeter... *(Nermîn Câvîd'e bardağı iâde eder)* Sen bu kolları görüyor musun?.. Onlar senin sihrinle; senin aşkınla senin kuvvetinle taşları, toprakları, ağaçları altına tebdil eder... Ben, ben, senin karşında ben varım..

Nermîn — *(Câvîd'i ceketinin eteğinden çekerek, yanına oturtur, derin derin bir müddet yüzüne bakar)* Câvîd, seni çok seviyorum.. çok... Sen benim için her şeyden kuvvetlisin... her şeyden.. Câvîd. Söyle!.. İhtiyacım var, yalan olsun söyle! Beni çok sever misin?..

Câvîd — Çok güzelim, çok... hayatımdan ziyade...

Nermîn — Çok, çok?... Câvîd'ciğim, hayatım, ruhum.. *(Öpüşürler, Refika iç salonun ortasındaki kapıdan çıkar, yavaş yavaş ilerler, birinci salona girer)* Beni ne kadar bahtiyar ettin bilsen...

Onuncu Meclis

Evvelkiler, Refika

Refika — Aferin hanımefendi... Dün geceden sonra bu küstahlığa hiç diyecek yok... (*Câvîd'le Nermîn ilk sözler üzerine ayağa kalkarlar. Mahcub; şaşkın bir müddet dururlar*) Ve siz Câvîd Bey büsbütün ârı, hicabı kaldırdınız... Bana baksana Nermîn.. Ben namussuz gördüm ama! senin kadar görmedim..

Câvîd — (*Atılarak*) Siz terbiyenizi muhafaza edecek misiniz? Yoksa...

Refika — Şimdi de tehdit mi?..

Câvîd — Tehdit etmiyorum...

Refika — Bakınız! Bunu bilmiyordum.. Nermin Hanımefendi'nin avukatı siz misiniz?

Câvîd — Hanım, bana baksanız... Ben istihzaya tahammül edemem.. Sizin yüzünüze karşı söylenecek pek çok sözlerim vardır.. Fakat şimdi sükût ediyorum.. Eğer Nermîn ile izdivacıma mâni olursanız... o zaman... görürsünüz...

Nermîn — Câvîd, hiddetlenme!

Refika — Terbiyesiz!..

Câvîd — Terbiyesiz ben değilim, anlıyor musunuz?.. Sizensiz...

Refika — Namussuz!..

Câvîd — Namussuzlukta siz bana ders verecek kadar muallimsiniz..

Nermîn — Câvîd, rica ederim...

Refika — (*Nermîn'i göstererek*) İşte şerîkin... mahcubiyetiyle, sükûtuyla senin namussuzluğunu ispat ediyor.

Câvîd — Bir defa daha ihtar ediyorum bir daha karım hakkında bu gibi tefevvühâtta bulunmayacaksın!

Refika — (*Gülerek*) Karınız mı? Ne vakit karar verdiniz, ve kime sordunuz!

Câvîd — (*Müstehzi ve hiddetli*) Evet, hata ettim.. Size sormalıydım... Müsâadeniz olmayınca olur mu? Fakat siz kim oluyorsunuz, ve niçin karışyorsunuz?.. Hanım ben sizin emriniz altında yaşayamam..

Refika — Ben neye karışırım.. fakat babanızı unutuyor musunuz?

Câvîd — Bu işe babam da karışamaz.. Zaten babam demek siz demektir.. Siz onu istediğiniz noktaya îsâl edersiniz.. Zavallı bunak!..

Refîka — Câvîd Bey artık çok ilerlediniz. Size bir şey söyleyeyim mi? Bu evin içinde siz izdivaç edemezsiniz. Benim namusum vardır, ben zinayı örtmeyi kapatmayı hiçbir vakit istemem.

Câvîd — Anlaşıldı, ki siz hak tanımıyorsunuz, siz gizli kapaklı sözlerden anlamıyorsunuz, sizinle yüzünüze bütün levsiyâtınızı çarparak görüşmelidir. (*Nermîn'e*) Sen biraz dışarıya çıkar mısın?

Nermîn — Fakat, Câvîd.

Câvîd — (*Âmir*) Çık, diyorum. (*Nermîn çıkar*)

On Birinci Meclis

Refîka, Câvîd

(*Bir müddet sükût*)

Câvîd — (*Bir kanepeye oturarak, lakayt gibi*) Şimdi, hesaplarını temizlemek isteyen iki şerîk, iki dost gibi görüşebiliriz.. Bizi duyan bizi dinleyen hiç kimse yok.. Korkmayınız..

Refîka — Neden korkacağım, sizden mi?

Câvîd — Benden değil, hatîâtınızdan..

Refîka — Hatîâtım, acaba ne imiş, öğrenebilir miyim?

Câvîd — Size bunu ihtar etmek için bir isim kifayet eder..

Refîka — Acâib!..

Câvîd — Bunda garip hiçbir şey yok.. İhtimal o ismi şimdi siz anladınız... İşte çehreniz de bozulmaya başladı.. Rica ederim bu sahte vakarlığı Nesîb Paşa'ya yutturunuz, bana değil.. Ben sizin her şeyinizi biliyorum...

Refîka — Benim her şeyime vâkıf mısınız? Ne biliyorsunuz, ki.. Ben, Câvîd Bey, karşımda namusluca görüşen kimselerle mübâhase ederim.. Eğer beni de namussuzlukla itham etmek istiyorsanız.. söyleyiniz! Kiminle görmüşler yahut gördünüz.. Mademki beni itham için bir isim kifayet edermiş.. O isim Ahmed, Veli, Mehmed ne ise söyleyiniz!

Câvîd — (*Müstehzi*) Câvîde..

Refîka — Fakat bu bir kadın ismi..

Câvîd — Şüphesiz..

Refîka — Bir kadınla başka bir kadın arasında namussuzluğu tevlit edecek ne olur... Düşünsenize? Bir kadın bir kadınla görüşür fakat dostçasına görüşür.. Ne yapabilirler ki?.. Bir şey olabilmek için muhakkak bir erkek lazımdır.

Câvîd — (*Müstehzi*) Yâ!

Refîka — Peki! Ne olur? Ne olmak ihtimali vardı? Anlayamıyorum, ki.. (*Masûm gibi*) bir kadın başka bir kadını sever mi imiş!

Câvîd — Siz beni çocuk telakki ediyorsunuz, zannederim.. Ben kadınlar arasındaki münasebâtı bilmeyecek kadar budala değilim.. Hanım sen Câvîde'yi seviyorsun, ve onunla münasebette bulunuyorsun..

Refîka — Tabîî münasebette bulunuyorum çünkü dostumdur, çünkü görüşüyorum.

Câvîd — Kelime oyunları ile meseleyi değiştirmeyelim. Münasebette bulunuyorsunuz, demek..

Refîka — (*Yine masûm*) Ben onunla gayr-i meşrû' ef'âlde bulunuyorum demek mi?

Câvîd — İşte buldunuz! Mademki siz zevkinizi ihtiyâc-ı zevkinizi namusu, nâmûs-ı zevci düşünmeksizin, gayr-i tabîî bir surette tatmin ediyorsunuz; mademki bunda bir hak ve salahiyet görüyorsunuz, bizi niye ayıplıyorsunuz, bize niçin bu hakkı, bu salahiyeti vermiyorsunuz? Anlatınız bakayım!

Refîka — Sen bir canavarsın, Câvîd!.. Gayr-i meşrû' ef'âlini temizlemek, kapatmak için bana bile, babanın karısına bile iftira etmekten çekinmiyorsun.. Utan! Utan! Alçak ben sana bu söylediğini ispat et dersem.. o zaman ne yapacaksın? İspat edememekten mütevellit bir azâb-ı mahcûbiyetle, bir azâb-ı vicdânî ile kıvrınmayacak mısın? Utanmaz!..

Câvîd — Ben üç ay evvel sizi; o hâlde gözlerimle gördüm.. anladınız mı? Gözlerimle.. Azâb-ı vicdânî, azâb-ı mahcûbiyet.. bunlar size aittir. İşte gözlerime karşı yalan söylüyorsunuz. İşte bu lekeden, bu yükten kurtulmak için çırpınıyorsunuz. Eğer masûm bî-günah olsaydınız, meseleyi böyle oymayacaktınız, binlerce menâbiden masûmiyetinize bürhân, delil, vesika taharrisine çıkmayacaktınız..

Refîka — Bu sözleri herkesin önünde söyleyebilir misiniz?

Câvîd — Şüphesiz..

Refika — O zaman şahit dersem ne yaparsınız?

Câvîd — Şahit evde hazır.. O da sizin inkârınıza muntazır.. Eğer bizim izdivacımıza bir mânia teşkil ederseniz.. o da bağırarak.. ben de..

Refika — (*İsti'câl ile*) Şahit de kim imiş?

Câvîd — Yengem.. Mukbile..

Refika — (*Pürhiddet*) Demek bütün bunları sana söyleyen, öğreten o.. Kendisini düşünsün, benimle öyle günleri, dakikaları var ki?

Câvîd — Yengemle de mi?

Refika — Evet.. Beraber ne yapacaksın?.. Başka türlü yapabilir miydim? Ben sevici olduysam.. sizin namusunuz için oldum.. Babana.. baksana.. çekilir mi? Bir sıyirtmiş, bir hortlak... benim gibi genç bir kadın daima öksürüklerden, inlemelerden, salyalardan mı nasf-i ömrünü alacaktı... Hayır, hayır, insaniyet beni mahkûm edecek kadar kör değildir.

Câvîd — Tebrik ederim, kendinizi iyi müdafaa ediyorsunuz. Biraz da bizi müdafaa etseydiniz fena olmazdı.

Refika — (*Bî-mecâl*) Evet, itiraf ediyorum: Ben Câvîde'yi seviyorum. (*Ağlamaya başlar*) Onun yerine bir erkek de sevebilirdim. O zaman Paşa'nın namusu ne olurdu? (*Daha ziyade ağlar*) Bizim ne kabahatimiz var? Kabahat kocalarımızda... Taze genç kızları ihtiyar kollarının arasına alıyorlar: Şüphesiz, biz gençliğimizi, hararetimizi, kalbimizi onlara vakfedemeyiz... Onlar ihtiyar; biz genç... Zaten kalbimizde sevmek, sevilmek için büyük bir ihtiyaç var... Biz bu maya ile onların muhitine düşüyoruz.. Onları sevemiyoruz. Tabî o zaman arıyoruz.. Bir genç erkek üzerinde tevakkuf ediyoruz.. fakat onunla görüşmek o kadar güç, ki... bu kadar müşkülâta marûz kalmaktansa...

Câvîd — Sizi çok dinledim yeter.. Biraz da bizim davamızı halledelim.. Nermîn ile ben evleneceğim ve burada oturacağım. Razi mısınız?

Refika — Bundan sonra ben ikinizi değil, seni bile burada görmek istemem. Gidiniz.

Câvîd — Siz kimin evinden kimi kovuyorsunuz..

Refika — Kocamın evinden sizi..

Câvîd — Kocanız olmaması benim bir sözüme bakıyor..

Refîka — Dün geceden evvel... olsaydı.. söyleyeceklerinize inanırdı. Şimdi inanmaz.. şimdi hüküm bendedir. Şimdi itimat banadır..

Câvîd — Görürsünüz, görürsünüz, bakınız, ne yapıyorum?

Refîka — Elinizden ne gelirse yapınız, rica ederim.

Câvîd — Utanmaz, namussuz, alacağın olsun!..

Refîka — Çok söyleniyorsunuz, dışarıya çıkınız!..

Câvîd — Çıkmayacağım..

Refîka — Haysiyetsiz!

Câvîd — Sus! Sevici köpek!

Refîka — Haddini tecavüz ediyorsun..

On İkinci Meclis

Evvelkiler, Nesîb Paşa

(Paşa mabeyn kapısından girer, Refîka'yı görür görmez, ona doğru gider. Câvîd biraz toplanır...)

Nesîb — Hemşireyi gördüm... Ne o sen ağlamışsın...

Refîka — Gel! Paşa! Gel!.. *(Ağlayarak, paşaya turmanıyor gibi sarılarak)*

Oğlun, neler dedi, paşa! Bana neler dedi...

Nesîb — Ne dedi?..

Refîka — Sorunuz da size karşı da söylesin...

Câvîd — Yalan söylemedim, ki... utanayım.. Merak etmeyiniz hanımefendi, paşaya da söylerim..

Nesîb — *(Câvîd'e)* Söylesene...

Refîka — *(İsti'câl ile)* Bana namussuz diyor... Paşa.. ve niçin biliyor musun? Nermîn ile izdivacına razı olmadığım için... *(Ağlayarak)* Ben namussuz muyum? Beni kimle görmüşler?

Nesîb — Ben de Nermîn ile izdivacına razı değilim..

Câvîd — Orası size ait değil..

Nesîb — Refîka'ya namussuz, dersin, beni tahkir edersin, çık köpek dışarıya... Benim Câvîd isminde oğlum yoktur.

Câvîd — Benim de Nesîb Paşa namında babam.

Nesîb — Daha söyleniyor!

Câvîd — Gidiyorum.. yalnız şunu ihtar edeyim, ki Refika hanım, zevceniz sevicidir..

Refika — *(İsti'câl ile)* İftira...

Nesîb — Defol! Edepsiz..

Câvîd — *(Refika'ya)* Namussuz.. *(Nermîn'in çıktığı kapıdan çıkar)*

Nesîb — *(Arkasından giderek, kapıdan)* Köpek!

On Üçüncü Meclis

Refika, Nesîb

Nesîb — *(Kapıdan birdenbire döner, biraz tevakkuf eder, Refika'yı süzer, sonra yanına gelir, ellerinden tutar, gözlerine bakarak, hilm ile)* O söz yalan mı, Refika?

Refika — Şimdi de siz mi?.. Rica ederim, rica ederim, bana böyle şeyler sormayınız! Namusuma dokunuyor..

Nesîb — Yalan de, yalan de.. Ben senden onu istiyorum.

Refika — İşte siz de şüpheleniyorsunuz.. Ben artık yaşamam.. Beni anlayan, beni bilen bir kişi var zannediyordum, o da yokmuş!..

Nesîb — Refika!.. İnkâr et inkâra ihtiyacım var.. Bilmiyorsun. Birdenbire.. bir şüphe..

Refika — Yalan! Yalan! İstersen yemin edeyim. Senin üzerine yemin edeyim.. Dünyada benim için yalnız sen varsın.. Sen.. Senin ölünü öpeyim, yalan..

Nesîb — *(Şüpheli)* Evet, yalan...

Refika — Bak, hâlâ inanmıyorsun.. Ne yapayım bilmem ki.. Ne yapayım; ne istiyorsun.. inanmadın mı?

Nesîb — *(Cebr-i nefis ile)* İnandım..

(Refika'dan ayrılır.. İç salona girer.. Etajerin üzerinden bir kese içinde mahfuz bir kitap alır, çıkar. Refika korkak ve şüpheli nazarlarla onu takib eder)

Nesîb — *(Refika'ya kitabı uzatarak)* Bunun üzerine yemin eder misin?

Refika — *(İzzet-i nefsinin taht-ı tesîrinde kitabı alır, itikadına mağlûb uzatır)*
Hayır..

Nesîb — *(Kitabı kaparak)* Boşadım. *(Nesîb harekât-ı gayr-i irâdî ile iç salona girer, kitabı yerine bırakır, orta kapıyı açarken düşer)*

Refîka — (*İç salonla dış salon arasındaki kapıya kadar titreye titreye ilerler, oradan yerde yatan cesede bakar*) Öldü. (*Döner*) Öldürdüm. (*Bir koltuğa bî-mecâl, mütedehhiş düşer*) Öldürdü..

Perde iner

Hitâm

Şahâbeddîn Süleymân

MUSÂHABE-İ EDEBİYYE

[Raif Necdî, Sa.12, 1909/1325, s.1183-1196]

Resimli Kitap'ın on ikinci numaradan itibaren ıslâh-ı mündericâtına; milletin, şebâbın muhtaç olduğu ciddî ve müfid eserlere vâsıtâ-i intişâr olmasına karar verildiği zaman her nüshaya bir aylık hadisât ve cereyânât-ı edebiyeden bâhis bir musâhabe yazılması vazifesi de âcizlerine teklif edilmişti... Vazifenin ağırlığını, ehemmiyetini tamamıyla takdir eylediğim için edilen teklifi derhâl reddeylemiştim. Fakat hakkımda o kadar layık olmadığım teveccühler gösterildi, o kadar samimi ve mütemadî ısrarlarda devam edildi ki en nihayet kabule mecbur oldum... Niçin söylemeyeyim, bu vazifeyi kabul ettiğim dakikada hüviyyet-i ma'nevîyemin ağır ve meçhûl bir endişe altında ezilir gibi olduğunu hissettim... Maa-mâ-fih, dimağımın kudret ve münevveriyeti değil, fakat vicdanımın safvet ve samimiyeti bu vazîfe-i müşkileyi ifâ etmekte bana hakiki bir muavin olabilecektir, zannediyorum... Ve bu zan ile mutmain ve müteselli oluyorum...

Yazacağım yazıların, dermeyan edeceğim fikirlerin, mütâlaaların hiçbir vakit “hakikat” olduğunu iddia etmeyeceğim... Yalnız vicdanımca “hakikat” addettiğim fikirleri de, hatır ve gönüle bakmaksızın, bî-perva söylemekten çekinmeyeceğim... Artık şunu bilmeli, itiraf etmeliyiz ki –her türlü ağrâz-ı menfûreden ve tarafgirlik şaibesinden müberrâ olmak şartıyla– bir eseri beğenmemek yahut hatalarını söylemek hiçbir zaman sâhib-i eseri tezyif ve istihfaf etmek değildir... Bizde bu hakikat tamamıyla anlaşılacak olursa tedkîkât ve tenkîdât-ı edebiye hakiki bir feyiz alır... Ve bu füyûzâtan bittabi edebiyat da hissedâr olur.

Bizde vaktiyle tenkîdât-ı edebiyenin ne şekiller alarak, ne safhalar geçirerek ne tarzda bittiğini düşünüb de şedîd bir ra'se-i azâb ve nefret ile titrememek gayr-i kabil... Şimdi mademki vatanımızda mes'ud bir inkılâb-ı siyâsî vuku' buldu... Hüviyyet-i ma'neviyelerimizde de bir inkılâb-ı dimâğî ve vicdânî husûle gelmelidir... Artık eski itiyatları, benlikleri, gururları, azametleri, an'anâterestlikleri üzerimizden silkmeliyiz... Herkesin –eserine olmayabilir– fakat şahsına, hukukuna hürmet etmeliyiz... Hasedin en menfûr ve mülevves ve sahibi için en zelîl ve muzır bir his olduğunu hiç unutmamalıyız... Fikren, hissen zıt ve muhalif olsak bile birbirimizi sevmeliyiz... Hiçbir vakit hatırımızdan çıkarmamalıyız ki birbirimizi sevmek demek Osmanlılığı sevmek demek, insaniyeti sevmek demektir... Mazhar olduğumuz teceddüd-i siyâsî ile mütenasip bir teceddüt, inşallah, bundan sonra tetkikât ve tenkîdât-ı edebiyemizde de gözükür...

Evvela şunu arz edeyim ki benim şu sahifelerde yazacağım musâhabeler hiçbir vakit bir ma'nâ-yı tenkîdi haiz olmayacaktır... Münekkit olmak için lazım gelen evsâf ve mezâyâ ile mücehhez olmadığımı herkesten ziyade kendim takdir ederim.. Yalnız hislerimi, içtihatlarımı, kendimce “hakikat”tir diye zannettiğim fikirlerimi yazacağım.. Bütün bu naçiz yazılardan, “edebiyat”ı nasıl telakki ettiğim tereşşüh eyleyecek... Ma'nâ-yı faziletin bile inkılâbâta uğradığı şu asırda edebiyatın rolü, hizmeti, gayesi ne olması lazım geleceği anlaşılacak...

Hiçbir zaman hükümlerimi kat'î bir eda, riyazî bir şiddetle söylemeyeceğim... “Hakikat”in nisbî olduğuna en ziyade kani olanlardanım... Dehâ-yı irfânına âsâr-ı muazzamaları birer şâhid-i bülend olan iki büyük adam görürsünüz ki ikisi de son şâhika-i zekâ ve irfâna suûd ettikleri hâlde fikirlerinde, mesleklerinde amîk bir ihtilâf, imlası gayr-i kabil bir uçurum vardır... O hâlde birisinin fikri doğru ise diğerlerinin behemehâl yanlış olması icab edecek... Ve sonra da fikri yanlış olanın dâhî olmaması lazım gelecek... Hâlbuki ikisi de dâhîdir!...

Mesela işte size iki büyük feylesof: *Spenser*, *Tolstoy*... Öteki bütün şiddetiyle sosyalizmin aleyhinde... beriki ise bütün kuvvetiyle lehinde... fakat bu iki büyük adam arasındaki bu büyük ihtilâf-ı meslek hiçbir zaman onlara büyüklüklerinden bir şey kaybettirmiyor...

Benim bu musâhabeleri yazarken en ziyade dikkat edeceğim nokta, her türlü hissiyât-ı hodkâmânenen tamamen tecerrüt ederek, bî- taraf ve serâzâd, “hakikat”e

doğru koşmuş, mümkün merteye ona yaklaşmağa çalışmak... ve memlekete, şübbâna –velev ki naçiz olsun– bir hizmet arz edebilmektir...

“Edebiyat”ı vatana, insaniyete, irfana hizmet edebilmek için en güzel bir alet addettiğimden bütün mütâlaatım bu “prensip” etrafında devredecektir.

Akab-i inkılâbımızda, ilk defa olarak, yazdığım, << İnkılab ve Edebiyatlar >> unvanlı musâhabe-i edebiyede: “... 1317 sene-i rûmiyyesi evâhirinden 1324 Temmuzunun onuncu gününe kadar devam eden yedi senelik devre-i zulmet târîh-i edebiyât-ı Osmâniyyede [Fâsıla-i Edebiyât] namıyla ma’rûf olsa gerektir... Şimdi bu yedi senelik fâsıla-i edebiyatın biriktirdiği bir feyezân-ı tahassür ve iştiyak ile her hâlde sâha-i edebiyatımız pek güzel, pek ciddî eserlerle tezeyyün edecektir... Ve ümit ederiz ki fâsıla-i edebiyat zamanında yetişen gençlerimiz de şu dakikayı, şu nükteyi hiçbir zaman pîş-i dikkat ve ehemmiyetten dūr tutmazlar: Hususiyle bulunduğumuz şu yirminci asırda ilim ve irfan ile perverişyâb olmayan, hakikat ile, felsefe ile, hattâ ulûm-ı ictimâiye ve târihiye ile alâkadar bulunmayan âsâr-ı edebiyenin ömürleri pek, hem pek kısadır.. Yaşamaları ile ölmeleri hemen bir gibi olur.. Yalnız iyi hissedilmiş, cidden güzel ve san’atkârâne yazılmış bazı “lirik” şiirler –bir dereceye kadar– müstesna!... Ediblerimiz, şairlerimiz füyûzât-ı ilm ü irfandan behredâr oldukça meydana çıkacak âsâr-ı edebiye ve şi’riyyede behemehâl başka bir feyiz, başka bir ruh, gâye-i emeli temine hâdim başka bir kuvvet ve hakikat mevcut olacaktır. Eserlerimizde daima bir nuhbe-i ictimâiyye ve felsefiye bulunmalı, ihtiva edeceği ziyalarıyla zulmetleri tenvîr eylemelidir...” demiştim.

Fakat maa-t-teessüf, acı ve samimi bir itiraf olmak üzere söylüyorum, gençlerimizde, fâsıla-i edebiyât zamanında yetişen gençlerimizin eserlerinde büyük bir inkılâb-ı siyâsî geçirmiş bir milletin nâsir ve şâirlerinde bulunması lazım gelen heyecân-ı vatanperverânenin âteşîn reşâşeleri hissedilmediği gibi bir nuhbe-i ictimâiyye ve felsefiye de istişmâm olunmuyor... Sade aşk... Sade kadın terennümâtı... Bu hususta yalnız Emin Bülend ve Hamdullah Subhi Beyler, bir dereceye kadar, müstesna... Hamdullah Subhi’nin ahîren millî olarak kabul olunan marş için “Vatan” unvanıyla tanzim ettiği güfte-i güzîn, bu genç sanatkârın meziyet-i şâirânesini yükseltmiştir. Emin Bülend’in de henüz daha tab’edilmemiş bir şi’ri vardır ki yalnız bu şi’ri dimağının yüksekliğini, kalbinin incelik ve derinliğini tamamen ifşâ etmek için kifayet edebilir... Bu kadar derin ve muhteşem düşünen, bu

kadar iyi ve yüksek hisseden istikbâlin bu büyük şâirine tettebbuât-ı ciddiye tavsiye etmeği vicdanım beni icbâr ediyor...

Otuz üç senedir müthiş bir pençe-i istibdâd altında inleyen, maârifsizlikten, edebiyatsızlıktan, zulmet ve esaretten feryat eyleyen bir milletin akab-i inkılâbda sâha-i edebiyatını hep aşk, kadın, şehvet terâneleri mi dolduracaktı?... Senelerden beri biriken bir tûfân-ı hâhiş ü iştiyâka mukabil bu bir senelik hayât-ı edebiyemiz bu kadar sönük, bu kadar galeyânsız mı olacaktı?... diğer taraftan esâtize-i üdebâ ve şuarânın bu bir senelik hayât-ı edebiyeye için reva gördükleri ihmal ve lâkaydı neden?... Bu hasta-i hayata ibzâl-i şefkat ve hazâkat edilmemesi niçin?... Hâmidlerimiz, Ekremlerimiz nerede?... Fikretlerimiz, Cenablarımız ne oldu?... Hâlid Ziyâ'yı artık ebediyen mi kaybettik?... Mehmed Emin niçin sükût ediyor... Edebiyât-ı Cedîde'nin en pür-ümîd bir sîmâsı olan Câhid'i sade siyasî bir muharrir olarak mı görecektik?... Nedir bu inhitât-ı edebî? Nedir bu sukût-ı âmâl?... Nedir bu hayâl-i münhezim?!.. Büyüklerimiz hücre-i inzivâlarında... Gençlerimiz sade aşk, kadın terennümâtında...

Bundan tahminen on dört, on beş sene evvel Servet-i Fünûn'un âfâk-ı sahâifinde, pür-şefk u pür-ümîd, bir edebiyât-ı cedîde tulû' ettiği zaman bu edebiyatın şâir ve nâsirleri mecburen yalnız aşkı, yalnız tabiatı terennüm ediyorlardı... Bu, elîm bir mecburiyetti... Maa-mâ-fih bu mecbûriyyet-i elîmeye rağmen bu eserlerin bazılarında, hususıyla büyük Fikret'in rakik şi'rlisinde insaniyet, adalet, âlâm-ı beşeriye için bir feryat; zulme, levse, riyâyaya karşı bir isyan hissedilirdi...

Şimdi, bu devre-i serbestîde ise ne bu edib ve şâirlerin heyecânât-ı ictimâiyye ve felsefîyye ile lerzişdâr âsâr-ı bedîalarını okuyoruz... Ne de yeni yetişen gençlerimizin istikbâl-i edebîmize kuvvetli ümîdler verebilecek mahsûlât-ı edebiyelerini...

İtiraf etmelidir ki nesl-i ahîrin nâsir ve şâirleri arasında şâyân-ı dikkat bir isti'dâda malik zekâlar eksik değil... Fakat bu muhterem gençler isti'dâdlarını ilm ü irfan ile, felsefe ve tarih ile, tettebbuât-ı ciddiye ve ictimâiyye ile –az çok– tezyîne sarf-ı mesâî etmedikçe maa-t-teessüf edebiyatımız bu zekâlardan lazım olduğu kadar istifade edemeyecektir.

Bugün edebiyat: Hayât-ı ictimâiyenin fotoğrafını almak; bî-nihaye ıztırablar, sefâletler, mahrûmiyetler içinde pûyân olan beşeriyete bir nefha-i sükûn ve teselli, bir reşâşe-i i'timâd ve emniyet serpmek san'atıdır, diye tarif edilmelidir... Yoksa edebiyatı hâlâ gül-bülbül, aşk-şehvet terânelerinden ibarettir zannedersek pek büyük bir gaflette bulunmuş oluruz... Âdât ve efkârı değiştirmekte, hurafât ve an'anâta darbe-i inkılâb vurmakta büyük bir rol ifâ eden edebiyat, artık bizde de lazım ve layık olduğu gibi telakki edilmeğe başlanmalıdır...

Farazâ bir eser, bir hikâye kaleme alıyoruz... Niçin?... Sade hissiyatımızı, ihtirasâtımızı, aşk ve şehvetimizi sırf kendimize ait emellerimizi, arzularımızı ifade için mi?... Hayır... Bin kere hayır... Küçük bir hikâye bile yazarken bir maksat, bir gaye düşünmeli, bir felsefe ibrâz, bir hâlin iyiliğini veya fenalığını ispat eylemelidir... Bir hâlde ki kari bu hikâyeyi bitirdiği zaman dimağında bir intibah, bir intiba, bir inkılab, bir heyecan duymalı; eser karinin hüviyyet-i ma'nevîyesi üzerinde gayr-i kabil-i ferâmûş bir tesir hâsıl etmelidir... Avrupa'nın muktedir, hakîm üdebası, hikâyenüvisleri yazdıkları eserler, romanlarla birçok efkâr ve i'tiyâdât-ı sakîmeyi nasıl târ u mâr etmişler, nasıl mühim inkılâbât-ı fikriyye ve ictimâiyye vücuda getirmişlerdir... Devr-i istibdâdda böyle ciddî, vatanî, içtimaî, insanî âsâr-ı muazzama meydana gelemezdi... Fakat şimdi...

Şübbânımız Fransa'nın hevâperest, düşman-ı fazîlet mübtelâ-yı zevk u ihtirâs, lâübâlî, uryân, egoist muharrirîn ve şuarâsını değil; samimi, nezih, hakikatbîn, ahlâka perestîşkâr, fazilet ve adalete meclûb feylesof şâir ve ediblerini takdir ve taklit etmelidir... Ötekilerinin âsârında menfaatperestlik, hodbînlik, gurur ve nahvet, ezvâk-ı şehvâniye lekeleri; berikilerinde ise insaniyet ve hakikat, felsefe ve ma'rifet, şefkat ve adalet nişaneleri mevcuttur...

Mesela Fransa şâirleri arasında bir "*Sülli Prüdom*" vardır ki bütün şâirlerimiz için model ittihaz edilmelidir... Bu büyük şairin necib bir vesvese-i san'at ve felsefe ile titreyen hüviyyet-i eş'ârında öyle pâk ve afif bir menba'-ı fazîlet vardır ki her an hâl-i feyezândadır... Sefâletlerin, ıztırabların, fakırların, düşmüşlerin şâiri olan *Fransuva Kupe* de sâhib-i meziyyet ve fazilet bir şâirdir... Ve Fransa'da böyle şâirler az değildir... İtikadımca bir şâir her şeyden evvel iyi bir "insan" olmalıdır... İyi bir insan olmayan, lekesiz, insaniyet için ihtizaz eder saf ve şefik bir kalbe malik olmayan şâirler sahte, maskelidirler...

İnsanları daha az muhteris ve menfaatperest, daha az mağrûr ve hasûd, daha az hodbîn ve müfteris, daha az kendi menfaat ve emelleri için diğerklerini ızzar eder bir hâlde bulundurmak... Bütün insanıyeti pür-şefk u i'tilâperver bir hâle-i uhuvvet ve samimiyet içinde sarmak için şâirler, her zaman söylerim, *Sülli Prüdom* gibi bir kalbe malik olmalı veya olmaya çalışmalıdır...

Sülli Prüdom nezih, rakik, velvelesiz bir şâir, bir râhib-i insâniyyet ve şefkat idi... Cezbetmek, şöhret kazanmak için değil, beşeriyete hizmet edebilmek, beşeriyetin cerihalarını sarabilmek için yazı yazardı... Sefâletlerimize karşı kendisinde şedîd, samimi bir merhamet vardı... Bir menekşe kadar mütevazı ve münzevî olan, adalete, serbestî ve istiklâle son derece meftûn bulunan bu feylesof şâirin tatlı nazarları sâât-i müstakbelenin muzafferiyetine itimat ile sanki dolu idi... Vicdanı cidden saf ve beyaz idi... Ve şâiri büyük yapan da bu büyük vicdanı idi...

Şâir fikrimce, bu haşin hayat için nermin bir teselli, bir nevâziş, bir şifa olmalıdır... Edib, bizi hayatla muzafferâne çarpışmak usulünü göstermeli; hakikat nedir, fazilet nedir, ma'nâ-yı hayât nedir, anâsır-ı hakîkiyye-i saâdet nelerden ibarettir, bütün vesâik-ı felsefiye ve edebiyesiyle bize teşhir etmelidir.

Eğer her şâir ve edib sırf kendi ihtirâsâtından, âmâlinden, aşkından bahsedecek olursa... insanıyet denilen bir heyet-i muazzama-i ma'neviyye için çalışmak mecbûriyyet-i vicdâniyyesinde bulunduğundan gaflet eyleyecek olursa o zaman terakki, medeniyet, insanıyet, fazilet kelimeleri boş ve bî-ma'nâ birer lafızdan ibaret kalmaz mı?... Ve edebiyatın hayatımız ve ahlâkımız üzerindeki tesiri pek şedîd iken ve bunun böyle olduğunu bilirken hayatımızı zehirleyecek, ahlâkımıza, metanetimize teşevvüşler, za'flar serpecek eserler meydana getirmek bir cinâyet-i ictimâiye addedilmez mi?...

Fransızca Anal mecmûa-i edebiyesinde tefrika edilen ve son derece mazhar-ı takdîr ve rağbet olan "*Salutaire Orgueil*" nâm romanı vaktiyle takib ederken nazar-ı dikkatimi sayd eyleyen şu doğru sözler el'ân hatıramda nakşgîrdir:

"Ekser şâirler, muharrirler bizim mahrem-i hayâlimize nüfûz ederler. Sükûtumuzu, sebat ve meramımızı tahrib, eserlerinin tesîr-i meş'ûmu ile hayât-ı ahlâkiyemizi teşviş eylerler.. Bizi bir buhrân-ı dâimî içinde bulundururlar.. Bir insan bir kitap te'lif ederse kaleminin bütün sadeliği, kalbin bütün samimiyetiyle yazmalıdır. Bir ruhu muztarib edebilecek hiçbir kelime kullanmamak için son derece

dikkat etmeli; bilâkis mütereddî bir metaneti takviye, münkesir bir kalbi tesliye edebilecek bir surette şi'rlerde, romanlarda idâre-i kalem eylemelidir. Hâsılı muharrir karilerini mücâdele-i hayâta hazırlamalı; lazım gelen kuvvet, metanet ve tesliyeti bahş etmelidir. Serdedilen fikirler insaniyete karşı bir muâvin-i lütufkâr olmalı, sarsılmağa müstaid bir metanet ve fa'âliyeti büsbütün harap etmeğe çalışmamalıdır..."

Bizim gibi müddet-i medîde istibdâd ve esaret, zulmet ve cehalet altında inleyen, birçok terakkîyât-ı medeniyyeden mahrûm kalan bir milletin şi'r ve edebiyatı, her vakit söylediğim gibi yine tekrar ediyorum, şampanya gibi zevkbaş değil, fakat et suyu gibi mugaddî ve mukavvî olmalıdır... Fransa'nın şekl-i hâzır-ı edebîsini tamamen taklit edebilmek için Fransa'nın geçirdiği inkılabları, tekâmülleri, devreleri, safhaları geçirmeliğimiz lazım... Yeni yetişen san'atkâr nâsir ve şâirlerimizin bu noktadan nazar-ı dikkatlerini celbederim...

Genç bir şâirin hissiyât-ı kalbiyyesinden, aşkından bahsetmemesi, a'mâk-ı kalbinde ihtizaz eden neşâid-i âmâlî terennüm etmemesi gayr-i tabîî olduğu kadar gayr-i kabildir... En ciddi, en feylesof şâirler bile gençliklerinde aşklarını, emellerini terennüm etmişlerdir. Fakat bunda bî-lüzum bir ifrat gösterilmemesi, otuz üç senelik zulmete müstağrak vatanımızın ne kadar nura muhtaç olduğu derpîş-i teemmül edilmesi genç Osmanlılarca bir vazîfe-i mukaddese olmalıdır... Ve iyice düşünmelidir ki yirminci asırda –bîkayd ü şart– “San'at san'at içindir.” nazariyesine mutaassibâne bağlanmak hiç de muvafık değildir... Âsâr-ı edebîyye yalnız güzel değil, güzel olmakla beraber nâfi' de olmalıdır... Hususıyla bizim gibi terakki ve medeniyette geri kalan memleketlerin âsâr-ı edebîyyesi...

Bakınız, farazâ Fransa'da bir “*Rene Bazin*” çıkıyor... <<Le Blé qui Lève >> namında ciddî ve içtimaî bir roman yazıyor... Bunda eyaletlerin hayatını, köylülerin ihtiyacâtını derin bir hiss-i şefkatle tasvir ediyor... Gözyaşlarını göstermekten çekinmiyor... Fakat bütün o yaralara şifabahş olmak istiyor... Romanda vak'a kâmilin vilâyetlerde geçiyor ve mühim bir meseleyi, mesele-i zirâiyyeyi mevzubahis ediyor... Amelelerin, çiftçilerin menâfiini, hukukunu müdâfaa ediyor... Fransa münekkitlerinden “*Jul Buva*” bu eserden bahsederken: “Teşevvüş-i ahlâk ile hummalı bir hayat geçiren Paris'ten bahsedeceklerine muharrirler biraz da daha az

hummalı, fakat daha çok saf ve dindâr vilayetlerden bahsetmelidir...” diyor!... Ne manidar bir darbe-i ihtâr ve ikâz!...

Köylülerden, vilâyetlerden bahsederken demokrat şairimiz Mehmed Emin Bey’i düşünmemek ve müşârün-ileyhi düşünürken de bu ayın hadisât-ı edebiyesinden olan ve daha şimdiden birçok musâhebât ve münâkaşâta¹³⁷ mecrâ açan tasfiye-i lisan meselesini teemmül ve mülâhaza etmemek gayr-i kabil olacak...

Fikr-i nâcizânemce tasfiye-i lisân meselesi bizim için bir mesele-i edebiyeye olmaktan ziyade bir mesele-i ictimâiyye ve siyâsiyye, bir mesele-i hayâtiyyedir... Ve öyle olmalıdır... Çünkü bizim gibi en ziyade cehl ü zulmet içinde kalmış bir milleti irşat ve ikaz, terbiye ve tenvîr için erbâb-ı kalemimizin yazacakları makalelerin, eserlerin, şi’rlerin karileri mümkün mertebe çok olması elzemdir... Bu lüzum takdir edildikten ve zaten lisanın, hususuyla edebiyât-ı cedîdenin teşekkülünden beri, sadeliğe doğru ilerlemekte olduğu teslim olunduktan sonra tasfiye-i lisân aleyhinde söz söylemek hatadır... Ben öyle zannediyorum ki istikbâl –ne denilirse denilsin– lisanımızı daha sade, daha kolay tahsil edilebilir bir hâle ircâ’ edecek ve bunu ihtiyaç, “ihtiyâc-ı siyâsî ve ictimâîmiz” ta’cîl eyleyecektir... Artık bilmeliyiz, anlamalıyız ki biz süsten, tuvaletten, fantazyadan ziyade vücudumuzu tesirât-ı hâriciyeden saklayacak libasa muhtacız...

Bir de lisanımızın sadeleşmesi demek sırf Türkçe kelimelerden müteşekkil olması demek değildir... Türkçe kelimelerle en rakik hisleri, en güzîde fikirleri, en muazzam mesâil-i ictimâiye ve ahlâkiyyeyi ihsas ve tebliğ etmek hususunda “orijinal” bir dehaya malik olan şâir-i muhterem Mehmed Emin Bey bile ihtiyaç hissettikçe Arabî ve Fârisî kelimeler kullanmaktan çekinmiyor... Ve böyle ihtiyaç hissedildikçe isti’mâl olunan Arabî ve Fârisî kelimelerle idame edilen sadelik, hiçbir zaman Türkçe şi’rleri lâtif ve müessir olmaktan mahrûm etmiyor... Şedîden ümit ediyorum ki Mehmed Emin’in bütün âsâr-ı gayr-i matbûası neşredileceği zaman âlem-i edebiyâtımız bir lerziş-i teceddüt ve inkılâb ile titreyecektir... Ve [31] Mart hâile-i irticâyesinin ilaçları bu eserlerde bulunacaktır...

¹³⁷ İnşallah bu musâhebât ve münâkaşât, devr-i cedîdin füyûzâtından müstefit olur da âdâb-ı münâzaraya muvafık bir tarz-ı nezâhetperverânede hitâm bulur...

Hüseyin Câhid'in "Tanin"deki baş makalelerini okuyanlar lisanımızın sadeliğe doğru nasıl temâyül etmekte olduğunu da hissederler... Maa-mâ-fih Câhid Bey'in bu sade makalelerini okurken insan büyük bir zevk duymaktan da hiçbir zaman mahrûm olmuyor...

Hâsılı âciz memleketimin ihtiyacı, menfaati namına lisanımızın, mümkün olduğu kadar, sadeleştirilmesi taraftarıyım... Ve bu inkılâb-ı lisân, lazım ve zarûrîdir... Biz ne kadar bu sadeliğin aleyhinde bulunsak "zaman"a, "ihtiyaç"a karşı gelemeyeceğimizi düşünmeliyiz..

Kendimce hakikat zannettiğim fikirleri söylemekten çekinmeyeceğimi evvelce bildirdiğim için haklarında pek büyük bir hürmet ve muhabbet beslediğim Ebüzziya Tevfik, Süleyman Nazif ve Ali Nusret Beyefendilerin makalelerinde görmekte olduğum bazı -rûh-ı Veysî'yi şâd edecek derecede mutantan ve gayr-i me'nûs- terkiplerin artık yirminci asır edebiyatında -velev ki o edebiyat Osmanlı edebiyatı olsun- yaşayamayacağını arza cesaret eylerim...

Edebiyatımız şekil cihetinden nasıl tahavvüle muhtaç ise esas, ma'nâ cihetinden de o kadar inkılaba müftekirdir... Artık terkiplerle, kelimelerle oynamayalım bir kafiyenin arkası sıra koşmayalım... Artık eserlerimiz mevzuları bir yığın hiçten, buluttan ibaret kalmamalı... Ve sonra da emin olmalı ki hayat, sade aşktan ibaret değildir... Hayatta bundan daha tatlı ve daha mukaddes vezâif vardır... Bilmelidir ki "Müsse" gibi, "Fuzuli" gibi "âh, vâh..." ile vakit geçirecek bir asırda bulunmuyoruz... Edebiyatı en ciddi ve nâfi' bir sâha-i tetkikât ve tettebbuât addetmeliyiz... Önümüzde tetkik ve tamika layık birçok mesâil-i ictimâiye ve ahlâkiye var... Önümüzde ışığa muhtaç karanlıklar var... Bunlara karşı lakayt kalmak vatana, insaniyete karşı lakayt kalmak demektir... Vatani birçok vartalardan, hâdisât-ı irticâiyeden, muzır ve nâbemahal taassublardan kurtarmak için "edebiyat"ı mes'ûd bir alet olarak isti'mâl etmek zamanı hulûl etti... Edebiyattan bu nokta-i nazardan istifade etmemek büyük bir kusur, bir gaflettir... Biz yalnız kendimizi düşünür, milleti teşkil eden kütle-i cesîmeye ehemmiyet vermemekte devam edersek, koca vatani yalnız kendimizden ibaret addeyleyerek edebiyatın nurlarından avamı müstefit etmemekte ısrar eylersek hâkimiyet-i avâmın, ma'nâ-yı edebiyâtın ne demek olduğunu anlamadığımızı göstermiş oluruz...

İşte bunun içindir ki Mehmed Emin Bey'in şi'rlerini şekil cihetinden ziyade esas, ma'nâ, mevzu cihetinden takdir ve tebcîl ederim...

Takdir edilecek bir eser de “Edebiyât” unvanı altında geçen ay intişar etti... Süleyman Fehmî Bey'in bu te'lifi büyük bir ihtiyacımızı tatmin eyledi... Eserin her türlü nevâkıstan berî olduğunu iddia edemem... Her hâlde ileride daha mükemmelleri yapılabilir... Fakat şimdi, şu sırada bundan güzel, bundan müfid bir “edebiyat” kitabı olamazdı. Şu muvaffakiyetlerinden dolayı Süleyman Fehmî Bey'i tebrik etmeği kendimce bir vazife addeylerim...

Kitabın birinci kısım ikinci faslını teşkil edib [San'atta ve bilhassa edebiyatta ahlâk], [San'at ahlâk ile iştilgal etmeğe mecbur mudur?] sernameleri altında yazılan pırlantalar bütün şa'sa'a-i necîbesiyle faziletkâr ruhları tehzîz etmiştir... Şebâb-ı mütefekkiye bu kıymettâr satırları dikkatle okumalarını tavsiye ederim... Bu tavsiye ile beraber birkaç cümleyi şuraya nakletmekten men'-i nefis edemedim:

“Cemiyet-i beşeriyye san'attan vazgeçebilir, fakat ahlâktan asla... Müfsid-i ahlâk fikirleri, hisleri tebliğ edenler bihakkın bir mücrim-i edeb gibi telakki olunur. Fenalıkları kisve-i diltirib-i şi're sokarak sevimli göstermek bir kabahat, hem de pek büyük kabahattir; mukaddes olan şi'ri fenalıkları, ahlâksızlıkları terviç yolunda isti'mâl etmek affedilir bir kusur mudur?”

Resimli Kitap'ta tefrika edilen “Çıkmaz Sokak” unvanlı bir piyesten hiç bahsetmemek bu musâhabe-i edebiyemiz için, zannederim, bir kusur olabilir... Şahabeddin Süleyman Bey'in bu eseri, kendisinin Fransa'nın “*Piyer Volf*” gibi bazı son tiyatro muharrirleri ile temasta bulunduğunu ve tiyatroya pek büyük bir merakı olmakla beraber isti'dâdı da olduğunu gösteriyor... Ve aynı zamanda piyes, bazı kusurları, müfrit ve bî-lüzum yenilikleri ile beraber sahibinin ileride –ciddi tetebbuât ve mesaide bulunmak şartıyla– muktedir bir tiyatro muharriri olabileceğini işrâb ediyor.

Eser hakkında, kalbimin safvet ve bî- taraflılığıyla, hulâsa olarak şunları söyleyeceğim: Piyeste şâyân-ı dikkat bir “tez” var... Ve bu bir muvaffakiyettir... Fakat mevzu, ahlâk nokta-i nazarından son derece muzırdır... Hemen ilk hamlede

serbestînin verdiği fırsattan bu vech ile istifade etmek, bazı bayağı kadınlarımızın en çirkin ve mülevves bir itiyatlarını bî-perva teşhir eylemek ve böyle bir levsten haberdâr olmayan, böyle bir levsin mevcudiyetini ihtimal son dakika-i hayâtiyyesine kadar işitmek ihtimali bulunmayan birçok saf, asîl ve bütün vüs'at-i ma'nâsıyla bâkir kızlarımızın enzâr-ı ma'sûmânelerini bu müstekrehât ile rencide etmek hiç de muvâfık olmasa gerek... Vakıa Avrupa'da üdebâ-yı hakîkiyyûn levsiiyât-ı ahlâkiyyeyi tasvirten pek çekinmezler... Ve bizim eserlerimizde de bazı mesâvî-i ahlâk –müfid bir ders-i ibret ve intibâh hâsıl etmek fikriyle– tasvir edilebilir.. Fakat “sevicilik” gibi gayr-i tabîf bir levsî bir piyes hâlinde ibrâz etmek cahil ve hakâikdan gafil kadınlarımız üzerinde pek muzır bir tesir husûle getirmekten başka bir şeye hizmet eyleyemez.. Bizim gibi müddet-i medîde muzlim bir cehalet, amîk bir teşevvüş-i ahlâkî içinde pûyân olan bir milletin muhtaç olduğu eserlerin her hâlde bu gibi piyeslerden ibaret olmaması lazım gelir... Bu mezmûm ve gayr-i tabîf itiyat öyle pis, müstekreh bir hâldir ki insan bu “levs”i ibrâz ve teşhir etmek değil, toprak ile örtmek ister... Ve bu levs, tiyatro sahnelerinde teşhir edilmekle azalmaz, belki çoğalır.. Kadınlarımızı böyle bir levse sürünmekten kurtaracak kuvvet, ancak maârif-i sahîhadır...

Süleyman Fehmi Bey'in Edebiyât kitabında denildiği gibi heyet-i beşeriyye san'atsız yaşayabilir... fakat ahlâksız asla... Onun için eserlerimizde “san'at”a verdiğimiz ehemmiyet kadar, belki daha ziyade, “ahlâk”a da vermeliyiz...

Şimdiye kadar serdettiğim efkâr ve mütalaâttan ihtimal “san'at”a karşı pek lakayt kaldığım anlaşılır... Böyle yanlış bir zehaba meydan vermemek için hemen söyleyeyim ki san'ata olan hürmet ve muhabbetim en âteşîn müştâkîn-i san'attan hiç de az değildir... Şu kadar var ki bu hürmet ve muhabbet, beni vatanımın ihtiyâcât-ı ahlâkiye ve fikriyesini şedîd bir taassub ve heyecanla düşünmekten, menâfi-i memleket ve insaniyeti her türlü ezvâk ve âmâle tercih eylemekten men'edemiyor... Benim “san'at” hakkındaki şu nokta-i nazarım tahavvüle uğrayabilmek için vatanımızın ciddi ve esaslı bir devre-i tekâmül geçirmesi lazımdır... Ve fikrimce beşeriyetin gâye-i âmâli saâdet değil, fazilet olmalıdır...

Piyesin tarz-ı tahrîrine gelince: Bazı mükâlemeler, cümleler pek tabîf, pek güzel... Piyesin bazı tavırlarında makûl bir teceddüt de mevcut... İnsan okurken bazen zevk, heyecan duyuyor... Bazı fikirler kariin dimağında müspet bir tesir husûle

getiriyor... Fakat heyet-i mecmûa hitâm bulup da “Öldü”, “Öldürdüm”, “Öldürdü” teraneleriyle nâgehan piyes bittiği zaman kariin dimağında hiçbir tesir, hiçbir heyecan canlanmıyor.. Ve evvelce hâsıl olan tesirler de güneşe ma’rûz kalmış buz katreleri gibi birden eriyor... Hâlbuki zannederim, iyi eserler bitirildiği zaman insanı bir müddet düşündüren, dimâğ-ı kârii o eserin husûle getirdiği inkılâb-ı tefekkür ve tahassüs ile lerzişdâr eyleyenlerdir... İşte bu nokta-i nazardan bu genç temâşânüvîsin piyesinde ihmal edilemeyecek bir kusur var... Maa-mâ-fih ilk eseri bulunmak haysiyetiyle bu kusuru pek de i’zâm etmemek lazımdır.

İşte naçiz fakat samimi fikirlerim, mütâlaalarım. İhtimal fikirlerim yanlıştır... Doğru değildir. Ve eser zan ve hissettiğimden daha güzel, daha kusursuzdur... Fakat benim böyle hissedişim, hakikati böyle görüşüm bir kabahat değildir... Ben hakikati böyle gördüğüm hâlde fazla ve muzır bir cemîle ızhar etmek maksadıyla bu eser pek güzel, pek emsalsizdir; şöyledir, böyledir diyecek olursam, işte o vakit samimiyetten uzaklaşmış, vazifemi ifâ etmemiş addedilir, mütalaât ve mülâhazâtını bir “reklam” derekesine indirmiş bulunurum.

Her hâlde Şahâbeddîn Süleyman Bey’i, tiyatro sâha-i tettebbuâtında ciddi ve metin hatvelerle ilerlemesi için, teşvik ve teşcî’ etmeği bir vazîfe-i vicdâniyye addeylerim...

2 Eylül 1325

Râif Necdet

BİR MEHTAP GECESİ

[Ahmet Hikmet, Sa.12, 1909/1325, s.1208-1212]

— Bey, bu akşam ateşin nasıl? Ellerine bakayım.. Sıcak!...

— Hayır, hayır. Pekiyiyim, siz bu akşam çıkın. Eşekleri ısmarladınız mı?

— Çocuk mu oldun? Aliciğim! Ben eşekle hangi gece çıktım ki... bâhusus sen böyle hasta iken...

Şimdi Ali Bey yalvarıyordu bir kere de eşeklerle çıkılsa ne olur?... İşte karıcığı bütün yaz mevsimini onun hastalığına acıyarak bakmakla, öksürüğünü heyecanlarla dinlemek, ilaçlarını tesellilerle vermekle geçirdi... İşte bu gece mehtab

Ağustosun son mehtabı. Bu senenin belki son süslü son sevimli bir gecesi. Günah değil mi ki? Karıcığının bu uçuk pembe yanakları bu gecenin uçuk baygın nurlarına bürünmesin yazık değil mi ki? Çoktan gülmeyen güllere bu ince süslere incilerini ilave etmesin.

— Beğciğim şimdiye kadar eşekle gezmeme müsâade etmezdin.

— İşte ediyorum. Çünkü senin güldüğünü istiyorum. Görüyorum ki eşeğe binenler mutlaka gülüyorlar. Arabaya binenlerse somurtuyorlar. Ben de bu gece gam istemiyorum senin eğlendiğini istiyorum. Bu gece kocan bütün erkeklik vesveselerini attı. Onun düşüncesi şimdi seni güler görmek... Beni memnun etmek istersen gideceksin ve ben seni pencerenin önünde bekleyeceğim.

Bedia düşünüyordu bir senedir kocasının, ciğerlerini kemiren ve verem olacağına artık kail olduğu, bu illet zavallı Ali'yi ne hâle getirmiş. Ahlâkını, çehresini, bünyesini tamamen değiştirmişti. Yanından bir dakika ayırmak istemediği Bedia'sını, işte hiç hoşlanmadığı bir tarzda gezmeğe gönderiyor. Bunun için de yalvarıyor. Israr ediyor. Belki kendisini hastalığıyla bıktıracağından korkuyor belki karısının taze kalbinde bu aylardan beri devam eden ye'se karşı isyan hisleri doğabileceğini düşünüyor, iniltilerinden etrafındakilerin usandıklarını görmek kendisine güç geliyor.

— Peki gideyim Aliciğim. Fakat eğlenemeyeceğim seninle burada otursak. Sana Nedime'nin düğününü anlatsam olmaz mı?

— Git, bu gece git; ben öyle istiyorum. Fakat gel şimdi yanıma ben de mehtaba çıkmış olmam için şu lepiska saçlarından öpeyim. İşte benim mehtabım. Şimdi artık haydi gidebilirsin... Bedia, akrabalarından Nihad Paşa'nın kapısının önünde biriken, merkebler üstündeki hanımların arasına girdi. Ve o çığlık fırtınasına bir katre-i kahkaha daha karıştı.

— Beyin nasıl?

— İyice.

— Nasıl bıraktın?

— Zorladı.

Bir kadın, bir tazeye uzaktan fisıldadı:

— Ölenle ölünmez.

Ali Bey şimdi pencerenin önünden kalktı yavaş yavaş fesini bastonunu aradı. Arka kapıdan çıktı çamlığa doğru, birkaç adımda bir, dinlene, soluya yürümeğe başladı. İçini çekiyordu: “Yürümüyorum, sürünüyorum!” diyordu. Caddeye nazır bir tepeye geldi, çamların kurumuş tel yaprakları üstüne oturdu. Şakaklarını elleri arasına aldı, düşünmeğe başladı. Ali Bey köşkte Bedia ile beraber kaldığı ve akşamki gibi düşüncelerinin şiddeti, alnını acıttığı zamanlar, karısının parmaklarını tutar, şakaklarını okşatırdı. Şimdi yine bu devayı aradı ve boynunu büktü. Mehtab, gökleri avlamak için, nurdan bir ağ gibi denize serpilmişti. Çamlar karabaşlar esrâr-ı rûhâniyyeti andıran hafif ve derin kokularıyla civara bir ma'nâ-yı câzibe, ruha bir feyz-i mübhem veriyordu. Yine böyle mehtab zamanı idi. Bedia ile söz kesilmişti. Ali gizlice Büyükada'ya gelmiş bir sene sonra refikası olacak Bedîa'nın köşkünün yanındaki çamlığa gizlenerek onun ahvâl-i husûsiyesini anlamak istiyordu. Ada'da caddede yine bu geceki gibi kahkahalar uçuyor yine arabalar birbiri ardından kayıyor, yine merkebler yekdiğerine kaynaşarak koşuyordu. Bu çılgılık, bu kıyamet o gece de var idi. Lâkin Bedîa işte hiç çıkmıyordu. Aşağı odadaki piyanodan fırlayan hümâyun peşrevini takib eden hümâyun semaisini o yüreğini okşayan ince ahengi, o gizli yaşları o şarkın hasretler, hicranlar, zulümler içinde korka korka fırlayan şikâyetlerini dinledi... Bu suretle köşkün etrafında görülmeden geçirdiği, birkaç gece içindeki tettebbuâtıyla o ailenin ruhuyla yaşamağa, o ailenin mizacıyla imtizaç etmeğe başladı. Karısının sevdiği nağmeleri, sevdiği renkleri, sevdiği şîrleri, sevdiği zinetleri anladı ve sevdi, pencereden atılan bir dantela parçasını, bir kumaş kırıntısını buluyor saklıyordu... Oh! Artık bu tettebbuâtına o da ruhundan birtakım incelikler, büyüklükler katacak. İşte bir sene sonra karşısında bulacağı Bedîa kocasının da kendisiyle hem-ruh, hem-fikir olacağını anlayacak ve yadırgamayacaktı. İlk gece ona hümâyun semaisini çalacak ve ona çılgınlıklarını anlatacak idi. Eğer çocukları olursa onlara da semai öğretecekler, onlar da pederlerini validelerini yâd ederek izdivaçlarının ilk gecesi bunu çalacaklar; bu cihetle kendilerinin hanedanı arasında bu, bir an'ane olarak kalacaktı...

Aşağı yoldan muttasıl velvelelerle, kahkahalarla akan, koşan arabaların içindeki merkeblerin üstündeki mehtabçıların neşesi çamların içinde bir heyûla, bir hulyâ gibi kendi kendine düşen bu zayıf, bu mahzûn, bu ölen çocuğa, Ali'ye kadar geliyordu karşıda yolda deniz suyuyla sulana sulana birikib topraklara karışan tozlar

kuruyarak tepeler ettiğinden, gece mehtabın ışığıyla elmaspâreler gibi parlıyordu. Uzaktan bir çığlık daha işitildi: Eşekler üstünde bir hanım kafilesi; başlarında sırma telli, altın pullu başörtüleri; sırtlarında ipekli, sırmalı, beyaz maşlahlar hepsi ince endamlı, hepsi sinirli, hepsi örnek...

Donukluk içinde bir parlaklık, neş'e içinde bir hüznün ima eden gözleriyle mehtabı süzüyorlar: Hafiflikler arasında bir ağırlık gösteren hareketleriyle çam kokularına bürünüyorlardı. Koşan eşeklerin üstünde: "A vallahi!... A kardeş!... Allah aşkına!.. A canım!..." avâzeleriyle yolları çınlatarak, ipek çorapları yarım örten ufacık iskarpinleriyle merkeblere vuruyorlardı.

Mehtabın, lüks fenerlerinin ışıkları, sırmalı maşlahlara, pullu başörtülerine vurdukça kehkeşân parçaları adaya inmiş, parıl parıl parlayarak akıyor, uçuyor, kayıyor, gülüyor zannedilirdi.

Çirkin eşekler, o, korsalı vücutlara sarılmış ipekli maşlahların, şeffaf çorapların incecik, ufacık iskarpinlerin yumuşaklığından daha tembelleşmiş gözükiyordu. Bu neş'eli tazelerin kanatlanmış gibi, maşlahlarını savurarak, örtülerinin uçlarını uçurarak, ayaklarını çırparak, ellerini sallayarak sıçramalarından, kahkahalarından, eşekler pek memnun, pek mağrûr gözükiürlerken, sırtlarındaki yumuşaklıklara rağmen eşekçilerin "Haydi bibiko!! Haydi mimiko!" yaygaralarıyla arkalarına indirdikleri sopaların acısı bir tezâd-ı garîb teşkil ediyordu.

Şimdi bu nur kanatlı yıldızlar, bu kelebeklenmiş çiçekler daima gülüyorlar, kahkahalarla ötüyorlardı ve her birinden menekşe, yasemin, leylak kokuları damlaya, dağıla dalgalana uçuyordu.

Ali Bey hâlâ çamların arasında idi. Bu kabristân-ı hayâlâtta bu hastanın iki gözünün nuru, bir türbenin iki şem'a-i mahzûnu gibi titriyordu.

Bu dakika yaşamak ona ne kadar tatlı geliyordu. Vatanına hizmet ederek istikbâlde meşhur bir adam olmak hayatında bir iz bırakmak emeli kalbinde doğar doğmaz, aşağıdaki caddeden yükselen bir kahkahayı müteakib boğazını sıkı bir gıcık göğsünü acıtıyor, öksürmeğe başlıyordu.

"Bu öksürük, bu öksürük bundan karısının, karıcığının bile irkildiğini duyuyor, geceleri öksürükleriyle onu uyandırmamak istiyordu."

Artık biliyordu ki yakında sönmeyecek. O zaman kendisini şu üstündeki oturduğu toprağın altına, o korkunç o dev gibi duran servilerin altına, o virâneye

gömecekler, cenazesinden uzak duran birkaç karga ürküp kaçar iken bağırarak, karısı, validesi birkaç gün ağlayacaklar. Arkadaşları “vah vah ölmüş” diyecekler. İşte o kadar. Birkaç gün içinde unutulacak. Sonra karısı bir başka kocanın kucığına atılacak. Lepiska saçlarını başka dudaklara dokunduracak.

Bari bir çocuğu olsaydı, o sayede bir vakit olsun namı söylense idi.. Bir evlatçık bekâsı demektir. Hem kendi varlığını hem karısının sevgisini görmek bir saâdet değil miydi? İşte o ufak teselli de yok idi... Kim bilir? Belki birkaç gün sonra? Bir mezarlığın kenarında, bir yığın toprak hâsıl olur olmaz, ondan bir iz, bir hiç kalmayacak... Ali bütün emelleri, bütün hulyâları, bütün düşünceleriyle bitiverecek..

Bir damla yaş, bir katre yağmur olur; bir çiçeğin solmasından bir zerre toprak kalır.. Kendi hayatından ne kalacak?...

Büyükada'nın caddesi bir iki dakika için sükûn içine uzanmış gibi duruyor. Bir saatten beri devam eden ayaz, rutubet, bu zayıf hastanın, yanan vücudunu üşütmekle incitmeğe başlamıştı. O, başını açmış, vücuduna artık bol gelen ceketinin, yeleğinin düğmelerini çözmüş, kalıbı bozulmuş fesini yanına bırakmıştı.

“Bu gece karıcığı eve, belki, gülererek, sevinerek gelecek ona yolda rast geldiği hanımların süslerinden bahsedecek...”

O sırada kendisi de ona aynı şetaretle cevap verebilecek mi?... Göğsünün acısını, öksürüğünün eziyeti yüzüne bir felâket rengi vermeyecek mi? Bu dün gece böyle olduğu gibi bu gece de yarın da böyle olacak. Ya artık kendisinden karısı usanır, ninesi usanırsa hizmetçiler bıkarlarsa... Ya, kendisi için de “İki rahmetin biri!” duasını tekrar ederlerse... İşte arkadaşları, hattâ, akrabası bile ziyaretlerini seyrekletirmeğe, onun sıhhatini sormamağa başladılar. Belki içlerinden “Ne olacaksa, olsa” demişlerse “O artık karısını, ninesini öpemiyor, lâkin, onlar da şimdi kendisini öpmüyorlar. Ya bu hâl, bu can çekişme, bu sürünme devam ederse mademki kurtulamayacak.”

Bu sırada aşağı caddeden ağır ağır geçen bir arabadan:

Ey hasta gönül! Umma vefa son nefesinden

Âzâd ediver mürğ-i dili ten kafesinden

şarkısını söyleyen iki sarhoşun << yaşa >> sedaları Ali'ye doğru yükseldiği zaman bu çocuk olduğu yerde katılaştı vücuduyla bükük boynuyla irileşmiş sönük gözlerini mehtaba dikmişti. Gökte bir uçar yıldız hızla, ani bir eser bırakarak

kayboldu. İki üç damla yaş soğuk ter döken çökmüş yanaklarının üstünden yuvarlandı.

“Çekmek” vaktinden evvel ölmek için aylarla can çekişmek o korkunç çukura sürünerek inleyerek kan kusarak düşmek şefkatli anasını bile, sevgili karısını bile iğrendirerek, usandırarak erimek çürüyerek, tefessüh ederek bitmek eskiden o gülen gözlerin şimdi nefretten kendi tarafına bakamadığını eskiden onu okşayan ellerin şimdi korkudan vücuduna dokunamadığını anlamak; etrafını kahrederek mahvolmak. Niçin yarabbi, niçin?

Yine beş kemik parçasından ibaret buz kesilmiş elleriyle tekrar yaşlarını sildi. Bütün şa’saasıyla guruba doğru yürüyen aydın bir lem’a-i tesellî, bir lem’a-i irşâd dilendi. Düşündü düşündü.

Şimdi yavaş yavaş kalkıyordu. Artık karar vermişti. Bu harab kafesin anahtarı orada konsolun içindeki küçük revolver değil mi idi! Onu kurtaracak! Onu nefretten onu eziyetten onu hayattan halâs edecek rehakâr o küçücük demir parçası idi. On dakika sonra bu mehtab onun kefeni, bu çamlık onun muvakkat mezarı lâkin bu hafif rüzgâr onun mersiye hânı olacaktı. Lâkin sıkın, boğan, öldüren hain bir öksürük o kemik yığınının soğuk zehirler döktürecek yere sermişti.

Yarım saat sonra evin halkı Ali’yi olduğu yerde ağzından dökülen birkaç damla kanlı ifrazât ile bayılmış buldukları vakit caddeden yine çığlıklarla, kahkahalar, naralarla etrafa neş’eler saçarak birçok taze kadınlar, genç erkekler eşekler üstünde geçiyorlardı.

26 Ağustos 325 / Ahmet Hikmet

BİLİNİZ Kİ EY GADDARLAR!...

[Mehmet Emin, Sa.12, 1909/1325, s.1213]

10 Ağustos 1323

10 Temmuz fatihlerinden muhterem Halil Bey’e:

Şi’r yasak!.. Öyle olsun, varın şi’r yazdırtmayın;

Şu millete can verecek bir sahîfe bastırtmayın;

Vahşet tamam olmak için her mektebi kapattırın;
Buhârî-i Şerîf gibi Kur'ân'ı da toplattırın!..

Eğer bundan ümîdiniz fikirleri körletmekse,
Karanlıklar içersinde korkusuzca zulmetmekse,
Şunu iyi biliniz ki ey gaddarlar,
Bugün sizin karşınızda feryâd eden bir millet var.

O millet ki kuru toprak üzerinde zelîl, sefil;
Ettiğiniz zulümlerden bir dakika rahat değil;
Arkasında ağır bir yük; yakasında demir pençe;
Zavallıya hayat demek en acıklı bir işkence.

Sorarım ki hangi millet bu hayata katlanmıştır,
Esareti kendisi'ychün bir mukaddes hak sanmıştır,
Zulme karşı kahramanca durmamıştır,
Tekmesini kanlı tahtlar üzerine vurmamıştır?..

Bu âlemde insanları hür yaratan Cenâb-ı Hak,
Her millete zincirini kırdırtmıştır; kırdırtacak;
Bunun için haksızlıklar cahillere fikir verir,
Zalimlerin kendileri mazlûmlara yol gösterir.

İşte sizin zulmünüzün kudurduğu şu toprakta,
Bu millet de be-inkılâb tarihini okumakta;
Her bucakta yanık yanık inilleyen mazlûm sesi,
Onun için en ateşli bir ihtilâl manzûmesi!..

Yaralar ve Sargılar'dan
Mehmed Emîn

(AGAT)'IN KAÇIRILMASI

[Tristan Bernar, Sa.12, 1909/1325, s.1214-1224]

KOMEDİ 1 PERDE

*Müellifi: Teşrihât-ı rûhiyyede bî-rakîb olan Tristan Bernar***Birinci Sahne**

(Bir gazino derûnu)

Hanri, Agat

Agat— Validemin bu tarafa doğru geldiğinden emin misiniz?

Hanri— Evet, kütüphaneye doğru gidiyordu.

Agat— Öyle ise buraya gelebilir.

Hanri— Zannetmem, ellerinde mektuplar vardı. Şüphe yok ki postahaneye kadar gidecek! Buraya kadar ihtiyâr-ı zahmet etmeyeceği tabîdir. Hem evinde misafir bekleyeceğini de söylemediniz mi idi?

Agat— Peki ama, ya postahaneye kadar gitmezse... Çünkü gazinoda da bir mektup kutusu vardır.

Hanri— Nasıl?

Agat— Gazinoda da bir mektup kutusu vardır.

Hanri— Tesadüfen buraya gelecek olsa da ne çıkar? Bizi masanın iki ucunda bulacak değil mi!... Mütâlaa salonuna girmek hakkına da malik değil miyiz?

Agat— Siz bu hakka maliksiniz; fakat siz burada iken ben değilim...

Hanri— Beni görmediğinizi, burada olduğundan haberiniz olmadığını söylersiniz..

Agat— İnanırlar da...

Hanri— Evet, sevgili Agat'çığım, artık bu yaşayıştan bıktım... Ne yapayım.. Size perestiş ediyorum...

Agat— Ben de size...

Hanri— Birbirimizi görmeden nasıl yaşarız. Mutlak bunun bir çaresini bulmalıyız.

Agat— Geliyorlar (*Mütâlaaya dalar. Arkasındaki kapı açılır.*)Hanri— (*Pürmeserret*) Talihimiz varmış, sizin Matmazel!

Sahne 2

Hanri, Agat, mürebbiye

Mürebbiye (*Agat'a*)— Valideniz eve gitti.

Hanri— Oh! Bu alâ..

Mürebbiye— Yalnız size bazı sözler söylemeğe mecburum.

(*Hanri, Agat*) yaklaşarak— Nasıl! Ne dedi?

Mürebbiye— Geçen gün üçümüzü bir arada gördüğünden dolayı beni payladı. Ba'de-mâ kendisi olmaksızın Mösyö Hanri'nin sizinle görüştüğünü görecektir derhâl beni evinden kovacağını söyledi... Diyordu ki: Agat henüz on altı yaşında...

Agat— Hayır... On yedi...

Mürebbiye— Hanri de nihayet nihayet on yedi diyor...

Hanri— Ben de tamam on sekiz yaşındayım.

Mürebbiye— Bir izdivaç fikridir zihinlerinde yerleşmiş, muttasıl onu düşünüp duruyorlar... Doğrusu ya... pek namusum diyor.

Hanri— Bu kadın ne hıyanet şey! (*Agat'a dönerek:*) Affınızı rica ederim... fakat dünyada bu kadar zalim hiçbir mahlûk tasavvur edemem.

Agat— Kendisini pek ziyade severim.. fakat bu sözünüzde haklısınız.

Hanri— Tahammül-fersâ, efendim.

Mürebbiye— Hulâsa-i kelâm. Artık birbirinizi görmek biraz müşkül olacak. Çünkü sizi evine gitmekten men'edeceğini söylüyordu. O hâlde yalnız Madam tarafından davet vâki' olduğu zaman bir, bir de balolarda, gazinolarda Agat ile görüşebileceksiniz... Hem de sık sık dans etmeyeceksiniz.

Hanri— Zaten hiçbir zaman dans ettiğimiz yok... İyi dans etmek bilmem..

Agat— Nasıl, pek güzel dans ediyorsunuz.

Hanri— Yok, yok pek fena dans ederim.. Her hâlde sizinle görüşmeği tercih ederim. Fakat yazık, demek ki artık dans etmek bahanesiyle bir araya gelip konuşamayacağız.

Mürebbiye— Maa-t-teessüf öyle; Matmazeli sık sık dansa davet ettiğinizi, sonra bir köşeye çekilerek sohbet ettiğinizi görmüş.. Biraz evvel söylüyordu...

Hanri— (*Nevmîd*) Nevmîdim!.. Hayat benim için gayr-i kabil olacak.

Agat— Ne yapalım, bilmem ki...

Hanri— (*Ciddi*) Ne mi yapalım? Ben çare bulacağım... Sizi her gün görmeğe muvaffak olacağım...

Mürebbiye— Fakat, nasıl çare? Zira gerçi sizi pek çok severim... fakat bir evden tard olunmak da pek hoş gitmez sanırım.

Agat— Oh! Hayır... Buna mahal vermezsiniz...

Hanri— Yok yok sizden o yolda bir ricamız yoktur. Şimdiye kadar hakkımızda o kadar ızhâr-ı nezâket ettiniz ki Matmazel... Evet o kadar nazikâne hareket ettiniz ki size böyle bir ricada bulunmaktan çekiniriz... Değil mi Agat?

Agat— Evet, evet çekiniriz.

Hanri— Şimdi, ben yalnız bir çare görüyorum... Maa-t-teessüf bunun da müşkülât-ı maddiyesi çok!..

Agat— Nasıl çare?

Hanri— (*Söyleyeceğinden medhûş*) Kaçmak!

Mürebbiye— Kaçmak mı?

Hanri— Evet, günün birinde izdivaç ederiz. Mademki şimdi izdivacımıza mani oluyorlar biz kendimiz izdivaç ederiz. Onun için buradan savuşmalı; ailelerimizi terk ederek Belçika şehirlerinden birine elhâsıl ecnebî memâlikine gitmeliyiz!

Agat— Oh!... Bu teklifiniz pek dehşetli Mösyö Hanri!

Mürebbiye— Pek ağır bir teklif!

Hanri— Fakat ben sizi seviyorum.

Agat— Ben de sizi seviyorum ama bu söylediğiniz şey pek korkunç!

Hanri— (*Agat'a yaklaşarak:*) Âh!.. Keşke kabil olsaydı, hemen bugün çıkıp giderdik. Fakat, söylemesi ayıptır, beş param yok... Malûm ya! Ebeveynimin himayesindeyim, bana pek az para veriyorlar... Hiçbir şey iktisat edemedim. Fakat oraya gidebilmek, sonra da kendime bir iş buluncaya kadar bir müddet geçinebilmek için behemehâl para bulmak lazımdır.

Mürebbiye— Şüphesiz; hem de kendinize ne iş bulabilirsiniz?

Hanri— Âh.. bu hususta hiç endişe etmem... Aklıma gelmiyor... mesela: Fransızca, İngilizce dersi veririm.

Agat— Ben de piyano dersi; fi-l-hakika pek güzel piyano çalmam... fakat pek küçük çocuklara herhâlde ders verebilirim.

Hanri— Orası kolay; asıl buradan kaçmak için bize para lazım; hem de pek çok para. Nereden bulmalı, bilmem.

Mürebbiye— Ne kadar paraya ihtiyacınız var!

Hanri— İsterseniz hesap edelim..

Agat— Evet, evet; edelim.

Hanri— (*Müebbiye*'ye) Matmazel şu tarifeyi lütfen veriniz de biletler ne kadar ediyor hesaplayalım.. (*Matmazel tarifeyi alarak Hanri*'ye verir.) İşte!.. Evvela buradan Brüksel'e gitmek için Paris'ten geçmeli... Trovil'den...

Mürebbiye— Trovil 64. sahifede.

Hanri— (*Bakarak*) Trovil'den Paris'e kadar iki birinci mevkî' bileti 26 franktan...

Agat— Birinciye ne lüzum var? Pek âlâ ikinci mevkî'de de gidebiliriz.

Hanri— Hayır olmaz, olmaz... Sizi birinci mevkî'de kaçırmak isterim...

Agat— Emin olunuz ki bence zerre kadar ehemmiyeti yoktur.

Mürebbiye— Hem de sizi arayacak olsalar hiç şüphe yok birinci mevkî'de ararlar. Hâlbuki ikinci mevkî' alacak olsanız nispeten daha kolay kaçırsınız.

Hanri— (*Bakarak*) O hâlde iki ikinci mevkî' bileti on sekizer franktan 34 frank eder... Vagon lokantasında yemek yiyecek miyiz?

Mürebbiye— Yemeseniz iyi olur, tehlikelidir.

Agat— Zaten sepetle yiyecek götürmek eğlenceli olur.

Hanri— Paris'ten Brüksel'e kadar da 48 frank; yirmi frank da omnibüs parası, bahşiş!..

Agat— Bana elbise ile çamaşır lazım; çünkü firarımızdan kimseyi haberdâr etmemek için evdekileri alıp götürmem.

Hanri— Sahih!... Benim de elbiseye ihtiyacım var... 250 frank esvab parası...

Agat— Bana bir seyahat kostümü istemez mi? Opera Caddesi'nde 150 franga o kadar güzelleri var ki...

Mürebbiye— Mademki hiçbir şey götürmüyorsunuz mükemmel bir çamaşır takımına lüzum göreceksiniz.

Agat— Brüksel'de pek güzel çamaşırlar varmış... Orada alırız.

Hanri— 500 frank da çamaşırlar için koysak...

Agat— 500 çok...

Mürebbiye— Nasıl çok... (500) frankla pek uzaklara gidilmez... Hususıyla çamaşır işlemeli olursa...

Hanri— *(Yazarak)* 800 frank çamaşırlar için...

Mürebbiye— Bir de otel parasıyla mesârif-i fevk-al-âdeyi unutmamalısınız... Çünkü oraya gider gitmez kendinize iş bulacak değilsiniz ya.. Günde iki kişi için kırk franktan on beş günlük otel parası...

Hanri— 400 frank eder. Şimdi cem'edelim. Topu topu 2000 frank kadar bir şey... Mesârif-i fevk-al-âdeyi hesaba katmadım.

Agat— Çamaşır parasını tenzil edebiliriz.

Hanri— Hayır, hayır, bir para bile tenzil etmem. Hiçbir zaman istemem ki... Şimdi bana 2000 frank lazım: Hâlbuki cebimde bir frank bile yok. Zaten şimdiye kadar hiçbir zaman elime 2000 frank geçmedi. Acaba kimden ödünç alsam!...

Agat— Amcanız Şarl'dan.

Hanri— Kabil değil! Amcamdan şimdiye kadar hiçbir şey istemedim... Hayır; ondan istemeğe hiçbir zaman cesaret edemem. *(Birdenbire)* Şimdi gidip isteyeceğim... Hemen şimdi gitmeliyim.. Biraz teehhür edecek olursam bir daha cesaret edemem... Sahilde gazetesini okumakla meşguldür. Zavallı amcam!... Ne yapacağımı bilse!... Şimdi doğru gider, ihtiyacım olduğunu söyler, 2000 frank vermesini rica ederim. *(Agat'a yaklaşarak)* Şimdi gelirim, Agat'çığım müsâade ederseniz öpeyim... *(Mürebbiyeye)* Matmazel sizi de öpeceğim... *(Öper)*... *(Agat'a:)* Sevgili Agat'çığım, göreceksiniz ki muvaffak olacağım... Muhabbetinizin verdiği kuvvetle muvaffak olacağım.

(Gider)

Sahne 3

Agat, mürebbiye

Agat— Dehşetli bir teşebbüs, değil mi Matmazel?

Mürebbiye— Evet, evet, oldukça dehşetli; sarf-ı nazar etseniz fena olmaz.

Agat— Artık vazgeçemeyiz. Bir kere kabul ettim. Nasıl istemem diyebilirim? Hem bilseniz o kadar hoşuma gidiyor ki... Keşke siz de bizimle beraber gelebilseydiniz!...

Mürebbiye— Hiç öyle şey olur mu?... Hattâ bu hareketinizden haberdâr olduğumu bile kimse bilmemelidir... Siz gidecek olduktan sonra artık mürebbiyeye ihtiyaç kalmaz, şüphesiz bana izin vereceklerdir... Fakat zarar yok... Buna katlanırım... Çünkü her ikinizi de severim...

Agat— Bu işte hiçbir veçhile zarar görmenizi arzu etmem, Matmazel! Emin olunuz ki ileride bunu telafi edeceğim...

Mürebbiye— Zarar yok Matmazel...

Agat— Hayır, hayır bilirim ki siz böyle şeyleri düşünmezsiniz; fakat sizi temin ederim ki bize ettiğiniz iyilikleri hiçbir zaman unutmayacağım... Orada para kazandıktan, ebeveynlerimiz de bizi affettikten sonra sizi davet ederim, gelirsiniz; ebediyen beraber yaşarız, olmaz mı?

Mürebbiye— Fakat mini mini Agat'çığım; bütün bu tasavvurlarınız beni korkutuyor.

Agat— Hayır, hayır, hayır; bilâkis pek tatlı, pek eğlenceli; yalnız ona canım sıkılıyor ki bizimle beraber gelmeyeceksiniz. İşlemeli çamaşır satın alırken reyinize mürâcaat edemeyeceğim. Bilmem, hatırlıyor musunuz; geçenlerde birlikte dantela mağazasına gittiğimiz zaman bu antredöyü siz görüp beğenmiştiniz. Kaç franktı; aklınıza geliyor mu?

Mürebbiye— İyi bilmiyorum... fakat pek pahalı idi.

Agat— Öf! Ne müz'ic şey! 200 frangı geçirmek kabil olmayacak, üçüncü mevki' bileti alınabilir; günde bir defa taâm ile iktifa olunabilir. Olur, olur fakat sanki para elimizde gibi söylüyorum. Hanri para alamazsa fena...

Mürebbiye— Ümit ederim ki alamaz.. Çünkü kendinizi büyük bir tehlikeye ilkâ ediyorsunuz...

Agat— Oh, hayır hayır Matmazel... Göreceksiniz, ne kadar hoş olacak. Hanri beni o kadar seviyor ki böyle bir muhabbet hiçbir zaman görülmemiştir. Ben de kendisini emin olunuz öyle nadir bir muhabbetle seviyorum ki... *(Bir müddet sükût)* Öf! Hâlâ gelmedi. Ya para bulamadıysa! Eminim ki bulamadı.

Mürebbiye— Bulur zannederim.

Agat— Hayır hayır, bulamayacak... Zaten benim talihim yoktur. Hanri de ihtiyatkâr değil ki... Firarımızdan iki saat evvel para tedarikine kalkışılır mı?

Mademki beni seviyor, ilk fırsatta beni kaçıрмаğa hazır olabilmek için yanında para bulundurmak lazım gelmez mi idi?

Mürebbiye— Hele, durunuz, zannedersen geliyor.

Agat— Çehresi nasıl, Matmazel?

Mürebbiye— Agat! Agat! Para bulmuş, başıyla işaret ediyor.

Agat— *(Bir iskemleye yıkılarak)* Yarabbi! Yarabbi!

Mürebbiye— Neniz var?

Agat— Korkuyorum.

Mürebbiye— Nasıl! Biraz evvel bu kadar cesurâne davranırken...

Agat— O zaman mümkün olmayacağı ihtimalini de düşünüyordum. Fakat şimdi...

Mürebbiye— Birisi yanına geldi... kendisiyle konuşuyor... Buraya gelmek için isti'câl gösterdiği anlaşılıyor.

Agat— Yarabbi! Yarabbi!... Nasıl kaçacağım.

Mürebbiye— Mösyö Hanri'yi sevmiyor musunuz?

Agat— Seviyorum ama nasıl kaçacağım?

Mürebbiye— Mecbur değilsiniz a...

Agat— Nasıl, nasıl!... Mecburum... Mademki para buldu artık şimdi mecburum. İstedğini yapmamak bence gayr-i kabildir.

Mürebbiye— İşte geldi...

Agat— Yarabbi! Yarabbi!

Sahne 4

Agat, Hanri, mürebbiye

Hanri— Sevgili Agat'çığım; işte para! *(Mürebbiyeye)* İşte Matmazel alabildim. Bugün amcanın cömertliği üzerinde idi. Zannedersen oyunda kazanmış; ister istemez verdi. Ne yapacağımı sordu. Esrarengîz bir tavır aldım. Israr etmedi... Paraları vererek: "Zararı yok..." dedi, "Bakarada kaybedeceğim 2000 frangı sana vermiş olayım... daha iyi!..."

İşte hepsi de cebimde! Bin franklık bir, yüz franklık on banknot!... *(Sükût içinde bakınırlar)* *(Yavaş bir sesle:)* Şimdi Paris'e ilk tren kaçta, bunu düşünelim...

Agat— İlk tren mi?

Hanri— Öyle ya... İlk tren olmazsa ikincisi oluversin.

Mürebbiye— Bu gece yalnız bir tren vardır. Saat dördü çeyrek geçel!...

Agat— Şimdi saat kaç?

Hanri— Üçü on kadar geçiyor.

Agat— Vaktimiz var; istasyona inmek için bir çeyrek kifayet eder.

Hanri— Doğru ama azıcık dolambaçlı gitmeliyiz. Yolda tanıdıklarımıza tesadüf etmeyelim... Hattâ bundan sonraki istasyona gitsek daha iyi olur. Ben hemen gidip bir araba getireyim. Öteki istasyon buradan üç kilometredir.

Agat— Nasıl... ebeveynimize allahaısmarladık da demeden mi gideceğiz?

Hanri— (Allahaısmarladık)'a benzemez bir tavr-ı lâkaydâne ile gidip ebeveynimizi öperiz, bu bu kifayet etmez mi? Böylece zavallıları mükedder etmeden gitmiş oluruz.

Agat— Nasıl isterseniz.

Mürebbiye— Zaten artık aceleye lüzum kaldı mı? Paranız cebinizde yarın sabah da gidebilirsiniz..

Agat— Hayır hayır, eğer yarın sabah gidecek olursa o zamana kadar sabırsızlıktan ölürüz. Şimdiden kararımızı icra etmeliyiz.

Hanri— Evet, evet, hakkınız var. (*Medîd bir sükût*) O hâlde gidebiliriz zannederim.

Agat— Beş dakika daha bekleyelim... Oh! Hanri bu yapacağımız şey pek dehşetli!... Sizi ne kadar seviyorum ki dediğinizi kabul ettim.

Hanri— Evet... Cidden dehşetli; ben de sizi ne kadar bî-payan bir muhabbetle seviyormuşum ki bu kadar mes'ûliyeti üzerime alıyorum. (*Mürebbiyeye*) Öyle değil mi, Matmazel!...

Mürebbiye— Fi-l-hakika deruhte ettiğiniz mes'ûliyet büyük!

Hanri— Zannedersem gitmeliyiz.

Agat— Gidelim ya...

Mürebbiye— Kararınız kat'î mi?

Hanri— Elbette kat'î!.. Kararımızı verdik... Verdik değil mi Agat?

Agat— Öyle ya...

(*Bir müddet sükût*)

Hanri— Burada yaşamak kabil olamayacağından böyle karar vermeğe mecburuz. Eğer kabil olsaydı... Agat'a karşı bu kadar büyük bir mes'ûliyetin altına girmek istemezdim.. Fakat birbirimizi göremeden burada yaşayabilir miyiz? Mümkün değil!...

Agat— Mümkün değil! Mümkün değil!...

Mürebbiye— Her şeyin çaresi bulunabilir... Evveleminde bize gelmekten men'olunmadınız. Madam ziyafetlerde, davetlerde her zaman gelebileceğinizi söyledi. Davet, ziyafet hemen her gün vuku' bulan şeylerdendir. Bundan başka türlü vasıtalarda bulunabilir. Madam şehirden harice çıkmaz, zira dostlarından kimse sayfiyeye gitmez... fakat biz sık sık gideriz... Yakın köylerin birinde bir mev'id-i mülâkât bularak ara sıra birlikte tenezzühler yapabiliriz. Ölünceye kadar burada buluşmağa mecbur değilsiniz a!

Hanri— Sözlerinizde az çok hakikat var: Fakat ne olur, ne olmaz... Gitmeliyiz... Daha iyi olur. Değil mi sevgili Agat'çığım?

Agat— Elbette... Elbette! Gitmeliyiz. Daha iyi olur.

Hanri— O hâlde haydi gidelim. (*Kalkar*) Geliyor musunuz? Yalnız başıma gitmekliğime kail olmazsınız a.

Agat— (*Ağlamağa başlar.*)

Hanri— Agat'çığım, neniz var!

Mürebbiye— Bu da suâl mi? Zavallı korkuyor.

Hanri— Fakat ben sizin korktuğunuzu istemem. Benimle beraber geliniz; lâkin korkusuz olarak geliniz! Çünkü korkacak olursanız korkunuz zail oluncaya kadar beklememizi ilk teklif eden ben olurum.

Agat— Çok korkuyorum.. çok.

Hanri— Öyleyse biraz bekleyelim...

Agat— Zaten Matmazel de çare bulunur diyor. Bir kere tecrübe ederiz. Muvaffak olamazsak o zaman icabına bakarız.

Hanri— Pekâlâ! Bekleyelim... Karar verdik.. Gitmiyoruz. Bir iki gün sonra gideriz.

Agat— Hayır hayır!... Bir iki gün sonra da demeyelim; bir hafta üzülp dururuz. Şimdilik bu fikirden sarf-ı nazar etmiş olalım.. Hattâ bugünlerde bundan bahis bile etmemeli!.. Değil mi Matmazel?

Mürebbiye— Evet hiç bahsetmemeli.

Hanri— O hâlde gitmeyeceğiz...

Agat— (*Ciddî*) Gitmeyeceğiz.

Hanri— Zararı yok.. Ben de zaten tereddüt içinde idim.. Korkunuz zail olduğunu düşünerek gidemediğimizden dolayı hissettiğim keder azalıyor; fakat mükedderim.

Agat— Yok, Hanri, mükedder olmamalısın; seni çok seviyorum. Emin ol ki ben de gidemediğimizden dolayı müteessifim.

Mürebbiye— Pek akılâne hareket ettiniz.

Agat— Sizinle mağazalara girip çıkmak o kadar isterdim ki...

Hanri— Sahih... Zevce ile zevce gibi büyük mağazaları ziyaret ederdik.. Size işlemeli çamaşır alırdım. İşin en müz'ic olan ciheti şu ki parayı iade etmeli, (*birdenbire*) hayır hayır! Niye iade edeyim? Götürür Kredi *Lyona*'ya yatırırım... Evet kendime bazı şeyler satın aldıktan sonra bankaya teslim ederim. Oh, iyi hatırıma geldi. Bana büyük bir lütufta bulunmak ister misiniz? Haydi gidelim de size işlemeli çamaşır alayım;

Agat— Kabil değil! Anneme ne cevap veririm.

Hanri— Tombala oyununda kazandığınızı söylersiniz.

Agat— Hanri, çok nazıksınız. (*Mürebbiyeye*) Bana kalsa (*Kayn*)'a gidelim... Orada pek güzelleri varmış.

Mürebbiye— Yarın gidilse daha münasib olmaz mı?

Agat— Evet yarın daha iyi! Söz verdik gitti. (*Hanri'ye*) Sizi çok seviyorum. (*Yavaşça*) Matmazele de bir şey alırız, değil mi?

(*Hitâm*)

HUFRE-İ MEMÂT

[Ali Ekrem,Sa.12,1909/1325,s.1225]

Tatlı, nâzende, şûh kırlangıç
 Havzın etrafını döner, dolaşır;
 Küçücük kalbi aşk hârı taşır,
 Hande-per, girye-rûh kırlangıç...

Muztarib şiddet-i harâretten,
 Muztarib! Bâl-i aşkı bî-fer ü tâb...
 Katre-i ömre müftekır şeb-tâb:
 Sönecek sanki fart-ı gayretten.

Fart-ı gayret, kemâl-i havf u recâ
 Katre-i ömr için bu işte bahâ!...
 Hele biçâre kuş temas etti

Suya, bir damla aldı... Şimdi sudan
 Bir büyük hufre-i memât açılan...
 Sanki kuş bir hayat alıp gitti!

Midilli 26 Haziran 325

Ali Ekrem

SAMİMİ HASBİHÂLLER

1

[Hüseyin Suat,Sa.12,1909/1325,s.1226]

—Bugün güneşli, yarın kış, öbür gün aşk u firâk..
 Bugün visâl, yarın bir elem, öbür gün mevt..
 Diyeceksin değil mi? Âh bırak
 Kara toprak içinde gülsün mevt

Çiçekten, aşk u emelden, şi'rden aç da hayat
 Gülümsesin bize bir lâhzacık, niçin güldün?
 —Çiçek, aşk u emel, şi'r.. Heyhât
 Bize artık uzak değil mi? Düşün,

Düşün başında saçın bak ne hâle girdi bugün!
 —Evet, düşünmek için ben hakikatinle bütün
 Seni, affeyle, kırmak istiyorum

Bilirim çünkü; ey benim rûhum
 Kadın hakikati ketmeylemekle lezzet alır
 Kırılmayınca hakikat lebinde gizli kalır.

22 Ağustos 325
 Hüseyin Suâd

AŞK-I SÂKİN

[Faik Ali,Sa.12,1909/1325,s.1227]

Çeşm-i nigâh-ı sâfina ettikçe iktirân,
 Kalben: Bu hüsn-i sâkine ben âşıkım, derim;
 Serşâr olur, hübüv-ı tesellîyi andıran,
 Bir hatt u inşirâh ile kalb-i mükedderim.

Yoktur bu histe belki asıl aşk-ı mübdi'in
 Hummâsı, ıztırâb-ı pür-eşvâkı, vüs'ati...
 Lâkin bu bir garâm-ı semen-fâm u mutmain,
 Ruhun huzûr-ı ismeti, şükranı, tâati.

Yıllarca bir şikâr-ı hayâl ü hevâ olan
Her kalb-i pür-taab buna en sonra müftekir...
Ma'şûka-i muhayyele sevdâsı bence bir

Ummân-ı bî-kerân-ı tahassüs ki ân-be-ân
Cûşân olur, yorar... ve bu sevdâ-yı âşiyân
Birçok sürekli fırtınadan sonra bir liman.

16 Nisan 1325

Fâik Âlî

GARİP BİR HİS

- *Matmazel M.S. için* -

[İzzetMelih,Sa.12,1909/1325,s.1228]

Kendisini bî-şaipe bir his ile, bir büyük birader muhabbetiyle hemen sevmiştim. O, ancak on üç yaşlarında vardı. Uzun kirpiklerinin sâye-i şî'ri altında parlayan kestane gözlerinin hâr ve cazibedâr bakışı, pembe dudaklarının mahcûb fakat işvekâr tebessümü, daima zarîf ve mu'tenâ tarz-ı telebbüsü, şu henüz bir çocuk olan Jülyet'in ne musahhar bir kadın ruhu beslediğini gösteriyordu. Bu sevimli Fransız kızıyla üçüncü tesadüfümüzde, artık dost olmuştuk. Bana mektebinden, refikalarından, müterennim tatlı sesiyle uzun uzun bahseder, sözlerimi kemâl-i emniyetle dinlerdi.

Geçen kış ecnebî ailelerinin birinde tertib olunan bir murakkasa-i etfâle gitmiştim. Geniş ve müzeyyen edaları, bitmez tükenmez gevezelikleriyle, latif bir feşâfîş-i meserret ve neşât ile doldurarak rakeden mini mini delikanlıları, ufacık hanımları uzaktan seyrediyordum. Onların muhtelif ve rengârenk kıyafetleri vardı:

Kabarık, uzun etekli, beyaz saçlı markizler; kadifeli, atlaslı, dantelalı elbiseleriyle, kısacık ve ince kılıçlarıyla mağrûr ve mütecâsir dolaşarak sarfendâzlık eden cengâverler; mavi tülleri içinde bir hâl-i semâvî kesbeden narin ve sarışın periler; yahut da kıpkırmızı, cehennemî libaslarıyla, boyanmış kaşlar ile, etrafa

koşuşan patırtıcı lâkin munis şeytanlar... Ve tekml bu eşhâs-ı mühimme, sekiz ile on üç, nihayet on dört yaşlarında!

Nâgehan bir el omzuma dokundu. Başımı çevirdim. Karşımda Jülyet'in mütebessim, güzel sîmâsını buldum: “Bonjur beyefendi; nasıl balomuz hoşunuza gidiyor mu?” dedi. Mor ve beyaz atlastan ma'mûl, dizlerinden biraz aşağıya kadar inen bir kostümü, yan konmuş büyük bir hasır şapkası vardı. Kırmızı, mavi, beyaz kurdelalarla boynuna asılmış küçücük sepetini dolduran menekşeler, krizantemler, leylakları bana uzatarak: —Çiçek satıcısıyım. Bir şey alır mısınız?

Sedasında gizlenmek isteyen bir ihtizâz-ı ye's, gülümseyen büyük gözlerinde bir ma'nâ-yı hüzn vardı. Dikkat ettim: Jülyet bildiğim şen ve lâkayt çocuk değildi.

— Ne oldun, Jülyet? Garip bir hâlin var.

Cevap vermedi; önüne baktı. Israr ettim. Bir lakırdı söyletmek mümkün olmadı. Yalnız nazarları, gayr-i kabil-i mukâvemet bir hiss-i tabî ile, salonun bir köşesine, muhteriz ve müşteki bir tarzda ma'tûf kaldı. Orada, Jülyet'in boyunda, parlak bir cengâver, mini mini ve pek süslü bir periye kemâl-i ehemmiyet ve tehâlûkle bir şeyler anlatıyordu. O zaman, mebhût ve mütehayyir, yanımdaki güzel kız çocuğuna baktım. Ve Jülyet sırrını ifşâ ettiğiinden dolayı mahcûb ve pişman olarak yanımdan kaçarken, kendi kendime: “Daha şimdiden aşk, haset, rekâbet-i nisviyye gibi hisler bir çocuk kalbinin huzur ve safvetini nasıl ihlâl edebilir?” diye düşünüyor; bu hâlet-i rûhiyyeyi başka türlü tavsife cesaret etmeyerek: “Garip bir his!” diyordum.

İzzet Melih

KİTÂBE-İ SENG-İ MEZAR¹³⁸

[Sami Paşazâde Sezai, Sa.12, 1909/1325, s.1230]

Ey insan! Ey gubâr-ı nâ-pay-dâr! Nereye uçub gidiyorsun? Bir emel-i dûra-dûra veya bir visâl-i bi-misâl ikbâle mi şitâb ediyorsun? Ben de senin gibi bir sabah nev-tulû' emele müncezib olmuş giderken ölüm yoluma çıktı.

Eğer istersen mesken-i müstakbelin olan şu mezarın kenarında biraz tevakkuf et. Fakat samt ve sükût lazım. Zira burası vadi-i hamûşândır. Tûrâb olmuş dil-rübâ emellerin, gelmeden geçmiş âtilerin, sönmüş asırların arasında nağmâtı avâlim-i mechuleden aks ediyor gibi gelen şu kuşun bu mermerlerin üzerine dökülen feryâdını dinle!

Şâir isen; hâkimlerin, âlimlerin, şâirlerin, bahtiyarların, asırların bütün debdebe ve ârâyîşi ile şu siyah servilerin arasından kıyamet gurûbunu, bütün insan-ı müstakbele-i insaniyetin şu karşıkı ufuklardan mahşer-i tulû'unu seyret. Şimdi benim için tulû'lar, gurûblar, kıyametler, mahşerler, kâffe-i mevcudât mezarımın gölgesinde sessiz, sadâsız uçan bir kelebek kanadıyla müsavidir. Rengin uçuyor! Ölümden mi korkuyorsun? Ölümden ziyade hayattan korkmalı; Yoksa senin de kalbinden bir şey, bir cüz'ü burada medfûn mu? Kardaşım Sezayi'yi tanırmısın? Bilirim, bensizlikten onun hali yaman, şimdi kim bilir ne kadar perişan ve nalândır! Eğer yine meftûn-ı ıztırab-ı hayat ise, eğer leyâli-i tenhâyîde alâm-ı iftirâk ile bi-tâb ve hâb ise o da buraya, şu köşeye gelsin, burada rahat uyunuyor.

Saatler gurûbu çalmağa başladı. Sen artık çekil. Buraya gelmeden evvel ilân-ı aşk edecek bir ikbâl, arz-ı iştiyâk eyleyecek bir ümîd varsa sen onlara şitâb et. Gece geliyor. Belki ay tulû' eder. Burada, bu vadi-i hamûşânda gece yarılari evlâdlarımın başı ucuna gelecek validelerin, nişanlıların ağûş-ı hayâlîne girecek gençlerin Ay'ın ziyâ-yı inzivâ-fezâsına karşı uçuşacak ruhlarından belki korkarsın.

Bırak! İnsanlar meşâgil-i yevmiyesinde, avâlim-i ulviye-i hayat-ı leylîsinde, kâinat-ı devr-i ebedîsinde, kardaşım Sezayi göz yaşlarında devam etsin!

Sami Paşazâde Sezai

¹³⁸ Dokuz sene evvel biraderim Baki Bey'in kitabe-i seng-i mezarı olmak üzere yazılmıştı.

EY Şİ'R

[M.Rauf,Sa.12,1909/1325,s.1238]

San'at denilen tıfl-ı ezâkârın elinde
 Her gün kırılır bir iki bâzîçe-i dilber;
 Engüşt-i anîfiyle tirâşîde, derîde
 Köyler, o güzel, meşcereler, süslü çemenler

Terk eyleyerek safvet-i dîdârını fettân
 Ülfetlerin hâlini almakta serâser;
 Varsın berelensin, bu yed-i cevr ile vîrân
 Olsun o güzel, meşcereler, süslü çemenler...

Lâkin şî'r! Ey çehresi pejmürde verem kız
 Endîşelerim hep sana âid, sana yalnız,
 Mâzîni alıb dembedem etsem de telezzüz,

Ey enfes-i ibdâ'ı dimâğ-ı beşerînin;
 Ey nûr-ı tesellîsi şebistân-ı zemînin;
 Âtîni görüb inlerim inler gece gündüz
 Gündüz!
 M. Raûf

RAKKASE-HEYKEL

[Abdülhak Hâmit,Sa.12,1909/1325,s.1246-1247]

Rakkase-i şehîre imiş âfet-i zamân
 Etmîş nice mahâfili raksân o bî-amân
 Sermiş kibâr-ı nâsı yere söz ü sâz ile

Cûlar gibi cevâhir akarken mekânına
Halvetgeh-i visâlini üftâdegânına
Mecrâ-yı seyl-i girye edermiş o nâz ile

Hâlî bugünkü meclisi her inhimâkten
Çıkmıştı i'tizâl-i sefîdiyle hâkten
Bîkes o sanki kendisi beklerdi menheli

Baktım bütün civâr-ı harâbî-medârına
Baktım o sanki bir melek inmiş mezârına
Kâimdi mehbit-i ebedîsinde heykeli

Taştan güzelliğiyle ki elbet girândı pek
İster gibiydi matmah-ı enzârı çiğnemek
Vaktiyle bir ilâhe ki olmuştu bir sanem

Bir hüsn-i bî-hudûd ki olmuştu bir mezâr
Vaktiyle bir mesîre bugün bir harâbezâr
Âlüfte bir kadın hedef-i bûse-i adem

Çâk etmede sehâibi kühsâr dûrda
Uçmuş bütün tuyûr ile eşcâr dûrda
Etmışti terk o gülşen-i mâzîyi rûzgâr

Ra'shân u muhtefî gibi ancak bahârdan
Âri gibi müsâade-i rûzgârdan
Zâirdi ol hatîrde bir cû-yi şermsâr

Gördüm o yerde ben dahi az çok muhâtara
İhtâr ederdi yüz sene sonra bu manzara
Aynıyla sağlığındaki hâli o âfetin

Cârî imiş dumû'-ı tahassür hicâb ile
 Birçok harâbeler mütezil şebâb ile
 Enkâz-ı inkırâzı o bünyâd-ı ülfetin

Düşmüş bu hâke yüz sene evvel bu sâika
 Yapmış izâm-ı asr ile bir hayli şâhika
 Âkis henüz o şâhikalardan isâbeti

Âkis şebânesindeki çeng ü çeganeler
 Feryâd-ı âşikâneye benzer terâneler
 Geçtim ziyâret eyleyerek ben o türbeti

Brüksel Haziran sene 1909

Abdülhak Hâmid

ÇARŞAF ALTINDA

A thing of beauty is a joy for ever ! [Mehmet Rauf,Sa.12,1909/1325,s.1256-1260]

Keats

Güzel bir şey bir sürûr-ı müebbeddir!

KITS

Önünde bir revîş-i mahmûr ile yürürlerken ipek etekleri topuk darbeleriyle bir feşâfeş-i âhengdâr içinde köpüklenerek şuh ve şen nûkhet-i mevcûdiyeleriyle der-akab pürnûr-ı ibtisâm oluyor idi.

Ve delikanlı vapurdan çıkarken tesadûf ettiği bu iki genç hanımın edâ-yı mümtâziyetleriyle bilâihtiyar meclûb olarak arkalarından ağır ağır yürürken bütün mevcudiyetlerinden intişar eden bûy-ı müstesnâ-yı asâlet ile, havâ-yı hüsn ü cazibeleriyle müncezib kalarak, en hurde tafsilât-ı ziynetlerine kadar tetkike koyulmuştu.

Bir kere çarşafın eteği birer eser-i enfes denilecek bir zarâfet ve muvaffakiyetle biçilmiş ve tanzim edilmişti. Bunların kısm-ı fevkânîleri kalçaların

servet-i şeklini bütün bedâyi-i hutûtuyla tersîm ve teccîm ediyor, etekleri ise revîşin aheng-i mevzûnuyla fısıldayarak, tıpkı büyük bir şâirimizin tegannî ettiği gibi, “Beni takib et ey şikeste hayat!” diye insanı hattâ ölümlere kadar kendilerini takibe davet ediyordu. Sonra, asıl, başları, nihayetsiz bir arzû-yı temâşâ, derin bir emel-i istişmâm ile ruhu nâlende-i iştiyâk-ı berrâkân altındaki saçların şekl-i latîfi ile muhteşem bir tâc-ı berîn-i nisviyyet teşkil ediyor idi. Ve bu şekil o kadar rakîk bir itinâ-yı hiss ile tertib edilmişti ki yalnız bu tafsilat, önünde bu bir revîş-i mahmûr ile yürüyen bu iki gonçe-i şebâbın nasıl güzîde ve emsalsiz birer şükûfe-i asâlet olduklarını ilân ediyor idi.

Şemsiyelerine, çantalarına, eldivenlerine varıncaya kadar her cüz'-i ziynetlerinde bile gayet mu'tena bir rikkat-i zevk, son derece mümtaz bir ihtimâm-ı intihâb olan bu iki genç hanımefendi için ruhu birdenbire hücum eden âmâl-i iştiyâk ile bir ra'd ü nâlân takib ederken, birden bütün mâcerâ-yı elîm-i hayâtı, böyle ilk rü'yetlerinde hayatını debdebe-i hüsn ü nezâhetleriyle tezyîn etmiş iken sonra pek az bir zamanda ne kadar adi, ne kadar sefil ve hattâ ne kadar köpekçesine murdar ve mülevves çıkmış olan böyle bunlar gibi başka birtakım hanımlar gözünün önüne geldi.

Evet, bunların bugün kaç tanesini tahattur ediyordu ki, reh-i tesâdüfüne çıktıkları ilk günler, nefâset ve mümtaziyetleriyle kendisini pür-âmâl-i perestîş bırakmışlar, bu şuh hüsnleriyle mahmûm-ı iştiyâk, hususiyet ve mahremiyetleriyle meshûf ve şeydâ etmişler idi. Âh onların bu o kadar ulvî ve şî'râmiz, bütün ziynetlere melce memûl ettiği mahremiyetlerine nasıl hayatını feda ederek, hayatının en muazzez va'dlerini, ümitlerini kurban ederek nasıl bir şitâb-ı mecnûnâne ile atılmıştı; fakat bazısında ay, diğerlerinde hafta geçmeden bu zahiren şuh ve nefîs mümtaz ve müstesna mevcutların cümlesinin de hanımlıklarının ne kadar küflenmiş, kadınlıklarının ne kadar paslanmış en adi, ve en sefil bir kadından başka bir şey olmadıklarını, mahâsin-i ziynet ile, maâlî-i nezâhetle mâl-â-mâl zannettiği mahremiyetlerinin nasıl mütefessih ve şâyân-ı istikrâh bir âmiyyetten mürekkeb olduğunu zehirli fecâlar arasında, elîm makhûriyyetler içinde tasdike muztar kalmış, ve kadınlığa, ve âh yarabbim, en elîmi, hüsne ve cazibeye lâ'net etmişti.

O zaman, dudaklarında elîm bir merâret-i reyb ve sû-i zan teressüm etmiş olduğu hâlde, bunların da şüphesiz, birçok emsalini böyle fecî' tecrübelerle iyice

tanıyıp nefret ve istikraha mecbur kalmış olduğu bizim genç hanımlardan başka türlü olduklarını düşündü.

Evet, elbette, bunların, ekserisi mülevves, hemen hepsi müstebzel, ma'lûmâtsiz, ahlâksız. Vücutları kadar dimağları da terbiyesiz, ruhları edebiyat ve ziyetten mahrûm, her türlü dirayet ve isti'dâdtan âri, uzaktan peydâ ettikleri emellere gayr-i lâyük ve bir ân-ı telâkîlerinden bile hâtırât-ı levs ü âmiyyetten başka bir şey bırakamayan bizim hanımlardan idiler...

Ve şüphesiz bunların bir kısmı maneviyatına nasıl ehemmiyet vermezse kıyafetini de öyle ihmal eder, diğer kısmı ise, âlâyişe meftûn olduğundan yalnız zevâhire ehemmiyet atfederek fakat bunda da seyyie-i cehâlet ve fikdân-ı zevkten nâşî gülünç ifratlara boğulurlar; zira, bunlar az çok birbirlerine o kadar müşabihtirler, bâhusus sefâlet-i maneviyatça birbirinin o kadar aynıdırlar ki, bu o kadar güzîde bir reng-i mümtâziyet irae eden iki genç hanımın da, nezâhet-i zâhirelerine rağmen, mübtezel, dirayetsiz, ahlâksız, ve şüphesiz, her türlü ziynet-i dimâğdan, terbiye-i fikriyyeden mahrûm olduklarına ceff-el-kalem karar vermekte bir haksızlık olmadığını zannetti.

Çünkü bütün bunları yalnız uzaktan ve çarşaflarının sâye-i himâyekârına iltica etmiş olarak görmek mümkün olduğundan, ilk saat-i mülâkatta hemen tezahür edebilecek ziştî-i cehâlet ve ibtizâlleri bu mülâkatın adem-i imkânından dolayı saklanarak yalnız uzak birer hayâl olmaları kendilerini himaye ve tezyîn ediyor, kusurları bu hayâliyet sayesinde bir meziyet hâline gelebiliyordu; şüphesiz bütün bu maâyibi kapayan ve bu kusurları bir ziynet hâline getiren şey maddeten ve manen çarşafı idi; ve bu setr-i maâyibden başka kendilerini o kadar muvaffakiyetle tezyîn ediyor idi ki, etraflarında peydâ ettikleri meftûniyetleri yalnız buna medyûn olmaları lazım geliyor idi.

Ve asıl ehemmiyet verdikleri meftûniyet-i ricâl böyle yalnız sahte zevahirle celb ve iğfâl edilebildikten sonra, maneviyatlarını gayet suhuletle ihmal ediyorlar, asıl lazım olan tezyîn-i rûha atf-ı ehemmiyete kendilerini hiç muhtaç bulmuyorlardı; çünkü erkeklerin münasebetleri o kadar ani ve haricî idi ki bu an zarfında nezâhetlerinin teftiş ve tetkiki ile takdîr-i kıymet kabil olamazdı; erkekler bu zevahirle kamaşmış mebhût ve meftûn, ve kadınlar bu kadar suhuletle nail oldukları

bu meftûniyetle müftehir kalıyorlar idi: Yalnız ilk temasta bu meftûniyete nihayetsiz bir istikrah, ve bu iftihara zehirli bir nedamet kaim olmak üzere...

Şüphesiz, bu lâtif ve dilber rü'yetler hiçbir veçhile bizim bu amîk meftûniyetlerinde layık şeyler değillerdi, fakat mademki yalnız pîş-i enzârımızdan güzârişleri ile ruhlarımızı her hâlde müstağrak-ı vecd ü şî'r ediyorlar, madem ki yalnız rü'yet-i mevcûdiyetleriyle maneviyatımızı bu kadar taltif ve ta'tîr edebiliyorlar, ve hayatımıza böyle birkaç sâniye-i hüsn ü istiğrâk böyle birkaç sâniye-i mestî ve garâm bahş edebiliyorlar idi, bu ra'se-i hüsn ü ân ile bir saniye için bile ruhlarımızı böyle derin bir iştiyâk-ı emel içinde tehzîz edebilen bu hanımlar uzaktan ve hayâlen olsun, hattâ yalandan olsun, demek şerâit-i hâzıra dâhilinde yine vazifelerini ifâ etmiş oluyorlardı, tabiatın kendilerine tayin ettiği vazîfe-i cezb ü teshîri, erkeklerin ruhuna bir gâye-i hayâl-i hiss ü incizâb koymak, onların sa'y ü ikdâmlarına bir mükâfât-ı ulvî ve mutantan, ve metâib ü mesâibine karşı yegâne bir nûr-ı zerrîn-i tesliyet olduklarını ifhâm etmek vazifelerini... Ve yalnız, bunun için yine şâyân-ı takdîs değiller miydi?

Ve bunun için değil midir ki haklarında en acı tecrübelerle malûl ve cerihadâr olanlar bile hemen ilk nazar-ı iltifâta, ilk tebessüm-i da'vete pek minnetdârâne firifte olup her şeyi hemen unutturarak zayıf ve âciz, marîz ve tebah, mukavemete gayr-i muktedir olduklarından ziyâde hattâ arzû-yı mukâvemeti memnû'nâne ve mestâne terk ü ihmalden zevkyâb olarak yine zânû-ber-zemîn-i perestîşleri kalmaktan başka bir şey yapamıyorlar idi; çünkü onlar nasıl yalnız bizi hüsn ü letâfetleriyle cezb ü teshir için, zalâm-ı hayâtımız içinde zerrîn bir seyyâre-i emel, bir nûr, bir necm-i ibtisâm olmak, cihân-ı âmâlimizi zîb ü zer-i hüsnleri ile tenvîr etmek için dünyaya gelmişler ise, tazallümlerimize, şikâyetlerimize rağmen, onların huzûr-ı câzibelerinde serbepâ-yı garâm olmak için vücut bulmamış mıyız?

Ve çünkü, İngiliz şâir-i ulvîsi, Kits'in tegannî ettiği gibi, "Her güzel şey bir sürûr-ı müebbed" değil midir? Ve bu sürûru ben de ani ve zahirî, ve hattâ uzaktan, ve hattâ.... ve hattâ yalandan bile olsun bahş edenlere minnettâr kalmak lazım gelmez mi?

Ve bu mülâhazalarla ruhu tekrar âmâl-i bî-nihâye-i hüsn ü nevbetle mütezazelil olduğu hâlde, delikanlı, iki genç hanımı kapıp götüreren arabanın arkasından teellümle ve uzun uzun baktı, baktı...

Mehmed Raûf

VATAN TEHLİKEDE!...

6 Haziran

[Mehmet Emin,Sa.12,1909/1325,s.1261-1263]

Kanlı Yıldız hükûmeti Türkiye'ye tehlike!..
 Bakın, mes'ûd etmek için her şey olan bir ülke,
 Merâmını fetheylemek şanı olan bir ümmet,
 Üç kıt'ada cihangirce hüküm süren bir devlet
 Şu saatte bir karanlık uçurumun üstünde;
 Tüy ürperten bir ölümün önünde.
 Zira mülkte sînâât yok; ticaret yok; para yok.
 Hükûmette haksızlık çok; fukarâya zulüm çok.
 Her bucakta demir elli istibdâd;
 Her bucakta kaplan dişli cehâlet;
 Her bucakta ölüm yüzlü sefâlet;
 Her bucakta bin inilti, bin feryâd.

*

İşte size payitaht ki tamamıyla eski Bizans, o Babil!
 Sarayları kasaphane, mektepleri birer fesat ocağı;
 Kışlaları mahpushane, meclisleri birer casus yatağı.
 İş başında olanları hep rezil!

*

Abdülhamîd istiyor ki hakikati anlatacak edâ,
 Zalimleri tahtlarından Kur'ân ile indirecek ulemâ,
 Otuz yıldır işlediği zulümleri hep adalet bilsinler.
 Tarihini kirlettiği toprağın,
 Bir paçavra eylediği bayrağın,

Nâ-hak yere döktürdüğü kanların,
 Yaktırdığı canların,
 Sorulacak hesabını zihinlerden silsinler;
 Bütün alçak vükelâsı kendisine tapsınlar;
 Emredince peygamberin merkadini satsınlar,
 Beytullâh'a mancınıkla ağır taşlar atsınlar;
 Her bir mel'ûn cinayeti irkilmeden yapsınlar;
 Şu zavallı millet için meşrûtiyet cinayet;
 Hürriyeti düşünen baş ezilir;
 Müsâvâtı söyleyen dil kesilir;
 Uhuvvetle çırpınan kalb haindir.
 Edebiyat, ilim, san'at, tarih, hukuk hep yasak,
 Memlekete yeni talih verecekler kör, çolak.
 Onun için hamiyet,
 Vatan aşkı, millet sözü, bir makale, bir şi'r
 Bağışlanmaz suçlardır ki bu uğurda her gence
 Vahşileri utandıran türlü türlü işkence.
 Zindanlarda bu mazlûma zincirler;
 Biçareye kızdırılmış demirler;
 Biçareye soğuk sular, tomruklar;
 Murdar sözler, yumruklar;
 Biçareye Marmara'da kanlı kanlı ölümler;
 Biçareye hiçbir yerde yapılmayan zulümler.

*

İşte size taşralar ki her bucağı bir harâbe, bir mezar!,
 Köylerinde inilti kulübeler, örümcekli boş hanlar,
 Dağlarında dönmez olmuş değirmenler, soygun vermiş kervanlar,
 Her yerinde yangın, yağma, zulüm var.

*

Abdülhamîd istiyor ki vatan için silahlanan askerler,
 Herkes gibi rahat ömür sürmek için doğmuş olan rençberler
 Yalnız onun, onun kanlı sarayının esirleri olsunlar.

Duvarlarda paslı kalan oraklar,
 Alevleri kör parlayan ocaklar,
 İşsiz güçsüz, çırılçıplak bir millet,
 Şu harâbe memleket,
 Onun iğrenç zevkleri için milyonları bulsunlar
 Bütün haydut valileri beyt-ül-mâldan çalsınlar;
 (Para) diye yetimlerin evlerini yıksınlar,
 Asker ırzı gelinleri mahpeslere tıksınlar;
 Hastaların altlarından döşekleri alsınlar.

*

Şu biçare millet için bahtiyarlık bir rüyâ;
 Talih demek bir acıklı felâket;
 Hayat demek bir sürekli esâret;
 Hakkaniyet bir kuru laf, bir yalan.
 Her mahkeme zayıflara zulmeyleyen bir kuvvet;
 Her bir kanun sefilleri mahkûm eden bir alet.
 Onun için bu dünya,
 Bir yalancı cennet gibi güzel olan şu vatan,
 Bir cehennem sayılır ki burda bahtsız hemşehri
 Memurların, ağaların mazlûm, âciz esiri.
 Bütün yükler bu sefilin sırtında;
 Zavalılık her gün kırbaç altında,
 Zavalılık evsiz, barksız, ocaksız,
 Tohumluksuz, topraksız;
 Zavallının saban süren karıcığı ekmeksiz;
 Zavallının körpe kuzu yavruları gömleksiz!

*

Vatandaşlar, hür yaşamak, mes'ûd olmak bir hakken
 Bir zalimin pençesinde esir kalmak!... Bu neden?
 Bu milletin çektiği ne?.. Bu istibdâd ne demek?
 Bir hamiyet göstermezsek vatan elden gidecek;
 Kanlarımız kurudu mu? Kollarımız çolak mı?

Vazifemiz hayvan gibi durmak mı!
 Hayır, hayır, fedailik gömleğini giyerek,
 Yüksek sesle: “Meşrûtiyet yahut ölüm?” diyerek
 Hürriyetin bayrağını açalım;
 O zalimin karşısına çıkalım:
 İstibdâdı temelinden yıkalım;
 Bu uğurda kanımızı saçalım!

Mehmed Emîn

TİYATRO VE AHLÂK

[Müfit Ratib, Sa.12, 1909/1325, s.1264-1270]

(Geçen nüshadan mâ-ba'd)

On sekizinci asırda metânet-i ahlâkıyye biraz tezelzül etti. Bu asır insanlara hürriyet-i harekât bahş etmek istedi. Fakat muvaffak olamadı. Zira onları çok anlayamadı. 1758 senesinde *Jan Jak Russo* ile *Dalamber* temâşâlar hakkında bir münâkaşaya koyuldukları vakit itikâdât-ı sâbıkaya gayet cüz’i tebeddülâtta başka bir şey getiremediler. İşe karışmak isteyen *Volter* bile kendini birkaç lâtife ile zor kurtarabildi. *Russo* bu hususta tezyînât-ı ifâdesinden kat’-ı nazar edilir ise gayet fakirdir. Onun bütün fikri şundan ibarettir: “Tiyatrodan maksat eğlendirmektir. Hâlbuki tiyatro ancak temâyülât-ı tabiiyyeyi okşarsa eğlendirir. Tiyatro ne hissiyatı, ne de âdâtı tahvil eder; onları takib eder. Çünkü onların bir şekl-i diğeridir. Diyorlar ki tiyatro insanlara fazileti sevdirebilir, fenalığı takbih ettirir. Hâlbuki sade bir zekâ, bir kuvve-i muhâkeme bunu yapabilir. Tabiatın fevkinde yahut dînunda ne olursa olsun adidir, yahut yanlıştır. Trajediler bize cesîm, esîrî, canavar gibi adamlar tasvir ederler, komedilere gelince onlar insanların karikatüründen başka bir şey yapmaz. Bunların bize bahş ettikleri zevk kalb-i beşerin bütün fenalıkları üzerine müessestir. Bize birbirimize karşı bir nevi’ nefret talim eder. En büyük dehâ-yı udhûke olan *Molyer* bize bir fenalık, bir âdet-i kabîha mektebi açmıştır. Ve en büyük eseri olan (*Mizantrop*) fenalığı zarif gösterir, fazileti gülünç bulur. Trajediler, komediler en ziyade aşktan istiâne ederler ve mütemadî galeyânları yüzünden temâyülâtın en

tehlikelisi olan aşkın tehlikelerini artırır. Tiyatroya ibtilâ kadınlarda safvet ve hicabı mahveder, erkekler için de zendostluğun en büyük müşevvikidir.”

Dalamber de müdâfaa için şimdiye kadar tekrar olunan ale-l-âde fikirlerden kurtulamıyordu. “İnsanların eğlenceye ihtiyaçları vardır. Bu eğlencelerin en lâtifi olan tiyatro insanlar için faydalı olabilir. Bu zevke hâdim olmak için bize tiyatro müellifleri akıl ve muhakemenin verebildiğinden daha metin dersler verebilirler. Aşk ibtilâların en umumisi ve en kavîsi olduğu için tiyatroyu ihâta ederek hayatta aldığı mevki’i alıyor demektir. Fakat tiyatro ona galebe çalmağı öğretir. *Molyer*’in bütün eserleri *Mizantrop* da dâhil olduğu hâlde bir mekteb-i fazîlettir.”

Kiliseye gelince o zamanda muharrir cihetinden pek fakir olduğu için ortaya atılmadı ve *Busue*’nin tecdid ettiği nazariyât-ı sâbıkaya sadık kaldı. Bu tavr-ı hareketi ihtilâl-i kebîre kadar muhafaza etti. Şimdiye kadar da bu muhafazakârlıktan kurtulamadı. İşi alevlendirmekten ise yatıştırmağa daha ziyade hâhişger olduğu için beriki mücadeleden kaçınıyordu. Çünkü biliyordu ki şimdi artık kiliseye mensub olmayanlar kendisini takib etmeyecek ve bunda bir şey kazanmaktan sarf-ı nazar pek çok şeyler kaybedecekti. Kendi iddiasına rağmen âlem-i dînde hiçbir meziyet ve itibarı olmayan *Lui Dövillo* vakıa bir münâkaşa açmak üzere idi. Mesela “*Molyer* ve *Burdalo*” ismindeki oldukça adi bir kitabıyla ehemmiyetsiz bir hücum göstermişti.

Maa-mâ-fih on sekizinci asırdan çok cesur ve basiretkâr olması lazım gelen son asrın bu mücadeleyi nasıl olursa olsun herhangi bir şekilde tekrar canlandırmaması gayr-i kabildi. Bu mücadeleyi, bunun için her türlü meziyeti haiz olan biriyle, *Aleksandr Dömafis*’le açtı. *Döma* hem tiyatro müellifidir, hem de ahlâkıyyûndandır. Ve *Molyer*’den sonra tiyatroya şeref veren büyük mevzûları ondan başka kimse bu kadar metin düşünmemiştir.

Dömafis’in mevzûları, iddiaları en büyük müellifler için birer kanun olmuştur. Hattâ o, bilâ-tereddüd kavânîn-i dîniyyeyi bile tashihe el uzatmıştır.

Dömafis müdâfaasına şimdiye kadar yaptıkları gibi tiyatronun zararsızlığını iddia ile başlamadı. Bilakis evvela ahlâkın onu mahkûm etmekte haklı olduğunu itiraf etti. 1867’de yazıyordu ki: “Tiyatro tecessüs-i enzârı ve rikkat-i hayâli artırdığı için dinen bize memnû’dur. Hakikî dindarlar bütün temâşâlardan kendilerini alıkoşurlar.” Bu sözü adi lâtife zannetmeyiniz. *Döma*’nın asıl fikri de bu idi. Bu fikri on

beş sene sonra neşrettiği bir kitabın¹³⁹ mukaddimesinde biraz daha tevsî' ediyor. Diyor ki: “Bir tiyatroya girdiğiniz zaman her şeyi bir kâide-i ahlâkıyye ile hâl-i tezâdda bulursunuz. Orada meşrû', gayr-i meşrû' hep aşktan bahsolunur. Orada insan için gâye-i hayâl sevdiği kadına malik olmak, kadın için de beğendiği erkeğin olmaktır. Orada en açık, en hırslı mükâlemeler teâtî olunur. Orada her şeye gülünür. Cenâb-ı Hakk'ın en mükemmel bir mahlûku olan insan her türlü hieve, her türlü imtihana ma'rûz kalır. Temâşâgirânın hissi orada yalnız pek ziyade açık ve câlib-i iştihâ olan aktrislerin gençliği, güzelliği, zarâfeti ile meşgul olur.”

Dömafis bunlardan tiyatronun suretleriyle esasında gayr-i ahlâkî olduğunu netice çıkarıyor. Ve *Kafaro* ile *Dalamber*'e karşı bu *Busue* ile *Russo*'ya hemfikir çıkıyor.

Fakat nihayet diyor ki: “Suretleriyle gayr-i ahlâkî olan temâşâlar tesirâtı nokta-i nazarından faydalı ve ahlâkî olabilirler.”

Tiyatro ve ahlâkın mücadelâtını zamanımıza layık bir surette tetkik ediyor: “Bu dünyadaki her şey gibi temâşâlar da esaslarında ne iyidir, ne fenadır. İfrât-ı ahlâk bile fevk-al-âde korkaklık yüzünden birçok şeyler mahvedebilir. Din bile taassub yüzünden cinâî ve gayr-i insânî neticeler verebilir. Temâşâ kendisine verilen hatt-ı teveccüh itibarıyla hem iyi hem de fenadır. Fazilet bir tiyatro mahallinde daima biraz tehlikeye ma'rûzdur. Mesela *Tartüf* iki yüzlü adamları nasıl terzîl ve tahkir ediyorsa aynı eserde sofrâ meclisi en arsız adamları utandıracak şeylerdendir.” diyor.

Tiyatronun en kaba bir eğlence olduğunu iddia da boş bir şeydir. Çünkü zevklerin en kibarıdır. Maa-mâ-fih bazı defa bazı âsârın sûret-i temsîli itibarıyla bu kibar şey ahlâk-ı umûmiye için en tehlikeli bir şekil alır. Şu hâlde tiyatrodan bazı istifadeler temin için ahlâka ait bazı ziyanları göze almak tabî'dir. Tiyatrodan insanlar büyük istifadeler temin ederler. Fakat ahlâklarından az çok ziyan şartıyla.

Fakat *Dömafis*'in nazariyâtı kendi eserlerinde ve daha birkaç tiyatroya tatbik olunsa bile bunu her yere teşmil etmek doğru olur mu? Bunun böyle olamayacağını *Dömafis* de itiraf ediyor. Ve daha eski fakat daha umumî bir netice veriyor. Gördük ki ufak tefek müstesnalardan mâ-adâ tiyatroyu mahkûm edenler ya *Platon* gibi *Absolu* nazariyesini takib edenler, ya *Senek* gibi hatipler, ya kilise papazları, yahut

¹³⁹ Le fils naturel

Busue gibi nüzzâr-ı dîn yahut zevk-ı teceddüde maddeten taraftar olmayan *Russo* gibi hakîmlerdi. Bunlar kullandıkları lisandan başka bir lisan kullanabilir miydi? Mevkî'leri onlara bunu emretmiyor muydu? Ve bu lisanı kullandıkları zaman acaba hakikat-i beşeriyeye yaklaşabilirler miydi?

Güstav Larume “Ahlâk-ı nazarînin fenalıktan sakınmaktan başka bir gayesi olamaz” diyor. Diğer taraftan fenalık her yerde, her insanın muhitinde mevcuttur.

Ahlâkın insanları muhafaza etmek ve onları sâf ve nezîh bırakmak için mevcudiyeti hiçbir zaman kat'î ve mahdûd olamaz. Ahlâk için gâye-i tekâmül “Çile çekmekten ve vikâye-i nefsten” ibaret kalacaktır. O hürriyet-i harekâta mümkün merteye mani olur. Elbette hisse-i tabîatın en vâsi' bir kısmını, temâyülât-ı tabîyyeyi mahkûm edecektir.

San'atta ise hayat hiçbir zaman tamam değildir. Vakâyi' tamamıyla cür'etli ve nafiz değildir. Kemâl ve şî'riyeti ancak fenalıkta bulur. Eğer temâyülât-ı tabîyye tevakkuf ederse o da mahvolur gider. Tabiatı zevk ve hissin dâhilinde her şeyi görebileceğini ve her şeyi vücuda getirebileceğini iddia eder. Fakat ahlâk bu daireyi yalnız çok vâsi' bulmakla iktifa etmez. Bunu kendi dâire-i hudûduna da tecavüz addeder. Binâen-aleyh san'atın eşkâl-i muhtelifesinden bazılarını hâliyle itiraza kendini mecbur görür. Evvelâ sanâyi'-i tırâşîde.. ahlâkıyyûnun bunları ne hâle koydukları ma'lûmdur. Cesaret edebildilerse mebânî-i âliyyeyi harab ettiler. Eğer harab edemedilerse gizlediler. Edebiyatta da mahkûmiyeti artırdılar. Sanayi'in en gayr-i maddisi bile onların nazarında biraz müsamahaya mazhar olamadı. Bir gün *Busue* musikinin tesirâtını anlamak için mükemmel bir orkestra takımına en lâtif parçalardan çalmasını emreder. Lâkin yarıda çalgıcıları geri gönderir. Çünkü ufak bir mukaddime bu havaların tesir-i menhûsunu göstermeğe kâfi gelir!

Hakiki bir Hristiyan da *Busue* gibi düşünür. Ve musikiden kaçır. Çünkü bir insan mesela bir heykelin çıplaklığından nefret edecek yerde onu taklit etmeği sever. Hâlbuki ahlâk –ahlâkıyyûndan birinin dediği gibi– o çıplağa kendi fistanını giydirmeye ister. Ahlâk, ahlâk-ı dîniyye ile temâşaları barıştırmaya tasavvur edenlere düşman olur.

O hâlde zevkleri ile vicdanlarını barıştırmak isteyen tiyatro muhibleri ne yapacaklar? Kemâl-i teessüfle fakat kemâl-i kat'iyetle ya tarîk-ı ahlâk-ı dîniyyeyi yahut zemîn-i ahlâk-ı felsefiyi terk edecekler ve bir başkasını aramağa gidecektir. Bu

La morale des honnête gens tabir olunan ve Hristiyanlarla filozofların çok şeyler medyûn oldukları ahlâk sayesinde iki nokta-i tezâd birleşir gibi olmuştur. Bu ahlâk her zaman mevcuttu. En ulvî hayâliyyûnu, en saf kanûnperestleri hayatın büyük kârına alıştırmış, saâdet-i beşere hizmet yollarını göstermiştir.

Bu ahlâk her şeyden evvel hürriyet-i harekât ve tecrübe-i zâtiyye tavsiye eder. İstikamet ve namus gibi iki silaha sarılınca ne harekâtta, ne de ibtilâlardan korkar. Onun için hayat hareketten ibarettir. Hareketsiz ve ibtilâsız hayat verilen ehemmiyete değer bir şey değildir. Vakıa umumiyetle sanayi'in, bilhassa tiyatroların tehlikelerini inkâr etmez, yalnız bu adem-i inkârla her şube-i san'atın her insana, ve her şeye elverişli olmadığını göstermek ister. Fakat prensip itibarıyla hiçbirinin gayri ahlâkî olmasını kabul etmez. Ne san'atı fazla ifratla himâye eder, ne de ifrât-ı havf ile hayat ve tabiatı ehemmiyetsiz bir derekeye indirmeğe razı olur. Tıpkı hayat ve tabiat gibi san'atta da herkesin kendi hesabına, kendi tehlikesine tecrübeler yapmasını ister. Eğer bir kalb-i metîn, bir fikr-i selîm sahibi iseniz bundan çok istifade edersiniz, eğer zayıf ve fena iseniz, yazık, bu tecrübe size biraz zararlı olur. Lâkin kalben ve fikren sakat olanlar ne kadar çok olursa olsun onları kendilerine karşı muhafazaya lüzum yoktur. Bu kadar vâsi' kavânîn-i san'ata karşı insanı serbest bırakmalı, istediği, anladığı gibi zekâsını kullansın, faaliyetini göstere.

Son

Müfid Râtib

YILDIZ BÖCEKLERİ

[Safveti Ziya, Sa.12, 1909/1325, s.1275-1282]

Nefî Efendi ailesi için bir ehemmiyet-i târîhiyye ve ictimaiyyeyi haiz olan bu mühim günün ferdası bir cum'aya tesadüf ediyordu.

O haftanın (Servet-i Fünûn)'u posta ile vürûd edince Pakize büyük bir tehâlük ve asabiyetle sahifelerini karıştırdı. O nüshada Mustafa Fazıl'ın (Sevdâ-yı Güzîrân) serlevhalı bir hikâyesi mevcuttu; bu hikâye-i âşıkâneyi Pakize büyük bir vecd ü istiğrak içinde mütâlaa etti. Kelimelerin cümlelerin aheng-i imtizâcî simâh-ı kalbini tehzîz ediyor, hayâlât-ı şâirâne ve âşıkânesini tebhîc eyliyor, ve Pakize bir

sergüzeşt-i hazîn-i sevdâ olan o hikâyeyi okudukça kalbinde ilk defa olarak aşk ve sevdâ olabilmesi melhûz bir hiss-i mübhemin uyandığını, hayâl ve dimağını bürüyerek kendisini tatlı bir meçhule doğru sürüklediğini duyar gibi oluyor idi..

Hikâyenin bir iftirâk-ı nâgehânîden mütehassıl âlâm-ı derûnu ve esnâ-yı vedâda iki sevdazedenin teheyycât-ı kalbiyyesini, teessürât-ı derûnîsini musavver olan parçalarını okurken Pakize o derece müteheyyc oluyor, ma'sûm ve nezih kalbi o mertebe çarpıyordu ki hayâl ve hüsne vüs'at -i pervâz vermek, o istiğrâk-ı vecdâmîz içinde tatlı tatlı pûyân olmak için gözlerini kapayarak bir müddet hayât-ı hâriciyyeden tecerrüd etmek, Mustafa Fâzıl'ın tasvir ettiği o hasretzede tazenin şahsiyeti ile teşahhus etmek hissiyât-ı kalbiyyesi ile mütehassis olmak arzu ediyorlardı...

Hikâyede tasvir edilen taze ailesinin istikbâlini, bu denînin mevkî'ini kurtarmak için menfûr bir izdivaca rûy-ı rızâ göstermek suretiyle hayat ve ümîd-i şebâb ve sevdâsına vedâ' etmek mecburiyet-i elîmesinde bulunduğunu hayâlperverâne, sırf kalbî ve hissî bir sevdâ-yı ma'sûmâne ile sevdiği gence tefhim ettiği sırada, âşıkının ufak bir isyana, ufak bir şikâyete kendisinde bir hak göremeyerek yalnız sâkit, sakin, feci' ve dilsûz göz yaşlarıyla kendine uzatılan dest-i vedâ' ve muhâlasatı tebcîl eylemesi üzerine âşıkının bu matem ve dilhırâşî karşısında birdenbire bir lüzûm-ı şefkat ve himâyet hissediyor, gayr-i ihtiyârî, gayr-i irâdî nevâzişlerle delikanlıyı okşuyor, tesliye ediyor, ve bu nevâzişler, medîd, mukavemetsûz ve tâkatşiken, sevdâvî ve şehvânî bir pûse-i garâm-ı temellükle neticeleniyor idi. Bu levha-i garrâ-yı sevdâ o derece bir mahâret-i san'atkârâne ile tahlîl ve tasvir o kadar nezih bir üslûb-ı rûhnevâz ile ifade edilmiş idi. Pakize o satırları okurken hissiyât ve ihtisâsâtına bilâ-ihtiyâr tâbi' olmuş ve dudaklarının, bütün mevcûdiyet-i mütehassisesinin üzerinde o medîd ve mühlik pûse-i iştiyâk ve sevdâyı duymuş titremiş perişan olmuş, sermest-i sevdâ, kendinden geçmiş idi...

Asabî ve hassâsî olan tazeler üzerinde edebiyatın pek büyük bir tesîr-i sâhirânesi vardır. Bazı hikâyelerin bazı üslubların bazı emzice-i nisâ üzerinde adeta "manyetik" bir tesir ve nüfuzu vardır, *Musse*'nin eş'ârını, *Marsel Prüvo*'nun *Guy dö Mopasan*'ın romanlarını tetkîk ve tetebbu' etmiş bir genç kız, elbette bunları mütâlaa etmeğe muvaffak olamayan bir tazedden daha ziyade ma'rûz-ı tehlike-i aşktır. Onun içindir ki Avrupa'da bazı müelliflerin âsârını mütâlaa etmek genç kızlar için

muayyebâttan ma'dûd ve onların mütâlaası aileler için de adeta memnû'dur. Bir sinn ü sâle vâsıl olmadıkça değil yalnız tazelerin hattâ gençlerin bile mütâlaâtını nazara teftiş ve murakabeden dûr tutmamak memâlik-i mütemeddinede carî olan bir kâide-i ictimâiyyedir. Hâlbuki bizde rüesâ-yı âile içinde mütâlaa ile demgüzâr olanların ekall-i kalîl olması hele aile reislerinin validelerin uhde-i mes'ûliyetlerine terettüb eden dakîk ve nazik bu gibi nukâtta ale-l-ekser mütegafile bulunmaları terbiye-i ictimâiyyemizin büyük bir noksanıdır; işte bütün bu usûl-i mesrûde neticesi olarak temâyülât-ı temeddünperverânesine rağmen Nef'î Efendi kendi eliyle kerîmesine o tatlı zehr-i sevdâyı uzatıyor uzlet ve inzivanın bir kat daha rikkat ve za'f verdiği o taze a'sâb ve hayâl üzerine mühlik bir tesir icra edeceğini şüphe edilemeyen âşıkâne, sevdaengîzâne sergüzeştlere muhtevî hikâyeleri romanları kızının isti'dâd-ı edebîsini görmekten mütehasıl bir gurûr-ı müftehirâne ile kendi alıp getiriyor idi...

Zavallı Pakize, böyle uzaktan, sırf hayâl ve dimağının telkin ettiği ihtisâsât-ı derûnî ile Mustafa Fâzıl'ın ma'neviyet-i rakîkasına kapılarak, âsârında üslubunda hissiyatında fark ve temyîz ettiği asalet ve ulviyete rikkat ve nezâhete meftûn ola ola bu meftûniyyet-i hayâliyyesinin ilk tesadüfle Mustafa Fâzıl'ın eşkâl-i hâriciyesi zevk ve tab'ına tamamıyla muvafık ve mutabık olmak hasebiyle lâtif ve ruhperver olduğu kadar müz'ic ve ıztırâbâver bir sevdâ-yı ciddîye münkalib olduğunu fark ve temyîze başlamış idi... Bunu sûret-i kat'iyede kendi vicdanına karşı bile itiraf etmekten çekindiği hattâ korktuğu ürktüğü hâlde artık o gün, "Sevdâ-yı Güzîrân" hikâyesini mütâlaa etmekle duyduğu heyecan ve halecanı ve ilk defa olarak mevcudiyetiyle müteellim ve bihûş olduğu o galeyân ve hiss ü a'sâbı pek güzel takdir etti... Evvela kendi kendine "Acaba ben de seviyor muyum?" diyerek kalbini yokladı... Kendi kendine irad ettiği bu suâlin Mustafa Fâzıl'ın hayâl-i rakîkiyle müteradif tesîr-i nâgehânîsi Pakize'ye bilâ-ihhtiyar "Galiba seviyorum!" sözleri mırıldattı ve birden Vecdet Paşa'nın tehdîd-i mukârenetini Mustafa Fâzıl'ın telkîn ve tahayyül ettirdiği o bûse-i garâm-ı sevdâ ile terdîf ve mukayese edince bir taraftan isyan ve galeyân eden bekâret-i hiss ü mevcûdiyyeti bütün rikkat ve safveti kâbiliyyet-i perestîş ve meftûniyyeti Mustafa Fâzıl'ın hayâl-i rakîkine teslim-i nefis ü rûh etti.

Ve o zaman anladı ki Mustafa Fâzıl'ı seviyor, gizli, derin, kıskanç fakat mütevekkil; rakîk olduğu kadar vahşî olan sevdaların şiddet ve kuvvetiyle seviyor

idi. Ve o dakika ilkbaharın bütün çiçeklerine, kelebeklerine, rayihalarına, mavi ve pembe tecelliyât-ı şî'r ü âhengine, güneşin aks-i zerrîni derâğûş âteşini, pûse-i ihtirâsı altında salınıp giden ve sarı saçlı mavi gözlü bir refika-i ihtisâsâtı farz ederek sîne-i kitmânına bütün serâir-i aşkını tevdî eylediği mavi denizin mini mini dalgalarına karşı bu dünyada Mustafa Fâzıl'dan başka bir ferdin zevcesi olmayacağına bütün hayatını bu emele vakfeyleceğine ahd ü peymân eyledi. İşte bir cum'a günü idi ki yalı komşularından bir zâtın zevcesi Medîha Hanımefendi ile henüz bakir olan ve Pakize'nin muazzez bir refika-i şebâbı bulunan Mâcide Hanım sandallarıyla gelerek Pakize'yi birlikte dereye götürmek için validesinden istihsâl-i mezûniyyet etmişler ve üç taze birlikte mesrûr ve handân, Göksu'ya doğru bir tenezzüh icrasına çıkmışlar idi...

Her ne kadar müteehhil ise de Medîha Hanımefendi ile tazeler arasında since pek büyük bir fark yok idi. Binâen aleyh müşâreket-i hiss ü fikr tamamıyla mevcut idi. Bazı ilcâât-ı zarûriyye hasebiyle kendinden pek müsün bir zât ile tehhül etmek mecburiyetinde bulunduğu hâlde zevcine karşı vicdangîr bir aşk u sevdâ duymamakla beraber büyük bir şefkat ve hürmet besleyen Medîha ihtiyâc-ı aşk u sevdâsını iş'âr ve edebiyata olan meftûniyyet-i marîzânesiyle teskin eder, zihnini fikrini mümkün merteye yormak suretiyle acı acı hissettiği akâmet-i kalbiyyesinin bâdî olduğu hüzn ü fütûru unutmak ister, iffet ve ismetinin rencîde ve müteallim olabileceği tehlikeli tefekkürât ve tahayyülâta kapılmamağa çalışır idi.

Mes'ûd olmak için mes'ûd görünmenin şikeste-i emel ü şebâb olan kadınların hayatında dahl-i küllîsi olduğunu bildiği cihetle Medîha merâret-i kalbini bu suretle ta'dîle gayret etmekle beraber, kibar âlemlerinde güzerân olan bütün serâir-i âşıkâneyi büyük bir merak ve lezzetle takib eder, Göksu tenezzühlerinde bazen esasları kurulan bazen mecrâ-ı tabîisi takib edilen sergüzeşt-i âşıkânelerle bir sahne-i temâşâda safahât-ı mütenevviyasını seyrettiği bir vak'a derecesinde alâkadar olur idi. Medîha için Göksu tenezzühü demek derenin ta nihayetinde bekleyen filan beyin karşısında bermu'tad filan hanımefendinin tebdil olarak eski bir kira sandalında ahz-ı mevki' etmiş olup olmadığını tetkîk etmek, bil-âhire hanımefendinin derenin medhalinde bekleyen üç çifte sandalına râkib olarak gözden nihan olduktan sonra sandalcıya teslim edilen mektubu almak üzere tehâlük ve asabiyetle beyfendinin o eski kira sandalına atladığını teftiş ve muayene etmek,

demek idi. Mediha'nın nazar-ı tecessüsünden bir şey kaçmazdı. Hattâ erkenden dereye gelib karşı karşıya ahz-ı mevki' ederek amiyâne lâübâliyâne işaretlerle kendilerini teşhir eden bazı adi halkın, ufak kıskançlıklarına, muvakkat dargınlıklarına birbirlerine karşı vefasızlıklarına kadar nüfûz-ı nazar ıttılâ eyler bütün bu küçüklüklerle bu bayağılıklarla bile eğlenmeğe çalışır idi. O aralık Boğaziçi mahâfil-i kibârını bir asabiyet-i gayr-i mu'tâde ile işgal eden bir vak'a-i âşıkâne var idi ki Göksu halkının kibar kısmı bu sevda oyununu büyük bir merak ve tecessüs ile takib ve temâşâ ediyorlardı. Evet temâşâ ediyorlardı. Çünkü kendimize mahsus bir cemiyetten ve temâs-ı ünsiyyetten mahrûm olduğumuz cihetle gayr-i kâbil-i ictimâ' olan temâyülât-ı kalbiyyeye mağlûb olduğumuz zamanlar cevelângâh-ı tabiî ve mecburî olan seyir mahallerinde, Göksular'da, Kâğıthaneler'de, derelerde, tepelerde en mukaddes hislerimizi en muazzez ve muhterem ihtisâsâtımızı bir sürü halkın enzâr-ı tecessüsü altında dolaştırır, sürükler, payimal eder dururuz; bize karşı, ruh ve kalbinin ilhah ve ibramına mukavemet edemeyerek ismet ve bekâretiyle nice mücadelelerden sonra bir tebessüm-i iltifât isarına tenezzül eden perestîde-i kalbimizin bil-âhire tebessümünü bu iltifatı gören ve şerâit-i ictimâiyyemiz hasebiyle böyle bir iltifatın ehemmiyet ve talâkatini pek güzel takdir eden adi bir adamın, kaba bir tulumbacının tecavüzât-ı lisâniyyesine ma'rûz olmak ihtimali olduğunu unuturuz, düşünemeyiz; işte bu kabîlden olmak üzere pek büyük bir aileye mensub bir hanımefendinin bir iki sene evvel münâsebât-ı âşıkânede bulunduğu aleniyet derecesinde herkesçe ma'lûm olan genç bir zabıt Almanya'dan avdet etmiş ve hanımefendi hazretlerini bu defa Yıldız serefrâzân-ı bendegânından o zaman için pek mühim addolunan bir zât ile derece-i vahâmetinde şek ve şüpheye mahal kalmayacak bir münâsebet-i samîmede bulmuş idi.

Her iki taraf mevki'inin ve servetinin bahşettiği serbestî ve lâkaydî sebebiyle her türlü ihtiyat ve tedbiri elden bırakacak derecede birbirine karşı bir meftûniyyet-i hârikulâde ızhâr etmişler, dereden herkes çıktıktan sonra tâ uça, tiyatronun karşısındaki dar medhalde sandallarını yaklaştırarak muhavere etmek, birbirlerinin karşısından bir an ayrılmamak derecesinde gafletlerde bulunmuşlar idi. Bir nazre-i iltifât için can vermeğe amâde bir kâfile-i hased ise bu sevdazedelere mümkün mertebe ikâ-ı müşkülât etmek için –sanki uhde-i hamiyetlerine mevdû bir vazîfe-i mukaddese ifâ ediyorlarmış gibi– münavebe ile icrâ-yı tarassudâtan,

tecavüzâtta, taşkınlıktan geri durmayarak başka şerait dâhilinde muhterem ve nezih olması kabil olan bu münâsebet-i âşıkânenin nezâhet ve şi'rini ihlâl ediyorlardı. Dünyanın hiçbir tarafında tesadüf edilemeyen ve bir gûne şerâit-i ictimâiyyeye tâbi' olmadığı cihetle yalnız şarkımıza hâs olan bu gıpta ve haset neticesi olarak belki sırf bir meyelân-ı ma'sûmâneye tebâiyet ederek kalben, ruhen, maddeten pâk ve affif olan bir kadıncağıza der-akab en ağır bûhtanlar, en kaba sıfatlar atfolunur. İşte en kibar halktan tutunuz da derenin yemîn ü yesarındaki sazlıkların kenarında, virânelerde kırık dökük sandallardaki ayaktakımına ve hamulecilerden adi kayıkçılara kadar bu hikâye-i âşıkâne bütün Göksu'yu bir uçtan bir uca sarsıyor, alâkadâr ediyor, bâis-i kîl ü kâl oluyordu.

Evveleminde Yıldız'a şiddet-i mensûbiyyeti olan o rakîb-i cânsitânın derece-i ehemmiyetini ve nüfûz ve kuvvetini bilmedikleri cihetle takibât ve tecessüsâtta bulunanlar bir iki hafta sonra gayet mükellef ve müzehheb üç çifte bir maun sandalla derede arz-ı endâm-ı azamet eylemesi üzerine kim olduğunu öğrenmişler, ve artık îkâ-ı müşkülât etmek şöyle dursun, karşısında safbeste-i ihtirâm olan ağa bendeleri gibi müştak bir nîm-nazre-i iltifât gelib geçtikçe selama durmaktan ve bir selama nail olmaktan başka bir emel beslememeğe başlamışlardı. Hattâ o vakte kadar bir hırâm-ı mes'ûdâne ve azametfûrûşâne ile üç çifte mükellef ve cidden zarif kayığıyla dereden geçerken şemsiyenin altından mağrûr ve muhakkır süzülen nazarlarıyla bazen bir nigâh-ı iltifâta layık gördüğü gençler bile artık nigâh-ı perestişlerini o çehre-i tâbnâk-i melâhate kadar imaleye cür'et edemez olmuşlar belki berikin bir hiss-i rekâbetini uyandırır iğbirarını mucib oluruz korkusuyla sevk-ı tesâdüfle sandalları takarrüb edecek dahi olsa başlarını öbür tarafa çevirmek suretiyle başlardan def'-i belâyı usul ittihaz etmişlerdi. İşte Göksu deresinde müdavimleri böyle bir hâlet-i rûhiyye içinde bulunurken genç zabıt bir gün birdenbire zuhûr etmiş idi.

Almanya'dan avdet etmiş askerliğin zabıtlığın şeref ve ehemmiyetini, kadr ü meziyetini şahsında temsil eylemiş olan o genç zabıt için Yıldız'a ne derece kuvvetle merbut olursa olsun rakibi ancak bir uşak, ancak adi bir hafiyeden başka bir şey değil idi. Ona başka bir nazarla bakamaz, kabil değil atf-ı ehemmiyet edemez idi ve perestîde-i sâbıkasının kalbinde öyle muhterem, muazzez ve mukaddes bir mevki'-i yegânesi var idi ki kabil değil böyle adi bir adama bezl-i iltifât edebilmesine ihtimal veremez idi. Binaenaleyh bütün şevk-ı şebâbıyla, mazinin, bahtiyar, mes'ûd hatîrât-ı

vecd ü garâmıyla meşhûn bir mazinin bahşettiği salâhiyet ile gitmiş bermu'tad hanımefendinin kayığının karşısında ahz-ı mevki' etmiş idi.

Her ne kadar muntazır olduğu iltifata nail olmamışsa da delikanlı bunu perestîdesinin yanında bulunan kadından ihtiraz etmesine atfetmiş ve ancak rüfekasından birinin himmet-i irşâdkârânesi sayesinde hakikat-i hâle muttali' olmuş ve ısrar etmemesi ve ısrar ettiği takdirde hakkında hayırlı olmayacağı suretinde vuku' bulan ihtârât-ı dostâne cesur ve şecî zabiti tehevüründen çıldırtmış idi.

Göksu halkı bu genç zabitin etvâr ve evzâyıyla Abdülhamîd'in sadık ve sâhib-i nüfûz bendesini tahkir edişini ikbâlperest ve müteazzım hanımefendinin azamet ve gururu, arzû-yı tagallüb ve tahakkümüyle, temâyülât-ı kalbiyyesi arasında cenkleşmesini genç zabite gâh şevket ü satveti temsil eden o pespâyeye fakat müteneffiz bende-i sâdika meyl ü iltifat etmesini büyük bir merâk ve tecessüsle takib ve temâşâ etmişlerdi; sonra birden İstanbul'da bir havadis yayılmış idi ve bir fecîa-i muzlime ve mechûlenin zılâl-i mahûfuyla bütün kalpler kararmış bütün gönüller titremiş idi. Genç zabitin bir gece ansızın hanesi basılmış, yegâne validesinin bâlîn-i ıztırâbından o bahadır ve dilâver zabiti birtakım eclâf cebren ve tahkîren alıp götürmek istemişler sıfat-ı askeriyyesine, üniformasına edilen bu hakarete tahammül edemeyen genç zabit revolverini çekmiş tevkifine gelen hafiyelerden birini cerihadâr etmiş idi. İşte tabanca sedası sahile yanaşmış bir kuşun şemâtet-i hareketi hasta bir validenin feryâd ü figanı arasında ve kendilerinin zayıf ve nâ-tüvân kadın bileklerinde o hunhâr denîyi parçalayacak kuvvet hissediyorlardı.

Medîha ile hemşiresi bu teferruatı faslederek dereye doğru ilerledikleri sırada Pakize Mustafa Fâzıl'ı düşünüyor böyle bir felâket onun başına gelmiş olsa mutlak tecennün ederim diyordu. Böylece dereyi geçmişler tâ içeri derenin müntehasına kadar ilerlemişlerdi. Derede vakit geç olmakla beraber mevzubahis olan kimseleri görememekle bir dereceye kadar sükûnet bulan a'sâbı avdetinde iki çifte bir sandalda birdenbire gördüğü Mustafa Fâzıl'ın huzuruyla tahammülfersâ bir darbeye uğradı ve bu nâgehanî tesadüfle biçare taze o mertebe perişan oldu ki refikaları derhâl farkına vardılar ve sordular. Pakize sesi titreyerek kalbi çarparak anlattı. İşte ileride kenarı kırmızı iki çifte sandalda sağda oturan odur, Mustafa Fâzıl... diyebildi. Mediha bu telâşımın esbâb-ı hakîkiyesine birdenbire intikal edemeyerek "Hanım şu edîb Mustafa Fâzıl mı" diye sordu ve hemşiresi "Sevdâ-yı Gürîzân"ı okudunuz mu?

Ben iki üç kere okudum bayıldım, bayıldım! Adeta sürüklenip götürülen zabitin lâ'netleri, hakaretleri “Kahrolsun istibdad” âvâze-i irşadı gecenin sükûn ve sükûnetinde tanînendâz-ı îkâz olarak bu manzara-i fecîaya bakmağa bile cesaretyâb olamayan komşuları tarifi nâ-kabil bir havf u hirâsa bir nefret ü tehevvr ilkâ idi. Ertesi gün zabitin Trablusgarb'a nefyedildiği biçare validesinin hâl-i ihtizârda olduğu söylenmiş bir rivayette zavallı delikanlının irkâb edildiği vapurun güvertesinden kendini denize atarak terk-i hayât ettiği söyleniyor idi.

İşte faciada refiklerini büyük bir tecessüs ve merak ile Göksu'ya sevk eden bu vak'a olmuş idi. Görmek istiyorlardı. Denâet-i beşeriyyenin derece-i süfliyyetini anlamak istiyorlardı. Gelecekler mi diyorlardı. Acaba sebep olduğu bu fecîa-i hânümânsûz üzerine hanımefendi yine üç çiftesinde Yıldız celladı yine maun sandalında Göksu'ya gelmeğe cür'et edecekler mi diye ve birbirlerine soruyorlar, ve şayet gelecek olursa bütün o bir galeyân-ı nefret halkın o alçağı öldürüp mahvedeceklerini zannediyorlar idi ve sandalı göremeyecek tarafta bulunduğu cihetle nazar-ı dikkati celbetmemek için dönmek istemeyerek sandalın yanından geçerken kendisine göstermesini Pakize'den rica etti. İşte bu münasebetle idi ki üç refika Mustafa Fâzıl'ın sandalının yanından geçtikleri sırada Pakize eğilerek refikasına, “Sevdâ-yı Gürîzân sandalı” demek suretiyle Mustafa Fâzıl'ı göstermiş idi.

(Mâ-ba'dı var)

MUSÂHABE-İ EDEBİYYE

[Raif Necdet, Sa.13, 1909/1325, s.4-10]

Âlem-i edebiyâtımız bu ay da sükûn ile geçti, denilebilir... Vaktiyle devr-i hürriyet için tahayyül ettiğimiz füyûzât-ı edebiyeyi maa-t-teessüf el'an göremiyoruz.. Edebiyata perestiş edenler için itiraf etmelidir ki bu, müthiş bir inhizâm-ı hayâldir.

Vaktiyle, istibdâdın o muzlim ve zelîl dakikalarında bazen kalem, bilinemez nasıl bir nefha-i lâhûtî içinde, pürziyâ bir âtînin hâle-i dilfirîbiyle nurlanırken tatlı, samimi, püratesş ve pürşebâb bir heyacân-ı edebî ile: — Âh istikbal.. Âh hürriyet,

derdim, kim bilir bize ne bedî, ne muhteşem ne zîhayat âsâr-ı muazzama-i edebiyeye ihdâ edecek... Hüviyyet-i ictimâiyye ve ahlâkıyyemizi irae ve tahlil eden ne canlı sahneler, dimâğ-ı millete hakikatler, ziyâlar serpen ne nevvâr piyesler gösterecek... Bugün, bu bin türlü zulmet-i kuyûdât altında bile böyle güzel, nefis, ruh ve fikri tenvîr ve terbiye eden eserlere malik olduktan sonra, serbestî-i tahrîr kim bilir nasıl mes'ûd bedialar, nurlarla dimağımızı lerzişdâr-ı intibâh eyleyecek; solmuş hüviyetimizi ne necib, ne ulvî, insaniyetkâr nefhalar, heyecanlarla canlandırarak!..

Fakat şimdi bu bir, bir buçuk senelik hayât-ı edebiyeye ile anlıyorum ki ümit ve hayâlde pek ifrata varmışım...

Vaktiyle Servet-i Fünûn sahifelerinde Câhid Bey Rübâb-ı Şikeste'den, bu cidden nefis ve müstesna mecmûa-i eş'ârın kıymet-i ictimâiyye ve ahlâkıyyesinden bahsederken: "...En ibtidâ söylemek lazım ki bu kitapları, muharrirlerinin bütün kabiliyetlerine tamamıyla makes vazifesini ifâ ediyor addetmek bir hatadır. O kabiliyetlerin tamamıyla, bihakkın inkişafı için başka şeraitin vücudu lazım gelir.. Şimdilik birer tecârib-i kalemiyyeden ibaret olan bu eserler muharrirlerinin daha neler yazabileceklerine nelere kadir olacaklarına dair bize bir fikir verebilir..." diyordu. Ve bu söz pek doğru idi.. Evet, o kabiliyetlerin bihakkın inkişafı için başka şerait isterdi.. Ve işte bir seneden ziyadedir ki istenilen şerait husul buldu, serbestî-i tahrîr temin edildi.. Lâkin (Tevfik Fikret) imzâ-yı bülendine hasret ve iştiyakımız el'an bakî.. Şebâb-ı mütefekkirin meclûb ve müştak olduğu güzîde ve üstat imzalar, bilinmez ne gibi tesirlerin muhassalasıyla, yine sâkit... O hâlde demek oluyor ki bütün ümitlerimiz nesl-i ahîre kalıyor...

Fi-l-hakika bu bir senelik hayât-ı edebiyede en ziyade fa'âliyyet gösteren unsur, nesl-i ahîr-i edebîyi teşkil eden genç nâsir ve şâirlerimiz oldu. Şebâba mahsus bir şitâb-ı zinde ile edebî mecmûalarımız hemen genç ve yeni imzalarla doluverdi.. Bu imzalar arasından şi'rde Emîn Bülend, Hamdullâh Subhî, Ahmed Hâşim, Tahsîn Nâhîd, Midhat Cemâl.. nesirde Server Cemâl, Cemîl Süleymân, Refik Hâlid, İzzet Melîh, Şahabeddin Süleyman, Bahâ Tevfik ve tiyatrodaki tettebbuâtıyla Müfid Râtib Beyler temâyüz ediverdi... Ve şâyân-ı dikkat daha başka imzalar da hususıyla Selanik ve havalisinde eksik değildi...

Bütün bu genç ve güzîde imzaları taşıyan eserlerin kısm-ı a'zamı nefis bir itinâ-yı san'at ve zarâfet ile yazılıyordu.. Şu kadar var ki âsâr-ı edebiyeyi yalnız

san'at nokta-i nazarından değil ihtiva ettiği fikir itibarıyla da tetkik eylemek lazım geldiğine göre bu güzel, bu zarif eserlerin kısm-ı a'zamından vatanî, içtimaî, ahlâkî, felsefî ma'nâlar çıkarılamıyor; yahut bu ma'nâlar var da lüzumu kadar olmadığı için dimağı tatmin ve iğnâ edemiyordu..

Edebiyatı sırf san'attan, zevkten ibaret addeden bazı muhterem arkadaşlarımdan, zannederim, şu noktada biraz ayrılıyorum. Ve mücâdele-i fikriyye buradan başlıyor...

İçtihadımca bir eser-i edebîde, hususıyla piyeslerde, romanlarda, küçük hikâyelerde bir reng-i ilmî ve fennî olmalı, bir hakikat-i ictimâiyye, bir felsefe-i ahlâkiyye de mevcut bulunmalıdır. Bugün artık umumen tasdik edilmiştir ki bir eserde gösterilen hâssa-i esâsiyye ne kadar hakikate yakın; iyiliğe, hayra, ahlâka ne kadar mukarin ise o eser o derece kıymetdârdır.

Sırf san'atın mestîbahş-ı gâze-i şi'r ü hayâline teslîm-i mevcûdiyyet ederek edebiyatı yalnız bir zevk, bir eğlence addetmek, vatanları yirminci asırda bile her türlü füyûzât-ı medeniyye ve terakkiyât-ı fenniyyeden mahrûm olan bizim gibi milletler için, zannederim gayr-i kabil-i afv bir hatâ-yı millî ve ictimâîdir... Bugün ulûm ve fûnûn ile edebiyat şedîd, samimi rabıtalarla birbirine bağlıdır. Bugün felsefesiz, tarihsiz, ulûm-ı ictimâiyye ve ahlâkiyyesiz, hattâ hukuksuz, hattâ siyâsiyâtsiz edebiyat olamaz... Edebiyat, cem'iyât-ı beşeriyyeyi tahavvûlât ve inkılâbâta doğru sürükleyen anâsırın en mühimlerinden biridir. Hayât-ı cemiyet üzerinde büyük bir tesiri olan kuvvetin ise her hâlde ahlâk ile münasebeti olması icab eder.

Edebiyatı eski ve mahdûd ma'nâsıyla telakki eyler, asr-ı hâzırın terakkiyât-ı mehîbe-i medeniyyesini nazar-ı dikkat ve intibâha almaz isek pek büyük bir gaflette bulunmuş oluruz. Medeniyyette, şerâit-i hayât ve muaşerette husule gelen inkılâbât, ma'nâ-yı edebiyâta şedîd bir darbe-i tahavvül vurabilmek için kifayet etmiştir. Hayât-ı medeniyye edebiyatı değiştirdiği gibi edebiyat da hayât-ı medeniyyeyi, o hayatın istinat ettiği kanunları değiştirmiştir. Fransa inkılâb-ı kebîri ilk köklerini on sekizinci asır mütefekkirîn-i üdebâsından *Jan Jak Ruso* ile *Volter*'in eserlerinden almamış mıdır? *Hügo*'nun idam aleyhinde yazdığı makaleler, romanlarla efkâr-ı umûmiyyede büyük, şâyân-ı dikkat bir tebeddül husule gelmemiş midir? *Zola* o muazzam eserleriyle amelelik hayatında mühim bir tahavvül, bir intibah meydana

getirmemiş, demokrasinin tevessü' ve inkişafına hizmet eylememiş midir? Romanlar tiyatrolar sayesinde bugün Fransa kavânînine talâk hakkında bir fasl-ı mühim ilave olunmamış mıdır?

Medenî, müterakki milletlerde edebiyat böyle hayât-ı milliye ve ictimâiye üzerinde mes'ûd tesirler, intibahlar husule getirmek için bir alet olarak kullanılır, edebiyat içtimaî ve fikrî bir şekil alırsa artık bizim gibi medeniyette geri kalmış milletlerin edebiyatı nasıl olması lazım gelir? İnsaf ile düşünmeli...

Her edebiyatın şeklini, o edebiyatın ait olduğu milletin "ihtiyac"ı tayin ve tersîm etmelidir.. Bunun için, bizim edebiyatımız muhat olduğumuz bunca şedîd ve mütenevvi' ihtiyâcâta cevap verebilecek bir şekil ve mahiyette olmalıdır. Şimdi bizim bulunduğumuz devir, şâtır ve lâkayt bir aristokrasi havası içinde şuh ve cazip kadınlarla ezvâk-ı hayâtı terennüm etmeğe hiç de müsait değildir.. Eğer biz böyle nazik bir devre-i ihtiyâc ve intibahta da zulmetlere nûr serpecek vatanî, içtimaî ve ahlâkî âsâr meydana getirmeye çalışmazsak pek büyük bir günâh-ı ictimâî işlemiş oluruz..

Eğer bütün bu mütâlaalara mukabil mağrûr ve hodbîn bir hubb-ı san'atla: — "San'atkâr tamamen serbesttir, kayıt altına alınamaz.." denilirse buna verilecek cevap da hazırdır.

— San'atkâr her şeyden evvel insandır.. Hiçbir insan şu dünyada tamamen serbest değildir ki san'atkâr serbest olsun.. Hürriyet, başkasını ızrâr etmemek şartıyla, bir insanın serbestîsi ma'nâsına telakki edilmiyor mu?.. Bu büyük, selâmet-i umûmiyyeyi temin eden bu mühim şarttan sanatkâr nasıl olur da muaf olabilir... Bir sanatkâr, bir ferd-i ictimâî olmak haysiyetiyle, insaniyete, içinde yaşadığı cemiyete îrâs-ı mazarrat edecek, ahlâk-ı umûmiyyeye za'flar, teşevvüşler serpecek âsâr meydana getirmemeğe vicdanen mecburdur... Onun için hiçbir şâir veya edib, bir vazîfe-i milliye ve ictimâiyyesi olduğunu unutmamalıdır.. Binâen aleyh medenî bir insan bilâ-kayd ü şart serbest olamadığı gibi hiçbir san'atkâr da bilâ-kayd ü şart hür olamaz.. Siyâsiyât ve ictimâiyâtta kabil olamayan hürriyet-i mutlakayı san'attan niçin talep etmeli?.. San'atkâr hodbîn olmamalı, san'atında göstereceği güzelliği iyilik ile mezc ve telif etmeye çalışmalıdır.. İhtimal bunda sanat biraz ziyan eder, fakat insaniyet kazanır! Bir insanın bilâ-kayd ü şart serbest olmaması da insaniyetin refah ve saâdeti için değil midir? Kendi zevki, eğlencesi, menfaati için menfaat-i

umûmiyyeyi payimal edenler, iyi san'atkâr olsalar bile hiçbir zaman iyi insan olamazlar.. Hâlbuki a'sâr-ı mâziyyenin olduğu gibi yirminci asrın da iyi insanlara pek çok ihtiyacı vardır!..

İşte bundan dolayıdır ki “*Teofil Gotye*”nin “Sanat İçin” nazariyesi gittikçe eski kuvvetini kaybediyor.. *Katol Mendes*'in kayınpederi şimdi hayatta olup da nazariyesinin bu tezelzülünü görmüş olsaydı, zannederim, müteessir olmazdı. Belki cereyân-ı zamânın mahsulü olan bu hâli pek tabî bulurdu...

Sonra bir nokta daha var.. Bir edib veya şâirin dimağına endîşe-i ahlâkiyye ve ictimâiyye hâkim olmakla o edib veya şâirin âsârında san'atın güzellikleri, zarâfetleri, şi'riyetleri, incelikleri mevcut olmaması mı lazım gelir?.. İşte Rübâb-ı Şikeste: Yegâne bir mecmûa-i nefise-i san'at... fakat aynı zamanda da ahlâkî, içtimâî ma'nâlarla memlû rakîk ve nezih bir kitâb-ı şefkat ve fazîlet...

Emîn Bey'in şi'rleri de mahrûm-ı san'attır diye iddia edilebilir mi?..

Resimli Kitap'ın geçen nüshasında münderiç “Biliniz ki Ey Gaddarlar” bediası dikkatle okunsun: Görülecektir ki bu güzel ve mükemmel şi'rde ma'nâ ne kadar derin ve zengin ise san'at da o kadar nefis ve zengindir..

İhtiyaç her şeyi değiştirir.. Hattâ edebiyatı da, hattâ san'atı da.. Fransa'da gittikçe çoğalan moralist, sosyolog müelliflerden, romancılarından, temâşânüvislerden ibret almamız.. Âh, bizim zulmet ile âlûde hayât-ı fikriyye ve ictimâiyyemize nurlar, ziyâlar serpecek o kadar ciddi âsâr-ı edebiyye ve temâşâiyyeye ihtiyacımız var ki bu ihtiyaca karşı maa-t-teessüf görülen lâkaydîden müteessir ve münfail olmamak gayr-i kabildir.

Fransa'da inkılâb devresinde edebiyatın şeraiti tamamıyla değişmiş, yeni bir nefha tiyatrodâ vezân olmaya, vakayi'-i asriyye sahnelerde görünmeğe başlamıştı. Hürriyet şâirlere, artistlere, âlimlere yeni bir “ideal” arz etmişti. Hissiyât-ı vatanperverâneyi gösterir şi'rlere, eserler meydana gelmiş, “Marsiyez” denilen meşhur millî şarkı da bu sırada vücut bulmuştu.. “Marsiyez”Fransa'nın dimağında ne müheyyiç, ne vatanî ne mes'ûd tesirler, inkılâblar husule getirdiği inkâr olunabilir mi? Musiki vatana karşı dimâğ-ı beşerde bu kadar şedîd bir heyecân-ı muhabbet, bir asabiyet-i perestiş husule getirirse edebiyat neler yapmaz?

Hâsılı edebiyatın mevzû'unu yalnız aşk teşkil etmesi, ona umumî ve tamamen beşeriyeti şamil bir ma'nâ verilmemesi bir milletin terakkîyât-ı fikriyye ve

selâmet-i âtiyyesi nokta-i nazarından son derece muzırdır. Bu ittırad ve yeknesakî-i mevzû'dan dolayı harekât-ı edebiyeye tabiî bir durgunluğun ârız olmaması gayr-i kabildir. Kezalik bir muharrir veya şâirin eserlerinde daima, ama daima aşktan bahsetmesi, herkesi usandırdığından sarf-ı nazar, kendisi için de bir mânî-i terakki teşkil eder... Akademi âzâsından ve Fransa'nın en benâm hikâyenüvislerinden, psikologlarından olan *Pol Borje* bile münekkid-i şehîr "*Jul Lumter*"in şu haklı itirazına uğramıştır: "*Pol Borje* artık kuvve-i tahlîliyyesini aşktan başka ihtirasâta tatbik etmeli; bize romanlarında biraz da hayât-ı ictimâiyyeyi iraeyle çalışmalıdır..."

Yalnız siyasî inkılab, ma'lûmdur ki, bir milleti mes'ûd ve müterakki edemez.. İnkılâb-ı siyâsî ile ahenkdâr bir inkılâb-ı ictimâî ve ahlâkî vatanın her köşesinde âsârını göstermelidir. Edebiyat, hususuyla tiyatrolar bu inkılâb-ı mes'ûdu husule getiren kuvvetlerin en mühimlerinden. Tiyatronun ahlâk ile daha samimi rabita ve münasebeti vardır. Bugün âsâr-ı temâşâiyye içinde en ziyade hâiz-i ehemmiyyet olan dramlar içtimaî ve ahlâkî dramlardır. Bizim son derece nazik mevki'miz ise, böyle piyeslere son derece arz-ı ihtiyâc etmektedir..

Hayât-ı ictimâiyyenin tarihi demek olan edebiyatta hissiyât-ı vatanperverâneyi bî-lüzum görmek isteyenlere karşı, büyük bir münekkid olduğu kadar cesur bir sosyolog olan "*Emil Fake*"nin –ki aynı zamanda san'at hakkında muhabbet ve hürmeti pek büyüktür– birkaç sene evvel intişar eden "*Le Pacifisme*" unvanlı eserinden, vatan hakkındaki içtihadını bildiren şu sözleri buraya nakletmek için –bilmem neden– bir mecbûriyyet-i vicdâniyye hissettim:

"Hissiyât-ı vatanperverâne fedakârlık, vazifeşinâslık, mensub olduğu ve âzâsından bulunmakla müftehir bulunduğu milletine karşı yararlık gibi mezâyâ-yı âliyyeyi tevliid edib insanı daima makbûl ve meşrû' bir "menfaatperestlik" dairesinde bulundurur.. Ve hayatın kavânîn-i tabiiyyesi de bundan ibarettir.. Hayatta ideal budur: Feylesof *Niçe* diyor ki: "Tehlike mevcut olduğu hâlde yaşmalıdır..." Ne derin ve büyük söz.. Zaten insan ancak tehlike olmak şartıyla yaşayabilir.. Eğer hayatta tehlike mevcut olmazsa o hayat hiçtir, ölüdür. İnsan öyle bir mahlûktur ki yaşaması için fedakârlık etmeye, ölümü kabul eylemeye, daima öleceğini bilmeye mecburdur. Eğer diğer insanları nazar-ı dikkate alarak hayatı için bu ferâgat-i necîbeyi göstermez, yalnız nefsinin, menfaatini, şahsının muhafazasını düşünürse o adam hiçbir şeye yaramaz.. Ne aile teşkil edebilir, ne insaniyete hizmet eyleyebilir..."

Ve böyle bir adam da mevtten başka bir şey değildir.. Hayât-ı ictimâiyeyi teşkil eden insanların kâffesi böyle olduğu vakit, emin olmalı ki cihan da mahvolmuş, bitmiştir...

“Bir milleti sefil ve bî-kudret yapan şerait, bir insanı zelîl ve alîl yapan şeraitin aynıdır. Vatanperverlik, hayatın yegâne şartı olan ve yaşayabilmek için ondan başka bir çare bulunamayan mücâdele-i hayat kânûn-ı tabîsinin en sade, en kat’î, en salim, en aldatmaz bir şeklinden ibarettir. Daima tehlike mevcut olduğu hâlde yaşamak ezmine-i ibtidâiyede olduğu kadar hâl-i hâzırda da hayat için bir şart-ı mutlaktır. Binâen aleyh “*Patriotizm*”, sadece, hayatı olduğu gibi kabul etmekten başka bir şey değildir, ve pek tabîdir...”

Ve bu tabîî hüsn; maâlîperver, faziletkâr, nezih ve necib kalpler için daima muazzez ve mukaddestir. Sefil ve zelîl dimağlara nasıl aile muhabbeti nüfuz etmezse vatanperverlik hissi de nüfuz edemez.. Vatana hizmet etmek –ki dolayısıyla insaniyete hizmet etmek demektir– en necib bir fazîlet-i medeniyyedir. İşte edebiyatımızda –hususıyla bulunduğumuz şu nazik devrede– bu fazîlet-i medeniyye tabîat-ı esâsiyeyi, şahsiyet-i gâlibeyi teşkil eylemelidir. Bu devrede aşk, kadın, hava, bulut mevzû’ları değil; vatanî, içtimaî, ahlâkî mevzû’lar hükümdar olmalıdır. Edebiyatı büsbütün aşktan tecrit ve mahrûm etmek demek olmayan böyle bir hâkimiyetin vücuduna şedîden muhtaç olduğumuza itikat eylemek bir günâh-ı edebî olmasa gerek...

Geçen ay “Zılâl-i İlhâm” unvanıyla intişar eden mecmûa-i eş’ârda hâkimiyet, zannederim, ciddî mevzû’larda kalıyor.. Ali Ekrem Beyefendinin eski ve yeni şi’rlerinden teşekkül eden “Zılâl-i İlhâm” aynı zamanda senelerin bir şâirin kalem ve dimağında nasıl tekâmüller, inkılâblar husule getirmekte olduğunu gösterir bir vesika mahiyetini haizdir.

Eski şi’rlerde gerek şekil gerek ma’nâ cihetinden Nef’î ve Fuzûlî’ye ait birer şemme hisseylediği hâlde yenilerinde hem üslub hem mevzû’ itibarıyla yirminci asra layık bir hayat ve zindegî duyuluyor..

Fikrimce bu bülend mecmûa-i eş’ârda en ziyade muvaffak olunmuş şi’rler şunlardır: Osmanlı Askerine, Togo, Berâatçığıme, Vasiyet, Bâd-ı Seher, Firkete,

Kayıkçı, Küfeci Çocuk, Son Bûse, Paris Meşher-i Umûmîsi, Saat, Güzel midir, Köprülü, Ertuğrul...

Ciddî, güzel ve nâfi' mevzû'lar intihab etmek hususunda Ekrem Beyefendinin parlak bir muvaffakiyet ve maharetleri var. Âsâr-ı güzîdelerini biraz daha tekâsûf-i elfâzdan azâde bir surette yazacak olurlarsa bu güzel ve müfid mevzû'ları dimâğ-ı kâriîn, daha derin bir zevk-ı suhûletle massedecektir..

Bu kaht-ı edebîde böyle nefis bir “mecnûa-i eş'âr” ihdâ buyurdıkları için Ali Ekrem Beyefendi'ye teşekkür etmeği vecibeden addeylerim...

Teşrîn-i Evvel: 1-1325

Râif Necdet

MAZİ MESİRELERİNDEN

[Abdülhak Hâmit,Sa.13,1909/1325,s.16-17]

Bir gün ki eyliyordu takarrüb nihâyete,
Gittim mezarını nineciğimin ziyârete;

Bir yer o, mâder-i vatanın en güzel yeri;
Yıldızlı Çamlıca; vatanın mihr-i mâderi.

Bir türbe bir harâbe ile onda komşudur:
Sâmî Paşa Konağı; bu yangın yeri odur.

Sâmî Paşa harabesi: Mâzî mesiresi.–
Zâhirdi bir tarafta Selâmî hafîresi

Olmuştu komşuluk bize bâdî-i iktirân:
Bir mekteb-i edebdi bu virâne bir zaman;

Bir asr-ı muhteşem buradan eylemiş mürûr!
Cevvâl idi bu muzlirmede bir beyaz nûr;

Bir ihtiyar melek ki bugün tâir-i İrem:
Üstâdımız o pîr-i muallâ vü muhterem.

Baksam da Hâmidâne atâyâ-yı fitrata,
Medyûn-ı şükr ü mahmedetim ben o hazrete.

Cennet-mekân mekârim-i ahlâk sahibi,
Kani' değildi ders ile iflâha tâlibi;

Eylerdi hem de hâlini ıslâha itinâ.
Bîgâne ben o sâyede olmuştum âşinâ.

Seksen yaşında şâhikalar tayyederdi o;
Yağmur yağardı seller akardı, Giderdi o:

Olmaktı maksadı yalnız vâsıl-ı ilâh.
Bilmem tahassürüyle mi yanmış bu hânkah?

Her çıktığı zamanda gelir halka ihtilâc;
Öpmekte dest ü pâyını merzâ-yı ihtiyâc.

Feryâd-resdi herkese, her hâle mültefit;
Âlimlere muîn idi, cühhâle mültefit.

Nâzırdı Hak gözüyle o ebnâ-yı Âdeme,
Hâkim gibiydi köşkü de, âfâk-ı âleme.

Allâme-i zamâne idi, bî-nazîr idi;
Hak rahmet eylesin, o büyük bir vezîr idi.

Abdülhak Hâmid

TEDKİKÂT-I EDEBİYYE

[Mehmet Rauf, Sa. 13, 1909/1325, s. 33-39]

ÇIKMAZ SOKAK

*Piyes 3 perde, muharriri Şahabeddin Süleyman, Resimli Kitap, Numara:
9, 10, 11.*

Zannederim, ilân-ı hürriyetten beri birbiri sıra tertipsizlik ve ma'nâsızlıkta birbirleriyle rekabet edercesine tevâlî etmiş olan âsâr-ı temâşâiyeden sonra en şâyân-ı dikkat ve takdir ilk oyun, Şahabeddin Süleyman Bey'in Resimli Kitap'ta neşredilmiş olan "Çıkmaz Sokak" namındaki piyesidir.

Şahabeddin Süleyman... Bu ismi zaptediniz. Zaten maa-l-ibtihâc söylerim ki, bugün resâil-i mevcûdenin orasında burasında, hepsi de büyük bir ümîd-i istikbâl va'dederek isbât-ı mevcûdiyyet eden yeni isimler içinde şâyân-ı zabt u kayd birçokları var ki bunlar da bilhassa nesirde İzzet Melih, Yakup Kadri, Refik Hâlid, Cemil Süleyman Beyler ile nazımda Ahmed Haşim, Emin Bülend, Hamdullah Subhi, Tahsin Nâhîd, Midhat Cemal, Süleyman Bahri Beylerdir.

Yakup Kadri Bey derinlikten hâlî olmayan çok asabî ve müşevveşçe satırlarıyla bu zümre-i güzîdenin en çok ümîdbahş olan bir nâsiri olduğu gibi, Şahabeddin Süleyman Bey de sırf tiyatroya hasredilmiş hayatıyla bizde ihyâ-yı temâşâyâ en çok muvaffak olacağına emin olduğum metin ve mahir bir kalemdir.

Ve ilk eser olmak üzere, Çıkmaz Sokak gibi, tertib ve tahrirce, fikir ve ma'nâca bu kadar mühim bir eserin neşrine muvaffak olmak o kadar müşkül bir şeydir ki, sahibini tebrik etmek, mecbûriyet-i vicdâniye oluyor; temâşâyâ ait eserlerden başka eser okumağa tahammül edemediğini itiraf edecek kadar temâşâperver bir ruha malik olan Şahabeddin Süleyman Bey'in bu eserde ibrâz ettiği maharet o bizde henüz icad ve takrîr edilmemiş ve bir mucidin dehâ-yı tertîb ve

tanzîmine müftakır bulunmuş olan temâşâ lisanını büyükçe bir muvaffakiyetle hemen hemen vaz' u tesise kadar ilerliyor.

Sonra vukuâtın tertibi, sahnelerin tanzîm ve idaresi, mevâki'in tayini hususunda da mühimce bir muvaffakiyet ibrâz ediyor; bu eser bizde maa-t-teessüf şerâit-i hâzıra-i ictimâiyemizin sevk ve zarûretiyile pek münteşir olduğu zann u tahmin olunan muâşaka-i beyne'n-nisvândan bahsediyor; ve zannederim, edebiyât-ı Osmâniyye'de ilk defa olmak üzere, bir eserde bâhusus sahnede arz ve irae edilecek bir eserde bu mevzû'u intihab edebilmek için, insanda ne cesaret ve metanet, bu sahneleri tiyatroda kabul ettirebilmek için maharetine ne kadar emniyet lazım olduğu cây-ı mülâhazadır.

Şimdi vak'ayı hulâsa edeyim: Refika, mabeyn-i sâbıkın sâhib-i nüfûz hâdimlerinden Nesîb Paşa'nın haremi olan bu hanım, şebâbını "bir korkuluk" addettiği bu kokmuş ihtiyarın kollarının arasında geçirmeğe kıyamayarak, kendi ifadesi veçhile, "Bir genç kadını her gece yanında bulundurmamak kendisine kifayet eden, ve beyaz sakalını karıştırmakla hiç sıkılmadan gününü geçirebilen" bu adamın namusunu muhafaza ve vikâye için, seviciliğe mecbur kalmış genç, güzel ve fettan bir kadındır.

Ve bu ibtilâsını teskîn ve tatmîn için paşanın biraderi olub, onun gibi ihtiyar bir adam olan Şekîb Bey'in mahbûbelerinden Mukbile'yi almış, ve beraber oturmak saâdetine nail olduğu bu genç ve lâtif hanımla nihayetsiz sâât-i ezvâk ve muhabbet geçirmişlerdir; fakat, aşkın bî-mesîl saâdetiyle mest ve mahmur ettiklerine yine kendisinin bir cezâ-yı elîm tertibi çaresiz mukadder olduğundan, nihayet Refika Mukbile'den bıktırıyor, ve Câvîde nâmında diğerk bir kadına meftûn oluyor; tabîî bundan Mukbile son derece dilgîr ve münfail olarak Refika ile aralarında şiddetli bir mücadeleden sonra hembezm-i visâl olmak için yine Câvîde ile bir odaya kapanmış olan Refika'yı takib ederek, o esnada yanına gelmiş olan paşanın oğlu Refika'nın kendi ninesinin mevki'ini gelib gaspederek evde peydâ ettiği tahakkümden pek muztarib ve onun hilekârlığından müteneffir bulunan Câvîd'e, bu hem âğûş-ı visâl iki kadını gösteriyor.

Bunun üzerine tabîî son derece mütehevvir olan Câvîd vasıtasıyla intikamını almak için, Mukbile, onu türlü kurnazlıklarla şiddet ve tehevvüre sevk ediyor, Câvîd tehditle "Öldüreceğim!" diye haykırıyor; ilk kocasından son derece bedbaht olarak

boşanmış ve amcası Nesîb Paşa'nın evinde ikamet etmekte bulunmuş olub, Câvîd'in kendisine itiraf ettiği aşkını tereddütle reddetmiş bulunan Nermin namında bir genç kadın var ki, bu da vukuât arasındadır. Ve Câvîd, tekrar mülâki olduklarından haberdâr olduğu Refika ile Câvîde'yi öldürmek üzere, silahbedest onların bulunduğu odaya şitâb ettiği zaman vukuâtтан haberdâr olan Nermin bu cinayeti men'etmek için elinden geleni yapıyor, ve muvaffak olamayınca, son çare olmak üzere, kendisini sevdiğini ve onsuz yaşayamayacağını itiraf ediyor; ve Câvîd'in hâlâ tehevür ve mukavemeti ve Nermin'in bu aşkına adem-i i'timâdı üzerine, Nermin muztarr kalarak "İspat ederim!" diyor, kulağına eğilerek: "Bu gece benimle berabersin..." sözlerini fısıldıyor ve kendi odasına kabul edeceğini temin ediyor, tekrar bu va'de inanmayarak "Yalan!" diye mutlaka Refika'nın bulunduğu odaya doğru yürüyen Câvîd'i bu cinayetten men'etmek için Nermin son bir ıztırâr-ı elîm içinde çırpınarak "Gel istersen şimdi... Haydi!" diye elinden tutub onu tuvalet odasına doğru sürüklüyor...

Üçüncü perdede, Câvîd'i Nermin'in yatağında görmüş olan Refika Hanım, evinde böyle bir namussuzluğa tahammül edemeyeceğinden, Nermin'in evden teb'îdini paşaya tavsiye ederken, bu tasavvurdan haberdâr olan Mukbile yine düşmanının mağlûb ve münhezim olması için, haklarında tertib olunan şeyi Nermin ile Câvîd'e ihbar ediyor; hemen pürtehevür olarak Refika koşar Câvîd, şiddetli ve müessir bir sahnede bütün serâirine vâkıf olduğundan bütün bildiği levsiyâtını paşaya haber vermemesini isterse bu tasavvurdan vazgeçmesini Refika'ya ihtar ediyor; ve "Mademki siz zevkinizi, ihtiyâc-ı zevkinizi namusu, namûs-ı zevci düşünmeksizin, gayr-i tabîî olarak tatmîn ediyorsunuz, mademki bunda bir hak, bir salâhiyet görüyorsunuz, bizi niye ayıblıyorsunuz, bu hakkı, bu salâhiyeti bize niçin vermiyorsunuz?" diye onu müşkül bir mevki'de bırakıyor; fakat son derece anûd ve paşanın i'timâdından emin olan Refika bu müsâlâhaya yanaşmıyor; ve Câvîd'le cidal hâlinde iken, paşa içeri girmekle, hemen ağlaya ağlaya kocasının kolları arasına atılarak, oğlundan, iftiralarından şikâyet ediyor; ve paşanın hakaretine karşı kadının bütün seyyiâtını yüzlerine sayan oğlunu tard eden paşaya karşı hiddetle odadan çıkan Câvîd'den sonra, paşa yavaşça karısına takarrüb ederek, hilm ile "O söz yalan mı Refika?" diye soruyor; ve binlerce yemin eden Refika'yı son ve kat'î bir yemine da'vet için, mushaf-ı şerîfi getirerek "Bunun üzerine yemin eder misin?" demesi

üzerine, hissiyât-ı dîniyyesine itâaten Refika yemin edememekle paşa “Boşadım öyle ise!” diye çıkarken düşüp ölüyor...

İşte bu şâyân-ı dikkat eserin vukuâtı bundan ibarettir; fakat bu vukuâtın tertib ve tevzî’inde ne büyük bir maharet olduğuna dikkat etmek lazım gelir; tekrar ederim ki, şimdiye kadar Türkçe olarak, tiyatro usulüne bu kadar muvâfık, ve bu kadar muvaffakiyetle bir eser yazılmamıştı, vak’a bir kere ilk perdede aldığı şiddet-i revîşi, daima tezâyüd etmek üzere, kemâliyle muhâfaza ediyor, ve her perdede ihtirâs ve fırtına tedricen çoğalıp perde nihayetinde hadd-i gâyeye gelmek üzere nihayet son sahnede gâye-i şiddete vusûl arasında oyun bitiyor... Birinci perdede vâkıf olduğumuz vak’a, tedricen tezyîd-i heyecân ederek, Mukbile’nin Câvîd’e, Câvîd’yi göstermesiyle, yani bu sahne-i şiddet ile nihayetpezîr oluyor; ikinci perde ise müellifi tebrik etmek lazım gelen bir tertîb-i mâhirâne olmak üzere, tıpkı *Sardo*’nun *Fedora*’sında olduğu misillü, Nermin’in ıztırar ile itirâf-ı aşk ve teslîm-i vücûdu gibi gayet müessir ve vakur [?]bir sahne ile bitiyor; üçüncü perdeye gelince o da son bürkân-ı tesîr olmak üzere, paşanın nüzulüyle nihayet buluyor...

Vak’anın tertib ve tanzimine bu kadar muvaffakiyet ve maharet gösterilmiş iken, yazılması da o kadar maharet ve muvaffakiyetle, elhâsıl tertibi ve tahrirde büyük bir kudret ile yapılmış olduğunu ilân etmekle pek bahtiyarım. Zaten bir eserde yalnız vak’anın tertibinde maharet onu bir eser-i edebî addettiremez; ve bu o kadar büyük bir muvaffakiyet addolunmaz; meselenin ehemmiyeti hem vukuâtın tertib ve tanziminde hem tahririnde ızhâr-ı mahârettedir ve bir oyun, tamamıyla muvaffak olmuş addedilmek için, hem tertibinin hem tahririnin sırf edebî olmasına muhtaçtır ki, Çıkmaz Sokak piyesi bu iki nokta-i nazardan da mühim bir eserdir...

Gölgeler ve Hakikatler müellifi, henüz pek yeni olan fırçasının bütün mümkün olan letafetleriyle bu eseri tezyîne çalışmış ve bu sa’yinde tamamıyla muvaffak olmuştur; bu muvaffakiyeti ibrâz için misal mi lazım? İşte Birinci Perde’de Câvîd’le Nermin arasındaki meclis:

Câvîd— Anlaşılmayan, bilinmeyen bir kuvvet, serseri çılgın mantıksız bir kuvvet, talih ve kader her genç için bir veyahut iki kadın hazırlar? Onlar siz doğmadan pek çok sene evvel hazırlanmış, ve sizin önünüze îsâl edecek tesadüfün yedine tevdi’ edilmiştir; siz, saf ve ma’sûm, bî-endişe ve bî-hiss yaşarken, bir gün sizin için hazırlanan o kadınlardan biri bir köşe başından, hiç beklemediğiniz bir

yerden birdenbire çıkar; anlarsınız ki o sizindir, o size tahakküm edecektir: Size gâye-i hayatı, zevki ancak o öğretecektir, kaçmak istersiniz, kaçamazsınız.. Ümîd-i firârla muazzeb bir arzû-yı takarrüble ona yaklaşırsınız, ne kadar yaklaşırsanız o kadar eski mevcudiyetinizden bir şeyler kaybedersiniz ve onun mevcudiyetinden size bir şeyler inzimam eder... Siz onu bugün değil, dün değil, pek çok zamandan beri, ezelden beri seviyorsunuz... Ve nihayet onu takib edersiniz... Bulursunuz, görüşürsünüz... Bir gün gelir ki o sizi bırakır, ondan sonra siz deli gibi bir kadından başka bir kadına, bir vücuttan başka bir vücuda, bir çehreden başka bir çehreye koşarsınız... Hepsinden, her hissinden, her şekilden tadarsınız... Ve yine hepsinden acı bir arzû-yı gaseyânla firar edersiniz... Her rabitanızın her bûsenizin, her hevesinizin arasında birdenbire o eski, o eski kadın, canavar, hayâliyle, hatıratıyla girer... Artık sizin için eğlenmek ihtimali kalmamıştır... Artık siz beklemeğe, talihin, tesadüfün pek az bahşettiği yeni bir lütfu, yeni bir kadını beklemeğe, ümit etmeğe mahkûmsunuz...

Nermin— Daha o kadına, o yeni kadına tesadüf etmediniz mi?

Câvîd— Ettim...

Nermin— Ne duruyorsunuz; koşunuz... Bunu da kaçırsanız...

Câvîd— (*Nermin'e doğru koşarak ellerinden tutuktan sonra*) O, o kadın sensin... Anlıyor musun Nermin? Sensin. Seni seviyorum, seviyorum..

Sonra Refika'nın şu tasvirini dinleyelim:

Refika— Bekâret erkeğin i'timâdı, zevki, ruhudur; çünkü bâkir bir kız hayat nedir, levsiyât nedir, aşk nedir bilmez, yahut pek mübhem bilir; bir genç kız ümidini, arzusunu kalbinde bir gonca bir tohum hâlinde bulunan aşkı, bekâretini katl ile onu asıl hayata, zevke, zevk-ı tenâsüle sevk edecek erkek için saklar... Biz kadınların hüccet-i ma'sûmiyetimiz bekârettir; onun için o, bekâret, erkeklerin i'timâdıdır, erkeğin zevkidir; çünkü bir kan damlasıyla bir kadına zevki öğretmekle ve ona ilk bûseyi tattırmakla insan üstat olur, muallim olur; ve kadın ilk bûseyi uzatan dudağı pek güçlülükle pek müşkülâtla unuttur!

En nihayet, müellifin eseri tertibinde takib ettiği maksad-ı ictimâsini arz ve irae ettiğini zannettiğim şu satırlar:

Refika— (*Câvîd'e*) Ben sevicî olduysam... sizin namusunuz için oldum. Babana bir kere baksana, çekilir mi? Bir sırtımış, bir hortlak ihtiyar... Benim gibi

genç bir kadın daima öksürüklerden, inlemelerden, salyalardan mı nasîb-i ömrünü alacaktı... Hayır. Hayır, insaniyet beni mahkûm edecek kadar kör değildir..

Câvîd— Tebrik ederim, kendinizi iyi müdâfaa ediyorsunuz. Biraz da bizi müdâfaa etseydiniz fena olmazdı.

Refika— (*Bî-mecal*) Evet, itiraf ediyorum, ben Câvîde'yi seviyorum ve.. (*Ağlamağa başlar.*) onun yerine bir erkek de sevebilirdim. O zaman paşanın namusu ne olurdu? (*Daha ziyade ağlar.*) Bizim ne kabahatimiz var? Kabahat kocalarımızda... Taze, genç kızları ihtiyar kollarının arasına alıyorlar. Şüphesiz biz gençliğimizi hararetimizi kalbimizi onlara vakfedemeyiz... Onlar ihtiyar, biz genç... Zaten kalbimizde sevmek, sevilmek için büyük bir ihtiyaç var... Biz bu maya ile onların muhitine düşüyoruz, onları sevemiyoruz, tabî o zaman arıyoruz... Bir genç erkek üzerinde tevakkuf ediyoruz... fakat onunla görüşmek o kadar güç ki.. Bu kadar müşkülâta ma'rûz kalmaktansa...

Evet, bu kadar müşkülâta ma'rûz kalmaktan ise... Bence, esas mesele bu müşkülâta ma'rûz kalmaktan ziyade isti'dâd-ı rûhtan başka bir şey değildir; elbette, “Onunla görüşmek o kadar güç ki...” sözü hâlet-i ictimâiyemiz için en mühim sözlerden biridir, fakat “Onunla görüşmek o kadar güç” olmayan Avrupa'da da kadınlar arasında müstevlî olan bu münâsebât-ı gayr-i tabîiyenin sebebi ne olmak lazım gelir? Demek ki sebep-i evvel “Onunla görüşmek müşkülâtından” başka bir şey olmak lazım geliyor? Ve bu başka şeyin ise, isti'dâd-ı rûhtan başka bir şey olmadığını zannedirim.

Bütün bu misaller Şahabeddin Süleyman Bey'in ne nazif bir nazar-ı teşrîhe ve ne rakîk bir kalem-i tedkîke malik olduğunu pek ra'nâ gösterir, bunun için böyle kıymetli bir eseri bize verdiğinden dolayı kendisine mecbûr-ı teşekkür kalmak lazım gelmez mi?

Mutlaka bir itiraz lazımsa, diyeceğim ki, kitabın sonunu beğenmedim, ve ismini pek hoş bulmadım; bir kere niçin “Çıkmaz Sokak?”. Çünkü, kocası mushafı getirip üzerine yemin teklif ettiği zaman, tıpkı çıkmaz bir sokağa girenler gibi, yalanlarında devam edemeyip geri döndüğü için değil mi? Hâlbuki, eserin son sahnesinin son vak'ası olan böyle bir işin eserin ismini haiz olacak kadar ehemmiyeti yoktur zannedirim. Yahut ilk perdeden itibaren yavaş yavaş bu netice, hazırlanmalı, bu mesele mevzubahis olmalıydı: Ve sonra, Refika hüsnde ve Refika isti'dâd-ı

rûhunda olan bir kadının böyle müşkül bir mevki'den yalancılıkla kurtulmak kabil iken, bu yalanı irtikâb edemeyecek kadar dindâr olduğu evvelden bize az çok anlatılmak lazım gelirdi...

İşte bu kadarcık bir itirazla münekkîd-i vicdânımı tatmin ederek, makalemi imzalıyorum.

Mehmed Raûf

HAYAT KAVGASI

[Mehmet Emin,Sa.13,1909/1325,s.55]

Her bir mahlûk her gün gibi bugün de,
Yuvasından dışarıya uğruyor!
Dağ başında şehir içinde, her yerde
Öldürecek, yiyecek şey arıyor.

Şu sâf, mavi gök altında âlem böyle kurulmuş,
Her bir vücut başkasının kanı ile yoğrulmuş;
Bir çiçek ruhu gibi nazik, güzel görünen,

Bir yetimin gönlü gibi dokunmaya gelmeyen,
Kelebekler bile birer kan içici canavar?
Bunlarda da görünmeyen öldürücü şeyler var.

Yemek, yenmek: İşte budur, yaşamının kanûnu!..
Seni yerler yemez isen sen onu;
Böyle doğar, böyle ölür, mahlûkat!
Burda her ses bir yaralı iniltisi, bir feryât.

Mehmed Emîn

AZİZ KATİL

*(Yirminci asra)**[Şahabettin Süleyman, Sa. 13, 1909/1325, s. 56-63]*

Suzan bir dul.. Otuz yaşında uzun boylu esmer matrak-güzel siyah gözlü bir kadın..
Behic– Kibar âlemine mensub.. Oldukça güzel.. Riyakâr yirmi beş yaşında bir genç.

Akşam on birden sonra Suzan'ın salonunda.

Behic— Hayır, inanmam. Bundan eminim yalnız beni sevmiyorsun..

Kadın— Behic.. Sana yemin ederim ki.

Behic— İstemem.. Yalanları teminata rabtmetmeyi hiç istemem.

Kadın— Bugün senin bir asabiyetin var. Sende bir şey var ki... Biraz müteredit... O kadar müteredit ki müheyyâ-yı bükâ bir çocuğun göz yaşları gibi birkaç bûse ile hemen hemen dudaklarından çıkacak..

Behic— Değil, Suzan, aldaniyorsun. O öyle bir hâtem-i sükûtle kapanmıştır ki yalnız senin itirafın, yalnız senin “evet”in onu çözebilir. İtiraf et Suzan! Benden başka biri de var, değil mi?..

Kadın— Senin mevcûdiyetine, senin mevcûdiyet-i aşkına, senin üzerine yemin ederim ki, burada bu semânın altında, bu muhitin içinde...

Behic— Evet, burada yok.. Fakat uzakta.. Mesafelerin a'mâk-ı ihfâsında.. Âfâk-ı ketminde uzak, uzak bir zindanda.. Oh, işte itiraf ettiriyorsun.. Sükût etmeliyim, sükût.. Biraz daha söylesem tahammül edemeyeceğim.. Her şeyi, her şeyi, duyduklarımı beni boğan, öldüren sözleri sana nakledeceğim. Senin sihr-i reng-i çeşmin en metin, en sabit kararlardan pek kuvvetli.. Pek.. Pek.

Kadın— Teşekkür ederim.. Bu iltifata bütün ruhumla... Bütün rûh-ı meshûrumla bir bûse (*Behic'i öper.*)

Behic— Sehâr kadın!

Kadın— Dudaklarım yetim ve cevapsız kaldı. Sen de... Beni... öpmeyecek misin!

Behic— Suzan kalbimdeki şüphe ile..

Kadın— Bu şüphe bir sadaka-i nevâzişi reddedecek kadar insafsız, merhametsiz mi?..

Behic— Daha fena! Hasis ve zalim..

Kadın— Demek korkmalıyım!..

Behic— Siz kadınların en müthiş, en müellim dakikalardan bile bir oyuncak, bir istihza icat edecek kadar yaramazsınız.

Kadın— (*Hafif bir tebessümle*) Haydi benim kocaman çocuğum.. İtiraf et! Küçük bir itirafla bu hain şüpheyi öldürürsün çünkü elem-i râz mevcûdiyet-i ifşâ ile nihayet bulur...

Behic— Felsefe...

Kadın— Haydi söyle!

Behic— Hayır..

Kadın— Uzakta..

Behic— Evet, evet, uzakta..

Kadın— Sıcak, muhrik bir güneşin zıll-ı ifnâsı altında...

Behic— Tamam... Zindanda, menfada, hapishanede...

Kadın— Bir aşk..

Behic— Bir aşk? Çıldıracağım. Suzan bu kuvvet-i tahammülümün fevkinde... Bir aşk. Bir katile... Bir katile ait bir aşk? Sıkılıyorum boğuluyorum.. Hayır hayır mümkün değil..

Kadın— Bu kadar telaş neye? Orada bir mevcut var! Beni seven, benim için katil olan, bana zaman zaman yazan..

Behic— (*Ca'li bir telaş ve hiddetle*) Sana, sana o canavar, o haydut, o katil mektup gönderiyor. Sen de kabul ediyorsun ha?

Kadın— Behic sükûn..

Behic— Sükûn?.. Bunu söyleyebilmek için kadınların en yok yok... Değil. Affedersin, az kaldı..

Kadın— Adeta bir zevc gibi paylayacaktınız.

Behic— Affedersiniz, âşıkların hudûd-ı serzenişini unutacaktım..

Behic— Nasıl hitab edeyim istiyorsunuz?

Kadın— Sükûtle.. Teemmülle.

Behic— Mümkün mü?

Kadın— Mümkün.. Beni dinleyiniz? Haydut dediğiniz katil mekteblidir... Hem de çalışkan zeki... Hayatında yalnız bir aşk parıldar. O da benim aşkımdır.. O beni hiçbir heves-i istifâde ile sevmedi. Onu cinayetle evvel görmemiştim. Beni

sevdiğini sonra mahkemede anladım. Benim için katil olmuş, kıskanmış kocamı öldürmüş.. Bunları ben sonra anladım.. İşte o, o katil tam ma'nâsıyla âşık, sevdiği çiçeğin, kadının bir nefes-i bûse ile, evet gayr-i meşrû' bir nefes-i bûse ile solmasından sukutundan o kadar korkmuş, ki aşkın müthiş bir anarşisti olmuş. Ara yerde meşruiyete mani bir engel, bir ihtiyar bir mevcut vardı ki..

Behic— San'at-ı hitâbet! Kelimeler!

Kadın— Hayır, hakikat..

Kadın— O zaman aramızda..

Behic— Her şey bitecekti. Zaten bitti.. Bir katile uzaktan olsun, daima bir bûse-i tahrirle teslîm-i kalb eden bir kadın.. Bence zaniyedir hayır kabahatlidir.

Kadın— Rica ederim, büyük, muhakkar kelimeleri bırakınız.. Onlar maksadı cerihalayan sivri taşlardır. Bir şeye yaramazlar.. Büsbütün berbat ederler..

Kadın— Ne diyordum? Zengin bir ihtiyar var idi. Bu zengin benim kocamdı. Bu ihtiyar mîzân-ı hevesâtının bir gözüne nâ-mütenâhî servetini diğer gözüne benim bekâretimi vaz'etti, beni aldı.. Çünkü... hüsn ü şehvet de satın alınır.. Ve o biçare genç, aziz.. Katil.

Behic— Aziz katil!

Kadın— Evet, bana hiçbir şey söylemeyen fakat seven; delice, budalaca fedakârca seven o genç... Servetin bu müthiş isrâf-ı nüfûzunu bir kurşunla imha etti. Evet, hiçbir şey fısıldamadan bana bir defa "Seni severim" demeden..

Behic— İnanmam..

Kadın— İsterseniz inanınız. Mademki her şey bitti..

Behic— Hayır, hayır... Sevgili kadın hiçbir şey bitmedi. Eski yeni bir ruh yeni bir kalple yeni bir şekilde yaşıyor. Evet şedîd bir hırsla, şedîd bir hararetle, şedîd bir ihtiyâc-ı tegâfülle, yalnız sen bir katil dudağının sana temas etmediğini temin et. Ben onu isterim ve muhtacım..

Kadın— Ooo, demek uslandın... fakat pek çabuk..

Behic— Sevince pek çabuk affedilir.

Kadın— Fakat, unutulmaz...

Behic— Mademki o, katil affedersin, aziz katil, baîd bir mevcut sanki bir heyûlâdır. Senin dudaklarının esrâr-ı nevâzişinden vücudunun san'at-ı derâğûşundan tekellümünün tarz-ı tıflânesinden hattâ metrûkiyetinin harâret-i firâşından, senin bûy-

ı müskir-i nisviyyetinden, her şeyinden bî-haber ve mahrûmdur, bir rakîb-i madûm demektir.

Kadın— O hâlde kıskanmıyorsunuz, ve kıskanmayacaksınız...

Behic— Kıskandım, kıskanmayacağım.. Fakat teminat?..

Kadın— Mektupları...

Behic— Onlardan evvel hikâyesi evet, evet onu isterim..

Kadın— Nerede kalmıştım?

Behic— Sizi severim demeden.

Kadın— Bu mevt-i gayr-i me'mûl bende bir hiss-i ye'sten ziyade bir hiss-i halâs-ı elemi tevlîd etti... Çünkü hayatımda müheyyâ-yı melûfiyyet bir boşluk. Bir yenilik, bir tecrübesizlik vardı... Daima babalarının, validelerinin ibre-i sıyânetiyle hareket etmekten bıkmış, birdenbire, tesadüfî bir nefes-i halâsla hayata, mücâdele-i hayâta fırlatılmış gençlere benziyordum... Bütün hayatımda iğrendiğim, nefret ettiğim, o, ihtiyar mezarının arkasından bile mevcudiyetime hayatıma karışıyor, sanki lüzumunu, yoksuzluğunu ihsâs ediyordu...

Behic— Rica ederim.. Aziz katile geçelim!..

Kadın— Bir gün “gazetemi” okuyordum. “Yeni Bir Anarşi” gözüme ilişti.. Okudum.. Biraz sonra anladım, ki kocamın katilinden bahsediliyor... Daha ziyade dikkatle okumaya başladım.. Benim ismime tesadüf ettim.. Katilin benimle münasebeti ihtimalinden bahsediliyor.. “Of! Bu gazeteler, dedim.. Bunlar kirletmekten, bulaştırmaktan, karıştırmaktan ne kadar zevk alıyorlar. Bu öyle bir iftira idi, ki bütün kalbimin şiddetli bir bulantısıyla boğulacağım zannettim... Katil istintâkında “Maktul bir ihtiyar idi. Genç, güzel bir kadına malikti.. Bu bir haksızlıktı.. Ve ben bunu temizlemek istedim.” demiş...

Behic— Mecnûn...

Kadın— Olsun... Birkaç saat sonra bir celbnâme geldi, beni mahkemeye da'vet ediyorlardı.. Gittim.. Bana katili gösterdiler.

—Bunu tanıyor musunuz, dediler. —Hayır, dedim. —Hiçbir yerde rastgelmediniz mi? —Hiçbir yerde. —Size hiçbir şey yazdı mı? — Yazmadı. — Yazdıysa. —Yazmadı... Sizi temin ederim, ki yazmadı.. Evimde taharriyât icra edebilirsiniz.. Daha birçok suâller. Ve cevaplar. Sonra, o katil söylemeye başladı.. Fakat nasıl bir vuzuhla, nasıl bir hararetle.. O hâkimlerine cevap vermiyordu... Bana

alenî ilân-ı aşk ediyordu.. Mavi gözleri hoşnut, fedakâr mevcât-ı lemeân ile çukurlaşıyor çukurlaşıyor, sanki kaçıyor, tâ nihayetlerde, lâ-yetenâhiyette tasaffî etmek istiyordu.. Çehresindeki sarılık harâret-i aşk ile tezâyüd ediyor, cazibeden gölgeler gösteriyordu... Bütün mevcudiyetinde kuvvete, metanete, delil bir i'tidâl-i meksûb vardı.. Nutkunun nihayetinde “Hâkimlerini mahkûm edebilirsiniz.. Çünkü ben, sizi, cemiyeti mahkûm ettim.. Çünkü sizin paranıza, ve onun kuvvetine tecavüz ettim. Fakat emin olunuz, ki haksızlık, cinayet sizdedir. Ben bir ihtiyar öldürdüm.. Siz her gün binlerce hüsn, binlerce şeh-âferîde, binlerce kadın öldürüyorsunuz.. Çünkü kanunlarınız paranın cinayetine müsâade ediyor.. Haydi bakayım? İnsafsızlar, son sözünüzü söyleyiniz!..

Behîc— Nâşenîde, hayretâver...

Kadın— Evet, bu bir hârîka-i beşer...

Behic— Fevk-al-beşer bir insan.. Yirminci asrın mariz bir çocuğu..

Kadın— Ve o zaman...

Behic— O zaman?..

Kadın— Büyük bir hiss-i merhametle kana temas eden bu mavi nazarları, bir insanı deviren, öldüren bu vücudu affettim.. Niye affetmeyeyim?.. Aşk; bu ateş, bu ateş-i semâvî bu hiss-i fedâkâr, bu zehr ü şifa her şeyi temizler, örter.. Haydi! Çapkın benim gibi bir kadın bul da aşka bu kadar i'timâd etsin; evet bir i'timâd-ı dînî ile ona merbût olsun!...

Behic— Evet, sen bir mahlûk-ı aşksın sonra, hikâyeye devam et!..

Kadın— Sonra onu gönderdiler.. Oraya, uzaklara, zindana gönderdiler...

Behic— Daha sonra mektuplar başladı. Hâlâ devam ediyor... değil mi?..

Kadın— Evet...

Behic— İyi şimdi teminat...

(Kadın salondan çıkar.)

Behic— *(Düşünerek)* Az kaldı sahte bir kıskançlıkla güzel, kıymetli nefis bir rabıtayı kıracaktım... Onun bir katili varmış. Bana ne?.. Ben istifade ediyorum ya! Bıkıncaya kadar...

(Kadın bir iki mektupla içeriye girer.)

Kadın— İşte mektuplardan bir ikisi.

Behic— Bana veriniz..

Kadın— Hayır, ben okuyacağım. İşte ilk mektup. (*Açar, okur.*) “Size hitab etmek için tereddüt ediyorum. Şüphesiz, siz de bütün bu adi, miskin merbût-ı ahlâk-ı kadîme beşerle beraber beni itham ediyorsunuz. Ediniz. Zaten şu satırlar fazla bir küstahlıktır.

Ben kimim! Beni tanıdınız mı? Ben sizin hayatınızdan bir saniye işgal edebildim mi? Hayır değil mi? Çünkü siz parlak, nazarfirîb otomobilinizle geçtiğiniz zaman bizleri, beşerin süprütüsü addolunan biz fakirleri göremezsiniz.

Bizde para yoktur.. Yayan gideriz.. Fakat siz benim hayatımı işgal ettiniz..

O kadar işgal ettiniz, ki sizin felâketlerinize yaşadım. Kalbinizi görüyor gibi oldum, nefretlerinize, sizin iğrenmelerinize vâkıf oldum. Sizi zapt edeni, öldürmeden boğanı hissettim, onu öldürdüm. Sizi bir insan gibi sevdim. Hayır, bir fevk-al-beşer gibi sevdim.. Beni tanıyıordunuz.. Kendimi tanıtmak istemedim.

Bana öyle geliyordu, ki size o zaman kocanız varken, bir kolaylıkla, bir vesile ile bir şey söylemek sizin fevka’s-sanat olan hüsnünüzü yaralamak öldürmektir.. Bir his belki deli ma’nâsız bir his.. Fakat herhâlde mukaddes muazzez, muhterem bir his hattâ bir hiss-i dînî..

Ve sonra siz mahkemede idiniz, müteneffir, korkak nazarlarınızın üzerimde tevakkuf ettiğini hissettim. Artık size bir bahadır; bir bahâdır-ı aşk gibi tevdî-i hissiyât zamanı gelmişti. Söyledim açıkça, düşünmeksizin fakat hissederek söyledim. Zannederim ki kendimi anlatabildim. En bahtiyar, en mecnûn dakikalarım onlardır.. Oh kızmayınız! Böyle lazım geldi. Böyle yaptım belki o sözlerden birkaç dakika sonra hâtime-i hayâtım hakkında bir hüküm sâdır olurdu... Olmadı.. Hâkimler bu fedâkârî-i aşkımin bu son saâdetini benden esirgediler; beni buraya; katillerin, sârikların, yalancıların vahşilerin içine attılar. Ebediyen ölünceye kadar burada yaşamaya mahkûmum. Bu feyfâ-yı zillet içinde yetişemeyeceğim, daima göre göre fenâyâb olacağım. Bir serâb-ı nûşîn ve muhterem, bir kadın hayali var. O hayâl benim süslü kıymetli, refika-i mukadderâtımdır... Mukaddestir; sensin... Küstahlığımı affediniz. Siz de dîn-i aşka zerre kadar ihtiram ve itikat varsa bana yazınız.

İsterseniz canavar, mel’ûn; katil hain diye yazınız... fakat yazınız..

Bekliyorum.. Sizden ziyâ su gibi bu sadaka-i hafifeyi istiyorum ne olur!

Birkaç dakika; lütfen; birkaç dakika bir fedaî için feda ediniz...”

Bitti. Daha başkalarını ister misiniz?

Behic— Hayır.. fakat bugün..

Kadın— Bugün hiçbir şey olamaz. Biraz uslu olunuz! Pek çok arsız ve yaramazsınız.

Behic— Bir bûse.. Hiç olmazsa.

Kadın— Onlardan istediğiniz kadar...

Behic— Teşekkür ederim. (*Öper, öper; öper.*) Bana müsâade ederseniz..

Kadın— Ne çabuk?

Behic— Biraz işim var da...

Kadın— Öyle ise yarına...

Behic— Evet.. Fakat yarın. (*Manidar*) Mev'ûd değil mi?

Kadın— Bugün bir mücâzât.. Yarın belki..

Behic— Rica ederim..

Kadın— Evet mev'ûd..

Behic— Oh! Teşekkür ederim. Ruhum.. Yarına kadar hicran ne zor!

Kadın— Haydi! Yalancı... Çok söylenme! Bütün bunlar yapmacık.

Behic— Emin ol! Suzan.

Kadın— İnanmam, yeter artık. Bu yalanlarına mükâfat sana yarının hayât-ı nûşîninden güzel bir rüyâ hediye ettim.

Behic— Teşekkür ederim.. Yarına..

Kadın— Yarına..

Behic— Çıkar.

Suzan uzun bir iskemleye uzanır.. Ufukları yarıp uzaklara kaçmak isteyen bir nazarla bütün muhît-i âfâkı dolaşır. Sonra bir noktada gözlerini tevkif eder ve düşünür.

“Ne iyi olurdu? Onunla aziz, katille bir gece geçirmek ne iyi olurdu. Onun kıymet-i hayât bilmeyen derâğuşları içinde ölüyor gibi ra’şelerle, havflarla titreyerek: Büyük bir nefretle memzûc bir şehvetle kıvranarak öpüşmek ve sonra bir “bûse-i hakîkî” ne iyi olurdu! Of bu yeni bir irtibat yeni bir şey olacaktı. Fakat niye mümkün değil, niye mümkün değil yarabbi. Yarın yine bununla Behic’le...”

25 Teşrîn-i Evvel, Sene 324

Şahâbeddin Süleyman

TAŞ HATUN

[Emine Semiyye, Sa.13, 1909/1325, s.72-75]

Irak hükümdarı Sultan Ebû Saîd tarafından Şiraz valisi bulunan (O zaman valiliklerinin de birer küçük hükümdarlık olduğunu unutmamalı!) Emîr Muhammed Şâh İnci, servet-i vâfire sahibi, fakat adalet ve istikametiyle kendini ahalisine ziyade sevdirmiş iyi bir zât idi. Hîn-i vefâtında; Şiraz’ın meşâm-nüvâz güllerinin rayihasına karışan bûy-ı nîkîsi ahali üzerinde henüz icrâ-yı tesîr-i tahassür ederken, Sultan Ebû Saîd tarafından yerine gönderilen çobanın oğlu Şeyh Hüseyin istidat ve istibdadkârîsini ızhara başlamakla kalmayıp servet-i husûsiyye-i müntakilleyi Muhammed Şâh İnci elinden gasp edebilmek için oğlu Ebû İshâk, biraderi Rükneddin ve Maksûd Beylerle haremi Taş Hatun’u tevkif ettirdi. Zira Emîr Hüseyin biliyordu ki Şiraz’da bunlara bir şey yapamayacak! Irak’a getirip tazyik etmekle ellerinden malları alabilecek ve o zavallı ailenin lekesiz hayatlarına karanlık zindanlarında hâtime çekebilecek?

Emir Hüseyin’i en ziyade ürküten Taş Hatun’u biraz anlatalım:

Milel-i Türkiyye ibtidâ-yı zuhûrundan Sultan Orhan zamanına kadar olan devre-i sâfiyetinde erkeklerin kadınlar hakkındaki ihtiramlarıyla onlara bahş ettikleri imtiyazları Kur’ân-ı azîmüşşâna mutabık bir derece-i ulviyyede bulunduğundan bir emîrin hükm ü nüfûzuna fasl-ı münkâd olunuyorsa iyilikleriyle kendini tanıttırmış bir emîre gibi bir emîr zevcesinin hayırhâh sözlerine de aynıyla itaat ve (Fazla olarak bir

de kadınlığa karşı) riayet gösteriliyordu. Öyle bir kadın hîn-i hâcette umûr-ı siyâsiyyeye karışarak iş görüyor ve sultanlığını bihakkın ifa ediyordu.

Hayır ve hasenatıyla Taş Hatun da kendini tanıttırmış olduğundan Şiraz'da inşa ettirdiği medresesinde her pazar ve salı öğlen namazından akşama kadar şerifler, fakihler ve kadılar içtima ederler, va'z ve nasihatleri mu'lîn musâhabe-i şer'iyyelerden sonra Kur'ân-ı azîmüştân okunur; taamlar, meyveler ve şekerlemelerle it'âm ve i'zâz olunurlardı. Bu meclis-i ulvînin her içtimasında kendisi de bulunduğundan medreseye teşrifi ve aynı hükümdara olduğu gibi boru, trampet ve dümbelekle ilân ediliyor ve bütün ulemâ-yı kirâm bu büyük kadına ibrâz-ı ta'zîm eyliyordu.

Taş Hatun zevcinin vefatıyla hükümdarlık mevki'ini kaybetmiş ise de fukaraperverliği lutf u keremiyle bütün halk üstündeki nüfûz-ı cârîsi iktisâb u kuvvet eylemişti.

İhsan ve uluvv-i cenâbıyla milletin kıymetlisi olan bu âlî kadın zevcinin vefatı dolayısıyla döktüğü hasret yaşlarına henüz fâsıla veremediği bir zamanda sarayının manevî siyahlıkları içine gömülmüş otururken; önüne maddî bir karanlık da çökmüştü.

Evet Emîr Hüseyin'in memuru bu sultân-ı âliyyetü'ş-şânın karşısına dikilip:

– Kalkınız! Irak'a götürmek üzere sizi tevkif ediyorum, demek küstahlığına cesaret almıştı!

Taş Hatun Türklüğe mahsus bir vakâr-ı necîbâne ile omuzlarını silkerek muhatabının yüzüne bir baktı!!! “Kahramanların korkutamadığı bu Türk sultanını sen mi ürküteceksin?!” demek istiyordu!

Memur maiyeti efrâdını çağırarakla iktisâb-ı kuvvete çalışırken büyük Türk kadının gözlerinden saçılan heybetnâz alâime ma'rûz kalınca bilâihtiyâr titreyerek ta'zîmen önünde eğildi.

Ve “Beni mazûr görünüz sultanım! Böyle emir aldım!” diyebildi.

Taş Hatun bu memurun sesindeki niyazmendâne tatlılıktan derhâl yumuşayıp “İnsan olan vazifesini ifa eylemelidir. Siz de vazifenizi ikmal ediniz!.. Yalnız bana müsaade ediniz yüzümü Acem kadınları gibi örteyim! Zira Taş Hatun

sarayından çıkarken yüzündeki âsâr-ı teessüfâtı maiyeti halkına göstermemelidir!!” dedi.

<< O zamanlarda Türk kadınlarının Acem kadınlarından, “yüzlerinin peçesizliğiyle tefrik olduğunu” İbn Batuta seyahatnamesinde yazar. >>

Taş Hatun ilk defa yüzünü örterek sarayından çıkarılmış ve Emîr Hüseyin’e ilhak etmek üzere tam Şiraz çarşısının ortasına götürülmüştü ki, elleri bağlı orada beklettirilen oğluyla iki kaynını görünce hicâb-ı sultânîsini de unutarak hemen ahalinin içine atılmış ve peçesini kaldırarak “Ey Şiraz ahalisi!... sizin içinizden ben böyle kaldırılıp götürülecek miyim?! Ben ki öyle bir zevcesiyim!” diye bağırmişti!

Bu şecîâne istimdada evvela (Pehlivan Mahmud) namında bir dülger ayağa kalkarak şöyle cevap vermişti: –Hayır, çıkarılmağa bırakmayacağız!!! Buna hiçbir vakit razı olmayacağız!.

Hâkimiyet ilân eden bu mübeccel sözleri bütün ahali şiddetle tekrar edince.. Birçok silahlar parlamış ve muhafızlara hücum olunarak Emîr Hüseyin’in tevâbii firara mecbur edilmiş. İşte bu sayede prensesle çocukları kurtarılmıştır.

736 tarihinde Ebû Saîd Hân Bahadır’ın vukû’-ı vefâtıyla Emîr Hüseyin Şiraz’dan firara mecbur kaldığında idareyi Ebû İshâk yed-i kifâyetine almakla Taş Hatun vâlîde-i emîr olarak yine memleketinin imar ve milletinin teâlîsine bütün kuvvetiyle çalışarak ibrâz-ı hamîyyet eylemiştir.

İnsan mütekaddimînimizin serbest-i hayât-ı nisâiyyesi içinde kadınlığa layık hâssa-i şefkatin inceliklerinden sızarak şecâat-i merdâneye kadar yükselmiş birçok harekât-ı âkılâne ve kahramâneleriyle sınıf-ı nisvânın da erkekler gibi cemiyet-i beşeriyenin erkân-ı lâzimesinden olduğunu ispat eden ceddelerimiz, acaba birkaç asır sonra hafîdlerinin duçar olacağı hayât-ı miskînâneyi tasavvur edebilirler miydi?!...

Âh keşke evvelce keşfetseydiler de tekessür-i zevcât yüzünden tahassul eden âlem-i sefâhatlerine vüs’at vermek için dînî bir mesele şeklinde göstermeğe çalıştıkları ve kadınları cemiyet-i ilmiyye ve edebiyeden tard ile valideliğe değil,

gönül eğlencesi olmakla müstait bir hâlde yetiştirmek âdetini! daha o zamandan iptale cehd ü gayret ederlerdi de.. şimdi koca bir Türk milleti içinde “İslamiyet’in ihsan etmiş olduğu” hukuku müdafaaya cesaret edecek bir yüz değil, binlerce kadın sedasının yükseldiği iştilirdi!

Emine Semiyeye

DİLENCİ

[M.Rauf,Sa.13,1909/1325,s.80-88]

Piyes

Bir Perde

Bir oda derûnu. Orta taâm sofrası, etrafında eşhâs-ı âtiyye ahz-ı mevki’ etmiş.
Cümlesinin çehresinde korku nümâyân olur.

Dursun–Bir dilenci

Sâhib Efendi–Zengin bir iratçı, Orhan’ın amcası

Necmi Efendi–Bir komşu

Bekir Efendi–Sâhib Efendi’nin biraderi, bir bahriyeli

Orhan–Bir delikanlı

Reyhan–Orhan’ın nişanlısı

Rus asker ve zabıtları

(Sâhib Efendi)

Osmanlı da bir hayli, büyük şanlı seferler
Açmıştı. Ve def’ât ile olmuştu muzaffer
Zabtetmiş idik en büyük ülkeleri biz de,
Lâkin o cihangîr olan askerlerimizde
Bir def’a görülmüş mü bu vahşet. Bu tahakküm

(Necmi Efendi)

Her yerde bir âvâze-i dilsûz-ı tazallüm,
Lerzende çocuklar, analar nâliş içinde
Her âile bir keşmekeş-i müdhiş içinde...

(Sâhib Efendi)

Nîrân-ı sefâletle ciğersûhte olan bir
Köyceğizi esîrdir diye ezmek mi gerektir?
Derdi, emeli bir kile buğdaydan ibaret
Bî-kayd-ı hased, gâfil-i esrâr-ı siyâset
Bir çiftçiyi ızrâra nasıl kaseder insan?

(Necmi Efendi)

Köy oldu bir aylık semerât-ı taabından,
Ambarları viranemisâl oldu.

(Bekir Efendi)

O öksüz
Kızlar da, kadınlar da giriftâr-ı tecâvüz..

(Reyhan) Medhûş :

Yârabî...

(Sâhib Efendi)

Kadınlar da mı tahkîr görürmüş?

(Orhan) Reyhan'a:

Rengin uçuyor! Çehreni bir ebr-i tedehhüş
Bir zıll-ı keder kapladı.

(Reyhan)

Yârabî beni kurtar!

(Orhan)

Ben burda iken korkma!...

(Sâhib Efendi)

Bu sesler?

(Bir ses işitilir)

(Hepsi birden)

Geliyorlar.

(Ayağa kalkarlar, pencereden bakarlar.)

(Reyhan)

Mahvolduk!...

(Bekir Efendi) Bakarak:

On on beş kişi...

(Reyhan)

İmdâd!

(Bekir Efendi)

Bağrışmayalım... Fâide vermez bize feryâd.

(Sâhib)

Ciddîleşelim... Almalıyız tavr-ı bahâdır,

Hâinlere tekdîr ü sitem ayn-ı ricâdır.

(Bir rus zabiti bir hayli asker içeri girer.)

(Zabit)

Köy halkı esîr oldu; bu ma'lûmunuz elbet;

Mihmânınız;

(1. Asker)

Karnımız aç;

(Zabit)

Zâire âdet

İkram edilir.

(2. Asker)

Sulh edilince iki düşman

Kardeşçe içer...

(Zabit)

İşte size bir şişe ayran!

(3. Asker)

Doldur, içelim!...

(Zabit doldurur.)

(Sâhib Efendi) Yavaşça:

Hepsi de sarhoş...

(Asker) Reyhan'a bakarak:

Ne güzel kız!

(Orhan) Gazûb!

Lâkin bu tecavüz! Bu hakaret bize!

(4. Asker)

Gel kız!

Sun pembe elinle bize!

(Reyhan)

Yâ rabbî ne bî-dâd!

(Asker)

Reddetme bu teklifimizi...

(Reyhan)

Orhan'ım imdâd!...

(3. Asker)

Endâmına bak rengine bak!...

(Asker)

Sînesi enfes!

(3. Asker)

Bir pûsesi dünyaya değer!

Dur hele; bir ses!

(Zabit)

Martin sesi!...

(1. Asker)

Bir velvele!...

(Asker)

Feryâd ediyorlar...

(Sâhib Efendi)

Âteş mi yine?...

(Zabit)

Durmayalım burda!..

(Askerler)

Hücum var!..

(Giderler.)

(Sâhib Efendi)

İmdâd olacak!...

(Bekir Efendi)

Şüphesiz imdâd!...

(Necmi Efendi)

Nihayet

Kurtulduk esaretten!

(Orhan)

Evet zâtî bu ric'at

Ca'lı idi zannım.

(Birisi kapıyı vurur.)

Açınız!...

(Hepsi birden)

Kimsiniz?

(Dışardan ses)

Aç! Aç!

(Sâhib Efendi)

Kimsin! Bize bildirmeli!...

(*Dışarda ses*)

Bir sâil-i muhtâc...

Bî-vâye bir insan!...

(*Kapıyı açarlar.*)

(*Dilenci kıyafetli biri içeri gider.*)

(Sâhib Efendi)

Niye geldin?..

(Dursun)

Yatacak yer,

Bir lokma da nân istemeğe!..

(Bekir Efendi)

Böyle ölümler,

Âteşler içinde ne cesaretle o sâkin

Yurdundan uzaklaştın? O süknâ-yı hakîrin

Elbette daha tehlikesizdi evimizden...

(Dursun)

Deryâya düşen mâra hücum eyler... Açım ben!..

(Orhan) Yavaşça

Etvârı biraz şüpheli...

(Necmi Efendi)

Güftârı da pür-râz!

(Sâhib Efendi)

Alsak mı?

(Reyhan)

Günahtır baba, reddeylemek olmaz.
Ta'yîn-i hüviyyet ediyor hâl-i elîmi
Te'mîn ederim... Sözleri, etvârı samimi!

Dilenciye:

Gel sen de otur meclisimizde.. Ne ziyan var

(Dursun) Bir köşeye büzülerek:

Allah seni bî-pâye saâdetlere mazhar
Kılsın!

(*Bir ses işitilir.*)

Hepsi birden (Mütelâşi.)

Yine bir ses!...

(Bekir Efendi) Pencereden bakarak:

Geliyorlar mütelâşî!..

(Orhan) Bakarak:

Onlar yine!...

(Dursun) Ciddi:

Göstermeyin âsâr-ı tehâşî?
Üç dört kişiyiz... Ellerimiz canlı değil mi
Osmanlılara cenkte ölüm şanlı değil mi?

(Sâhib Efendi) Yavaşça:

Reyhân bize mahmîn olacak bâis-i idbâr...
Bir his bana etmişti bu endişeyi ihbâr:
İğzâb edecek düşmanı...

(Reyhan)

Etsin ki bu zillet
Edheştir ölümnden!

(Dursun) Yavaşça:

Ne tezellül?... Ne cebânet!

(Askerler) İçeri girerek:

Nâr almalı! Nâr almalı!...

(Zabit)

En şanlı, güzîde
Bir askerimiz can veriyor kanlar içinde!..

(Askerler)

Teslîm ediniz kâtîli!...

(Sâhib Efendi)

Kâhin değilim ben!

(Bekir ve Necmi Efendi)

Biz burda idik; bî-haberiz fi'l-i kâtilden.

(Zabit)

İnkâra ne hâcet!...

(Asker)

Gören olmuş!...

(Hepsi Müteaccib):

Kimi?...

(Zabit)

Kâtil

Girmiş bu eve...

(Orhan)

Zıll ise, hülyâ ise kabil!

(Askerler)

Beyhûde tecahül!

(Zabit)

Çıkarın kâtili derhâl!

(Sâhib Efendi)

Yoksa?

(Zabit)

İçinizden birisi ölmeli derhâl!

(Sâhib Efendi)

İnsâf ediniz!...

(Zabit)

Kâtili!...

(Orhan)

Kabil mi bu?

(Reyhan)

Yârab!

(Sâhib Efendi)

Bir başkasının fi'li için gayrı muâteb
Tutmak yakışır mı?...

(Bekir Efendi)

Bu mudur şân-ı muzaffer?

(Zabit)

Harb eylemeyen yaralı, biçare bir asker
İtlâf edilir miydi?.. Bu mu şân-ı adâlet?

(Sâhib Efendi)

Allâh için olsun!...

(Zabit) Çıkarak:

Size bir saniye mühlet
Kim ölmeğe razıysa hazırlanmalı...

(Zabit ve askerler çıkar.)

(Sâhib Efendi)

Eyvâh!

(Reyhan)

İnsanlar ölür mü bu kadar zâlim ü bedhâh
Ölmek?... Buna razı olan insanda mı varmış?
Bir zinde nasıl kabrini destiyle kazarmış;

(Orhan)

Cânîye, şeyâtîne, zebanilere me'vâ
Bir mahkemedен sâdır olur muydu bu fetvâ
Ben teşne-i ömrüm, daha gencim...

(Reyhan) İstirhamkâr:

Hayır Orhan,
Sen ölmeyeceksin!.. Seni öldürmeyecekler
Aslâ!... Ölümün Reyhân'ı da kabre sürükler!

(Necmi Efendi)

Ben mi öleyim?... Ailem olsun mu perişan;
Zevcem daha pek taze! Kızım bir çocuk el'ân;
Yok, yok; ölümüm vârid-i hâtır bile olmaz...

(Sâhib Efendi)

Ben ihtiyarım gerçi... fakat tâli'-i nâ-sâz
Bir lâhza bile ömrüme bahşetmedi râhat;
Her saniye boynumda idi yûğ-ı meşakkat!
İnsaf ediniz! Âhir-i ömrüm de kederle
Matemle mi geçsin?

(Bekir Efendi)

Hele ben seyr ü seferle
Tazyî-i zamân ettim, evet, ömr-i harâbım
Âvân-ı tufûliyyetim, âvân-ı şebâbım
Çöllerde, denizlerde heba oldu, mukaddes
Rûy-ı vatanın hasreti nâir beni...

(Orhan)

Herkes
Meftûn-ı hayât! Ölmeğe yok kimsede niyyet!

(Bekir Efendi) Dursun'u göstererek:

Bir iskelet olmuş! Yaşıyor...

(Orhan)

Zâr-ı sefâlet

Nâlân-ı zarûrette yine ömrü muazzez...

(Bekir Efendi)

Olsun!...

(Sâhib Efendi)

Evet ölmek o dururken bize düşmez

Lâkin nasıl anlatmalı?

(Bekir Efendi)

Keşfetti esasen:

(Orhan)

Bîçare; tehâşî ediyor ref'-i nazardan;

Muzlîm, mütefekkir; mütereddid...

(Reyhan)

Bu ne vahşet?...

Sâil diye, âciz diye şâyeste-i hürmet

Bir pîr-i asr-dîdeye sen öl denilir mi?

Ejder misiniz? Kalpleriniz taş mı demir mi?

(Dursun) Başını kaldırarak:

Izmâra mahal yok... Ölecek burda benim ben:

Fetvamı ben aldım, okudum gözlerinizden.

Ömrün bütün ezvâkını, eşvâkını tatmış,

Kuş tüylü yataklarda, o kâşânedede yatmış

İnsanlar için müşkül olur toprağa girmek

Muzlîm geceyi bezm-i akâribde geçirmek...

(İçini çekerek)

Bizlerse, o makberlere benzer, güneş almaz
İnlerden uzak, gözlerimiz arkada kalmaz

(Reyhan)

Yârab ne büyüklük

(Orhan)

Ne mülûkâne hasâil!

(Sâhib Efendi)

Gerçek!

(Reyhan)

Bizi kurtarmak için ölmeğe kâil!
Ölmek ne küçük şey! Nazarında ne muhakkar!
Düşmanlara teslîme varır mı bunu kollar?
Yok yok bu kadar lûtfa siz âsî olun âsî
Reddeleyin ihsânını!...

(Orhan)

Mademki o razı...

(Sâhib Efendi)

Beyhûde bu sözler... Ölecek!

(Bekir Efendi)

Emr-i mukarrer
Zira geri almaz verilen va'di yiğitler...

(Kapı açılır, askerler girer.)

(Zabit)

Kâfi! Bu kadar meşveret olmaz içinizden
Kim tediye hûn edecek?

(Dursun 'u gösterirler.)

Sen mi?...

(Dursun)

Evet, ben!
Bî-vâye ben! İnsanların en zâidi Dursun!

(Reyhan) İlerleyerek:

Hiç kimsede yok merhamet!.. Allah için olsun
Bîçareyi öldürmeyiniz... Pâk ü dırahşân
Bir cebhe-i beyzâyı nasıl incitir insan?
Bî-tâb ü tûvân aç, kuru bir ömr-i şikeste,
Bir sâil-i bî-vâye ki bîgâne bu semte,
Bîgâne bize, hanemizde... Yok, yok o ma'sûm
En az olacak burda odur ölmeğe mahkûm!

(Zabit)

Bir başkası razıysa onun hûnu dökülsün!

(Necmi Efendi)

Mademki musır, merhameti galib, o ölsün!

(Dursun) Gazûb:

Düşmanlara gösterdiğiniz rûy-ı cebânet
İspat ediyor: Kalbiniz ârî-i hamîyyet;
Mahrûm iseniz pâk olan Osmanlı kanından
Nâm-ı beşeri ezmeyin insan olun insan:
Şân-ı recûliyyet bu mudur?... Zinde, tûvâna

Biz burda iken bir kızı lâyıık mıdır ifnâ?
Ben hâzırım idama! Beni öldürün öldür!

(Reyhan) Ağlayarak:

Yârab!...

(Zabit)

Ne tereddüt, ne de bir eşk-i teessür!

(Askerler)

Hâlinden umulmaz bu metanet!...

(Dursun) Nâdim ve mütefekkir:

Ne dedim ben?

Hangi emele peyrev olup gelmiş idim ben?

Bir lokmaya müştâk, o garîbâne nazarlar

Yollarda değil mi?.. O demir pençeli sarsar

Hâlâ o kırık pencereden onları tehdîd

Etmekte değil mi?..

(Reyhan) Müteaccib:

Ne diyor?..

(Dursun)

Sevgili Nâhîd!

Bîçâre Melîha'm!.. Biri nevbetler içinde!

Giryân-ı elem, diğeri bir makber içinde!

Çıktım yola, bir merhem-i şâfi bulacaktım

Gûyâ kızımın derdine dermân olacaktım,

Heyhât...

(Reyhan) Ağlayarak:

Ne müthiş! Ne müellim! Ne ciğersûz!

(Zabit)

Hâlâ müteennî?

(Askerler)

Bizi bekletme!

(Dursun) Müteessir:

Ne menhûs

Bir talihe malikmişim: İdam ediyorlar?

Bir saniyelik ömrümü i'zâm ediyorlar!

(Sâhib Efendi)

Vazgeçti...

(Dursun)

Hayır! Nakzedemez ahdini Dursun,

Mutlak ölecek, ölmeli...

(Zabit)

Lâkin duruyorsun?

(Dursun)

Pâyım, bedenim lâne-i vîrâneme merbût

Onlar, o ciğerpârelerim dideme meşhûd

Oldukça, o feryâd-ı tazallümleri el'ân

Gûşumda iken, mevte meserretle şitâbân

Olmak bana kabil mi?... O bîkeslere kimler,

Kimler bakacak?

(Reyhan)

Ben!...

(Dursun) Memnun:

Ne işittim...

(Reyhan)

O yetimler

Mes'ûd olacak, Reyhan ise onlara bende!

(Dursun)

Va'det!

(Reyhan)

Ederim.

(Dursun) Memnun

Can atarım makbere ben de!

(Ağlayarak)

Âğûşuma gel ey melek! Ey kân-ı asâlet!

Son bûsemi al...

(Öperek :)

Al da o bedbahtlara naklet!

Askerlere:

Kalkın gidelim!...

(Askerler)

Haydi gelin...

(Giderler.)

(Orhan) Geniş bir nefes alarak
Gitti nihayet!

(Bekir Efendi)
Bîçâre!

(Necmi Efendi) Bakarak:
Fakat çaresi var mıydı;

(Reyhan) Ağlayarak:
Metanet!

(Orhan) Bakarak
Mendil veriyorlar, itiyor, almıyor...
(*Dışardan bir ses*)
Ateş!

(Orhan)
Öldü!...

(Orhan) Gitmek isteyen Reyhan'a:
Nereye sevgili Reyhan!

(Reyhan)
İki kardeş
Maderlerine muntazır âlûde-i mâtem!...

(Orhan)
Reyhan beni terk etme!..

(Reyhan)
Sözümden geri dönmem.

Perde İner.

M.Raûf

MUSÂHABE-İ EDEBİYYE

[Raif Necdet, Sa.14, 1909/1325, s.105-115]

Bizde değil tenkid, hatta samimi bir bî-araflıkla bir musâhabe-i edebiye bile yazmak maa-t-teessüf el'an gayr-i mümkün!.. Terbiye-i medeniyemiz nokta-i nazarından iyi bir nişâne olmayan bu adem-i imkan nasibedâr-ı vicdan ve irfan-ı zevâtı cidden müteessir etse yeri vardır...bilmem âdâb-ı münâzaranın ma'nâ-yı medeniyesini tamamıyla ne vakit idrâk ve ihâta edeceğiz..

Ben şu devr-i teceddüt ve intibahada, artık her türlü mübâhasât ve münâkaşâtın velvele-i itiraz ve ihtirasdan azâde bir sükûnet-i mantıkîyye bir asalet-i fikriye ile icra edileceğini ümid ediyorum. Fakat, efsûn ki, bu gün şu muazzez ümidin adem-i tahkikini görmekle müteessirim... maa-mâ-fih bu tesir, hiçbir zaman beni bedbîn yapamaz, cesaret ve metanetimi kıramaz!.. Çünkü bu cesaret ve metanet dimağı saâdet-i vatan endişesiyle müteheyyic ve vicdanı vazife hissi ile mütehassis bir insanın azm-i kavisinden başka bir şey değildir.

Tarih, bir milletin inkırazına sebep olan kuvvetlerin en mühim ve müthiş "Ahlâksızlık" olduğunu kulaklarımıza bir feryâd-ı intibah-âmîz ile haykırırken... ve bizi de şimdiye kadar istibdâd altında inleyen, inkıraza doğru sürükleyen müessirin esası ahlâksızlıktan başka bir şey değil iken "şu nazik devre-i teceddüde faziletimizi rencide, ahlâkımızı ifsâd edecek âsâr meydana getirmeyelim..."

Edebiyatı sırf zevkten, eğlenceden ibaret telakki eylemeyelim.. İnsaniyetin, içinde yaşadığımız hey'et-i içtimaiyyenin menafî'ini de düşünelim..." Gibi samimi ricalara, nidalara karşı hala temerrüd edilmesi vatana, insanîyet ve fazilete, perestîş edenleri cidden dilhûn edecek bir manzaradır.

Nedir bu bizdeki düşüncesizlik, ahlâksızlığa karşı bu iştîyâk!. Bilmem bizde teceddüd göstermek için ahlâksızlık en kolay ve kestirme bir yol mu zannediliyor? Bulunduğu muhitten şerait-i milliye ve içtimaiyyesinden; akvâmı idare, ihyâ ve imha eden kuvvâ ve müessirâtın mahiyetinden, ilminden, tarihinden, her şeyden bî-haber bir adam nasıl oluyor da bir kat'iyet-i riyâziyye ile edebiyat ve ahlâk beyninde hiçbir zerre-i münasebetin mevcut bulunmadığına hüküm ediyor!.. Ve sonra da bu hiffet-i hüküm ile ihtiyac-ı teceddüd! Ve garâbet-i memnun ve tatmîn edilmemiş

gibi “vicdan”, *Mongolifiyer* balonuna benzetiliyor!.. Zavallı vicdan... zavallı fazilet... Siz en nihayet bir balon bir oyuncak mı olacaktınız!..

Neden; yârab! Biz hala Japonlardan ibret almıyoruz; onlar gibi Avrupa medeniyetinin fazâilini alıp müsâvîsini atmıyoruz?.. Seyyiât neden bize bu kadar mûnis ve cazib görünüyor? Her şeyde hususiyle edebiyatta taklit ettiğimiz Fransa’nın neden ciddî, hâkim, insaniyet-perver üdebâ ve şuarâsını meşk ittihaz ederek vatana, insaniyete nafi’ âsâr-ı muazzama-i edebiyeye meydana getirmek arzu etmiyoruz da hemen zevke, sefahâte müsâvîye sapıyoruz. Güyâ şu içinde bulunduğumuz devre, böyle eserlere son derece arz-ı iftikar ediyormuş gibi hemen ailelerin harîm-i ismetine girmesi belki bir cinayet olan bazı eserler meydana getiriyoruz. Nedir bizi mass ve teshir eden bu maraz-ı içtimaî ve ahlâkî... Bu gafleti, bu bizi bitiren kâbûsu ne vakit üzerimizden atacağız. Ne vakit milletin, şebâbın muhtaç olduğu piyesleri, hikâyeleri yazmağa başlayacağız. En müterakki, en mütemeddin memleketlerde bile ahlâkî ifsâd eden eserlerin mütâlaası ailelerce taht-ı memnû’iyyete alınmakta olduğunu ne vakit dimağ-ı ibret ve intibahla idrâk edeceğiz. Ne vakit?..

Biliyorum, bütün bu hakikatleri söylemekle birçok düşmanlar kazanıyorum. Fakat ne yapayım, memlekete, insaniyete hizmet etmek maksad-ı samimisiyle kazandığım düşmanlar tabasbus ile, riyâ ile musâhabât ve tenkidât-ı edebiyeyi reklâm derekesine indirmekle malik olacağım dostlardan ziyade vicdanımı inşirah içinde bulunduruyor.

İlk musâhabemde dediğim gibi kendimce “hakikat” olduğuna itikad ettiğim fikirleri vatanın menafi’ne muvâfık olduğuna hiç şüphe eylemediğim mütâlaaları, bî- taraf ve ser-azâd, söylemekten vazgeçmeyeceğim. Hasîs, cebîn ve hod-bîn amâl ve hissiyâta kapılmamağa çalışacağım. Muarızlarımda meziyet-i edebiyeye, fazilet-i fikriyye görürsem, memnun ve perestişkâr, kendilerine beyân-ı takdir ve hürmetten geri durmayacağım gibi en sevdiğim, en ziyade hem-efkâr bulunduğum dostlarım hakkında da bî- taraflığın verdiği bir kuvvet-i samimiyetle hakikatı söylemekten çekinmeyeceğim. Münakaşat-ı edebiyeye-yi el’an ağraz ve şahsiyât-ı menfûre ile alûde bir “dedikodu” varkası zann eden âdâb-ı münâzaradan bî- haber kimseler benden, dudaklarımda merhamet ifşâ eden bir hatt-ı tebessümden başka bir şey beklemesinler...

Bizim gibi safahât-ı inhitâtın son kademesine kadar inmiş, Roma gibi, Yunan-ı Kadîm gibi ahlâksızlıktan dereke-i izmihlâle pek ziyade yaklaşmış ve şimdi nefhat-ı adalet ve hürriyet ile canlanmağa başlamış milletlerin edebiyatı zinde, pak, nevvâr olmalı; hususiyle böyle milletler seyyiâtı taklitten, bünye-i içtimaiyesinin hazmedemeyeceği eserleri meydana getirmekten şedîden sakınmalıdır. Demek; neden bir cinayet oluyor, bir türlü anlayamıyorum...

Tasvir-i Efkâr'ın (162) numaralı nüshasında “ Şark ve garb medeniyeti” ünvanı altında cidden vâkıfâne yazılmış mühim bir makalenin intibah saçı şu mühim satırlarını buraya nakil etmek için kendimde bir mecburiyet-i vicdaniye hissettim... Muhterem kari ve karielerim, hususiyle muhterem şebâb, şu satırları dikkatle okuyunuz.. Her hususta ahlâk ve fazileti istihfâf etmekle teceddüt göstermek isteyenlerin nasıl bir girîveye saptıklarını tamamen anlarsınız: “Japonyalılar yarım asırda Avrupa milel-i mütemeddinesi derecesini bulmuşlarken bizim bir asırdır o temeddün ve terakkiden bu derece bî-nasib kalmamızın sebebi meydandadır. Japonyalılar, selîm ve metîn bir usul intihâbı ile medeniyeti iktibas ettiler. Biz ise geriye bir intihabsızlıkla toptan taklide kalkıştık! Japonyalılar, bu usul-i müstahsen sayesinde Avrupa medeniyetinin âsâr-ı celîle-i sînâiyye ve fikrîyesini iktibas ederek, her şeyin bir tortusu olabileceği gibi, Avrupa medeniyetinde dahi vücudu muhakkak olan müteaffin rüsubâtı memleketlerine sokmadılar!

Biz ise bu usule taban tabana zıt bir suretle hareket ederek teressübât-ı müteaffine-i mülevvese içinde çırpınıp kaldık!

Bu usul ile yetişen adamlarımız zaten inhitât ve müsâvî ile müzebzeb olan ahlâk-ı umumiye bir kat daha alûde-i müsâvî etmekten başka neye muvaffak oldular?

İşte bir asırlık tarihimiz!

Bu usul-i mekrûh bizi pek çok zâyiât-ı mülkiyeye uğrattı. Bir asırdır mağlûbiyetten mağlûbiyete ziyândan ziyâna düştük.

Lâkin en büyük zâyiâtımız bunlar mıdır? Eğer ma'nevî ve ahlâkî zararlarımızı göz önüne getirmek cesaretine malik isek, bu hasarın azameti önünde mevcudiyet-i milliyemiz için titrememiz lazımdır. Adî ve menhûs bir taklit neticesinde akıl ve şer'in men' ettiği ne kadar mehâlik-i içtimaiye ve ahlâkiye varsa

muktezayât-ı medeniye sandık ve bunları muhakeme-i ahvâle muktedir olmayan efrâd-ı millete dahi böylece belletmeğe çalıştık.

Bizdeki medeniyet sathi ma'lumât, istihkar-ı din ve milliyet, istihfâf-ı ahlâk ve fazilet şeklinde mütecelli oldu.

Hâşâ! Bu, medeniyet değil, medeniyetin atılacak kısmı, rüsubât-ı müteaffine ve mülevvesesidir..."

Edebiyat ile ulûm-i içtimaiye beynindeki revâbıtın samimiyetini idrâk eyleyenler, hatt-ı zerrin yazılmağa layık olan şu hakikatlerin edebiyatımıza olan kabiliyet-i şümûlünü takdir ederler.

Hürmetle takdir edilecek mühim bir eser-i edebî geçen ay "Hac Yolunda" ünvânıyla intişar eyledi. Cidden nefîs ve pür-hayat mektublardan teşekkül eden bu kitap, her müştak-ı şi'r ve edebî perestişle minnet ve hürmetle mütâlâa edeceği bir eser-i bedî'dir. Memleketimizin en büyük bir nâsir ve şâiri olan Cenab Şehabeddin Bey Efendi'nin deha-yı edebiyesi, kudret-i fikriyye ve hissiyyesi bu muhteşem eserde tamamen mütecellidir.

Eserde fikir ile his, üslûb-ı teshirkâr ile füyûzât-ı ma'nâ birbirleriyle muvâzî olarak gidiyor; ve kariyi mest ve teshir ederek müstefid ve müstefiz ediyor. Böyle necib ve bülend bir kudret-i sanatkarane ile, dimağımıza nurlar, ziyalar.. kalbimize cezbeler, güzellikler serpen edib-i hâkime ihdâ buyurdıkları bu eser-i nefisten dolayı teşekkür eder; memleketimizi, şebâbı tenvîr edecek yeni eserlerine, tatlı, sabırsız bir heyecan ile intizar eyleriz.

Geçen ay bu te'lif-i güzînden başka "Beyaz Gölgele", "Pençe" namlarıyla iki eser daha intişar etti.

Celal Sahir Bey şi'rlerinden teşekkül eden "Beyaz Gölgele" bu hassas şâirin hüviyet-i edebiyesini tersîm eden rakîk çizgilerdir. Daima aşkı, kadınlığı terennüm eden bu nezih fakat mariz şâirin muvaffak olunmuş şi'rleri az değildir. Şi'rlерinin kısm-ı azâmı incelik ve güzellik, ahenk ve nezâhet içinde yüzerler. Maa-mâ-fih dar, mutarrid bir ufuk içinde yalnız kadınlığı terennüm eyleyen bu sevimli genç şâir, maa-t-teessüf genç Türkiye'nin ve yirminci asrın aradığı şâirlerden değildir.

Bazen Sahir Bey bu yeknesaki mevzû'un hevâ-yı azâbını kendisi de his eyler. Ve bir kanat darbesiyle saha-ı pervâzını genişletmek ister. Bu arzu ile bize farazâ "Altın" gibi cidden güzel ve nefis bir şi'r hediye eder. Fakat biraz sonra, bu biraz mu'taddan fazla seyâhatten manzûme-i asabiyesi o kadar yorgun düşer, birden ufku geniş ve bî-pâyân görmekten o kadar gözleri kamaşır ki hemen ric'at başlar. Kendi samimi saha-i tahassüsâtına, saha-i pervâzına avdet eder. Şimdi aşkı, kadınlığı daha şedîd, daha müterâkim bir heyecan-ı ruh ile terennüm eyliyor gibidir. Kendilerince şi'r: kadın ve kadın: şi'rdir. Hayat da kadın ve şi'rden başka bir şey değildir. Ve bu nazariyesine o kadar kavî bir itminanla bağlıdır ki ne cereyan-ı zamanın inkılâbâtı, ne de safahât-ı hayatiyesinin tahavvülâtı bu kanâati haleldâr edemez. Herhalde "Beyaz Gölgeleler" meftûn-ı şi'r ve hayâl olanlarca zevk ve tehâlûkle okunabilecek rakîk ve nefis bir eser-i edebidir.

Benim cidden bî- taraf ve türlü tesirden halî olan şu muhtasar ve naçiz tahlilime, samimi olduğu için, Celal Sahir Bey gücenmezler ümid ederim.

Bu ümidi "Pençe" muharriri Mehmet Rauf Bey'den de beklerim.

İşte daima, ama daima kâh me'yûs ve meftûr bir enîn-i ruh ile, kâh pür-şitâb bir ihtiras-ı ateşîn ile kadınlığı terennüm eden, yalnız edebiyatı değil, bütün hayatı da kadından ibaret telakki eyleyen, şi'rde Celal Sahir Bey'e mukabil, nesirde Mehmet Rauf Bey!.. Yalnız aralarında bir fark varsa Sahir Bey yazılarında nezâhete, mümkün mertebe ahlâka riayet eder. Rauf Bey ise bu hususda müthiş bir lâkayttır.

Benim bu gün son neşr edilen eserinden bahsetmeye mecbur olduğum edib, en ziyade sevdiğim, kabl-el inkılâb neşr edilen âsâr-ı nefisesini seve seve, şitâb ve tehâlûkle okuduğum muhterem bir sîmâ-yı san'attır. Maa-mâ-fih bu hürmet ve muhabbet, hakikati söylemekliğime mümânaat etmeyecektir.

Vaktiyle "Eylül" intişar ettiği zaman ondaki san'ata, ondaki kudret-i tahliliyeye tamamen nüfûz edemeyen bazı arkadaşlarımla bu güzel romanı müdâfaaten ettiğim münâkaşaları düşünüyorum da bugün aynı muharririn eseri olan ve fazla olarak serbest bir kalemlle yazılan "Pençe" piyesi hakkındaki nazar ve fikrimin tebeddülüne hem acıyor, hem şaşıyorum. Bu tahavvülün biraz sebebi benim dimağımın uğradığı inkılâbda.. Fakat asıl diğer mühim sebebi "Eylül" ile "Pençe" arasındaki mesafe-i müthişede! Fi-l-hakika, doğru söylemek lazım gelirse, denilebilir

ki Mehmet Rauf Bey “Eylül” de ne kadar yükselmiş ise “Pençe” de o kadar sukut etmiştir.

İstibdâdın müz’ic ve meş’ûm zincirleri altında bize bu kadar nefis eserler ihdâ eden Mehmet Rauf Bey’den, doğrusu, bu devre-i serbestî de “Pençe” gibi bir eser hiç ümid etmez ve beklemezdim. Bir defa “Pençe” ahlâk nokta-i nazarından o kadar muzırdır ki bir aile kütüphanesinde yaşayamaz. Mevki’ tutamaz. Ahlâka mugayir âsârı temeddün ve terakki de cidden mühim hatveler atmış milletler bile ailelerine okutmazlarsa artık bizim bu hususta ne yapmaktığımız lazım gelir; insafla düşünmeli!

Eserde, bu muzırret-i ahlâkiyeye mukabil, insanı cezb ve teshir edebilecek bir san’at bulunsaydı biraz Rauf Bey’i ma’zûr görmek için cebr-i nefis edecektim. Fakat maa-l-esef piyes-i san’at, hususiyle tiyatro san’atı nokta-i nazarından da bir harabe-zârdır. “Tirad” ların, cümlelerin tahammülsüz uzunluğu, tiyatro lisanına yabancı kalışı insana müz’ic bir hayret ilkâ ediyor. Ve sonra da “Kümes-nişîn atâlet” gibi hiçbir mantıka, hiçbir kaideye istinad edemeyen ve hiçbir şeyle te’vîli kabil olamayan terâkib-i garîbe ve acîbe bu hissi-i hayreti arttırıyor.

Eserdeki bu san’atsızlığa mukabil manzûr olan muzırret-i ahlâkiye ise müthiştir. Bizde bu kadar mülevves bir lemeân, bu kadar adi ve rezil bir kadın teşhir etmekte ve sonra o kadına-san’at nokta-i nazarından hiçbir lüzum his edilmediği halde- itiraf olunamayacak şenâatleri bî-perva icra ettirmekte ne gibi bir faide-i içtimaiyye ve edebiye melhûz olduğunu bir türlü anlayamıyorum.

Bizim bulunduğumuz şu nazik devr-i teceddüt ve intibah, hemen böyle eserlere mi arz-ı ihtiyaç ediyordu. Biz dehamızı, san’atımızı, hünerimizi göstermek ve ispat edebilmek için hep böyle mevzû’lara mı mürâcaat edecektik. Artık dünyada yazılacak mevzû’lar iflas mı etti? Lemeân ile Beşîr arasındaki o levs-i muzlîm teşhir edilmeseydi, zaten piyeste mevcud olmayan san’at, bundan ne kaybederdi? Biz ihtiyacımızı, vatanımızın ihtiyacını nazar-ı dikkat ve intibaha alsak da bu yolda eserler yazmasak ne olur? San’atta bedialar göstermek için mutlaka levsiyât ve seyyiâtı mı tasvir etmek lazım? Ruhumuzu necib heyecanlarla titreten; dimağımıza ziyâlar, nurlar serpen ciddî eserler yazılırsa ibrâz-ı hüner ve san’at edilemez mi? Edebiyat ve temâşânın yalnız bir eğlence, bir zevk olmayıp aynı zamanda terakkiyât-ı fikriyye ve içtimaiyye’ye de hizmet eder mühim bir alet olduğunu anlayabilmek

için Norveç dahisi “Ibsen” in Fransa temâşâsı üzerinde büyük bir tesir hâsıl eden piyeslerini düşünmek kifâyet eylemez mi? En kuvvetli, hür ve medenî milletler edebiyat ve temâşâyı yalnız zevkten ibaret add eylemezlerse biz, şu halimizle nasıl add eyeriz... Biz, biz ki...

Ben düşünüyorum, düşünüyorum da en nihayet hükmetmeğe mecbur oluyorum ki böyle mugayir-i ahlâk mevzû'ları intihâb etmek hususunda neş'e ve pür-şitâb olanlar, yalnız yenilik göstermek, yenilikte takaddüm eylemek maksadıyla bu girîveyi ihtiyar ediyorlar; bu girdaba düşüyorlar. Farazâ en evvela bizde (.....)'e dair bir piyes yazan filan beydir. Bizde ilk önce tiyatrodâ (.....)'dan bahs eden filan muharrirdir. Denilsin diye böyle muzır ve bî-lüzum mevzû'lar intihâb ediliyor. Ben bundan başka hakiki ve mantikî bir sebep bulamıyorum.

Şâirler, edibler, bir ferd-i içtimaî olmak haysiyetiyle, biraz da vatanlarının, içinde yaşadıkları heyet-i içtimaiyyenin menfaatlerini, ihtiyaçlarını nazar-ı dikkate almak vazifesiyle mükellef olmalıdırlar. Zann ederim.

Geçen ay Resimli Kitap'ı okuyanların nazar-ı dikkatini “Dilenci” namındaki manzûm bir perdelik bir piyes mutlaka celb etmiş olmalıdır. Gençlerimiz arasında muvaffakiyetle ilk manzûm piyes yazmak şerefi M. Rauf Bey'e teveccüh etse gerektir.

Bu piyes gerek ihtiva ettiği fikir, gerek tarz-ı tebliğ itibariyle cidden metin, ve hoş. Fi-l-hakika mevzû'-ı müessir, insanı, heyecan-bahş.. Kafiyeler zinde ahenkdâr, sâmia-nüvâz.. Eserin bir kusuru varsa o da lüzumundan fazla hayâl-âmîz, romantik olması ve çabuk bitmesidir. Biraz daha az romantik olsaydı ve eser biraz daha muvaffakiyetle uzatılsaydı her halde Rauf Bey pek güzel, pek yeni ve ciddî bir eser sahibi olabilecekti. Yalnız Rauf Bey'den bir şey rica edeceğim. İsti'mâlinde hiçbir faide ve letâfet tasavvuru mümkün olmayan “Ciğer-i Sûhte” gibi eski terkibler kullanmasınlar!..

6 Teşrîn-i Sâni 1325

Raif Necdet

Yine Mazi Mesirelerinden

Bir Zerre İnâyet!

[Abdülhak Hâmit, Sa. 14, 1909/1325, s. 127-128]

1

Ey matla'ı bir maktel olan ceş-i zılâle,
 Kan ağlatan evhâm u hayâlât-ı leyâle;
 Ezhâr ve tuyûru edip elvân ile tezyîn,
 Elhân ile tenşît, pür ez-nağme vü nâle,
 Ziyet veren onlarla sahâri ve cibâle!

2

Bülbül ki kudûmünle eder kırları handân,
 Gülşenler olur sensiz o hânendeye zındân;
 Baykuş sana dildâde o müstefreşe-i leyl;
 Kartal sana urgundur o rakkase-i tufân,
 Derdinle bulutlar pâreler, hûn ile sekrân!

3

Şîrâna da sensin kılan ilka-yı hararet;
 Şevkinle eder bâdiyeler kesb-i hadâret
 Aksindir, eden çehre-i canâneyi gülgûn;
 Hüsündür, eden levha-ı mehtâba sirâyet,
 Deryâ ve semâlarda kebûdî-i nezâret

4

Nûrun denilir zıll-ı beka-hâh-ı fenâdır;
 Nûrun ki nebâtât u cemâdâta gıdâdır;
 Uryanlara pûşîde, mülevvelere hammam,
 Müflislere sermaye, marîzâna şifâdır...
 Nûrun fakat a'mâlar için nâr-ı cezâdır!

5

Ey şems, sen ey hâlık-ı envâ'-ı letâfet,
 Her nazrası bir peyk-i teâfi olan âfet!
 Sen olmasan a'mâ olur akvâm-ı cihân hep...

Bir mucize senden, ona bir zerre inâyet;
Görmez gözüne vâlidemin bahşet ifakat!

Brüksel 26 Teşrîn-i Sanî Sene 1909
Abdülhak Hâmit

Aşk-ı İnsaniyet

[M.Rauf,Sa.14,1909/1325,s.129]

Edib Necip Raif Necdet Bey'e

Hercâyî, nazlı bir kelebek lemsesiyle tâ
Hâk-i tezellüle eğilir, âb-ı rû döker,
Bir nev-nihâl idin ki seni bûse-i hevâ
Sarsar verirdi sîne-i sebzînine keder;

*

Bir savlet-i jiyân ile bir hayli kerem ve serd
İmhâya geldi, yaktı, şikest eyledi seni;
Öldün, dirildin, inledin en sonra pâ-yı derd
Ezdi, cefâ ile katılaştırdı sîneni

*

Artık ziyâ, sabâ, kelebek... arşa ser-çeken
Cisminde hiss-i vuslat uyandırmadan geçer....
Lâkin kemalin işte bu firkattir ey şecer!

*

Bî-tab hande ü bûse, hayâle vedâ' eden
Aşkın tahavvül eyledi bir his-i müşfike:
Açtın cenâh-ı feyzini cümle halâike...

M. Rauf

Kamer

[Mehmet Behçet,Sa.14,1909/1325,s.130]

Rükûd-ı şâm-ı elem-dârı nâgehan sararak;
 Açıldı ye's-i nigâhımda bir gümüş yaprak..
 Yayıldı ufka o sîmîn gubâr-ı nevmîdi,
 O bir dumanlı kadın, bir beyaz ilâheydi..

Leb-i leyâle donuk bûseler nisâr ederek,
 Süründü sanki muhîtâta handeden bir etek..
 Yüzün sarardı kamer, saçlarında pür-esrâr,
 Acıklı, nâ-mütenâhî yabancı gamlar var..

Nasıl da lerze-i ruhunda bir elem titrer;
 Sen ey ipekli çocuk, ey zavallı hasta kamer!..

Kadıköy: 28 Teşrin-i Sani 324

Mehmet Behçet

Bir Fecâ

(Küçük Hikâye)

[Cemil Süleyman,Sa.14,1909/1325,s.142-148]

12 Ağustos 325

Oh yâ Rabbî, işte yine gece olmuştu... Herkes, yataklarında rahat rahat uyuyor; odanın sükût-ı mabedîsi içinde yükselen horultular, onu mukassî bir hevâ-yı haşyetle ihâta ederek ruhunu sıkıyordu, yastığının altından mini mini altın saatini çıkararak baktı. Sabah olmağa daha beş saat vardı. Ona birden, beş asır kadar uzun gelen bu gecenin dehşetini gözünün önüne getirerek titredi. Bir zamandan beri onda öyle garib düşüncelerin vehm-i hirâsıyla dimağında bir fikr-i sabit şeklini alan bir his vardı ki ona, gece öleceği hakkında kanâat verirdi. Ve bundan o derece de korkardı ki akşam olub da lambalar yandığı zaman kendini mezarda zann ettiren bir vehm içinde tüyleri ürperir ve her saniye ölümün his-i takarrübüyle titrerdi. Bu, onda adeta

bir merak şeklini almıştı. Bunun için geceleri bir kişi, onu nöbetle bekler ve öksürükler bir az sükûnet bulub da uyuyuncaya kadar baş ucundan ayrılmazlardı. Bu gece biraz rahattı. Onu sessiz sessiz yatıyor gören dadısı, nihayet uyuduğuna hüküm ederek akşama kadar öteye beriye koştuktan yorulan vücudunu biraz dinlendirmek için başını kanepeye yaslamış ve bir dakika sonra horlamağa başlamıştı. Ne olurdu yâ Rabbî? O da böyle başını koyar koymaz uyuyabilseydi... Fakat işte bir buçuk saatten beri gayret ediyor ve bir türlü uyuyamıyordu. Nihayet, yatağın içinde bir tarafa yatmaktan kemikleri ağrıtarak doğruldu. Aynanın önünde kör bir idare kandili yanıyor; şişenin arasından donuklaşarak süzülen bir huzme-i ziyâ, odanın ötesinde berisinde zayıf iltimâ'larla ihtizâz ederek burasını, bir tecrübenin evhâm-ı hayâlâtıyla dolduruyordu. Altlarında birer şilte ile hemen orada uzanıverenler; pederi, validesi, beride dadısıyla kapının yanında otururken uyuklayan hizmetçi, ona birer cenaze hissini veriyor ve derinden geliyor zann edilen horultular, onu büsbütün tedhîş ediyordu. Dadısını uyandırmak için eğildi O derecede dalmıştı ki uyandırmak kabil olmayacağına kanâat ederek vazgeçti. Sonra annesine seslendi. O da sesini çıkarmıyordu. Demek şu dakikada ölüverse kimse duymayacak ve o, burada ölümle pençeleşirken onlar, derin uykularında hiçbir şeyden haberdâr olmayacaklardı. Kalbinde bir korku ile etrafına baktı ve kendisini bu, mezara benzeyen odada yalnız bulmaktan o derecede ürktü ki bağırılmamak için nefesini cebr ederek perdeyi açtı; camın sürgüsünü itti.

Şimdi çamlıktan gelen muattar bir hevâ ile ciğerleri doluyor; hafif hafif esen bir rüzgârın temas-nüvâz şikârı, sinirlerine bir hazz-ı lâtifin inşirâhlarını veriyordu. Tehlikeden kurtulanlara mahsus bir inbisatla geniş geniş nefes alıyor; çamların katranlı hevâsını teneffüs ettikçe vücudunda sıhhat-ı his ediyordu. Ah yâ Rabbî, bir kere iyi olsa idi... Doktorlar, ona: “Biraz tebdîl-i hevâ, hiçbir şeyiniz kalmaz...” demişlerdi. Üç aydan beri hep bu ümidle yaşıyor. Ve fakat tedricen ziyadeleşen bir za'fla gündün güne düştüğünü his ederek me'yûs oluyordu. Onu en ziyade harab eden öksürükleri idi. Sonra, nefes alırken o derecede güçlük çekiyordu ki bazen boğulacak gibi oluyordu. İyi olmak demek bu muydu?...

Artık tamamıyla anlıyordu ki bu hastalık, zann edildiği kadar ehemmiyetsiz değildi. Bunu bazen annesine de söylerdi. O, doktordan işittiklerini birer birer sayıp döker; kızını tesliyeye çalışırken kendisi müteessir olarak ana kız, karşı karşıya,

teessürlerinden saatlerce ağlardı. İşte şimdi, bunu düşünürken yine müteessir oluyor ve bu hastalıktan kurtulamamak ihtimali, onu derin bir ye's içinde nevmîd ediyordu. O dakikada kızının hayali gözünün önüne geldi. Sonra anasını babasını düşündü. Onlardan nasıl ayrılabilirdi?... Bu, ona o kadar elîm gelirdi ki birden feverân eden bir tuğyân-ı bükâ ile ağladı; ağladı...

Şimdi ufuklardan intişâr eden bir mevce-i ziyâ ile ortalık yavaş yavaş aydınlanıyor; Evin tepeye doğru uzanıp giden gölgesi, çamlığın zılâl-ı hâbîdesi içinde kayboluyordu. Genç kadın, gözlerinde kurumuş yaşlarla, henüz yükselmeyen kamerin elvâh-ı rü'yâsına dalmış düşünüyor ve kalbinde hayata karşı derin bir tahassürle etrafi seyrediyordu. Hayat... Ne tatlı şeydi; bunu şimdi şu güzel tabiatın karşısında daha derin bir iştiyâkla hissediyordu. Sonra, tekrar anasını, babasını görüyor; kızının hayâl-i ma'sûmu, ona, hayata sarılmak ihtiyaçlarını veriyordu. Sağ iken babasından yetim kalan bu çocuğun, annesinden de öksüz kaldığını tasavvur ettikçe yüreği parçalanıyor ve öyle zann ediyordu ki kendisi ölürse kızı, ötekinin, berikinin elinde hırpalanacak ve ihtimal, sokak ortasında sefil ve perişan kalacak... Sonra onun “ Anneciğim, beni bırakma” diyen hazîn sesini işitir gibi oluyordu. Ve bir tazarru'-ı kalbî ile ona dua ediyordu:

—Yâ Rabbî, sen çocuğuma merhamet et... Beni ondan ayırma...

Sonra, kocasını düşünüyordu. Bu adam, nasıl bir kalbe malikti ki bir kere çocuğunu bile aramıyordu. Ayrıralı bir buçuk seneden ziyâde oluyordu. Bir gün bir haber gönderip kızını görmek bile istememişti. Ah, bu erkekler!... ne hain, ne gaddar şeylerdi!... İhtimal kendisini, bir kere hatırına bile getirmemişti. Fakat o, halâ seviyor: şu hasta halinde bile onu düşünüyordu. Hatta kalbinde kendisine karşı ufak bir eser-i merhametin mevcudiyetine emin olsa her şeyi affedecek: bütün vefâsızlıklarını, hıyânetlerini unutacaktı. Onu, hayat-ı izdivacında ne kadar büyük fedakârlıklarla mes'ûd etmeğe çalıştığını düşünüyordu da şimdi kendisinden bir lütuf-ı merhameti bile esirgeyen bu kalbin, ne derecelerde duygusuz olması lazım geleceğini tasavvur ederek hayret ediyordu. Ne olurdu yâ Rabbî, o da böyle duygusuz olsa idi. İşte böyle olmadığı için değil miydi ki nihayet bu hallere giriftâr olmuştu. Fakat bu, biliniyor muydu? İhtimal, ölse bile... Burada zihni duruyor ve kalben:

—Belki o zaman... diyordu.

Evet, belki o zaman, bu mermer kalbte bir lerzîş-i rikkat uyanır ve günün birinde,

kendisinin uğrunda hayatını ifnâ eden bu zevcenin mezarına tesadüf ederse bir iki damla göz yaşı dökerdi. Bunu düşünürken kalbinde garib, bir tesliyetle onun, mezarının başında ağladığını tahayyül ediyordu. Acaba bunu kendisi hissedecek miydi?.. Daha ziyâde düşünmedi. Sînesi bir âh-ı tazallüm ile dolarak sadece:

—Ah hıyânet... dedi

Sonra onun, başka bir kadınla yaşadığını ve belki de mes'ûd olduğunu düşünerek kalbi burkuldu. Ve bu defa bedbahtlığının bütün acılarıyla, ümitsizlikleriyle o derecede me'yûs oldu ki o dakikada ölmek için bir ihtiyaç hissetti. Zaten ne zaman mes'ûd olmuştu?... düşünüyordu da şu yirmi üç senelik hayatın, şimdiye kadar elemden, ıztırabtan başka bir şey getirmediğini; bundan sonra da bir şey getirmeyeceğini bildiği ve bunu bir çok acı tecrübelerle artık anlamış olması icab edeceği halde halâ yaşamak için uğraşmakta ne ma'nâ olduğunu bir türlü anlayamıyordu. Genç kızlık hayatından sonra, ömrü hep mücadele içinde geçmişti. Kıskançlıklar, imtizacsızlıklar, hıyânetler, iftirâklar... daha sonra, ıztırablar, elemeler... bir insan, bunlara nasıl dayanabilirdi!... Fakat o, şimdiye kadar her şeye tahammül etmiş! Yine kocasını mes'ûd etmeğe çalışmıştı. Mademki bu, takdir edilmemiş ve nihayet dört yaşında bir kız ile terk edilerek üzerine hıyânet edilmişti... Hayatın, ona bahş ettiği şey bu muydu?... Sonra, insan kendisinde, yaşamak için nasıl heves duyabilirdi!...

Ölüm... Şimdi, bu, ona, gözünün önünde korkunç dişleriyle sırttan bir kadîd değil onu bütün bu acılardan, ıztırablardan halâs edecek bir çare gibi geliyordu o zaman, bütün bu azablar, hayatın her adımda bu ömr-i sefili takib eden şeâmetleri, felâketleri birden bitmiş olacak ve artık o, hiçbir şey duymayacaktı. Sükûn.. Ebediyen sükûn...

Ve o, buna muhtaçtı.

Bu esnada, ciğerlerini parçalayan bir öksürükle vücudu o kadar sarsıldı ki kemikleri kırılıyor zann etti. Başı ateşler içinde yanıyor; kalbi şiddetle çarparak tıkanacak gibi oluyordu. Başını pencereden dışarıya çıkararak geniş geniş nefes almağa başladı. Ve bu, hareketlerden o kadar yoruldu ki elleri, bacakları titriyor; sıkıntısından terliyordu. Yaşamak, bu muydu?... Şimdi zihninde hep o çareyi

düşünüyor artık tahammül edilemeyen bu ıztıraablardan kurtulmak, ona bütün emellerinin fevkinde bir saâdet gibi geliyordu. Bu fikir, yavaş yavaş zihninde büyümeğe; kesb-i ehemmiyet etmeğe başladı. Ve bir dakika içinde öyle ictinabı gayr-i kabil bir tasavvur şeklini aldı ki dimağında bütün diğer düşünceler bir anda silindi. Oh evet, artık yaşamayacaktı. Bu gece, her şeye nihayet verecek; ve omuzlarına çöken bu hayat-ı girânı silkip atacaktı. Daha ziyâde tamika lüzum görmedi. Birden zihnine gelen bir fikirle kalktı; dermansızlıktan titreyen bacaklarının üzerinde bir sarhoş gibi sallanarak aynanın önüne kadar geldi. Kalbi şiddetle çarpıyor ve bu kararın dehşet-i tahayyülüyle mütevahhiş oluyordu. Fakat o, düşünmemek için cebr-i nefis ediyor; düşünürse bu kararından nükûl etmek ihtimaliyle isti'câl ediyordu. Bir dakikalık bir cür'et... sonra, her şey bitmiş olacaktı. O ufak şişeyi bulmak için diğerlerini karıştırırken sabırsızlanıyor ve gittikçe ziyâdeleşen bir helecanla boğuluyordu. Aradığını buldu. Bu, damla ile alınan zehirli bir ilaçtı. Şişenin kapağını açarken elleri titriyor ve o esnada gelen bir tereddütle azmları tedricen kırılıyordu. Bir dakika daha... Bu kararından vazgeçebilirdi. Birden gözüne aynadaki hayâli ilişti. Sararmış sîmâsı yerlerinden fırlamış gözleriyle kendisini o kadar korkunç buldu ki kalbinde şiddetli bir helecan ile damarlarından ateşin bir seyyâlenin geçtiğini hissetti. Ve gittikçe ziyâdeleşen bu helecana daha ziyâde mukavemet edemeyerek oraya düştü; bayıldı...

Annesi; birden sıçrayarak:

—Ne oldun kızım?... dedi.

Ve bir sayha-i endîşe ile üzerine kapanarak ağlamaya başladı. Diğerleri de uyandılar; hastanın etrafında bir halka teşkil ettiler...

O, baygın yatıyor; pederi:

—Aman bir doktor çağırınlar... diyordu.

Bütün ev halkı azim bir telâş içinde öteye beriye koşuyorlar; birisi su yetiştiriyor bir diğeri kolonya ile hastanın kollarını oğuyordu. Bir aralık, hasta gözlerini açtı. Etrafında endişe-nâk çehrelerle “ne oldun?...” diyenlere bir şey anlamayan nazarlarla bakarak sükût ediyordu. Sonra, vücudunu sarsan öksürükle boğularak:

—Ölüyorum, beni kurtarın... diyebildi...

Şimdi herkes, ağlaşıyor, yatağın içinde, gözlerinde bir korku ile etrafına bakıman küçük Züleyha ne olduğunu idrâk edemediği bu felâketin dehşetiyle titriyordu.

—Doktor geldi... dediler

Bu, kalblere bir barân-ı tesliyet serpen öyle bir tesirle kulaklarda ihtizâz etti ki birden, nazarlar kapıya teveccüh ederek kızlarını, ölümden kurtaracak olan bu adamın sîmâsında bir emâre-i ümid aradı. O, gözlerinde, henüz tatmin edilemeyen bir uyku ile geldi; hastayı muayene etti. Kalb o derecede yorgundu ki nabzını his etmek kabil olmuyordu. Her türlü tedâbir tesirsiz kaldı; ve bir dakika sonra, nabız büsbütün durarak teneffüs münkatı' oldu, o zaman, doktor, nazarlarında bir ma'nâ-yı nevmîdi ile pedere tevcîh-i hitâb ederek:

—Allah size ömürler versin... dedi.

Valide; düştü, bayıldı. Peder, ağlamağa başladı. Ve bunu bağırmalar takib etti.

Şimdi evin içinde derinden gelen yorgun şehkalarla sessiz sessiz gezinen bir iki kişinin ayak seslerinden başka bir sadâ işitilmiyor; tabiat, sükût ediyordu...

-Heybeli-/ Cemil Süleyman

Beni Terk Eden Kadına

[Cemil Süleyman, Sa.14, 1909/1325, s.146]

Bilsen, şu dakikada neler hissediyorum!... Oh, evet.. bilsen ki senden tamamıyla ayrılmış ve bir daha birleşmemek üzere bütün revâbıtı yine senin arzunla tâ esasından kırmış olmakla neler düşünüyor ve neler hissediyorum !..

İtiraf ederim ki hayatımın en mühim vakayı' arasında bütün şeâmetleriyle kalbimde bir hatıra-i elîm bırakarak geçen münasebetimizin, şimdi ikimizin arasında derin bir uçurumun ebedî boşluklarını açan şu netice-i mukadderesi; beni en derin ye'slere, en tahammül olunmaz ümitsizliklere düşüren ve her türlü çılgınlıklara sevk edebilen bir tesirle aşkıma, hayatıma karşı en müdhîş bir darbe oldu öyle bir darbe ki

beni bir an içinde mahvedebilirdi. Çünkü seni seviyor ve bütün vefâsızlıklarına, hıyânetlerine rağmen sana perestiş ediyordum. Fakat sen, kalbimi ayaklarının altına aldın: aşkımı istihkar ettin; ricalarımı, temennilerimi reddettin ve nihayet son bir darbe ile her şeyi kırdın; mahvettin...

Hayır, hiçbir şey yapamadın. Bilâkis beni kurtardın... Çünkü zaman, bütün cerihâları tedavi etti; kapattı. Şimdi seni sevmiyorum ve artık o aşk-ı mülevvesin arkasından koşmuyorum. Bunun için sana büyük bir teşekkür borçluyum...

Haydarpaşa 17 Teşrin-i Evvel 325

Cemil Süleyman

MISIR

[Ubeydullah Esat,Sa.14,1909/1325,s.156-169]

İngiltere-Fransa itilaf-ı samimanesiyle bir müddet için taraf olan mesele-i siyasiyeden kati nazar, Mısır; gerek iklim ve gerek vaz'-ı coğrafi nokta-i nazarından, müverrihlere sanatkârlara, ulum-ı hukukiye, iktisadiye ve ziraiye mütehasıslarına gayet zengin ve bi-payan bir zemin-i tettebbu tehiye eden, onların tetkikatına, tefahhusatına pek çok seneler tahammül edebilecek bir servet-i metrukeye malik olan, hemen baştan, başa düz ve yeşil bir saha-i kadime-i medeniyettir.

Filhakika deltanın bir ucundan ta Asvan'a kadar yekdiğerinden farklı, gayr-i mütecanis bir çok ırklarıyla bir çok medeniyetlerin hemen hemen hüviyetlerinden hiçbir şeyi feda etmeğe lüzum görmeksizin hal-i içtimai ve münasebâta buldukları görülür.Birçok lisanların yekdiğerine karışmasından mütehasıl garib garib şiveler, ifadeler, nazar-ı hayret ve dikkati celb eder.

Hakikat! Daima muzlim, na kabil nüfuz bir perde-i meçhuliyet altında asırların esrar-engiz vakayini muhafaza eden Mısır'ı tedkike koyulacak bir insan daha bu, Ebu-ül-Hevl'in vatanına ayak basar basmaz hiçi-i malumatını pek vazih ve aşikar bir suretde görür binlerce senelik bir mazi-i müşaşayı, bütün vakayiyile, ananâtiyle saha-i vukuf-ı beşere ihda edebilmek için geride bırakmağa mecbur olduğu otuz iki sülalenin daha başlangıcında kanatları kırılır. Bu cesim sahifeleri çevirmeyeceğini anlayarak kolları düşer, mebhut ve meyus, o hiçbir şeyi

söylememekte ısrar eden toprağa bir ifade-i istirham gönderen dalgın gözlerini diker kalır! Teb ve Memfis sahralarını görebilmek için o zümrüdîn ve bazen zerrin bir setreyi kaldırmak, yırtmak ister; ne mümkün! Ancak bu gün büyük ve mütemadi bir say' ve ihtimamın neticesi olarak mısır-ı kadim hakkında pek az malumata malikiz; bu malumatı elde etmek için bir çok dağcıklar ova haline getirilmiş; bir çok yerler didik didik didiklenerek meydana çıkarılabilmiş olan asâr-ı atika ile pek az şeyler hakkında peyda-yı vukuf edebilmişizdir.

Mamafih bir çok zamanlar merkez-i alem, ve telâkki-gâh-ı akvam-ı milel olan bu arz-ı mihman-nüvazı söyletmek için asâr-ı atika mütehassısı olan bir çok büyük zekalar, kazmaların, küreklerin, küfelerin himayesine arz-ı ihtiyaç ederek her tarafı dalıp deşiyor o sehhar-ı mazi-i pür-nurı işte tayin ettim diyebilmek için gece gündüz uğraşiyor... Kim bilir, o mazi-i esrar-amiz bu nihayetsiz ezanların altında bu gün belki muazzeb oluyor. Fakat çare yok, beşer paydar kaldıkça ve yorulmak bilmeyen o Mısır perestler taannüdünde devam ettikçe o da rahat edemeyecek. O kazma ve kürek darbeleri üzerinden hiçbir zaman eksik olmayacaktır.

Öyle ya! Yazık değil mi ki o mısır-ı kadim medeniyeti bu gün bizim daire-i ihatamızdan haricde kalsın; bir kısım beşerin ihraz ettiği o mertebe, hak-ı sarih virasetimiz olduğu halde malumumuz olmasın?

Bununla beraber nil-i alyâda medid tenezzühler, seyahatlar icra etmelidir ki insan bu bizim için pek heybetnak olan cerabe yığınlarından bil-mecburiye fekk-i fikir ederek Mısır-ı kadimin put-perest ve saire devrelerini unutarak halifeler, arablar, Eyyübiler ve memlûkilere vâsıl olsun; ve nihayet o dünyayı daima karşılaştırmakla pek zevk-yab olan Bonapart'ın seferiyle Mısır-ı muasırın en büyük bir çehre-i tarihiyyesi, asırların pek nadir yetiştirdiği bir dahi olan Mehmet Ali Paşa'da karar-gir olabilsin...

Bu kıtayı ziyaret eden bir adem-i mütefennin veya sanatkar olsun ressam olsun, banker veya şair olsun Nil vadisinde kendisini müstefid ve alakadar edecek öyle anasıra tesadüf eder ki kudret-i fitratın bu memlekete bahşettiği bu imtiyaz her yerde bulunamaz; işte onun içindir ki bu gün mısır zeka-yı beşerin bir saha-i tecrübe ve tarassudı halindedir, orada bir gün oluyor ki tedkik edenlerin nazarından ufuk peyda-yı vüsat ediyor. Hafaya-yı mazi açılıyor. Muntafi medeniyetlerin suret-i teşekkül ve tekâmülleri anlaşılır gibi oluyor.

Anlaşılan, mısır bazı hükümetlerin- kaide-i virasete istinaden olsa gerek-pek ziyade nazar-ı dikkatlerini celb etmiş olmalı ki her şeyde alakadar görünüyorlar, o kadar ki bazıları küçük bir silahla kapıdan içeri bile girmişlerdir!

Mısır deyince –Nil- hatıra gelmemek mümkün müdür? Bu bi-nihâye kum çöllerini bi-bedel bir tarla haline getiren, vasi’ ve payansız sahralarda göz kamaştırıcı medeniyetlerin, terakkilerin sebab-i inkişafı olan, hatta bir mezar olmağa değeri olmayan bu toprakları bir cennet haline getiren bu mübarek ve mukaddes Nil Mısır’ın serveti bir kelime ile: hayattır. Mısır dün neye malik olmuş ve bu gün neye malik ise bütün onları, sahraların ortasında hafif ivicâclarla sessiz sessiz akan, her tarafa bir renk-i hayat veren bu nehre medyundur; Mısır demek Nil demektir; bu onun yegâne vesile-i mevcudiyetidir.

Bugün Mısır o hale gelmiştir ki hemen her iki üç dönümlük bir tarlası bile bu nehrin balçıklı sularıyla muhatdır. Küçük bir sa’y ile mebzul ve feyyaz bir su araziye pek az bir zaman zarfında tamamen iskan ediyor. Senede, iki, üç, dört defa mahsul idrak ediyor; tarlalarının başında bellerini bükerek fecirden guruba kadar çalışan o fa’al-i felahlar, pamuk, mısır, pirinç, mercimek ve saire ekip biçmek nihayetsiz nahl-sitanları idare etmek için bir günü boş geçiremezler, çünkü vakitleri yoktur; bir mahsul idrak eder etmez diğer bir mahsulü hemen zer’ etmek yegane meşguleleridir. Hayatları bir faaliyet-i daime suretinde geçer, onların yevm-i tatil ve istirahatları mezara girdikleri günden başlar ve artık mütemadiyen devam eder!

Arazi tahminin fevkinde bir kıymet iktisab etmiştir ve ediyor; öyle mezzarlar var ki şehirlerden şimendüfer hatlarından üç beş saat mesafede benim belki bir lira değer tahmin edemeyeceğim dönümlerin kıymeti, yüz, yüz elli liraya zor elde edilebilir; Fakat pek çabuk müşteri bulunur..

Kadimden beri Nil’in takdis ve on beş yirmi seneden beri o dehşat sedleri muntazam cedvel ve kanalları için milyonlarca liralık bi-perva sarf edile gelmekte olmasa asla taacüb etmemeliyiz. Bu itina ve ihtimamın bu mesud istikbalin şimdilik hiç olmazsa Irak v el-cezirede yer bulmasını bütün ruhumla temenni etmeden buradan geçemeyeceğim!

Dünyada en büyük müsavatsızlık asırlardan beri olduğu gibi şimdi de yine Mısır’da görülür, Kahire’nin o muhteşem ve muntazam caddelerinde, yine muhteşem ve müdebdeb arabalarına otomobillerine yaslanıp, etrafına lâkayd ve müstahkır

nazarlar fırlatarak, hayatı şeffaf, mavi ve penbe gazeler arkasından görerek bir aşağı, bir yukarı uçan; Özbekiyye bahçesinin o bi-payan bir hudaret içinde uzanıp giden şairane, kumlu, sayedar yollarında, latif bir vücuddan intişar eden bir heva-yı har-ı nisviyetin muhit-i garam ve müskirinde veyahud yine öyle bi- bedel bir hüsnün ümid-i muvaffakiyetiyle lerze-dar bir kalbin bahş ettiği heyecan-ı saadetle ağır hatvelerinin altında çıtırdayan kum seslerini dinleyerek dolaşan bir beğ, bir paşa, bir bilmem ne görürseniz ki eminim, bu adam bütün müddet-i hayatında bir saniye bile zevk-i say ve amel nedir, tatmamış; hayat-ı hakikiye nedir anlamamış; dünya nedir, düşünmemiş müdhiş bir lakaydtan başka bir şey değildir! O kadar müsterihtir...

Sonra bir tarafta şimendüferle geçerken râkid sularla mali bir tarlanın kenarında elinde demirden ma'mûl bir alet-i hırâsetle nîm üryan, sefil bir mahluk, kızgın ve kavurucu bir güneşin altında sabahtan akşama kadar, bütün hayatımın açıklıklarını, elemelerini, felaketlerini hiss eden bir kalbin derin ye'islerini duyarak, çalışan, çabalayan, o bed-baht ve muzlim onda belki aç ve hasta ailesini, gözleri bir maraz-ı ayniyye tutularak gündün güne gürleşen çocuklarını, yekdiğerini bila-fasıla takib eden uzun ve seri' senelerin bar-ı tekalifini, en elîm ve ye's-aver bir izmihlâl, bir perişani-i fikir ve ruhla düşünmekte olduğuna hiç şüphe edilemeyen bir fellah, bir çiftçi, bir bed-baht görürseniz ki, yine eminim, bütün müddet-i hayatında bir saniyeyi bile say' ve amelden ari geçirmemiş, bütün hayatın en acı, en ciğer-sûz felaketlerini yine bütün dehşet ve sefaletiyle görmüş, dünyada sırf başkalarının keyif ve hevasatını temin etmek için yaratılmış bir mahluk olduğunu bütün fecaatıyla anlamış bir felaketzededir; o kadar muztarib ve meyusdur...

Bu biçarenin belki bütün beş senelik muhassala-i mesaisi, beriki mesudun, parlak ve şaşaaadar bir gazine, bir tiyatrodan, zarif ve pür-hayat bir melike-i hüsn ü an ile geçirilen yarım saatlik bir musâhabe ve mülatafa esnasında içilmiş bir iki kadeh biranın, şampanyanın küçücük, muhtasar bir hesabını temizlemeğe ancak kifayet eder; çünkü bir tarafta sefalet ne kadar amik ve müdhiş bir derecede ise beride de sefahat ve israfda aynı derecede dehşetli bir haldedir.

Çiftliklerinden – Eb'adiyelerinden- ayda elli bin, yüz bin lira bir irad olan bu adamlar için böyle bir yerde bir iki saat zarfında kırk elli lira sarf etmek işten bile add olunmuyor. Ve bütün bu güzel ve zengin memleketin serveti yavaş yavaş fakat müdhiş bir yekünle Avrupa'ya akıyor, gidiyor...

Para , bu memleketin pek az istisna ile hemen bütün zengin tabakası arasında pek ehemmiyetsiz bir mevcudiyete malik olub yalnız zevk ve emellerinin temin ve istihsaline hizmet eder bir madenden başka bir şey değildir; onun için (.....) kulubenin, dünyanın en muhteşem salonlarını geride bırakan o geniş ve muntazam, her türlü tecemmülatla memlu ve müzeyyen salonlarında yeşil örtülü küçük masaların üstünde her gece milyonlarca franklar bir elden –alelekser yabancı-bir ele su gibi akar, durur; burada yüzlerle, küçük mikyasda binlerin ehemmiyeti hiçtir! Hatta böyle bir teklife cesaret edebilecek bir küstah mümkün mü ki bu klube fūrce-yâb duhûl olabilsin?!

Mamafih bu adamları da biraz mazur görmeliyiz.. birkaç sene evvel Mısır'ı alt üst eden buhran-ı iktisadi esnasında-ki bu güne kadar tesirat-ı meşumesi bakidir-burada pamuk üzerine muamelede bulunan mütemevvilâtdan beri iki gün zarfında tamam dörtyüz bin mısır lirası zayı' eder; borcunu tediye etmek için – arazi ve emlakını terhine lüzum görmeyerek atik bir tarzda inşa edilip hoşlanmadığı ikametgahını bu vesile ile elden çıkarmak ister, talibler üşüşürler; bu dehhaş-ı açıktâ şu suretle pek kolay kapanır gider... şimdi bu zengin zat yalnız bir evini satmakla acaba neyi eksilmiştir? Eminim ki hemen hiç gibi bir şey!...

Fakat aynı kiratta adamlar görürsünüz ki bu gibi felaketin teakubu ile bu gün fûlus-ı ahmere muhtac bir halde kalmıştır... Hülya-amiz bir hayattan sonra şimdi acı ve dehhaş bir hakikat karşısında mebhut ve meyus pineklemek mecburiyetine düşmüşlerdir!..

Bu zengin memleket ağniyasının işte bu lakaydi ve israfâtı neticesi olarak her şeyi haricden celb etmek mecburiyetinden kurtulamamıştır! Hâlbuki ah bu adamlar o müdhiş servetlerinin hüsn-i istimalini bilselerdi, bütün memleket dünyanın en mamur şehirleri derecesine gelerek her tarafda birden parlayacak bir refah-ı umumî ile fukara-yı halkın ıztırabâtını pek az bir zamanda tehvin ve tedavi edebilirlerdi.

Zenginlerin bir ikinci kısmı dahi vardır ki bunlarda mâkusen başka sistem bir hayat geçirmekle zevk-yab olurlar. Bunlardan birini geçende İskenderiye'de bana gösterdiler; Münşiye'de – ki o zarif muhteşem İskenderiye'nin merkezinde gayet vasi ve matruh bir meydan olub dört tarafı sıra sıra bankalar, borsa, devair-i hükümet ve ibniyye-i cesime ile muhat ve ortasında ağaçlıklar arasında Mehmet Ali'nin

muhteşem heykeliyle müzeyyendir – bir tütüncü dükkânında oturup, elektrikli tramvayların, otomobillerin, arabaların caddelerden akar bir süratle amed ü şüdüni, o mavi, kırmızı, turuncu, beyaz, siyah entarilerle bazen çırpıplak ayaklarla öteye beriye koşuşup duran halkın arasında, mutantan arabalarda uçan, yaya, kaldırımlarında pür vakar dolaşan beğleri, büyük bir faaliyetle gidip gelen erbab-ı ticareti şöyle uzaktan seyr ediyor. Bu garib manzaradan bir haz-ı latif duyuyordum. O esnada bir fellah mavi bir entari giymiş kırmızı bir kuşak bağlamış üzerinde yine koyu mavi bir meşlah başında beyaz bir takeye, ayaklarında kırmızı papuçla oturduğum dükkâna, girdi, İstanbul parasıyla elli paraya yirmi sigara alıp büyük bir itina ve dikkatle entarisinin cebine yerleştirip çıktı, gitti. Dükkan sahibi – Nekregü bir yunanlı-dudaklarının etrafında beliren bir hat-ı ibtisam ile yanıma yaklaşarak – ya beğ! Dedi. Bu adamı gördünüz mü, müdhiş bir zengin İskenderiye'nin müdhiş bir milyoneridir..

- Nasıl? dedim...

Yanıma oturdu, uzun uzun anlattı, bu adamın senede takriben altmış yetmiş bin lira bir iradı olduğu halde, bir gün olsun arabaya bindiğini, temiz bir lokantada yemek yediğini, adam akıllı bir elbise giydiğini, tekâlif-i resmiyyeden maada gerek ianeten ve gerek tasaddukken hiçbir kimseye bir para verdiğini, İskenderiye'de gören bilen yoktur diyordu.

En garibi bu adamın iki oğlu varmış ki muhteşem arabalarda gezerler, sağa sola bi-perva altun saçarlar, pederlerini sokakta gördükleri zaman – hiç olmazsa küçük bir tebessümde bulunmamak için başlarını çevirirlermiş.. daha neler, neler...

Artık tahammül edemedim, yetişir azizim dedim; asabiyetim bu kadar uzun bir hikayeyi sükunetle dinlemeğe müsaid değildi; hemen fırladım; çıktım!..

Buralarda bütün hayat işte bu suretle geçiyor, bir taraf sefalet içinde bunalırken beride bir kısım-ı mümtaz servet ve ihtişam arasında boğuluyor – Kısım-ı mutavassıt zikre değmez bir mevcudiyete maliktir. Bu memleketi tarif etmek için hulasaten denilebilir ki müdhiş bir sefaletle karşı müdhiş bir sefahat...

Çepçevre muhteşem otellerle gayet muntazam mesakenle, pek zarif bir tiyatro ile ihata olunmuş, ortada, büyük bir mehabet ve ihtişam saçan İbrahim Paşa'nın o dehhaş heykeli etrafına temayüz, fakat bizim için henüz yabancı ve korkunç manzaralı otomobiller sıra, sıra dizilmiş, sap-sarı bir kum ile , düz parke taşlarıyla mefruş geniş ve pür ihtişam caddeler üzerinde binlerce halkın, arabaların,

otomobillerin, beygirlerin, merkeblerin koşuşmalarından mütehasıl bir uğultu ile gürleyen gayet geniş ve temeyyüz bir meydanlık. Burası Kahire'nin en kibar, en şık, en zarif bir meydanıdır; opera meydanı...

Bütün kainatı burada görebilirsiniz, İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan, Rus Amerikalı, Japonyalı, İsveçli, Avusturyalı, Çinli, Hindli, Arab, Kürd, Arnavud, Laz, Çerkez, Berberi, Faslı, Rum, Ermeni, Musevi, Kıbtî, Bedevi, Somalili, el-hâsıl dünyanın her köşesinden gelmiş türlü, türlü halk; muhtelif ırklar, kavmiyetler, milliyetler burada hal-i içtimaide bulunurlar; burada muhtelif ve gayr-i mütecanis simalar daima görülür; etraftaki ibniyyenin sert ve keskin boyaları halkın iktisa ettikleri siyah, mavi, yeşil, penbe, turuncu, eflatun, al, kırmızı, mor, el-hasıl türlü türlü kostümlerin rengiyle imtizac ederek bu cidden bi-bedel meydanlığı, mafevkalhayâl bir garâbet içinde görür, mahzuz olursunuz... Kenarda sıra sıra dizilmiş gazinoların, barların mücella, mer mer masaları etrafında büyük bir izdiham hüküm fermadır... Her türlü ezvak, hür türlü alım satım, büyük bir vüsatle ceryan eder...Hemen birbirine karışır gider; o kadar ki belli bile olmaz....

Geceleri burası her tarafta telâtum iden reng-a-renk ziyaların emvac-ı pürnuruyla o kadar bedi' ve nefis bir manzara alır ki insan kendisini rüyada zan edeceği gelir; sert bir dirsek darbesi veyahud alelekser nefis ve hâr bir kolun temas-ı latifi sizi ikaz edinceye kadar his edeceğiniz lahûti bir mahzuziyet bütün yorgunluklarınızı size unutturur... Kahire'de en ziyade nazar-ı mahzuziyetimi celb eden; dimağımında latif bir iz bırakan bu zarif meydandaki ulviyet ve ihtişam-ı samiti bütün müddet-i hayatımda unutamayacağım...

İskenderiye'nin Kahire'nin uzun ve geniş muhteşem caddelerinde, ötede beride geleni geçeni tarassud etmek, intizamı muhafaza eylemek, otomobillere, tramvaylara, arabalara yol vermek ile muvazzaf polisler büyük bir ibtizal ile her tarafta manzur olur. Bunlar gayet terbiyeli, nazik vazifeşinas adamlar olup cümlesi yeknesak, tertemiz elbiseler giyerler, suret-i daimede beyaz eldivenler ellerinden düşmez. Mısır'da bir hükümet olduğunu hissettiren yalnız polislerdir; denilebilir ki burada hükümet, yalnız polisten ibarettir...

Bundan takriben iki sene mukaddem hizb-ül-vatani cemiyeti – ki hal-i hazır idarenin son derecede zıdd ve muhalifidir – bir miting akd ederek nümayişler yapar fakat ya hadd-ı makulü geçmiş veya idare-i hâzırının menafiyiyle gayr-i kabil telif-i

nazariyat serd ede geldikleri cihetle hükümet-i işgaliyenin nazar-ı şübhe ve adavetini celb etmiş bulunmalarından olsa gerek, hükümetçe dağıtılmalarına karar verilir, söz-i nasihat müsmir olmaz; polis idaresi itfaiyye heyetini bütün tulumbalarıyla, makinalarıyla, hortumlarıyla bu yaramaz ve şımarık! nümayişçilerin üzerine sevk eder; her taraftan, her köşeden, her sokak başından, fışkıran, püsküren sulardan müteşekkil bir bombardıman beş dakika içersinde elli bin kişiyi çil yavrusu gibi dağıtır, gider... sükunet de bu suretle temin edilir!... Hoş bir usul bir tarafa kayd edilse fena olmaz.

Mısır ta Mehmet Ali Paşa devrinden beri mümtaz ve hemen müstakil bir surette idare oluna gelmekte ise de İngiliz işgal-i askerisi üzerine hükümet-i mahalliye duçar-ı zaaf olmuş bütün muamelat-ı idare müstakilen İngilizlerin eline geçmiştir. Orada nâzırlar İngiliz müşavirleri için birer maskeden başka bir şey değildir. Mamafih kabil-i inkar-ı hakayıktan değildir ki sırf İngilizlerin hüsn-i idare ve tedabiriyle mısır kıtası işgal-zen evvelki hal ve vaziyetini hemen kamilen değiştirmiş ziraat ve ticaret müdhiş bir süratle terakki ederek servet-i umumiyye tezayüd, şubat-ı idarenin kaffesi derin bir intizam ve mükemmeliyetle tetevvüc etmiştir; ve bunu Mısırlılar daima İngilizlere medyundur. Filhakika ticaret nokta-i nazarından da İngilizlerin istifadesi pek azim ise de Mısırlıları hayat-ı ticariyye ve sınaıyyeden men' eden kimse görülmediğinden bu servet-i umumiyyeden istifade edememeleri sırf yine kendi kusur ve tekâsüllerinin netice-i tabiiyesidir.

Çünkü bizim servetimizi, ticaretimizi ne için elimizden alıyorsunuz demekle bir şey kazanılamaz; halkın göstereceği mütemadi bir gayret ve faaliyyet, gayet müdebbir-âne bir tasarruf ile en hakir memleketler bile az bir zaman zarfında en yüksek derecât-ı medeniye ve iktisadiyyeye vasıl olur.. Bu bir hakikattir ki inkâra mecal yoktur. Bu suretle çalışırlarsa bir gün olur, bütün emelleri birden inkişaf eder; her şeyi hal-i tabiiyesine ricat eder!

Mısır'ın bütçesi gayet müsaid bir sürette ceryan ediyor. Alekser varidat-ı mesarifâtını tamamen kapatmakla beraber senevî birkaç yüz bin lira fazla varidat hasıl olmaktadır. Geniş hatlı şimendüferler kâmilin hükümetin malıdır. Şimendüferlerden senevî iki milyon lirayı mütecaviz hâsılat-ı safiyye hazine-i hükümete girer; büyük hatlara müteferri' dar hatlı şimendüferler bir İngiliz

kumpanyasının malı olup mısırın ahval-i ziraiye ve iktisadiyyesine fevkalade nafi' bir surette icra-yı tesir ediyor.

Mısır'ın bu gün güzel bir terbiyeye-i askeriyyeye malik on dört bin askeri vardır. Askeri bütçesinin az tahsisata lüzum göstermesi memleketin ahvâl-i iktisadiyyesinden pek mesud terakkilere meydan bırakıyor.

Zabitâna, devre-i tahsilde lüzumi derecede bir itina ve ihtimam-ı mahsusla fûnun-ı askeriye tedris olunmuyor, zann ederim! Çünkü böyle parlak bir heyet istikbalde kim bilir ki....!?

Maarif günden güne intişar ediyor, birçok gazeteler, risale, kitaplar oldukça şayan-ı dikkat bir adet-i tab'a maliktirler.

Mısır'ın hayat-ı siyasiyesi üzerinde (Hizb-ul-vatan cemiyeti) – ki vatanperver muhterem merhum Mustafa Kamil Paşa tarafından tesis olunmuştur – oldukça mühim bir rol ifa eder, seksen beş bin kadar azaya malik olan bu cemiyet hükümeti ecnebi boyunduruğundan kurtarmak, mısır mısırlılarla idare etmek taraftarıdır. Elyevm cemiyetin riyaseti Mehmet Ferid Beğ namında ciddi ve hakiki bir vatanperver tarafından idare olunuyor. Bu cemiyetin vasıta-i neşr-i efkârı olan birçok gazeteler varsa da en mühimi – Elliva gazetesidir; her tarafa münteşir olan bu gazete gayet müessir ve heyecan-amiz neşriyatıyla büyük, büyük dağdağalara meydan verir. Her şeyi bi-perva ortaya atar,kırar geçirir, hususi bir sima-yı siyasiye maliktir.

Gazetenin riyaset-i tahririyesinde şeyh Abdulaziz-ül-Caviş gibi cevval bir zekâ parlar; Danişvay hadisesinin müsebbibi olan bu fazıl ve muhterem zat gece gündüz vatanının saadet hali için hiçbir şeyden çekinmeyerek çalışır; durur. Kim bilir; hâl-i hâzır, istikbal için neler hazırlıyor?

Her halde bu güzel memleketin, bu fakir ahalinin cidden mesud olmasını pek samimi hislerle temenni eylerim

Ubeydullah Esad

ISSIZ EV

[Mehmet Emin,Sa.14,1909/1325,s.170]

Şu ev niçin aceb böyle ıssız, sönük karanlık!...
Bak içinde ne bir mum var, ne bir çocuk sesi var;
Kapısında bir avuç toprak, bacasında virânlık;
Nerde ise temeline tüneyecek baykuşlar,

Eğer bura bir ölüye mezar dahi olsaydı;
Yine onun eşiğinde ayak izi olurdu.
Zira ana kucağında bıraktığı evlâdı,
Bu gün baba mezarını arayarak bulurdu.

Ah ne olur şimdi şurdan biri çıksa ses verse...
Bana büyük, görülmemiş bir kerâmet gösterse,
Ben bu şeye şu dik başlı felsefemle inansam.

Evet ruhum hayat sesi, insan sesini dinlese..
Hatta o ses feryâd olsa acı acı inlese,
Ben bu hale şu yaralı yüreğimle katlansam...!

Mehmet Emin

MUSÂHABE-İ EDEBİYYE

[Raif Necdet,Sa.15,1909/1325,s.184-193]

Bir iki aydan beri âlem-i edebiyâtımızda velvelelerle devam eyleyen “san’at-ahlâk” mübâhasesi maa-t-teessüf âdâb-ı münâzaraya muvâfık bir tarzda cereyan edemediğinden hiçbir netice-i müfide hâsıl edememiş, esas bahis-maziye sadık kalan bir an’ane ile tahkîrât ve müşâtemât arasında kaybolmuştu... Hâlbuki mesele menfaat-i vatan ile, milletin mukadderât-ı âfîyyesiyle şedîden alâkadar

bulduğundan “hakikat”in inkişâfına çalışmak bir vecibe-i milliyye ve ictimâiyedir.. Ancak, mağrûr ve necîb bir edâ-yı târîhî ile tulû’ ve inkişâf edecek olan bu şafak-ı hakîkat ile karanlıklara nûr serpilecek, edebiyatımıza, şübbânımıza hizmet olunabilecektir. Hakikate yaklaşabilmek için, edilen tahkirlere mukabele eylemek küçüklüğünden tahlîs-i nefis etmeye çalışacağım...

Evvela ben diyorum ki: Edebiyat sırf zevkten, eğlenceden, aşktan, havâiyattan ibaret değildir.. Edebiyatın âfâkı zann olduğundan pek çok geniştir. Edebî eserlerle yalnız san’ata değil, aynı zamanda terakkiyât-ı fikriyye ve ictimâiyeye, tekemmülât-ı milliyyeye de hizmet edilir.. Öyle itikat ediyorum ki şi’rlerde, hususıyla hikâye ve piyeslerde daha mühim ve müfîd, daha ulvî ve insanî mevzû’lar bulunur... Geçirmekte olduğumuz devre-i inkılâbın nezâket ve ehemmiyetini –siyasiyâta olduğu gibi– edebiyatta da asla unutmamalıyız.. Ancak bu suretledir ki edebiyatımız zinde ve pürhayât olacak, bize metîn ve nevvâr bir istikbâl hazırlayacak... Edebiyatların inkılâbât-ı fikriyye ve ictimâiyeyi tevlîd hususunda ne muazzam bir rol ifâ ettiğini teslim eylemek için sahne-i târîhe bir kere atf-ı nazar kâfidir... Derin düşünen dimağlar, bizim –metîn ve tedricî olmak şartıyla– fikrî ve içtimaî daha birçok inkılâb devreleri geçirmeğe muhtaç olduğumuzu tasdikte tereddüt etmezler... O hâlde kemâl-i samîmiyetle itiraf edilmemeli midir ki edebiyatımızın revîş-i hâzırında, milletin muhât olduğu bî-pâyân ihtiyaçlara tamamen cevap verebilecek bir ahenk, bir fa’âliyyet yok!...

Sonrada ben iddia ediyorum ki: Bu koca millet hürriyet-i kalemiyyeyi, realizmin ma’nâsını pek yanlış anlamış birkaç lâkayd ve havaî dimağın sahâif-i matbuâta levsiyât ve şehvâniyât saçması için temin etmemiştir! Edebiyat, san’at hiçbir zaman tasvîr-i levsiyât ve şehvâniyât demek değildir.. Garâmiyât başka şeheviyât yine başkadır... İhtiyâc-ı san’at, âteşîn bir hummâ-yı hezeyân ve ihtirâs içinde mülevves ve müstekreh levhalar tasviriyle değil, rûh-ı kârii maâliyyâta doğru yükseltecek, fikre mes’ûd intibahlar serpecek eserlerle tatmin edilir... Ahlâk ile san’at ve edebiyat beynindeki revâbit-ı ezeliyye ve ebediyyeyi “tabiat” ve “ihtiyaç” tesis ve idame eylemiştir.. Tabiata, ihtiyaca karşı isyan etmek –gerek fert, gerek cemiyet için– bir intihardır... Ben yirminci asrın dimağıyla ma’nâ-yı vesî-i edebiyâtı tetkîk ve tamîk ediyor, ve en nihayet büyük bir kanâat-i dimâğiyeye ile diyorum ki: San’at hem güzel, hem müfîd olmalıdır.. Memleketin bulunduğu seviyye-i

medeniyye ve ictimâiyeye ise, bu itikâd-ı edebîmi tarsîn ve tahkîm etmekte her gün başka bir tesir icra eyliyor.. İnsaniyetin menâfiine muvâfık olan bu nazariye-i edebiyye aynı zamanda da cereyân-ı a'sârın bir mahsulü, tabiat ve hayatın bir icabıdır.. Bazı Avrupa üdebâsı bu nazariyenin aleyhinde bulunabilir.. Fakat bu hâl, benim kanâat-i dimâğiye ve vicdâniyemi sarsabilmek için mutlaka mühim bir kuvvet teşekkül edemez... Fikrimce, tasvirâtıyla kâriyelerinin kalplerinde ihtisâsât-ı nezîhe, heyecânât-ı insâniyetkârâne ve maâlîperverâne tevlîd edemeyen, âsârıyla değil yalnız mensub olduğu kavmin hattâ bütün insâniyetin seviyye-i irfân ve vicdânını i'lâ eyleyemeyen şâirler, edibler şâyân-ı tenkîd ve muâhaze olmaktan kurtulamazlar... Hele o şâir ve ediblerin mensub oldukları millet, bizim gibi cidden muhtâc-ı terakkî ve intibah bir hâlde bulunuyor ise...

San'ata perestiş ederim... Fikren zengin âsârın, san'atkârâne yazılmamış ise, zevki, feyzi, tesiri mahdûddur.. Fakat kârie bir fikir, bir felsefe, bir gıda, bir ma'nâ vermeyen duman gibi havaî âsârda ne kadar san'atkârâne yazılırsa yazılsın bir bulut, bir hiç olmak mahiyetinden kurtulamaz.. Ve eğer o eser-i san'at, fazla olarak hiss-i insâniyet ve fazileti de rencîde ediyorsa o zaman hayât-ı ictimâiyeyi zehirleyen bir "miyasma" dereke-i mazarratına sukut eder... Hâsılı âsâr-ı edebiyye san'atkârâne yazılmalı, fakat aynı zamanda da nezih, necîb, feyyâz ve nevvâr olmalıdır.

Bizde << Zola >> bir heves-i tıflâne ile o kadar yanlı, o kadar muzır, o kadar acemi bir surette taklit edilmek isteniliyor ki bu zavallı büyük adamın şa'saa-i şöhretine bu kudretsiz taklitlerle lekeler serpilmemek gayr-i kabil oluyor. Zola vakıa eserlerinde birçok levsiyât tasvir etmiş, ve hattâ bunda ifrat da göstermiştir... Maa-mâ-fih ne kadar şâyân-ı dikkat ve intibahtır ki Zola bu ifratının cezasını –Fransa gibi bir memlekette de– görmüş, pek ağır tenkidâta hedef olmuştur!.. Hâlbuki Zola'nın fikri büsbütün başka idi... O, levsiyâtı bir hakikat-i fenniyyeyi ispat edebilmek için tasvir ediyordu. Ve yazılarında levsiyâta karşı bir emâre-i tasvîb hissedilmiyordu. Bu büyük dimağın, eserlerinde takib ettiği ideal pek büyük idi: İnsaniyet ve adalet! Daima bu geniş ve münevver hâle ile eserleri parlıyor ve yükseliyor idi.. Âsârında levsiyât ekseriyetle hiss-i insâniyyet ve adaleti galeyâna getirmek için tasvir edilmiş idi.. << Jerminal >>'deki o kudret-i tasvîriyye, o hiss-i âteşîn-i insâniyyet ne bülend, ne pür-ma'nâdır.. İnkâr olunabilir mi ki bu eseriyle Zola Fransa'da amelelik hayatına bir refah, bir genişlik verememiş, demokrasinin bir kat daha galeyân ve inkişafına

hizmet eylememiştir? *Zola* gibi bir kahramân-ı insâniyyet ve adâlet bu kadar fena ve sefil bir surette mi taklit edilmeli idi?.. Levsiyât tesâvîrine karşı Fransa'da bile gösterilen âsâr-ı teneffür ve isyân ibret ve intibahla temâşâ olunmamalı mıydı?..

Ben de itiraf ederim, evvelce de söyledim.. San'ata ahlâk kuyûdâtı girerse san'at, güzelliğinden bazen, bir parça kaybedebilir.. Fakat feda edilen o bir parça güzellik iyilik temini için ihtiyar edilmiş ise telâfi-i mâfât edilmiş olmaz mı?.. Ve iyilik de güzellik demek değil midir?..

San'atın ahlâk ile zerre kadar alâkadar olmadığı farz edilsin.. Pekâlâ.. O hâlde san'atta biz ahlâksızlığı ne dereceye kadar vardırabileceğiz.. Bu, tayin olunacak mı?.. Tayin olduğu takdirde işte tabiatıyla san'at tahdit ediliyor, san'ata ahlâkın kuyûdâtı giriyor, demektir.. San'atta ahlâksızlık için bir hudûd tayin edilmediği, muârizların dediği gibi san'atın mutlak bir surette serbest olduğu kabul olduğu takdirde daha ziyade muzırr-ı ahlâk, iffet ve necâbete karşı daha vazıh ve geniş bir surette isyan eden bir eser yazabilecek miyiz?.. Evet, san'atın hatırı için, bî-perva en şenî ahvâli tasvir edebilecek miyiz?.. Daha mühimi olmak üzere, bütün bir milleti zehirleyen, berbat eden; vatanperverlik, fazilet ve insaniyet hisleriyle istihza eyleyen, farazâ bir memurun hayırsızlığını, riyakârlığını, hafiyeliğini meşrû' gösteren.. hâsılı ihtiva ettiği efkâr ve hissiyâtıyla cemiyet-i beşeriye için bir bela, bir afet kesilen bir eser-i edebî son derece sanatkârâne yazılmıştır, diye mazhar-ı takdîr olacak, alkışlanacak, bütün bir heyecân-ı perestişle millete takdim ve tavsiye edilecek midir?

İşte buralarını anlamak istiyorum.. Bu düşündüklerimin yanlış olduğunu bana lisân-ı edeble ispat edecek, dimağımı tatmin ve ikna eyleyecek zevata şimdiden teşekkür eder, ve bahsi kaybetmekle iftihar eylerim...

Bütün bu mütâlaalar benim kanâat-i fikriye ve vicdâniyyemin hulâsası... bir de dûrbîn-i tedkîkimizi eâzıma doğru çevirelim.. *Ten, Ferdinand Brontiyer, Jul Lumter, Gaston Deşan, Hanoto, Pol Dumer, Ribo, E. Demulen* gibi Fransa'nın en ciddî ve hakîm dimağları bu memleketin san'attan başka her hususta İngiltere ve Almanya'dan geri kaldıklarını ve buna sebep olan müessirât miyanında "ahlâksızlık"ın büyük bir rol ifâ ettiğini söylüyorlar...

Ciddî İngilizler ise, ahlâksızlığa hafif bir temâyül hissedilen eserleri bile "şoking" diyerek ellerinden atıyorlar... Zaten tâ hilkat-i Âdem'den bu âna kadar

neşredilen âsâr-ı edebiyenin yüzde doksanının muzırrı-ı ahlâk olmaması ile de san'atın ahlâk ile mukayyet olduğu anlaşılır... İşte *Şekspir*'in, *Lamartin*'in, *Göte*'nin, *Şiller*'in, *Hugo*'nun, *Prüdom*'un, *Kuye*'nin, *Rusta*'nın âsârı... İşte *Rafael*'in, *Jerom*'un tabloları!...

Şimdi mühim bir nokta daha var.. Siz evinizde san'atkârâne yapılmış üryan bir kadın levhasını bulundurabilirsiniz.. Bunda belki hiçbir mazarrat olmayabilir. Fakat bu üryanlıktan büsbütün başka, sefil ve müstekreh bir manzara irae eden bir tabloyu bilmem duvarınıza ta'lik eder misiniz?. Haydi diyelim ki ta'lik ettiniz.. Zarar mahduttur.. Yalnız size, evinize aittir. Lâkin böyle mülevves tabloları, heyet-i ictimâiyenin menâfi-i hakîkiyesine taban tabana zıt hikâye ve piyesleri enzâr-ı umûmiyyeye arz edecek olursanız, işte o zaman mesele değişir, zarar-ı umûmî olur. Ve onun için de ahlâka karşı ihtiyar edilen şu lâkaydî, affolunmaz bir cinâyet-i ictimâiyye şeklini alır... Bugün en ciddî, en insaniyetperver hükemâ müttefikân teslim ve tasdik eylemişlerdir ki âsârıyla efkârı ıdlâl eden muharrirler huzûr-ı insâniyyette birer müttehem olmak sıfatından tecerrüt edemezler... Hususıyla tiyatro muharrirleri bu nokta-i nazardan daha nazik ve mühim bir mevki'de bulunurlar.. Temâşâ müellifleri, kalpleri biraz hissiyât-ı fazîletle çarpıyorsa, yazarken –mümkün olabildiği kadar– menfaat-i umûmiyyeyi düşünmekte gayet tabîî olarak bir mecbûriyet-i vicdâniyye hissederler..

Âsâr-ı san'atın kadr ü kıymeti havî olduğu efkâr-ı âliyye ve fazâil-i ahlâkiyyenin derecesiyle mebsûten mütenasib olduğuna kani olan muharrirlerdir ki insaniyetin tebciline mazhar olurlar, asırların sîne-i ihtirâmında müebbeden yaşarlar..

Edebiyat hakkındaki sözleri birer vesika addedilebilecek derecede hâiz-i kıymet olan muallim-i şehîr << *Lanson* >> da [*Fransa Târîh-i Edebiyatı*] namıyla yazdığı bir eser-i muazzamda diyor ki: “Son zamanlarda tiyatroların, romanların, şi'rlerin mevzû'larını intihab hususunda başka bir takayyüd görülmeğe başlandı.. Bu takayyüd, üdebânın –o bitmez tükenmez kadın hıyânetleriyle, levslerle, namussuzluklarla tevagguldan sarf-ı nazar ederek– insanî, içtimaî ve millî mevzû'lar intihabına pek ziyâde temâyül göstermelerini mucib olmuştur...”

İşte Fransa'nın en büyük mualliminin sözleri... İbret ve dikkatle tahlil edilsin.. Nâfiz nazarlar, hiç şüphe yok ki, Fransa'da şu son zamanlarda âsâr-ı edebiyede ahlâka doğru vuku' bulmakta olan âsâr-ı intibâhı hissedebilirler..

Bizim en muktedir ve metin dimağlarımızdan olan Mahmûd Sâdık Bey de geçen hafta << Şûrâ-yı Ümmet >>'te intişâr eden makalelerinde tiyatroya ait şu hakikatleri söylüyordu:

“...Tiyatrolar terbiye-i medeniyyenin lâzım-ı gayr-i müfârikıdır.. Tiyatroları bir mekteb-i edeb farz edenler, tiyatroya gidenlerin para verip ibret alacaklarını iddia eyleyenler aldanmıyorlar.. Fikirlerimiz körleşti.. Muhakememiz darlaştı.. Fazâil-i milliyemiz uyuştı, kaldı.. Maa-t-teessüf ahlâk-ı milliyemiz de bozuldu.. İbtida bunları tamir ve ıslah etmenin çaresini bulalım. Mahdûdiyyet-i fikriyyeden kurtulamaz, fazâlimizi neşv ü nemâlandıramaz, ahlâkımızı tasfiye ve tashihe kudret bulamazsak nafîle ümitlere düşüp de hâlde, istikbâlde büyük büyük muvaffakiyetler tahayyül etmeyelim...”

Bilmem halâ bu hakikatlere karşı taannüd edilecek mi?.. Hâlâ modası geçmiş iftiralar, taarruzlar, mel’abelerle tuhafliklar gösterilecek, yine esas mesele kaybedilecek mi?..

Ben karşımda, ictihâdâtımın sakametini ispat edebilecek vesâik-ı ilmiyye ve edebiyye ile mücehhez, saâdet-i memleket ve insâniyyet muvacehesinde en muazzez emellerini feda eyleyecek derecede ciddî ve samimi bir zât görmek istiyorum. Öyle bir zât ki bana hatalarımı, yanlışlarımı gösterecek.. Mesleğimin doğru olmadığını delâil-i vâziha ile ispat ederek dimağımı tatmin ve ikna eylesin... İtirazlarını, düşüncelerini tarafgirlikten, her türlü hasis menfâttlerden azâde bir tavr-ı necâbetle söylesin... İşte böyle şehrah-ı tenkîdât ve münâkaşatta aynı samimiyetle, aynı insaniyetkâr hislerle ilerlensin... Ve sonra, tâ karşıdaki ufuktan, necîb ve mağrûr, hakikatin tulû’unu görür görmez nezih bir heyecân-ı rûh ile yekdiğerimizin ellerini sıkarak: —İşte, hakikate yaklaştık, vazifemizi ifâ ettik.. Artık bir kardeş gibi ayrılabiliriz; denilsin...

Eğer karşımda böyle bir seviyye-i vakar ve ciddiyette bir muâriz bulunmazsa –emsâliyle, otuz otuz beş seneden beri edebiyât-ı Osmâniye tarihinin sahifelerinde açılan ve maa-t-teessüf hep tezyîfât ve tahkirât ile hâtime bulan birçok mübâhaselerle sabit– yine esâs bahis hakaretler, müşâtemeler arasında ortadan kaybolacak... Münâkaşât ve tenkîdât-ı edebiyeden beklenen istifade de akîm kalacak!...

Kuvve-i elastikiyyeyi hâiz olan hakaret, mübâhase ve münâkaşaya kabiliyetleri olmayanların yegâne mürâcaât ettikleri bir küçüklüktür. Hassâsiyyet-i vicdâniyyesi olanlar bu vadede galebe etmemekle müftehirdirler... Bilmem artık bu hakikatleri anlamayan hiç kimse kalmış mıdır?...

Eğer “hakikat” tahkirât ile, isnadât ve tezvirât ile idam edilebilmiş olsaydı “tarih” böyle bülend ve feyyâz bir hayât-ı müebbedle nasıl yaşayabilirdi?...

8 Kânûn-ı evvel 1325

Râif Necdet

YIKIK KÖY

[Hüseyin Siret, Sa.15, 1909/1325, s.196]

Yığın yığın bütün enkâz-ı âşiyân manzûr
Remîde köyceğizin sîne-i şikâfında;

Beş on dakika mukaddem uyurdu mest-i huzûr,
O şimdi hâlet-i nevmîd inhisâfında.

Zavallı köy; ne felâket.. Çoluk çocuk üryan
Koşar harâret-i nûşîn-i bisteriyle müdâm;
Peyende külbeler olmakta hufre-i lerzân,
Ve beş dakikada bir ra’şe-i kazâ encâm

Eder gönüllere müthiş kıyâmeti ihtâr;
Çatırtılar duyulur, her tarafta vâveylâ...
Yıkık bir ev duvarından çıkar enîn-i bükâ,
Ya bir sabîdir ezilmiş ya sâlhurde-i zâr.

Bu hercümerc-i fecâat-nümûn-ı mahşerde:
Şu yanda bir kadın ağlar o genç bir mâder,

Mutâf-ı çeşmi onun bir harâbedir muğberr;
Hayât-ı mürdesi medfûn durur o makberde.

Suûd eden o dumanlar birer sehâb-ı azîm,
Eder tehevür-i arzı meleklerle îsâl;
Şu karye böyle neden oldu pâ-y-mâl-i celâl,
Çoluk çocuk ediyorlardı hâlikı tekrîm:

26 Eylül 1315/ Hüseyin Sîret

HARB

- *Selahaddin Cemal Bey'e* - [Mithat Cemal, Sa.15, 1909/1325, s.197]

1

Sen ey Ankâ tanılmış kanlı baykuş, tayr-ı pür-nekbet,
Ölür can sayd eden pençende ber-âveng bir millet,
Sukut eyler cesetler pîş-i pervâzında... Sad lâ'net!
Senin şehbâl-i târından hurûşân kanlı bir zulmet,
Hatîb-i zulm ü mâtemsın ki nefsi-nâtıkandır mevt!

2

Makâbirdir hitâbet ettiğin, yükseldiğin minber,
Serîr-i saltanatlar, ser-bülend eyvân ü efserler
Bütün kırmak için yaptırdığın bâzîçedir yer yer...
Ser-i mevtâ demektir pençene düşmüşse bir efser;
Elinde bir serîr-i saltanat bir na'sa pek benzer.

3

Vücudun yokluk icat eyler insanlık fezâsında,
Meâlin gizli mevtin lafz-ı vahşet ihtivasında.
Durur alçaklığın âh yetimin i'tilâsında,
Yüzün manzûr her seng-i mezârın mâverâsında,
Elin vardır senin her makberin vaz'-ı esâsında!

4

Makâbir hep lisân-ı hâl ile feryâd ederlerken,
 O feryâdın içinden bir zafer âvâzı duydum ben!
 Vegâ meydânı bir müthiş mezâristân-ı pür-şîven..
 Kırık bir seng-i kabrin bence hiçbir farkı yok zaten,
 (Hüvelbâkî)'si eksik birtakım tâk-ı zaferlerden

5

Budur meydân-ı harb işte: Ufuklar zâr zâr olmuş;
 Lisanlar münce mid, ebkem.. dehenler târ u mâr olmuş;
 Tahaccür eylemiş eşkâblar seng-i mezâr olmuş!
 Cebeller türbet olmuştur, ağaçlar türbedâr olmuş;
 Zemin hem makber olmuş, hem firâş-ı ihtizâr olmuş!

Midhat Cemâl

YENİ ÇEHRELER

[Ali Ekrem, Sa. 15, 1909/1325, s. 198-199]

— 1 —

Genç Kız

Yüzde bir sâye-i sihr-i gâze,
 Çarşafın şekli başta bir ser-pûş
 Gayet hoş!

Sîne-i terde iğne: Bâl-i sürûş
 İbre-i hûş!

Elde bir kan çiçekli yelpaze
 Cûş-â-cûş...

Küçücük mendil ince, gök mavi;
 Sâid-i sîmîn eldivende nihân...
 Bir amûd ziyâ ki zulmet-pûş,
 Pinhân.

Bir demet jale-girye hercâî
 Gabgabın kurb-ı safvetinde ayân.
 Süzülür refrefiyle çarşaf uçar
 Bu hüsn-i hayâl;

Küçük iskarpinin içinde kaçır
 O pâ-yı visâl.

Beli tedvîr eden o hâle-i şûh;
 Ne câzib rûh;

O harîrî feşâfeş-i refâtâr
 Ne hoş güftâr....

Bir şehâb-ı emel şitâb ediyor,
 Uçub gidiyor!

Bu gazâlî nazar ziyâ-yı garâm
 Ki olur kalbe incilâ-güster,
 Hep ister

Ebr-i nûr-ı şefkate bir bister
 Revnak-ter!

Bu hararetili sîne-i ârâm
 Taze vü ter.

Açılır belki goncanın yüzüne;
Tıfl-ı ismet ki hande-rîz-i şebâb,
Safvet-i incilâsı belki biter,
Mehtâb

Gizli aksetse hüsnünün gözüne!

Uçuşur bir ketîbe-i şebtâb
Nazre-gâh-ı garâm-ı hârında
Esîr-i hayât;

Sâhil-i tâbiş-i bahârında
Uyur mevcât...

Nazar-ı tâbdârı keskince,
İnce,

Bakıyor hüsn ü aşka re'yince:
Cince!

Ali Ekrem /Rodos, 10 Teşrîn-i sâni 424

BİR MEKTUB

[Ahmet Hikmet, Sa.15, 1909/1325, s.202-209]

Naima Bey'den Nazîmâ Efendi'ye

Azizim Nazîmâ,

Bizi ayıran, iki yıllık, sükûttan sonra bayram münasebetiyle gönderdiğin uzun mektubun beni hayli düşündürdü ve hâlâ düşündürüyor.

Ahlâkının salâbetini bilirim; karınla aranızdaki geçimsizliğin, seni ne kadar rahatsız edeceğini anlarım.

Tahsil, bütün boş duyguları, temelsiz i'tikadları mahveder sandın. Vatanında aile namına bir kardeşinden başka kimsen olmadığından kendi kendine yuvanı yapmak istedin ve Avrupa'da bunca yıllık tahsilden sonra, irfanına, fazlına muvâfık garplı bir kadın ile evlenmeyi arzu ettin... Önce pek mes'ûd oldun. Bu saâdetin esası, yalnız karılık kocalığın zâhiriyyâtından, vücut sevgisinden, tatlı tatlı konuşmaktan ibaret olduğundan hayatınızın ırmağı, dalgasız akıp gidiyordu.

Vaktâ ki zahirî gösterişlerden, batınî işlere geçtiniz, karı koca ruhunuzu birleştirerek müşterek bir eser vücuda getirdiniz: Bir çocuğunuz oldu. Gizlilikleriniz, benlikleriniz, evlat şeklinde, meydana çıktı. Ruhunuzun ayrılığı da zahir oldu...

Sen istedin, çocuklarına bir Türk hissi vermek; karın istedi, bir İtalyan terbiyesi göstermek... O hâlde ki, gece onlara öğrettiğin fazâil-i vataniyyeye mukabil, o, gündüz çocuklarına Türkçe konuşmağı bile yasak etti. Hattâ kızın Leylâ –(karına göre Lilli)– bunu ağzından kaçırdığı zaman böyle hilelere, neden mecbur olduğunu karına sormak için münasib kelime bulamadın. Tenbîh ettin. Tehdit ettin. Nihayet usandın. Uzun uzadıya muhakemeler yürüttün. Bu düşünceler, seni daha beter bedbaht etti. Uğraşamayınca, bütün vukuâtı cereyân-ı tabîsine bıraktın..

Bunları bana, ne acı bir ifade ile anlatıyorsun.

Benim, vatanıma gelerek, kendi cins ve mezhebimden bir aile teşkil ettiğimden dolayı bahtiyarlığımı tebrik ediyorsun. Aldanıyorsun:

Senin sebep-i felâketin, hissin ziddiyeti;

Benim sebep-i felâketim, tahsilin ihtilafı;

Dinle de sefâletimizin derecesini sen tayin et.. Bu hasbîhâlimizi bir gün torunlarımızdan biri okursa bizi mutlaka sebatsızlık, gayretsizlik ile itham edecektir.

Paris'te ilm-i emrâz-ı nisâ hakkındaki tettebbu'larımı bitirmek için ne derece ciddî çalıştığımı bilirsin. Vatandaşlarıma hizmet emrinde dimağım bin türlü ümit ile dolu memleketime dönünce, ninem, ben meslekteki bir tabibin bekâr yaşaması yakışmayacağından bahsederek, beni evlendirmek istedi. Senin ve senin gibilerin izdivaçlarındaki kusurları bildiğim için, eski Türk ailelerinden ahlâkı sarsılmamış, sütü bozulmamış bir kız ile evlenmek istedim. Ve muvaffak oldum.

Mesleğimde, izdivacım zamanına kadar, kâfi derecede şöhret ve birçok da müşteri kazanmıştım.

Düğünümüzün haftasında idi. Bir gece, geç vakit bir lohusaya çağırıldım. Evin içine bir telaş düştü. Herkes, benim, böyle bir kış gecesi çağırılmama gizli gizli hiddet ediyordu. Refikam: “Aman kendini üşütme, yanına uşak al” tenbîhleriyle, küçük bir sandal ile Bahr-i Muhit'te seyahate gider gibi, bana tedbirlerle, endişelerle izin verdi. Arabada, bütün ev halkının gözlerinden fırlayan kıskançlık ateşlerini tekrar görüyordum. Bütün ev halkı, benim mesleğimden dolayı adeta refikamı teselli edecek birer tavır almıştı.

Sabaha karşı avdet ettiğim zaman haremimi ve evin içindekilerini uyumamış, merak içinde bulmuştum.

Birkaç gece sonra, başka bir yerden da'vet olundum. Karım hiddetle kalkarak: “Saygısız adamlar! Böyle geceleyin, ailesiyle otururken bir kimseyi rahatsız ederler mi?” dedi.

—Hanım, vakti tamam olmuş bir bebeğe ebenin rahatsızlığını düşündürmek hayli hodkâmlık olur, dedim. Ve kapıdan çıktım. O gece sabaha kadar beni yine beklemişler. Avdetimde hışımla, gazabla karşıladılar.

Refikama, gece bir müşteriye çağırıldığım zaman, beni beklememesini rica ediyordum. İşte bunun kabulü mümkün değil imiş, bir kadının vazifesi kocasız yatağa girmemek imiş. Öyle koca bir yanda, karı bir yanda tasasızca, kaygısızca dirlik etmek, vazifesini bilen Türk kadınlarına değil, Avrupalılara yakışır imiş.

Bu vak'a üzerine, kıskançlık serzenişleriyle karışık ve serin kanla söylenen birkaç acımsı söz, sanki birer mikrop gibi karımın dimağında fa'âliyete başladı. Gittikçe hasta oluyor ve bütün muhakemesini kaybediyordu, selamlıktaki kabul

odama gelen hasta kadınlar hakkında artık izahat isteniyor ve bazı müşterilere, sadece, “Hekim evde yoktur!...” deniliyordu. Hattâ karımın bolca bahşişlerini alan hizmetçiler gelen kadın müşterilere fena muamele etmekten de çekinmiyorlardı.

Bu kadarla kalmadı. Kıskançlık, görgüsüzlük daha inanılmaz sahneler icat etti: Her gün tıraş olmama itiraz edildi. Sabahleyin saçlarımı taramam çok görüldü, hattâ kütüphanemdeki emrâz-ı nisâyaya ait fennî kitaplarımın tasvirleri, levhaları nazarı dikkati celbetti. Böyle edepsizce kitaplarla dolu odaya meleklerin girmeyeceği kaynanam tarafından dermiyan edildi.

Bir akşam, karımın da tanıdığı komşulardan bir lohusanın, peylediği ebe yetişemediğinden, hemen celbolunan diğer bir ebe dahi tesadüf eylediği müşkülâtın dolayı âciz kaldığından, nâçar, benim çağırıldığımı karım işitince, oraya gitmemek için, evvela yalvarmağa, sonra darılmağa başladı. Aldırmadığımı görünce sinirleşti ve tehevürle düştü, bayıldı. Artık ben de hiddet içinde idim. Takımlarımı alınca yürüdüm...

Hastanın evinde levâzım kutusunu açtığım zaman, mengenenin, kıskaçların ve bütün aletlerin kırılmış olduğunu görmeyeyim mi? Evet, bu takımlar bilhassa kıskançlık kiniyle kırılmış idi. O dakika, ne hâle girmiş olduğumu takdir edebilirsin... Refiklerimden bir diğerinin aletlerini getirterek vazifemi bitirdim.

Eve geldiğim zaman, istediğim izahata verilen cevap ne idi, bilir misin? Güyâ.. O geceye kadar yüzünü görmediğim, adını işitmediğim bu kadın, vaktiyle bana varmak istemiş imiş. Lâkin babası, damadının hekim olmasını arzu etmediğinden, nâçar, bir bahriye zabitanın zevcesi olmuş. Beni çağırması ihtiyacından değil, aşüfteliğinden imiş.

Anladın mı birader!

Yavaş yavaş müşterilerimi kaybediyordum. Karımın titizliğine inzımam eden hizmetçilerin münasebetsizliği, gelenleri tabî bıktırıyordu... Bununla beraber ben yine refikamı seviyordum, çünkü, güzel idi. Çünkü, henüz üzerlerinde sıhî ve tıbbî tecrübelerimi tatbik edemediğim ve tenbîhâtıma rağmen süt yerine ararot ve pirinç unu ile büyütülen, iki çocuğum vardı.

Bir akşam kayınpeder beni meclis-i umûr-ı sıhhiyye âzâlığına tayin ettirdiğini tebşîr eylediği zaman, bu haberi bir muvaffakiyet değil, bir felâket gibi kabul ettim. Bu vazîfe-i resmiyye uğrunda tetebbu'âtımı ve müşterilerimi ihmal

eylemek lazımdı. Çok düşündüm. Ailemin muhalefetlerine rağmen, istediğim gibi mesleğimde devam ve terakki kabil değildi. O hâlde ki, ebelikle meşgul olmak için ailemle bozuşmak lazım idi. Ya, yardan, ya meslekten vazgeçmeli idim, ikisinin bir arada devamı mümkün değildi. Nihayet, cereyân-ı vukuâta zor ile tebdîl-i mecrâ ettirmekten ise şimdilik suyun akıntısına giderek sonra karımı yola getirip, ebeliğimde devam etmek kabil olabileceğini düşündüm ve kayınpederin teklifini kabul ettim. Lâkin netice tahminim gibi çıkmadı. Şöhretimi ve müşterimi bir kere kaybettikten sonra, o fırsatı bir daha ele geçirmek kolay olmayacağı anlaşıldı; ben de bayağı bir memur olup kaldım.

§

Bir gün birkaç refik bir ziyafette mübâhase ediyorduk. İçimizden biri: “Kadınlar müşevvik-ı ulviyettirler.” dedi. Bu fikri kabul eden de, cerh eden de bulundu. Paris’te senin de tanıdığın Mânî Bey dedi ki: —Gençliğimde tahsilim resme inhisar etmişti. Resmin musavvirlik kısmına çalıştım. Buraya geldim.

Evleninceye kadar fırçam serbest idi. Bir hayli tasvir yaptım. Geçinmeğe başladım. Nihayet tehhül ettim. İlk yaptığım, tabîî, refikamın tasviri oldu. Lâkin bunu teşhir etmeği değil, selamlık odasına koymağı bile ailem, hattâ dostlarım fena gördüler. Bu resim saklı ve gizli kaldı. Sonra model aradım. Avdaki hizmetçileri, millî elbisemizle giyindirerek levhalar tersîm etmek istedim. Bir türlü karımın muvâfakatini alamadım. İşsizlikten bir köşede fırçalarımın tozlandığı, boyalarımın kuruduğu yetişmiyormuş gibi eski levhalarım dahi birer ikişer kazaya uğramağa başladı. Modelsizlik yüzünden ressamlıktan vazgeçmeğe mecbur oldum.

§

İsti’ dâd-ı şâirânesiyle ma’rûf bir zât gülerek dedi ki:

—Ben evlendikten sonra bir müddet şi’r söylemeğe ve yazı yazmağa devam ettim. Lâkin her tanzîm ettiğim şi’rin mülhimesi hakkında izahât istenir; her yazdığım hikâye veya roman için tafsilât sorulur; her fikirlerin; her entrikanın sebepleri aranırdı; ve neticede evin içinde kavga eksik olmazdı. Sonra bana da bir teseyyüb geldi. Karaladığım şi’rleri, romanları kof, ma’nâsız birtakım felsefeler ve nasihatler ile doldurmağa başladım; bu hâlde kimse yazılarımı beğenmez oldu. Eserlerim de sürümünü kaybetti.

Yine orada bulunan bir memur, bir hiss-i gurûr ile coştı:

—Ben hepinizden daha sebat sahibi çıktım. Ve hayatıma, hissiyâtıma iştirak etmeyen karımı boşadım. Bu hareketime esef ettirecek çocuğum yok idi.. Refikam konuştuğu kadınlardan ekserisinin kocalarının aylak durduklarını, cum’adan mâ-adâ, pazar ve çarşamba günleri dahi memuriyetlerine gitmez olduklarını görerek, benim daima meşgul olduğuma ve hattâ geceleri dahi okumak ve yazmak ile vakit geçirdiğime bir türlü kail olamazdı. Kendisini ciddî bir muhabbetle sevmediğimi daima söyler, bu yüzden bir kavga çıkararak benimle günlerce dargın dururdu. Akıbet gördüm ki, ömrüm daimî bir azab ile geçecek ve karım benim ile mes’ûd olamayacaktı. En sonra rızamızla ikimiz de ayrıldık, ve birbirimizden kurtulduk.

Nazîmâcığım, bu dünyada herkes bizim gibi bedbaht olamaz a.. Senin azabını, tabîî değilse de, yine ihtimal dâhilinde addedebilirim. Ya, bizimki, ya bizim hicranımız!... İnsan kendi vatanında, kendi fikrine, kendi duygusuna denk bir eş bulamamak, bu mümkün müdür? İşte görüyorsun ki pek mümkün!...

Eski şark kadınları yine bu seviyede olmakla beraber, onlarda kocalarına karşı kör körüne bir itâat vardı. Şimdi ise, her yerde olduğu gibi, burada dahi saâdet, ahlâktan servete geçeli, kadınlara bir serkeşlik geldi. Elbette fikrimize göre vatanımızda kadın yok değildir. Lâkin arayamazsın, bulamazsın, göremezsin, deneyemezsin, kendin intihab edemezsin ki.. eşine kavuşasın.

Bir gün Fransa imparatoriçesi *Öjeni* şarkta niçin erkeklerin dört kadın aldıklarını merhum Fuad Paşa’dan sormuş. Fuad Paşa imparatoriçeye hoş görünmek üzere:

—Madam, biz kadınlarımızın kimini güzelliği, kimini zekâsı, kimini idaresi, kimini sabrı için alırız. Her memlekette sizin gibi bu dört güzelliği bir araya toplamış kadınlar kesretle bulunmuş olsaydı, elbette Hazret-i Muhammed de bir kadın ile iktifa etmeği bize farz kılardı, demiş.

Evet, bizde de kadının intihabı erkeğe, erkeğinki kadına kalsaydı elbette ve elbette şark böyle sahrâ-yı mahrûmiyette kalmamış ve çoktan gülzâr-ı terakkîye doğru yol almış olacaktı ve senin gibi saâdeti ağıyâr kucağında aramayacak, yârânının dizleri dibinde bulacaktı.

En küçük bir arzuyu bile yerine getirememek, ebedî bir mahrumiyet içinde yaşamak, anlaşılardan ümitsizlikler altında ezilmek ve kahrolmak için... Memleketimizde doğmak kifayet eder. Şarkın bu parlak köklerine, berrak

güneşlerine rağmen bu ruhu boğan karanlıklar, dimağı ezen anlaşılamazlıklar, yüreği kemiren anlatılmamazlıklar devam ettikçe daha birçok batınların evladı bizim gibi sefil gelecek, bedbaht gidecektir.

Şark hayatının bütün bu derin hasretlerini, acı hicranlarını Ömer Hayyam'ın şu sade rübâîsi ne güzel zübde eder:

“În dehr ki bûd müddetî menzil-i mâ
Nâmed becez ez-belâ ve gam hâsıl-ı mâ
Efsûs ki hall-i nigeşt pek müşkil-i mâ
Reffîm ü hezâr hasret-i ender dil-i mâ”

Bâkî sabrın sonu belki selamettir azizim.

Naîmâ

Ahmed Hikmet

LEYL-İ SEHERÂN

[Ali Canib, Sa. 15, 1909/1325, s. 223]

Muzlim şebîn uzak yakın âğuşte-i melâl
A'mâk-ı ihtifâ'sını setreylemiş sükût;
Bazen verir ağaçlara bir bâd-ı bî-mecâl
Dalgın tenessümât ile bir lerzîş-i sumût.

Nâ-gâh karşı dağları bir nûr-ı ibtihâl
Telsîm edince perde-i ızlâl eder sukut;
Ay der ki şimdi âleme: “Ey rûh-ı infîâl,
Ben geldim işte ye'sini bir lâhzacık unut;

Ver ıztırâb-ı kalbini rûhumda saklayım!”
Bir lâhza sonra kirlî siyah bir bulutla mâh
Envâr-ı ibtisâmını örter, üfûl eder.

Bir sermedî adem kalan âfâk-ı nâlever
 Izlâle der ki: “Ey şeb-i pür-samt u pür-tebâh
 Sen dinle ıztırâbımı ben bir ân ağlayım!..”

Selanik-Yalılar, 1325 / Alî Cânib

JÂN¹⁴⁰

[Ali Ekrem,Sa.15,1909/1325,s.224-231]

Geçen gün nezâfetten başka her şeyi hattâ iki küçük köpeği bulunan bir lokantada taâm etmek mecbûriyet-i elîmesine giriftâr olmuş idim. Bu lokantada sulu etler, sebzeler, tatlılar hemen hemen kabil-i tenâvül değildir. Peynirleri küflü, meyveleri çürük nev’inden müntahabtır; birayı soğutmak için içine kar atarlar! Yazın bahçeye benzetilmek istenilmiş dar havâlîsinde hava almak kabil olamaz. Kışın içerisinde karanlıktan göz gözü görmez. Kapısından girer girmez yemek kokuları insanın şâmmesini adeta tahriş eder. Bu hâlleriyle beraber oldukça rağbet kazanmıştır. Daha doğrusu bir hayli müşterisi vardır. Çünkü lokantanın bulunduğu işlek caddede her nasılsa şimdiye kadar başka yemek yiyecek yer yapılamamış. İşte bu mevki’de yegâne muzîk ıztırabın mutfağa uzak bir köşesine çekilerek ısmarladığım külbastı pişinceye kadar küçük sarı köpeğin ağzına yiyemeyeceğimden emin olduğum ekmeğin parçalarını atmakla vakit geçirmekte iken karşıdan bir adamcağızın gelmekte olduğunu gördüm.

Uzun boylu, ak bıyıklı, sarı benizli, gözlerinde bulutlarda muhtefî kevâkibin nuru kadar donuk bir ziyâ görülüyor; cephesinde bir ma’nâ-yı rûhânî dolaşiyor. Beyaz dudaklarında hafif bir ihtizâz var. Gayet yavaş yürüyor. Sağ kolu yanına sarkmış, hareketten tamamen sâkit. Sol elindeki bastona ittikâ’ etmedikçe sağ ayağını atmağa muktedir değil. Bu zavallı adama nüzûl isabet etmiş olduğuna yek-nazarda hükmettim. Hastalıkla ihtiyarlığın birleşmesinden husûle gelmiş olan şu levha-i inkırâz gönlüme pek dokundu. Kim bilir şu cism-i nîm-hayât bahâr-ı ömründe ne kadar zinde, kim bilir şu zıll-ı vücûd sabâh-ı zuhûrunda ne kadar tâbende idi? Kim

¹⁴⁰ Takriben on beş sene evvel yazılmış da neşrolunamamış bir hikâyeciktir.

bilir neler sevmiş, neler görmüş, neler duymuştur? Kim bilir âmâl ü âlâmın tehâcümât-ı mütetâbiasına karşı ne kadar seneler göğüs gererek yaşamak için ölümlerle pençeleşmiştir! Acaba müddet-i ömründe hiç bahtiyar olmamış mıydı? Kabil mi?

Elbette şu ihtiyarın da hayatın pek nûşîn hâb-ı gafletlerine daldığı zamanları vardı. Kim bilir ne kadar rü'yâlar görmüştür!

Sabâvet, şebâb, muhabbet, aile, servet, şöret, cemiyet, insaniyet... gibi ömr-i beşerin mebdeinden müntehasına kadar icrâ-yı ahkâm eyleyen nice gâye-i hayâliyyenin temâsîl-i ferîşte-likâsıyla kim bilir ne kadar seneler hem-bezm-i visâl oldu? İşte artık tatlı, acı, sevimli, dehşetli, ulvî, dîn, mutantan, muhakkar rü'yâların cilvegâh-ı zuhûru olan o derin hayat uykusundan uyanıyor! Artık tabiatın kendisi için halk olunmadığını belki kendisinin eczâ-yı tabîattan bir ferd-i muhakkar olduğunu bütün mevcudiyetini sarsan âsâr-ı izmihlâl ile anlamağa başlıyor! Ne dehşetli hâl! Hayat uykusundan uyanmadan memâtın hâb-ı ebedîsine dalmak mümkün değil midir? Zavallı ihtiyar!

Ben şu acı tefekkürlerime dalıp gittiğim sırada ihtiyar bulunduğum masanın yanındaki masaya kadar gelmiş oturmuş. Garson yemek tabağını getirip de lokanta hizmetçilerine mahsus bir kayıtsızlıkla masamın üzerine ativerince adeta ürktüm ve o zaman etrafıma bakmağa başladım. İhtiyar hastanın yanımdaki masayı intihab etmiş olması beni pek sevindirdi: Ahvâlini tetkîk etmek için kalbimde bir arzu hâsıl olmuştu. Böyle bütün bir sergüzeşt-i mesâibi vücûd-ı alflîyle teccüm ettiren bir pîr-i marîzin ahvâlini değil, bulunduğum yerlerde etrafımda cereyân eden vukuâtın cümlesini mümkün mertebe tetkîk etmek öteden beri mu'tâdımdır. Çünkü i'tikadımca roman, tiyatro, novel gibi şeyler yazmağa hâhişli olanlara göre ahvâl-i umûmiyye-i beşeriyyeti uzaktan uzağa akıl ve his ile tasavvur ve tahayyül kâfi olamaz. İşte bunun içindir ki Avrupa'da âlâm-ı beşeriyyet ve rûh-ı insâniyyet hakkında tetkikâta bulunan büyük hikâyenuvîsler, felsefe ve psikoloji ile mütevaggıl olan edibler hiçbir zaman kendilerini tabiat ve insaniyetin tasvîr-i elvâh-ı tekâmülünde behredâr-ı vukûf u kemâl addedemezler, daima buldukları muhitin ta'mîk-ı teferruât ve cüz'îyyâtına eşedd-i ihtiyâc ile muhtaç olduklarını anlarlar ve gördükleri, anladıkları hâdisât hakkında muhtıra defterlerine nâ-mütenâhî irşâdât kaydederler. Hakikat, dalgaları bulutlarla öpüşen, köpükleri ziyâlara rekabet eden

ummanlar; bulutlarıyla dağları koynunda sıkan, şimşekleriyle şeytanların gözlerini kamaştırıran asumanlar ne kadar tasavvur edilse bunların menâzır-ı azamet-ârâsına fikren takarrüb bile kabil olamayacağı gibi nev'-i beşer denilen âlem-i zî-hayâtın da teâkub-ı emvâc-ı ihtiyâcâtını, tehâcüm-i sehâib-i tefekkürâtını görmek için deryâlarının a'mâk-ı muzlimesinde yüzmekten, semâlarının âfâk-ı nâ-mütenâhîsine uçmaktan başka çare yoktur!

İhtiyarın yanına iki hizmetçi gelmiş idi. Bir tehâlük-i ihtirâm-kârâne ile masasının örtüsünü koydular, tabaklarını, çatal bıçağını, bardağını, sürahisini getirdiler. Kendisi, hakkında gösterilen âsâr-ı riâyete nazar-ı memnûniyetle bakıyordu. Garsonlardan biri yemek listesini öbürü ekmeği getirdi. Listeyi ihtiyarın önüne bırakmadılar, gözünün önüne tuttular. Şu muamele bana garib göründü: Bir müşteri listeyi istediği zaman okuyamaz mı? Yanına garson gelir gelmez yiyeceği yemekleri söylemeğe mecbur mudur? Hem böyle olsa bile yemek listesini müşterinin burnuna sokmağa ne lüzum var? Bunlar ne terbiyesiz garsonlar... Meğer benim hakaret addettiğim muamele ayn-ı riâyet imiş: İhtiyarın dili tutuk, lakırdı söyleyemiyor. Yemeklerin hepsini nazar-ı dikkatinden... belki nazar-ı hasretinden geçirdi, parmaklarının derileri soyulmuş olan sol elini yavaş yavaş yukarıya kaldırarak listede iki yemek işaret edebildi: Et suyu, beyin tavası. Kendisi yemekleri intihab ederken hizmetçilerden biri ekmeğini doğramış, tabağına doldurmuş idi. Biçare adamın iki eli yok ki ekmeği doğrayabilsin! Yiyeceğini hazırlamalı, karnını doyurmalı. Çünkü istemekte mahrûmiyetin netâyic-i tabîyyesinden olarak bir delikanlı kadar mütehâlik ve nâ-şekîb ise de yiyebilmek için vücuduna beliyye-i marazın verdiği vehn ü atâletle bir çocuktan daha âciz... Hele yemeğini yemeğe başlayabildi. Bir surette ki hâline acımamak kabil değil: Bir azm ü ikdâm-ı medîdeden sonra sol elini yavaş yavaş kaldırıyor, bir lokma ekmeği alıyor, et suyunun içine atıyor. Ekmeği iyice ıslanıp da bir çamur hâline gelince o hamur parçasına çatalını titreye titreye batırıyor, yarısını yine tabağa düşürerek bir miktarını ağzına götürüyor sonra çatalı bırakıp kaşığı alıyor, et suyunu içiyor. Anlaşılan sol elinde de lüzumu kadar kuvvet yok ki hareketlerini pek ziyâde tereddütle icra etmektedir. Bazen kendisinin şu hâli celb-i enzâr edip etmediğini anlamak istiyormuş gibi, etrafına hazin ve mütereddit bir nigâh-ı istifhâm fırlatıyor. Kimin nesine lazım? Orada bir biçare varmış, yemek yiyemiyormuş, hasta imiş halk bunları düşünür,

görür mü? Düşünüp görmeğe halkın vakti, fitratı müsait midir? İhtiyar benim bulunduğum tarafa atf-ı nazar ettikçe gözlerimi çevirmeğe mecbur oluyordum. Belki zavallı adam ahvâline dikkat ettiğimden dolayı mütezzî olur?

Biçare menzûl et suyunu içinceye kadar ben yemeğimi bitirmiş, kahvemi bile içmiş idim. Maa-mâ-fih kalkıp gitmedim. O marizin yanında bulunarak hâline acımak daha doğrusu o yemeğini bitirinceye kadar harekât ve sekenâtını görmek istiyordum. İsalet etmişim: Lokantadan çıkıp gitseydim müessir bir levha-i hayâtın temâşâsından mahrûm kalacaktım:

İhtiyar çatalıyla tabağa vurdu, garsonlar koşuştular. Biraz zaman mütereddidâne düşündükten sonra “Bu ya ba da bu ya da!” diye kekeledi. Ne ma'nâsız söz! Garsonlar sormağa başladılar.

Menzûl başka cevap vermiyor. “Bu ya ba da bu ya da”. Bu anlaşılmaz ibareyi iki üç defa tekrar ettikten sonra hiddetlendi, kan başına sıçradı, yüzü kıpkırmızı oldu. Cebinden para çantasını çıkararak açtı, bunu karşısındakilere göstererek yine o ibareyi şiddetle tekrar etti durdu. Garsonlardan biri “Efendi adamınızı çağıralım ne emrettiğinizi anlayamıyoruz” demeseydi biçare menzûlün belki sağlam tarafına da nüzûl isabet edecekti: Adamını çağırılmalarına muvâfakat ettiğini bir işaretle anlatınca hizmetçiler şitabân oldular. Birkaç dakika sonra adamı geldi, sormağa başladı:

—Ne istiyorsunuz efendim?

—Bu ya ba da bu ya da!

—Tütün mü, sigara mı, kağıt mı, postaya mektup mu vereceğiz? Biraderinizi mi istersiniz?

—Bu ya ba da bu ya da.

İhtiyar bu sözden başka bir şey söylemiyor, muttasıl para çantasını gösteriyordu. Uşağı birçok suâller iradından sonra nihayet maksadını anlayabildi: Bedbaht adamcağız para bozdurmak istiyormuş.

Nüzûl isabetiyle hâssa-i tekellümden de mahrûm olmuş ve ihtiyâcât-ı mübremesini istihsal için ancak mırıldanabilmeğe mahkûm kalmış olan biçare adamcağız bu kadar ehemmiyetsiz bir maksadını anlatmak için on beş yirmi dakika uğraşmış olduğunu hemen unutuverdi, ifhâm-ı merâma muktedir olabildiğini anlayınca adeta sevindi. Önüne getirilen beyin tavasını yine evvelki gibi güçlkle yemeğe başladı.

Bu sırada lokantaya bir familya giriyordu: Kavî bünyeli, büyücek vücutlu, iri kemikli, kırmızı yüzlü, ancak kırk yaşında temiz giyinmiş bir adam; kolunda bir madam ki kocası gibi her hâlimden her tavrından servet-i sıhhatin bir defne-i sîmîn-peykeri olduğu anlaşılıyor. Afiyetin hüsn-i mevzûn u tâmmına mazhar güzel bir kadın, temiz ve güzel de giyinmiş. Arkalarında diğer bir kadın, kolunda nur topu gibi bir çocuk taşıyor. Aman ne ömür çocuk, ne sevimli yavru: Yanaklarında açılan goncalarıyla, gözlerinde parlayan yıldızlarıyla câzib-i rûh bir levha-i zîhayât, bir nûrpâre-i letâfet! Tombul tombul ellerini sütinesinin boynuna atmış, ayaklarını keyifli keyifli sallayıp duruyor. Geldiler, ihtiyar eli titreye titreye ağzına bir lokma götürmekte iken karşısında ve yakında bulunan bir masanın etrafına toplandılar. Çocuğu ihtiyarın bulunduğu cihete oturtmuşlar idi. Sâhib-i âile garsonu çağırdı, üç biftek üç makarna ısmarladı. Makarnalar beş dakikada bel'olundu. İhtiyar ikinci lokmasını henüz yutabilmiş idi. Garson biftekleri getirdi. Bıçaklar, çatallar oynamağa başladı. Enzâr-ı zevkî ne kadar sîrâb edecek bir iştiha bir sa'y-i demâdem-i mütezâyid ve firâvân ile yiyorlar, yiyorlar! Hele Mösyö ile sütine birbiriyle adeta yarış ediyor. Ya mini mini? O da et suyunu pekâlâ uyduruyor. Yemek gittikçe uzadı, biftekten sonra tatlı, peynir, yemiş geldi. Hem yiyorlar hem gülererek konuşuyorlar. Bir şemâtet-i zevk u tegaddî, bir hây u hûy-ı sürûr ü safâ ki tasviri cidden müşkül!

Zuhûr ve devâm ü sukutun sâha-i tabîatta taşlar, topraklar kadar mebzûl olan levhalarından işte bir numûne-i mükemmel! Bu genç, dinç, şâdan, bahtiyar aile ile bu sönük, biçare, me'yûs ihtiyar işte tekabül etmişler. Bir tarafta sıhhat, servet, muhabbet, saâdet, ümit, asumanlar kadar müşâ'sa' ve mükevkeb bir çehre-i âtî, bir semâ-yı nûrânûr-ı muvaffakiyet; diğer cihette ihtiyarlık, maraz, ye's ve hicran kayalar gibi mahûf ve dehşetnâk leyâl-i muzlime, ebedî bir sukut ve inkırâz!

Bu aile efradının çehrelerinde dolaşan handeler ne kadar rûh-istînâs ise ihtiyarın gözlerinde beliren giryeler de o kadar câlib-i hürmet! Nazarımı şu iki levha-i tabîyyenin hangisine daha ziyade atfedeceğimi ben de tayin edemiyordum.

Lâkin ihtiyar yemeğini daha ziyâde yavaş yemeğe başladı, acaba bir rahatsızlığı mı var? Yoksa birkaç kaşık et suyuyla doyuvermiş midir?

Hayır, bir noktaya nasb-ı niğâh etmiş, pek meşgul görünüyor. Yüzü daha ziyâde sararmış gözleri daha donuk... Artık yemek yediğinden bile haberdâr değil muttasıl bakıyor, çocuğa bakıyor... İhtiyar, çocuktan ne ister? Mezarın mehde

teveccühü ne için olsa gerek? Menzûlün elinden çatalı birden yere düşüverdi, ayağa kalktı. Lokantaya girdiği zamanki hareketinden çok ziyde sür'atle çocuğun bulunduğu iskemleye doğru yürüyor. Menzûlün şu hareketi endişemi mucib oldu:

Menzûl olanlarda bazen fevk-al-âde bir heyecân-ı asabî zuhûr eder de adeta ne yaptıklarını bilmezler; acaba hasta çocuğa bir fenalık mı edecek? Ayağa kalkıvermişim. Benim gibi çocuğun validesinde de âsâr-ı havf u tereddüd göründü. Fakat endişemiz hemen zail oluverdi, ikimiz de müsterih olduk: İhtiyarın yüzünde en müessir temînât-ı kavliyyeden bin kere ziyâde itminân-bahşâ-yı kalb ü cân olacak bir meâl-i ulvî, hayrhâhâne, pederâne bir tebessüm peydâ olmuştu, çocuğu sevmeğe gidiyor. Geldi, ma'sûmun ellerini tuttu, yüzüne bakakaldı. Çocuk gülüyordu. Lokantada bulunanların hemen cümlesi bu levhaya atf-ı nazar etmekte bir mecbûriyet-i vicdâniye hissettiler...

İhtiyar bir dakika kadar hayran hayran çocuğun yüzüne nasb-ı nigâh ettikten sonra kalb-i mecrûhundan kopmuş kadar muhrik, hazin bir seda ile “Jân!” dedi. Dört beş sene evvel lisanına rekâket gelmiş olan şu zavallı adamın o zamandan beri ma'nâlı olarak birinci tefevvüh eylediği bu “Jân” kelimesi ağzından çıkar çıkmaz gözünden de bir damla yaş kopmuş idi. Zavallı menzûl kanı çekilmiş, solmuş dudaklarını mini mini Jân'ın ipek saçlarına temas ettirip de çocuğu bütün merâret-i rûhuyla koklamağa başlayınca çeşm-i bî-tâbindan kopan katre-i gam süzüle süzüle çehre-i zerdinden yuvarlandı, bembeyaz bıyığının bir telinden çocuğun başçağızına damlayıverdi! Jân o zaman kahkahalarla gülüyordu.

İhtiyar aileye başıyla bir teşekkür ettikten sonra birdenbire döndü artık arkasına bakmağa cür'et edemeyerek geldiği gibi yavaş yavaş lokantadan çıktı gitti. Çocuğun babası garsonu çağırmişti.

—“Bu adam kimdir?”

—“Efendim bu bizim pek eski müşterimizdir. Çelebi bu lokantayı tutmazdan evvel Beyoğlu'ndaki birahanemize gelirdi. Zavallının kızı, torunu daima beraberinde idi. Kızı vefat etti. Allah bağışlasın sizin çocuğunuzun yaşında olan torunu “Jân” da bir gün ölüverdi!”

—“Vah biçare vah! Demek çocuğumuzu kendi torununa benzetmiş!”

Herkesin yüzünde alâim-i teessür görüldü. Madam ecelin pençesinden kurtarmak istiyormuş gibi çocuğunu göğsüne bastırıldığı zaman ben yaşlarımı güç hâl ile zaptederek lokantadan çıktım.

İhtiyar ümitleri kadar batî, me'yûsiyetleri kadar hazin bir tavır ile yolun aksi cihetine gidiyordu.

Ali Ekrem

BEDBAHT VİCDANIM

M. Raûf Bey'e:

[Raif Necdet, Sa. 15, 1909/1325, s. 234-235]

İnsaniyeti küçülten, hayatı kirleten iğrenç menfaatlerin temâşâ-yı girdbâd-ı galeyânıyla lüzumundan fazla ezilmiş dimağımı biraz dinlendirmek, daima her yerde iyilik görmek isteyen bedbaht vicdanımı saf ve ulvî tabiatın riyâsız teselli ve nevâzişleriyle biraz memnun edebilmek için hemen kendimi ilk hareket eden vapura atmıştım..

Vapur saçtığı köpükler arasından, mest ve dilbâz, süzülüyordu.. Kapanık hava, derin bir sükûn-ı teşrîn ile bî-tâb-ı melâl idi.. Boğaziçi'nin müteverrim güzelliğinde hassas ruhları necîb kederlerle mes'ûd eden ince mübhemiyetler titreşiyor; azim ve gergin bir kanat vakur sessizliği, gayr-i mer'î mevcudiyetiyle manzara-i muhîtâta sesler, ilhamlar döküyordu... Tabiat, intibahlar serpen bir melâl-i mehîb ile, cereyânât-ı şûnun kahkahât-ı riyâkârını susturmak istiyor gibi idi...

Güvertede kenara dayanmış, mebhût ve bî-hareket, medhûş ve pürhürmet, va'z-ı tabîatı dinliyordum!.. Hayattan, hakikatten, beşeriyetten uzak, pek uzak idim.. O kadar uzak idim ki velvele-i levs, dağdağa-i ihtirâs, tantana-i kîn, debdebe-i riyâ... hayât-ı insâniyyeti kemiren bütün bu zehirli yılanlar iğrenç ıslıklarıyla artık kulağımı tırmalayamıyordu... Samiam affî, mehîb, mabedî bir sükûnun şî'rler, felsefeler, irşatlar ifşa eden derinlikleri içinde sanki kaybolmuştu!...

Oh ne büyük, ne müebbed, ne anlatılmaz ve unutulmaz bir dakika.. Bir dakîka-i nisyân.. Hayatımın bütün acı senelerini yıkayan bir dakîka-i nûşîn!...

*

—Kuzum beyefendi, merhamet ediniz, on para veriniz, ölüyorum, açlıktan ölüyorum!...

Bir enîne, ince bir feryâda benzeyen bu hasta sesle birden o dakîka-i mes'ûddan ayrıldım.. Bir an içinde kendimi, şefik tabiatın sîne-i tesellîsinden, bî-insâf bir kuvve-i ani'l-merkeziyye ile, fırlatılmış bir muhît-i haşyette, müessir bir manzara-i hayât karşısında buldum:

Biraz ileride, aheng-i etvârından sahteliği sırtan bir vakarla açılır kapanır bir iskemleye oturmuş genç biri gayr-i meşrû' kazanılmış bir servetin son bakayâsına medyûn olduğu şıklığıyla, kof ve mülevves efkâr-ı medeniye (!) siyle mağrûr ve mütehakkim, bu inleyerek merhamet dilenen alîl çocuğa bir unf-ı akûrâne ile cevap veriyordu:

—Haydi, defol oradan... Miskin köpek!...

Kim bilir ne suretle ve nasıl bir ümitle vapura girebilen bu ancak on yaşında dilenci, ihtimal böyle zengin ve temiz bir beyin kabil değil fakir ve kirli bir vicdana malik olamayacağına emin olduğu için olacak, o ince ve müessir, o bir feryâda benzeyen hasta sesiyle tecdîd-i istihâm etti:

—Kuzum beyefendi, merhamet ediniz, on para veriniz, iki gündür açım.. Âh öleceğim, açlıktan...

Nâ-tamâm kalan enîn-i istimdâda nâgehân cevap veren anîf bir ayak darbesiyle zavallı çocuk yere yuvarlandı.. Şiddetle demire çarpan kafasından kanlar sızmaya başladı..

Bu süslü paçavranın, bu medenî canavarın geniş bir edâ-yı kîn ü iftirâs ile indirdiği bu tekmede demokrasiden, fazilet ve insaniyetten intikam almak isteyen öyle sarîh bir ma'nâ-yı mülevves hissettim ki bilâ-ihtiyar gayz u nefretle o çehre-i siyâha tükürdüm.

Vapur Boğaz'ın mavi sularını yarararak, bî-his ve lâkayd, ilerliyor; vicdanımı teselli etmek için artık kuvveti kifayet etmeyen manzara-i muhîtât bana şimdi câmid ve bî-ma'nâ görünüyor, gözümün önüne bütün fecîalarıyla serilen şu hissî sahne, her yerde iyilik görmek isteyen kalbimle sanki istihza ediyordu!...

RODOS HEYKELİ

[Mehmet Behçet, Sa.15, 1909/1325, s.243]

- Kardeşim M. Raîf'a -

Suhûr-ı şehre muhîr ü muhâta hâkimdir
Bu heykel-i sihr-âbâd, heykel-i zâhir..

*

Cüdâ zevâhir-i âmâli şimdi öyle solan
Bütün maâbid ü şi'riyle bir fesâne olan
O i'tikâd-ı mezheb, serâb-ı devr-i zünûn
O bî-nazîre mübâdât-ı zî-ümîd-i kurûn
Cebîn-i azmini tetvîc eder: Ebed-peymâ
Sen ey âlâh-ı şümûs, ey âlâh-ı nûr u ziyâ!..

*

“O mirvahât-ı harîrinle, bîkes, âvâre,
“Riyâh-ı levnini ettin itâre, ezhâra..

*

“Gazûb-ı bahre uzattın o dest-i sâkinini,
“Yayıldı kalb-i muhîtâta bir hafî ninni..

*

“Rüşeym-i sebz-i nebâtâtı halk eden, sendin,
“Sarıldı kütle-i a'sâra rûh-ı zî-ebedin..”

*

Bütün bu vâhimeler, hâtîrât-ı ma'dûmen
Emellerinle, şefî' ellerinle mâzîden
O âsumân-ı ademden garîb ü bî-vâye
Selâm-ı izzini ithâf ederken âtiye
Mukadderât-ı beşerden kalan büyük heykel!
Cenâh-ı nûr u gurûrunla şimdi sen yüksel...

- Kadıköy: 27 Teşrîn-i sâni 325 - / Mehmed Behcet

TEZAT

[Halit Ziya,Sa.15,1909/1325,s.251-252]

[İzzet Melih,Sa.15,1909/1325,s.252-262]

*Muharriri: İzzet Melîh**Uşşâkîzâde Hâlid Ziyâ Beyefendi 'ye,*

Eserlerinize karşı beslediğim derin muhabbeti bir cümle ifade edebilir: Güzel şeyler okumak ihtiyacını hissettiğim zaman onlara mürâcaat ederim.

Herhâlde bu yazım size ithaf edilecek kıymette değildir. Lâkin, bizde “hikâye”nin müessis-i hakîkîsi olan üstâd-ı muktedirin nâm-ı muhteremini ilk romanımın üstüne yazmakla istikbâl-i mesleğimi onun cenâh-ı şefkat ve himâyesi altına koymak istedim.

İ.M.

*

İzzet Melîh 'e:

Eserinizi tuhfe ettiğiniz adamın hayât-ı edebiyesinde ne kadar medîd bir ye's ve fütûr silsile-i senîni olduğuna vâkıf bulunsaydınız, bu cemîle-i lütufkârânenizin tevlîd eylediği hiss-i tesliyet ve inşirâhı ölçebilirdiniz.

O hayatın son hatevâtını atmak üzere bulunanlar için arkalarında, artık pasları üzerinde gıcırdaya gıcırdaya son nâkûs-ı nisyânı boğmak bir velvele içinde gömerek müebbeden kapanacak olan bâb-ı ebediyyeti aşmadan evvel, tâ uzaklardan, henüz ilk neşvedâr adımlarıyla münevver fecirler içinde ilerlemeğe başlayan gençlerden birkaç şükûfe-i tesliyet almak kadar kıymetdâr bir şey tasavvur olunamaz. Zannetmem ki benden beklenen, size karşı deyn-i şükrânımın yalnız şu ifadesinden ibaret olsun. Sinnimin, tecrübemin bahş eylediği büyük biraderlik vazifesi size düşündüğümü bir hakikat-i üryân şeklinde söylemek hak ve imtiyâzını vermeseydi bile sizin lütufkârlığınıza mukabeleten râstgûlukla te'diye-i deyn etmeği bana vicdanım tahmil ederdi:

Eserinizde en ziyâde nazar-ı dikkate çarpan üslubunuzdur. Hemen daima tarz-ı ifadenize hükümrân olan inhimâk-ı san'atperdâzâne sizi sadeliğe mahsus suhûlet ve letâfetten ayırmayarak bütün üslubunuzun bir i'tidâl-i mülâyim içinde

takarrür edeceğine şahâdet ediyor. Necîb bir tarz-ı beyânınız var. Bir şeye dikkat ettim ki eğer size kuvvet vermek için büyük bir kıymeti olmasaydı benimle muasırlarımın izzet-i nefsimize hürmeten meskût geçerdim: Biz ömr-i edebîmizin âvân-ı mebâdîsinde lisanımıza sizin kadar sahip olabilmekten pek uzak idik; vakıa o zaman bu lisan da kendine tamamıyla sahip olabilmekten uzak idi. Bugüne ait hayât-ı hassâsiyetimize mütevâfık olan lisân-ı edebînin devre-i medîde-i taharrîsini siz bir adımda geçivermiş oluyorsunuz. Bu, büyük biraderlerinize karşı kıymetdâr bir kârdır. Sonra sizde, sinninizin icab ve müsâadesinden fazla inkişaf etmiş büyük bir hikâyenüvîs isti'dâdı var.

Eserinizin esasına ait söylenecek yahut söylenmesi icab edecek mütâlaa-i mahsûsamı icmâl için işaret edeyim ki hayât-ı edebîyyemizin ilk tecelliyâtı hüviyyet-i hassâsemize en yakın olanlardır. Onlara en ziyâde kendiliğimizden koruz. Bu, pek nadiren vâkî' olan bir şey, yani genç bir hayâl-i sevdâ, ale-l-ekser de vukû'una intizar edilen bir rû'yâdır. Bana kalırsa bu rakîk ve zarif şeylerin, bu şebâbımızla perverde olan çiçeklerin şî'r ve hülyâdan mürekkeb ince süslerini bî-insaf bir intikâdın süzgeçlerinden geçirmeğe kalkışmak, bir billûr parçasının in'ikâsât-ı gûnâgûnunu, o mini mini güneşlerini anlamak için onu kırıp ezmeğe benzer. Yalnız itiraf edeceğim ki temas ettiğiniz mesâil-i hayât-ı ictimâiyyede sizden bazen ayrılıyorum. Zaten başka türlü olmak da mümkün değil. Biraz evvel söylediğim gibi, siz hayatın bir kapısından giriyorsunuz ben diğer bir kapısından çıkıyorum. Aramızda bilmem ne kadar senenin tecârib ve müşâhedâtı var. Eğer bu zaten haddinden ziyâde uzayan cevabın havsalası müsait olsaydı, hayât-ı ictimâiyyenin bu mesâil-i mühimmesine ait mütâlaatımı, hususuyla bizde vahim bir yara şeklinde gittikçe büyüyen bir tehlike-i hayâtiyyeye dair nazariyâtımı bast ederdim. Bu tefelsüf-i itirâzcûyâneyi acaba affeder miydiniz? İşte bu noktada tereddüt ettiğim içindir ki sükûtu tercih ettim.

Eserinizin bana yazdırdığı şu muhtelif satırları icmâl edecek iki kelime bulabiliyorum: O da, lütufkârlığınıza mukabil azîm bir teşekkür ve san'at-ı güzîdenize mukabil derin bir hiss-i tahsîn.

Uşşâkîzâde Hâlid Ziyâ

— 1 —

Behîre ve Nâşid

Behîre'nin sabrı tükeniyordu. Elindeki kitabı sedirin üzerine fırlattı: Okuduğunu bir sis arasından görüyor, anlamıyordu. Sinirli adımlarla odada dolaştı. Piyanonun müdevver sandalyesine oturarak notaları karıştırdı; bir şey çalmak istedi. Fakat parmakları itâat etmiyordu; kızdı... Nihayet vazgeçti.

Taksim'de, Behîre'nin pederi Nusret Bey tarafından beş altı sene mukaddem inşa ettirilmiş büyük kârgîr binanın arka cihetinde bulunan bu oda, genç kızın hücre-i tahayyül ve işigali idi. Oraya yapılmış çekilir, kendi eliyle intihab ettiği narin ve kibar eşya, seve seve sakladığı müteaddit kitaplar arasında mütâlâa eder, musikiye çalışır yahut da pencereden gözükken İstanbul'a, Marmara Denizi'ne, Boğaziçi'ne bakarak, enzâr-ı temâşâsını okşayan bu manzara-i bedîa karşısında uzun uzun düşünürdü. Bazen Behîre hücre-i mahremiyetine samimi refikalarıyla saatlerce kapanır, edebiyata, musikiye, şimdiki hâlde uzaktan, sanki nîm-şeffâf bir perde arkasından seyrettiği hayata dair konuşurdu. Onun indinde en tatlı dakikalar o tarzda münâkaşât ile dolu olanlardı.

Fakat bugün pek muazzez bir refikasıyla beraber bulunduğu hâlde Behîre hiç şen ve geveze değildi. Bir koltuğa gömülmüş, Behîre'nin harekâtını mütebessimâne takib eden Matmazel Nikolet Darvil uzun boylu, açık kumral saçlı, daima bir lem'a-i neş'e ve zekâ ile parlayan koyu mavi gözlü, zarif bir Fransız kıızı idi. Nikolet'in pederi sefâret erkânından muhterem bir zât idi.

Behîre, genç Fransız kıızıyla << Notr Dam dö Siyon >> müessesesi-i tadrîsiyyesinde peydâ-yı alâka etmiş, işte şhadetnâmesini alalı üç sene olduğu hâlde dostlukları aslâ sekte-dâr olmamıştı.

Bu sırada söylenecek lakırdının, beyân edilecek fikrin faydasız, hattâ muzır olabileceğini takdir eden Nikolet ağzını açmaya cesaret etmiyordu. Zaten refikasını pek iyi tanıdığı için şuna emin idi ki Behîre hemen şimdi gelecek, âğûş-ı samîmiyetine esrâr-ı kalbini dökenecekti. Hüzün ve endişe zamanlarında biraz asabî olan Behîre çok geçmeden müfekkiresinin kuvveti, hissiyâtının safveti sayesinde i'tidalini bulur, refikaları miyanında bir mevki'-i mümtâz işgal eden “İngiliz Behîre” olurdu.

Hakikaten de öyle oldu. Bir müddet, pencereden, dalgın ve sayedâr büyük siyah gözleriyle dışarıya baktıktan sonra, Behîre Nikolet'in yanına geldi; dolgunca olmasına rağmen ince ve nazik görünen vücudunun bir inhinâ-yı zarîfiyle eğildi; refikasını iki yanağından öperek düzgün bir Fransızca ile: —Nikolet beni mazûr gör, dedi, merak ediyorum; ne yapacağımı bilmiyorum.

Behîre'ye “güzel” denemezdi. Teni biraz esmer, dudakları solgun bir renkte ve kalınca idi. Lâkin Behîre'den öyle musahhar bir havâ-yı asâlet ve letâfet intişâr ederdi ki onu görenler, bâhusus yakından tanıyanlar hislerini ifade edebilmek için “güzel” kelimesinden başka daha munîs ve daha yeni bir tabir aramak ihtiyacını duyarlardı.

Nikolet serzenişkâr fakat handân bir nazarla Behîre'ye bakarak cevap verdi:

—Beyân-ı mazeret edecek ne var? Senin bu hâllerine çoktan alıştım lâkin şunu ihtar edeyim:

Sen yalnız ne yapacağımı değil, ne yaptığını da bilmiyorsun. Etvârınla büyük bir sıkıntıda olduğunu gösteriyor, hâlbuki bir türlü sebebini anlatmıyorsun.

—Nikolet, hakkın var. Fakat sana söylemek istemiyorum zannetme. Senden hiçbir şey gizlemem, pekiyi bilirsin. Bak ne oldu..

Behîre bir sandalye çekti, Nikolet'in yanına oturdu; müterennim ve lerzişdâr sesiyle vak'ayı hikâye etti:

—Bilirsin, Nâşid Bey eskiden beri serbest yaşar, gerek ecnebî ailelerinde gerek sefâretlerde verilen müsamerelere devam eder ve buna kimse itiraz etmezdi. Bu hâle sen de şaşardın “Nasıl oluyor –derdin- temeddün ve terakkiyi imâ eden her bir hareket, her bir söz men'edilmiş iken, nasıl oluyor da Nâşid Bey keyfine göre ömür sürüyor?” Bu suâle vâzıh bir cevap veremezdim. Zira hükûmet-i müstebidemizin birbirine zıt olan, gülünç ve fâci harekâtına akıl erdirmek nasıl kabil olur! İşte dün akşam iş, bütün bütün değişti. Nâşid pederi ile birlikte bize gelmişlerdi. Gece saat dört raddelerinde bir herif kapıyı vurdu: “Nâşid Bey'i zaptiye nazırı istiyor” dedi. Hepimiz büyük bir telâşa düştük. Suâd Paşa “Merak etmeyin oğlum ile ben de beraber giderim. Bize kimse dokunamaz” diyerek bizi teskine çalıştı. Nâşid fevk-al-âde me'yûs ve müteneffir gözüküyordu. Benim yanıma yaklaştı “Behîre bilsen şimdiden nasıl isyan ediyorum. Zaptiye nazırı dedikleri o menhûs köpeğin önüne çıkmak, ma'nâsız, budalaca sözlerine cevap vermeğe mecbur olmak, yalnız

bu yeter... Ah, onların hepsini, hepsini..” Görseydin, Nikolet. Bunları söylerken Nâşid ne kadar mert ve asil bir güzellekle güzeldi! Suâd Paşa ile oğlu hemen gittiler; işte daha hiçbir haber alamadım. Nasıl merak etmeyeyim; çıldırmak bir şey değil...

Behîre telâş etmekte haklı idi; ve Nikolet bunu pekâlâ anlıyordu. Maa-hazâ refikasını biraz teskin etmeğe çalıştı: —Nâşid Bey nerede ise şimdi gelir. Mademki Suâd Paşa da beraber gitti, zannederim, merak etmeğe mahal yok.

Behîre başını salladı; bir hiss-i gayz u nefretle dudaklarını büktü:

—Hükûmetimizin, doymayan, kanmayan o müthiş canavarın şimdiye kadar irtikâb ettiği cinayetleri işitmiyor musun? Onun nazarında Suâd Paşa'nın ehliyet ve istikameti, Nâşid'in iktidar ve kıymeti hiçtir. İkisini de perişan ve mahvetmek pek kolay. Tasavvur et, öyle bir şey olursa ben ne yaparım? Nâşid'in kalbimde işgal ettiği mevki' ne derece mühimdir, bilirsin...

Behîre bunu söylerken havf ve aczinden kıvranıyor, Nikolet'in yüzüne, istinâd ve teselli arayan bir nazarla bakıyordu. Karşısındakine lakırdı söylemeğe vakit bırakmadan devam etti: Sükûtun, sükûtun ilhâmât-ı muazzebesinden korkuyor, söylemek, muttasıl söylemek istiyordu. Bu ihtiyaca ittibâan Behîre bir tûde-i hâtîrât ihyâ ederek Nikolet'e uzun uzadıya anlattı. Şüphesiz Nikolet bunların ekserisine çoktan vâkıftı; fakat Behîre dikkat etmiyordu.

*

Behîre ne kadar zamandır Nâşid'e kalben merbût idi. Ondan başkasını zaten sevmemiş, teknil his ve fikrini, ihtiyâc-ı rûhunu münhasıran ona tevcih eylemişti. Onlar hemen beraber büyümüşlerdi. Suâd Paşa ile Nusret Bey pek eski ve birbirine sadık iki dost idiler. Nusret Bey Bağdat valiliğinden istifa edip Şûrâ-yı Devlet azalığıyla İstanbul'da yerleşince Behîre ile Nâşid'in aileleri sık sık görüşmüşlerdi ve işte yedi senedir bu iki namuslu ve asil Türk ailesinin münasebâtı aynı muhabbet ve muhâlasat ile devam ediyordu.

Nâşid'i ilk tanıdığı zaman Behîre on iki on üç yaşlarında bir çocuktu. Nâşid ancak yirmisini geçmiş, Mekteb-i Harbiyenin zâdegân sınıfına devam etmekle beraber zât-ı şâhâne yaverlerinden mülâzım oldu. Nâşid kendi sınıfında bulunan paşazâdelerin ekserisi gibi ulûm ve fûnûna ehemmiyet vermemezlik etmezdi. Bilâkis büyük bir hâhişle derslerine çalıştıktan sonra hususî muallimlerle Fransızca'yı iyi öğrenerek garbın şâirlerini, hikâyenuvîslerini, münekkitlerini, feylesoflarını merak ve

muhabbetle okumuştı. Tezyîn ve tevsî-i zihn etmek hususunda pek haris idi. Tâ o vakit Behîre yakışıklı genç zabite karşı bir incizâb-ı tıflâne duyar, onun yanına serbestçe sokulur, müteaddit suâllerine bir tebessüm-i memnûniyetle cevap verirdi. Behîre büyüdükçe, yavaş yavaş o muhabbet de gayr-i kabil-i mukâvemet bir terakki ile tevessü' etmiş, nihayet bir gün Behîre anlamıştı ki Nâşid kendisi için mültefit ve hâtrnûvâz bir dosttan ibaret değildi. Behîre hissiyât-ı kalbini vuzûh-ı hakîkîsiyle keşfelediği akşamın teferruâtını hatırlıyor, o teferruâtı Nikolet'e hikâye ederken, maziyi ihyâ ettiğimiz zaman duyduğumuz hüzn ü teessüfle karışık garip zevki tadıyordu.

Bundan üç sene evvel, yani 1319 senesinin Ağustosunda idi. Behîre henüz mektebten çıkmış bulunuyordu. O sene yazı Çamlıca'da geçiriyorlardı. Bir akşam Nâşid ile Güzîn Hanım, Behîre ile pederi Suâd Paşa, beraber gezmeğe çıkmışlardı. İstanbul'un âlem-i kibârânesinde hüsn ü âniyle meşhur olan Güzîn Hanım Nâşid'in uzak akrabasından genç bir dul idi. Göksuyu'nda, üç çifte müzeyyen kayığına kurularak kestane renginde gözlerinin bir nazar-ı kibr ü istihfâfiyle etrafı süzen Güzîn Hanım'ın letâfet-i sîmâsına meczûb olan, dest-i izdivâcını talep eden beyler çoktu. Lâkin genç dul hiçbirine rûy-ı iltifât göstermemiş, bu hususta istîzâh edenlere şu tarzda cevap vermişti:

—Korkarım bütün bu küçük beyler saçlarımın değil, kocamdan kalan liralardan cazib sarı rengi için etrafımda dolaşıyorlar. Esasen ömründe bir defa bile evlenmek çok değil mi? Muhabbet meselesine gelince oğlum Sermed'in muhabbeti bana kâfi...

Güzîn Hanım'ın bu nazariyelerini anlatan Behîre gülerken ilave etti:

—Güzîn Hanım tekmil muhakemelerini, kararlarını alt üst edecek olan kimseye, Dâver Bey'e o zaman daha tesadüf etmemişti...

Hep beraber gezmeğe çıktıkları o akşam, sıcak bir yaz gününün baygın ve hülyââver bir hâtime-i bedîasıydı. Küçük Çamlıca'nın yeşil tepesini ihâta eden uzun yolu ağır adımlarla, önlerine bedâyi-i müstesnâsını seren manzaranın güzelliğini seyrederek, takib ediyorlardı. Nâşid ile Güzîn Hanım önde, iyice ileride idiler. Ne konuştuklarını işitmek Behîre için kabil değildi. Yalnız, arada sırada, müterennim bir kadın handesi, yahut da Nâşid'in şen ve patırtılı kahkahası, meserretli bir şeyden bahsolunduğunu haber veriyordu.

Behîre, pederinin yanında, sâkit ve mütefekkir duruyor; sebebini tayin edemediği, belki de tayin etmek istemediği derin bir hiss-i tecessüsle onların en ufak harekâtını uzaktan tetkîk ediyordu. Bir aralık Nâşid refîka-i seyrânına biraz fazla yaklaştı; bu sefer kemâl-i ehemmiyetle, ciddî ve kahkahasız, konuşmağa devam etti. Nâşid'in bahsettiği mühim mesele ne olabilirdi? Behîre tahmin edemiyor, acîb olmakla beraber kabil-i inkâr ve ihmal olmayan bir azâb-ı derûnî hissediyordu. O derecede ki sîmâsının renk ve ma'nâsını birdenbire değişmiş gören pederi Behîre'ye sormuştu.

—Nen var, kızım? Benzin pek uçuk.. Rahatsız mısın?

Behîre: “Hayır, ehemmiyetsiz... Biraz başım dönüyor.” gibi hazır bir cevap verirken derin bir ihtiyâc-ı bükâ ile dudaklarını kısıyordu.

O gün ilk defa olarak, bekâret-i rûhunu lekeleyen o kıskançlık; çocuk hislerinden tamamıyla ayrılan o muazzeb kıskançlık Behîre'yi ikaz etmiş, sanki tecrübedîde bir ses kendisine:

—Artık itiraf et, demişti, Nâşid'i seviyorsun. Duyduğun cüz'î azâb-ı derûnî, “aşk” denilen menfûr ve perestîde kuvvetin ilk selâm-ı iltifâtıdır. Onu hüsn-i kabûl eyle çünkü o, ileride yaşayacağın müskir dakikaları tebşîr ediyor.

Eve avdet edince, Behîre dayanamamış, Nâşid'in yanına giderek yarı lâtifecû, yarı sitemkâr bir ifade ile:

—Bugünkü seyrânınızdan pek memnunsunuz, değil mi Nâşid Bey? Güzîn Hanım ne hoş, ne pürgû bir kadın! İkiniz mükemmel bir çift geveze idiniz.. Affedersiniz, bir çift nâtkaperdâz diyecektim.

Nâşid Behîre'nin sözlerine ciddiyet ve teessürle cevap vermişti:

—Beni mahzûn ediyorsunuz. Sizin en ufak bir şikâyetiniz benim indimde ne kadar mühimdir, bilmiyor musunuz?

Bunu söylerken Nâşid kendisine öyle bir nazre-i perestîş ile bakmıştı ki Behîre o cümlenin aslını bulmakta güçlük çekmemişti. O nazar, “Seni ne derin bir aşk ile sevdiğimi hâlâ anlamadın mı?” demek istiyordu.

İşte, bâhusus o günden itibaren, Nâşid Behîre'nin nişanlısı idi. Bunu herkes bilir, zımmen tensib ve tasdik ederdi. << Notr Dam dö Siyon >>'da Behîre sınıf refikası Nikolet'e ekseriya Nâşid'den bahsederdi. Onun ahvâl-i husûsiyesine, ma'lûmâtına, nezâketine dair tafsilât verir, onu göreceği saati sabırsızlıkla beklerdi.

Hattâ Nikolet bazen Behîre'ye takılır, “Dikkat et, derdi, çok medh etme... Nâşid Bey'e ben de âşık olursam fena olur.”

Behîre birdenbire sustu. Gözlerini yere atfetti. Uzun kirpikleri bir sâye-i ye's ve endişe ile büyük siyah gözlerini daha muzlim yapıyordu. Hafifçe içini çekti:

—Âh, Nikolet, seninle böyle, bir şey olmamış gibi, konuşurken tarif edilemez bu korku kalbimi sıkıyor.

Nikolet nıkbîn görünüyordu:

—Korkma, hiç korkma... Nâşid Bey mutlaka şimdi gelir. Benim düşündüğüm şundan ibaret: Düğününüzü ne zaman göreceğim? Ben çok acele ediyorum. Zira ikiniz ne gıptabahş bir timsâl-i muhabbet ve saâdet teşkil edersiniz! Beyoğlu'nda kaç kadın tanırım ki sana haset ediyor ve edecekler.

Behîre merak ve kederine rağmen gurûr-ı nisviyyetini ferâmuş edemeyerek:

—Nikolet, doğrusunu söyle, Nâşid'in bir mahbûbesi, yahut hiç olmazsa bir müntehab tanıdığı yok mu?

—Sana kaç defa tekrar ettim: Nâşid Bey gerek genç kızlarla, gerek madamlarla daima mültefit ve nekregû... Lâkin, eminim, o kadar... ilerisi yok. Senin muhabbetin her nev'i meyl ü davete aşılmaz bir mâniadır.

—Mübalağa etme... Sizin şık madamlarınız, hattâ genç kızlarınız cazibe ve muhabbet nokta-i nazarından şüphesiz pek mahir, pek tecrübedîdedirler. Onlara mukavemet etmek fevk-al-âde güç olur. Hele bizler, gûşe-i inzivâlarında yaşayan İslam kadınları sizlere nasıl rekabet edebiliriz?!

—Nasıl mı? İffet ve nezâhetiniz, vefâ ve şefkatinizle... Rahibelerin nazar-ı teftîşinden bin türlü desîselerle kaçırarak tâ mektebten beri okuduğun Fransızca ve İngilizce romanlarda “hayât-ı kibârâne”mizin mahiyetini, yani gülünç ve fecî bir temâşâ olduğunu görmedin mi? Yemin ederim, hakikat de öyle... Ya Beyoğlu'nda, şu avuç kadar büyük mahallenin içinde dönen dolapları, yapılan dedikoduları işiterek istikrah etmemek mümkün değil. İşte en küçük bir misal: Geçen gün şehrimizin tek mil tanılmış aileleri aynı surette yazılmış birer mektub alırlar. Bu mühim “tahrîrât-ı umûmiyye”de filan madamın dostları birer birer ta'dâd edildikten sonra onunla görüşmek caiz olamayacağı halisâne ihtar ediliyordu. Ne dersin, Behîre, artık bize gıpta edecek bir şey var mı?

—Haklısın, pek haklısın. Nâşid ile bundan bahsedince kaç kere kendisi: “Ne kir, ne riyâ! diyerek omuzlarını silker balolarda hemen beline kadar çıplak, hissen ve fikren sizden pek uzakta bulunan birtakım kadınlara sarılarak raks etmek; bunlardan birini beğenerek, daha doğrusu, müsâadekâr bularak, genç kız ise bir müddet eğlenib izdivacından sonraya zımnen ta’lîk olunan ni’metleri ihzâr etmek; evli ise, kocasına, bazen samimi dostunuz olan bir adama hıyânet etmek... Bütün bunlar, akıl ve vicdana sığmayan ne fenâ hâller!” Bununla beraber, Nâşid tenkit ve takbih eylediği âlemin en parlak müdavimlerinden biridir. Tarz-ı hareketini izah eden cevabı da hazır: “Zaten dünya, azîm ve hallolunmaz bir muammâ. O muammâyı anlamadan yaşamaya mecburuz. Hiç olmazsa teferruâtını yakından görmek, tetkîk etmek pek şâyân-ı dikkat... Sonra da, nasıl olsa, hepimizin mağlûb olduğu zevklerden bahsetmiyorum. Her hâlde mühim nokta, o âlemin sath-ı müşa’şa’ı altında mahfûz olan levs ve riyâyâ mümkün mertebe sürülmemeğe gayret etmektir.” Biz, harem sayesinde, o levs ve riyâyâ bilmeceburiye sürülmüyoruz. Tabî, bu, pek büyük bir kâr. Lâkin, Nikolet, insaf et...

Behîre o mühim mesele-i hayâtiyyeye dair düşündüklerini, kim bilir, kaçınıcı defa olarak, mufassalan ve kemâl-i harâretle serdedecekti. Behîre birçok âsâr-ı ictimâiyye mütâlâa ederek o hususta bir silsile-i muhâkemât ve nazariyâta malik olmuştu. Kendi seviye-i tahsîliyyesinde olan diğer genç hanımlar da fikirlerini öteden beri tasvib ve kabul ederlerdi. Yalnız Behîre akrabasına düşündüğünü söylemezdi. Onların i’tikâdât ve hissiyâtını zerre kadar rencîde etmeğe razı değildi. Bu sebepten dolayı validesi Leyla Hanım kapıyı açıp da odaya girer girmez Behîre sustu.

Leyla Hanım elli yaşlarında, uzun boylu, hâlâ güzelliğini muhafaza edebilmiş sevimli bir anne idi.

Nazik teninin ancak mahsus olan solgunluğu o derece maharetle tazelenmiş, kırmızıya mail sarı saçlarının arasında peydâ olan birkaç beyaz tel o kadar dikkatle gizlenmiş idi ki Leyla Hanım’ın “güzel görünmek” arzusundan vazgeçmediği sarahaten anlaşılıyordu. Zaten hafif sürmeli, mütebessim ve parlak kestane ve yeşil gözlerinin hâr u dilnüvâz bakışı Leyla Hanım’a hak verdirirdi.

Otuzundan sonra öğrenilmiş Fransızcasıyla, bir çocuk telaffuzunu andıran müterennim ve mütereddît şivesiyle, Leyla Hanım Matmazel Nikolet Darvil’i selamladı:

—Sizi ciddî bir mübâhaseye tutuşmuş buluyorum. Acaba ben de öğrenebilir miyim?

Behîre acele atıldı:

—Nâşid Bey'den bahsediyorduk. Daha bir haber alamadık. Merak ediyorum, anne!

Leyla Hanım gülererek kızının bir iklîl-i harîf gibi duran kumral saçlarını okşadı:

—Korkma, Nâşid Bey kaybolmadı. Yarım saattir selamlıkta beybabanın yanında bulunuyor. Birazdan tabî buraya gelir.

Behîre'nin saçlarını okşarken Leyla Hanım'ın gözleri vâzıh bir lem'a-i muhabbetle parlıyordu. Nikolet, bir eliyle koyu lacivert renkte son moda redingotunun eteklerini düzelterek, bir eliyle de ince peçesini indirerek gitmeğe hazırlanırken:

—Bak Behîre, dedi, hanımefendi seni ne çok seviyor. Madam Nusret Bey'in kerîmesi olmak büyük bir saâdet... Herhâlde ben pek isterdim.

Hakikaten Leyla Hanım, yirmi beş yaşında büyük oğlu Celâleddîn'i kaybedince tek mil kuvâ-yı tahassüsünü yegâne evladı Behîre'ye hasr etmişti. Onun her türlü arzusuna muvâfakat eder, hatırını kırmazdı. Esasen Behîre'nin arzuları asla dâire-i ma'kûliyyetten harice çıkmamıştı. Behîre'nin kavî muhakemesi, izzet-i nefsi kendisini hafifmeşrepliğe, münasebetsizliğe düşmekten daima men'ederdi. Kâğıthane, Kuşdili, Göksu mesirelerinde gülüşen, işaretler eden, harfendazlara rûy-ı iltifât ile mukabele eden küçükhanımlardan bahsolununca Behîre bir ma'nâ-yı tezyîf ve istihfâf ile dudaklarını bükerdi:

—Anlamıyorum!

“Kızımızı ecnebî kadınlarıyla çok görüşürüyorsunuz. Bu, pek tehlikeli değil mi?” diyerek o günlerde İstanbul'da olan bir vak'ayı, bir intihâr-ı elîmi hatırlatmak isteyenlere Leyla Hanım sarsılmaz bir i'timâd-ı nefis ile:

—Behîre'yi tanıyorsunuz... derdi.

Leyla Hanım kızını perestiş edercesine severdi. Bir zaman Behîre tifo ile bir ay yatmıştı. İşte o bir ay Leyla Hanım'ın ömründe bir asr-ı musîbet yerine geçmişti. Çocuğunun başucundan ayrılmaz, kanepenin üzerinde ancak bir iki saat uyur, Behîre'nin en cüz'i harekâtını bir merkûziyet-i maraziye ile takib ederdi. O hastalık

günlerini Leyla Hanım hatırladıkça mahûf bir manzaranın karşısında imiş gibi titrer, o çirkin rû'yet-i felâketi kâffe-i kuvvetiyle kovardı.

Şu dakikada, Nikolet'in cümle-i iltifâtı üzerine, kalbinin derin bir köşesinde bir damar sızlamış, "Evet, Behîre'yi seviyorum; muhabbetimin vüs'ati beni korkutuyor. Yarabbi, Behîre'mi sana tevdi' ediyorum." tarzında bir temenni ve dua ile mukabele etmek arzusunu duydu. Maa-mâ-fih "Sakın Madam Darvil duymasın." lâtifesiyle iktifa etmeği tensip eyledi.

Behîre, Nikolet'in gitmek üzere bulunduğunu görerek itiraz ediyordu.

—Nasıl gidiş mi? Yoo... Hiç olmaz. Daha pek erken. Hem bizimle akşam yemeğine kalsan ne olur sanki? Konuşurduk. Beni tatlı sözlerinle teselli ederdin.

—Behîre müsâade et. Bu gece Senrupoluların verdiği baloya da'vetliyim. Gitmemek olmaz. Artık teselliye ihtiyacın yok ki... Değil mi, hanımefendi?

Nikolet şuh bir kahkaha ile gülerek Leyla Hanım'ın elini sıktı, Behîre ile öpüştü ve bir feşâfeş-i harîrî içinde odadan çıktı.

Behîre refikasını merdiven başına kadar teşyî edib avdet edince:

—Nikolet ne müstesna bir kız! dedi. Doğrusu, mektepte olsun, dışarıda olsun tanıdıklarımın hemen en samimi ve en safı.

Leyla Hanım bir edâ-yı teessüfle cevap verdi:

—Matmazel Nikolet şimdilik pek samimi ve pek saf. Lâkin böyle kalabilecek mi? Bu gece bir müsamereye da'vetli olduğundan bahsediyordu. İşte o tarzda eğlencelere devam ettikçe seve seve seyrettiğimiz bî-şâibe şükûfe-i asâlet zehirlenmeyecek mi?

—Yine mübalâğa ediyorsun, anne... Hem bu sefer şâirâne bir mübalâğa. Seni temin ederim, o havâ-yı müsemmele dayanarak pâk ve namuskâr kalmak imkân haricinde değil. Bu, tabiata, isti'dada bağlı bir mesele... Devam etmiyorum. Bu anda beni meşgul eden daha ehemmiyetli bir şey var: Nâşid Bey'i niçin bâb-ı zabtiyyeye çağırdılar. Bilmek istiyor, sabırsızlanıyorum.

—Dikkat et, biraz daha gayret edersen, Nâşid Bey'e pederinin yanına gittiğinden şikâyet edeceksin.

—... Şikâyet etmesin ben buradayım.

Nâşid kapının eşiğinde durmuş, gülümseyerek iki kadına bakıyordu. Behîre meserret ve hayretini zaptedemedi: —Oh, nihayet... diyerek koştu, Nâşid’i ellerinden tutup çekti:

—Anlat, rica ederim, çabuk anlat. Ne oldu? Bunalıyorum. İyi ki Nikolet’le biraz mübâhaseye daldık da kendimi unuttum. Yoksa hâlim fena idi.

Nâşid gülüyor, çocuk gibi itâat ederek Behîre’nin yanına oturuyordu:

—Hiç olmazsa bırak da annenin elini öpeyim.

Leyla Hanım nişanlıları yalnız bırakmayı münasip görerek:

—Şimdiki hâlde Behîre’den başka kimse ile meşgul olmanız gayr-i kabil, ben çekiliyorum, gelip, üçüncü defa olarak bana da hikâye edersiniz, olmaz mı Nâşid Bey?

Nâşid Behîre ile yalnız kalınca, sevgili nişanlısının narin elini avucunda sıkarak: —Ne olacak, dedi, nefret ve hayretle gülünecek bir hadise. Hiçbir şeye şaşmayan ben bile ağzı açık kaldım... Dur bakalım, bulabilecek misin?

Nâşid öyle kimselerden idi ki onları uzaktan görmek mümtâziyyet-i his ve fikirlerine kalben emin olmaya kâfiydi. Mütenasip uzun vücudunun tekmil harekâtında bir serbestî-i asâlet, giyinişinde kibâr bir sâdelik vardı. Bir reng-i ciyâdetle pembeleşen beyaz sîmâsından, büyükçe gözlerinin mebzûl kirpikleri altında parlayan zeki bakışından lâtif bir câzibe-i nezâket intişâr ederdi. Ve Nâşid ile görüşmek, sûret-i zâhiresiyle verdiği hüsn-i zannı tekzib etmezdi, bilâkis... Fitraten rakîk ve asil bir kalbe, münevver bir zekâyâ sahip olan bu genç ve şık kolağasını hemen herkes severdi. Daha talebeden iken dâhil olduğu salonlarda en güzîde kadınlar tarafından bir tebessüm-i iltifât bir nazar-ı nevâziş ve meserretle kabul olunur, muhtelif mevzû’lara akan bahisleri dikkatle dinlenirdi.

Nâşid’i arkadaşları hodbîn, hattâ biraz fazla hodpesend bulurlardı. Bu fikir hakikatten pek de uzak değildi... Nâşid’in hissiyâtına hâkim olan kuvvet, hayattan mümkün mertebe istifade etmek için hiçbir fırsatı kaçırmamak arzusuydu. Bu arzusuna en çok hizmet eden cihet de, irâde-i şahsiyyeye olan emniyet ve i’tikadı idi. Mâfevka’l-iktidâr teşebbüsâtta bulunduğu zaman itiraz eden kimselere hiç tereddüt etmeden, hayret verecek bir nikbinlikle: “Ciddî istedikten sonra dünyada muvaffak olunmayacak ne var?” diye cevap verirdi. Ve, tesadüfün muâvenet-i hârikulâdesiyle mi, yoksa bir hâssa-i müstesnânın yardımıyla mı, yahut, daha doğrusu, emeline vâsıl

olmak için sâbit ve muannit olarak çalışmasıyla mı, nedir? Mutlaka muvaffak olurdu. Lâkin şunu da ilave etmek icab eder ki Nâşid, gayet serbest fikirli olmakla beraber, meyl-i tabîatını ahlâkın mevâdd-ı makûlesine tâbi kılarak müdebbirâne hareket eden nadir gençlerdendi. Bunu pekâlâ bildiği cihetle Behîre Nâşid'in bir münasebetsizlik yapmadığına tamamıyla emin idi. Nişanlısının suâline cevaben omuzlarını kaldırıp dudaklarını büktü. Nâşid devam etti:

—Mümkün değil tasavvur edemezsin; bak nasıl oldu: Buradan doğru bâb-ı zabtiyyeye gittik. Saat beş vardı. Kirli ve kırık birkaç koltuktan başka mefruşata malik olmayan zavallı, sefil bir odada epeyce bir zaman durduk. Vatanımızın en namuslu ve muktedir askerlerinden biri olan Suâd Paşa ile yâverân-ı hazret-i şehriyârîden Kolağası Nâşid Bey odayı dolduran hırsızlar, katiller, sarhoşlarla beraber beklediler.. Ne ise, on beş dakika sonra nazır paşanın huzuruna kabul olunduk. Paşa hazretleri pederime büyük bir eser-i hürmet olarak yerinden kımlıdanır gibi oldu. “Niçin rahatsız oldunuz? Mahdum beye mühim bir meseleden bahsetmek icap etti de...” diye başlayarak hiçbir tehlikenin mevcut olmadığını temin ve beyân eyledi. Nihayet o mühim meseleyi kemâl-i ciddiyetle izah ile “Geçen gün, dedi, Fransa sefâretinde verilen bir “baloz”a Nâşid Bey şân-ı askerîye yakışmayan bir kıyafette gitmişler.” Ben hemen tashih etmek istedim: “Bal kostüme” idi (Tabiri anlayıp anlamadığını bilemem) lâkin bendeniz adi müsamere elbisesiyle bulunuyordum. Rengîn bir kostüm giymeğe tabîî cesaret edemezdim. “Hayır, canım, renkli elbiseden bahsetmiyorum. Arkanızdaki şey siyah imiş; fakat önü açık ve arkası kuyruklu...” Anlıyorsun ya, Behîre, “frak” murâd olunuyordu. Paşa hazretleri; birçok nesâyih ve tenbîhât-ı hayrhâhânedede bulunduktan sonra, pederimin hatırı için, bu sefer de

[Mâ-ba'dı var.]

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

[Raif Necdet, Sa.16, 1909/1325, s.272-296]

Bu sene de kış mevsimi, Fransa hayat-ı temâşâiyyesine büyük bir harâret ve fa'âliyet bahşeylemekte; meşâhir-i üdebâ tarafından kaleme alınmış hissî, içtimaî, tarihî piyesler Paris'in muhtelif sahnelerinde, seviye-i fikriye ve içtimaîyeleri yüksek bir halk huzurunda, mütevâliyen mevkî-i temâşâyâ vaz' edilmektedir.

Terakki ve teâlî için her türlü esbâb ve vesâite, her türlü müessesât-ı irfana malik olan mütemeddin milletler bile füyûzât-ı temâşâiyyeye şitâb ve tehâlûke teslim-i hüviyet etmekten vâreste kalamıyor. Çünkü bugün tiyatrolar medeniyet-i hâzıranın en büyük bir ihtiyacı, en mes'ûd ve feyznâk bir kuvveti, bir mektebi şeklini almıştır. Bunun için de bu mektebin muallimleri olan temâşâ müellifleri mühim birer amîl-i içtimaî ve ahlâkî mahiyetini iktisâb etmiştir. Memleketimizde tiyatronun bu büyük kuvvetini bi-hakkın takdir edecek dimağların taaddüdünü istediğim kadar piyes muharrirlerinin de ne azim vezâifle mukayyed olduklarını tamamıyla takdir eylemelerini arzu ederim.

Mektebler semerât-ı bedia ve müfide verebilmek için nasıl ciddî, fazîlet-perver muallimlere muhtac ise, bütün ma'nâsıyla fenâ muallimler tarafından idare edilen bir mekteb cemiyet için nasıl bir unsur-ı zulmet ve felâket ise... efkâr ve ahlâk-i umumiyeyi tenvîr ve terbiye, muvazenesizliği ile hayat-ı milliye ve içtimaîyeyi teşviş ve iğlâk eden mesâil ve kavânini hâl ve ta'dîl hususlarında bir müesser-i mühib olan tiyatro da fenâ müelliflerle meş'ûm bir kuvvet olabilir.

Temâşâ, edebiyatın en mühim, en zinde, en feyyâz bir kısmıdır. Tiyatro müellifliği hiçbir muharrirlikle kabil-i kıyas değildir. << *Adolf Birisun* >>'un dediği gibi hakiki bir dram müellifi alem-i edebiyatın kralı, hükümdârı mesabesinde. Onun için hayat-ı içtimaîyemizi, ihtiyacât-ı milliyemizi bi-hakkın anlamış vakur ve münevver bir san'atkâr.. vicdanı aşk-ı insaniyet ve san'at ile lerzişdâr-ı heyecan, dimağı tetebbuât-ı ilmiye ve edebiye ile pür galeyân bir dram müellifi, bu nazik devre-i teceddüd ve terakkide, saâdet-i milliye ve içtimaîyemize, teâlîyât-ı fikriye ve ahlâkiyemize pek mühim, pek kıymetdâr hizmetler ifâ edebilir.

Ben iddia edebilirim ki,tiyatro san'atına pek muvâfik olmamakla beraber,dahî-i vatanperver Kemal merhumun << Vatan >> piyesi inkılâb-ı muazzamamızın husûlünde istisgâr edilemeyecek bir tesîr göstermiştir.O halde bugün san'at-ı temâşânın tekâmül-i hâzırına muvâfik bir tarzda ciddî tettebbuât-ı ilmiye neticesi olarak yazılan içtimaî ve tarihî piyesler bizde pek insanî ve vatanî heyecanlar, pek medenî ve içtimaî intibahlar husûle getirebilir.Senelerden beri a'mâk-ı dimağımızda kökleşmiş kalmış – terakkiyâtımıza engel – i'tiyâdât ve hurâfât-ı sakîmeyi sîne-i hüviyetimizden söküp atar..Her teşebbüsümüzü akîm bırakan fikdân-ı azim ve sebatımızı fikdân-ı irademizi şifayâb eder.

Herkes ne derse desin, ben bu milletin tekâmülât-ı dimağiyesinin husûlünde nezih ve feyyâz bir isti'dâd-ı san'ata malik, fazilet-i ruhiyesi kudret-i fikriyesiyle hem-ahenk ciddî ve münevver dram müelliflerinin pek mühim birer tesirleri olacağı i'tikadındayım. Zaten Avrupa'nın tarih-i terakkiyât-ı fikriyesine ufak bir nazar atf edilecek olursa bu terakkiyâtın vücûd-pezîr olmasında temâşânın esaslı bir rol ifâ ettiği anlaşılabilir. İşte onun içindir ki bir milletin edebiyat ve temâşâsı ile terakkiyât-ı medeniye ve fikriyesi arasında samimi bir münasebet ve rabıta mevcuttur. Hiç şüphe yok ki, temâşâ terakkiyât-ı fikriye ve içtimaîyeyi tesrî' ettiği gibi tekâmülât-ı medeniyede, temâşâyı, temâşânın istinâd ettiği esasât ve ihtiyacâtı değiştirmiştir. Klâsik piyesler mevzû'larını asâr-ı kadîmeden,hayâlât-ı baîdeden iltikat ederlerdi.Şimdiki temaşalar ise hayat-ı içtimaîyeden,hakâik-i hâzıradan istihsâl-i mâl eyliyorlar.Bu tahavvül,tekâmül-i fikrî ve içtimaîyenin bir netice-i tabiîyesinden başka bir şey değildir.

Edebiyatı terakkiyât-ı fenniye ve medeniye ile alâkadâr add etmeyen, yalnız ruha aid ihtisasâtın tasvir ve tercümesinden ibaret zann eyleyen zavallılar eğer bu asırda da mevcut ise, emin olmalı ki bunlar << gaflet >> ile müebbed bir konturato akd etmişler demektir.

Asâr-ı edebiye ve temâşâiyede – az çok – psikoloji ve sosyoloji nişâneleri mevcut olmalıdır. Bu nişânelerden külliyyen mahrûm olan asâr-ı san'atı asr-ı hâzır istiskâl etmektedir. Meşâhirin hikâye ve piyeslerinde behemehal bu iki ilmin tesirât-ı feyyâzânesi ayrı ayrı veya memzûcen mevcuttur. Fransa'da sosyoloji ilmini o bülend ve muhteşem deha-yı irfanıyla tamamıyla romana tatbik eden << Zola >> olmuştur. Hikâyelere vüs'at ve muvaffakiyetle psikolojiyi idhâl eden de << Poul Bourget >>

dir. Yirminci asrın terakkiyât-ı mehîbesine rağmen edebiyatı halâ müstakil bir san'at halinde kıyas edenlere, hiçbir ilm ile haiz rabıta olmadığına kanâat eyleyenlere hem hayret, hem teessüf ederim.

Asârında daima teşrîhat ve tahlilât-ı ruhiyye ile uğraşan ve bu hususta üstad-ı yegâne add edilen *Bourget*'in geçenlerde Paris'de << Vodvil >> tiyatrosunda << *Barricade* >> isminde içtimaî bir piyesi mevki'-i temâşâyâ konulmuştur. *Burje* bu yeni piyesle bir mesele-i içtimaîye ve iktisadîyeyi halletmek istiyor..denilebilir ki bu, *Burje*'nin hemen ilk içtimaî piyesidir. Daima psikoloji ile iştilal eden bu muktedir edibin memleketinin hâl-i hâzır-ı içtimaîyesini nazar-ı dikkate alarak kendi i'tikadât-ı içtimaîyesini gösterir böyle sosyolojik bir piyes yazması muharrirlerin, temâşâ-nüvislerin aynı zamanda içinde yaşadıkları heyet-i içtimaîyenin ihtiyaçlarını, o heyeti işgal eden mesâil-i hayatiye ve iktisadîyeyi takibe venazar-ı dikkate almağa mecbur olduklarını gösterdiği için şayân-ı dikkat ve ibrettir.

İlk defa olarak mevki'-i temâşâyâ vaz' edilen bu piyes Paris matbuâtında pek çok velvele ve münâkaşayı mucîb olmuştur. *Burje* bu eserinde amelelerin ittifakına, her türlü arzularını temin ve istihsâl için yaptıkları grevlere mukabil sermayedârların da ittihâd ederek bunların amâline karşı bir barikad, bir sed-i şedîd teşkil etmelerini pek münasib görüyor, piyesin esası, ruhu hep bu daire-i tasvib etrafında devrediyor. Bütün diğer vakayi' ve hadisât, müellifin bu fikrini icra, yani sermayedârların amelelere tefevvukunu istihsâl için ihzâr olunmuştur.

Fransa efkâr-ı umumiyesini öteden beri işgal eden bu mesele-i içtimaîye ve iktisadîyeyi halletmek hususunda maa-t-teessüf *Burje* bî-taraf ve samimi hareket edememiş, şayân-ı dikkat bir surette hakikatten uzaklaşmıştır. *Pol Burje* temâşâ girânın dimağlarında amele aleyhinde bir ceryân husûle getirebilmek için eşhâs-ı vakayi'ye bî-taraflığın verdiği bir his-i nısfet ve müsâvât ile taksim-i seyyiât ve meziyyât etmemiştir. Farazâ sermayedâr << *Bireşâr* >>'ı her türlü fikrî ve ahlâkî incilerle süslediği, pîş-i perestişimize hayat-ı hakikiye sahnesinde tesadüf edilmesi pek de mümkün olmayan melek-haslet bir müessese-i ticariye müdürü sîmâsını tersîm ettiği halde ma'bedindeki ameleleri hemen bilâ-istisna her türlü müsavî ile âlûde olarak tasvir eyliyor.

Bilinmez neden, bu meşhur edibin, bu muktedir psikoloğun ruhunda öteden beri demokrasiye karşı itilâf kabul etmez bir bürûdet, sükûn bulmaz bir kin ve gayz

vardır. Demokrasiye doğru asr-ı hâzırın ruhunda galeyân eden temâyül ve perestişten *Burje*'nin aristokrat dimağı el'ân gayr-i mütehasis görünüyor. Acaba *Burje* hakiki aristokratların fikren ve ruhen demokrat olan aristokratlar olduğunu neden anlamak istemiyor? Aristokrasinin demokrasiye galebesi demek olan bu piyes Fransa'nın demokrasi âleminde pek büyük bir gayz ve hiddet, pek şedîd bir cereyan-ı içtimaîyi husûle getirmiş, aynı zamanda da hem sermayedârları hem ameleleri ikaz ve teheyüç etmiştir.

Burje'nin fikri yanlış olsa da her halde yazdığı bu içtimaî piyesle bir kudret-i edebiye ve fikriye göstermiş, mevzû-ı bahs ettiği mesele-i içtimaiye ve iktisadiyeyi halletmek için uğraşanların dimağlarına müfid bir heyecan serpmiştir.

Hiç şüphe yok, *Zola* sağ olup da bu meseleye dair bir piyes kaleme almış olsaydı neticeyi sermayedârların izmihlâliyle bitirir, *Dreyfus* mesele-i içtimaiyesinde bu iki büyük muharrir arasında görülen efkâr ve hissiyât uçurumu tabî bu meselede de bütün vuzuhıyla nazar-ı dikkate çarpardı. Nitekim *Travail* romanında *Zola* ateşin bir kalemle amelelerin hukukunu müdâfaa etmiş, ef'âl ve harekâtını muzafferiyetle tetvîc eylemiştir.

Hâsılı bu gibi mesâil-i mühimmenin hikâye ve piyeslerde tez olarak intihâb edilmesi meylî – fen ve medeniyetin terakkisiyle mebsûten mütenasib bir surette – tezayüd etmektedir. Tiyatrolar, hikâyeler şimdi aşk, şehvet ihtirasâtından ziyâde böyle ciddî mesâil-i içtimaiye ile meşgul olmayı istiyor. Çünkü, çünkü artık anlaşıldı ki mektebin, kitabın, gazetenin hatta kanunun yapamadığı bir kuvveti bazen bir piyes yapabiliyor..!

Bunun için, bizde de böyle mesâil-i içtimaiye ve ahlâkiye ile alâkadar ciddî piyeslerin yazılmasını ve mevki'-i temâşâya konulmasını öteden beri bütün ruhumla temenni etmekteyim... Öyle piyesler ki temâşâ girânın dimağlarında nezih tahassüsler, mes'ûd ve pür-nûr tefekkürler hâsıl etsin... Öyle piyesler ki temâşâ edildikten sonra halk arasında müfid mübâhasât-ı içtimaiye ve münâkaşât-ı ahlâkiyeye sebep olsun. İnşallah böyle piyesleri yakın bir istikbâlde bizde görmekle müftehir oluruz.

Kış mevsimi münasebetiyle fa'âliyeti bu kadar uzak bir muhitten bile hissedilen Fransa hayat-ı temâşâyesine mukabil bizim tiyatrolarda da şu son zamanlarda hafif, nisbî bir fa'âliyet mahsûs..piyes intihâbı husûsunda epey

müşkülpesend olan aktör Burhanettin Bey şimdilik merhûm Kemal Bey ile Abdülhak Hâmid Bey Efendi'nin asâr-ı bedia ve muhteşemelerini ve bazı zararsız mütercim piyesleri İstanbul'un muhtelif sahnelerinde mevki'-i temâşâyâ vaz' etmekle iktifa ediyor. Yakında yeni bir iki piyes vaz'-ı sahne edeceği, hususiyle şâir-i muhterem Kemalzâde Ali Ekrem Bey Efendi'nin kaleme aldıkları << Baria >> unvanlı dört perdelik millî bir dramı prova etmekte olduğu meserretle işitiliyor. Burhanettin Bey'e azm ve sebat, ciddiyet ve metânet ve ateşin bir habb-ı san'atla çalışmakta devamını tavsiye etmekle beraber eâzım-ı üdebâmızdan da dimağ-ı vatani tenvîr ve irşâd, ruh-ı milleti hissiyât-ı asâlet ve necâbetle tehzîz ve işbâ' eyleyecek piyesler tahrîrini istirhâm etmekten men'-i nefis eyleyemem...

Diğer taraftan millî Osmanlı heveskârân kumpanyası da mevcûdiyetini göstermeye başladı. Müteaddid defa mevki'-i temâşâyâ vaz' ettiği << Kirli Çamaşlılar >> namındaki vodvil pek çok alkışlara mazhar oldu. Piyenin muharriri şâir-i nezih Hüseyin Suad Bey eserde şayân-ı takdir bir muvaffakiyet-i san'atkârane göstermiş, kumpanya tarafından da piyes muvaffakiyetle mevki'-i temâşâyâ vaz' edilmiştir. Bu piyeste, tertibâtta mahâretten sarf-ı nazar, eşhâs-ı vak'a'nın mükâlemelerinde öyle nefis ve mu'tenâ cümleler, öyle dimağ ve ruhu teshîr ve telzîz eyleyen nükteler, zarâfetler öyle takdîr-âmîz kahkahalarla istikbâl edilen şık ve kibâr tuhafıklar var ki insanı mest-i zevk ediyor. Bununla beraber eser büsbütün kusurdan halî değil. Hususiyle piyesin bazı safâhatının bizim hayat-ı içtimaiyemize katiyen tevâfuk edememesi, Cevzâ ile Sezâ'nın pederlerinin gerek kızlarına ve gerek damatlarına karşı gayr-i tabîî denilebilecek derecede müsâmahakârâne, rindâne hareket eylemesi eser için şayân-ı dikkat birer kusur add edilebilir. Maa-mâ-fih piyesin esasen bir komedi vodvil olması bu kusurun ehemmiyetini biraz iskat ediyor. Hüseyin Suad Bey'in kudret-i fikriye ve san'atkârânelerinden ciddî, müfid piyesler de intizâr eyleriz.

Geçenlerde bir mecmûada hiç intizâr edilmeyen bir makale-i itiraziye gördüm. İtiraz, nisbeten adâb-ı münâzaraya muvâfık bir tarzda icra edildiğinden makaleyi cevapsız bırakmak istemedim:

Bazı hakâiki, hakâik-i âlimeyi ihtiva ettiği için bir çok boş ve bî-ma'nâ patırtılara, pek çok, sû-i tefehhüme de uğradığı için haksız infiallere sebebiyet veren ilk musâhabeme – aradan dört beş ay geçtiği halde – bilinmez neden, el'an itiraz

kırıntıları serpmek isteniliyor.Fakat şurası tuhaf,şurası kalb-i beşerden bir mudhike ki bu kere muteriz olan zat esasen yazdığım musâhabenin en mühim aksamıyla hem-fikir iken bunu belli etmemeğe uğraşarak,uğraştıkça daha ziyâde belli ederek yalnız bir noktaya teveccüh ve teksîf-i itiraz ediyor: << Edebiyat hayat-ı beşeriyenin fotoğrafını almaktır >> tarifine !.. Çünkü çünkü << Bu gibi mütefekkirîn-i cedîdenin hatâiyât-ı ilmiyelerini tashih etmek lazım olup olmadığını muhterem karilerinin pâk ve samimi vicdanlarına, havale eyleyen >> muteriz-i muhterem<< Vicdanen bunların lüzûm-ı tashihine kani >> imiş !..İşte bu kanâatın verdiği bir gurur ile hataların tashihine başlanılıyor! Ve güyâ (Ten)’den iki sahife okumak hemen itiraza hak kazanmak için kâfi bir kuvvet imiş gibi san’at ve taklîd hakkında herkesin bildiği bir yığın mütâlaalarla beyhûde tesvîd-i sahâif ediliyor.Her satırında adem-i samimiyet,adem-i bî-terafî,adem-i mantık-ı asârî istismâm edilen bu makale ile hemen anlaşılıyor ki muharrir-i mahza itiraz etmiş olmak için itiraz etmiş...ve << Anlıyor musunuz, ben de varım..ben de ihmâl edilecek bir kuvvet değilim ! ...>> demek isteyen bir hevesle meydana atılmış... Fakat hiç düşünülmemiş ki bir şeye itiraz edebilmek için evvelâ itiraz edilecek maddeyi tamamıyla tedkîk ve tahlîl etmek lazım. Hâlbuki muâriz-ı muhterememin tarz-ı itirazından benim edebiyat tarifini iyi tedkîk etmediği anlaşılıyor. Ve sonra da, bilinmez ne gibi bir hikmete mebnî, tarif yanlış ve noksan zabt ediliyor... Çünkü ben edebiyatı sadece<< Hayat-ı beşeriyenin fotoğrafını almaktır.>>diye tarif etmemiştim.

Ben demiştim ki: <<Bugün edebiyat: hayat-ı içtimaiyenin fotoğrafını almak; bî-nihaye ıztırablar, sefâletler, mahrûmiyetler içinde pûyân olan beşeriyete bir nefha-i sükûn ve teselli, bir reşâşe-i i’timad ve emniyet serpmek san’atıdır; diye tarif edilmelidir...>>

Demek ki bu tariften, bî-payân sefâletler içinde pûyân olan beşeriyete bir nefha-i sükûn ve teselli, bir reşâşe-i i’timad ve emniyet serpmek şartıyla hayat-ı içtimaiyenin – hem dikkat edilsin, hayat-ı insaniyenin değil – fotoğrafını almak lazım geleceğini kâd etmişim. Esasen fotoğraf << retuş >> ile bazı hafif ta’dilâta uğradığı gibi hayat-ı içtimaiyenin fotoğrafını almak isteyen bir romancı da menâfi-i insaniyeti, zevk-i san’atı nazar-ı dikkate alarak bazı hafif ta’dilâta eserinde << retuş >> yapabilir.Hem hayat-ı içtimaiyenin fotoğrafını almak tabirinden neden hayat-ı içtimaiyeyi sıhhat ve selâmetle, hakikî bir surette tasvîr eylemek ma’nâsı

anlaşılmalı? *Zola* hayat-ı içtimaiyenin fotoğrafisini almamış mıdır? Yani bu büyük adam hikâyeleriyle hakâik-i içtimaiyeyi, olduğu gibi, tasvîr eylememiş midir? Şimdi *Zola*'ya san'atkâr değildir mi diyeceğiz? << Hayat-ı içtimaiyenin fotoğrafını >> almak tabirine itiraz edebilmek için, hâl-i hâzıra inkılâbında *Zola*'nın pek büyük bir tesîri görülen edebiyatın bugünkü mevki'nden haberdâr olmamak lazım...<< *İpoliyetten*>>'in (Edebiyat, heyet-i içtimaiyenin ifadesidir.) tabir-i meşhur ve mücmelinden de başka ne anlaşılabilir?

Yalnız san'atkârın, edibin bir vazife-i mühimmesi vardır ki o da hayat-ı içtimaiyenin safahât-ı hakikiyesini tasvîr ve tersîm ederken..fenâ ve mülevves dimağların fotoğrafisini almak ihtiyacını hiss eylerken fazileti,hiss-i insaniyeti mağlûb ve rencîde levsî,zulmü tasvîb ve teşvik etmemeli;bilâkis fenalıklardan,ahlâksızlıklardan, adaletsizliklerden,insaniyeti küçülten bayağılıklardan karilerini iğrendirmeli,tiksindirmeli ve eserini müfid bir netice-i ahlâkiyeye rabt eylemeğe çalışmalıdır.Beşeriyetin intibahına,heyet-i içtimaiyenin menâfi-i hakikiyesine hâdim parlak bir << Hakikat >>'a muvâsalat edebilmek maksadıyla tasvîr-i seyyiât başka...iğrenç,müstekreh tasvirler,levsiyâtı tasvîb eden ihtiraslarla ulviyâta karşı isyan ve hücûm etmek,asârıyla faziletten intikam almağa,iyiliği yok etmeğe çalışmak yine başka !...

Bir kelime, bir terkib üzerinde - hiç lüzumu olmadığı halde - bu kadar uzun uzadıya yürüyerek terlemek, karşısındaki adamı - esasen pek çok nikatta hem-fikir bulunduğu halde - techîl etmeğe yeltenmek bilmem nasıl bir lüzum-ı vicdaniye istinad edebilir? Makalenin her satırı, muârızın samimi ve bî-taraf olmadığını, bir fikr-i mahsûsla tesvîd-i sahâif eylediğini karilerine ifşâ etmek için sanki müsâbaka ediyor. Eğer itirazlarında samimi ve bî-taraf olsaydılar kendileriyle ne müfid, ne güzel, ne numûne olabilecek münâkaşalarla uzlaşabilecektik.

Bir de muhterem muârızımız << Şâirlerin,ediblerin ulûm-ı içtimaiye ve felsefiye ile meşgul olmadıklarından dolayı kendilerini hiçbir vakit tahtie edemez,onlar yalnız akalîm-i hulyâda dolaşmağa mahkumdurlar.Felsefe ve ulûm-ı içtimaiye ile meşgul olacak olanlar yalnız alimlerdir,mütefekkirlerdir,edibler,şâirler değil...>> demek istiyorlar.Bu cidden hata alûd sözleriyle edebiyatın şimdiye kadar takib ettiği mahrek-i tekânülden ve bugün vâsıl olduğu nokta-i kemalden gaflet

göstermiş oluyorlar.Ben de kemal-i itminan-ı kalble diyor ve iddia ediyorum ki:Şâirler,edîbler vatana,insaniyete,irfan-ı umumiye hizmet etmek,bi-hakkın tekemmül ve teâlî eylemek istiyorlarsa mutlaka aynı zamanda mütefekkir olmaya,ciddiyât ile işigal etmeye mecburdur.Ciddî ve mütefekkir bir şâir veya edibe hiçbir zaman havâyî ve lâkayd bir şâir veya edîb tercih edilemez.Nitekim hiçbir zaman *Sülli Prüdom*'a farazâ *Verlen* tercih edilemediği gibi... emin olmalı ki bu asr-ı terakki ve hakikatte yalnız, ama yalnız akâlîm-i hulyâda dolaşan şâirlere, ediblere asâr-ı müstakbele ufak bir << Reverans >> bile yapmayacaktır!

Muâırız-ı muhteremem gibi gençlerimiz arasında tetebuât-ı ilmiye ile meşgul görünen bir şâirin - mahzâ itiraz etmiş olmak için – i'tikadî hilâfına beyan-ı efkâr eylemesi cidden şayân-ı taaccüb ve teessüftür!

Hiç şüphe yok ki, beyhûde temdîhât ve gurur ile birbirimizi aldatmağa çalışacağımıza bir hiss-i sâf-ı kalbî ile yekdiğerimizin hatalarını söyleyerek birbirimizi say'a,tetebbuât-ı ciddiye teşvik eylesek daha asilâne ve vatanperverâne hareket etmiş oluruz.Hatalarımızı söyleyenlere karşı köpürmek,kendimizi dev aynasında görmek daima her yerden ve herkesten alkış beklemek ciddî ve vakûr dimağlar için bir dil olsa gerek, ben, içinde kendim de dâhil olduğum nesl-i ahir-i edebiyenin her hususda tekâmül ve teâlîsini, vatanımıza nafi' bir unsur olmasını samimiyet-i ruhumla arzu ettiğim için, kendimce doğru olduğuna kanâat hâsıl ettiğim fikirleri bî-pervâ söylemek hususunda bir mecburiyet hissediyorum.

Daima şuna mutmain olmalı ki << Hakikat >>'a hürmet ve itâat etmeği bilmeyen bir millet, hiçbir hususta teâlîyât-ı sahîhe gösteremez.

12 Kânun-ı Sâni 1325

Raif Necdet

Hâmiş — Mehmet Nurettin Bey'e: Mektubunuzu aldım. Son musâhabede dermeyân ettiğim fikirlerin pek sahih, pek doğru olduğunu söylüyor ve sonra da himâyesini deruhde ettiğiniz muharriri müdâfaa etmiş olmak için << Bir muharrir her türlü kitap neşr etmekte hürdür.>>diyerek birçok itirazâtta bulunuyorsunuz, ben de size şurada muhtasaran söyleyeyim ki cemiyete muzır eserler yazan muharrirler hiçbir yerde şayân-ı muâheze olmaktan kurtulamazlar. Bazı Avrupa muharrirlerinin muzır,

müfsid-i ahlâk eser yazmaları bizdekilerini mazûr göstermek için bir sebep teşkil edemez. Fenâ yemekler mideyi bozduğu gibi fenâ eserler de dimağı berbat eder Fenâ yemeklerden en ziyâde midesi zayıf olanlar mutazarrır olduğu gibi fenâ eserlerden de en ziyâde zarar görecekler bizim gibi seviye-i fikriye ve içtimaiyesi dûn mertebede olan milletlerdir. Bir cinayetin sebebinin keşf etmek için yalnız kadın parmağı değil, aynı zamanda kitap parmağını da aramak lazım geldiğini söyleyen hakîm, pek isabet etmiştir. Adresinizi, hüviyet ve şahsiyetinizi bildirmiş olsaydınız daha samimi ve bî- taraf olduğunuzu göstermiş olurduz...

— Gönderdikleri mektuplarla hakkımda lütfen takdir ve teveccüh ibrâz buyuran zevât-ı kirâma arz-ı teşekkür ederim.

R. N

YENİ ÇEHRELER

[Ali Ekrem,Sa.16,1909/1325,s.299]

— 2 —

Küçük Bey

Küçük midillinin üstünde bir yaman afacan:

Cemali uykulu halâ, meâli kahr-ı esîr

Edib sabâvetini şiddet-i zaman teshîr

Muzîk-i mektebe eyler sabah olunca revân.

Bütün cihanı tutan hande hande zevkiyât

Onun şu sıklet-i ömrüyle eyler istihza,

Neden vücuduna çökmektedir bütün dünya?

Neden revânına bâr-ı girân safâ-yı hayat?

Bir ince hat-ı tefekkür cebîn-i pâkinde,

Bir ibtisâm-ı hafî vech-i tâb-nâkında,

Suâl eder gibidir ömr-i nev-meâle sebep:

Nedir bu gulgule-i hande-bâr hürriyet?
 Nedir bu raks-ı saâdet, bu cünbüş-i millet
 Bu şeylerin biri mevcut ise nedir mekteb?

Rodos fî 9 Teşrin-i Sani Sene: 324

Ali Ekrem

LEYÂL-İ HİCRAN

[Mehmet Behçet, Sa. 16, 1909/1325, s. 300]

— 4 —

Hulyâların serâb-ı harîrinde gizlice
 Vakf eyledim hayâlimi bir nur-ı âfile;
 Sıtman, harâretim ve garâmımla her gece
 Mezc oldu kâinât-ı ümidim nücûm ile.

Hep böyle yükselir ebedî âşinâlarım,
 Manzûme-i enînime hâkim sitâreler;
 Her lâhza ben yetîme-i şî'rimle ağlarım
 Sîmâ-yı fikr ve hissîmi bir girye mîneler

Ulvî ve pek uzak görünür her nazar bile;
 Tetvîc eder bu levhayı bir hande-i zeheb,
 Ben: der-be-der, hazîz-i sefâletteyim bu şeb.

Defn eyledin vücûdumu bir lâhd-ı hâile
 Hicrân o ye's-i muzlime.. ey hande-i berîn!
 Yükseldi vâhimemde nigâh-ı münevverin!

Mehmet Behçet

- Kadıköy 21 Haziran 325 -

ZİLÂL-I EMVÂT

[Halide Salih,Sa.16,1909/1325,s.301-314]

(İskenderiye Müzesinde Bir Gün)

Geniş taş merdivenlerden çıkar çıkmaz kendimizi uzunca bir mermer koridorda bulduk. Pek sıcak bir gündü. Kendimizi mermer tavanların serin gölgelerine atabilmek için ayaklarımız taşların üzerinde seri' acul adımlarla sert, katı gürültüler yapıyordu. Birbirine açılan vasi' kapılardan ta ilersine kadar görülen müteaddid salonlardan aks eden bu gürültülü huşunetli ayak seslerinden, yine uzak salonların karında samit ve manidar azametle dinlenen taştan heykellerden, havada uçuştüğünü hissettiğimiz ölülerin gölgelerinden ruhumuza bir havf-ı mübhem süzüldü. Ziyanın solduğu, seslerin yok olduğu kubbeler altındaki mazi ve mazinin ölüleri ile karşı karşıya geldik.

Makâbirden geçerken kalbimize bir melâl-i amîk; bilmem daha nerelere kadar uçabilecek olan insanlığımızın kanatları kırılarak varlığımıza sefil bir acz çöker, biliriz ki her şeyi fenaya vardiyan bu sırr-ı tabiatın kanatları bizi de gölgelendiriyor! Bir gün, on gün, bir sene, on sene hâsılı en uzun müddeti yok ederek bizi saracak götürecektir! Fakat bu his müzelerde keskinleşir; beşeriyetin vücutlarının, hüviyetlerinin, aşklarının, ruhlarının, sanatlarının, hayatlarının en küçük vafına kadar – ebedî olmak his-i beşerisiyle – taşlarda tecelli ettirdikleri timsalleri de mezara girecekler; tek olarak değil eserleriyle, milletleriyle, medeniyetleriyle göçecekler! İnsaniyetin ölmek için ne muzırr, ne acıklı, ne gülünç ihtimâmları var! Mezarlar, bize kendimizin fena bulacağını ihsasla bizi korkuturlar; fakat âsârımızın, efkârımızın lüzumsuz bir ziyeti olacağını, ahlâfın müsaadekâr bir lütufla bunları bir köşeye saklayacağını hisseder etmez fikrimizin, sanatımızın, ruhumuzun en ince gururu, en hassas yeriyle sızlar ve inleriz.

Ellerim yanımda, mazimin taş şeklinde sakladığı güzîde başların kırık bakiyeleri, altınları, ziynetleri ve hayatlarına taalluk eden bütün levazımı arasında bu hislerle ezilmiş olduğum halde dolaşırken zann ettim ki bu sessiz havada, bu cansız taş insanların üzerinde bir tebessüm, bütün hislerimi anlayarak müsaadekâr, fakat biraz da müstehzî bir hande, bizlerle bu yeni insanlarla eğleniyor. Bunlar ne hissediyor, ne yapıyor? Hayatta hiçbir vakit bilemediğimiz manâ ve sırları biliyorlar

mı? Ne kadar sormak istiyor ne kadar anlamak için yanıyordum! Fakat anlıyordum ki şimdiki hayatları ister heycî, ister bir ziya-yı müşa'şa'-ı samedanî olsun, böyle bir hayata iştirak edebilmek için mutlaka onlardan olmalı; yine anlıyorum ki bir vakit onlar da insan iken ağladıkları, güldükleri, sevdikleri ve yaşadıkları zamanları bana anlatmaktan çekinmeyecekler; fakat nasıl sormalı? Ötede abus çehresi ve kahhar cephesiyle somurtan bir imparator (Adrin), beride hüsn-i semavisi ile mağrur ve o kadar insandan baid duran bir Ayalon; bir sütun üzerinde bilmem ne için ebedileştirmek istedikleri, başı kolu üzerinde uyuyan, tombul bir çocuk; insanları sürülerle na'llı ayakları altında tapındıran tunçdan mukaddes bir boğa; genç, ihtiyar, kadın, erkek ilahlarıyla güzellikleriyle, çirkinlikleriyle, hurafâtı ve alemlerini eden şöhretleri ve hikayeleriyle, taştan timsalleri arkasında anûd ve barid duruyorlar, darca bir salonda camlı masalar üstünde şirin, zarif altınlar dizilmiş sehharâne pırıldıyorlar. Kim bilir ne ihtiraslar, ne entrikalar vücuda getirmişler? Ne güzel güzellerin en cazibebessümlerini davet etmişler? ne doğru kalmağa azm etmiş kalbleri telvis etmişler idi? Kubbesinden sarı altın renginde pertevler akan müşemmes bir salona girince hayretimizi bekleyen büyük bir vaziyetle hademe penbe bir perde çekti. Ziyanın ince nurları arasında sessizce cıvıldayarak birbirleriyle konuşuyor zann ettiğim bir sıra küçük, şık taş kadınlar duruyorlardı. Saçlarının zarif dalgalarının en ince güzelliğine, kibar, vakur çehrelerinin en yüksek nazar-ı mütekebbirâne, fistanlarının en ufak kırmalarına kadar muhafaza edilen bu asil ve dilber Romalılar, iki bin senelik takaddüm ve azametlerini muhafaza ediyorlardı. Saçlarının kırmızı dalgalarını, fistanlarının parlak renklerini asırlar solduramamış; fakat yumuşatmış, muhteşem ve şahane gölgeler vermişti. Hademe “Bu küçükler bütün müzeyi satın alırlar” derken yüksek saç kabartmaları altında darlaşan bu alınlar, muterizâne ve mağrurâne, daha pek çok kıymetdâr olduklarını ilan ediyorlardı!

Bu salonun tâ ortasında muhteşem bir müdevver mermer banyo, eski ve masna' mermerlerle işlenmiş bir zemin üzerinde, etrafı zincirlerle muhafazaya alınmış duruyor. Sordum Kleopatra'nın banyosu! Dedi. Bu kelimeye â'mâk-ı ruhumdan lerzişlerle herc ü merc olan bir şey cevap verdi. Bu tirşe Nil'in, bu yeşil hurma dallarının, o kızgın semanın meleke-i hakikiyyesi aynı zamanda ne kadar mütetevvic başlarsa, şahane gönüller, çılgın perestişlere hakime olmuştu. Banyonun üstüne tesadüf eden bir kubbe camından sarışın ziya zerrelere oynatarak, kaynaşarak

istivâî bir nur cereyanı içinde bir hayat-ı raksan edilir. Bir zaman dünyanın bu en büyük macera-yı aşkını takib eden hatıratım daldı gitti...

Zerrât-ı ziyanın nurani raksına dalan gözlerime bir zıll-ı memmat değil bir zıll-ı aşk cevab verdi:

Zerrât-ı ziya arasında münevver, beyaz bir buharın bir kadın şekli almakta olduğunu gördüm. Kileopatra banyosundan çıkıyordu; bu nur cereyanı içinde ancak seçilebilecek kadar esiri bir hayal yükseliyordu. Kızıltılı altın dalgalarıyla saçları altın örme bir file içinde zabt ediliyordu. Üryan ve narin omuzları nazik, hıyanetkar hatlarla aşağıya düşüyor; ilk şebabıyla sanatkâr bir ruhun bütün bedayi' işvekarisini ince altınımsı bir sarılıkla incila ettiren vücudu bütün fûsun, bütün kudret-i bî-amaniyle uzanıyordu. Sonra bu altın vücut, altın zerrelerin ördüğü örtü altında dalgalanıyordu. Hayali yalnız yandan görebiliyordum. Harkulâde nermin münhanileriyle teressüm eden yanakları, mukavemetsiz beyaz ve narin bir çene ile neticeleniyordu. Dar cebhesi altında uzanan uçlarıyla doğduğu memleketin badem gözlerinin en mutenasına, hilkatın o şekildeki gözde iki defa aynı harikayı ibraz edemeyecek kadar bediine malikti; ka'rını göremiyordum. Her halde a'makı taklid edilmez bir ateş, bir hayat siyahlığı ile yakıyordu. Bu muzlim ziyalar, niyazkar, nüvaz-şikar, sihirkar ve mütehakkim kadın şeklinde tecessüm etmiş bir aşk-ı mühlikin esrar-ı ihtisaratını âleme yayıyor, yolluyorlardı. Zann ettim ki şemsin altın şuaatından nesc edilmiş canlı örtüsü altından kolları davetkâr bir vaz'la kalkarak altın sesiyle "Sarküs Antonyos! Dudaklarımızda ebediyet, gözlerimizde cennet var!" diyordu.

Nihayet müzenin müdhaline gelmiştik ki bizi gezdiren hizmetçi yerdeki camlı sandıkları göstererek ehemmiyetsiz bir tavırla "Bunlar da mummyalar!" dedi. Ehemmiyet verilmeyen bu en hakiki bekaya-yı cinsim soğuk bir temas ile beni olduğum yere mıhladı. Ötekiler! Taşlar, ve ziynetler hep hayâl olabilir; fakat bunlar! Et ve kemik bakiyeleri! İşte bunlar, yarınki bizlerin en doğru timsalleri! Bunları görünce fena bulmaktan kaçmak isteyen hayalin yolu kapanıyor; çıpak insanlığımız ve acimizle karşı karşıya geliyor. Müşevvik ve rahim bir hürmet ve şefkatle ilerleyerek her sandukanın muhteviyatına bakdım; bunda tecessüs ve hayret yoktu. Nazarım maziye nüfuz etmek bu zavallı insan bakiyesinin kemikleriyle bir nokta-i irtibat aramak istiyordu; ilk sanduka en yüksek ve geniş idi. İçindeki üç mummyanın

sargıları çözülmüş, etleri çürümüş kemikleri de çürümeğe başlamıştı. Evvela uzun, pek uzun bir erkek iskeleti kolları yanında uzanmıştı. Onun omuzundan dizlerine kadar boyu olan kadın iskeleti çürümeğe başlayan kumral başını erkeğin koluna koymuş, sırttan çehresinde amik bir uyku ve saadet vardı. Sonra bunların ortasına mini mini sarı bir iskeletçik karışmış yatıyordu. Kalbimde bu saadete karşı hem huşu hem biraz hased uyandı! Hayat arkadaşıyla, yavrusuyla rüya-yı mesudetlerini ebediyete kadar kemiklerinde, kemiklerinin tozlarında götüren bu çift, hayatın gaye-i inayetini almışlardı. Onların birbirine karışarak eczalarına yerleşen bu evc-i kâm ile uyuyan bakiyelerine sorulacak bir şey yoktu. Başımı eğdim, uzaklaştım. Ölülerin de diriler gibi şahsiyeti olanı var ve olmayanı var! Bu bir alay zılâl-i emvât arasında hemen dikkat ettiğim, a'sabının şiddet-i takallüsü, çehresinin üzerine vaz' ettikleri resimde bile muhafaza edilen çatık kaşlı, muztarib gözlü bir Bizans papası! İhtimal hasta asabını susdurmak için mısırın uzak çöllerinde vücudunu zincirlerle döğmeye gelmiş, mematında bile mariz ruhunun tekallüsünü muhafaza ediyordu. En son gördüğüm Romalı bir kadın mummyası idi. Sıkı sargıları altında kim bilir kaç yüz sene zengin ve belîğ hatlarını muhafaza etmişti. Küçük biçimli ayaklarının tırnaklarını belki bir nişane-i asalet olan altınla kaplamıştı. Ufak başının sargıları üstüne yapıştırılan resim, iri gözleri, dolgun kıvrık dudakları, hassas burnu ile tam güzel bir kadın çehresi idi. Pek şahane bir surette yuvarlanan göğsünün sağ tarafı, sargıları altında çökmeğe başlamıştı. Sandukasının cam kapağına dayanarak uzun müddet o sargıları yarararak vücuduna, sonra da o vücudun çoktan uçmuş olan hüviyetine nüfuz etmek istiyordum. Bakmaktan yorulan gözlerim o kadar derin bir sükunetle ademe göçmüş bu vücudda bir hareket görüyor zann etti. Büyük gözleri dostane bir tebessümle kıvıldadı. Ne demek istiyordu? Beni uzun bir sohbete mi davet ediyordu?

Bilmem, rüya mı idi! Her yerde kesif bir karanlık vardı. Ben soluk soluğa müzenin geniş merdivenlerinden çıkıyordum. Beni son Romalı kadın davet etmiş, ona gidiyordum. Ya kapıda kimi görmek istediğimi sorarlarsa ne diyecektim! Çünkü ismini tamamıyla unutmuştum. Bilmem nasıl oldu da kimse bir şey sormadı. Zılâl-i emvâtın açıktan açığa fısıldaştıkları soğuk, ratıb salonda acaba gardiyan uyuyor muydu? Uyumasa ne olacaktı? Bu esrarlı fısıltıyı anlayacak ve men' edebilecek mi? Bu kesif karanlıkta birçok cisimlerin hareketlerini hiss ediyordum, derin, uzun, manasını

bilmediğim bir mükamele işitiyordum. Tam-ı müdhalde esiri bir el beni çekti; gündüzki sandukanın yanına götürdü, diz çöktürdü. Sandukada bir hareket vardı. Yavaş yavaş bir ses bir şeyler söylüyordu:

“İsmim Levkirçeya’dır. İmparator Adriyanus zamanındaki İskenderiye valisinin yiğeniyim; güzel miyim? Elbet: o zamanın en güzel kadını... Dayım bana değil burada, Roma’da bile güzellerin başı olacağımı söylerdi. Fakat Roma’ya gitmeye hacet kalmadı. Afrika’yı dolaşırken İmparator, imparatoriçe ve maiyeti ile İskenderiye’ye geldi. Ne muhteşem, çiçekli, hayali zengin ziyafetler eğlencelerle onları karşıladık. Bu benim için büyük bir muvaffakiyetin ibtidası oldu. Roma asilzâdegânı gözlerimin karşısında bütün sebat ve metanetlerini kaybettiler. Birer birer hüsnüme esir düştüler. Bir ikisi de meyusiyetinden damarlarını açtı. Velihad Antonyus her vakit çenemi okşardı. İmparatoriçe hemen beni dam dünürleri arasına idhal etti. Ne şan! Ne şöhret! Ne debdebeli günler! İskenderiye’den Roma cemiyetlerine kadar sıyt [?]-ı hüsnüm münteşir oldu. Fakat bir gün!...

“Fakat bir gün! İmparatorun yanında bir genç görmüştüm. O anda Apollo’nun dünyaya geldiğini hiss ettim! Buna Roma ilahları arasına idhal eden imparator Adriyanus’un ubudiyetini arkada bırakan bir ateşle yandım. Nihayet benim de tac-ı muzafferiyetim kırılmış, bir gencin ayakları altına yuvarlanmıştı. O zamanı tasvir için sizden biri bir kitab yazmış öyle mi? Hatta geçen gün acayib kıyafetli bir adam ismini burada söylüyordu. (Jurej Eybris) değil mi? Sonra bu bârid güzel vücudu kendime cezb için her şeyi yaptım. Romalı bir kadının en mukaddes olan azametini pay-mal ettim. Fakat bir dakika, bir an güzel gözlerinin yorgun nazarını bana çevirmedi. Sonra söylediler: çirkin ve topal bir Yunan kızını severmiş!”

Burada sesinde muhteris bir doluluk vardı. Salonlardaki gürültü artıyordu. Fakat o daima söylüyordu:

“Bir gün imparatoriçe beni bir şey sormak için imparatorun dairesine gönderdi. İmparator geceleri ekseriya yıldızlara bakardı. Kapının önünde bulunan, nöbetçi rasad kulesinde olduğunu ve içeride nedimi Antinus bulunduğunu söyledi. Kalbimi, lezzetle öldüren bir fikirle çıldırdığımı duydum. Elimde bir kağıd olduğunu, imparatoriçe gönderdiğini ve bu kâğıdı imparatorun odasına koyacağımı söyledim. Nöbetçi yol verdi. “Nim ziyadar odada imparatorun kaplan derileriyle mestur olan

sedirinin önünde diğeri bir kaplan derisine uzanmış kıvrık başını kolunun üstüne koymuş uyuyordu. O vakit daha katıyetle anladım ki Apollon bu gencin vücudundadır! “Bu, loş mer mer odanın orta yerinde dizlerim ve ellerimle sürünerek yanına doğru ilerledim. Saçlarım bağlarından çözülmüş benimle beraber yerlerde sürünüyor, harekâtımı men’ ediyordu. Nihayet yaklaştım. Omzumdaki örtüyü fırlattım. Başını kaldırdım; sağ omzumun üstüne koydum. “Bu bir an bile sürmeyen bir temastı; fakat başı omzumda ta kalbimi kavuran bir ateşle beni parçaladı: yine o anda imparatoru selamlayan silah şakırtılarını müteakib imparator içeriye girdi. Fakat ben! Ellerim bütün varlığıma seyyal ateşler gönderen bu nokta üzerinde, perişan ve bi-tab kaldım. Adriyanus’un alındaki damarlar kabarmış, gözlerinden şimşekler saçıyordu. Libas-ı imparatorîyi titreten kolu yükseldi. Kapıyı gösterdi. Girdiğim gibi sürünerek çıktım. Ve imparatoriçenin yanına gitmeyi hatırıma bile getirmeyerek kendi odama gittim. Orada vücudumun örtülerini atarak mermerin üzerine boylu boyuna yattım. Zann ettim ki soğuk mermerler değil, İskenderiye’nin ratib gece serinliği bile hararetimle kaynıyor. Bununla beraber imparatorundan bir haber bekliyordum. Elbet bana şedid bir mücazat vardı.

“Çok sürmedi nöbetçi kapıyı vurdu; açtı. Elinde bir gümüş tepsi, üstünde bir mektub bir de buzlu şerbeti havi altın bir kupa vardı. Nöbetçi ihtiramla eğilerek: “İmparator hazretleri ya mektubu, ya şerbeti almanızı emir ediyorlar” dedi.

Bir Romalı kadının son saatine yakışacak bir sükûnetle:

“İmparator hazretlerinin emirleri yerine gelecektir” dedim.

Orada dizlerim üzerinde mühür-i imparatorîyi kopararak mektubu okudum. Vücumdaki hararet birden bire dondurucu bir bürüdetle damarlarımda dolaşmağa başladı. İmparator imparatoriçe’nin maiyetinde bulunan kör, müsahhare, çirkin bir Yunan feylesofuyla evlenmemi emir ediyor. Bu emiri kabul etmemek tabii kupanın son damlasına kadar muhtevayâtını içmemi intac edecek kalbimin bir tek darbe-i isyanı oldu. Sonra omzumdaki hatıra-i cenneti hatırladım. Bir elim varlığımyı kavuran omzumda olduğu halde kupayı diktim. Omzumdaki hatıra-i ateşi muhafaza ettikçe var olacağım; ölüm, hakiki adem, bu temasın yaktığı yer yok olunca gelecek...”

Elimi camdan uzattım; çökmeğe başlayan bu omuzu şefkatle okşadım, arkadan Bizans papası olduğunu tasavvur ettiğim muztarib, hasta bir ses:

“Benim de maceramı dinlemez misin?” diyordu. Hayır! Hayır! Bir macerayı aşk daha dinlemek ihtimalinden ürkerek müzenin merdivenlerine doğru koştum. Bilmem nasıl oldu? Karanlık kademelerden aşağı muzlim bir boşluğa belki de zılâl-i emvâtın gündüz çekildikleri siyah fezaya yuvarlandım.

Sükûtuyla uyanmışım, İskenderiye'nin berrak semasında yanan sarışın güneş panjurları geçerek yatağıma kadar geliyordu.

İskenderiye: Otel Bonar

2 Mayıs Pazar

Halide Salih

(*Sülli Prüdom*) 'dan:

HER ŞEYİ SEVMEK İSTEDİM...

[M. R.,Sa.16,1909/1325,s.316]

Her şeyi sevmek istedim, oldum bu gün harâb

Teksîre hizmet etmişim esbâb-ı derdimi;

Narin, elemli bir nice bin ukde-i azâb

Bend eylemekde ruhuma eşyâ-yı âlemi

*

Mechûl ridâlarıyla, ziyâsıyla âşikâr,

Bir câzibe ile gönlümü her şey eder esîr;

Hûrşîde bend eder beni bir nazlı sırma-târ,

Bağlar nücûma kalbimi bin rişte-i harîr;

*

Ahenk-sâz eder beni dil-beste-i tarab,

Bir lemse-i lâtif ise meclûb-ı verdtir,

Zincîr olur uyûnuma bir ibtisâm-ı leb,

Bir bûsede dehânımı zincîr-i bend eder;

*

Ömrüm muallâk işte bu nazik kuyuda, âh
 Binlerce dil-şikâre esîrim; hübûb eden
 Bir bâdın en hafif sademâtıyla gâh gâh
 Kendimden ayrılır koparım nebze nebze ben...

M. R.

EDEBİYAT-I HÂZIRA

TENKİDE MÎ MUHTACIZ MEDH-İ MÜTEKABİLE MÎ?

[Mithat Cemal, Sa. 16, 1909/1325, s. 317-324]

Bir takım makaleler görürsünüz, bâb-ı âlîde teâtî edilen selamlar kadar uzundur ve yine orada müdâvele edilen kelîmât-ı hulûs ve riyâ kadar bürûdet – meşhûndur. Acaba biz yekdiğerimizi bu kabil makalelerle medh etmekle mi edebiyata bir hizmet ederiz, yoksa hatîatımızı vicdanî bir zebân-ı tenkid ile ta'dâd etmekle mi? Ma'lûmâtı sinnin hayatından daha az olan bir tıfl-ı müteazzım âlem-i edebiyatta bir hükûmet-i muhayyilenin tac-ı ibtihâcını diğer bir şâbb-ı müstetâbın balâ-yı serine uzatırken beriki de refîk-i dâhisinin pâ-yı istignâsına mevhum bir saltanat-ı edebiyenin serîr-i iclâlini atıyor. Âlem-i edebiyattaki bu padişahlık ahz ü i'tâsı kadar gülünç bir şey olamaz.

Gülmez lâtifeye bu gidişte devamımız

Biraz teveccühkâr biraz müstehzî bir âşînâ-yı kadîmim benim hakkımda “Edîb-i a'zam, şâir-i muhteremem, dâhî-i muazzam” gibi tabirâtı bezl ve bühtân edivermekle ben o kelimelerin mâ-sadak meâli mi olur muşum? Bu ne bâtil bir zehâb-ı hande-fermâdır. Bu yoldaki tevcihât-ı vahime zat-ı edebiyata bir fayda mı temin edermiş? Bu ne garib bir i'tikad-ı bülehâ-nüvâzdır. Bugün her memleket edebiyatı âzâde-i nâhun intikad olur. Âsâr-ı edebiyenin fenâ cihetleri gösterilmezse hûn-ı mülevvesi akmayan çibanlar gibi – mühlik ve müteaffin kalır. Tarihsiz siyâset olamayacağı gibi tenkidsiz de edebiyat olamaz. Benim bahs etmek istediğim tenkid şerâitini câmi' tenkittir. Tenkid için düşündüğüm şerâit şunlardır:

1- Bî-araflık

2- Aff-ül-lisan olmak

3- Vukuf.

Bî-araflık- tenkidde bir rûkn-i ahenîndir. Müverrih gibi mûnekkid de bî-arafl olmalıdır. Bî-araflık irâei-i savâbda ıtrâ derecesine çıkmamakla ve teşhir-i hatada şetm derekesine inmemekle tarif olunur.

Aff-ül-lisan olmak-dan maksad şetm ve taarruzdan hatta barîz veya hafî bir istihzâdan bile tevakkî etmektir.

Vukuf-işte tenkid için en nâ-kabil iktihâm olan müşkül budur. Bir mûnekkid neler bilmelidir? Evvela lisan-ı mâder-zâdını anâsırıyla bilmelidir, milletinin edebiyat-ı maziyesini bilmeli ve hatta müstakbeldeki eşkâl-i muhtemelesini tahmin edebilmelidir. Edebiyatının tarih-i şuarâ ve üdebâsını bilmelidir, eslâf ne gibi temâyülâtın firîfte-vicdan mağlûbleridir yahud ne gibi icabâta karşı koymuş fedâîlerdir bunu da bilmelidir. Hele müterakki kavimlerden hiç olmazsa birinin âsâr-ı hâme-i tenkidini görmüş olmalıdır.

Tarih-i şuarâ ve üdebâsını bilmelidir dedim bunu ne yolda bilecek? Mesela eslâftan Nedimi alalım. Mûnekkid eğer mûnekkid-i muktedir ise bilecektir ki Nedim şî'rlerini ne gibi ilcaât ile vücûda getirmiş, muhitine ne derece mağlûb olmuş, ne için ilcaât-ı muhitine galebeye muvaffak olamamış, eserleri zamanında ve zamanından sonra ne tesîr yapmış, zamanımızda ne tesîr yapıyor, zamanımızdan sonra ne tesîr yapacak, eserleri daha kaç asır yaşayabilecek, vadisi kabil-i taklit midir şimdiye kadar kendisini taklit eden olmuş mudur?

*

Şerâiti câmi' olmamak üzere-o tenkidât-ı mudhike cümlesinden-size bir tenkid yapayım da görünüz:

6, 7 sene evvel aksâ-yı şark ufuklarında harb ateşi feverân etmişti. İşte o zaman vasat-ı şarkda da ber-nur zekâlar zinde-i iltimâ' idi. Rus Kazaklarının-Japonların teri kadar bile kıymetdâr olmayan-kanları akmağa başlamıştı. İşte o zaman bizde de bir Türk'ün kaleminden Japonların hûn-i necdeti gibi merd ve mukaddes bir midâd-ı beyân cereyan etti. O harbi o kadar şan ve şerefiyle bir seyfi-gayretle bir memleket yaptı: Japonya!.. İşte yine o harbi o zaman bir lisan-ı tedkîk ile ve bir kalem-i himmetle bu milletin efrâdından bir genç yazdı: Ispartalı Hakkı!...

Birâder-i meslek beraberim Ispartalı Hakkı'nın o zaman için [Harb-i Hâzır] namını verdiği bu muharebe-i kitab-ı manzûme hakkında söyleyecek birkaç sözüm vardır, müellif hakkında beslediğim muhabbet-i müebbede te'lif hakkındaki tarîk-i tenkidâtımda bana reh-zenlik etmek isteyecek. Fakat ben şâir hakkındaki muhabbetime şi'r ve san'at hakkındaki hürmetimle galebe edeceğim. Bî-taraf münekkid olmak vefakâr bir dost olmaktan daha kıymetli bir fazilettir.

(Harb-i Hazır) Rus-Japon harb-i âdil ve hâilinden bahis bir kitab-ı manzûmedir, kitab-ı umumî-meâl bir mukaddime ile başlıyor işte eserin pek mahdûd olan hatalarından birincisi budur. Çünkü mukaddimenin yekûn maânîsi şu netice-i sıfır-mahiyete müncer oluyor: beşer cahilmiş, beşer nâkîsa-âlûd imiş, beşer hakikate vâsıl olamıyor imiş... bu sözler bir takım vezinli bedîhiyyât, kafiyeli mükerrerrâttır. Bâ-husûs mukaddime umumî bir şeydir. Saded-i manzûme ise hususî bir fikirdir. Demek ki mukaddime ile saded mütecânis değildir.

Böyle umumî sözler söylemek eslâfin reh-reftesinde mısraen dolaşmaktır. Mukadime-i manzûmenin lâfızları da kısmen ve oldukça fenâdır.

Beşer zunûnu bırakmışsa, vehimi koymuşsa...

Niçin yılan gibi vadî-i şerrde pîçândır?

Beşer ki rahm ile şefkat ile mübâhîdir,

Niçün fa'âlde hayrette pelengândır?

“Hayrette pelengândır, şerrde pîçândır” kelimeleri zann ederim ki pes-mânde-i devâvîn-i evvel zamandır. Bu fikirler ve lâfızlar eslâf-ı merhûmenin yedd-i yağma-yı muâsırına düşmüş edebiyat terekeleridir. Fakat

Terakkiyât-ı muharribliğindedir zâhir

Beşer tarîk-i terakkide gerçi pûyândır

Beyiti o umumî ve fenâ olan mukaddime-i manzûmenin hususî ve güzel olan tek ve son beyitidir.

Harb-ı hâzırın ikinci kısmı akvâm-ı maziyenin seyyiâtnâme-i i'mâlidir.

Eski kavimler şöyle zulm etmişler böyle can yakmışlardan ibarettir. Bu ansiklopedi ma'lûmât-ı mürde ve bedîhesi acem aruzunun-hinnâ-âlûd-yedd-i hamâsiyetle de teşhir edilse bu pelâs-pâre-i ma'lûmâtı şark kalîçe-girân-kıymetlerinden biri gibi telakki etmek mümteni'dir. Fakat manzûmenin âtîdeki kıt'aları Naci'nin bundan otuz sene evvelki şöhreti ve Kemal ile Hamid'in asâr-ı

maziye ve müstakbele zulmetleri arasında bir şems-i kâinât- azamet olan heykel-i kudreti kadar yükseltir:

Por Artur (*PortArthur*) o mezbah-ı muazzam
 Olmaz mı bu silsilâta munzamm
 Az demde o maktel-i muallâ
 Yüz bin kadar adam etti ifnâ'
 Yüz mezbahı belki sâbıkının
 Mi'şârını yapmamış bu kinin
 Onlar bu rüsûmu hem husûsâ
 Mazlûmen ederdî etse îfâ
 Bunlar bu kıtâl ve zulmü ama
 Hep eyledi zalimâne icrâ,
 Evvelleri öyle, şimdi böyle
 Bak var mı terakkiyât söyle!
 Sen ey beşeriyet-i cedîde
 Artık hünerinle iftihar et
 Ateşle şu hali yaz hadîde
 Tarih-i cedîde yâd-gâr et!!

Harb-ı hâzırın üçüncü kısmı insanla hayvanât arasında mukayese yapıyor nihayet insanın hayvandan daha yırtıcı olduğu neticesiyle bitiyor ki pek fenâdır hele

Yapar şerri hem onda bir hayır arar
 Düşünmez ki hanzalde bitmez şeker

Beyiti bir kabîha-i edebiyedir. Bence kitabın bu sahifesini darbe-i rüzgâr çürütüb atmadan şâir kendi eliyle koparıp yırtmalıdır.

7. sahifedeki [Âsâr selâm olundu tetkik] mısraındaki [Selâm] kelimesini kamûs doğru bulsa bile edebiyat bu kelimelere yanlış der. Hele yine yedinci sahifedeki (Cürsûm) kelimesi ne kadar acîb-ül-kıyâfedir adeta Cenab Şahabettin Bey'in [Ehküme] [?]'sine naziredir. Zaten ben (Harb-ı Hâzır) şâirini na-me'nûs kelimeler isti'mâlindeki meyl-i na- müstahseniyle Cenab Bey'e bazen pek magbût

olan bülendî-i efkârıyla Abdülhalim Memduh Bey'e hatta Abdülhâk Hâmid Bey'e benzetirim.

Yakdın odun yakar gibi bin şanlı mülketi..

Yıktdın ağaç yıkar gibi bin canlı milleti..

Beyiti hakikaten Hâmid – pesendânedir.

Ey Timur, ey musîbet-i menfûr leng-çeng

Ey yıldırım yutan kedi, ey kan içen peleng,

Beyiti kadar yüksek bir beyit mâdâm-el-hayât söyleyemeyeceğim için kendi aczime giryende-viddanım, hele şu meydân-ı harb tasviri zevk-i edebîce o asâr-ı mahaldendir ki bir milletin edebiyat-ı âliyesini teşkil eder:

“Her yerde kül... kömür kurumuş kan... yanık türâb enkaz-ı na'ş-ı nev'-i beşer... kol, bacak, ayak binlerce kıhf ve cümcüme, boş göz delikleri... dişler sırtmış öyle... kırık bel kemikleri..”

Kitabın nihayeti ise edebiyatımıza mebde terakki olacak kadar büyüktür.

Lâkin kalır mı böyle bura teng [?]-i inkılâb?Günler geçer, sahâifi taklib eder.. Hayat... bak siler bu kanları. Örtür remadî kar.. Yerde güzel şükûfeler, otlar sürer, çıkar günler geçer. Ölen ölür. Elbet kalan kalır..

Me'lûf olur felâkete, idbâre şübhesiz

Ya şekve-kâr u zâr... veya lâl ü müşmeiz

Her şeyi yalan olur, silinir cümle hatırât

Tarihe terk edilmiş olur sade bir nişân:

Bir yâd-gâr-ı vahşet-i eser, yâd-ı câvidân.

Nasıl tenkidimi beğendiniz mi? İşte şâyân-ı edebin dehân-ı takdirini açık bırakacak bir tenkid!

Mithat Cemal

HİCRÂN-I MÜEBBED

[Ali Fahri,Sa.16,1909/1325,s.325-337]

(2. kısım Elvâh-ı Siyah'dan)

Oh... Ne mes'ûd idik yâ Rabbî, ne mes'ûd idik!

*

Evet, çok mes'ûd idiler; fakir ve kanâatkâr bir hayatın sîne-i sakın ve gınâ'kârında o kadar mes'ud idiler ki...

Baba, hayatını ve oğlu ile zevcesinin hayatını, pâyânsız, pür-mehâlik denizlerden toplardı; hârr ve munîs aile yuvasını, uzun seferler için terk ettiği vakit, genç kadın, oğluna sarılır, yalnızlığın mütehâcim ve gaddâr bütün korkularını, onun billûrîn sesiyle uyuturdu.

Zevcin sefer dönüşünde, ilk gelişi, ilk kapı çalışı, taze zevceyi tatlı helecanlarla perişan ederken üç baharın şahidi, o bahar çiçeği yavrucağı bir beyaz güvercin hiffetiyle çırpındırarak kapıya koştururdu.

Koşar, fakat açamaz... baba, baba! diye çırpınır, bağırır, annesinin eteklerine sarılır, tepinir, tepinir bağırırdı: baba, baba!.. Aç kapıyı.. baba, baba!..

Genç valide, ilk mesti-i müjde-i mülâkat ile mühtezz ve pür-sürûr, pür-telâş, koşar kapıyı açardı. Ve bu an... bir an-ı mes'ûd, pek mes'ûd bir hayat-ı aile levhâsı tasvir ederdi.

Evet, o vakit çok, pek çok mes'ûd idiler..

*

Aylar süren uzun seferlerin taab-ı hayat-fersâsı; onun necîb ve merd sîmâsında, şefkatler ve evlâd-ı bûseleriyle silinecek belli başlı çiziklerden, yanıklardan... istihkar-ı mehâlik ve habb-ı aile ile lem'a-dâr gözlerinin visâl-i evlâd şuaât-ı meserreti saçan parlaklığının altında, iyi temiz, ve seven ellerle giderilecek sarımsı, kanlıca damarlardan, ne teessür-engîz izler bırakmış olurdu. Evlâd babası gemicinin bu emrâz-ı taabiyesi o küçük, müsterih, mesud, ve sıcak aile yuvasında ne çabuk, ve ne güzel şifalar bulurdu. Evlâdını kucaklayışları, sînesine basarak koklayışları, ve aile bucağının bir gecelik rahat uykusu o yorgun, bî-mecal deniz kuşunu öyle canlandırır ki ...ve daima böyle yalnız hasret ve visâl ile inkılâblar

gören hayattan, onun zevk ve lezzetinden pek memnun o kadar ki: dünyanın hiçbir ân ü ânına alâkadâr olmayarak kendilerinden başka her şeyden bî-haber yaşar giderlerdi.

*

Oğulları büyüdü; artık mektebe gidiyor. Hafız olacak, oh... Aman yâ Rabbî ne mürüvvet...

Mahalle câmi'nin minaresinde ezan okurken, salâ verirken bütün mahallenin efendileri onu ne kadar çok severlerdi. Ve oğlunun böyle, bu kadar söylediğini gören genç valide hep o oğlunu sevenleri sever, oğlundan, zevcinden dinledikçe: ne iyi adamlar, ne iyi adamlar... derdi.

Bu devr-i habb ve nevâzişte o bilir miydi ki: onların içinde dahi fenâ adamlar vardı? Hem onun o sevgili oğlunu, o kadar şefkatle seven kimseler, fenâ adamlar olabilirler miydi? Hiç olabilir miydi, ve insan keşfedebilir miydi ki: O iyi adamlardan biri, bir kaçı, bir gün saraydan taşan bir kirlilikle televvüs ederek, pis menfaatler, sahte ikbâller için hafiye olacaklar, sonra kendilerinin de pek sevdikleri oğlunu hufre-i felâkete atacaktılar. Ve hayatta yalnız oğlu için yaşayan bir valideyi gözyaşları içinde boğacaklar... Bunu keşfedebilir miydi?

*

Bir zaman geldi, artık hafızlık unutulmuş oldu; şimdi o, tıbbiyelidir. Onun tıbbiyeli elbisesi için, bir genç kızın gelinliğine özenir gibi terzi terzi dolaşmışlardı. Hele o elbiseyi ilk giydiği gün küçük mektebli seviniyor, gülüyor, annesine babasına ayrı ayrı sarılarak, ikisine de ma'sûm ve bahtiyar bûselerle hayatlar veriyordu.

Annesi?

Dünyada varsa, yalnız onun oğlu vardı; ve o şimdi hekim oluyordu. İşte saâdet... saâdet... artık onun oğlu hekim olacaktı!.. Hekim olacak... Hastaları iyi edecek çaresizlere koşacak... O kadar herkesi iyi edecek o kadar çaresizlere koşacak ki adı anıldığı yerlerde bütün sîmâlar bir hürmet-i mahsûsa ile tebessüm edecek, bütün gözler bir nem-şükran ve minnetle parlayacak... oh.. ne saâdet!..

Kılıç taktığı sene, mahallenin çocukları, küçük olduğu için onunla eğlenmişlerdi:

— Ovvv annesi özenmiş de yaptırmış, hele şuna bak!..

Kılıç ona, o kadar fazla bir şey, o kadar büyük geliyordu.

Öyle zann olunur ki: genç validenin sevinci, her haftanın mülâkatında tazeleniyor, bir hekim validesi olmak gururu, her hafta bir parça daha artıyordu. Bir parça başı ağrısı, midesi bulansa; eğer evde ise, hemen onun odasına koşar, ondan ilaç isterdi. Bir gün yine öyle ilaç isterken, çocuk annesinin halini anlamış olmanın ifadesiyle gülerek:

—Anneciğim, daha doktor olmadım ki, olayım da o vakit... demişti. Ve bu; kadıncağızın pek gücüne giderek oturmuş uzun uzun ağlamıştı!.. Onların başka türlü ağlayışları yoktu.

*

Bir perşembe günü valide, oğlunu bekliyordu. O her perşembe böyle idi: sabahleyin erken mutfağa girer, hekiminin en sevdiği yemekleri bir i'tinâ'-yı mahsûsla pişirir, hepsi olub bittikten sonra temizlenir, giyinir, artık bir helecan-ı memnûn ve müsterih ile oğlunu beklerdi.

Bugünkü bekleyiş çok sürdü. Hiç bu kadar geç kaldığı yoktu. Vakit vakit helecanın şekli değişiyordu: — Acaba hasta mı? Hiç bu kadar geç kalmazdı!..

Ve sonra, isyan eder, bu korkuyu iskat etmek için hırçınlaşırdı: — Hiç hasta değil, hiçbir şeyi yok... Annesini bekletiyor.. İşte bu kadar...

O, zavallı valide kalbi, bin türlü ihtimaller tasavvurundan mütevellid ıztırabâtı, susturmağa uğraşırken kapı çalındı. Kapının çalınması intizarlar içinde kıvranan kalb-i hârr ve müşfikinde bir darbe-i sâika oldu: bu, sert, yabancı, pür-telâş bir kapı çalış idi ki: kadını müdhiş, serseri, ve gayr-i kabil-i tahlîl bir kederin hevâ-yı sahtiyle titretti.

Kapıyı açtı. Bu kapı için o ana kadar meçhul beş altı baş gördü. Birisi:

— Ahmet Efendi? Diyordu.

O, oğlunu beklerken, kocasını soruyorlardı. Titrek ve ağlar bir sesle cevap verdi: — Evde yoktur efendim. Daha gelmedi, ne istiyorsunuz?

— Hanım, biz yabancı değiliz, Ahmet Efendi evde yoksa bile bir şey değil, işte imam efendi de yanımızda; oğlunuzun yanından geliyoruz. Oğlunuz bu hafta çıkmadı; imtihan için derse çalışıyor. Kitaplarından lazım olanlarını istedi. Siz şimdi çarşafınızı giyiniz, biz içeri girelim, oğlunuzun istediği kitapları bulup kendisine götürelim...

Kadın şaşırđı. Ne cevap vereceğini, ne soracağını bilemiyordu. Perişan ve harâb oluyordu. Ve ka'r-ı canından zalim, korkunç, bî-tereddüt, asla iskat edilemeyen bir ses bağırıyordu:

— Yalan.. yalan..! yalan!..

— Oh... Niçin yalan olsun? Bu kadar iyi, nazik, güler yüzlü efendiler, niçin, ne mecburiyetle yalan söylesinler? İşte imam efendi de yanlarında değil miydi? Oğlunu o kadar çok seven imam efendi!

O ses, bu iknaiyyâtı duydu. Bu delâili, bu da'vayı dinledi; fakat... inanmadı. kadın, pür-telâş çarşaflanırken, o iyi, nazik, güler yüzlü (!) efendilere, ve oğlunu o kadar çok seven imam efendiye: — Buyurunuz... derken, o ses, yine bağırıyordu: — Yalan.. yalan! yalan!

O efendiler, ve imam efendi eve girince artık korkutulmaması iktiza eden bir genç hanım huzurunda olduklarını unutmuş bulundular. Evin hiç kitap olmayan yerlerini de, kömürlüğe, odunluğa kadar, her tarafı aradılar. Buldukları kitapları, kâğıtları, hoyrat hoyrat karıştıarak, birçoklarını aldılar.

Kapıdan çıkarkenki sîmâları girerkenki gibi munîs, nazik değildi. Artık maske kalkmış, Asliyyet-i haine-i mülevvese açık kalmıştı. Ve şimdi, o ses, imam efendinin belli belirsiz rahm ve elem, ve çaresizlikle ihtizâz eden gözlerinin karşısında daha kuvvetli, daha öldürücü bir zalimiyetle bağırıyordu:

— Yalan... yalan!. yalan!...

*

O Perşembe gününden itibaren, bu anne ile oğul arasında nâ-gâh, fenâ, hurde-hâş edici bir uçurum açılmış bulundu. Ve o validenin oğlunu, o uçurumun derin ve siyah ka'rına yuvarlamışlardı. Kadın, uçurumun başında, bir adım atmağa mecâl ve imkân bulamayarak, nâ-şekîb ve bî-arâm ağlıyordu. Oğulsuz, oğlunun ümîd-i avdetinden mahrûm yaşamayan bu kadın, her ümidini kocasının seferden dönüşüne bağladı. O gelirse, bu işi hal edecek, oğlunu getirecekti. Ve o vakit, hekimi için taze yemekler pişirebilirdi.. Fakat, işte.. o da.. geldi. Sabır ve tahammül tavsiyesinden başka bir çare getirememişti. Ahmet Efendi dahi ilk günlerin oraya buraya, her zann edilen ve tavsiye olunan cihete baş vura vura hâsıl edilmiş bir intibah ve vukuf ile hâif, dalgın, öyle derin bir sükût ile sâkit kalmıştı. Ve, bu zavallı zevc ve zevce baş başa vererek, o mazi-i beyazın artık bir mezar-ı yetim kaldığını,

sâkit ve nem-dâr nazarlar, bir enîn-i hafi-i nizâr acısıyla ikisi de makhûr ve zebûn düştü. Fakat zevce, asla kat'-ı ümîd edemeyen valide kalbiyle halâ, halâ koşuyor, dolaşiyor, soruyor, soruyordu. Bu devr-i çare-i cevvyede, bu cihan-ı bükâ ve felâketde, tabîi ki kendisi gibi sevdiklerinden bir gün ayrılırlarsa yaşamayacaklarını zann eden validelere, pederlere, hemşîrelere, birâderlere tesadûf etti ki: onlar da ayrı kalmışlar, canlarını canavara kaptırmışlar, yaşıyor ve ağlıyorlardı... ve şimdi hep beraber ağlayarak bir karâbet-i ruhiyye-i felâketle biri birlerine samîm-i kalbden ıstındılar.. daima evlerinin, her köşesinde bir yadını görerek, seslerini işitir oldukları sevdikleri zâyî'ler için, göz yaşından başka îsâr edecek bir şeyleri yokken bir zaman geldi ki, hep birden ve bazen birer birer me'yûs bir vakit, cesur bir şitâbla değer her çareye, her ümide koştular. Ve hepsinden ağır yaralar, kahir hezimetler aldılar.

— Kadınlar.. sizin adamlarınızın düşmanı padişaktır!. Dedikleri vakit inanmıyorlardı. Fakat, giderek inandılar, öğrendiler. Evlâdlarına, kendi evlâdları gibi şeffik ve râhim zannettikleri padişahın, kendi evlâdlarına dahi şeffik ve râhim olamayan bir dâhiye-i hilkat olduğunu o kadar amîk ve metîn bir ittlâ ile öğrendiler ki: bu öğrenmek dahi bir şeâmet, en acı bir darbe-i nekbet oldu. Ve gittikçe onları sevenler, zâyî'lerini sevenler, bütün o muhit-i mazi, uzaklaşıyordu. Bu âşinâların, çirkin, dûn, hod-endîş vaziyetler alarak, ve yeni bir felsefe-i hayat ile şekilden şekle geçerek, riyâlar ve müdâhanelerle kucaklaşarak uzaklaştıklarını görmek ve adeta eşrefiyyet-i beşeriyelerini sattıklarını görmeğe tahammül etmek dahi, ayrı bir cerihâ-i elem açıyor, yeni ve hazîn bir keder, derin bir felâket oluyordu.

Buna alışacak kadar zaman geçmedi; yeni âşinâlar, yeni evlâdlar buldular: kendi çocuklarının adamlarının sevdiklerinin arkadaşları...

Bu gayûr, âlî-cenâb, vatan-endîş gençler, vakit vakit kaçamak ederek ziyaretlerine geliyorlar, mahbûsların hallerinden haberler, teselliler, ümidler getiriyorlardı.

Fakat sonra... hepsi bitti..

*

— İşte yine geliyorlar.. yine geliyorlar!.. Anahtar demetlerinin çangirtısını işittim!.. Ah.. bu her gün böyle yâ Rabbî, her gün böyle!.. Mutlak her gün gelecekler, soracaklar.. Oğlumun arkadaşlarını, o iyi, o namuslu, o âlî-cenâb çocukları soracaklar? Onlar.. onların adları.. öyle mi? Onlar benim hayat damarımın içindedir.

Anladınız mı? Hayat damarımın içinde! Hayat damarımı bulmalı, parçalamalı, açmalı! O isimleri oradan çıkarmalısınız... O parçaların en içinden bulub çıkarmalısınız..Anladınız mı?

İşte hastayım, işte duracak, kıvılcıktanacak halim yok, işte ölüyorum.. Beni bir gün olsun rahat bıraksanız ne olur? Hayır, bırakmazlar hem de asıl böyle dermansız günlerin tahammülsüzlüğünden, za'findan, onların can yakmalarına, hân mân yakmalarına yarar ne sırrın varsa, hepsinin önlerine dökülmesini isterler... demek, bu benim hastalığım, o mel'ûnlar için istenen, beklenen bir fırsat oluyor?..

Ah, ne alçaklık yâ Rabbî.. Mezarına sürüklenen felâketzede bir validenin son nefesleriyle, dünyayı ateşe vermek; o nefeslerle, daha kim bilir ne kadar çok ve ne kadar iyi valideleri böyle inletmek istiyorlar...

Alçaklar, alçaklar.. benden, benim cehennemler gibi tutuşan son nefeslerimden bunu istiyorsunuz öyle mi? Ben hiç bir şey bilmiyorum, hiç bir şey, hiçbir şey!.. yalnız bir şey biliyorum, bir şey ki: işte sefil, işte hakîr, işte mahbusum!.. Ve işte bu sefâletimi, bu mahkûriyetimi, bu mahbusiyetimi bildiğim kadar muhakkak, kat'î bir şey daha biliyorum ki: siz alçaksınız köpekler kadar alçak, yılanlar kadar alçak, canavarlar kadar alçaksınız.. Evet, işte bunu da biliyorum fakat, bunu ne kadar geç, oh ne kadar geç öğrendim yâ Rabbî!..

Bunu bana, halleriniz, hareketleriniz, muamelelerinizle, bizzat siz, öğrettiniz.. Artık sizi, hususiyle seni, ey yalancı ey murdar mahlûk seni, bütün mahiyetin, bütün redâetinle tanıyorum... Onun için bırak benim yakamı, bırak da, şu ölümlerle dolu yılan yuvasında ecelimle, beni senin zulmünden sıyaneten agûşuna çeken, hiç şüphesiz senden az zulümkâr ölümlerle baş başa kalayım o cadıları, o ifritleri, hala anahtar çangırtıları işitilen yılan sırtmasıyla sırtgan o alçak haydukları benim başıma saldırma ki, artık pek sevdiğim o ölümlerle rahat kalayım!..

Ölmek... Hem de evlâdımdan uzak evet pek uzak, bir zindanda ölmek... buna insan tahammül edebilir mi? Ah.. Benim ne tatlı ne kadar büyük, ne kadar iyi hulyâlarım var idi... ümidlerim, nerede onlar?

Benim oğlum doktor olacaktı her tarafta oğlumun ismi, oğlumun hazâkati söylenecekti; oğlumu işitip de şifâsını bulmağa gelen hanımlara ben hizmet edecektim. Benim oğluma o hanımlar dua ettikçe ben sevinecektim. Oğlum büyüyecek, büyüyecekti. Zevcem, bizim hayat ve rahatımız için denizlerde

dolaşmağa artık muhtaç olmayacaktı. Evimizi, o küçük yuvamızı satacak, büyük bir ev alacaktık.. Sonra oğlumu evlendirecektim.. Bunlar, bu benim saâdet ümitlerim, bazen gece rü'yâda bile uykumu bahtiyâr eden sevgili ümidlerim, hep olacaktı.

... Şimdi?

Şimdi onlardan, hatta görünmez bir serâb bile kalmadı öyle mi? Oh.. Bu kadar senedir ben evlâdımdan ayrı nasıl yaşayabildim, ve halâ nasıl yaşayabiliyorum, bilmem ki...

..... Hayır,

Elbette evlâdıma kavuşacağım!. Hayat, asla bu kadar acı olamaz.. ve o kadar tatlı ve ma'sûm başlayan bir hayat, bu kadar acı bu kadar zehirli bitemez.. Asla, asla!.

Sanki ne olur?

Benim evlâdımı versen ne olur? Benim o mes'ûd, zavallı yuvacığımı yıkmakla, senin sarayın göğe mi çıkacak? Ne istedin benim evlâdımdan, benim saâdetimden, benim o ma'sûm, hayırlı ümidlerimden ne istedin? Ne istedin? Of... şu ecel döşeğinde de kımıldanamıyorum ki.. şimdi bir kuvvet olsa öyle azametli, kadr-i zûr bir kuvvet olsa ki.. bir hamlede şu demir kapıyı kırsa, devirse... beni buradan alsa, evime götürse, o mini mini evciğime.. Canlansam, o eski kavî, canlı hayatımla canlansam... hem beni doktor evlâdım canlandırır, sanki bu olmaz bir şey mi?

Ne idi o gün yâ Rabbî, ne idi o perşembe günü? O perşembe günü ben ne idim? ve yine o gün ben ne oldum. O gün evlâdımı beklerken ondan o gün ebediyen ayrılmıştım.. Hususiyle bugün, bundan daha elîm bir hakikat olamaz.. O ebedî uçurum, o gün açılmıştı. Fakat ben nerden, ne ile hükm edebilirdim ki sa'd ile neket bu kadar yakın, bu kadar biri birinin kucağında, bu kadar bir günün muhtevasıdır. Bunu nasıl keşfedebilirdim.

Bilmem ki nasıl şey, nasıl hayat, nasıl felâket... böyle bir hayat, böyle bir felâket olamaz aklıma geliyor da kendi kendime söylemeğe bile cesaret edemiyordum; bu kadar kat'î, bu kadar zalîm bir hakikat karşısında.. kim bilir acaba böyle bir şey mi? acaba, acaba? şu anda hep beynimi yakan, harâb eden bu dayanılmaz felâket, ağır bir hummâ, fenâ bira rü'yâ mı acaba?.. Hakikaten bu sahih bir rü'yâ ise? Ah... Eğer bu bir rü'yâdan başka bir şey değilse... uyanınca kendimi o sıcak evciğimin içinde, her şeyimi yerli yerinde pişirip de ocaktan indirdiğim

yemekler henüz soğumamış buluverirsem... Ve sevimli bir kapı çalıyla yavrucuğumu da karşımda görürsem...

Ah yâ Rabbî!.. Benim için böyle bir baht, böyle bir cennet yaratmadın mı? Yâ Rabbî, yâ Rabbî!...

Zavallı kadın... Bir parça etrafına bak... taşlarının, topraklarının arasından halâ binlerle mazlûmun iniltisi duyulan şu kalın, karanlık duvarlar; şu cehennemî, hûnî, pîş-i tavan; şu karanlık tenek pencere, hep bu sefil, girye-i mevcudât, senin bu rü'yânla istihza ediyorlar... Evet benimle, benim bu aczimle, bu za'fım, bu zilletim ile eğleniyorlar. İşte bu derin karanlık, bu ebkemiyyet, bu bî-hareket, medîd-i lakaydî, arsız ve müstehzî bir sırtkanlıktan başka bir şey mi?

Ölüm, ölüm... Artık sen gel, senden başka himâyet-kârım kalmadı ey ölüm!.. Sen gel, ve beni bu zulümkâr dünyanın zulümkâr ellerinden kurtar! Ben bu hakîr hayatımı, senin çirkin; girye, bî-hiss tırnaklarının arasında, şerhâ şerhâ açılmış kan tufanları içinde boğuluyor görerek, bu ifritlerden, bu ifrit dünyadan intikam almak isterim!.. Benim heder olmuş evlâdımın, heder olmuş ümitlerimin intikamını!...

*

Yeni gün henüz uyanıyordu. O siyah ve kalın örtüsünden sıyrılarak, sisli, mahmur, ve esmer bir beyazlıkla, kulûb-ı met'ûbeyi okşayacak, bir ismet ve sâfiyet içinde gülümsüyor zann olunan bir yeni gündü ki, ondan kaçıyor gibi ân-be-ân katre katre, fakat seri' uzaklaşan gecenin, bakiyât-ı faciâtından biri, zindanın arka kapısından çıkıverdi.

Bir cenaze, bir mahbûs cenazesi... üzerine bir patiska örtü dahi çok görülerek esirgenen bir tabut-ı yetîm.. Üç gardiyandan ibaret cemââtinin dûş-ı şikayetinde, bir melek sebükruhluğula uçarken, o taze günün, işkence memurları, bir valide-i hicrânzede mahbesenin boşalmasıyla bir angaryanın eksildiğine memnun göründüler. Ve o yetim cenazenin şekl-i mazlûmiyetinde, azîm ve makhûr bir vatan-ı mukaddesin, enîn, ve âlâm-ı intikâsı vardı ki: sîne-i sultan-ı hürriyete açılan yaraların feryâdı için, o tabut-ı yetîmle beraber, Allahına gidiyordu.

Teşrin-i evvel 1322

Ali Fahri

TEZAT

[İzzet Melih, Sa. 16, 1909/1325, s. 342-353]

Muharriri: İzzet Melih

(mâ-ba'd)

Meseleyi meskût tutacağını va'd buyurmak lütfunu dirîg eylemediler. Lâkin bu şikâyetler bir daha tekerrür ederse... Ve zabtiye nazırının sadâsında öyle derin ve korkunç bir hırıltı vardı ki neticesinden kendi de, her nev'i cinayetleri i'tidâl ve lâkaydî ile irtikab eden zat-ı muhteremleri de, titrettiğini imâ ediyordu. Gülmeden katılmak hevesini duyarken, diğer taraftan da, ağlaya ağlaya çıldırmak ihtiyacı ruhumu eziyor, nâzır paşaya teşekkür ederek çekilirken boğuluyordum. Tabancamı çekip karşımdaki cahil ve hain herifi gebertmek her halde bir sevâb idi. Fakat düşündüm onu öldürmekle ne çıkacaktı? Bütün ötekileri, milletin kanını emen vahşileri kim def' edecekti? En müsâmahakâr davrandıkları bir genç, hevaî ve mudhik bir sebepten dolayı böyle bir muamele görürse, diğerlerine ne yapmazlar? Behire, rica ederim söyle; bu şerâit dâhilinde nasıl yaşanır? Bu, ömür değil, bir kâbus... müdhiş bir karîhaya sahip olan bir efsâne-nüvîsin bile tahayyül edemeyeceği korkunç ve müstekreh bir rü'yâ. Bu kâbustan artık kurtulmak, kaçmak istiyorum ve kaçacağım. Zulüm ve hakaret, tecessüs ve hıyânet mikroplarından temizlenmiş saf bir hava teneffüs etmezsem ciğerlerim bütün zehirlenecek parçalanacak zannediyorum.

Naşid büyük bir fevân-ı hiddetle söylüyor, rujanî çizmelerinin haşin adımlarıyla odada, bir baştan öbür başa dolaşıyordu. Behire kanepenin bir köşesine büzülmüş, ne cevap vereceğini şaşırmişti. Saâdetini, ümitlerini zîr ü zeber edecek bir vâkıanın zuhûrundan korkuyordu: Bâ-husûs Naşid'in telaffuz ettiği son cümleler, kaçmaktan bahs eden kin ve nefretle meşbû' sözler, Behire'nin havf-ı derûnîsini tezyîd etmişti.

Genç kız, muzlim ve derin gözlerinin en tatlı bir bakışıyla teselli bekleyerek sordu:

— Bir mesele çıkarmanın sırası mı, Naşid?

Bu türlü şikâyetlere mahal vermemek daha ma'kul olmaz mı?

Naşid bir müddet sükût etti. Tasavvurunu söyleyip söylememekte mütereddid idi. Behire yine o nazar-ı nuşîn ile genç zabitin harekâtını tedkik ediyordu. Lâkin şimdi o gözlerde gittikçe kesb-i vuzuh eden bir saye-i endîşe vardı.

Naşid birdenbire durarak esrâr-âmîz bir tebessümle Behire'ye baktı:

— Acaba söyleyeyim mi! Beni soğukkanlılıkla, sözlerimi ayrı ayrı muhakeme ederek dinleyebilecek misin?

— Niçin ketm etmeli? Bugün değilse yarın itiraf eylemeyecek misin?

— Evet, Fakat...

Naşid bir saniye tevakkuftan sonra Behire'nin yanına gitti:

— Birkaç zaman için dışarıda yaşamağa artık karar verdim. Bu küçük vak'a, ağzına kadar dolu bir bardak suyu döken tek damlaya benzedi; kararım nâgehanî olduğu derecede kat'î bana müsâade edersin, değil mi?

Behire anlamıyormuş gibi, mütehayyir gözlerle Naşid'e bakıyordu. Yüreğinde kabaran telâtum-ı hissiyâtı hiç izhâr etmedi:

— Kararın mükemmel ama ben burada mı kalacağım?

Naşid münasib bir cevab vermenin suûbetini takdir ederek kendisini müşkül bir mevki'de buluyordu. Zaten Behire, beklemeden devam etti:

— Tabîî değil mi ya! Bu da sorulacak şey mi? Behire Hanım burada kalmayıp nereye gidecek? Naşid Bey Avrupa'da birkaç ay belki de, kim bilir, birkaç sene gezer eğlenir, nişanlısı da İstanbul'da onu bekler; Beyefendinin yollayacağı birkaç mektupla, yani birkaç sadaka-i muhabbetle iktifa ederek, mutî ve vefakâr muttasıl bekler, değil mi? Bundan sade ne olabilir?

Behire'nin müstehzî sesinde güyâ zabtedilmiş bir hiddetin velvelesi his olunuyordu.

Naşid Behire'ye hak veriyor, senelerden, beri hemen daima beraber yaşadıkdan sonra böyle nâgehan, gayr-i muayyen bir zaman için ayrılmak pek kolay olmadığını tasdik ediyordu. Bâ-husûs ki o günlerde, düğünün yakında olacağı ağızdan ağıza dolaşıyordu. Naşid şübhesiz azim bir teesürle gidecekti. Fakat ne yapabilirdi? İstanbul'dan kaçmasa delirecekti. Buna kat'iyen kani' idi. O halde Behire'yi her ne suretle olursa olsun teskin ve razı etmek elzemdi.

— İstihfafa lüzum yok, Behire. Kararımın sebebini iyice düşün, eminim hak verirsin, Esasen çok kalmayacağım. Ancak, üç, dört ay. Bunu da Batum'da amcamın

yanında geçirmek şartıyla. Bu fırsattan bil-istifade şimdiye kadar hall edilemeyen ma'hûd aile işimizi de ihtimal tesviye ederim.

Naşid fikrini tamamıyla ifşâ eylemiyordu. Asıl maksadı “Amcamın nezdine gitmem lazım” diyerek, kim bilir ne kadar güçlkle istihsal-i irade edip, Batum’dan Paris’e gitmekti. Böylece, gaye-i âmâli dincek kadar tefekkürlerinde mühim bir mevki’ ihraz etmiş bir hulyâsına kavuşacaktı. Paris’in, o muazzam “Şehr-i nur”un¹⁴¹ hayat-ı say’i ve ezvâkına karışmayı eskiden beri isterdi. Bugün o hulyâ bir hakikat olabilirdi ve olacaktı. Bunu kendi kendine kalben tekrar ve add ederken Naşid Behire’yi unutuyor gibiydi. Hâlbuki işte onun nazarındaki ma’nâ-yı tezyif bir şerâre-i hiddet ve isyana munkalib olmuştu.

— Yeter, yeter... Anlıyorum, anlıyorum ki beni sevmiyorsun. – Behire hemen bağıyordu – muhabbetin hakiki ve kuvvetli olsaydı tasmim ettiğin seyahatten, iftirâkdan lâkaydâne bahs edebilir miydin? Seven bir adam için üç dört ay değil, üç dört gün bile seneler mesâbesindedir.

— Behire çocuk olma. Senden bu ibtidaî, muhakemesiz lâkırdıları beklemezdim.

— Aşkın karşısında muhakeme sükût eder. Fikirlerimi hayretle dinliyorsun. Onları, vakti geçmiş bir takım nazariyât-ı safdilâne olarak telakki ediyorsun. Doğru: Yirminci asrın medenî bir delikanlısı “Leyla ile Mecnun” efsânesindeki yakıcı sevdaları andıran hissiyâta tabîî güler. Ezberlenmiş cümleleri aynı akşamda beş on kadına tekrar eden bir bey için muhabbet ne olabilir? Onu bir eğlence... muhabbeti bu tarzda görmek pek muvâfık ve elverişli olmalı. Sana gıpta ediyorum!

— Mübâlâğa ediyorsun, Behire... Beni, şahsiyeti olmayan fikirsiz ve hissiz gençlere, o biçare kuklalara benzetmek, zannederim, büyük bir hatadır. Sen bu insafsızlığı nerede buldun!

— Aşkımda... Sende benim gibi ciddî seveydin, bu halime hiç taaccüb etmezdin. Lâkin yazık, pek yazık. Şimdiye kadar aldanmış, oyalanmışım.

Behire’nin sesinde bir ihtizâz-ı girye vardı. Pencerenin yanına giderek duvara sol koluyla dayandı. Ta uzakta, rengi solmuş maî bir atlas gibi uzanan semâyâ müteaddid beyaz minarelerini câmi’ kubbelerini i’lâ ederek gecenin agûş-ı sükûn ve

¹⁴¹ Paris’in nâm-ı istiarisinin “Ville Lumiere” olduğu ma’lûmdur

esrârında uyumağa hazırlanan İstanbul'un heyûlâ-yı muazzamına ma'tûf olan büyük siyah gözlerden şimdi sâkit iki katre yaş akıyordu. Genç kız ağladığını göstermemek arzusuyla Naşid'in yanından kalkmış, kendisini zabtetmeğe çalışıyordu. Lâkin gayr-i kabil-i mukavemet bir ihtiyaç ile ruhunun acı sirişk-i elemi birbirini takip ediyordu. Hatta bir aralık yarı men' olunmuş küçük bir hıçkırık akşamın esmer tülleriyle yavaş yavaş dolan odanın hüzn-engîz hevâ-yı sükûnunu hırpaladı.

— Nasıl, Behire ağlıyor musun?

Naşid telâş ile oturduğu yerden fırlamış Behire'ye yaklaşmıştı.

— O halde bana emniyetin kalmadı. Demek bugüne kadar gösterdiğim delâil-i aşk ve vefâ tekmil unutuldu! Behire, beni bedbaht etme, namus ve muhabbetime kat'iyen emin ol. Senden başkasını sevmedim ve sevemem. Zaten senin gibi bir enîs-i ruh bulmak mümkün mü?

Genç kız, agûş-ı leyâle tedricen sokulan manzaraya, gurûb eden güneşin son servet-i elvânıyla parlayan ufka dalgın dalgın bakarak dinliyordu.

— İnan, Behire, sana daima ilelebet sadık kalacağım. Esasen işi sen fazla büyütüyorsun. Kısa bir iftirâktan ibaret. Bununla beraber bilsen ben de ne kadar mükedder ve müteesifim! Batum'da muttasıl seni, güzel nişanlımı, onun müsahhar siyah gözlerini düşüneceğim.

Naşid ricakâr bakışıyla genç kızın musirren firar eden nazarını arıyordu. Muvaffak olamayınca mütereddid ve nevâziş-kâr dudaklarını o büyük siyah gözlere yanaştırdı. Onları pür-muhabbet birer bûse ile öptü:

— O gözlerin yok mu, Behire, beni fenâ ediyor.

Behire mümânaat etmiyor, aynı vaziyette, sâkit ve mütefekkir, duruyordu.

— Artık barışalım. Olmaz mı? Behire'nin rakîk kalbi fazla dargınlığı nasıl revâ görür? Rica ederim, o dil-nişfn tebessümünü esirgeme.

Behire başını çeviriyor, Naşid ısrar ediyordu. Nihayet genç kız dayanamayarak gülümsedi.

— Oh, bitti, bitti... yalnız benimkine mukabele edecek bir bûse kaldı. Onu da lütuf et de müsterih olayım.

Behire bir türlü razı olmuyor, "Ne güzel çocuk aldatmasını biliyorsun!" diyordu.

— Peki, Behire... zaten bu, son görüşmemiz değil ki. Gitmeden evvel nasıl olsa bûse-i affina nail olurum. Müsâade edersen gideyim. Vakit pek geç. Validemi görmeden buraya gelmişim. Zavallı kadın merak eder.

Naşid Behire'nin elini öptü, “yarın seni daha mülâyim bulacağımı ümid ederim.” diyerek odadan çıktı.

Behire hiç cevap vermemişti. Karanlıkta bir heykel-i tefekkür ve matem tarzında sâkit ve bî-hareket, duruyordu. Yalnız, düşündüklerini sanki icmâl ederek kendi kendine mırıldandı:

— Aşk müdhiş bir zehir.. Erkekler hain birer canavar...

— 2 —

Köyde Bir Balo

Burası Batum şehrinden biraz uzakta, parlak çakıl taşlı eteklerini, mahrem ve nevâziş-kâr sürünen denize batırmış bir tepenin yeşillikleri arasına saklanan ufak bir köydü. Ağaçların zümrüdün kümeleri içinden kırmızı kiremitlerini gösteren birkaç ev... Bir otel... Mevsim-i sayfi geçirmek için gelmiş beş on aile... yalnız o kadar.. bir hevâ-yı sükûnet ve tenhaî içinde uyuyan sevimli, şirin bir yer; serin gölgelikleri altında uzun uzun tefekküre da'vet eden asûde bir lâne-i pür-şefkat.

Lâkin – bedayî'-i tabiatle yaşamak isteyen bir şâire, tetkikât-ı lâzımede bulunduktan sonra intihab ettiği mevzû'a hasr-ı zihin ederek çalışmaya gelen bir muharrire, velhasıl şamata-i hayattan kaçarak kendi ruh ve fikrini dinlemek arzusunda olan bir kimseye pek muvâfik – bu kuşe-i müsterih, misafirhanenin bahçesinde balo verildiği günler nâgehan tebeddül eder. Güyâ gizli bir kuvvetin tesiriyle canlanırdı.

İşte böyle fevk al-âde bir Ağustos gecesiydi. Akşam katarının getirdiği halk o tabiat-ı günûdeyi uyandırmış, evvelce, nâ-kabil nüfuz bir tûde-i esrar saklıyormuş gibi, karanlıklara boğulmuş duran yollar şimdi, hârr ve magşî nefesli bir semâ-yı mükevkebin altında, reng-â-reng fenerlerle aydınlanmıştı. Bahçenin ötesinden berisinden kahkahalar, yüksek sesle mükâleme parçaları, raksa mahsus dairenin yanında bir vals terennüm eden “Fanfar”ın nağmelerine karışıyor, arâmiş-i leyâlde uçarak, titreyen uzaklarda, mübhemiyet-i zalâma gömülüyordu.

— Matmazel, bu raksın bir kısmını lütf ederek beni mes'ûd eder misiniz?

— Şüphesiz efendim... memnuniyetle.

Naşid gözlerinde bir lem'a-i sürûr, dudaklarında bir tebessüm-i teşekkürle nazikâne ve resmiyet perverâne eğildi; Matmazel Miliça Nalyeduvana dirseğine kadar üryan bırakılmış ince, beyaz kolunu, hoş yarım bir mahcubiyetle refikinin koluna dayadı;ve ikisi, hafif bir feşâfeş-i harîri içinde uzaklaştılar.

Bahçenin bu nîm aydınlık, hicrâ yolunda birkaç adım atmamış idiler ki Miliça, deminki vakâr-ı muhterizânesini tamamıyla unuttu, büyük bir teslimiyet-i samimâne ile, başını Naşid'in omzuna koydu ve gülmeden katılarak:

— Şurada, dedi, herkesten uzak ve yapyalnız, kitab-ı aşkın bir çok sahifesini okuduktan sonra derin bir reverans ile icrâ edilen bu resm-i da'vet ne kadar münasib!.. Ne kadar hoş!

Naşid nigâh-ı meftûniyeti dil-nişîn genç kızın, şetâretle parlayan tatlı gözlerine atf etti, yavaş yavaş dudaklarını eğdi ve medîd harâretli bir bûse ile onun sîmâ-yı lâtifinden müskir bir râyiha içerek cevap verdi:

— Haniya bana küçük hanım bir aktris olmakdaki merakından bahs ederdi? Birkaç dakika bile hislerinden, hal ve mevki'den tecerrüd edemezse, şimdikine müşabih ufak bir taklit oyununda kendini gülmekten men' edemezse, yemin ederim ki küçük hanım asla bir san'atkar olamaz...

Miliça, narin parmaklarıyla ma'şûkunun kumral bıyıklarını düzelterek:

— Pekalâ, bu cihette maharetsizliğimi kabul ederim. Lâkin sizinle yalnız kalabilmek için hiçbir kimsenin nazar-ı şüphesini celb etmeyen bahaneler icad etmekteki san'atımı inkar edemezsiniz ya... bu bence kafî, bakınız, Naşid, demin kemâl-i ciddiyetle valsini bir kısmını talep etmeniz, benim henüz iki saat evvel takdim olunmuş da hüviyeti daha yaprakları kesilmemiş bir kitab-ı mahfiyât olan bir delikanlının yanında imişim gibi, bir az çekinerek kolunuza girmem... İşte bu lâtif küçük oyun bana ilk görüştüğümüz akşamı ne güzel hatırlattı. Bir ay evvel, yine burada bir balo gecesi idi, değil mi? hakikatte o kadar yakın bir zaman iken bana uzak bir mazi hissini veriyor. Doğrusu, biz bu otuz gün zarfında münasebetimizi o derece terakki ettirdik ki benim tarz-ı rü'yetim haklı olabilir... siz ne düşünüyorsunuz, beyim? Yine peri-i sükûtun agûşuna mı düştünüz? Miliça'nın yabancı bir şîve ile Fransızca'yı konuşmasında öyle tarif olunmaz bir cazibe vardı ki Naşid daima onu dinlerken derin bir lezzet duyardı.

— Evet, bir perinin agûşundayım; Fakat peri-i şî'r ve aşkın, yani Miliça'nın agûş-ı müsahhirindeyim.

Mahal-i raksa gelmişlerdi. Miliça dedi ki:

— Şimdi de musiki ve hulyânın agûşuna değil mi, Naşid?

Ve bir hande-i şuh ile gülerek, sermest-i saâdet olan refikini sürükledi.

*

* *

Naşid bir buçuk aydan beri Batum'da bulunuyor, Paris'e gitmek hususunda acele etmiyordu. Yepyeni binalarıyla, geniş sokaklarıyla, deniz kenarında bir kilometreden fazla imtidâd eden muntazam bulvarıyla Batum, şu ancak otuz senedir teessüs eden temiz şehir bir takım hatırat-ı elîme-i tarihiyye uyandırmakla beraber, Naşidin hoşuna gidiyor, burada amcasının yanında, yazı geçirmeği tensîb eyliyordu. Zaten Matmazel Miliça Nalyeduvana ile olan macera-yı aşkı kendisini buraya rabt etmeğe başlamıştı.

Naşid, Miliça'ya ilk defa olarak bulvarda rast geldiği zaman her güzelliğe karşı kendisinde mevcut olan za'f-ı meftûniyetle onu bir müddet gözleriyle takib etmiş ve derûnî "görüşsem" demişti.

Sonra, her gün evden çıkarken onu görebileceğini düşünmüş, ümid etmiş bakışıyla onu aramıştı. Ve Miliça'ya her defa tesadüfde birçok genci cazibe-i etvârıyla hayran ediyor gördükçe ona takdim edilmek, o pür-füsûn nazarların, o güzel tebessümlerin, yanından geçerken işittiği müterennim ince sesin verdiği tesîr-i zevki tatmak arzusu gittikçe tezayüd etmiş "Görüreceğim" diyerek buna yardım edecek fırsatı beklemişti.

Böylece Miliça ile peydâ-yı münasebet etmek arzusu ile meşgul iken Naşid kendi kendine: "Behire'yi unutuyor muyum?" der, hissini tahlile çalışır; nihayet o ihtimali teb'îd ederdi:

— Hayır, hayır... Güzeli bir genç kıızı beğenmek, onunla görüşmek niçin bir hıyânet olsun?

Bir gün Naşid Fransa şebenderhânesi tercümanı Mösyö Ernest Mersiye ile öteden beriden konuşurken, mahirâne tertib edilmiş bir i'vicâc-ı mübâhasât ile samî'ni daire-i mülâhazâtına celb etmişti; Naşid diyordu ki:

— Bu Rus kadınlarının güzelliğinde bir vahşilik var. Güyâ onların “Tip”leri tesfîr-i medeniyet ve a’sâra karşı saklı bulunarak hal-i ibtidaisiyle kalmış, değişmemiş, inceleşmemiş... Lâkin bu, ekseriyetle kalın kemikli, büyük kadınlarda diğer a’zâ ile bir tezaad-ı garib teşkil eden bir şeye, yani gözlere dikkat ettiniz mi? Ale-l-umûm mavi olan o bakışlarda öyle bir mazlûmiyet, öyle bir teslimiyet var ki taaccüb eylememek mümkün değil. Bir de her akşam bulvarda toplanan silsile-i nisvân miyanında merakımı mucib olan bir genç kız var, onun güzelliğinden, nasıl söyleyim, bir başkalık, burada pek nadir görülen bir zarâfet buluyorum. O derecede ki yek nazarda ecnebî olduğuna hükmetmiştim. Rusça konuştuğunu, sonra da bir gün tesadüfen ismini öğrenince hayret ettim. Matmazel Miliça Nalyedovana, zannedirim. Nasıl tanıdınız mı?

— Ne demek? Miliça’yı tanımaz mıyım? Pederi Miralay Nalyedof Rus zabitlerinin en mümtazlarından biri idi. Bâ-husûs son Osmanlı-Rus muharebesinde, daha genç bir mülâzım olan, Nalyedof zeka ve şecâatıyla mühim bir nam kazanmıştı.

— Miralay Nalyedof vefat etti, değil mi?

Ernest Mersiye eskiden beri bu aileyi tanırdı; cesur zabitin dört sene mukaddem vuku’ bulan vefatını pekiyi hatırlıyordu. Kırk beş yaşlarında bir dul ile üç çocuktan müteşekkil Nalyedof ailesinin aylarca devam eden hüznü ve matemine biraz da kendisi iştirak etmiş idi. Çünkü onları hakikaten severdi. Şimdi hüsn ve âniyle, zarâfet ve işvekârlığıyla tek mil genç kızların balâsında parlayan Miliça o zaman, daha mektebe devam eden haşarı bir çocuktur. Mersiye haftada iki defa gidip ona hususî Fransızca okutur ve naz ve istiğnaya temâyülüyle beraber iyi kalbli ve zeki olan şakirdini pek severdi.

Miliça hakkında kemâl-i iştiyak ile tafsilât verirken Mersiye’nin sedasındaki ihtizâz-ı memnuniyet o muhabbet-i pederânenin halâ devam eylediğini ispat ediyordu.

— Ne derlerse desinler? Miliça müstesna bir kızdır; yalnız vechen değil hissen, fikren de müstesna... Görüşürseniz, eminim fevk-al-âde memnun olursunuz. Zaten valide ve kardeşleri de pek kibar ve nazik. Miliça’nın birâderi kendisinden daha büyük, ma’lumatlı bir yüzbaşısıdır. Küçük Jevalya’ya gelince, o henüz pansiyonda...

— Ben de doğrusu, Matmazel Nalyeduvanayı tanımak istiyorum. Bir gün, fırsat zuhûr ederse vesâtet eder misiniz.

— Maal-memnuniye...

Naşid'in münevver bir nazar-ı meserretle beyân-ı teşekkür etmesi akabinde Ernest Mersiye ilave etmişti:

— Oh, iyi ki hatırladım. Ne güzel bir tesadüf! Arzu ederseniz, mesela yarın akşam köyde verilecek baloya gideriz ve orada ihtiyar Fransızın sesi, bir facia-i şâirane oynayan bir san'atkârın edâ-yı mutantanını taklit etti: — o melâhat-ı güzîdeyi, o ilâhe-i zarâfet ve asâleti istediğiniz kadar temâşâ ederek mest ve bî-hoş olursunuz. Fakat – sözlerinin altında bir ma'nâ-yı diğerin müstetir olduğunu anlatan bir tebessümle – büyük dikkat ve ihtiyâd lazım; yoksa esir olduğunuz geçedir!

Mösyö Ernest Mersiye'nin lâtifeci bir lisan-ı ca'li ile kullandığı tabirât mediha-kârane hakikatden pek de uzak değildi.

Miliça'nın, ancak yakından bakılınca mahsus olacak derecede yukarıya kalkık, küçük bir burnu vardı ki nazik penbe kanadlarını açıp mütemadiyen etrafında, semâda, hayatta bütün ruhuyla teneffüs ederek mütelezziz olacağı şeyler arardı. Kırmızı bir gül goncasına müşabih yine ufak bir ağza malikti ki şeffaf bir sesle en ruh-nüvaz gevezelikleri yapmak, beyaz bir hande ile bakan muntazam dişler göstermek için ikide bir de açılır; ve tek birer inci ile süslenen kulakları siyah saçları altına, muhabbetkâr nevâzişlerden kaçan mini mini çocukların hoş cilvelerini hatırlatan bir edâ-yı şuh ile nîm saklanırdı... Lâkin Miliça'nın en kıymettâr serveti gözleriydi: onlar koyu kestane rengine parlak nazarlarıyla insana aynı zamanda biri birine zıdd tesirler verirdi. Sanki o gözler, biri saf, ma'sûm ve pür-neşe, diğeri müstehzî çapkın ve şeytan iki ruhun müşterek ma'kes-i hissiyâtı idiler. O derecede ki şimdi siz bir tıfl-ı ma'sûmun karşısında gibi müsterih-ül-kalb dururken yine o dakikada, şu herkese dokunmak isteyen, herkesle, her şey ile eğlenen genç kızlardan birinin yanında imişsiniz gibi susmak, çekinmek ihtiyacını duyarsınız. Fakat şu ancak yirmi, yirmi iki yaşındaki güzel kızın, garib ve müşevveş ma'nâlarla malî, ciddî oldukları zaman bile handân olan o zeki bakışları sizin ruhunuzu ne kavî, ne gayr-i kabil mukavemet bir ukde-i şî'r ile esir eder! İbtida-yı münasebetlerinde Naşid Miliça'ya nigâhının teza-dı manisinden bahsettiği zaman o, gülerek:

— Fena mı? Böylece hem uslu çocuk tabiatlı kızları sevenlerin, hem de bilâkis serbest, yaramaz olanları tercih edenlerin hoşuna giderim. Diye cevap verirdi.

Hâlbuki sonraları cümlesini değiştirmişti:

— Ne iyi, derdi, mademki siz onları beğeniyorsunuz!

*

* *

Evet, Naşid o gözleri çıldırircasına beğeniyordu. Hatta Behire’yi ve ona karşı olan vazife-i sadâkatini unutturan o müheyyic nazarlardan korkuyordu. Lâkin bu çok devam etmeyen bir korku idi. İşte bu gece valsın müveccehlerine, etrafında kaynaşan pür-neşe hayatın ahenk-i cereyânına teslim-i nefis ederek Miliça ile raks ederken Naşid o mütebessim bedia parelere valihâne bakıyor, onları öpmek için çılgın hevesler duyuyordu. Kolları arasında hafifçe sıkıldığı şık, taze genç kız vücudunun nafiz ve muattar harâreti, lâtif bir hevâ-yı mağşî-i bahar gibi, yüzünü okşuyor, ta samîm-i ruhuna sokularak kendisini sermest-i huzûz ediyor, sanki müfekkiresini, teknil hâtrâtını, mazisini, istikbâlini sihr-âmîz tüllerle gizleyerek muhakemesiz bir alem-i hayalîde yaşatıyordu ve bundan hissettiği tamami-i saâdet nazarlarında vazih bir surette okunuyordu. Miliça dahi Naşid’in bu hissine kalben cevap vermiyor değildi, esasen bir aydan beri nazar-ı dikkati celb etmekten çekinmeyerek onunla beraber bulunmak hususunda en ufak bir fırsatı kaçırmaması, teknil mürakasalarda hemen mütemadiyen onunla dans etmeğe razı olması bu refakatten ne kadar mütelezziz olduğunu yabancılara bile göstermeğe kâfiydi. Tabii Naşid Bey’le Matmazel Miliça’nın bu hareketi birçok kıyl u kâli mucib olmuştu. İşte bu gece de onlar, bir istiğrak-ı mağşiyâne ile süzülüp geçerken, güzergâhlarında fıslıdaşanlar eksik değildi. Küçük bir hande-i istihza, manidâr bir şive-i tekellümle:

— “Ovv... pek çabuk ilerleyen bir macera-yı aşk daha!” diyen genç kızlarla delikanlıların yanında, derin bir hürmetle besledikleri efkâr-ı adât-ı perveranelerinde mecrûh olarak: “Lâkin bunlar pek tedbirsiz davranıyorlar” sayhasıyla hiddet eden, biraz da bu pür- ümit sevda gençliğe karşı hased duyan yaşlı kadın ve erkekler vardı. Maa-hazâ bunlar miyanında: “Hikâye-i kalbin en iyi günlerindeyiz!” yahud: “ Ne güzel bir çift!” diye tasvib ve tahsin eden, ömrünü mümkün mertebe mesrûr olarak geçirmek tarafdarânı da mevcut idi.

... Bir galop havası avdeti ilân ediyordu. Sanki bu tabiat-ı inziva-peresti agûş-ı sükûn ve zulmete bırakmak için herkes yavaş yavaş çekiliyor. Ziyâlar birer birer sönüyordu. Miliça:

— Artık bizde gitsek anne. Dedi ve kendi arzusuna tebaiyyet edileceğinden emin bir tavır ile üstünde halâ, pür-şetâret bir taâmın bakayası duran masanın önünden kalktı. Naşid de onu taklit etti; ikisi yürümeğe başladılar. Arkadan, Madam Nalyeduvana, Mösyö Mersiye, Miliça'nın birâderi Yüzbaşı Maksim Nalyedof, birkaç kadın ve erkek takip ediyorlardı. Şimendifer istasyonuna gitmek için bir takım karanlık ve تنها yerlerden geçmek lazım geliyordu ki bu, Miliça ile Naşidi memnun edecek bir lüzum idi. Güzel Rus kızı seri' adımlarla yürüyor, sevimli refiki ile yalnız kalmaya acele ediyordu.

Küçük bir ırmağın üzerine atılmış dar bir köprüyü geçmek için Naşid'in eline istinad ederken Miliça diyordu ki:

— Hatırlıyor musunuz, Naşid? İlk görüştüğümüz gece avdette, hızlı yürüyerek ötekileri yine geride bırakmıştık. Burada, yine böyle elinizi tutuyordum. Bir aralık muvazenemi kaybederek şöylece sizin mütehalik kollarınız arasına düştüm.

Miliça o geceki halini maddeten de taklit etmek istedi. Naşid telâş ile:

— Ne yapıyorsunuz? Tarif edeyim derken bir de sahihden düşerseniz ben ne yaparım?

— Hiç, ne olacak... beni burada bırakır; gider başka birisini bulursunuz. Lâkin – Miliça tehdidkârane parmağını kaldırdı – öyle bir şey olsaydı, emin olun ki ruhum sizi bir saniye rahat bırakmaz, daima aranıza bir bürûdet-i meveddet ile sokulurdu.

— “Hain!” diyerek Naşid ciddiyetle çatılmış o ince kaşları öptü.

Şimdi, iki tarafındaki ağaçların iltihakıyla örtülmüş, taşlık ve muzlim bir yolda idiler. Bir müddet susarak kol kola yürüdüler. Gecenin vasi'-i sükûnetinde yalnız adımlarının sadâsını duyuyorlardı.

Naşid, genç kızın sözleriyle tekmil teferruat münasebetlerinin zihninde canlandığını hissediyordu. İşte, ilk akşamı, Miliça'ya elini uzatırken kendisine atf olunan, ve mütereddid olmakla beraber umkunda bir ma'nâ-yı âşinâî titreyen nazarı görüyordu. Sonra birbirlerine çabuk ısınmışlardı! Zaten onların, görüşmeden evvel,

her defa tesadüfte, mutlaka yekdiğerine bakmaktan mütevellid tanışmaları uyuşmak ve sevişmek için yaratılmış iki ruh olduklarını tahmin ettiriyordu. Bunları düşünürken Naşid Miliça'ya karşı beslediği hissiyâtın mahiyetini tahlile çalışıyordu. Miliça'yı hakikaten seviyor muydu? Yoksa şu birkaç gün süren silsile-i hatıratınıza bir sahife daha ilave ederek, fikir ve kalbinizde küçük bir nokta-i muzie – yeni bir necm-i tahayyül – ve hafif bir râyiha-i şî'r bırakarak geçen heveslerden biri mi idi? Hayır, şüphesiz bu sathi bir hevesden ibaret değildi; Naşid şimdiye kadar hiçbir kadın için böyle kuvvetli bir incizâb duyduğunu hatırlamıyordu. Bir takımlarını, hoşuna gittiği için arzu etmiş, diğerk kısmını da, izzet-i nefsi okşayan fütuhata herkesin az çok duyduğu meyle kapılarak seviyor görünmüştü. Naşid'in pîş-i hayâlınden birbirini müteakiben geçen sarı, kumral, siyah başlar arasında, derin bakışlı gözleriyle, nezih ve dil-nüvaz tebessümüyle nazik ve âşinâ bir sîmâ teressüm etti. Onun bir zehr-i şikâyetle bükülen dudakları:

— Ya Ben? Beni de mi sevmedin? demek istiyor gibi kıpırdıyordu. Bu rü'yet-i ye's ve iştikânın karşısında Naşid bir raş-e endîşe ile titredi. Behire'yi sevmez olur mu? Senelerden beri nedîme-i kalbi, teselli-i hayatı idi. Fakat... fakat Miliça'yı bütün bütün başka bir nazarla telakki ediyor, onun rengîn ve müskir güzelliği, bir heykel-i bedîi hatırlatan mütenasib ve uzun vücudunun şuh-ı evza'ı karşısında hüviyetinin, fikir ve hissini ona mutî ve münhasır olmasını men' edemiyordu. Naşid bu düşüncelerden sıyrılmak isteyerek onlara, ma'nâsını pek vuzuh ile tayin edemediği, mübhem bir netice verdi: — Behire başka, Miliça başka...

Naşid meselenin ehemmiyetini unutmak yahud, hiç olmazsa, ittihaz-ı karar etmeği ileriye ta'lîk eylemek azm-i kat'îsinde görünüyordu...

Bir emniyet ve samimiyet-i dil-nişîn ile koluna dayanan Miliça'nın elini tuttu; yavaş yavaş kaldırarak dudaklarına götürdü ve o dest-i mahbuba mahcûb, korkak bir bûse kondurdu. Hemen genç kız bir hareket-i unf ile elini çekerek refikine fazla cüretkâr olduğunu anlattı. Naşid durdu ve başlarındaki kubbe-i zi-hayatın deliklerinden süzülen ziyâ-yı nücûm ile tamamıyla fark edemediği çehreye bakarak alkışladı:

— Bu sefer diyecek yok. Senelerce tiyatro sahnelerinde kesb-i tecrübe etmiş san'atkârlardan farkınız olmadı. O geceki tavrınızı aynıyle tekrar ettiniz. Lâkin o akşamki hiddet ne idi! sizinle barışınca kadar neler çektim!

Miliça ciddiyetle eğilerek mukabele etti:

— İltifatınıza teşekkür ederim. Lâkin bana muttasıl komedi mi oynatmak niyetindesiniz?

— Doğrusu, bu tarzda olduktan sonra memnun olunmayacak bir şekil değil.

*

* *

Şimdi demiryolunun yanında bir tahta kanepeye oturmuş, geride kalanlara muntazır idiler. Zaten daha katar gelmemişti.

Önlerinde Karadeniz uzanıyor, milyonlarca altın gözleriyle bakan koyu laciverd semâ ile tayin edilemez bir uzaklıkta, bir hevâ-yı zulmet içinde birleşiyor gibiydi. Sol taraflarında, azim ve müdhiş bulutlar altında ancak gözükken şehrin limanı vardı. Tâ orada, fenerlerin ziyâsı, bir katran tabakası ağırlığıyla duran sulara akıyor, titriyor, kırılıyor, yine doğruluyor; canlı, sarı, uzun mahlûklar şeklini alıyor idi. Şüphesiz orada dehşetli bir bora hazırlanıyordu. Birkaç saniyelik fasılalarla çakan şimşekler Batum'u sarı ve çiğ bir aydınlıkla istilâ ederek küme küme binalarını, bir zamanlar buranın sahibi olan Osmanlıların yadigârı olarak kalmış iki câmi'in minarelerini bir raşe-i haşyet veren bir sür'atle gösteriyor ve sönüyordu...

Miliça Naşid'e sokularak: — Şu manzara, dedi, korkunç olmakla beraber sanki şeytanî bir güzellikle insana tuhaf bir zevk veriyor, değil mi? Bâ-husûs saf ve yıldızlı bir göğün altında bulunarak bu levhâ-i ulvîyi uzaktan seyretmek ne hoş!

Naşid cevap vermeyerek uzaklara, Batum'a bakıyordu. Şimşeklerin ziyâsı melûl ve mütekebbir bir vaziyetle siyah bulutlara doğru yükselen minareleri gösterdikçe, Naşid'in hatirât-ı tarihiyyesini de aynı zamanda tenvîr ediyor ve biraz ötede gezinen polis ve şimendifer memurlarının kıyafetleri, şapkaları hâl-ı hâzır imâ ederken o iki minare, mazinin birer timsâl-i mülhemi gibi, Naşid'in fikrini tâ otuz iki sene evvele rücu' ettiriyordu. Son Rus seferinde buralarını (Oklobejiyo)'ya karşı cesaret ve metanetle müdafaa ederek düşmana teslim etmeyen Derviş Paşa'nın ordusunda bir zabıt imiş gibi, Naşid tek mil o meş'ûm vakayi'-i harbiyeyi bir sür'at-i berkıyye ile hayâlen tekrar yaşadı... Rumeli'de olsun Kafkasya'nın diğer noktalarında olsun galib geldikleri halde Batum'u feth edemeyen Ruslar nihayet Berlin muahedesi üzerine bu şehre girdikleri zaman ahaliye kim bilir ne zalimâne, ne hakaret-âmîz bir surette muamele etmişlerdir! Ve Naşid korkunç bakışlı kazakların

kılıçlarından kaçan veya onların güzergâhında boyun eğen kadın ve erkekler, belki de câmi'de dua ederken kesilen ihtiyarlar görüyor, “ Selim-i salis zamanında İsmailiyyeyi dehşetli bir muarekeyi müteakib ele geçirince bilâ – tereddüd elli bin Osmanlıyı öldürten Suvarof Rus değil mi idi?” diye düşünüyor ve kalbinde en hassas bir damarın sızladığını duyuyordu...

Yanında pek âşinâsı olduğu sevimli bir ses: “Ne kadar dalgınsınız! dedi. Bedayî-i tabiate bu derece meftûn olduğunuzu bilmiyordum.” İstiğrakından uyanarak Naşid Miliça'nın mütebessim nazarlarını görünce, bu gözlerdeki ma'nâ-yı neş'e ile kendi düşüncelerinin ciddiyet-i elîmesi arasındaki tezdâ anlaşıyor. Refikasından fikren ne çabuk ve ne kolaylıkla uzaklaşmıştı! Böyle güzel bir mahbube ile beraber iken o gibi acı hatıratı ihyâ etmenin sırası mı idi? Naşid o hatıratın taht-ı tesirinden sıyrılmak isteyerek genç kızın sözlerine, deminki mülâhazatıyla hiç münasebeti olmayan şeylerden bahs ile uzun uzun cevap verdi:

(*Mâ-ba'dı var*)

EK : RESİMLİ KİTAP DERGİSİNİN ÖN KAPAK
FOTOĞRAFLARI

نومرو ۹ — حزيران ۱۳۲۵

Jun 1909 - No 9

فیثائی ۵ غروشدر

Prix 5 Piastres

سرمایه ملی کتاب

سیاسی ، ادبی ، فنی ، فلسفی
اجتماعی مجموعه مصورهدر

ادیب محترم رجائی زاده اکرم بك

فوق العاده نفیس کاغذلی نسخہ مزیدی بچق غروش
فیثاتله ساحه انتشاره وضع اولمشدر .

یگنی فیثائی دوما نینیز
بیلدیز بو جبطری
محرری
صفورتی ضیا

خصوصی فعلوغرافیلرینیز :
کنعان بك و موسیو آ. آبوللون

اداره خانه
بکی پوسته خانه قارث
۲ نومرو ولی دائره

فائق عالی بک

بو نسخه مزه
رؤف یکتا بک
کفته

محمود صادق بک

نومرو : ۹

حزيران ۱۳۲۵

جلد : ۲

Directeur et Propriétaire
UBEID-OULLAH-ESSAD

RESSIMLI KITAB
REVUE MENSUEL

Bureaux : Rue Eski Zaptié
Près de la nouvelle poste .N° 2
CONSTANTINOPLE

Prix : 5 Paistre

مؤسس و مدیری :

عبیدالله اسعد

اداره خانہ سی : یکی پوستہ خانہ
ارقہ سندہ اسکی ضبطیہ صوفاغندہ

۲ نومرولی دائرہ مخصوصہ

امور اداره و تحریر یہ ایچون
مدیرہ مراجعت اولنور

رسملی
کتاب

هر آيك اون بشنده نشر اولنور ادبی ، سیاسی ، فنی ، فلسفی و اجتماعی مجموعہ مصوره در

ماہنامہ رسالہ رسملی

صدراعظم حسین حلمی پاشا حضرتلری

S. A. Le grand vésir Hussein Hilmi Pacha

No 10 - Juillet

Prix 5 Piastres

وقائع

سیاسی ، ادبی ، فنی ، فلسفی
اجتماعی مجموعه مصور در

Les Commandants de l'Armée libératrice. — حرکت اردوسی قوماندایا هیئت عالیسی

اداره خانہ سی
یکی پوست خانہ قارشوس
۲ نومرولی دائرہ مخصوص

م . رؤف بکک

رؤف یکتا بکک
یستہ سی نوطہ سی

سلیمان نظیف بکک

جلد: ۲

۱۰ تموز ۱۳۲۵

نومرو: ۱۰

Directeur et Propriétaire
UBEID-OULLAH-ESSAD

RESSIMLI KITAB
REVUE MENSUEL

Bureaux: Rue Eski Zaptié
Près de la nouvelle poste N° 2
CONSTANTINOPLE

Prix: 5 Paistre

رسملی

کتاب

مؤسس و مدیری:

عبیدالله اسعد

اداره خانہ سی: یکی پوسٹہ خانہ
ارقبہ سندھ اسکی ضبطیہ سوقانندہ

۲ نومرولی دائرہ مخصوصہ

امور اداره و تحریرہ ایچون
مدیرہ مراجعت اولنور

هر آيك اون بشنده نشر اولنور ادبی، سیاسی، فنی، فلسفی و اجتماعی مجموعه مصوردر

ادیب و وطنپرور نامق کمال بک مرحوم

Le grand patriote et écrivain, feu Namik Kémal Bey

نومبرو ۱۱ - آگستوس ۱۳۲۵

No : 11. Août, 1909

فیانی ۵ غروش
Prix 5 Piastres

سرمایه ملی کتاب

سیاسی ، ادبی ، فنی ، فطری
اجتماعی مجموعه مصورده

پارسیده بولونیا اورمانده اخیراً ایتر ایتران پیچیک مساجه سنده برنجیگی اجرائی ایدن آرزیه
La fête des fleurs au Bois de Boulogne. — Mesdemoiselles Berode et Delamarre
qui ont remporté le premier prix

اداره خانه
یکی پوسته خانه قمار
۲ نومبرولی دائره

بو نسخه من برچوق آتار نفیسه دن ماعدا خصوصی رسامز صادم یک طرفندن
ترسیم اوله برق بالخاصه اوروباده اعمال ایتدیریان غایت نفیس
اوسر نه کله رلو حه ۳ محته مدد

جلد: ۲

اگستوس ۱۳۲۵

نومرو: ۱۱

Directeur et Propriétaire
UBEID-OULLAH-ESSADRESSIMLI KITAB
REVUE MENSUELLEBureau: Rue Eski-Zabtié
Près la nouvelle Poste N° 2
Constantinople

Prix: 5 Piastres.

مؤسس و مدیری:

عمیراه اسمر

اداره خانه بی: یکی پوسته خانه

چو ارنده-یکی ضبطیه سوقاغنده

۲ نومروی دائرة مخصوصه

امور اداره و تحریریه ایچون

مدیره مراجعت ارلتور

سملی

کتاب

هر آیک اون بشنده نشر اولتور ادبی، سیاسی، فنی، فلسفی و اجتماعی مجموعه مصوره در .

مطبعه بیشتی عثمانی آنونیم شرکتی

ولی عهد سلطنت دولتلو نجابتلو یوسف عزالدین افندی حضرتلری
S. A. I. Le Prince Héritier Youssouf-Izzeddin Eff.

نومبر ۱۲ - ايلول ۱۳۲۵
№ 12 - Septembre 1909

قيلاني ۵ عروش
Prix 5 piastres

سرهنگي كتاب

اون التي صحيفه لى علاوه نى موزى لردن طلب ايدى كنز

يكي قىلى روى ناسين
يلى نر نوبه كبرى
محررى
سفرى نسا

خصوصى فوطو عرفى ميز :

موسيو آ. آبوللون و كتمان بك

حادثه ارنجاييده طرزونده خدمات فوق العاده وطنپر
ورانده بولان بحريه مستشارى شاعر محترم محمد امين بك

بو نسخه مزى تزيين ايدن بعض امضالو :

عبدالحق حامد - سامى پاشا زاده سزائى - محمد امين - احمد حكمت

على اكرم - حسين سعاد - فائق على - محمد رؤف

اداره خانه

يكي پوسته خانه
(۲) نومبرولى

بروسیه
خاطر سیاحیان

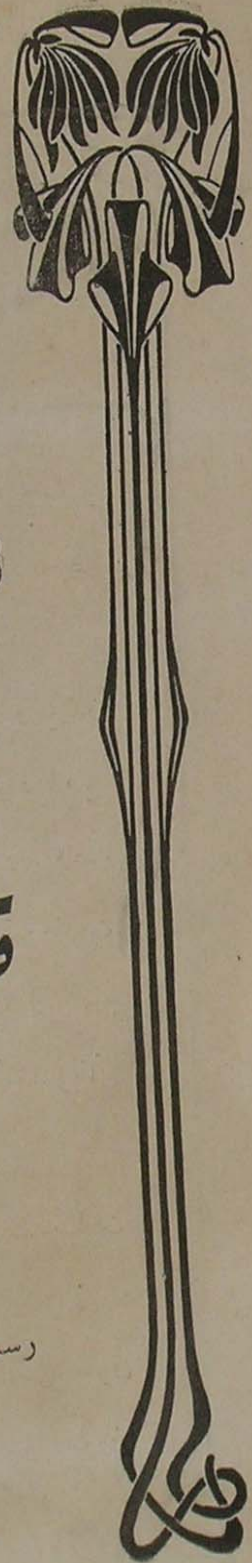
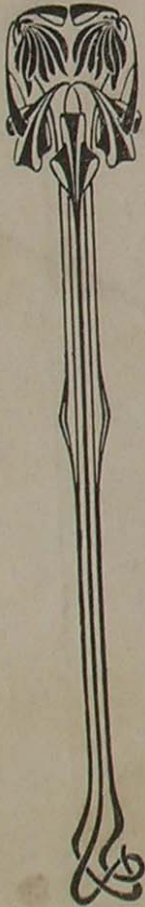
SUPPLÉMENT ILLUSTRÉ
DU
RESSIMLI KİTAB

سیرت کتابک
فارسینه هدیه

Le Voyage Impérial
à
BROUSSE

رسملر خصوصی فطوغرافیمز کنعان بک طرفدن چکیلمشدر

Les photographies:
par notre photographe particulier
KEMAN BEY

جلد ۲

تشرین اول ۱۳۲۵

نومبر ۱۳

سر محرر : م. رؤف
Ressimli Kitab
 Revue mensuelle

Bureau : Rue Eski
 Zabtié
 Près la nouvelle
 poste. No 2
 Constantinople

Prix : 5 Piastre

سیمی
کتاب

مؤسس و مدیری :

عبیداه اسعد

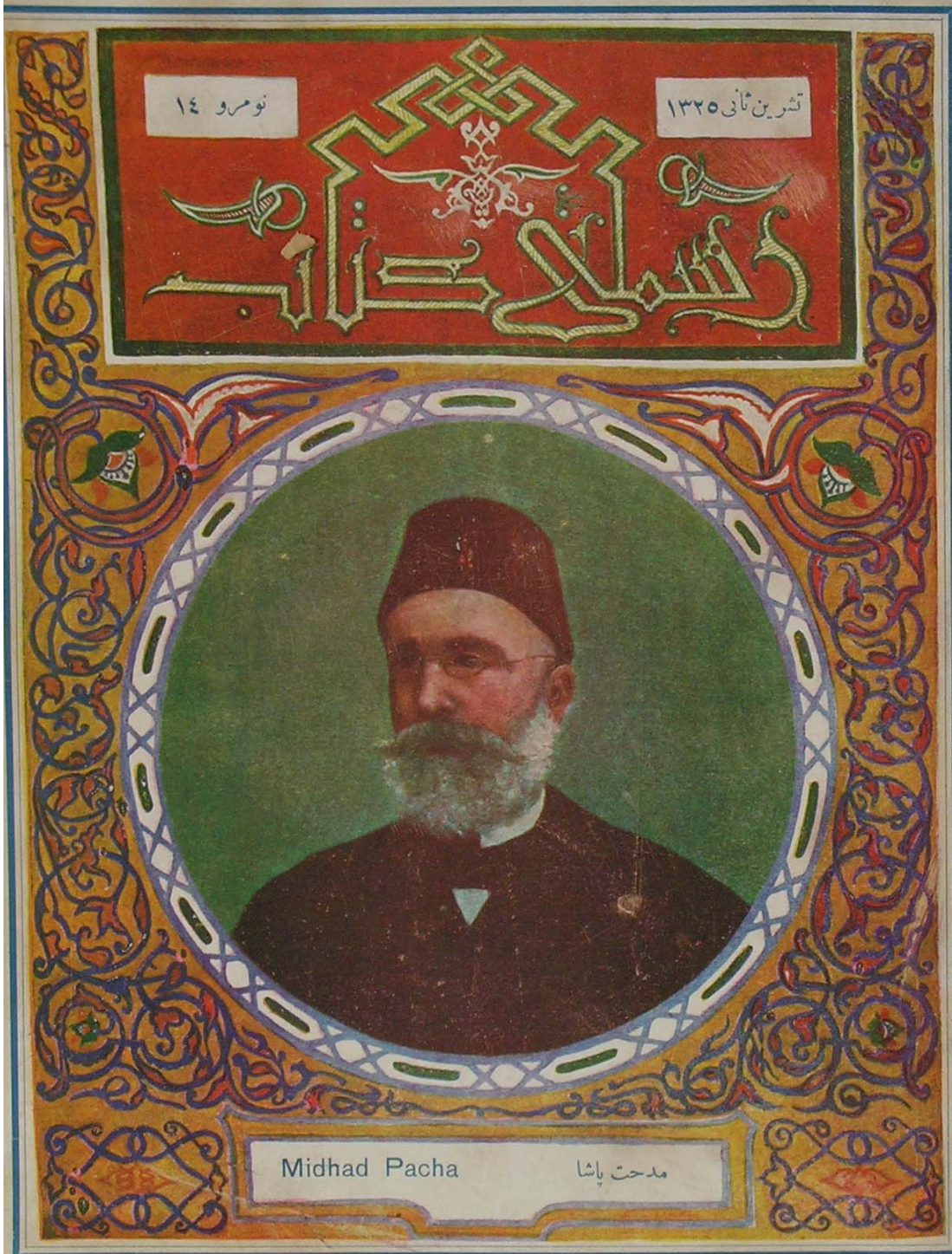
Directeur - Propriétaire
 Ubeid - Oullah - Essad

اداره خانه سی : درسه ابدته اسکئی
 ضبطیه سوقا غنده د ژده مخصوصه
 امور اداره یچون مدیره ،
 امور تخر بر به ایچون سر محرره
 مراجعت اولنور .

آید بردفمه نشر اولنور .

برادر اکرم حضرت پادشاهی دولتیر نجابتلو وحیدالدین فندی حضرت تلی
 S. A. I. Vahideddin effendi, Frère de S. M. I. le Sultan

اداره خانه من: باب عالی جاده سنده ۳۸ نومرو لی دائره مخصوصه به نقل اولتمشدر

نومرو: ۱۴

تشرین ثانی ۱۳۲۵

جلد: ۳

سر محرری:
م. رؤفDirecteur-Propriétaire
Ubeid - Oullah - EssadBureau: Rue de
Sublime Porte
Constantinople

Prix: 5 Piastres

رسمی

کتاب

Ressimli Kitab

مؤسس و مدیری:

عمیراه امیر

اداره خانه‌سی: باب عالی
جاده‌سندہ ۲۸ نومرولی
دائرة مخصوصهامور اداره ایچون مدیره
امور تحریریه ایچون سر محرره
مراجعت اولنور.

هر آئی نشر اولنور ادبی، سیاسی، فنی، فلسفی، اجتماعی مجموعه مصوره در

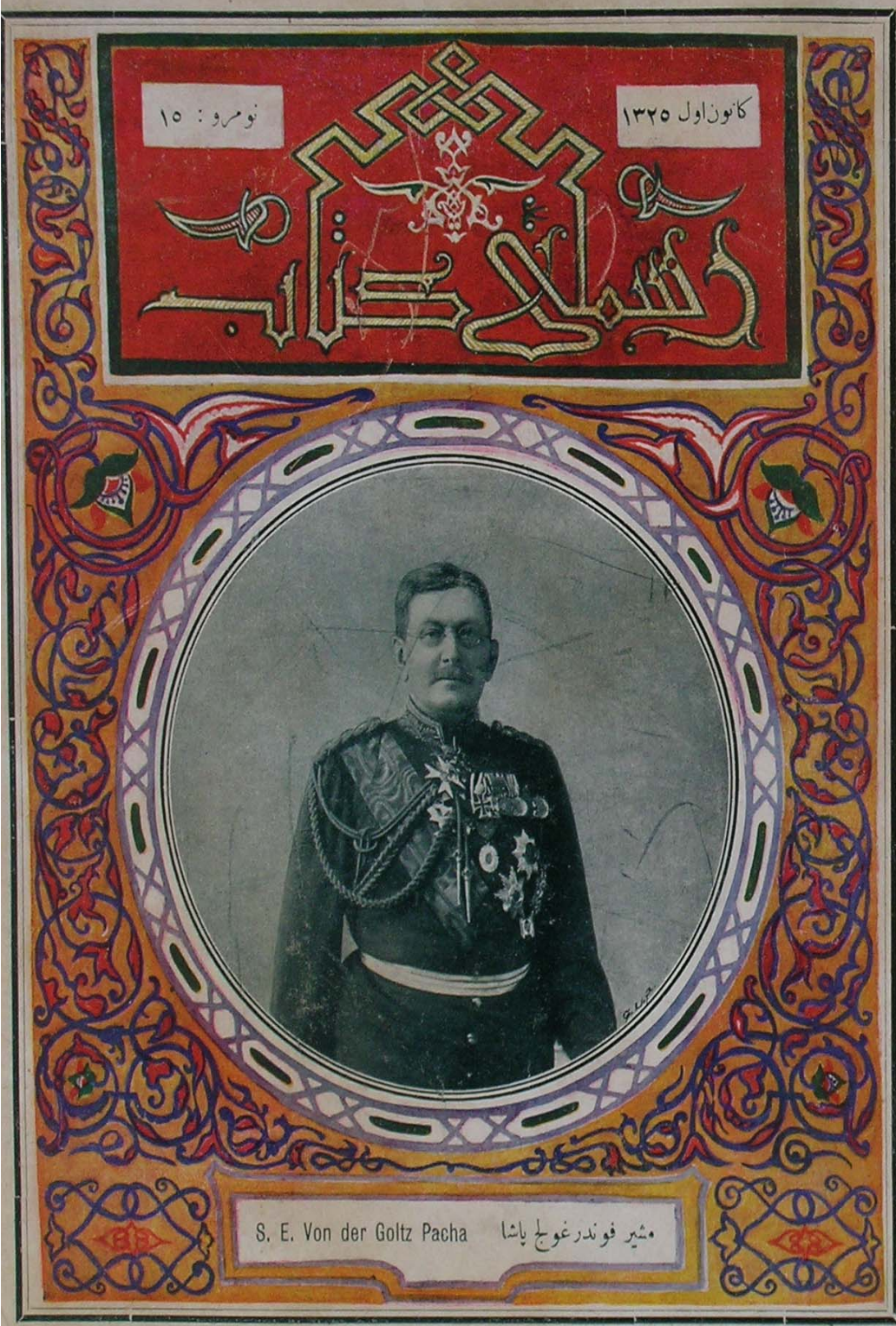

خدیدو مصر دوللو فخامتو عباس حلمی پاشا حضرتلری
Son Altesse Abbas Hilmi Pacha, le Khèdive..

Janvier 1910

فینائی ۵ غروشدر

№ 15

نومرو: ۱۵

کانون اول ۱۳۲۵

رستم گاراب

مشیر فوندر غولج باشا S. E. Von der Goltz Pacha

بو نسخه مزدن اعتباراً ادیب محترم عزت ملیح بك اقدینك اثرلری اولان «آضاد» عنوانلی نفیس بر رومانك

نومرو : ۱۵

کانون اول ۱۳۲۵

جلد : ۳

سر محرری :
م . رؤف

رسمی

مؤسس و مدیری :
عبیدراه اسعدDirecteur-Propriétaire
Ubeid - oullah - EssadBureau: Rue de
Sublime Porte
Constantinople

Prix: 5 Piastres

کتاب

Ressimli Kitab

اداره خانه سی : باب عالی
جاده سنده ۲۸ نومرو لی
دائرة مخصوصهامور اداره ایچون مدیره
امور تحریریه ایچون سر محرره
مراجعت اولنور .

هر آی نشر اولنور ادبی ، سیاسی ، فنی ، فلسفی ، اجتماعی مجموعه مصوره در

ایکی کنج حکمدار : اسپانیا و پورتگیز قرالری

Deux Jeune Souverains: de roi d'Espagn et le roi du Portogal.

فیاتی ۵ غروش

کانون تانی ۱۳۲۵

نومرو: ۱۶

Prix 5 Piastres

Février 1910

No. 16

Imp. Der-Nersessian, Stamboul

نومرو : ۱۶

کانون ثانی ۱۳۲۵

جلد : ۳

سر محرری :

م . رؤف

مؤسس و مدیری :

عمیداه اسعد

Directeur-Propriétaire
Ubeidoullah Essad

Bureau : Rue de
Sublime Porte
Constantinople

Prix : 5 Piastres

رسمی

کتاب

Ressimli Kitab

اداره خانہ سی : باب عالی چادہ ستندہ
۳۸ نومروئی دائرہ مخصوصہ در .

امور اداره ایچون مدیرہ
امور تحریر یہ ایچون سر محررہ
مراجعت اولنور .

درج ایلمیان اورای اعادہ اولتماز

هر آئی نشر اولنور ادبی ، سیاسی ، فنی ، فلسفی ، اجتماعی مجموعہ مصورہ در

صدر جدید ابراہیم حقی پاشا حضر تہلری فرطو : فیوس

Hakki Pacha, nouveau Grand Vizir.

رسمی کتاب : ۱۶-۱۰۰۰

مطابعہ خیر یہ